İVAN SERGEYEVİÇ

TURGENYEV

Bozkırda Bir Kral Lear

Öyküler / CİLT 3

ÇEVİREN
Ergin Altay

VICTOR TERRAS'IN ÖNSÖZÜ VE
STANLEY W. PAGE'İN SONSÖZÜYLE

İLETİŞİM KLASİKLERİ

iletişim

© Önsöz: Victor Terras, "Turgenyev's Aesthetic and Western Realism", *Comparative Literature*; Jan 1, 1970, 22.
© Sonsöz: Stanley W. Page, "Lenin, Turgenyev, and the Russian Landed Gentry", *Canadian Slavonic Papers*; Dec 1, 1976; 18, 4.
Sonsözün hakları Taylor & Francis Group'tan alınmıştır.

İletişim Yayınları 2872 • İletişim Klasikleri 134
ISBN-13: 978-975-05-2846-0 • ISBN-13: 978-975-05-2553-7 (Tk. No.)
© 2020 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2020, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYANLAR Barış Özkul, Güneş Akkor
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Konstantin Korovin, "Kıyıda Kamp Ateşi", 1903
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Naci Ozansoy, Nebiye Çavuş

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

İVAN SERGEYEVİÇ TURGENYEV

Bozkırda Bir Kral Lear

ÖYKÜLER • CİLT 3

RUSÇADAN ÇEVİREN *Ergin Altay*

VICTOR TERRAS'IN ÖNSÖZÜ
VE STANLEY W. PAGE'İN SONSÖZÜYLE

iletişim

İVAN SERGEYEVİÇ TURGENYEV 28 Ekim 1818'de, Rusya'nın Oryol şehrinde doğdu. 1833 yılında Moskova Üniversitesi'ne girdi. Ertesi yıl babasını kaybetti ve kaydını St. Petersburg Üniversitesi'ne aldırdı. 1838-1841 yılları arasında Berlin Üniversitesi'nde öğrenim gördüğü dönemde birçok araştırmacı, filozof ve edebiyatçıyla arkadaş oldu. 1842 yılında gayrimeşru bir çocuğu olan Turgenyev, aynı yıl yüksek lisans tezini tamamladıysa da üniversitede bir kürsü edinemedi. Ertesi sene İçişleri Bakanlığı'nda işe başladı, "Paraşa" adlı şiiri yazdı ve bu sayede Belinski gibi edebiyatçılarla tanışıp, edebiyat çevrelerine girmeye başladı. 1844'te ilk öyküsü "Andrey Kolosov" yayımlandı. Ertesi yıl bakanlıktaki görevinden istifa etti. "Hor ve Kaliniç" adlı öyküsü 1847 yılında *Sovremennik*'te (Çağdaş) yayımlandı. 1850'de annesini kaybetti, *Gereksiz Bir Adamın Güncesi* ve *Köyde Bir Ay* eserlerini kaleme aldı. 16 Nisan 1850'de Gogol'ün ölümü üzerine yazdığı bir yazıdan sonra aynı yıl yayımlanan *Avcının Notları* eserinin de etkisiyle tutuklandı ve bir ay hapiste kaldıktan sonra Spasskoe'ye sürüldü. 1856'da ilk romanı *Rudin*, *Sovremennik*'te yayımlandı. Bu dönemde yurtdışına seyahat etmeye başlayan Turgenyev, Paris, Berlin, Londra gibi şehirleri dolaştı. 1859'da *Asilzade Yuvası* yayımlandıktan sonra ertesi yıl *Arefesinde* ve *İlk Aşk*'ı kaleme aldı. *Babalar ve Oğullar*'ın başkarakteri olan Bazarov'u bu dönemde düşünmeye başlasa da, roman 1862'de yayımlandı. Bu dönem Rusya'dan uzaklaşıp sırasıyla Baden-Baden, Londra ve Bougival'de yaşadı. 1867'de *Duman*'ı, 1870'te *Bozkırda Bir Kral Lear*'ı, 1872'de *Bahar Seli*'ni, 1877'de ise *Ham Toprak*'ı yazdı. Fransa'da yaşadığı dönemde Gustave Flaubert, George Sand, Émile Zola, Alphonse Daudet, Edmond de Goncourt ve Henry James'le arkadaşlık etti. 1879'da Rusya'yı ziyaret etti ve coşkuyla karşılandı. Aynı yıl Oxford Üniversitesi'nden fahri doktora aldı. Ertesi sene Moskova'daki Puşkin anıtının açılışında bir konuşma yapan Turgenyev, 3 Eylül 1883 günü Bougival'de öldü.

İÇİNDEKİLER

ÖYKÜLERE DAİR GÖRSELLER 7

KRONOLOJİ 11

ÖNSÖZ
TURGENYEV'İN ESTETİĞİ VE BATI GERÇEKLİĞİ /
VICTOR TERRAS 23

Bozkırda Bir Kral Lear

Bozkırda Bir Kral Lear 43

Tropman'ın İdamı 121

Tuhaf Bir Öykü 143

Tak... Tak... Tak! 167

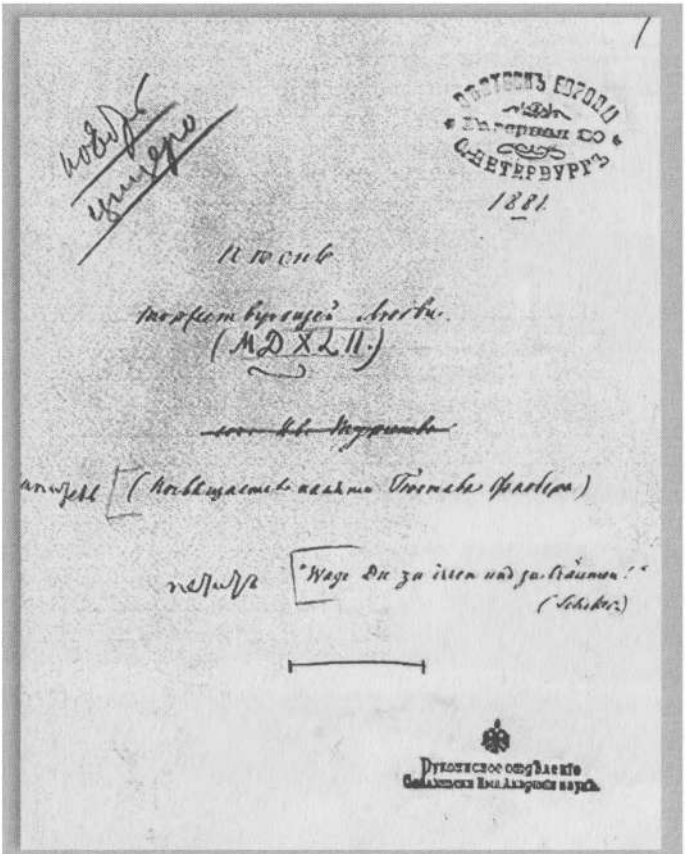
Punin ile Baburin 199

Saat 257

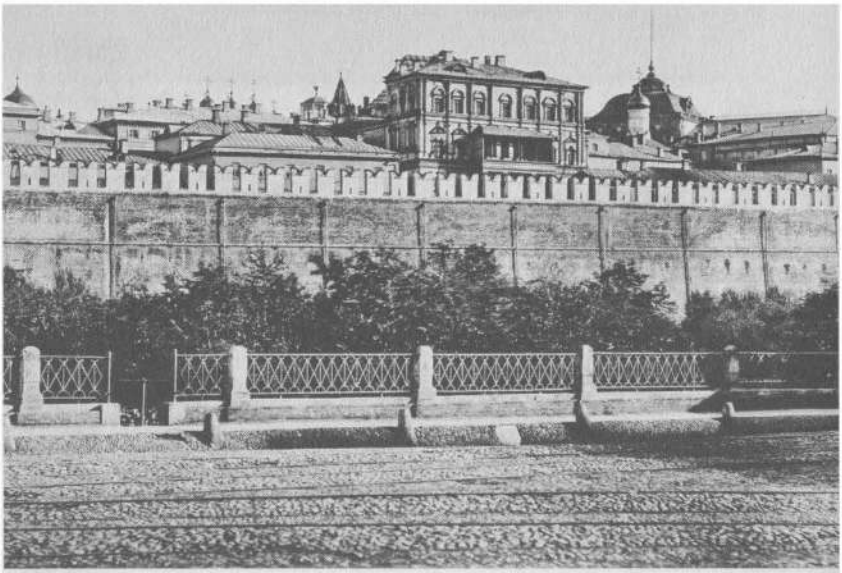
Peder Aleksey'in Öyküsü 305

Bir Rüya *319*
Köpek *339*
Bıldırcın *355*
Eski Portreler *361*
Muhteşem Bir Aşkın Destanı *383*
Bir Çılgın Adam *405*
Denizde Yangın *429*
Ölümden Sonra *437*

SONSÖZ
LENİN, TURGENYEV VE RUS TOPRAK SAHİBİ SINIF /
STANLEY W. PAGE *495*

"Muhteşem Bir Aşk"ın elyazması kapağı.

- 19. yüzyılın ikinci yarısında Moskova: Kremlin Duvarı (sol üstte).
- Viktor Mikhaylovich Vasnetsov'un "Bıldırcın" öyküsü için yaptığı çizim (sol altta).
- Vasiliy Surikov'un "Bıldırcın" öyküsü için yaptığı çizim (üstte).

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1818	28 Ekim günü Rusya'nın Oryol şehrinde Varvara Petrovna Lutovinova ve Sergey Nikolayeviç Turgenyev'in ikinci oğulları olarak dünyaya geldi.	– Mary Shelley, *Frankenstein*'ı yayımladı. – Noel şarkısı "Stille Nacht" bestelendi.
1821		– Napoléon Bonaparte, Saint Helena Adası'nda elli bir yaşında mide kanserinden öldü. John Keats yirmi altı yaşında tüberkülozdan öldü. Bir demircinin oğlu olan Michael Faraday, soyluların tüm önyargısına rağmen Royal Institution'ın başına getirildi. – Thomas de Quincey, *Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafları*. Dostoyevski'nin doğumu. – John Constable, *The Hay Wain*.
1822-23	Turgenyevler ailecek Avrupa seyahatine çıktılar. Bern'de gittikleri hayvanat bahçesindeki ayı kafesinde kalan küçük İvan'ı babası kurtardı.	

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1823		– Fransa, İspanya'yı işgal etti ve üç yıl iktidarda kalan liberal hükümeti (El Trienio Liberal) devirerek tekrar monarşiyi getirdi.
1824		– Lord Byron, Yunanistan'a savaşmaya gitti ve sıtmadan öldü. – Ludwig van Beethoven'ın "9. Senfoni"sinin galası, Viyana'da Theater am Kärntnertor'da yapıldı. – Eugène Delacroix, "Sakız Katliamı" tablosunu yaptı.
1825		– Aydınlanma fikirlerini benimseyen Ruslar, temsili demokrasi getirmek üzere ayaklandı. Aralıkçılar Başkaldırısı olarak bilinen bu isyan, kanlı bir şekilde bastırıldı. I. Nikolay tahta çıktı. XVIII. Louis'nin ölümüyle, gerici kardeşi X. Charles Fransa'da kral oldu. İlk kamuya açık demiryolu olan Stockton ve Darlington Demiryolu kullanıma açıldı. – Samuel Pepys'in günlükleri ilk kez yayımlandı.
1827		– William Blake ve Ludwig van Beethoven'ın ölümü. Viyana'da Beethoven'ın cenazesine binlerce seveni katıldı.
1828		– Tolstoy'un doğumu.
1829		– Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaş, Edirne Antlaşması ile sona erdi. Yunanistan bağımsızlığını kazandı. Sir Robert Peel, ilk modern polis teşkilatı olan Metropolitan Polis Servisi'ni kurdu. – Goethe'nin "Faust" oyunu ilk kez sahnelendi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1830		– X. Charles'ın sürgüne gitmesiyle Fransa'da Temmuz Devrimi oldu ve yeniden kurulan parlamento, Louis-Philippe'i başa getirdi. Hollanda Birleşik Krallığı'nda ayaklanma sonrası bağımsız Belçika devleti kuruldu. – Stendhal, *Kırmızı ve Siyah*.
1831		– Osmanlı İmparatorluğu'nun Hersek Sancağı'nda ayaklanma oldu. İki yıl sürecek Osmanlı-Mısır Savaşları başladı. 22 yaşındaki Charles Darwin, gönüllü bir doğabilimci olarak HMS Beagle gemisinde Güney Amerika, Yeni Zelanda ve Avustralya'ya gitti. I. Leopold, Belçika kralı oldu.
1833	Yazı Moskova yakınlarında bir kır evinde geçirdikten sonra Moskova Üniversitesi'ne girdi. Burayı, daha sonra *İlk Aşk* romanında kullanacaktı.	
1834	Kaydını Petersburg Üniversitesi'ne aldı. Ekim ayı sonunda babasını kaybetti.	– İspanya'da VII. Ferdinand'ın eşi Ana Kraliçe Maria Christina, Engizisyon'u resmen sona erdirdi. – Puşkin, *Maça Kızı* ve *Bronz Süvari*.
1835		– Britanya'da aşı zorunlu hale getirildi. Fırat ve Dicle nehirlerinde buhar gemileri seyahat etmeye başladı. – Balzac, *Goriot Baba*.
1836		– Papa XVI. Gregorius, papalık devletlerinde demiryolunu yasakladı. Connecticut eyaletinde Samuel Colt, altıpatlar tabancayı icat etti. – Gogol, *Müfettiş*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1837		– Kraliçe Victoria'nın tahta çıkışıyla Britanya İmparatorluğu'nun yükselişiyle birlikte anılan Victoria Dönemi başladı. Amerika Birleşik Devletleri, Teksas'ı bağımsız bir devlet olarak kabul etti. Sam Morse, telgrafın patentini aldı. – Puşkin'in ölümü. Charles Dickens, *Oliver Twist*.
1838-41	Berlin Üniversitesi'nde okudu, Almanya ve İtalya'ya seyahatler yaptı. Ortaçağ incelemeleri uzmanı Timofey Granovski, filozof ve şair Nikolay Stankeviç, "Rus sosyalizminin babası" olarak bilinen Aleksandr Herzen ve anarşizm kuramcısı Mihail Bakunin ile arkadaş oldu.	
1839		– Belçika Krallığı resmen kuruldu. Mısır, Osmanlı'yı Nusaybin'de yendi. – Stendhal, *Parma Manastırı*; Dickens, *Nicholas Nickleby*.
1840		– Justus Liebig'in bilimi çiftçiliğe uygulama yöntemleriyle Sanayi Devrimi tarım alanında resmen başladı. – Mihail Lermontov, *Zamanımızın Bir Kahramanı*.
1842	26 Nisan'da gayri meşru çocuğu Paulinette dünyaya geldi. Yüksek lisans tezini yazdı ama Petersburg Üniversitesi'nde kürsü alamadı.	– Nanking Antlaşması'yla Hong Kong, İngiltere'ye devredildi. Ruslar Kuzey California'da Fort Ross'tan, İngilizler Afganistan'dan çekildiler. – Nikolay Gogol, *Ölü Canlar* ve *Palto*. – Avrupa'yı kasıp kavuran "Lisztomania" dönemi başladı.
1843	İçişleri Bakanlığı'na girdi. Yazdığı uzun şiiri "Paraşa" sayesinde edebiyat çevrelerinde üne kavuştu; Belinski ve Pauline Viardot ile bu yıl tanıştı.	– Amerikalı Charles Thurber, daktiloyu icat etti. – Charles Dickens, *Bir Noel Şarkısı*; Edgar Allan Poe, *Boşboğaz Yürek*. – Richard Wagner'in "Uçan Hollandalı" operası ilk kez Dresden'de sahnelendi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1844	İlk öyküsü "Andrey Kolosov" yayımlandı.	– Charles Dickens, *Martin Chuzzlewit*; Alexandre Dumas, *Üç Silahşörler*.
1845	İçişleri Bakanlığı'ndaki mevkiinden istifa etti. Fyodor Dostoyevski'yle bu yıl tanıştı.	– İrlanda'da Büyük Patates Kıtlığı patlak verdi. – Alexandre Dumas, *Monte Kristo Kontu*.
1846		– Rus yönetimi altındaki Lehler, Krakov'da ayaklandılar. Avusturya ve Rus askerleri şehre girdiler ve Avusturya, şehri topraklarına kattı. – Honoré de Balzac, *Bette Abla*; Dostoyevski, *İnsancıklar* ve *Öteki*.
1847	*Avcının Notları* öykülerinin ilki "Hor ve Kaliniç" yeniden çıkarılan *Sovremennik* (Çağdaş) dergisinde yayımlandı.	– Almanya ve Fransa'da monarşinin baskısından kaçan işçi sınıfı temsilcileri Londra'da toplandılar ve 2 Haziran'da isimlerini "Komünist" olarak değiştirdiler, sloganlarını "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" olarak belirlediler. – Emily Brontë, *Uğultulu Tepeler*; Charlotte Brontë, *Jane Eyre*.
1847-50	Paris'te ve Viardotların Kuzey Fransa'daki malikânesi olan Courtavenel'de yaşadı.	
1848		– Avrupa'da 1848 Devrimleri patlak verdi. İsviçre'de iç savaş sona erdi ve federal devlet kuruldu. Orta California'da "altına hücum" başladı. Belinski'nin ölümü.
1848		– Karl Marx, *Komünist Manifesto*; William Makepeace Thackeray, *Gurur Dünyası*; Dostoyevski, *Netoçka Nezvanova*.
1849		– Rusya'nın Macaristan'ı işgali. Karl Marx, Paris'ten kovuldu ve Londra'ya yerleşti. – Charles Dickens, *David Copperfield*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1850	"Gereksiz Bir Adamın Güncesi"ni yazdı. Tek oyunu olacak *Taşrada Bir Ay*'ı tamamladı. 16 Kasım'da annesini kaybetti ve ailesine ait Spasskoe-Lutovinovo mülkünü devraldı.	– Prusya'da köylülerin kazandığı özgürlükler muhafaza edildi, verilen kararla 640 bin çiftçi özgür tarıma başladı. Çin'de Taiping Ayaklanması yüzyılın en kanlı isyanı oldu; 20 milyon kişi bu olaylar sonucu öldü. Küçük Buz Çağı sona erdi. – Nathaniel Hawthorne, *Kızıl Harf*.
1851		– Londra'da Hyde Park'ta inşa edilen dev Kristal Saray'da ilk dünya fuarı yapıldı. Bonaparte'ın yeğeni Louis Napoléon, bir darbeyle Fransa'da hükümeti devirdi. – Herman Melville, *Moby Dick*.
1852	*Avcının Notları* bütün olarak yayımlandı. 16 Nisan'da Gogol'ün ölümüne dair yazmış olduğu yazıdan dolayı tutuklandı ve hapiste bir ay geçirdi. Hapsedilmesinin asıl sebebi *Avcının Notları*'ydı. 1853 Kasımı'na kadar Spasskoe'ye sürüldü.	– Louis Napoléon muhafazakârların desteğini toplayarak parlamentoyu lağvetti ve diktatörlüğünü ilan etti. – Gogol'ün ölümü; Leo Tolstoy, *Çocukluk*.
1853		– ABD Deniz Kuvvetleri Tuğamirali Matthew C. Perry, Japon başkenti Edo'yu gemileriyle topa tutmakla tehdit ederek, şehri ticarete açmalarını emretti.
1853		– Çar I. Nikolay, Osmanlı topraklarındaki Ortodoks Hıristiyanların haklarının korunması gerekçesiyle Osmanlı'ya savaş açtı. Kırım Harbi patlak verdi; Fransa ve İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer aldılar. – Louis Napoléon, kendini İmparator III. Napoléon olarak ilan etti. Fransa, İkinci İmparatorluk adını aldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1854		– Londra'da, bugün Big Ben adıyla bilinen saat kulesinin yapımı tamamlandı. Şehirleşmede ve sanayileşmede yeni bir çağa girildi. Balaklava Muharebesi yapıldı. Sivastopol Kuşatması sonucu şehir İngilizlerin eline geçti.
1855	Lev Tolstoy'la tanıştı.	– Chicago'da, Birleşik Devletler'deki en kapsamlı kanalizasyon sisteminin yapımına başlandı.
1856	İlk romanı *Rudin*, *Sovremennik*'te yayımlandı. Paris, Berlin ve Londra gibi şehirleri dolaştı. Altı yıl boyunca her yaz tatilinde yurtdışına seyahatler yaptı.	– Çar I. Nikolay'ın ölümünden sonra II. Aleksandr, İngiltere ve Fransa'yla ateşkes yaptı. Kırım Harbi'nde hezimete uğrayan Rusya'da şiddetli bir reform başladı. – Gustave Flaubert, *Madam Bovary*. – Louis Pasteur, pastörizasyonu icat etti.
1857		– Beş yıldır New York'ta yaşayan Giuseppe Garibaldi, İtalya'nın birleşmesini savunan İtalyan Ulusal Birliği'ni kurdu. Hint Ayaklanması sonucu Britanya İmparatorluğu, yönetimi Doğu Hindistan Şirketi'nden devraldı.
1857		– Aleksandr Ivanov, yirmi yıl boyunca üzerinde çalıştığı "İsa'nın Halka Görünmesi" adlı başyapıtını tamamladı. Resim, Rus sanatında bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.
1859	*Asilzade Yuvası*'nı yayımladı.	– Süveyş Kanalı'nın yapımına başlandı. Birleşik Devletler'de, Kuzey Pensilvanya'da ilk petrol kuyusu kazıldı. – Charles Dickens, *İki Şehrin Hikâyesi*; İvan Gonçarov, *Oblomov*, Charles Darwin, *Türlerin Kökeni*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1860	*Arefe* ve *İlk Aşk*'ı yazdı. Ağustos ayının ortasında iki hafta boyunca Wight Adası kıyısındaki Ventnor ve İngiltere'nin güneyindeki Bournemouth'ta kaldı. *Babalar ve Oğullar*'ın Bazarov'unu ilk kez bu yolculuğu sırasında düşündü.	– Rus entelektüellerinden, Batı'da "popülizm" adıyla bilinen *narodniçestvo* akımını benimseyenler oldu. Britanya'da Yahudilere oy hakkı tanındı.
1861	Kavgalarından sonra on yedi yıl boyunca Tolstoy'la konuşmadı.	– II. Aleksandr serfliği feshetti. Abraham Lincoln, ABD başkanı oldu. Dolaylı ya da dolaysız olarak köleliğe dokunmayacağını söylese de güney eyaletler ayrılıkçı bir siyaset izledi. Bunun sonucu olarak 1865'e kadar sürecek İç Savaş başladı.
1862	*Babalar ve Oğullar* yayımlandı.	– Alman devletlerinin en büyüğü olan Prusya'da Otto von Bismarck başbakan olarak atandıktan sonra meclisi dağıttı ve kralın yetkisinin üstünde bir güç tanımadığını açıkladı. – Fransız romancı Victor Hugo *Sefiller*'i yayımladı. Kitap on cilt halinde yayımlandı, Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da çok satan bir kitap oldu. – St. Petersburg ve Moskova'da konservatuarlar açıldı. – Birleşik Devletler'de ilk banknot basıldı.
1863	Rusya'dan uzaklaşıp Viardotların yakınında, Baden-Baden'e yerleşti.	– İç Savaş yüzünden pamuğa ulaşımı kopan Rusya, ordularını pamuk yetiştirilmeye müsait toprakların olduğu Orta Asya'ya gönderdi. Başkan Lincoln, Özgürlük Bildirgesi'ni kanun haline getirdi. Londra metrosunun ilk kısmı halka açıldı. Hollanda yönetimindeki Endonezya'da kölelik sona erdi.
1864		– Fyodor Dostoyevski, *Yeraltından Notlar*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1865		– ABD'de İç Savaş, General Robert E. Lee ve subaylarının kılıçlarını teslim etmesiyle sona erdi. Başkan Lincoln suikaste uğradı. Rusya, Taşkent'i işgal etti.
1866		– Bir Rus öğrenci Çar II. Aleksandr'a suikast girişiminde bulundu. Devlet tüm öğrencilere karşı baskıcı bir politika uygulamaya başladı; Eğitim Bakanlığı üniversitelerin kontrolünü üstlenerek sıkıyönetime başladı. – Dostoyevski, *Suç ve Ceza*. – İlk okyanuslararası telgraf başarıyla çekildi.
1867	*Duman*'ı yazdı. Dostoyevski'yle anlaşmazlıklar yaşadı.	– Çar II. Aleksandr, Alaska'yı Birleşik Devletler'e sattı. Jesse James'in çetesi Savannah, Missouri'de bir banka soygunu yaptı, bir kişiyi öldürdü. – İsveç'te Alfred Nobel dinamiti keşfetti. – Viyana'da Johann Strauss'un Güzel Mavi Tuna" eseri ilk defa seslendirildi.
1868		– Küba ve İspanya arasında On Yıl Savaşları başladı.
1869		– Akdeniz'le Kızıldeniz'i bağlayan Süveyş Kanalı açıldı. – Dostoyevski, *Budala*; Flaubert, *Duygusal Eğitim*.
1870	*Bozkırda Bir Kral Lear*'ı yazdı. Fransa-Prusya Savaşı yüzünden Baden-Baden'den uzaklaşmak zorunda kaldı; bir süre Londra'da yaşadı.	– Fransa-Prusya Savaşı sonucu Almanya, arkasından İtalya birleşti.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1871	Bugün Paris'in banliyölerinden olan Bougival'e taşındı. Gustave Flaubert, George Sand, Émile Zola, Alphonse Daudet, Edmond de Goncourt ve Henry James arkadaşları arasındaydı.	– Bessemer ve Thomas Çeliği'nin icadıyla İkinci Sanayi Devrimi başladı. Fransız güçleri Paris Komünü'ne girdi ve sayıları 30 bini bulan "komüncü" ve Paris vatandaşını idam etti. – Henry Morton Stanley, Tanganika Gölü kıyılarında Dr. David Livingstone'u buldu.
1872	*Bahar Seli*'ni yazdı.	– Dostoyevski, *Cinler*.
1873		– Rus devleti İsviçre'ye gönderdiği öğrencilerini geri çağırdı. Geri dönen öğrenciler, toplumda devrim yaratacağını düşündükleri *Narodnik* (Halkın Dostları) hareketini kurdular. – İlya Repin, "Volga'da Sal Çekicileri" tablosunu yaptı.
1874		– *Société Anonyme Coopérative des Artistes Peintres, Sculpteurs, et Graveurs* ya da bugün bildiğimiz adıyla Empresyonistler, fotoğrafçı Nadar'ın stüdyosunda ilk sergilerini düzenlediler. – Doğu Hindistan Şirketi lağvedildi. – Modest Musorgski'nin operası Boris Godunov" ilk kez St. Petersburg'da sahnelendi.
1875		– Kanada'da ampul icat edildi. Thomas Edison patentini satın aldı.
1876		– Osmanlı topraklarındaki ayaklanma Bulgaristan'a sıçradı. Sultan Abdülaziz, Genç Osmanlılarca tahttan indirildi. Yerine geçen V. Murat'ın akli dengesi bozulunca, Mithat Paşa'ya Kanun-ı Esasî'yi ilan edeceğini taahhüt eden II. Abdülhamit tahta geçti. Kraliçe Victoria, Hindistan imparatoriçesi oldu. – Richard Wagner'in *Nibelung Yüzüğü* ilk defa eksiksiz sahnelendi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1877	*Ham Toprak*'ı yazdı.	– Rus ordusu, İstanbul'a doğru ilerlemeye başladı. – Thomas Edison gramofonu icat etti.
1878	Tolstoy'la barıştılar.	– 93 Harbi'nin ardından Osmanlı Devleti ve Rusya arasında Ayestefanos Antlaşması imzalandı. Avrupa devletleriyle imzalanan Berlin Antlaşması'yla Sırbistan, Karadağ ve Romanya imtiyazlı vilayet haline getirildi. Bulgaristan prensliği kuruldu.
1879	Rusya'ya olan ziyaretinde merasimlerle karşılandı. Haziran ayında, Oxford Üniversitesi'nden fahri doktora payesi takdim edildi.	– St. Petersburg'da sanayi işçileri ilk büyük grevi düzenledi.
1880	Haziran ayında, Moskova'da dikilecek olan Puşkin anıtının açılışı için yaptığı konuşma dinleyenler tarafından beğenilmedi. Dostoyevski'nin yaptığı konuşma, iki yazarın barışmasına sebep oldu.	– II. Aleksandr'a gerçekleştirilen bir diğer suikast teşebbüsü yine başarısız oldu. Radikaller çarın sarayındaki yemek odasını havaya uçurdu; on bir kişi öldü, elli altı kişi yaralandı. Çar yemeğe geç kalmıştı. Polis, *Narodnaya Volya* (Halkın İradesi) örgütünün pek çok üyesini tutukladı. – Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*.
1881		– Çar II. Aleksandr, *Narodnaya Volya* mensubu Grinevistski isimli bir öğrencinin bombalı suikasti sonucu öldü. Oğlu ve halefi III. Aleksandr şiddet yanlısı olmayan siyasi eylemcilerle teröristleri bir tuttu, liberal fikirleri savunan yazarları ve yayınevlerini ağır baskıya aldı. – İlk elektrik santrali Godalming, İngiltere'de kuruldu.
1882		– III. Aleksandr, Yahudilerin İsa'yı öldürdüğüne inanıyordu. Rusya İmparatorluğu'nda Yahudileri hedef alan pogromlar başladı. Moskova'dan kovulan Yahudiler, imparatorluktan kaçtılar. Mısır, İngilizler tarafından işgal edildi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1883	3 Eylül günü, uzun süren bir hastalığın ardından omurilik kanserinden Bougival'de öldü. Naaşı St. Petersburg'a götürüldü ve Volkovskoya Mezarlığı'na defnedildi. Mezarı "Literatorskiye Motskiy" kısmındadır.	– Karakatau Yanardağı'nda modern tarihin en büyük patlamalarından biri gerçekleşti. Osmanlı sultanı II. Abdülhamit eski sadrazamı Mithat Paşa'yı muhafızlarına boğdurttu. İstanbul'dan Bağdat'a uzanan Şark Ekspresi demiryolu açıldı. – Robert Louis Stevenson, *Define Adası*. – Karl Marx öldü; John Maynard Keynes ve Benito Mussolini doğdu.

ÖNSÖZ

TURGENYEV'İN ESTETİĞİ VE BATI GERÇEKLİĞİ

VICTOR TERRAS

Bu makalede Turgenyev'in estetiğe dair fikirlerini sanatında nasıl uyguladığını özetlemek ve bu fikirleri Batılı çağdaşlarının fikirleriyle kıyaslamak niyetindeyim. İsmi en çok Turgenyev'le özdeşleştirilen bu isimler, 1870'lerde pazar öğleden sonraları Flaubert'in etrafında toplanan gerçekçiler grubuydu. Guy de Maupassant'ın *Gustave Flaubert* isimli çalışmasında bu yazarların bir listesi bize sunulur.[1] Bu gruptaki önemli isimler arasında (Maupassant'ın eskizinde yer aldıkları sırayla) Hippolyte Taine, Alphonse Daudet, Émile Zola, Edmond de Goncourt bulunmaktaydı. Ben Maupassant'ın listesinde olmayan (ama elbette o cemiyet içinde bulunan) bir ismi daha ekleyeceğim: Henry James. Bu listede başı çekenin Turgenyev olması da dikkate değer bir ayrıntıdır.

Bu yazarların beraber vakit geçirme isteği şüphesiz ortak sanatsal beğenilerine dayanıyordu. Bu fikri öne süren Paul Bourget,[2] aynı zamanda Turgenyev ve dostlarının paylaştığı diğer tutumlara da dikkat çeker: belli bir kozmopolitlik; derin bir karamsarlık ve *taedium vitae*;[3] analitik düşünmeye ve kendi psikolojisini gözlemleme eğilimi. Son özelliğe sahip ol-

1 Bu çalışma, *Lettres de Gustave Flaubert à George Sand* (Paris, 1884) kitabının başında yer almaktadır.

2 Paul Bourget, "Ivan Tourguéniev" (1884), *Essais de psychologie contemporaine*, Paris, 1920, cilt II, s. 205.

3 [(Lat.) hayat yorgunluğu] "Modern çabaların mutlak faydasızlığına dair karamsar öngörüsünde Flaubert ve diğerleriyle buluşuyordu" (Bourget, *a.g.e.*).

duğunu Turgenyev gibi Flaubert de kabul etmezdi. Ancak biz belgelerle ispatlayabiliriz; Turgenyev, "Gereksiz Bir Adamın Güncesi" ve benzer parçaları Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar*'ından çok önce yazmıştı. Bazı farklılıklar da yok değildir. Örneğin Flaubert pozitivizm (ve özellikle "Amerikanizm") karşıtıyken, Turgenyev tam tersini ifade eder. Turgenyev ayrıca Flaubert'in anti burjuva takıntısını paylaşmaz. Öfkesini daha çok Rus soylu ve bürokratlarının aptal kibrine doğrultur.

Turgenyev'in estetiğine gelirsek, hem teoride hem de pratikte ilkesi gereği gerçekçi olduğunu kabul etmek gerekir.[4] Gözlemlemeyi uydurmaya, araştırmayı gelişigüzel hayallere, "estetik olmayan" ayrıntıları "estetik" klişelere tercih eder. Eserlerinin "doğruculuğu"ndan dem vuran eleştirmenlere Turgenyev genellikle üzgün olduğunu, ancak gerçek hayatta bu olayların bu şekilde yaşandığını söylerdi; "*Babalar ve Oğullar* Üzerine" (1869) ve "Romanlarıma Bir Önsöz" (1879) makalelerinde bunu görmek mümkündür.[5] Ayrıca "yurtdışında yaşarken Rus hayatını ve Rusları yazmanın katiyen imkânsız olduğu"nu dile getiren eleştirmenleriyle de aynı fikirdeydi.[6] Araştırmanın "yerinde" yapılması gerektiğine de inanıyordu.

> [*Ham Toprak*'ta] on iki karakterden oluşan kadroda iki kişiyi yerinde dikkatli bir şekilde gözlemleyemedim; canlı olarak yakalayamadım; *uydurmak* da (belli bir anlamıyla) hoşuma gitmiyor; üstelik faydası da olmaz, çünkü kimseyi inandıramam. Dolayısıyla insanın malzeme toplaması gerekiyor [S.K. Kavelina'ya mektubu, 2 Ocak 1873, cilt X, s. 49].

Hennequin ve Bourget, Turgenyev'in önemli detaylara olan dikkatini ve ayrıntılı şeylere olan sevgisini dile getirmişlerdir.[7] Bourget, Fransız

---

4 "Öncelikle bir gerçekçi olduğumu ve her şeyden çok insan fizyonomisinin canlı gerçeğiyle ilgilendiğimi söylemem gerekiyor. Doğaüstüyle ilgilenmem; mutlak şeylere ve sistemlere inanmam." (M.A. Miljutina'ya mektubu, 6 Mart 1875, *Pis'ma*, cilt XI, s. 31). Ayrıca "*Babalar ve Oğullar* Üzerine"de (1869) inançlarını ifade ettiği bölümle karşılaştırılabilir.

5 Bkz. A.A. Fet'e (13 Ocak 1860, cilt IV, s. 86 ve 18 Nisan 1862, cilt IV, s. 371); C. Hamard-Commanville'e (19 Ağustos 1873, cilt X, s. 136) ve A.V. Golovnin'e (9 Mart 1877, cilt XII, s. 103) mektupları.

6 A.F. Pisemski'ye mektubu (29 Mart 1873, cilt X, s. 81).

7 "'Genel değil, belirli şeylerin insanı' olduğu söylenebilecek az bulunur saygın sanatçılardan biridir" (Émile Hennequin, "Ivan Tourguénef" [1883], *Écrivains francisés*, Paris, 1889, s. 93). Devamı: "deyim yerindeyse ayrıntıcı ve titiz bir ruha sahipti; her nesnenin kendine özgü, belirgin, benzersiz özelliğini yakalardı" (*a.g.e.*, s. 114).

meslektaşlarının aksine, Turgenyev'in "sıradan adam"ının taze ve çekici olduğunu söyler; bir şekilde Turgenyev'in en acınası anti kahramanları bile *bireyliğini* kaybetmez. Bourget'nin fikrince (Turgenyev'e özgü olduğunu düşündüğü)[8] bu becerinin sırrı, çağrışımlı ayrıntıları ölçülü bir şekilde kullanmasıdır. Turgenyev'in kendi eserlerine dair yorumlarında bunu sıkça doğruladığını görebiliriz. Örneğin:

> (...) Marianna'nın *kemerli* burnuna gelince; benim de o tür burunlardan hiç hoşlanmadığımı lütfen unutmayın. Ancak gözlemlerime dayanarak ona tam da böyle bir burun vermem gerekiyordu [A.M. Žem užnikov'a mektubu, 7 Şubat 1877, XII. Cilt, s. 79].

Zola'nın "natüralizm"ini[9] Turgenyev genel hatlarıyla kabul etse ve yer yer uygulasa da bazı çekinceleri yok değildir ("zevk" gibi konularda); bir de başlıca itirazı vardır: belli bir gerçeğin peşinden gitmesi, yazarın evrensellik arayışının önüne asla geçmemelidir. Özenle gözlemlenmiş ve titizlikle kaydedilmiş gerçekler önemli ve gerekli olsalar da yaratıcılığın sentetik gücünün yerine geçemez; Turgenyev bunu defalarca vurgular:

> Slepkovlar, Reşetnikovlar, Uspenskilerin becerisi olduğu su götürmez; ama ya yaratıcılık, güç, kurgu, *hayal gücü*, nerede bunlar? Hiçbir şeyi hayal edemedikleri gibi, muhtemelen edemedikleri için memnundurlar da: "Iyi ya, bu şekilde gerçeğe daha çok yaklaşmış oluruz," diye düşünürler [J.P. Polonski'ye mektubu, 14 Ocak 1868, cilt VII, s. 26].

Bu açıdan Turgenyev'in estetiği Hegelcidir. Zola'nın "hayattan bir kesit", "tutanak", "klinik üslup" ya da "habercilik" gibi düşüncelerine tahammülü yoktur.[10] Bu açıdan Flaubert, Henry James ve Maupassant'la

8 Bourget, *a.g.e.*, cilt II, s. 212.

9 Turgenyev'in Zola konusundaki hisleri, Flaubert'in biraz daha ağır bir şekilde ifade ettiği çekinceleriyle benzerdir. Rus bir natüralist yazar olan F.M. Reşetnikov'a övgüler yağdırır ve Tolstoy'la beraber "okunabilir tek Rus yazarı" olduklarını söyler (A.A. Fet'e mektup, 25 Ocak 1869, cilt VII, s. 285). Turgenyev'in bazı konuları da en az Zola'nınki kadar karanlık ve korkunçtur; örn. "Toprak Yiyen" öyküsünü *Avcının Notları* için yazmış ama sansürden geçiremediği için basamamıştır. Turgenyev de "Bozkırda Bir Kral Lear" öyküsünü bu şekilde görür: "Yeni bir novella tamamladım, beni barbarlığıyla bir kıça çeviriyor; öyle Rubens resmindeki gibi kırmızı bir kıç da değil, hayır, sıradan, kaba, solgun bir Rus kıçı" (L. Pietsch'e mektup, 16 Nisan 1870, cilt VIII, s. 214).

10 Bu yüzden L.F. Lomovskaya'nın bir öyküsünü ("Polosa") överken Turgenyev şöyle yazar: "(...) tamamı doğrudan hayattan alınmıştır; üstelik Zola gibi sözümona ger-

neredeyse hemfikirdir.[11]

Flaubert gibi Turgenyev de sanatta nesnelliğe inanır. Paul Bourget'nin ilettiğine göre, "bir roman yazmakta aslolan, insanın karakterlerle arasındaki göbek bağını kesmesidir" diye Taine'e birkaç kez söylemiştir.[12] "Nesnel" bir yetenek olup olmadığını soran acemi bir yazara Turgenyev, "insan fizyonomisine ve diğer insanların hayatını incelemeye kendi hislerini ve düşüncelerini ifade etmekten daha çok ilgi duyuyorsa; yalnızca bir adamın değil, basit bir şeyin dış görünüşünü aslına uygun olarak resmetmeyi, o şeyin ya da adamın görüntüsünün kendisine ne hissettirdiğini güzel ve istekli bir dille ifade etmeye tercih ediyorsa" nesnel bir yazar olduğunu düşünebileceğini söylemiştir.[13] Kendisinin böyle bir yazar olduğunu şüphesiz hissediyordu. Flaubert'in hissizliği, Turgenyev'in "nesnelliği"nden bile güçlüdür:

> Sanat istisnaları resmetmek için değildir; içimden gelen bir şeyi kâğıda dökme fikrinden tiksiniyorum. Romancının hiçbir konuda fikrini söylemeye hakkı olduğunu düşünmüyorum. Tanrı hiç fikrini söylemiş midir? [Gustave Flaubert, *Lettres à George Sand*, Paris, 1884, s. 17].

Maupassant ve Goncourt kardeşleri de benzer bir görüşü benimsemişlerdi. Ancak en azından yaratıcı çalışmalarında sıra dışı ve tuhaf olana ilgi duyarlardı; Turgenyev ile Flaubert bu konulardan nefret ederdi.[14] Flaubert

---

çekçi değil, karakterli bir şekilde!" (M.M. Stasyuleviç'e mektup, 20 Ekim 1879, cilt XII/2, s. 150) Mektuplarından benzer ifadeler: E.M. Feyoktistov'a (14 Nisan 1851, cilt II, s. 24); A.F. Pisemski; İ.S. Aksakov'a (9 Ocak 1853, cilt II, s. 100, "Han" hikâyesi hakkında), P.V. Anenkov'a, (29 Ocak 1866, cilt VI, s. 43, V.A. Slepkov'un eserleri hakkında) ve J.P. Polonski'ye (14 Ocak 1868, cilt VII ve 6 Şubat 1875, cilt XI, s. 13, Gleb Uspenski hakkında).

11 Bkz. E.-L. Ferrère, *L'Esthétique de Gustave Flaubert*, Paris, 1913, s. 125 ve sonrası. Ayrıca, Albert Thibaudet, *Gustave Flaubert*, Paris, 1935, s. 273 ve René Wellek, *History of Modern Criticism*, New Haven, 1965, cilt IV, s. 10-11. Dahası için Guy de Maupassant, "Le roman", *Pierre et Jean*, Garnier, Paris, 1959, s. 11-12. Henry James de "ayrıntılandırmanın tehlikeleri"nden bahsetmiştir, ("The Art of Fiction" [1884], Henry James, *The House of Fiction*, Londra, 1957, s. 44).

12 Bourget, *a.g.e.*, cilt II, s. 209.

13 V.L. Kign'e mektup (28 Haziran 1876, cilt XI, s. 280). Benzer ifadelere şu mektuplarda rastlanabilir: İ.S. Aksakov'a (9 Ocak 1853, cilt II, s. 99); İ.P. Borisov'a (27 Mart 1870, cilt VIII, s. 200) ve M.M. Stasyuleviç'e (20 Mayıs 1878, cilt XII, s. 322).

14 Bkz. Erich Auerbach, *Mimesis: Batı Edebiyatında Gerçekliğin Tasviri*, Garden City, 1957, s. 429; Émile Faguet, *Gustave Flaubert*, Paris, 1899, s. 38; Ferrère, *a.g.e.*, s. 64-74; Thibaudet, *a.g.e.*, s. 271. Taine de elbette benzer bir görüşe sahipti (bkz.

gibi Turgenyev de bu fikirden habersizdir; ve daha sonra (örn. Thibaudet ve Gershenzon tarafından) sanatsal nesnelliğin öznel olarak bir yanılsamadan, nesnel olaraksa üslupsal bir teşebbüsten ibaret olduğunu söylemiştir.[15]

Turgenyev'in edebiyatta analitik psikolojizm konusunda, ve öznel ifade biçimleri konusundaki şüpheleri oldukça sağlamdır. Daha 1852 gibi erken bir tarihte Turgenyev (Evgenya Tur'un *Plemyannitsa* [Yeğen] romanını incelediği yazıda) "öznel" ve "nesnel" yeteneklerin hayattan beslendiklerini, ancak "nesnel" sanatta kökler görünmezken, "öznel" sanatta belirgin olduklarını dile getirmişti. Öznel olan sanat Turgenyev'e göre "içinde hayati bir ilke yaşadığı için değil, yaşayan bir insan tarafından yazıldığı için yaşar." Kendi eserleri hakkında bir keresinde şu sözü söylemiştir: "Fazla öznel konulardan hep uzak durdum; beni utandırıyorlar" (V.V. Stasov'a mektup, 10 Aralık 1871, cilt IX, s. 176). Turgenyev ayrıca Tolstoy ya da Dostoevski'ninki gibi psikolojik analizden hiç hazzetmiyor ve gerek özel hayatında gerekse kamusal alanda bunu ifade etme fırsatını asla geri tepmiyordu.[16] Nejdanov'un *Ham Toprak*'ta düşünce, kendini gözlemleme ve yaralama konusundaki uzun tiradı son derece yazara uygundur. Turgenyev özellikle hastalıklı insan ruhunun kurmacaya konu olması ve "psikolojist" romancılar tarafından parçalarına ayrılmasından rahatsız gibidir ki aslında kendisi de bu suçu "Şçigrovski Kasabasının Hamleti" ve "Gereksiz Bir Adamın Güncesi" gibi eserlerinde işlemiştir. Dostoyevski'nin *Delikanlı*'sı hakkında söylediklerine bakalım:

> Tanrım, o nasıl kekremsi bir koku, sanki hastaneden yayılıyor; nasıl da manasız zırvalamalardan ve psikolojik kılı kırk yarmalardan ibaret!

Wellek, *a.g.e.*, cilt IV, s. 14, 43).

15 Turgenyev konusunda bkz. M. Gershenzon, *Meçla i mısl İ. S. Turgeneva*, Moskova, 1919, s. 69. Gershenzon'a göre *Avcının Notları* "maskelerden oluşan bir dünya"dır; "Orel köylülerinin bedeninin, biçiminin, günlük hayatının ve psikolojisinin, ya da Orel bölgesine ait manzaraların kisvesine giren Turgenyev'e ait ruh hallerine ait imgelerdir." Flaubert konusunda bkz. Thibaudet, *a.g.e.*, s. 271. Ayrıca bkz. Maupassant, "Le roman," s. 8. Maupassant'ın fikirlerine Henry James, "Guy de Maupassant" (1888) yazısında karşı koymuştur; bkz. Henry James, *The House of Fiction*, s. 142 ve sonrası.

16 Tolstoy'un *1805*'ine dair bir ifadesi: "Zekice gözlemlenmiş ve gösterişli bir şekilde formüllendirilmiş mini mini parçalar, 'gerçek' kisvesi altında kahramanlarının koltuk altından ve benzer gizli yerlerden çıkarılmış önemsiz psikolojik gözlemler; tamamı bir tarihî romanın geniş tuvalinde ne kadar da berbat duruyor!" (İ.P. Borisov'a mektup, 28 Mart 1865, cilt V, s. 364).

> Bu tür edebiyat konusunda mektubunda söylediğin her şey onun için de geçerli [Turgenyev'in mektuplaştığı kişi, Zola ve Edmond de Goncourt'un eserlerine "... yapmayı bırakmayan ....cıların işi" demişti. (P.V. Annenkov'a mektup, 7 Aralık 1875, cilt XI, s. 164)].

Bu bağlantı üzerinden Flaubert ve Maupassant'ın hem analitik roman hem de nesnel romanı kabul ederlerken, nesnel romanı daha çok tercih ettiklerini belirtmek gerekebilir.[17] Bu da Goncourt kardeşlerinin "nosografiler"inin (Bourget'nin tabiriyle) teori ve pratiğine ters düşmekteydi.

Turgenyev, büyük bir yazarın dehasının hayatın "yaşayan gerçekleri"ni keşfedebileceğine inanır. Bir keresinde, "Gerçeği, hayatın gerçekliğini aslına uygun ve etkili bir şekilde temsil etmek bir yazarın en büyük mutluluğudur," diye yazmıştır ("*Babalar ve Oğullar* Üzerine"de). Turgenyev ve gerçekçi dostları için sanat ciddi, sorumluluk gerektiren bir iştir:

> Kalemim meşgul olsun diye yazdığım hafif, önemsiz şeyler için kızma bana (...) kim bilir, belki de daha çok insanın yüreğine ateşler salarım. Ancak İ.A. Gonçarov gibi eğlencelik yazar olamayacağım kesin. Sıkıcı bir yazar olmayı tercih ederim [M.E. Saltıkov-Şçedrin, 15 Ocak 1876, cilt XI, s. 191].

Turgenyev örneğinde, tıpkı Henry James, Flaubert, Goncourt kardeşleri ya da Émile Zola örneklerinde olduğu gibi bir gençlik kültünden bahsetmek mümkündür. Turgenyev için gerçek, sanatın var olan tek kriteridir. Tolstoy büyük bir yazardır, "çünkü gerçeğe sahip"tir.[18] Gonçarov'un *Yamaç*'ı, ya da Drujinin'in eserleri ise kötüdür, çünkü gerçeği barındırmazlar.[19] Belinski'den bu yana çoğu Rus yazar gibi, Turgenyev için gerçek "çağdaş toplumsal gerçekliğin nesnel ruhu"yken, "gerçeklik" (*dejstvitelnost*) yoktan var edilmiş, hürmet gören bir kavramdan ibarettir.[20] Ro-

---

17 Maupassant, "Le roman," s. 15.

18 İ.P. Borisov'a (24 Ocak 1869, cilt VII, s. 279) ve L.N. Tolstoy'a mektuplar (9 Ocak 1880, cilt XII, s. 2, 197).

19 P.V. Annenkov'a mektupları (10 Aralık 1853, cilt II, s. 213 ve 24 Ocak 1869, cilt VII, s. 278). Karşılaştırın: Henry James, *The House of Fiction*, s. 25, 40-41. Ayrıca Pierre Sabatier, *L'Esthétique des Goncourt* (Paris, 1920), Goncourt kardeşlerinin geliştirdiği bir "doğruluk kültü"nden bahseder (s. 186).

20 "Bu yeni, hiç de hayali olmayan, gerçek dünyaya çocuksu bir şaşkınlıkla bakıyordum. "Gerçeklik" sözcüğünden çoğu kimse "sıradanlık" anlar. Belki bazen öyledir ama itiraf etmek zorundayım, gerçekliğin ilk kez karşıma çıkması derinden

mantizm karşıtı duygular Turgenyev'in eserlerine hâkimdir. Goethe'nin *Faust*'u hakkında yazdığı bir gençlik denemesinde (1845) Turgenyev romantizmin özünde bireyselcilik ve öznellik olduğunu söyler (dolayısıyla gündüz düşleri, boş hayaller, kendini beğenmişlik, benmerkezcilik, eylemsizlik ve diğer kötülükleri içinde barındırır). Goethe'nin nesnel gerçekçiliği, romantik uyuşukluğa bir çare olarak önerilir. Romantik edebiyatın en ünlü Rus temsilcisi olan A.A. Bestujev-Marlinski (1797-1837) hakkında son derece ağır ithamları Turgenyev'in mektupları boyunca bulmak mümkündür (örn. L.N. Tolstoy'a mektup, 4 Ocak 1857, cilt III, s. 61). 1871 gibi geç bir tarihte bile Turgenyev, "Tak... Tak... Tak!.." isimli öyküsünde *marlini*zmi acı bir alaya maruz bırakıyordu.[21]

Ancak Turgenyev, Flaubert'in aksine, sanatın algısal güçlerine inanır ve yazarın gücünü kelimenin gücüyle bağdaştırmaz. Turgenyev, bir yazarın mesleğinin insanın tüm becerilerini gerektirdiğine inanır: sanatsal içgüdüsünü, ifade yeteneğini, entelektüel melekelerini.[22] Kurmacanın bilime katkısı, insanın kendisini ve toplumu tanımasını sağlayan estetik evrenseller denebilecek "tiplemeler" olmuştur. *Babalar ve Oğullar*, *Ham Toprak* ya da "Tak... Tak... Tak!.." gibi ("Rus intiharı" tipini ortaya çıkardığına inandığı) eserlerinde Turgenyev, keşfettiği toplumsal tiplemeleri ve gerçekleri yineleyerek kullanmıştır.[23] Ünlü denemesi "Gerçekçiler"de Pisarev, *Babalar ve Oğullar* hakkındaki bu iddiayı kabul etmiştir. Tolstoy da bir keresinde şunları söylemiştir: "Belki Turgenyev yazdığı sırada onun bahsettiği türden [Rus kadınlar] yoktu, ancak o yazdıktan sonra ortaya

sarsmıştı beni, korkutmuştu, şaşırtmıştı..." ("Andrey Kolosov", 1844). Karşılaştırın: Richard Freeborn, *Turgenev: The Novelist's Novelist*, Oxford University Press, 1960, s. 27. Henry James de aynı yoktan var edilmiş "gerçeklik" algısına sahiptir: gerçeklik, birçok gözlemin toplamından daha fazlasıdır, yalnızca bir bütün olarak anlaşılabilir.

21 Bkz. K. G. Čmškjan, *I.S. Turgenev - literaturnyj kritik*, Yerevan, 1957, s. 73.

22 Şiirde aklın yeri olmadığını öne süren A.A. Fet ile yaşadığı hararetli bir tartışma sırasında Turgenyev, sanatsal yaratımda aklın rolünü savunur. Bkz. A.A. Fet'e mektupları (4 Şubat 1862, cilt IV, s. 330; 17 Mart 1862, cilt IV, s. 51; 22 Ekim 1865, cilt VI, s. 27). *Duman*'da (1867) Turgenyev'in sözcüsü durumundaki Potugin "içgüdü"yü yerer ve "aklı; yalın, sağlıklı ve sıradan aklı" över.

23 Bkz. mektupları: O.A. Turgenyeva'ya (3 Eylül 1855, cilt II, s. 310, *Rudin* hakkında); F.M. Dostoyevski'ye (11 Kasım 1861, cilt IV, s. 301-302; 30 Mart 1862, cilt IV, s. 358; ve 4 Mayıs 1862, cilt IV, s. 385, *Babalar ve Oğullar* hakkında); J.P. Polonski'ye (14 Ocak 1868, cilt VII, s. 26, *Duman* hakkında); P.V. Annenkov'a (24 Nisan 1874, cilt X, s. 230, "Punin ve Baburin" hakkında); A.S. Suvorin'e (5 Eylül 1874, cilt X, s. 285, *Ham Toprak* hakkında). Benzer pek çok örnek bulmak mümkündür.

çıktılar. Doğruyu söylüyorum; daha sonra bu Turgenyev kadınlarını kendi gözümle gördüm." Ancak en azından bir eleştirmen, N.K. Mihaylovski (1883 tarihli "Turgenyev'e Dair"de) Turgenyev'in "yeni karakterler" yaratmadığını, yalnız "sıradan insanları, hatta neredeyse soyut tiplemeleri" dönemin toplumsal şartları içerisinde sunduğunu dile getirmişti.

Flaubert ve Maupassant her halükârda Turgenyev'le aynı "tipleme" teorisine sahiptirler; Hippolyte Taine de öyle.[24] Maupassant dolayısıyla Flaubert'in sırf tipleme yarattığı için basit bir gerçekçi olduğu fikrini reddeder (aynı şey Goncourt kardeşleri, Daudet ya da Zola için de söylenebilir):

> Gerçekçi yazarın yazma süreci, tanıdığı ve gözlemlediği sıradan insanları kullanarak ulaştığı gerçekleri anlatmaktan ibarettir. *Madam Bovary*'de her karakter bir tiplemedir, yani her bir üyenin aynı entelektüel seviyeye sahip bir dizinin özetidir.

Batılı meslektaşları gibi Turgenyev'in de inancı, doğru ya da yanlış (Gershenzon yanlış olduğunu düşünür), tiplemeleri, hatta ideal olan tiplemelerinin, gözlemlediği sosyo-tarihsel gerçeklikten doğrudan alınarak yaratılmış olduğuydu. "Yazarlık hayatım boyunca," diye 1869 yılında dostu Polonski'ye yazar, "*fikirlerden* değil, her zaman *görüntülerden* yola çıktım; Potugin'in bile kaynağı belli bir kişiydi..." (J.P. Potonski'ye mektup, 27 Şubat 1869, cilt VII, s. 328); Henry James de Turgenyev'in asla bir konudan değil, her zaman karakterlerden yola çıkarak bir hikâyeyi yazmaya başladığını söyler.

Bu noktaya kadar Turgenyev'in estetiği kendi içinde tutarlı olduğu gibi, (eleştirmenlerin itirazlarına rağmen) kendi fikirleri ve yazarlık pratiğiyle de uyumluydu. Aynı zamanda sözünü ettiğim Batılı yazarların estetiği ve yazarlık pratiğiyle de örtüşüyordu. Şimdi bu tutarlılığın sona erdiği, Turgenyev ve Batılı meslektaşlarının ters düştüğü noktalardan biraz bahsedeceğim.

Turgenyev, (Flaubert ve Goncourt kardeşlerinden aşağı kalmayan bir şekilde) sanatsal nesnellik kavramını sanatın mutlak özgürlüğü ve özerkliğine dair görüşlerine bağlar. "Romanlarıma Önsöz" yazısında, "İnanın ki gerçek bir yetenek asla ilgisiz sonuçların peşinde koşmaz, eserin kendisinde tatmini bulur... Yalnız elinden daha iyisi gelmeyenler kendilerine verilen bir konuya uyar ya da bir gündemin peşinden koşarlar," diye ya-

24 Bkz. Wellek, *a.g.e.*, cilt IV, s. 41-42.

zar.[25] Tolstoy'a yazdığı ve Tolstoy hakkında yazdığı birkaç mektubunda Turgenyev, Tolstoy gibi dev bir yazarda eksik olan şeyin özgürlük, bilhassa da önyargılarından özgür olmak olduğunu söylemiştir.[26] Pauline Viardot'ya yazdığı ilk mektuplarından birinde aynısını Pascal için de dile getirir (21 Nisan 1848, cilt I, s. 295). Turgenyev'in özgürlüğü sanatın tartışılmaz bir şartı olarak görmesi onu (bu örnekte Hegel üzerinden) özgürlüğü şiirin içkin ve özgün bir niteliği olarak gören (retoriğin ve tarihyazımın aksine) Kant ve Schiller'le birleştirir. Flaubert, Henry James ve diğer gerçekçiler için de aynısı esastır.[27]

Batılı meslektaşları gibi Turgenyev de sanatta ahlâkçılığa son derece karşıdır. Dolayısıyla Julian Schmidt'e yazdığı bir mektupta (22 Ocak 1873, cilt X, s. 60) *İlkbahar Selleri*'nde "ahlâkçılığa taviz verdiği" için özür diler ve bu tavizin sanatsal anlamda bir hata olduğunu itiraf eder. Başka benzer örnekler de bulunur.[28] Bu bağlantıyı kurmuşken, Taine'in bile sanatın toplumsal rolüne dair sahip olduğu yüce fikirlere rağmen "ahlâkçılık" karşıtı olduğunu ve etik-estetik değerleri birbirinden ayrı tutmak gerektiğine inandığını belirtmemiz gerekir. Turgenyev için, tıpkı Fransız dostları gibi, sanat kendi içinde bir amaçtır.

Chyzhevsky, Turgenyev'in Hegelci özelliklerinden biri olarak sanatın doğadan üstün olduğu fikrini örnek gösterir.[29] Örneğin "Yeter" (1864) isimli denemesinde Turgenyev sanatın sonsuz ve mutlak değerine olan inancını ifade eder ve sanatın "doğanın bir taklidi" olduğu düşüncesinin yalnızca "aptal ve ukala" insanların inanabileceği bir fikir olduğunu dile getirir. V.G. Belinski'ye dair anılarında Turgenyev şunları söyler:

> Ancak Belinski sanatı reddedemeyecek, önemini ve anlamını, doğallığını, fizyolojik açıdan gerekliliğini göz ardı edemeyecek kadar akıllıydı. Belinski sanatı kişiliğin temel tezahürlerinden biri olarak görüyordu;

---

25 Romanı *Ham Toprak*'tan Turgenyev şöyle bahseder: "Son eserimde, sizinki gibi kuvvetli algıya sahip bir zihnin hemen yakalamış olduğunu düşündüğüm bir eksik vardı: yalın özgürlük. Hep bir bulutun altında, yapmakta olduğum şeyi yapabilecek kadar talihli olup olmadığımı düşünerek yazdım" (Henry James'e mektup, 16 Mayıs 1877, cilt XII, s. 154).

26 Bkz. mektupları: L.N. Tolstoy'a (15 Ocak 1857, cilt III, s. 75), A.V. Drujinin'e (25 Ocak 1857, cilt III, s. 85) ve İ.P. Borisov (5 Haziran 1869, cilt VIII, s. 41).

27 Karşılaştırın: Ferrère, *a.g.e.*, s. 52-57; Henry James, *a.g.e.*, s. 29.

28 Örn. Turgenyev'in M.V. Avdeyev'e mektubu (25 Ocak 1870, cilt VIII, s. 172).

29 Dmitri Chyzhevsky, *Hegel bei den Slaven*, Bad Homburg, 1961, s. 244.

günlük deneyimlerin bize gösterdiği insan doğasına ait kanunlardan biriydi (İ.S. Turgenyev, *Literaturnıye i jiteyskiye vospominaniya*, Leningrad, 1934, s. 97).

Ham Toprak'ta, Paklin'in sanat hakkındaki tiradı aynı fikri dramatik sözcüklerle ifade eder: "[Sanatın] sarsılmaz, ebedi olan bir tarafı yoksa, şeytan alsın götürsün onu!" Turgenyev'in "sanat"ı "güzellik" arayışıyla eş değer tuttuğu ortadadır (ve bunun sanatın "hakikat" arayışına engel olduğunu düşünmez). Bersenyev, Subin'e, " Güzelliği hissetmezsen ve karşına çıktığı her yerde onu sevmezsen, sanatında onu yansıtmakta başarısız olacaksın" der *Ham Toprak*'ta. Sanatın mutlaklığı ve evrenselliği, güzelliğin mutlak ve evrensel oluşuyla açıklanır:

> "Güzellik" nerede diye soruyorsun. Zaman onun tezahür ettiği biçimi yok etse de, güzellik hâlâ oradadır... Güzellik ölümsüz olan tek şeydir ve somut tezahürü ortadan kalktıktan çok sonra bile ölümsüzlüğü devam eder. Güzellik her şeye yayılmıştır, ölüme dahi uzanır [Pauline Viardot'ya mektup, 8 Eylül 1850, cilt I, s. 389].

Dahası, Turgenyev'in güzellik ideali "açıklık", "ahenk" ve "dinginlik" etrafında dönen "yalın hakikat"tan, yani "klasik" güzellik kavramından ayrıdır. Örneğin K.N. Leontiyev'e yazdığı mektupta (24 Aralık 1852, cilt II, s. 89) Turgenyev, mektup arkadaşının yeteneğinde "tüm rafineliğine ve başarısına rağmen, Almanların isabetli bir şekilde 'Heiterkeit' adını verdiği açıklığın" olmadığını söyler ve aynı dönemde kendi eserlerinden bahsederken "yalınlık, dinginlik ve açık bir yazı" arayışında olduğunu dile getirir (K.S. Aksakov'a mektup, 16 Ekim 1852, cilt II, s. 71). Tüm bunlar estet Turgenyev'in gerçekçi Turgenyev'le zıt olduğunu gösterir. Benzer bir çelişkiyi Flaubert'de ya da Maupassant'da da görebiliriz. Onlardan farklı olarak, Zola ve Goncourt kardeşleri gibi natüralizme sıkı sıkıya bağlı yazarların "güzellik" anlayışı çok daha özneldir ve sanatta hakikatı vurgularlar: "En yüce güzellik, doğanın muhteşem dehasının bir temsilidir" (*Journal des Goncourt*, cilt III, s. 127).

Sanat ve özellikle Turgenyev için aşk, medeni ve düşünen insanın geçici bir süreliğine de olsa kutlu bir bütünlük ve kendiliğindenlik halini yeniden yakalayabilmesine izin veren yegâne şeylerdir. Gershenzon kendiliğinden ve derhal harekete geçen naif insanla, "kararlılığının doğal renginin dü-

şüncenin solgun bulutuyla gölgelendiği" medeni insan arasındaki zıtlığın Turgenyev'in sanatının temel konusu olduğunu fark etmiştir. Aşk ve sanat medeni insanın dahi o kutlu varoluşu tekrar yakalamasına izin verir. Ciddi olmadığı satırlarda Turgenyev sanatın hayatı daha çekilir kılan bir "oyuncak" olduğunu söylemiştir (A.F. Onegin'e mektup, 8 Ocak 1870, VIII. kitap, s. 160). Bu bağlamda önemli olan Turgenyev'in (ve Flaubert ya da Goncourt kardeşleri gibi Batılı dostlarının) özel hayatlarında estet olmaları değil, sanatın özerkliğine olan inançlarının eserlerinin yapısına olan etkisidir.[30] Nietzsche'nin görüşünü özetlemek gerekirse, sanatçı olmayanların "biçim" adını verdikleri şeylerin aksine sanatçıların "içerik"i önemli olarak kabul etmesinin ciddi sonuçları bulunmaktadır.

Öncelikle meslekten (sanat) olmayan kimselerin "içerik" adını verdikleri şeye karşı, "düzenleme" ve "üslup"un asıl rolü meselesiyle başlamak gerekir. Bazı Fransızlar, Turgenyev'in "bir Fransız romancı gibi yazdığı"nı söylerler,[31] Turgenyev de hem teoride hem de görünüşte pratiğinde açıklığı, yalınlığı ve sabit anahatları olan bir hikâyeyi onaylıyor gözükmektedir. Belli bir oranda "düzenleme" beklediği için romana bir "Fransız" gözüyle baktığı söylenebilir. Şöyle yazar: "Ayrıntılar ve ayrı ayrı sahneler tüm eseri kurtaramaz çünkü bir roman uzatılmış bir hikâye [*povest*] değildir" (P.V. Annenkov'a mektup, 6 Haziran 1853, cilt II, 159). Yetenekli bir psikolojik romancı olan K.N. Leontiyev'e "daha yalın ve açık" yazması tavsiyesinde bulunur ve şöyle ekler:

> Sorun, her ne kadar doğru olsa da fazla ayrıntılı olan fikirlerin birbirine geçmiş olması; aklının bir köşesinde duran gereksiz düşüncelerin, his-

30 Estet ve sanatkâr olarak Turgenyev bazen bıkkın gibidir: "İnsanların zevkleri ve görüşleri ne kadar farklı olabiliyor! Her yerde kol gezen soygun ve şiddet seni rahat bırakmazken, benimse her yerde egemen olan cehaletin sessizliği ve önü alınamayan taş kesmiş edebiyat yüzünden midem bulanıyor..." (A.A. Fet'e mektup, 9 Ekim 1874, cilt X, s. 305). Turgenyev'in izlenimleri bazen bedensel duyular biçimini alır. Çernişevski'nin romanı *Nasıl Yapmalı?*'dan bahsederken şu gözlemde bulunur: "Bugüne kadar karakterleri *kötü kokan* hiçbir yazarla karşılaşmamıştım; Bay Çernişevski sayesinde tanışmış oldum" (N.B. Scerban'a mektup, 14 Haziran 1863, cilt V, s. 129). Benzer ifadelerle karşılaştırmak için bkz. Nekrasov'un şiirleri hakkında J.P. Polonski'ye mektubu (10 Şubat 1870, cilt VIII, s. 182-183); Slavcılık akımı ve ressam Briullov hakkında A.A. Fet'e mektubu (2 Eylül 1873, cilt X, s. 142).

31 Albert Thibaudet, *Le Liseur de romans* (Paris, 1925), s. 19. Thibaudet, Paul Bourget'nin romanda "düzen" arayışının retorik ve dram karışımına olan bir arayış olduğunu dile getirir; roman bir fikrin sahnelenmiş bir sunumu olmalıdır. Bu durumu Turgenyev'in tüm romanlarında bulmak mümkündür.

lerin ve göndermelerin de bolluğu cabası... [K.N. Leontiyev'e mektup, 23 Şubat 1855, cilt II, s. 259].

Şüphesiz aynısı Turgenyev için de geçerlidir. Dolayısıyla K.S. Aksakov'a yazdığı bir mektupta (16 Ekim 1852, cilt II, s. 71) "yalınlık, dinginlik, anahatları açıkça seçilen bir hikâyenin ve vicdanı kendinden emin olmasından gelen vicdanlı bir ustalığın" peşinde olduğunu söyler. Ancak Turgenyev'in (aynı Goncourt kardeşleri gibi) "olduğu şekliyle hayatı" tüm düzensizliği ve dolaysızlığıyla göstermek adına bu sanatsal erdemleri feda ettiğini düşünenler de bulunur. Henry James, Turgenyev hakkında yazdığı bir erken dönem makalesinde bu özelliği vurgulamaktadır.[32] Hatta Turgenyev de fazla coşkulu ve üzerinde fazla uğraşılmış eserleri yüzünden bazı Alman yazarları (örneğin Theodor Storm'u) eleştirir.[33] İşin doğrusu, Turgenyev'in en ustalıklı eserlerinde okuyanda düzensizlik izlenimi bırakacak bir coşkuyla yazdığıdır; aynı dostu Flaubert'in *Duygusal Eğitim* romanında yaptığı gibi.[34]

Üsluba gelince Turgenyev, söz sanatına, duygusallığa ya da süslemelere kapılmayan sade bir *le mot juste* [doğru söz] yaklaşımını savunur. "Söz sanatı" onun eleştirel dağarcığında olumsuz bir anlama sahiptir. Gonçarov'un romanı *Yamaç*'ı ağır bir dille eleştirirken, "Söz sanatı, baştan aşağı söz sanatı!" diye haykırır (P.V. Annenkov'a mektubu, 25 Ocak 1869, cilt VII, s. 284). Benzer bir şekilde Turgenyev "edebiyat" kelimesini de Verlaine'in "şiir sanatı"ndaki gibi hakaretamiz bir anlamda kullanır: "Şu edebiyat, ne kadar da edebiyat kokuyor! Tolstoy'un en büyük erdemi kitaplarının hayat kokması," der Annenkov'a bir mektubunda (4 Mart 1868, cilt VII, s. 70) ve neredeyse aynı cümlede bu "edebiyat kokusu"nun kendi zayıflığı olduğunu da dile getirir.

Ancak Thibaudet'nin Flaubert'in üslubunun, söz sanatının en iyi ha-

---

32 Bu yazı *North American Review*, cilt CXVIII, 243. sayıda (Nisan) yayımlanmıştır (1874), s. 326-356; *French Poets and Novelists*'te tekrar yayımlanmıştır (Londra, 1878). Goncourt kardeşleri hakkında bkz. Sabatier, *a.g.e.*, s. 293, 503-512.

33 Bkz. mektupları: Julian Schmidt'e (6 Mayıs 1873, cilt X, s. 96) ve L. Pietsch'e (28 Aralık 1876, cilt XII, s. 37).

34 "Bu eser ondan insanüstü bir emek beklediyse de, hayata benzemesi gerektiği için plansız ve maksatsız görünmesi gerekiyordu" (Maupassant, "Gustave Flaubert", s. xxi). Henry James de Turgenyev hakkında aynı gözlemde bulunur ("Turgenyev and Tolstoy" isimli makalesinde [1897], daha sonra Henry James, *The House of Fiction* içinde tekrar yayımlanmıştır, s. 168-175).

li ve o geleneğin en iyi örneği olduğuna dair gözlemi Turgenyev için de geçerlidir: onun yapyalınlığı kesinlikle sanatsız değildir. Aslında Flaubert'den de fazla edebiyatçıdır.

Turgenyev'in sanatsal süreç hakkındaki fikirleri, özellikle sözkonusu kendisi olduğunda şaşırtıcı derecede romantiktir. Alın terini savunur ve bunu gördüğü Zola'yı takdir eder,[35] ancak kendisi Flaubert gibi dünyadan elini ayağını çekmiş değildir. Yaratıcı süreçte aklın yerini yadsımadığı gibi, ancak seçilmiş birkaç insanın yaşayabildiği esin dakikalarını, yaratıcı büyülenme anlarının da farkındadır. Örneğin *Asilzade Yuvası*'nda ilhamın gelmesini bekleyen Lemm'in enfes tasvirini düşünün. Ya da Turgenyev'in mektuplarından bir örnek vermek gerekirse: "Ne de olsa çalışmak için bir çeşit sarhoşluk hali gerekiyor; olmayınca hiçbir şey olması gerektiği gibi olmuyor" (P.V. Annenkov'a mektubu, 21 Temmuz 1853, cilt II, s. 172). Aynı şey sonraki yıllarda da geçerlidir: "İşe başlamadan önce hep üzerime çöken o yarı heyecanlı, yarı hüzünlü ruh halindeyim yine..." (E.E. Lambert'e mektubu, 24 Haziran 1859, cilt III, s. 306). Bazı yerlerde daha da dramatiktir: "İşin başına ağır ağır geçiyorum. Tüm malzeme aklımda duruyor ama her şeyi alevlendirecek o kıvılcım henüz çakmadı" (E.E. Lambert'e mektubu, 12 Kasım 1860, cilt IV, s. 149). Bazen ilhamı gizemli bir güç olarak görür: "Bu eseri [*Babalar ve Oğullar*] nasıl yazdığımı kendime bile açıklayamadığım oluyor. Kader mi, yazardan daha güçlü, ondan bağımsız olan bir şeydi gibi geliyor" (M.E. Saltıkov Şçedrin'e mektubu, 15 Ocak 1876, cilt XI, s. 190-191). Aynı zamanda ilhamın emekle dengelenmesi ve sağduyulu bir şekilde kontrol edilmesi gerektiğini de savunur. "Kendi eserinin içinde bir ormanda kaybolmuş gibidir," der ve bir yazarın kendi ilhamından nasıl korkması gerektiğini dile getirir (F.M. Dostoyevski'ye mektubu, 30 Mart 1862, cilt IV, s. 358). Gelgelelim Turgenyev ilhamdan dostu Flaubert kadar asla şüphelenmemiştir.[36]

---

35 Turgenyev'in Zola hakkındaki birçok özel yorumu eserlerinden hoşlanmadığını, ancak bir insan olarak Zola'yı ve sanatçı olarak ilkelerini ve dürüstlüğünü takdir ettiğini gösterir. Bkz. Julian Schmidt'e mektubu (26 Kasım 1874, cilt X, s. 326-327; Turgenyev, Daudet'yi Zola'ya tercih ettiğini dile getirir), M.E. Saltıkov Şçedrin'e mektubu (7 Aralık 1875, cilt XI, s. 164; Şçedrin'in olağanüstü derecede olumsuz Zola ve Goncourt kardeşleri yorumunu destekler, ancak Rus okurlarının bunu istediğini dile getirir); Flaubert'e mektubu (9 Aralık 1876, cilt XII, s. 19); P.V. Annenkov'a mektubu (13 Nisan 1875, cilt XI, s. 53); L. Pietsch'e mektubu (4 Şubat 1877, cilt XII, s. 76), vb.

36 Karşılaştırın: Ferrère, *a.g.e.*, s. 149-150.

Turgenyev şüphesiz yeteneğin "Tanrı vergisi" (elbette mecazi anlamda) olduğuna, neredeyse mistik bir şey olduğuna inanmaktadır. Kaybetmesi sonrasında geriye baktığında bir zamanlar kutsal bir kıvılcıma ve yeteneğe sahip olduğunu dile getirmiştir.[37] Fakat ruhunun derinliklerinde insanlığın ya da bir ulusun yüce hakikatini geliştirme işi yalnızca deha sahibi (Turgenyev bu kelimeyi Alman Romantiklerin verdiği anlamla kullanır) olanlara düşer:

> Sanatını kendisine odaklayabilir; kendi içinde, kendisinin tam merkezinde bir kez daha doğayı –doğanın tümünü– keşfeder, çünkü doğa ta kendisidir... Sözcükleri bir ulusun sağlamlığına ve ömrüne sahip adamlardan her asırda iki ya da üç adet gelir; onlar işlerini toptan yürütüler, sen ve ben perakendeyle uğraşırken... [P.V. Annenkov'a mektup, 24 Şubat 1853, cilt II, s. 128].

Turgenyev şairane dehanın özgün nişanesi olarak "güç"ü romantik anlamıyla kullanır ve Shakespeare'i, Tolstoy'u ya da Calderón'u bu kelimeyle anar (Pauline Viardot'ya mektup, 19 Aralık 1847, cilt I, s. 249). Flaubert ve Maupassant da bu kavramla çalışırlar. Dolayısıyla *Pierre et Jean*'a yazdığı önsözde Maupassant bir sanatçının hayatı sunma biçiminin hayatın gerçekliğinden daha dolu, daha ilginç ve inandırıcı olması gerektiğini savunur.

Dahası, Turgenyev "duygusal"dan çok "saf" eserleri tercih eder (Schiller'in kullandığı anlamlarıyla). Yaşadığı çağın fazla saf yazar üretmeyeceğini üzüntüyle dile getirse de, S.T. Aksakov böyle yazarlardan biridir.[38] Tamamen maddelerden uzak bir "geleceğin sanatı" hayal eden Flaubert'in aksine Turgenyev, Belinski'nin "sanatın imgelerle düşünmek" olduğu ilkesine kökten inanır. Bu Turgenyev'in yazarlık pratiğine kesinlikle kabul ettiği bir ilkedir ki, Ferrère ve diğerleri bunu fazlasıyla ispat etmişlerdir.[39] Son olarak altını çizmemiz gereken bir diğer şey de, Turgenyev'in hayatı boyunca şiiri kelimenin o yüceltilen romantik anlamıyla sevmiş olduğudur. Bir keresinde, "Şiiri duyumsamaktan asla vazgeçmeyeceğim, çünkü

---

37 E.İ. Ragozin'e mektubu (11 Eylül 1873, cilt X, s. 148).

38 Bkz. Turgenyev'in, Aksakov'un avcı notlarına yazdığı eleştiri (1853), cilt V, s. 418.

39 "İmgelemsiz [*obraznost*] şair olmaz; ve imgelem doğadan ve kişinin kendi izlenimlerinden gelir" E.İ. Ragozin'e mektup (28 Eylül 1875, cilt XI, s. 130). Flaubert için bkz. Ferrère, *a.g.e.*, s. 187, 194 ve sonrası.

şiir benim tüm hayatım..." diye yazmıştır (P.V. Annenkov'a mektup, 16 Mart 1857, cilt III, s. 103). Turgenyev hayatı boyunca şiiri coşkulu ve duyarlı bir şekilde incelemiştir. Fet, Polonski, Sluçevski ve diğerleri ona şiirlerini gönderdiklerinde, dostlarının dizelerini anlayışlı ve ayrıntılı bir şekilde incelerdi. Turgenyev'in Fransız şiiri hakkındaki fikrinin genelde son derece olumsuz olduğunu belirtmeden geçemeyiz. Leconte de Lisle'i sever (Flaubert'le aynı hisleri paylaşırlar!) ama Lamartine'den hoşlanmaz, Victor Hugo'yu da istemsizce saygı duymakla beraber pek sevmez. Çağdaşı olan İngiliz şairler arasında en çok Swinburne'ü sever. Ama gönlü asıl "klasikler"dedir: Homeros, Vergilius, Shakespeare, Goethe, Puşkin.

Dolayısıyla Turgenyev'in estetiği romantik öğeler de barındırır. Ne de olsa kökleri romantizmdedir. Romantik akımın bazı figürlerinin hâlâ hayatta ve etkin olduğu yıllarda toy öğrencilik yıllarını Almanya'da geçirmişti. Bu figürlerden bazılarıyla (örneğin Bettina von Arnim'le) bizzat tanışmıştı. Fransız gerçekçilerin romantik köklerinin sağlamlığı Brunetière ve Lemaitre gibi çağdaşlarınca da belirtilmişti. Maupassant bu durumu ustası Flaubert'den bahsederken vurgular ("Gustave Flaubert", s. xviii-xix).

Bir konu daha var. Belinski'nin Hegelci mirası, organikçi ve tarihçi sanat görüşü yalnız Turgenyev'in ilk döneminde değil, diğer yerlerde de sık sık karşımıza çıkar. Henry James ya da Flaubert gibi,[40] Turgenyev de romanı canlı bir organizma olarak görür. Ancak gerçek sanat eserinin bir ulusun hayatından organik olarak filizlendiğini dile getirir ve Tyutçev'in şiirini incelerken "bir ağacın meyvesi gibi" olduğunu söyler (1854). Evgenya Tur'un *Plemyannitsa* romanı (1852) hakkında yazdığı incelemede de benzer bir ifade karşımıza çıkar:

> Bu fikirlere "mutlu" adını verdik: yeni ya da ortaya çıktıkları sırada duyulmamış oldukları için değil, hayat onların içinde kendini gösterdiği, hayat tüm pınarlarını onlara açtığı ve ışıltılı dalgalarında onlarla birlikte aktığı için "mutlu" onlar.

Yaşayan her şey gibi sanat da ölmelidir. 1840'ların en önde gelen yazarlarından D.V. Grigoroviç'i tartışırken Turgenyev, Rus edebiyatında Gri-

40 "Roman her organizma gibi bütünlüğü ve sürekliliği olan canlı bir varlıktır. Yaşadığı müddetçe her parçasında diğer parçalara ait bir şey bulunacaktır." (Henry James, *The House of Fiction*, s. 34) Flaubert'in organisizmi için bkz. Wellek, *a.g.e.*, cilt IV, s. 12.

goroviç'in ait olduğu dönemin sona erdiğini söylemiştir: "bir adamın henüz gerçek azametine ve gücüne eriştiğini ya da hâlâ eskimemiş olduğunu tarih önemsemez; tarihin ona ihtiyacı kalmamıştır artık" (P.V. Annenkov, 12 Mayıs 1853, cilt II, s. 150).

Auerbach'ın gösterdiği gibi Fransız gerçekçileri, yaşadıkları dönemin gerçekliğini, o dönemin hayatını belirleyen tarihsel süreçlerden organik şekilde temsil ediyorlardı.[41] Turgenyev bunu bilinçli bir şekilde yaptığı gibi, tüm büyük sanat eserlerinin de bilinçli ya da bilinçsiz olarak aynı şeyi yaptığını düşünür; bu Hegelci bakışı Turgenyev, Taine ile tanışmasından çok önce benimsemiştir. Dolayısıyla *Puşkin Konuşması*'nda (1880) Turgenyev, Nekrasov örneğinin "toplumun tarihsel gelişiminde ve yazgısında" Puşkin'in önüne geçtiğini düşünüyordu. Shakespeare'den bahsederken Turgenyev yazarın tarihsel önemini vurgular ve insanlık tarihinde yeni bir şafağın habercisi olduğunu söyler. Gogol'den bahsederkense Belinski'nin (Çernişevski ve Dobrolyubov'la yerleşmiş) görüşünü benimser ve Gogol'ün büyük tarihsel öneme sahip, Rus toplumunun gelişiminde ilerici bir rol üstlendiğini söyler.[42]

Bu noktadan yine son derece Belinskici bir görüşe varmak ve sanatta faydacılığı kabul etmek ve dolayısıyla özerk ve nesnel sanattan taviz vermek işten bile değildir. Fransız eleştirmenler, Turgenyev'in gerçekçiliğinde Fransız gerçekiliğinde eksik olduğu düşünülen bir "şefkat" olduğunu dile getirir. "Gerçekçi yazarlarımızın gözlemleri her zaman soğuk ve sistemlidir," der Ernest Dupuy; "Rusların ve özellikle Turgenyev'inkilerse her zaman doğal, bazı yerlerde coşkuludur."[43] De Vogüé, Rus gerçekçi yazarlar, özellikle Turgenyev konusunda aynı fikre sahiptir.[44] Hennequin ve Bourget, Turgenyev'in "şefkat"ini vurgularlar. Brunetière ve Thibaudet ise bu iltifatı genel olarak Rus edebiyatı için yapar. Jules Lemaitre, 1830'ların roman-hafif edebiyatının duygusal insancıllığına bir dönüş olduğunu düşünür.[45] Daha dolaysız haliyle bu durum Belinski'nin edebiyat-

41 Erich Auerbach, *Mimesis*, s. 433-434.

42 Örn. P.V. Annenkov'a mektup (27 Haziran 1855, cilt II, s. 280).

43 Ernest Dupuy, *Les grand maîtres de la littérature russe*, Paris, 1885, s. 207.

44 Vte E.-M. de Vogüé, *Le Roman russe*, Paris, 1886.

45 F.W.J. Hemmings, *The Russian Novel in France 1884-1914*, Oxford University Press, 1950, s. 79, Lemaître'nin "De l'influence récente des littératures du Nord" (1894) makalesini inceler. Fransız eleştirmen, Rusların tek sanat türünde "Fransız romantiklerinin duygusal idealizmiyle Fransız gerçekçilerin dikkatli gözlemlerini"

ta neyin geçerli ya da aranır türde "öznellik" olduğu, nerede "öznellik"in üstü kapalı olarak "taraf" anlamına geldiği fikriyle bağlantılıdır. "Taraf", çoğu eleştirel sözlükte olumsuz bir anlam taşır. Pek çok eserinin "taraflı" olduğunu itiraf eden Turgenyev,[46] Belinski'nin savını ve Belinski'nin sözcüklerini kullanarak kendini haklı çıkarır. "Bazı çağlarda," diye yazar, "edebiyat *sadece* sanat olarak kalamaz, ortada şairane kaygıların ötesinde meseleler vardır. Özfarkındalık ve özeleştiri anı, ulusal hayatın gelişiminde bireyin hayatı kadar önemlidir..." (V.P. Botkin, 29 Haziran 1855, cilt II, s. 282). Böylelikle yazar bir aydına, kamusal bir figüre, entelektüel lidere dönüşür; eserleri de doğrudan "faydalı" hale gelir. Turgenyev verdiği büyük eserlerin her birinin "faydası olduğuna" inanır. Örneğin *Babalar ve Oğullar* hakkında şunları söyler:

> Bu roman en doğru zamanda ortaya çıktı... Bu kitapla cesurca bir şey başarmış olduğuma inanıyorum... Her şey zamanla görünür olacak, bir gün itibarımı yitirsem de kazanan biz olacağız, önemli olan da bu, geri kalanlar önemsiz [P.V. Annenkov'a mektup, 20 Haziran 1862, cilt V, s. 11-12].

Turgenyev'in diğer eserlerinde de benzer ifadelere rastlanabilir.[47]

Henry James'in gözlemlediği üzere, Turgenyev aslında bir "toplumcu romancı"dır.[48] "Romanlarıma Önsöz" yazısında Turgenyev elinden geldiği ölçüde, vicdanlı ve tarafsız bir şekilde, Shakespeare'in "zamanın bedeni ve basıncı" adını verdiği uygun "tiplemeler"i resmetmeye ve göstermeye çalıştığını dile getirmiş, neredeyse tüm çağdaş eleştirmenler de onunla hemfikir olduklarını dile getirmiştir. Fransız gerçekçileri de elbette benzer bir hedefi amaçlıyorlardı. Turgenyev de onlar gibi "sıradışı" ka-

---

birleştirdiğini dile getirmiştir. "I.S. Turgenev and His Work" (1859) isimli makalesinde Apollon Grigoriyev'in Turgenyev'in eserlerini "katıksız natüralizm"le ("ideali olmayan natüralizm") yan yana koyduğunu ve Turgenyev'in de "duygusal natüralizm" türünde eserler verdiğini ("Petuşkov" öyküsü ve "Bekâr" oyunu gibi) dile getirdiğini belirtelim.

46 V.P. Botkin'e yazdığı mektupta (11 Mart, cilt III, s. 91) Turgenyev kendisinden "taraflı bir yazar" olarak bahseder. *Duman* ve *Ham Toprak* siyasi olarak sağlam ve katı inançlara sahiptir, hatta muhafazakârları kışkırtması açısından yer yer ağır ithamlar içerdiği bile söylenebilir.

47 Bkz. A.F. Pisemski'ye (12 Haziran 1867, cilt VI, s. 269, *Duman* hakkında) ve E.İ. Ragozin'e (26 Şubat 1877, cilt XII, s. 97, *Ham Toprak* hakkında) mektupları.

48 Henry James, "Turgenev and Tolstoy", s. 173.

rakterlerden uzak durur. Sıradan, "ortalama" bir karakterin aklında olup bitenleri okura anlatmayı tercih eder. Bu kendi içinde mantıklıdır: Raskolnikov'un iç hayatı, toplumun geneline bakıldığında gerçekten de alakasız kalabilir.

Turgenyev'in eserlerinin Rus toplumuna bir faydası dokunmasına yönelik ümidi boşa çıkmamıştı: Dobrolyubov, Pisarev, Mihaylovski ve pek çok diğer kişi onun "faydalı" olduğunu dile getirmiştir. Bu anlamda faydacılık karşıtı Flaubert'le iyi dostu Turgenyev arasında bir uçurum bulduğumuzu söyleyebiliriz. Zola'nın teorisi ve pratiği, Turgenyev'in bu konudaki ılımlı fikirlerinin radikalleşmiş bir halidir.

Turgenyev'in estetiği okurda tutarsız ve eklektik bir izlenim bırakır. Bu elbette olumsuz bir özellik olarak görülmemelidir. Hennequin ilk günlerinde olduğu gibi tatlı ve özgür ruhlu bir hikâyeci olarak kalmış olmasını över, diğer yandan eğitimli olduğu için felsefi ve bilimsel teorilere epey maruz kalmış bir yazardır da. Turgenyev'in estetik teorisindeki tutarsızlık, sağduyunun ve beğeninin tutarsızlığıyla da bütünleşik görülebilir. Yazarlık pratiğinde de benzer bir tutarsızlık mevcuttur.

Turgenyev öznel olabilir. Sanatı kişisel bir dışavurum yöntemi olarak kullandığı olur. Bazılarına göre patavatsızdır. Dostoyevski de kendi parodisinde (*Cinler* kitabında) bununla alay eder; Traupmann'ın idamı konusunda Turgenyev'in söylediklerinin Dostoyevski'yi sinirlendirmesi de bu yüzdendir (N.N. Strahov'a mektup, 23 Haziran 1870, F.M. Dostoyevski, *Pis'ma*, cilt II, s. 274). Turgenyev ciddi eserlerinde ara ara muzipliklere yer verir: bir karaktere "von Blasenkrampf" ismini verir ya da Bayan Maşurina'nın İtalyan pasaportu hakkında bir hikâye anlatır (Turgenyev bu konuda kendisine hesap soranlara "alt tarafı bir şaka" olduğunu söylemiştir: A.V. Golovnin, 20 Şubat 1877, cilt XII, s. 92). Bazen amatör bir yazarın eğlence amaçlı üslubuna kaydığı olur. Turgenyev, Madam Viardot'nun operetlerini yazmasına yardım etmekle yazarlık onurunu çiğneyeceğini hiç düşünmemiştir. "Halka yaranma çabası" suçlamasını ilk dillendiren Turgenyev'in eleştirmenleri olmuştur.[49] Turgenyev "özel" konulara girme çabaları sırasında amatör görünebilir; *Ham Toprak*'ta fabrikayı anlattığı sahnelerdeki gibi. İronik bir şekilde Turgenyev sık sık amatörlüğe karşı olmuştur, *Asilzade Yuvası*'nda "yetenekli" amatör Panşin'i ("profesyonel" Lemm'in aksine) alaycı bir dil-

49 Bkz. Turgenyev'in M.M. Stasyuleviç'e mektubu (25 Ocak 1877, cilt XII, s. 67).

le anlatır. Müzik ve resim dallarındaki beğenilerinde Turgenyev her zaman katı bir muhafazakârlığa sahip olmuştur. Wagner ya da çağdaş Rus müziğine hiç gelemez: "Cambridge'de müzik profesörlüğü yapan bir İngiliz ciddi ciddi Çaykovski'nin çağımızın en muazzam bestecisi olduğunu söyledi. Hayretler içerisinde dinledim" (L.N. Tolstoy, 27 Kasım 1878, cilt XII, s. 384).

Çağdaş düşüncede mistisizme hayat boyu karşı olsa da, Turgenyev'in dikkatini çeken mantık dışı olaylara saygı ve merakla yaklaştığı olur. Bu konuda her zaman açık fikirlidir. Herzen, *Babalar ve Oğullar*'ın ölümsüzlüğe göz kırpan sonundan ötürü Turgenyev'i mistisizme geçit vermekle suçladığında, Turgenyev mistisizm konusunda hiçbir zaman yeteneği olmadığını söyler ve Goethe'den alıntı yapar: "Kim adı olmayanın adını anar? / Kim itiraf eder: / Ben ona inanıyorum, diye? / Ancak kim hissederek / Tüm benliğiyle / Ona inanmıyorum, diyebilir?" (A.İ. Herzen, 28 Nisan 1862, cilt IV, s. 383). Bu yüzden Turgenyev'in "Bozkırda Bir Kral Lear" gibi natüralist bir öyküsünde öznellik parıltıları, fantastik ve mistik öğeler, araya serpiştirilmiş "eğlencelik" anlar ve edebi "araçlar" bulur, yazarın temelde nesnel ve gerçekçi kalmış edebiyatına uymayan birçok diğer şeye rastlarız. Flaubert'de de benzer bir tutarsızlık olsa da, onda bu durum bu kadar gelişigüzel değildir ve yaratıcı kişiliğinin "romantik" ve "gerçekçi" uçları arasındaki gerilim hattındadır:

> İçimde birbirinden ayrı iki insan var: biri lirizmden, kartalların görkemli uçuşundan, bir cümledeki tüm seslerden ve bir fikrin zirvelerinden hoşlanırken, diğeri hakikata ulaşmak için toprağı eşeler, büyük gerçekleri olduğu kadar küçük olanları da sorgular ve karşı koyduğu şeyleri hissetmenizi ister; gülmeyi, insanın hayvansılığını sever [Flaubert, *Correspondance*, cilt II, s. 69, alıntılayan Ferrère, s. 142].

Turgenyev'in tutarsızlığını ne yapalım? Rus yazarlar içerisinde hem felsefi hem de diğer konularda evrensel anlamda en çok okumuş-yazmış olan Turgenyev'di. Tutarsızlığı şüphesiz kendi seçimiydi. Isaiah Berlin'in metaforuyla kendisinin tipik bir "tilki" olduğunu ve –Tolstoy'un aksine– kendini "kirpi"ye dönüştürmekle uğraşmadığını düşünüyorum.

Turgenyev'in Batılı meslektaşları ve dostlarının çok daha tutarlı bir estetiği oldu. Turgenyev onların teorilerinden haberdardı, ama onlardan herhangi bir şey kabul ettiğine dair elimizde bir delil yoktur.

Goncourt kardeşlerinin, Émile Zola'nın, Henry James'in, hatta Flaubert'in estetik teorilerinin bu isimleri daha iyi edebiyat yazarı yaptıkları şüphelidir. Çoğulcu estetiğiyle Turgenyev şüphesiz kendisine verilen yeteneği en az onlar kadar, belki onlardan daha da fazla, ölçebilmiştir.

Çeviren EMRAH SERDAN

Bozkırda Bir Kral Lear

(Степной король Лир)

Bir kış akşamı, üniversiteden eski bir arkadaşımızın evinde toplanmıştık. Altı kişiydik. Söz Shakespeare'den, onun kahramanlarından, bu kahramanların insan ruhunu "özünden" nasıl derin ve doğru yakalamış olduğundan açıldı. Bizi daha çok ilgilendiren, bu kahramanların ne kadar canlı, doğal ve her zamanın insanı olmalarıydı; her birimiz karşılaştığımız insanları Hamletler, Othellolar, Falstafflar, III Richardlar, hatta Macbeth'ler (bu sonuncuları kimi zaman) olarak görüyorduk.

Yaşı artık hayli ilerlemiş ev sahibimiz haykırdı:

"Baylar, ben bir Kral Lear tanıdım."

Sorduk ona:

"Nasıl oldu bu?"

"Çok doğal. İster misiniz, anlatayım onu size?"

"Lütfen."

Dostumuz hemen anlatmaya başladı:

I

Çocukluğum, on beş yaşıma kadar ilk gençlik yıllarım *... ilinin bir köyünde, varlıklı bir toprak sahibesi olan annemin çiftliğinde geçti. O uzak zamanlardan belleğimde kalan en unutamadığım iz-

lenim belki de Martın Petroviç Harlov adında yakın bir komşumuzun bende bıraktığı izlenimdir. Evet, o izlenimin silinmesi çok zordu da: Daha sonra hayatımda Harlov gibi biriyle hiç karşılaşmadım. Uzun boylu, iriyarı birini getirin gözünüzün önüne! İrikıyım bir bedenin üzerinde hiç boyun yokmuş gibi, hafifçe yana yatmış kocaman bir baş; başın üzerinde, karmakarışık kaşlarla neredeyse birleşmiş, ot yığını gibi sarı-kır, gür, dimdik saçlar. Esmer, ablak, kavlak bir yüzün ortasında sağlıklı, kalın bir burun, mağrur, kıpırdayan mavi, küçük gözler, gene küçük ama kıvrık, yüzün öteki bölümlerinin renginde, çatlak bir ağız. Bu ağızdan çıkan, kısık da olsa, olağanüstü sağlam ve gür bir ses... Sesi, bozuk yolda giden bir yük arabasındaki demir çubukların şangırtısını hatırlatıyordu... ve Harlov'un konuşması, rüzgârlı bir havada uzak karşı yamaçtaki birine bağırıyor gibiydi. Harlov'un yüzünde nasıl bir ifadenin olduğunu anlamak da zordu, öylesine genişti yüzü... Kimi zaman, bir bakışı karşısında gözünüzü kaçırırdınız! Ama kötü değildi onun bu bakışı, biraz görkemli bileydi, çok mükemmel, olağanüstüydü. Hele kolları, tıpkı yastık gibi kalın! Ya parmakları, ayakları! Hatırlıyorum, Martın Petroviç'in iki arşın genişliğinde sırtına, değirmen taşını andıran omuzlarına biraz saygılı dehşet duymadan bakamıyordum. Özellikle kulaklarına şaşıyordum! Girinti çıkıntılarıyla somun ekmek büyüklüğündeydiler... İki yandan da yanakları destekliyordu onları. Martın Petroviç yaz kış, Çerkes kemerli, yeşil, aba kumaştan kaftanıyla, pek alımlı çizmeleriyle dolaşırdı; hiç kravatlı görmemiştim onu, hem neresine bağlayacaktı kravatı? Bir öküz gibi derinden, uzun, ağırdan soluk alırdı ama yürüyüşü sessizdi. Odaya girdiğinde sanki sürekli bir şeye çarpıp kırmaktan, bir şeyleri devirmekten korkuyormuş gibi gelirdi size; bu yüzden, bir yerden bir yere geçerken genellikle, daha çok, sanki gizlice, yan yan yürürdü, dikkatli adımlar atardı. Gerçek bir Herkül gibi güçlüydü, bunun sonucu olarak da çevrede herkesten büyük saygı görürdü: Halkımız bahadırların önünde hâlâ saygıyla eğilmektedir. Onunla ilgili efsaneler bile anlatıyorlardı: Bir gün ormanda bir ayıyla karşılaştığını, ayıyı neredeyse yendiğini; arı kovanlarının olduğu yerde yakaladığı yabancı bir köylüyü arabasıyla birlikte çitin ötesine savurduğunu, böyle daha

birçok öykü anlatıyorlardı... Harlov gücüyle hiçbir zaman övünmezdi. Şöyle diyordu: "Kollarım güçlüyse, Tanrı'nın bir nimetidir bu!" Gururluydu ama kuvvetiyle değil, bilgisiyle, ailesiyle, aklıyla, mantığıyla gurur duyardı.

"Bizim ailemiz Visveç'ten..." İsveç sözcüğünü Visveç diye telaffuz ediyordu, "... gelmedir; Visveçli Harlus'un soyundanız biz; Karanlık İvan Vasilyeviç'in prensliği zamanında (ne kadar eskiden!) Rusya'ya gelmiş; Harlus orada bir kont olacağına, bir Rus soylusu olmak istemiş ve adını altın deftere yazdırmış. İşte biz Harlovlar onun torunlarıyız! Ve bunun için hepimiz Harlov'uz, sarışınız, gözlerimiz parlaktır, yüzümüz temiz! Kardan adam gibiyiz!"

Bir gün itiraz etmeyi denemiştim ona:

"Ne var ki, Martın Petroviç, Karanlık İvan Vasilyeviç diye biri olmadı ama Müthiş İvan Vasilyeviç vardı. Karanlık olan büyük Prens Vasiliy Vasilyeviç'ti."

Harlov pek sakin karşılık verdi bana:

"Atıyorsun! Bunu ben söylüyorsam, öyle demektir!"

Bir gün annem, gerçekten olağanüstü samimiyeti için yüzüne karşı övecek olmuştu onu.

Harlov neredeyse can sıkıntısıyla mırıldanmıştı:

"Eh, Natalya Nikolayevna! Tam da övecek şeyi buldunuz! Bizim gibi soylular başka türlü olamaz zaten; kiraladığı toprağı işleyen köylülerin de, büyük toprak sahiplerinin de bizim için kötü düşünmeye cesaret edememesi bundandır! Bir Harlov olarak ailemi böyle yönetirim ben..." Böyle derken parmağıyla başının üzerindeki tavanı göstermişti. "Benim için bir gururdur bu! Başka nasıl olabilir?"

Başka bir gün, annemin konuğu önemli bir devlet görevlisi Martın Petroviç'e takılmak istemişti. Bunun üzerine Martın Petroviç hemen, Rusya'ya göç eden Visveçli Harlus'tan söz etmeye başlamıştı...

Önemli devlet görevlisi sözünü kesti:

"Çar Goroh zamanında mı?"

"Hayır, Çar Goroh zamanında değil, Büyük Prens Karanlık İvan Vasilyeviç zamanında."

Önemli devlet görevlisi devam etti:

"Yanılmıyorsam, sizin atalarınız çok eskilerden, mamutların yaşadığı tarihöncesi zamanlardan kalma..."

Bu bilimsel sözcükler Martın Petroviç'e bütünüyle yabancıydı ama önemli devlet görevlisinin ona takıldığının farkındaydı.

Hemen cevap verdi:

"Belki de soyumuzun çok eskilerden geldiği doğrudur; anlattıklarına göre, atalarım Moskova'ya geldiklerinde, orada zekâ yönünde ekselanslarından hiç de geri kalmayacak bir aptal varmış ve böyle aptallar ancak bin yılda bir doğarmış."

Önemli devlet görevlisinin yüzü bembeyaz oldu, Harlov ise başını geriye attı, alt çenesini öne çıkardı, burnundan şöyle bir soludu, o kadar... İki gün sonra tekrar geldi. Annem sitem etmeye başladı ona. Harlov annemin sözünü kesti: "Dersini verdim ona, hanımefendi, hemen saldırmayacaksın, haddini bileceksin; önce karşındakinin kim olduğunu öğreneceksin... Yaşı küçük, daha çocuk, bir ders vermek gerekiyordu ona." Önemli devlet görevlisi aşağı yukarı Harlov'la aynı yaştaydı ama bu irikıyım adamda herkesi çocuk görme alışkanlığı vardı. Kendine çok güveniyor, kesinlikle, hiç kimseden korkmuyordu. Birden "Kim ne yapabilir bana? Dünyada öyle biri var mıdır?" diyor, yüksek sesle kahkahalar atıyordu.

II

Annem eş dost konusunda çok titizdi ama özellikle Harlov'u evimize severek kabul eder, onun sözüne değer verirdi: Yirmi yıl önce, arabasını bir uçurumun tam kenarında durdurarak (atlar doğrudan uçuruma gidiyorlardı) annemin hayatını kurtarmıştı. Koşumlar, dizginler kopmuş ama Martın Petroviç tuttuğu tekerleği, tırnaklarının altından kan fışkırmasına karşın, gene de bırakmamıştı. Annem evlendirmişti onu: Evimizde yetiştirdiği on yedi yaşında, kimsesiz bir kızı vermişti ona; Martın Petroviç o zaman kırk yaşındaymış. Kız pek zayıf yapılıymış, dediklerine göre, Martın Petroviç onu evine kucağında götürmüş. Karısı onunla uzun yaşamamış ama gene de iki kız doğurmuş ona. Annem, karısının ölümünden sonra da Martın Petroviç'i himaye etmeyi sürdürmüş;

büyük kızını kent yatılı okuluna yerleştirmiş, daha sonra iyi birini bulup evlendirmiş onu, ikinci kızını da okutmuş.

Harlov dürüst bir çiftlik sahibiydi, üç yüz desyatina[1] arazisi vardı, geçinip gidiyordu, köylülerinin ona karşı ne kadar saygılı olduklarını ise anlatmaya gerek yok! Şişman olduğu için, hemen hiç yürümezdi Harlov: Toprak taşıyamazmış onu. Her yere alçak, yaylı arabasıyla giderdi, sıska atını da kendi sürerdi. On üç yaşındaki kısrağının omzunda, Borodin muharebesinde, üzerinde süvari alayı başçavuşu varken aldığı bir yaranın izi vardı. At bu yüzden, dört ayağına da basarken sürekli aksardı; yavaş yürüyemezdi, yalnızca tırısla, sıçrıyormuş gibi giderdi; başka hiçbir atta görmediğim gibi, tarlalar arasındaki pelinotlarını yerdi. Hatırlıyorum, bu yarı canlı, sıska beygirin Martın Petroviç'in olduğu yaylının o korkunç ağırlığı nasıl çektiğini merak ederdim. Komşumuzun kaç pud[2] geldiğini söyleyemeyeceğim. Yaylıda Martın Petroviç'in hemen arkasında hizmetçisi esmer yüzlü Kazak çocuk olurdu. Çocuk efendisinin sırtına bütün bedeniyle ve yüzüyle yaslanmış, çıplak ayakları yaylının arka dingilde ayakta dururken önündeki dev cüsseye tesadüfen konmuş bir yaprak veya solucan gibi görünürdü. Aynı çocuk haftada bir kez tıraş ederdi Martın Petroviç'i. Anlattıklarına göre, bu operasyon için çocuk masaya çıkarmış; şakacı bazı kimseler, efendisini tıraş ederken çocuğun Martın Petroviç'in çenesinin altında uğraşmak zorunda kaldığını söylüyorlardı. Harlov uzun süre evde kalmaktan hoşlanmıyordu, bu nedenle onu her zamanki yaylısında çok sık saçı başı karmakarışık, bir elinde dizginler (öteki elini, dirseğinden tuhaf bir biçimde çevirerek dizine dayıyordu), başının en tepesinde eski, küçük kasketi görmek mümkündü. Ayı gözleriyle pek coşkulu, çevresine bakınır, karşılaştığı her köylüye, çiftlik sahibine, tüccara gür sesiyle selam verir; pek hoşlanmadığı kimselerle karşılaştığında onlara uzaktan el sallardı. Bir keresinde benimle karşılaştığında (tüfeğim omzumda, dolaşmaya çıkmıştım) yolun kenarında yatan tavşana öyle bir tekme attı ki, kulaklarımdaki çınlama, uğultu akşama kadar devam etti.

---

1 Desyatina: 1,09 hektar karşılığı eski bir Rus ölçü birimi – ç.n.

2 Pud: 16,3 kg karşılığı eski bir Rus ağırlık ölçü birimi – ç.n.

III

Daha önce de söylediğim gibi, annem, Martın Petroviç'in bize gelmesini hoş karşılıyordu; annem onun, kendisine ne derin bir saygısı olduğunu biliyordu. Martın Petroviç annemden söz ederken her zaman şöyle diyordu: "Hanımefendimiz! Hanımımız! Yuvamızın kuşu!" Martın Petroviç annemi velinimeti olarak yüceltiyor; annem de onu, kendisini savunması gerektiğinde kalabalık bir erkek sürüsünün üzerine hiç düşünmeden yürüyecek kadar sadık bir dev olarak görüyordu ve böyle bir şeyin ihtimali söz konusu olmasa bile, anneme göre, kocası olmadığı için (çok genç yaşta dul kalmıştı) Martın Petroviç gibi bir koruyucuyu önemsememesi olmazdı. Üstelik, dürüst bir insandı Martın Petroviç, kimseye yılışmaz, dalkavukluk etmezdi, kimseden para almaz, şarap içmezdi... Hiç öğrenim görmemiş olmasına karşın aptal da değildi, kafası çalışıyordu. Annem güveniyordu Martın Petroviç'e. Vasiyetini hazırlamaya karar verdiğinde de tanık olmasını ondan rica etmiş; Martın Petroviç de o gün evimize, özellikle, demir çerçeveli kocaman gözlüğünü (o gözlüğü olmadan ne okuyabilir, ne de yazabilirdi) takıp gelmişti. Gözlüğü burnunun üzerinde, oflayıp puflayarak, toplumsal durumunu, adını, baba adını, soyadını neredeyse on beş dakikada güçlükle yazmıştı. Harfleri kocaman, köşeli, üstlerine eski Yunancada olduğu gibi işaretler, altlarına kuyruklar koyarak yazıyordu. İşini bitirdikten sonra yorulduğunu, yazmanın pire yakalamak gibi sıkıntılı bir iş olduğunu söylemişti. Evet, annem saygı duyuyordu Martın Petroviç'e... Ancak, evde yemek odasından ileri geçmesine izin vermiyorlardı. Çok güçlü bir kokusu vardı: Toprak kokuyordu, orman, bataklık kokuyordu. Yaşlı dadım şöyle diyordu: "Tıpkı orman devi gibi..." Yemekte Martın Petroviç'e köşede ayrı bir masada yemek koyuyorlardı ama buna hiç gücenmiyordu; başkalarının masada onun yanında oturamayacaklarını biliyordu, hem yemeğini böyle daha rahat da yiyordu ama öyle bir yiyordu ki, sanırım, Poseidon'un oğlu dev tepegöz zamanından bu yana böyle yemek yiyen olmamıştır. Yemekte, önlem olarak, önce altı funtluk[3] bir kâse çorba getiriyorlardı masasına. Annem ona

3 Funt: 409,5 gr. karşılığı eski bir Rus ağırlık ölçü birimi – ç.n.

şöyle diyordu: "Yoksa yemek bırakmayacaksın bize!" Gülümseyerek karşılık veriyordu Martın Petroviç: "Haklısınız hanımım, bırakmayacağım!"

Annem onun çiftlik işleriyle ilgili anlattıklarını dinlemeyi seviyordu; gelgelelim, gür sesine uzun süre dayanamıyordu.

"Ne biçim bir ses bu anacığım!" diye haykırıyordu. "Hiç değilse git tedavi ol! Kulaklarımı sağır ettin! Borazan sesi gibi çıkıyor sesin!"

Martın Petroviç çoğu zaman anneme şöyle karşılık veriyordu:

"Natalya Nikolayevna! Velinimetim benim! Gırtlağımdan böyle çıkıyor işte, hâkim olamıyorum sesime. Siz söyleyin, hangi ilaç derman olur bu borazan sesime? Neyse, biraz susayım bari."

Gerçekte, sanırım, Martın Petroviç'in sesine hiçbir ilâcın bir etkisi olmazdı. Hiçbir zaman hastalanmamıştı da.

Bir şeyler anlatmayı pek beceremiyordu, sevmiyordu da. Kendine kızarak şöyle diyordu: "Uzun süre konuştuğumda soluğum kesiliyor..." Ancak, ona 1812 savaşından söz ettiklerinde (Martın Petroviç milis kuvvetlerinde savaşmıştı ve savaşta kazandığı Vladimir kurdelesine bağlı bronz nişanını bayram günleri takardı), Fransızları sorduklarında, arada sık sık, Rusya'ya gerçek Fransızların gelmediğini, saldıranların bir çapulcular, karnı açlar güruhu olduğunu, çoğunu da kendisinin ormanlarda şişlediğini söyleyerek, birtakım öyküler anlatırdı.

IV

Ne var ki, çelik gibi sağlam, kendine güveni sınırsız bu dev adamın duygulandığı, dalgınlaştığı anlar da oluyordu. Ortada bir neden yokken birden hüzünleniyordu; tek başına odasına kapanıyor, uğulduyor, evet, büyük bir arı kovanı gibi uğulduyordu; kimi zaman, hizmetçisi küçük Maksim'i yanına çağırıyor, ona ya evindeki tek kitap olan, Novikovski'nin yarısı eksik *Tövbekâr Emekçi* ciltini yüksek sesle kendisine okumasını söylüyordu ya da şarkı söylemesini. Kaderin bir oyunu sonucu düzgün biçimde okumayı öğrenmiş olan küçük Maksim, sözcükleri parça parça, vurgularının yerini değiştirerek, cümleleri bağıra bağıra şöyle okumaya başlıyor-

du: "Ama, ateşli a-dam, otların arasında bulduğu boş yerden bambaşka bir şey çıkardı. Her aşağılık insan beni mutlu edemez, de-di!" vb...[4] Çocuk ya da ince, hüzünlü sözlerinden yalnızca "İ... i... e... i... e... i... Aaa... aska! O... u... u... bi... i... i... i... la!" seslerinin anlaşıldığı bir şarkı söylemeye başlardı. Şarkıyı dinlerken başını sallardı Martın Petroviç, ölümü, her şeyin geçici olduğunu, solup gideceğini, yok olacağını düşünürdü. Yok olacak, bir daha geri gelmeyecekti! Bir gün, her yanında rüzgârın gerdiği yüzlerin olduğu yanan bir mum resmi geçmişti eline. Tablonun altında şöyle yazılıydı:

"İnsan hayatı böyledir işte!" Bu resmi çok seviyordu; odasına asmıştı onu ama hüzünlü olmadığı, olağan zamanlarında, onu hüzünlendirmemesi için resmi ters, yüzünü duvara çeviriyordu. Bu iriyarı adam ölümden korkuyordu! Ancak, hüzünlü olduğu zamanlar da dinden, dualardan çok seyrek yardım bekliyordu; böyle anlarında daha çok kendi aklına güveniyordu. Pek dindar değildi; kiliseye seyrek uğruyordu; evet, oraya gitmemesinin nedenini, kendince, oradakilerin, bedeninin iriliğinden korkup kaçmalarını istemediği olarak açıklıyordu. Kendini hüzne kaptırdığı nöbetlerin sonunda Martın Petroviç çoğunlukla ıslık çalmaya başlıyordu... gür sesiyle yaylısını hazırlamalarını söylüyor, boşta olan kolunu kasketinin üzerinde "artık bize her şey vız gelir tırıst gider!" diyor gibi, pek mağrur sallayarak komşularını ziyarete gidiyordu. Tam bir Rus'tu Martın Petroviç...

V

Martın Petroviç gibi güçlü kuvvetli insanlar çoğunlukla ağırkanlı olurlar ama o tersine, çok kolay parlıyordu. En çok sinirlendiği de, ölen karısının kardeşi, bizim evde bir sığıntı, palyaço gibi yaşayan, çocukluğundan beri herkesin Suvenir diye bildiği, uşakların bile saygıyla Suvenir Timofeyeviç diye hitâp ettiği Bıçkov adında biriydi. Bıçkov gerçek adını kendi de bilmiyor gibiydi. Herkesin küçümsediği, önemsemediği biriydi Bıçkov. Tek sözcükle, bir sığıntıydı. Ağzının bir yanında hiç dişi yoktu, bu yüzden, buruş buruş

4 *Tövbekâr Emekçi* o zamanlar, 1785 yılında Moskova'da haftalık bir dergide yayınlanmıştı. 3. Bölüm, 12. sayfa, yukarıdan 11. satır – yazarın notu.

yüzü çarpık gibi duruyordu. Sürekli bir telaş içindeydi, koşturuyordu: Hizmetçi kızların odasına ya da büroya dalar, köyde papazların yanına, muhtarın evine giderdi; her yerden kovarlardı onu ama o buna karşılık sadece şaşı gözlerini kırpıştırır, gevrek gevrek sırıtırdı. Hep, parası olsa, Suvenir'in, iğrenç, ahlâksız, kötü niyetli, hatta acımasız biri olacağını düşünürdüm. Yoksulluk ister istemez "hizaya getirmişti" onu. Yalnızca pazar günleri içki içmesine izin veriliyordu. Annemin emri üzerine iyi giydiriyorlardı onu, çünkü akşamları anneme kâğıt oyunları düzenliyordu. Şöyle diyordu anneme: "İzin verin, hemen şimdi, şimdi..." Annem can sıkıntısıyla soruyordu ona: "Hemen şimdi de ne demek oluyor?" Martın Petroviç'in yanında ellerini arkasına atıyor, korkuyor, kekeliyordu: "Nasıl emrederseniz efendim!" Kapıları dinlemekten, dedikodu etmekten, en önemlisi de birileriyle "dalga geçmekten", birilerini kızdırmaktan başka yaptığı bir şey yoktu. Sanki insanlarla "dalga geçmeye" hakkı vardı, onlardan bir şeyin intikamını alıyor gibiydi. Martın Petroviç'e "kardeş" diye hitap ediyor ve onu kendinden acı turp gibi nefret etmek zorunda bırakıyordu. Martın Petroviç'in karşısına dikiliyor, kıs kıs gülerek ısrarla soruyordu ona: "Kız kardeşim Margarita Timofeyevna'yı neden öldürdünüz, söyleyin bana?" Martın Petroviç bir gün, kimsenin hiçbir zaman tek bir sinek görmediği, sıcağı ve güneşi hiç sevmeyen komşumuzun bu yüzden çoğu zaman oturmayı tercih ettiği soğuk bilardo odasındaydı. Duvarla bilardo masasının arasında oturuyordu. Yanından geçerken Suvenir yüzünü ekşiterek "koca göbek" diye sataştı ona... Martın Petroviç itmek istedi onu, iki kolunu birden öne uzattı. Şansına, o anda Suvenir yan dönmeyi başarmıştı, "kardeşi"nin avuçları bilardo masasının köşesine gelmişti, kocaman bilardo masasının bütün cıvataları gıcırdamıştı... Bu güçlü iki avuçla bilardo masası arasında kalmış olsaydı kim bilir nasıl pestil gibi olurdu Suvenir!

VI

Martın Petroviç'in nasıl bir ortamda yaşadığını, evinde nasıl bir düzenin olduğunu görmeyi uzun zamandır çok istiyordum. Bir gün, onu atla Yeskovo'ya (çiftliğinin adı Yeskovo idi) kadar yolcu

etmeme izin vermesini rica ettim. Martın Petroviç şöyle mırıldandı: "Vay canına! Demek benim ülkemi görmek istiyorsun ha! Buyur öyleyse! Bahçemi de, evimi de, harman yerimi de... her şeyimi göstereceğim sana. Bir eksiğim yoktur, her şeyim yerli yerindedir!" Yola çıktık. Bizim evden Yeskovo olsa olsa üç verstaydı. Martın Petroviç pek zor dönen başını birden güçlükle çevirerek, kollarını iki yana açtı, gür sesiyle şöyle dedi: "İşte benim ülkem! Buralar benimdir!" Martın Petroviç'in çiftliği meyilli bir tepenin yamacındaydı, yamacın dibinde küçük bir gölet ve kötü durumda birkaç köylü kulübesi vardı. Göletin kenarında, solda ekose entarili, yaşlı bir kadın çamaşır tokmağıyla çamaşır dövüyordu.

"Aksinya!" diye seslendi Martın Petroviç. Sesi öylesine yüksek ve gür çıkmıştı ki, yandaki yulaf tarlasından kargalar hep birlikte, sürüyle havalanmışlardı... "Kocanın şalvarlarını mı yıkıyorsun?"

Kadın birden döndü, yerlere kadar eğilerek selam verdi. Zayıf sesi duyuldu:

"Şalvarları yıkıyorum efendim."

"Tamam, tamam!" Martın Petroviç, atını yarı çürümüş çit boyunca hafif tırısla sürerken devam etti: "Bak, burası benim kendir tarlam; şurası ise köylülerin yeri; aradaki farkı görüyor musun? Şurası da benim bahçem; elma ağaçları diktim, bu gevrek söğütleri de ben diktim. Tek ağaç yoktu burada. Gör işte."

Çitle çevrili avluya girdik. Avlu kapısının hemen karşısında çatısı saman, sundurması direkler üzerinde, eski mi eski küçük bir ek yapı vardı; hemen yanında biraz daha yeni, balkonu tavuk bacağı gibi direkler üzerinde başka bir yapı daha vardı. "Gör işte," dedi Harlov, atalarım nasıl bir köşkte yaşıyorlardı... ve ben şimdi nasıl bir saray yaptırdım kendime." Saray karton bir kulübeden farksızdı. Birbirinden daha uzun tüylü, biçimsiz beş-altı köpek havlayarak karşıladı bizi. Martın Petroviç, "Çoban köpeğidirler bunlar!" dedi. Safkan Kırım çoban köpekleri! Hoşt, azgın şeyler! Hepsini bağlayacağım bunların." Yeni yapının sundurmasında pamuklu kumaştan uzun cüppeli genç biri, Martın Petroviç'in büyük kızının kocası göründü. Hemen yaylının yanına koştu, saygılı bir tavırla kolundan tutarak kayınpederinin inmesine yardım etti; bu arada öteki elini de, Martın Petroviç'in, öne eğilerek tahta sıradan

kurtarmaya çalıştığı kocaman bacağını tutacak gibi uzatmıştı. Sonra benim attan inmeme yardım etti.

"Anna!" diye seslendi Harlov. "Natalya Nikolayevna'nın oğlu ziyaretimize geldi. Güzel ağırlamalıyız kendisini. Peki Yevlampiya-cığım nerede?" Büyük kızın adı Anna, küçüğünün Yevlampiya idi.

Anna kapının yanındaki küçük pencereden başını uzatıp seslendi:

"Yevlampiya evde değil, peygamberçiçeği toplamaya gitti."

"Süzme yoğurt var mı?" diye sordu Harlov.

"Var."

"Kaymak da var mı?"

"Var."

"Hepsinden getir bakalım masaya... Ben konuğumuza önce çalışma odamı göstereceğim."

Bana döndü, parmağıyla işaret ederek ekledi:

"Böyle buyurunuz lütfen." Artık "sen" diye hitap etmiyordu bana, öyle ya: Burada konuğuydum, ev sahibi olarak bana kibar davranmalıydı. Koridora götürdü beni. Geniş bir kapının eşiğinden yan dönerek adımını atarken mırıldandı: "Benim yerim burası işte. Çalışma odam... içeri buyurunuz!"

Sıvasız, neredeyse bomboş, geniş bir odaydı burası; duvarlara dağınık çakılı çivilerde iki kamçı, rengi solmuş üç köşeli bir şapka, tek namlulu bir tüfek, bir kılıç, üzerinde süslemeleriyle tuhaf bir hamut, rüzgâr altında yanan bir mumun olduğu bir resim; bir köşede alaca halı örtülü tahta bir divan vardı. Tavanda yüzlerce sinek vızıldıyordu ama oda soğuktu; ancak, Martın Petroviç'e her zaman eşlik eden o orman kokusu burada çok daha güçlüydü.

Harlov sordu bana:

"Nasıl, güzel mi çalışma odam?"

"Çok güzel."

"Bak..." Tekrar "sen" demeye başladı bana. "... bir Hollanda hamutum var! Harika bir parça! Bir Yahudi'den aldım onu. Şu güzelliğe baksana!"

"Evet, çok güzel bir hamut."

"Büyük bir ustanın eseridir! Koklayıver... Nasıl deri kokuyor, görüyorsun!"

Hamutu kokladım. Çürümüş balık yağı kokuyordu, hepsi o kadar.

"Neyse, şu iskemleye oturun, konuğumsunuz..."

Harlov kendi divana çöktü, uyuyormuş gibi gözlerini kapadı, hatta burnundan sesli soluk almaya başladı. Sesimi çıkarmadan ona bakıyordum, aklım almıyordu: Bu kadarı da olmazdı!

Harlov birden,

"Anna!" diye bağırdı. O anda kocaman göbeği deniz dalgası gibi kalkıp inmişti. "Ne yapıyorsun? Acele etsene! Ne dediğimi duymadın mı?"

İçeriden kızının sesi geldi:

"Her şey hazır babacığım, masaya buyurun."

Martın Petroviç'in her dediğinin yerine getirilmesindeki çabukluğa şaşmıştım; onun arkasından, beyaz desenli kırmızı bir örtü örtülü masada atıştırmalı bir şeylerin hazır olduğu konuk salonuna yürüdüm: süzme yoğurt, kaymak, buğday ekmeği, hatta ezilmiş şekerli zencefil. Ben süzme yoğurta uzandığımda Martın Petroviç pek sevecen mırıldandı:

"Ye can dostum, ye aslanım, bizim köy yemeklerimizden iğrenme..."

Yemekten sonra Martın Petroviç tekrar geçip köşeye oturdu, sanki uyuklamaya başladı. Anna Martınovna kıpırdamadan, başı önünde, karşımda ayakta duruyordu; ben ise pencereden, kocasının atımı dolaştırdığını, eliyle yularını sildiğini görüyordum.

VII

Annem Harlov'un büyük kızını sevmiyordu; onun çok kibirli olduğunu söylüyordu. Anna Martınovna bir ricada bulunmak için bize hiçbir zaman gelmezdi ve annemin yanında pek ciddi, soğuk dururdu. Oysa annemin sayesinde yatılı okulda okumuş, gene annemin sayesinde evlenmişti ve evlendiği gün annemden banknot olarak bin ruble, ayrıca (evet, biraz kullanılmış olsa da) sarı bir Türk şalı almıştı. Anna Martınovna orta boylu, zayıf, çok hareketli, becerikli, simsiyah saçlı, esmer, güzel yüzünde ufak, soluk mavi gözleri tuhaf ama pek hoş parlayan bir kadındı; küçük burnu düz-

gündü, dudakları da, çenesi de "firkete" gibi küçüktü. Yüzüne bakan herkes sanırım şöyle geçirirdi içinden:

"Aman, ne zeki ve de huysuz bir şeysin sen!" Ne var ki, bütün bunların yanında, çekici bir kadındı; hatta, yüzünün her yerine serpilmiş "Arnavut darısı" gibi siyah benler başka bir güzellik veriyordu ona, bu karşısındaki insanda yarattığı duyguyu daha da güçlendiriyordu. Eli başörtüsünün altında, belli etmeden bana yukarıdan aşağı (ben masada oturuyordum) bakıyordu; hiç de iyi niyetli olmayan küçücük bir gülümseme dolaşıyordu dudaklarında, yanaklarında. Bu gülümsemesi sanki şöyle diyordu bana: "Ah, sen şımarık asilzade çocuğu!" Her soluk alışında burun delikleri genişliyordu, bu bile biraz tuhaftı ama öyleyken, Anna Martınovna beni sevecek olsa ya da o ince dudaklarıyla öpecek olsa, heyecanımdan tavana sıçrardım gibi geliyordu bana. Onun çok sert, ciddi olduğunu, hizmetçi kadınların, kızların ondan ateşten korkar gibi korktuklarını biliyordum... ama ne önemi vardı! Anna Martınovna için için heyecanlandırıyordu beni... Oysa o zamanlar daha on beş yaşındaydım ve o yaşta!

Martın Petroviç tekrar silkindi.

"Anna!" diye haykırdı, "Piyanoda bir şeyler tıngırdatsaydın nasıl olurdu? Genç beyefendilerimizin hoşuna giderdi belki."

Anna bakındı: Odada piyanoya benzer eski püskü bir şey vardı.

"Baş üstüne babacığım," dedi Anna Martınovna. "Ancak, ne çalayım kendilerine? Belki hoşlanmazlar.."

"Enstitüde neler öğrettiler sana?"

"Hepsini unuttum babacığım... Hem, piyanonun telleri de kopuk."

Anna Martınovna'nın sesi çok tatlı, kusursuz... sanki vahşi kuşlarınki gibi acıklıydı...

Martın Petroviç,

"Eh," diye mırıldandı. Bir an düşündükten sonra ekledi: "Eh, bu durumda harman yerini görmek ister miydiniz, belki hoşunuza gider... Vladimirciğim götürür sizi..." Avluda hâlâ atımı dolaştırmakta olan damadına seslendi: "Hey, Vladimir! Beyefendiyi harman yerine götür... ayrıca, arazimi de göster kendilerine. Ben biraz uyuyacağım! Tamam, anlaştık, buyurun, gidin!"

Hemen çıktı odadan. Onun arkasından ben de kalktım. Anna Martınovna, çabucak, sanki canı bir şeye sıkılmış gibi odayı toplamaya koyulmuştu. Odanın kapısında durdum, dönüp öne eğilerek selam verdim ona. Ama o selamımı fark etmedi sanki, ancak tekrar gülümsedi, gelgelelim bu gülümsemesi öncekinden daha soğuktu.

Harlov'un damadından atımı aldım, dizgininden çekerek yürüdüm. Harman yerine damatla birlikte gittik ve orada ilginç bir şey göremedik, üstelik damatta çiftliğe karşı özel bir ilgi de görmemiştim, bahçeden geçip yola çıktık.

VIII

Harlov'un damadını çok iyi tanıyordum: Adı Slekkin'di, Vladimir Vasilyeviç Sletkin. Annemin işleriyle ilgilenen küçük bir devlet memurunun yetim oğluydu. Annem onun eğitimiyle ilgilenmiş, onu önce il merkezinde bir okula yerleştirmiş, sonra ona çiftliğin "bürosunda" görev vermişti; daha sonra devlet mağazalarında çalışmıştı Vladimir Vasilyeviç ve en sonunda annem, Martın Petroviç'in kızıyla evlendirmişti onu. Annem "Yahudi" diyordu onun için. Ve gerçekten de, kıvırcık saçlarıyla, haşlanmış erik kurusu gibi simsiyah, her zaman ıslak gözleriyle, kartal burnuyla, büyük, kırmızı ağzıyla tam bir Yahudi'yi andırıyordu; yalnız, cildi beyazdı ve kendi hayli yakışıklıydı. Kişisel çıkarlarına dokunmadığı sürece yumuşak başlıydı. Olay çıkarına dokunduğunda hırsından ansızın kaybediyordu kendini, gözleri bile yaşarıyordu; değersiz bir parça bez için bütün gün yalvarır, kendisine verilen bir söz hemen yerine getirilmezse yüz kez hatırlatır, gücenir, mızıldanır dururdu. Av tüfeğiyle tarlalarda dolaşmayı sever; bir tavşan veya kaz vurduğu zaman avını av çantasına pek mağrur yerleştirirken mırıldanırdı: "Hadi, şimdi de oyun oyna da görelim! Artık benimsin!"

Atıma binmeme yardım ederken peltek peltek şöyle dedi bana:

"Atınız güzel, böyle bir atım olsun çok isterdim! Ama nerde! O kadar şanslı değilim! Hiç değilse annenize söyleseydiniz... hatırlatsaydınız."

"Sizin için ne yapsın isterdiniz?"

"Mesela söz verseydi! Hayır ama düşündüm ki, her zamanki yüce gönüllülüğüyle..."

"Martın Petroviç'e başvursanız..."

Sletkin uzatarak karşılık verdi:

"Martın Petroviç'e ha! Onun gözünde ben değersiz hizmetçi bir Kazak çocuktan farksızım. Böyle yaşatıyor bizi işte, kendisinden en küçük bir hediye almamışımdır."

"Gerçekten mi?"

"Yemin ederim öyle. 'Benim sözüm sözdür!' der, keser atar. İstediğin kadar yalvar, bir şey değişmez. Onun gözünde eşim Anna Martınovna'nın da Yevlampiya kadar değeri yoktur."

Birden sustu, neden sonra ellerini çırparak devam etti:

"Ah Tanrım! Şuna baksanıza: Nedir bu böyle? Bir vicdansız yulaf tarlamızın yarısını biçmiş. Kim yaptı bunu?! Gel de yaşa böyle bir yerde! Haydutlar! Haydutlar! Boşuna Yeskovolulara, Beskovolulara, Yerinlilere, Belinlilere (çevredeki dört köydü bunlar) sakın güvenme demiyorlar! Ah, ah, nedir bu! Ruble olarak bir buçuk rubleden hesap etsen... büyük zarar!"

Sletkin ha ağladı, ha ağlayacaktı. Atımı mahmuzladım, uzaklaştım yanından. Sletkin'in haykırışları hâlâ bana kadar geliyordu ki, yolun bir dönemecinde ansızın, Anna Martınovna'nın peygamberçiçeği toplamaya gittiğini söylediği, Harlov'un kızı Yevlampiya ile karşılaştım.

Başında, topladığı çiçeklerden yaptığı koyu renk bir çelenk vardı. Hiç konuşmadan selamlaştık. Yevlampiya da çok güzeldi, güzellikte ablasından aşağı kalmazdı ama onun güzelliği başka bir güzellikti. Uzun boyluydu, sağlam yapılıydı; her şeyi eksiksizdi: Başı da, bacakları da, kolları da, kar beyazı dişleri de, özellikle iri, süzgün bakışlı, koyu mavi gözleri de; her şeyi anıtsaldı bile diyebilirim (boşuna Martın Petroviç'in kızı değildi), çok güzeldi... Besbelli, sarı, gür saçlarını ne yapacağını bilememiş gibi başının tepesinde üç kez dolamıştı. Ağzı çok güzel, dudakları koyu kırmızı gonca gül gibi taptazeydi ve bir şey söylerken üstdudağının orta yeri pek sevimli kalkıyordu. Ancak, iri gözlerinin bakışında yabani, neredeyse sert bir şey vardı. Martın Petroviç "Özgür ruh, Ka-

zak kanı", diyordu onun için. Çekindim bu kızdan... Bu boylu, zarif, güzel kız, babasını hatırlatmıştı bana.

Henüz biraz uzaklaşmıştım ki, onun tekdüze, biraz kulak tırmalayan tam bir köylü sesiyle şarkı söylemeye başladığını duydum ama sonra birden sustu. Tepeye çıkınca arkaya dönüp baktım, gördüm onu: Yulaf tarlasının kenarında Karlovskili enişteşiyle konuşuyordu. Enişte elini kolunu sallayarak bir şeyler anlatıyordu ona, Yevlampiya ise kıpırdamadan dinliyordu... Güneş vuruyordu yüzüne, peygamberçiçeği çelengi başında pırıl pırıldı.

IX

Galiba, baylar, annemin Harlov'un bu ikinci kızı için de bir damat adayının olduğunu söylemiştim size. Bu aday en yoksul komşularımızdan biri, emekli binbaşı Gavrila Fedulıç Jitkov'du. Hiç de genç değildi Jitkov, kendisinin de dediği gibi, durumu fena sayılmazdı, ancak, işleri biraz kötü gidiyordu. Okuma yazması pek azdı ama çok aptaldı ve annemin çiftliğinde kâhya olmayı hayal ediyordu, çünkü kendisinin "işe yarar" biri olduğu kanısındaydı. Dişlerini neredeyse gıcırdatarak şöyle diyordu: "Başka ne özellik aranır bir erkekte? Bunu çok iyi biliyorum...Her zaman böyle çalıştım ben." Kafası birazcık çalışsaydı, Jitkov'un, annemin çiftliğinde kâhya olmak şansının hiç olmadığını bilmesi gerekirdi. Zira, bunun için, annemin çok güvendiği gerçek kâhyası Kvitsinski adında, Polonyalı, yeterince dürüst, kişilik sahibi, becerikli birinin yerini doldurabilecek olması gerekirdi. Jitkov'un, at yüzünü andıran uzun bir yüzü vardı: Toz beyazı sarı kıllarla kaplıydı, hatta gözlerinin altına kadar yanaklarında da vardı bu kıllar: Yüzü en dondurucu soğuklarda bile çiyle kaplı gibi ıslak olurdu. Annemi görür görmez, asker gibi hazır ola geçer, kendini zorlamaktan başı titremeye başlar, iri elleri hafifçe baldırlarına yapışır, beden dili bütünüyle sanki şöyle derdi: "Emredin! Her emriniz yerine getirilecektir!" Annem, onun kişiliği konusunda yanılmamıştı ama bu onu Yevlampiya ile evlendirme niyetine engel değildi.

Annem bir gün şöyle sormuştu ona:

"Peki onunla başa çıkabilecek misin babacığım?"

Jitkov pek memnun gülümsemişti:

"İnsaf edin Natalya Nikolayevna! Başa çıkamaz olur muyum! Bir bölüğü hizaya getirmiş adamım ben, onunla başa çıkmak nedir ki? Çok kolay!"

Annem canı sıkılmış gibi karşılık vermişti:

"O bölüktü babacığım, bu ise soylu bir ailenin kızı ve bir kadın."

Tekrar yükseltmişti sesini Jitkov:

"Rica ederim! Natalya Nikolayevna! Hepimiz çok iyi anlayabilecek durumdayız bunu. Onun için yalnızca şunu söyleyebiliriz: Çok iyi, özel bir kızdır kendileri!"

Sonunda vermişti kararını annem:

"Pekâlâ... Tamam, Yevlampiya pek ezdirmez kendini."

X

Aylardan hazirandı, bir gün akşam olmak üzereydi... Uşak, Martın Petroviç'in geldiğini haber verdi. Annem şaşırdı: Bir haftadan uzun süredir görmemiştik onu, ayrıca, hiç günün bu kadar geç saatinde gelmezdi bize. Annem alçak sesle: "Muhakkak bir şey olmuştur!" dedi. Martın Petroviç odaya dalar dalmaz kapının hemen yanındaki sandalyeye bıraktı kendini. Düşünceli, hatta soluk yüzünde öylesine değişik bir ifade vardı ki, annem aynı şeyi tekrarladı. Martın Petroviç ufak gözlerinin bakışını annemin yüzüne dikti, bir süre sustu, derinden bir göğüs geçirdi, tekrar sustu, sonunda gelişinin bir nedeni olduğunu... bu nedenin... öyle bir neden olduğunu ki...

Bu birbiriyle tutarsız sözcükleri söyledikten sonra ayağa kalktı ve odadan çıktı. Annem çıngırağı çaldı, gelen uşağa Martın Petroviç'in arkasından koşmasını, onu hemen yakalamasını, geri getirmesini söyledi. Oysa Martın Petroviç bu arada yaylısına binmiş, gitmişti bile.

Martın Petroviç'in bu tuhaf davranışının olduğu kadar, yüzündeki alışılmadık ifadenin de aynı ölçüde üzdüğü, hatta şaşırttığı annem ertesi sabah ona adam yollamaya hazırlanıyordu ki, Martın Petroviç'i tekrar karşısında gördü. Bu kez daha sakin görünüyordu.

Annem onu karşısında görünce haykırdı:

"Söylesene babacığım, söyle, ne oldu? Dün neler geldi aklıma: Aman Tanrım! Bizim ihtiyar aklını mı yitirdi yoksa? diye düşündüm."

"Hayır hanımefendiciğim," dedi Matın Petroviç, "aklım başımda, öyle bir adam mıyım ben? Yalnız, sizinle konuşmam gerekiyor. Ama sizinle konuşmam gerekiyor..."

"Neyi konuşacaksın benimle?"

"Yalnız bundan hoşlanacak mısınız, bilmiyorum..."

"Anlat, hadi anlat babacığım, çabuk anlat. Heyecanlandırma beni! Ne oldu? Hemen anlat! Yoksa gene melankoliye mi kaptırdın kendini?"

Harlov yüzünü buruşturdu.

"Hayır, öyle bir şey yok, yalnızca dolunayda olurum ben öyle. İzin verin hanımefendi, önce şunu sorayım size, ölüm hakkında ne düşünüyorsunuz?"

Annem korktu.

"Ne hakkında?"

"Ölüm. Ölüm dünyada herhangi bir insanı almayabilir mi hanımefendi?"

"Neler düşünüyorsun öyle babam benim? Hangimiz ölümsüzüz ki? Neler takıyorsun kafana öyle, koca adam? Sen daha uzun yıllar yaşayacaksın."

Harlov başını önüne eğdi, mırıldandı:

"Öyle ha! O zaman çok güzel." Bir süre sustuktan sonra ekledi: "Bir rüya gördüm de..."

Annem Martın Petroviç'in sözünü kesti:

"Ne diyorsun?"

"Bir rüya gördüm," diye tekrarladı Martın Petroviç. "Çok rüya gören biriyim ben!"

"Sen mi?"

"Evet, ben!" Harlov derin bir soluk çekti içine. "Evet, öyle işte... Hanımefendi, bir haftadan fazladır, Petrov günü orucu arifesinde duamı yaptım, akşam yemeğinden sonra biraz dinlenmek için yattım ve hemen uyudum! Rüyamda odama kara yağız bir tay daldı, oynamaya, bana dişlerini göstermeye başladı. Böcek gibi bir taydı..."

Harlov sustu.

Annem,

"Evet?" dedi.

"Birden döndü bu tay, sol böğrüme okkalı bir çifte attı! Uyandım, baktım sol kolumla sol bacağımı hareket ettiremiyorum. Felç oldum diye düşündüm ama biraz uğraşınca kolumu bacağımı oynatabildim ama eklem yerlerimde uzun süre karıncalanma oldu, hâlâ da var bu karıncalanma. Ama yumruğumu sıkınca geçiyor."

"Kolunun üzerinde yatmış olmalısın Martın Petroviç."

"Hayır hanımefendi; dediğiniz gibi değil! Bana bir uyarı bu... Anlaşılan, ölüm uyarısı."

Annem,

"Daha neler!" diye mırıldandı.

"Bir uyarı bu! Hazır ol ey kulum! İşte bunun için, hanımefendi, hiç vakit kaybetmeden şunu arz etmek istiyorum size..." Birden sesini yükseltti Harlov: "Ölüm Tanrı'nın bu kulunu ansızın gelip almadan kendi kendime şöyle bir karar verdim: Hayattayken, Tanrım canımı almadan, her şeyimi iki kızım, Anna ve Yevlampiya arasında paylaştırmalıyım..." Martın Petroviç bir an sustu, derin bir of çektikten sonra ekledi: "Hiç vakit kaybetmeden, hemen..."

"Olağan bir şey bu..." dedi annem. "Haklısın ancak bence boşuna acele ediyorsun."

Harlov sesini daha da yükseltip devam etti:

"Bu konuda her şeyin gerektiği gibi yapılması için, en derin saygılarımla rica ediyorum sizden hanımefendi, oğlunuz Dmitri Semyonoviç'in, (sizi rahatsız etmek istemiyorum çünkü, yalnızca oğlunuz Dmitri Semyonoviç'in) akrabam Bıçkov ile birlikte yarından sonraki gün saat on ikide Yeskovo çiftliğimde davetli devlet görevlilerinin huzurunda imzalanacak olan evli kızım Anna ile henüz evli olmayan kızım Yevlampiya'ya her şeyimi miras bıraktığıma dair belgenin resmileştirilmesinde hazır bulunmalarını rica ediyorum sizden."

Martın Petroviç önceden ezberlediği bu uzun cümleyi, arada sık sık soluk alarak zor bitirmişti... Bunun için ona hava da, soluğu da yetmiyordu sanki: Bembeyaz olmuş yüzü tekrar koyu kırmızıya dönmüştü ve birkaç kez silmişti yüzünün terini.

"Vasiyetnameni hazırladın mı yoksa?" diye sordu annem. "Ne zaman becerdin bunu?"

"Becerdim işte... Oh! Yemeden, içmeden yetiştirdim..."

"Kendin mi yazdın?"

"Vladimir de yardım etti."

"Hazırladığın vasiyetnameni başka kimseye gösterdin mi?"

"Gösterdim, heyet gördü, bölge mahkemesine sunuldu, geçici bölge mahkemesine de... Evet! Gün de kararlaştırıldı."

Annem gülümsedi.

"Bakıyorum da Martın Petroviç, her şeyi gerektiği gibi halletmişsin, hem de bu kadar kısa bir zamanda! Demek, paraya acımadın?"

"Acımadım hanımefendi!"

"Anlaşıldı! Bana akıl danışmak istediğini söylüyordun? Neyse, varsın oğlum da gelsin, Suvenir'i de onunla birlikte göndereceğim, Kvitsinski'ye de söyleyeceğim... Peki, Gavrila Fedulıç'ı davet etmedin mi?"

"Gavrila Fedulıç... Bay Jitkov... kendilerini tanıyorum. Onu damat adayı olarak davet etmeliyiz!"

Martın Petroviç'in güzel konuşma birikiminin tümünü tükettiği belliydi. Öte yandan, bana hep şöyle geliyordu: Annemin bulacağı damat adayını her zaman saygıyla karşılıyor olsa da, küçük kızı Yevlampiya için sanki daha iyi bir damat adayı arıyordu.

Ayağa kalktı, topuklarını asker gibi hafifçe birbirine vurdu.

"İzninizi rica ediyorum!"

"Nereye gidiyorsun?" diye sordu annem. "Biraz daha otur. Atıştırmalık bir şey getirmelerini söyleyeceğim."

"Çok minnettarım size," diye karşılık verdi Harlov. "Yapamam... Oh! Eve gitmeliyim."

Geri geri yürüdü, her zaman olduğu gibi kapıdan yan dönerek çıkacak oldu.

Annem seslendi ona:

"Dur, dur; yoksa toprağının bütününü tamamen mi veriyorsun kızlarına?"

"Evet, bütününü, tamamen."

"Peki ya sen... nerede yaşayacaksın?"

"Nasıl, nerede?" Harlov böyle derken "adam sen de" der gibi kolunu bile sallamıştı. "Kendi evimde, şimdiye kadar yaşadığım gibi... bundan sonra da olacağı gibi. Nasıl bir değişiklik olabilir ki bunda?"

"Kızlarından da, damadından da o kadar eminsin demek?"

"Vladimir için mi söylüyorsunuz bunu? O sünepe için mi? Nereye istersem, oraya iterim ben onu... Oraya, buraya... Ne hükmü vardır ki onun? Kızlarıma gelince, mezara kadar bakar onlar bana, yedirirler, içirirler, üstümü, başımı, ayağımı giydirirler... Affedersiniz ama, onların ilk görevidir bu! Uzun süre yük olmayacağım onlara zaten. Ölmeme şurada ne kaldı ki..."

Annem,

"Kimin ne zaman öleceğini Tanrı bilir," dedi; "evet, sana bakmak kızlarının görevidir; affedersin ama Martın Petroviç, bildiğin gibi, senin büyük kızın Anna pek mağrur, kibirlidir, küçüğü de kurttan farksız..."

Harlov annemin sözünü kesti:

"Natalya Nikolayevna! Neler söylüyorsunuz siz? Onlar... Benim kızlarım... Benden... Benim dediğimden çıkacaklar ha? Rüyamda görsem inanmam... Bana karşı duracaklar ha? Kime? Babalarına öyle mi? Böyle bir şey yapacaklar ha? Hemen lanetlemem mi onları? Ömürleri boyunca sayıp sevdiler beni ve birden...Aman Tanrım!"

Harlov öksürdü, hırıltılı bir ses çıkardı.

Annem onu yatıştırmak için acele etti:

"Eh, tamam, tamam, yalnız anlayamadığım bir şey var: Malını onlara vermek için neden bu kadar acele ediyorsun? Nasıl olsa sonunda her şeyin onlara kalacak. Sanırım bunun tek nedeni senin duygusallığındır."

Harlov biraz da canı sıkkın, karşılık verdi:

"Ah anacığım! Bir duygusallıktır tutturdunuz, her zaman aynı şeyi söylüyorsunuz! Bu belki de daha çok, kendime güvenimdendir, oysa siz hep duygusallığımdan söz ediyorsunuz! Anlatayım size neden böyle bir karar verdiğimi hanımefendi: 'Ölmeden', kim nereyi aldı, kime nereyi verdim, bileyim istiyorum; al, sana verdiğim yere sahip çık, bana teşekkür et, yapman gerekeni yap, baba-

nın, kendisine yapılan büyük iyilik için minnettar olduğu gibi sen de ona minnettar ol..."

Harlov'un sesi gene kısıldı.

Annem sözünü kesti:

"Tamam, tamam babam benim; yoksa şimdi ben de gözünde o kara yağız tay olacağım."

"Ah, Natalya Nikolayevna, ondan söz etmeyin bana!" diye inledi Harlov. "Benim ölüm habercimdir o... Özür dilerim. Ama bu ihtiyar yarınki çok önemli gününde kendisini onurlandırmanızı bekleyecek!"

Martın Petroviç gitti; annem arkasından bakarken başını sallayarak fısıldadı:

"Hiç hayra alamet değil onun bu hali." Bana döndü: "Konuşurken sanki güneşten, gözlerini sürekli kırpıştırıyordu. Göreceksin, kötüye işaret bu; böyle insanların yüreği çok hassastır, her an kötü bir şey gelir başlarına. Yarından sonraki gün Vikentiy Osipoviç ile Suvenir'i al, ona git."

XI

Belirlenen gün, arabacı yerinde kır sakallı, tıknaz "baş arabacı" Alekseiç'in oturduğu altı Karakov atı koşulu dört kişilik kupa arabamız akar gibi geldi kapının önüne. Harlov'un yapmaya niyetlendiği olayın önemi, bizi davet edişindeki pek ciddi, kararlı tavrı annemi etkilemişti. Özellikle, bu çok gösterişli kupa arabasının hazırlanmasını emretmiş, Suvenir'le bana resmî giyinmemizi söylemişti: Besbelli, Suvenir'i "himaye" ettiğini göstermek istiyordu. Kvitsinski ise her zaman fraklı, beyaz kravatlıydı zaten. Suvenir yol boyunca olduğu yerde duramıyor, kıkır kıkır gülüyor, Kvitsinski'ye sürekli, yapması gereken bir şeylerin olup olmadığını soruyor, ona yaltaklanıyordu. Kvitsinski ağırbaşlı, ciddi biriydi, sonunda dayanamadı Suvenir'in bu yaptıklarına. Polonyalı aksanıyla şöyle dedi:

"Neden bu kadar anlamsız, boş konuşuyorsunuz? Gevezelik edeceğinize, 'kimsenin aldırmadığı' (onun çok sevdiği bir sözcüktü bu) şeyler söyleyeceğine, oturduğunuz yerde rahat olamaz mısınız?"

Canı sıkılan Suvenir şaşı gözlerini arabanın penceresine dikip mırıldandı:

"Tamam, tamam."

Aradan on beş dakika geçmemişti, yeni, ince koşumlarıyla uyumlu koşan atlar henüz terlemeye başlamışlardı ki, Harlov'un çiftliği göründü. Kupa arabamız ardına kadar açık avlu kapısından girdi. Öndeki atlardan birinde oturan, ayakları atın karnının ancak yarısına ulaşabilen ufak tefek görevli çocuk yumuşak eyerin üzerinde haykırarak son kez hopladığı anda ihtiyar Alekseiç'in dirsekleri öne uzanarak yükseldi, yumuşak bir ses duyuldu, atlar durdu. Köpekler havlayarak karşılamadılar bizi; hafiften göbekli, uzun boylu, gömleklerinin önü açık hizmetçi çocukları da ortalarda yoktu... Onlar da bir yerlere kaybolmuşlardı. Harlov'un damadı bizi kapının eşiğinde bekliyordu. Hatırlıyorum, "Kutsal üçlü" gününde olduğu gibi, kapının önünde asılı akağaç dallarına çok şaşırdım.

Suvenir, arabadan herkesten önce inerken burnundan mırıldandı:

"Törenlerden tören beğen!"

Evet, aynı törensel görünüm her şeyde fark ediliyordu. Harlov'un damadının üzerinde aşırı dar bir frak, boynunda atlas bantlı, pliseli bir kravat vardı ve sırtından sarkan Maksim stili saçları o kadar kvasla ıslaktı ki, sanki kvas damlıyordu onlardan. Odaya girdik, odanın ortasında kıpırdamadan duran (gerçekten kıpırdamıyordu) kocaman Martın Petroviç'i gördük. Onu karşılarında kocaman bir heykel gibi gördüklerinde Suvenir'in, Kvitsinski'nin ne hissettiklerini bilmiyorum ama ben büyük bir saygı duydum kendisine. Martın Petroviç'in üzerinde 1812 yılı milis kuvvetlerinin olsa gerek, kalkık yakası siyah, gri bir kaftan vardı; göğsünde bronz bir madalya parlıyordu, belinde kılıcı asılıydı; sol eli kılıcın kabzasındaydı, sağ elini kırmızı örtülü masaya dayanmıştı. Masanın üzerinde yazılı iki kâğıt vardı. Harlov kıpırdamıyor, sık sık bile solumuyordu. Duruşunda nasıl bir ciddiyet; kendine, sınırsız ve kesin hâkimiyetine nasıl bir güven vardı! Başını hafifçe eğerek selam verdi bize; sol elinin işaretparmağıyla yanda dizili sandalyeleri göstererek, hırıltılı bir sesle,

"Buyursunlar!" dedi.

Harlov'un iki kızı konuk odasının sağ duvarının dibinde, bayramlıklarını giyinmiş, ayakta duruyordu: Anna'nın üzerinde sarı ipek kuşaklı, yeşilli, pembeli, iki yüzlü bir elbise vardı; Yevlampiya'nın elbisesi ise koyu kırmızı kurdelelerle süslüydü. Yeni üniformasıyla Jitkov, bakışında her zamanki anlamsız, tutkulu bekleyiş, yüzünde her zamankinin tam tersine sakalları kabarık, hemen onların yanında dikiliyordu. Konuk odasının sol duvarının dibinde, tütün rengi eski cüppesiyle, saçları sert, yaşlı papaz oturuyordu. Bu saçlar, bu bezgin, donuk bakış, dizlerinde üzerinde sahibine ağır geliyormuş gibi duran bu nasırlaşmış, iri eller, cüppenin altından görünen yağlı çizmeler... her şey ağır, mutsuz bir hayata tanıklık ediyordu: Kilisesi çok fakirdi bu yaşlı papazın. Hemen yanında şişman, soluk yüzlü, kıyafeti hiç de düzgün olmayan, elleri, ayakları iri, gözleri siyah, tıraşlı bıyığı siyah, yüzünde her an neşeli de olsa, bezgin bir gülümseme olan polis şefi vardı. Polis şefi büyük rüşvetçi, hatta, o günler dedikleri gibi, acımasız bir rüşvetçi olarak biliniyordu ama yalnızca çiftlik sahipleri değil köylüler de alışmışlardı onun rüşvetçiliğine ama seviyorlardı da onu. Hayli önemsemez, biraz da alaylı bakıyordu çevresine: Besbelli, bu "olay" eğlendiriyordu onu. Aslında, verilmesini beklediği votkalı yemekti ilgilendiği. Onun yanında oturan uzun yüzlü, favorileri Birinci Aleksandr zamanındaki gibi kulaklarından burnuna kadar dar uzanan kara kuru savcı yardımcısı Martın Petroviç'e her konuda yürekten yardım ediyor ve iri gözlerinin ciddi bakışını ondan bir an ayırmıyordu: Aşırı zorlamalı dikkatinden, ilgisinden dudaklarını açmadan (ancak, ısırmadan da) sürekli oynatıyordu. Suvenir yanına sokulmuş, ona önce, kendisinin ilde tek mason olduğunu söyledikten sonra onunla fısıldayarak konuşmaya başlamıştı. Bilindiği gibi bölge mahkemesinin geçici heyetinde üç görevli olurdu: polis şefi, savcı yardımcısı ve köy polisi. Ama köy polisi ortalarda yoktu; öylesine silik biriydi ki, fark etmemiştim bile onu. Ayrıca, çevrede onun adı, "olmayan"dı, "hatırlanmayanlar" dendiği gibi, ona da "olmayan" diyorlardı. Suvenir'in yanına oturdum, Kvinetski de benim yanıma. Uyanık Polonyalı'nın yüzünde "bir şeye yaramayan" bu seyahatin, boşa harcanan zamanın açık seçik can sıkıntısı vardı... Kendi kendine sanki şöy-

le fısıldıyordu: "Hanımefendinin, asilzadelerin Rus fantezileri işte! Aman şu Ruslar!"

XII

Hepimiz oturunca Martın Petroviç omuzlarını kaldırdı, öksürdü, ayı bakışı gibi bakışlarıyla hepimizi tek tek süzdü, derinden bir soluk aldı ve başladı:

"Çok değerli konuklarım! Şu nedenle davet ettim sizleri: Yaşlandım artık, güçten düştüm dostlarım... Yakında öleceğim konusunda da uyarıldım..." Papaza döndü. "Öyle değil mi peder?"

Peder silkinip kendine geldi. Sakalını titreterek mırıldandı:

"Evet, öyle, öyle..."

Martın Petroviç sesini birden yükseltip devam etti:

"İşte bu nedenle, ölümün beni hazırlıksız yakalamasını istemediğim için kararımı verdim..." Martın Petroviç iki gün önce anneme söylediklerini aynı cümlelerle tekrar ediyordu. Sesini birden daha da yükseltti: "Verdiğim kararın gereği olarak, bu tutanağı," elini masadaki kâğıtlara vurdu, "kendim hazırladım ve konuklarımın huzurunda kararımın içeriği onaylanacaktır. Bundan böyle mal sahipliğim sona erecektir!"

Martın Petroviç yuvarlak, tel gözlüğünü burnunun üzerine koydu, masanın üzerindeki yazılı kâğıtlardan birini alıp okumaya başladı:

"Soylu bir aileden gelen emekli milis askeri Martın Harlov'un, sağlığı da aklı da tamamen yerinde olarak, herhangi bir baskı altında olmadan, kendi rızasıyla, iradesiyle bizzat kendisinin, hazırladığı bu belgeyle tüm mülkünü, sahibi olduğu köylüleri, bu arada hayvanlarını da, her şeyini sevgili iki kızına...selam verin!" Kızları öne eğilerek selam verdiler. "Eşit paylaştırılmak üzere bağışlamaktadır! Tanrı'nın huzurunda!"

Polis şefi dudaklarında hiç değişmeyen gülümsemesiyle fısıldadı Kvitsinski'nin kulağına:

"Kendilerinin yazdığı kâğıt bu... Ne güzel yazdığını göstermek için okuyor onu, oysa yasal belge son derece sade."

Suvenir kıs kıs gülmeye başlamıştı...

Polis şefinin tavrı Harlov'un gözünden kaçmamıştı:

"Benim kararımın gereği budur!" diye ekledi.

Polis şefi gülümseyerek hemen cevap verdi:

"Her konuda sizinle aynı fikirdeyim Martın Petroviç, başka türlüsü de olamaz zaten... Gereksiz ayrıntılar belgede yoktur. Çünkü ineklerden, kazlardan, tavuklardan söz edilemez orada."

Harlov, arkamızdan odaya girmiş, kapının önünde yaltaklanır bir tavırla ayakta bekleyen damadına seslendi:

"Buraya gel!"

Damat hemen koştu kayınpederinin yanına.

"Al şunu, oku! Yoksa ben okuyamayacağım. Yalnız, dikkat et, yanlış okuma! Konukların hepsi her şeyi iyice anlasınlar."

Sletkin kâğıdı iki eliyle aldı ve mal bölüşümü belgesini titreyerek ama anlaşılır bir biçimde, duygulu, özenerek okumaya başladı. Belgede her şey, özellikle, Anna'ya nerenin, Yevlampiya'ya nerenin verildiği olağanüstü bir titizlikle, ayrıntıyla belirtiliyordu. Harlov, belgenin okunmasını başından sonuna kadar sık sık şöyle diyerek kesiyordu: "Duydun mu Anna, bu senin hakkın!" veya "Burayı sana veriyorum Yevlampiyacığım!" İki kız kardeş eğilerek (Anna beline kadar, Yevlampiya yalnızca başını eğerek) selam veriyordu ona. Harlov hüzünlü bir ağırbaşlılıkla bakıyordu onlara. Yeni çiftlik binası Yevlampiya'ya verilmişti: "Çiftlik binasının küçük kıza verilmesi âdettendir..." Kendisi için hiç de hoş olmayan bu sözcükleri okurken Sletkin'in sesi ince çıkmış, titremişti; Jitkov ise dudaklarını yalamıştı. Yevlampiya yandan baktı ona; Jitkov'un yerinde ben olsaydım, bu bakıştan hiç hoşlanmazdım. Yevlampiya'nın yüzündeki gerçek güzel her Rus kızına özgü küçümser ifadede bu kez değişik bir anlam vardı. Martın Petroviç şu anda kaldığı odaları kendine ayırıyor, eski bir milis askeri olarak "doğal beslenmesi" konusunda tam yetkiye sahip olduğunu ve giysi, ayakkabı ihtiyacı için banknot olarak ayda on ruble alacağı koşulunu koyuyordu. Belgenin son cümlesini Harlov kendi okumak istedi. Yüksek sesle okudu:

"Baba olarak kızlarımdan istediğim şudur: Buyruğumu kutsal bir buyrukmuş gibi, eksiksiz yerine getirsinler; çünkü Tanrı'dan sonra onların babası da, amiri de benim... ve kimseye hesap ver-

mek zorunda değilim, vermem de... Onlar benim verdiğim görevi yerine getirecekler ve babalarının rızasını alacaklar; yerine getirmezlerse, böyle bir şeyden hepimizi korusun, o zaman şimdi de, yüzyıllar boyunca da baba lanetim üzerlerine olsun, amin!"

Harlov kâğıdı başının üzerine kaldırdı, Anna hemen babasının ayaklarına kapandı, alnını yere koydu; onun arkasından kocası da koşup aynı şeyi yaptı. Harlov Yevlampiya'ya döndü:

"Peki ya sen?"

Yevlampiya'nın yüzü kıpkırmızıydı, o da babasının ayaklarına kapandı; Jitkov yerlere kadar eğildi.

Harlov parmağıyla kâğıdın altını göstererek sesini yükseltti:

"İmzalayın! Şurayı: Teşekkürler... kabul ediyorum, Anna! Teşekkürlerimle kabul ediyorum, Yevlampiya!"

İki kız kardeş ayağa kalktı, peş peşe imzaladılar kâğıdı. Sletkin de kalktı, kalemi alacak oldu ama Harlov orta parmağıyla kravatının orta yerinden itti onu (öyle ki, ıhlamıştı). Bir dakikalık bir sessizlik oldu. Martın Petroviç birden hıçkırdı, kenara çekilerek mırıldandı:

"Artık her şey sizlerin!"

Kızlar ve damat bakıştılar, onun yanına gittiler ve dirseklerinden yukarısını öpmeye başladılar (omuzlarına kadar uzanamıyorlardı).

XIII

Polis şefi, Martın Petroviç'in her şeyini kızlarına bağışlamasının resmî belgesini okudu. Sonra savcı yardımcısıyla birlikte kapı önüne çıktı, orada toplanmış komşulara, tanıklara, Harlov köylülerine ve az sayıda hizmetçiye olayı anlattı. Kendileri de kapı önüne çıkmış olan iki kız kardeş, polis şefinin, bir kaşını kaldırarak ve kayıtsız görünen yüzüne birden sert bir ifade takınarak nerenin kime ait olduğunu parmağıyla göstermesi üzerine, o yana bakan köylülere "söz dinlemelerini" anlatmaya başladı. Bunu gereksiz bulabilirdi: Sanırım, dünyada Harlov köylüleri kadar uysal, söz dinleyen insanlar yoktur. Önemli olaylarda her zaman olduğu gibi eski kaftanlarının, yırtık gocuklarının kemerlerini sıkı sıkı bağlamış köy-

lüler taşlaşmış gibi kıpırdamadan ayakta duruyorlardı ve polis şefi "Dinleyin beni, şeytan herifler! Anlıyor musunuz ne dediğimi, iblisler!" gibi şeyler söylediğinde emir almış gibi hep birden yerlere kadar eğildiler; her "şeytan veya iblis" şapkasını elinde sımsıkı tutarak, Martın Petroviç'in göründüğü pencereden bakışını ayırmıyordu. Tanıkların bazıları daha az korkuya kapılmıştı.

Polis şefi bağırarak sordu onlara:

"Martın Petroviç Harlov'un bu tek ve yasal mirasçılarının, artık kendilerinin olan mülke sahip olmalarına herhangi bir engel var mıdır?"

Tanıkların hepsi o anda büzülüp kaldı.

Polis şefi sesini yükselterek tekrarladı:

"Var mıdır, şeytan herifler?"

Eski asker, sakalı, bıyığı kırpık, çopur yüzlü bir ihtiyar cesaretle cevap verdi:

"Yok efendimiz, öyle bir şey bilmiyoruz."

Tanıklar dağılırken aralarında onunla ilgili konuşuyorlardı:

"Şu Yeremey amma da cesur adam!"

Harlov, polis şefinin ısrarına rağmen, kızlarıyla birlikte kapı önüne çıkmamıştı. Şöyle demişti: "Onların hepsi benim köylülerimdir, kararıma itirazları olmaz!" Belgenin imzalanmasından sonra üzerine sanki bir hüzün çökmüştü.

Yüzü tekrar solmuştu. Bu yeni, çok değişik hüzün ifadesi Martın Petroviç'in geniş, dolgun yüzünün hatlarına hiç gitmiyordu ve ben ne düşüneceğimi kesinlikle bilemiyordum! Duygusallık mıydı bu? Anlaşılan, köylüler de aynı şeyi hissetmişlerdi. Gerçekten de: "Bizim efendimiz hâlâ hayattadır... Bakın, orada duruyor, hem de gerçek bir efendi gibi ayakta: Martın Petroviç'tir o!" Ve şimdi bırakıyordu onları Martın Petroviç! İnanılacak gibi değil! "Köylülerinin" kafalarının içinde nasıl düşünceler dolaşıyordu, farkında mıydı Martın Petroviç, bilmiyorum. Onlara son bir kez daha emirler vermek istiyor muydu? Ama birden açtı pencereyi, başını uzatıp, gök gürültüsünü andıran bir sesle bağırdı: "İtaat edin!" Böyle dedikten sonra çarparak kapadı pencereyi. Köylülerin şaşkınlığı, kuşkusuz, bunun üzerine de azalmamıştı. Taş kesilmişlerdi sanki, o yana bakmıyorlardı bile... Hizmetçiler grubu (aralarında

kısa basma entarili, baldırlarının benzeri ancak Michelangelo'nun "korkunç yargılama" eserindekilerde görülebilecek sağlıklı iki kız ve yaşlılıktan artık iyice çökmüş, gözleri pek görmeyen, eski aba kumaştan paltolu bir ihtiyar vardı. Bu ihtiyar, köylülerin anlattığına göre Patyomkin'in yanında "borazancıymış" ve Maksim Harlov onu uşak olarak almıştı yanına), evet, hizmetçiler grubu köylülerden daha hareketliydi. Hiç değilse, oldukları yerde bedenlerinin ağırlığını kâh bir ayağına, kâh öteki ayağına veriyordu.Yeni çiftlik sahipleri, özellikle de Anna pek mağrur duruyordu. İnce dudaklarını sıkmış, ısrarla yere, önüne bakıyordu... Bu sert duruşu hizmetçilere hiç de iyi şeyler vaat etmiyordu. Yevlampiya da başını önünden kaldırmıyordu; yalnızca bir kez dönmüş, kapı önüne çıkması gerektiğini düşünüp Sletkin'in arkasından dışarı çıkan sözlüsü Jitkov'a pek yavaş, sanki hayretle şöyle bir bakmıştı. Bu güzel, iri gözler şöyle diyordu sanki: "Senin ne işin var burada?" En çok değişen Sletkin'di. Hallerinde telaşlı bir kendine güven vardı, sanki iştahı açılmıştı; başının, bacaklarının hareketleri gene yaltaklanır gibiydi ama kollarını iki yana nasıl neşeli açıyordu, nasıl telaşlı yere vuruyordu ayaklarını! "Sonunda oldu!" der gibiydi. Yemek zamanı yaklaştığı için ağzı sulanmaya başlamış olan polis şefi "belgeyi" tamamladıktan sonra, genellikle ilk kadehin yaklaştığını gösteren o bilinen tavırla ellerini ovuşturdu ama bu arada Martın Petroviç'in, önce dua edilmesini istediği anlaşıldı. Papaz eski, pek giyilecek gibi olmayan cüppesini giydi, ayakta zor duran papaz çömezi, eski bakır buhurdanlığa üflemeye çalışarak çıktı mutfaktan. Dua başladı. Harlov içini çekiyor, bedeninin iriliği yüzünden yere eğilemiyor ama sağ eliyle haç çıkarıyor, sol elinin işaretparmağını yere doğrultuyordu. Sletkin'ın yüzü aydınlıktı, benim gözlerimden yaşlar boşaldı, boşalacaktı. Jitkov asker gibi pek ciddi, resmî giysisinin üçüncü ve dördüncü düğmeleri arasına soktuğu parmaklarını hafiften oynatıyordu. Kvitsinski, Katolik olduğu için bitişik odada kalmıştı; savcı yardımcısı öyle kendini vererek dua ediyor, Martın Petroviç'in ardından öylesine derinden içini çekiyor, dudaklarını öylesine duygulu oynatarak fısıldıyordu ki; ona bakarak ben de duygulandım, heyecanla dua etmeye başladım. Dualaların okunmasından, kutsal su töreninden sonra (hazır bulunanla-

rın hepsi, hatta gözleri pek görmeyen "borazancı" Kvitsinski bile kutsal sudan gözlerine sürmüşlerdi) Anna ile Yevlampiya, Martın Petroviç'in emir vermesi üzerine, gelip bir kez daha önünde yere kapandılar ve sonunda sıra kahvaltıya geldi! Masada yiyecek boldu, hepsi çok güzel, lezzetliydi. Hepimiz doyuncaya kadar yedik. Arkasından, kaçınılmaz Don votkası şişesi geldi. Bir salon adamı, aynı zamanda devletin temsilcisi olan polis şefi, hepimizden daha tanınmış, önemli biri olarak kadehimizi "güzel çiftlik sahibelerinin!" sağlığına kaldırmamızı önerdi. Kadehlerimizi sonra en yüce gönüllü, en saygın Martın Petroviç'in sağlığına kaldırmamızı istedi! "En yüce gönüllü" sözcüğünü duyunca Sletkin haykırarak velinimetinin elini öpmek için koştu... Harlov, canı sıkılmış gibi, onu iterek mırıldandı: Peki, tamam, tamam, gereği yok ama o anda hiç de hoş olmayan bir şey oldu.

XIV

Olay şöyle oldu: Kahvaltının başından beri durmadan içen Suvenir birden, yüzü pancar gibi kıpkırmızı, ayağa fırladı, parmağıyla Martın Petroviç'i göstererek gevşek, biçimsiz gülüşüyle kahkahalar atmaya başladı. Bağırıyordu:

"Yüce gönüllü! Yüce gönüllü! Tanrı'nın bu kulunu, bir zaman gelecek, yüce gönüllülüğü yüzünden, üstünde başında yok... karlar içinde gördüğümüzde bakalım ne düşünecek!"

Harlov küçümser bir tavırla söylendi ona:

"Neler saçmalıyorsun? Salak!"

"Salak, salak!" diye tekrarladı Suvenir. "Hangimizin gerçek salak olduğunu biliyor Ulu Tanrımız. Kız kardeşimi, karınızı bu yaptığınızla işte şimdi öldürdünüz bayım, kendinizi de mahvettiniz... Ha-ha-ha!"

Sletkin, Martın Petroviç'in omzundan elini çekip Suvenir'in üzerine yürüyerek haykırdı:

"Muhterem velinimetimiz için ne cesaretle böyle konuşabiliyorsunuz? Şunu biliyor musunuz ki, velinimetimiz böyle bir duruma düşecekse, bu tutanağı şu anda yırtıp atacağımızı biliyor musunuz?"

Suvenir, Kvitsinski'nin arkasına çekilip,

"Evet, gene de üstünde başında yok, karların içine atacaksınız onu..." dedi.

"Kesin!" diye gürledi Harlov. "Yattığın o karların içinde ezerim ben seni!" Sletkin'e döndü. "Sen de kes sesini, it! Her yere sokma burnunu! Martın Petroviç olarak ben böyle bir taksim tutanağının yapılmasına karar vermişsem, kim yırtabilir onu? Kim kararıma karşı çıkabilir? Bu dünyada kimse cesaret edemez buna..."

Savcı yardımcısı birden, gevşek, kalın sesiyle söze karıştı:

"Martın Petroviç!" O da çok içmişti, bu onun mağrur duruşunu daha da artırmıştı, o kadar. "Beyefendi doğru söylüyor! Evet, büyük bir şey yaptınız, peki, ya,Tanrı korusun, gerçekten... size duyulması gereken minnet duygusunun yerine böyle bir çirkinlik ortaya çıkacak olursa?"

Belli etmemeye çalışarak, Martın Petroviç'in iki kızına baktım. Anna gene gözlerini dikmiş, konuşmakta olana bakıyordu; elbette, şimdi çok daha öfkeli, yılan gibi bakıyordu ve öfkeli bu kadar güzel yüz hiç görmemiştim! Yevlampiya öte yana döndü, kollarını göğsünün üzerinde çapraz yaptı; küçümser bir gülümseme kırmızı, dolgun dudaklarını her zaman olduğundan daha çok toplamıştı.

Harlov oturduğu sandalyeden ayağa kalktı, ağzını açtı ama besbelli, dili ihanet etti ona, bir şey söyleyemedi.. Birden yumruğunu masaya vurdu, öyle ki, odada her şey sallandı, zıngırdadı...

Anna hemen öne çıktı.

"Babacığım, onlar sizin nasıl biri olduğunuzu bilmiyorlar, bu yüzden böyle düşünüyorlar... Kendinizi üzmeyin. Boşuna kızıyorsunuz; baksanıza, yüzünüz değişti."

Harlov Yevlampiya'ya baktı ama, yanında oturan Jitkov onu yandan dürtüyor olsa da, kıpırdamıyordu Yevlampiya.

Harlov boğuk bir sesle konuşmaya başladı:

"Sana teşekkür ederim kızım Anna; akıllı kızımsın sen benim; sana güveniyorum, kocana da güveniyorum." Sletkin gene yüksek sesle bir şey söylemiş; Jitkov göğsünü öne çıkarmış, hafifçe ayağını yere vurmuştu ama Harlov bir şeyin farkında değildi. Çenesini uzatıp Suvenir'i göstererek devam etti: "Bu haylaz beni kızdırmaya

bayılır;" savcı yardımcısına döndü, "Martın Harlov'u suçlamayın, ortada henüz bir şey yok. Hem, bir devlet memurusunuz siz ama yanlış konuşuyorsunuz. Ancak, olay tamamdır, kararım değişmeyecektir... Evet, hoşça kalın! Ben gidiyorum. Burada ev sahibi değilim artık, bir konuğum. Anna, her şeyi bildiğin gibi yap; ben odama çekiliyorum. Benden bu kadar!"

Martın Petroviç sırtını bize döndü, başka tek bir sözcük söylemeden, ağır adımlarla çıktı odadan.

Ev sahibinin birden çıkıp gitmesi bizlerin dağılmasını gerektiriyor olmalıydı; üstelik, çok geçmeden, ev sahibesi iki kız kardeş de ortadan kaybolmuştu. Sletkin boşuna tutmaya çalışıyordu bizleri. Polis şefi yersiz çıkışı için savcı yardımcısına sitem ediyordu. Savcı yardımcısı cevap verdi ona:

"Olamaz! Vicdanım konuşmaya zorladı beni."

Suvenir fısıldadı bana:

"Adamın mason olduğu belli işte..."

Polis şefi karşılık verdi:

"Vicdan! Sizin vicdanınızı biliriz! Biz günahkârların olduğu gibi, vicdanınız sizin de cebinizde olmalı!"

Bu arada papaz ayağa kalkmıştı, ziyafetin sona ermek üzere olduğunu hissettiği için lokmaları ağzına peş peşe tıkıştırıyordu.

Sletkin sert bir tavırla uyardı onu:

"Bakıyorum, iştahınız yerinde..."

Papaz ezilip büzülerek cevap verdi:

"Yedekliyorum..."

Sürekli bir açlığın sesi vardı cevabında. Arabalar kapıya geldiler... ve dağıldık. Dönüş yolunda Suvenir'in yapmacık hareketlerine, gevezelik etmesine ses çıkaran olmadı; çünkü Kvitsinski onun bu "kimseye bir yararı olmayan" gevezeliğinden bıktığını söylemiş, bizden önce yayan, yola çıkmıştı. Onun yerine arabaya Jitkov binmişti; emekli binbaşının yüzü asıktı, bıyığını hamamböceği gibi oynatıp duruyordu.

Suvenir ısrarla soruyordu ona:

"Siz ne düşünüyorsunuz efendim, emir komuta zinciri koptu mu? Göreceksiniz, öyle de olacak! O kızı da size dayayacaklar! Ah, damat adayı, ah, zavallı damatçık!"

Suvenir susmak bilmiyordu; zavallı Jitkov bıyıklarını oynatıyordu yalnızca...

Eve dönünce gördüklerimi anneme anlattım. Sonuna kadar dinledi beni, başını birkaç kez salladı.

"Hiç iyi olmadı," diye mırıldandı, "hiç hoşuma gitmedi bu!"

XV

Ertesi gün Martın Petroviç bize yemeğe geldi. Kararını sorunsuz gerçekleştirdiği için annem kutladı onu.

Arkasından ekledi:

"Artık özgürsün ve kendini daha rahat hissediyor olmalısın."

Martın Petroviç,

"Evet hanımefendi, daha rahatım," diye cevap verdi. Ne var ki, yüzünün ifadesinden hiç de daha rahat olmadığı belliydi. "Artık ruhumu düşünecek zamanım olacak, ölüm saatime hazırlanmam gerekiyor."

"Ne o?" diye sordu annem, "Aklın başında mı senin? Avcunda karıncalar mı dolaşıyor?"

Sol elini iki kez yumruk yapıp açtı Harlov.

"Sanki değil hanımefendi; bir şey daha söyleyeceğim size: Tam uykuya dalacağım zaman biri kafamın içinde çığlıklar atıyor: 'Koru kendini! Kendini koru!'"

Annem,

"Sinirlerinin bozuk olduğundandır..." dedi.

Bir gün öncesinden söz etmeye, belgenin düzenlenmesiyle ilgili birtakım imalarda bulunmaya başladı...

"Evet, evet, bazı şeyler oldu orada... ama önemli olmayan şeyler." Bir an sustuktan sonra ekledi: "Yalnız, bir açıklamada bulunmak istiyorum size: Suvenir'in söyledikleri hiç şaşırtmadı beni; sayın savcı yardımcısı aklı başında bir insan olsa da, onun dediklerine bile şaşmadım; gelgelelim şuna şaşırdım..."

Harlov sözünün sonunu getirmedi.

"Neye şaştın?" diye sordu annem.

Harlov annemin yüzüne baktı.

"Yevlampiya'ya!"

"Yevlampiya'ya mı? Kızına? Nasıl olur?"

"Düşünsenize hanımefendi... yüreği sanki taş! Put gibi duruyordu! Bir şey hissetmedi mi yoksa? Ablası Anna gerektiği gibi duygulandı. İnce ruhludur Anna! Ama Yevlampiya... ne yalan söyleyeyim, daha çok onu kolladım, daha çoğunu ona verdim! Gücenmiş olamaz bana, değil mi? Bir yanlış yaptıysam, onlardan bir şeyimi esirgediysem, o zaman bu dünyanın insanı değilim ben, hissediyorum bunu, demek taşyürekliyim! Yevlampiya çok soğuk duruyordu, öne eğilerek selam veriyordu yalnızca, o kadar, bakışlarında minnettarlık yoktu."

Annem Harlov'un sözünü kesti:

"Dur hele, Gavrila Fedulıç'la evlendirelim onu... O yumuşatır senin kızını."

Martın Petroviç bir kez daha kaşlarının altından baktı anneme.

"Gavrila Fedulıç mı dediniz? Güveniyor olmalısınız ona."

"Güveniyorum."

"Tamam hanımefendi, siz daha iyi bilirsiniz. Ama söyleyeyim size, Yevlampiya da tıpkı benim gibidir: Hiç farkımız yoktur. Kazak kanı işte... ama yüreğimiz kor gibi sıcaktır!"

"Senin yüreğin de mi öyledir babacığım?"

Harlov cevap vermedi. Kısa bir sessizlik oldu.

Neden sonra sordu annem:

"Şimdi ne düşünüyorsun bakalım Martın Petroviç? Ruhunun kurtuluşu için neler yapmak niyetindesin? Kiev'e, Rahibe Mitrofaniya'nın yanına mı gideceksin yoksa? Belki de Optina'ya, manastıra gidersin, çünkü yakındır buraya değil mi? Dediklerine göre çok mübarek bir keşiş gelmiş oraya... Peder Makar diyorlarmış ona, onun kadar mübarek bir keşiş gördüğünü kimse hatırlamıyormuş! İnsanın bütün günahlarını tek tek söylüyormuş."

Harlov kısık bir sesle ekledi:

"Yevlampiya o kadar nankör bir evlat çıkarsa, sanırım ellerimle daha kolay öldürürüm onu!"

Annem birden sesini yükseltti:

"Neler söylüyorsun öyle! Ne diyorsun! Tanrı affetsin seni! Kendine gel! Ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu senin? Olan oldu artık! Bana danışmaya geldiğinde sözümü dinleseydin! Şimdi ken-

di kendine yaptın, acı çekeceksin... Zamanında aklını kullansaydın! Çok acı çekeceksin ama iş işten geçti artık! Yapabileceğin bir şey yok! Evet! Şimdi şikâyet ediyorsun, korkuyorsun..."

Annemin bu sitemi sanki Harlov'un yüreğine işlemişti. Eski mağrur duruşu dalga dalga gelmişti üzerine. Şöyle bir silkindi, çenesini öne çıkardı. Pek üzgün,

"Ben şikâyet edecek veya korkacak bir insan değilim hanımefendi Natalya Nikolayevna," dedi. "Buraya, velinimetim ve büyük saygı duyduğum insan olduğunuz için size duygularımı açmak amacıyla geldim, hepsi o kadar. Ama Tanrı biliyor ki..." Böyle derken kolunu havaya kaldırmıştı. "... dünya yıkılsa sözümden dönmem ben ya da..." Derinden bir iç bile çekti. "... korkmam ya da yaptığım bir şeye pişman olmam! Demek öyle gerekiyordu, öyle yaptım! Ve kızlarım bana olan saygılarını asla kaybetmeyeceklerdir, amin!"

Annem dinlemedi onu.

"Boş konuşuyorsun babacığım! Çocuklarına bu kadar güveniyorsan, Tanrı yardımcın olsun! Kafamı iyice karıştırdın!"

Martın Petroviç annemden özür diledi, iki kez çekti içini ve sustu. Annem ona tekrar Kiev'den, Optina manastırından, peder Makar'dan söz etmeye başladı ... Harlov sürekli başını sallıyor, şöyle tekrarlıyordu: "Doğru, doğru... öyle olmalı... ruhum için..." Başka bir şey söylemiyordu. Arabasına binip gidene kadar hep üzgündü; arada bir avcunu açıp kapıyor, avcunun içine bakıyor, en korktuğu şeyin, günah çıkarmadan kalpten ölmek olduğunu söylüyordu.

"Kendime söz verdim, hiçbir şeye kızmayacağım," diyordu, "çünkü o zaman kan kalbimden beynime hücum ediyor... Öyle ya, her şeyden geri çektim kendimi, kızacağım ne kaldı ki? Artık varsın, başkalarının kan beynine hücum etsin!"

Vedalaşırken annemin gözlerinin içine dalgın, sorar gibi baktı... ve birden, çabuk bir hareketle cebinden *Tövbekâr Emekçi* romanını çıkarıp annemin eline sıkıştırdı.

"Nedir bu?" diye sordu annem.

Martın Petroviç telaşlı, cevap verdi:

"Okuyun... şurayı, sayfanın kırık olduğu, ölümün anlatıldığı şurayı okuyun. Sanıyorum, çok güzel anlatılmış ama ben pek anlaya-

mıyorum. Okuduktan sonra bana anlatır mısınız velinimetim hanımefendi? Şimdi gidiyorum, geldiğimde anlatırsınız."

Böyle dedikten sonra gitti Martın Petroviç.

Martın Petroviç odanın kapısından çıkar çıkmaz annem *Tövbekâr Emekçi*'yi açtı.

Harlov'un işaretlediği sayfada şöyle yazıyordu:

"Ölüm doğanın en büyük olayıdır. Ruhtan farklı bir şey değildir, biraz daha kolay, ince ve bazı doğal felaketlere oranla çok daha belirgindir, ancak, elektriksel bir olay olduğu gibi kimyasaldır da ve kendine ruhsal ayarda bir yer bulduğunu hissedene kadar devam eder... vb."[5]

Annem bu pasajı iki kez okudu, "Tüh!" dedi ve kitabı bir kenara attı.

İki gün sonra kocasının kız kardeşinin öldüğü haberini aldı ve beni de aldı, görümcesinin köyüne gittik. Orada bir ay kalmak niyetindeydi ama sonbaharın sonuna kadar kaldı ve ancak eylülün sonunda köyümüze döndük.

XVI

Oda hizmetçim Prokofiy'in (kendisi aynı zamanda ailenin avcısıydı da) bana verdiği ilk haber, çulluğun bu mevsim görülmemiş derecede çok olduğu, özellikle Yeskovo'da (Harlovların arazisinde) akağaç korusunun çulluk dolu olduğu haberi oldu. Akşam yemeğine daha üç saat vardı; hemen tüfeğimi, av çantamı kaptım ve av köpeğimi alıp Prokofiy'le birlikte Yeskovo koruluğuna gittik. Gerçekten de çulluk çoktu, yaklaşık otuz fişek harcayıp beş çulluk vurduk. Eve dönerken yolun kenarında tarla süren bir köylü gördüm. Atı yürümüyordu ve köylü öfkeden ağlamaklı küfürler ederek, hayvanın öne eğdiği başını ip dizgininden acımasızca sağa sola çekeliyordu. Kaburgaları neredeyse dışarı çıkmış, terli karnı demirci körüğü gibi hızlı, düzensiz inip kalkan zavallı sıska beygire içim acıyarak baktım ve o anda tanıdım, Martın Petroviç'e uzun yıllar hizmet etmiş, omzunda yara izi olan sıska kısrağı.

Prokofiy'e sordum:

5 *Tövbekâr Bir Emekçi*'nin 1785 Moskova baskısına bakın – yazarın notu.

"Harlov hayatta mı?"

O ana kadar avla öylesine "ilgiliydik" ki, aramızda avdan başka bir şeyden söz etmemiştik.

"Hayatta efendim. Neden sordunuz?" dedi Prokofiy.

"Bu onun atı değil mi? Sattı mı onu yoksa?"

"Kendilerinin atı efendim ama satmadı; elinden aldılar onu, bu köylüye verdiler."

"Nasıl elinden aldılar? Ve o buna razı oldu, öyle mi?"

"Ona soran olmadı ki efendim..." Proforiy benim şaşkın bakışıma hafiften gülümseyerek ekledi: "Siz yokken burada çok değişiklikler oldu... Felaket değişiklikler! Aman Tanrım! Şimdi orada her şeye Bay Sletkin karar veriyor."

"Ya Martın Petroviç?"

"Evde Martın Petroviç'i adamdan saymıyorlar artık. Önüne ne koyarlarsa onu yiyor. Daha ne diyeyim? Yüzüne bakan yok. Yakında belki evden de çıkaracaklar onu."

Öylesine güçlü kuvvetli bir insanın evden çıkarılabileceğini aklım almadı.

Bir süre düşündükten sonra sordum:

"Peki Jitkov ne diyor bu duruma? Martın Petroviç'in küçük kızıyla evlendi, değil mi?"

Prokofiy bu kez genişçe gülümsedi.

"Evlendi mi? Eve bile sokmuyorlar onu. 'Gerekmez; kimse görüşmek istemiyor sizinle, geri dönüp işinize bakın!' Söylediğim gibi, evde yalnızca Sletkin'in sözü geçiyor..."

"Peki Jitkov'un nişanlısı ne diyor buna?"

"Yevlampiya Martınovna mı? Ah, beyim, anlatsam size...ama anlayamazsınız ki... Ortada öyle bir durum var ki... ve... Ah! Bakın, Dianka bir koku aldı!"

Gerçekten de, köpeğim sonunda yola inen dik bir yamacın olduğu geniş bir meşe çalılığının önünde çakılı kalmış gibi duruyordu. Köpeğin yanına koştuk: Çalılıktan bir çulluk kalktı. İkimiz de ateş ettik ama vuramadık. Çulluk biraz öteye kondu; oraya doğru yürüdük.

Eve döndüğümüzde çorba masadaydı. Annem sitem etti bana. Ne diyeceğini bilemiyormuş gibi,

"Nedir senin bu yaptığın?" dedi. "Daha birinci gün yemeğe bekletiyorsun kendini!"

Vurduğum çullukları gösterdim ona: Bakmadı bile onlara. Odada annemden başka Suvenir, Kvitsinski ve Jitkov vardı. Emekli binbaşı suçlu bir öğrenci gibi köşeye çekilmişti; yüzünde şaşkınlık ve güceniklik ifadeleri bir aradaydı; gözleri kıpkırmızıydı... Gören, biraz önce ağlamış olduğunu bile düşünebilirdi. Annemin canı hâlâ sıkkındı. Bunun nedeninin yemeğe geç kalmam olmadığı belliydi. Yemek süresince annem hemen hiç konuşmadı. Binbaşı ona arada bir yalvarır gibi bakıyor ama yemeğini iştahlı yiyordu. Suvenir titriyor; Kvitsinski her zamanki ağırbaşlı tavrını koruyordu.

Annem ona döndü:

"Vikentiy Osipıç," dedi, "rica ediyorum, Martın Petroviç'i buraya getirmesi için yarın bir araba yollayın; duyduğuma göre, şu anda bir arabası yokmuş. Arabacıya söyleyin, kesinlikle gelsin, kendisini görmek istiyorum."

Kvitsinski itiraz etmek istedi ama tuttu kendini.

Annem devam etti:

"Sletkin'e de söylesin, gelip beni görmesini emrediyorum... Duydunuz mu? Em-re-diyorum!"

Jitkov alçak sesle,

"O aşağılık adama da... böylesi yakışırdı..." diye başladı.

Ama annem onun yüzüne öylesine küçümser bir tavırla baktı ki, hemen başını öte yana çevirip sustu.

"Duydunuz mu?" diye tekrar etti. "Emrediyorum!"

Kvitsinski pek uysal ama mağrur, mırıldandı:

"Baş üstüne efendim."

Masadan kalktıktan sonra yemek odasından çıkarken fısıldadı bana Suvenir:

"Gelmeyecektir Martın Petroviç! Nasıl bir durumda olduğunu göreceksiniz! İnanılır gibi değil! Sanırım söyleneni anlayamıyor. Evet! Aklını yitirdi!"

Ve gevşek gevşek güldü Suvenir.

XVII

Suvenir'in söylediği doğru çıktı. Martın Petroviç anneme gelmek istemedi. Bu kadarla da yetinmedi, bir de not gönderdi ona; dörtte bir kâğıtta iri harflerle şöyle yazıyordu:

"Gelemem. Utancımdan ölürüm. Bırakın böyle öleyim. Teşekkür ederim. Üzülmeyin. Harlov Martınko."

Annemin "emretmesi" üzerine Sletkin o gün değil de, bir sonraki gün geldi. Annem, Sletkin'in geldiğini haber veren uşağa, onun yanına, odasına gelmesini söyledi... İkisi aralarında neler konuştu Tanrı bilir ama kısa sürdü bu konuşma: En çok on beş dakika. Sletkin annemin odasından yüzü kıpkırmızı, yüzünde öylesine alaylı, küstah bir ifadeyle çıktı ki, konuk odasında onunla karşılaştığımda düpedüz donakaldım. Onu gören Suvenir'in gülüşü ise o anda kesilmişti. Annem de yüzü kıpkırmızı çıktı odasından ve herkesin duyacağı kadar yüksek sesle, Sletkin'in bundan böyle hiçbir şekilde eve alınmamasını ama Martın Petroviç'in kızlarından biri gelmek cesaretini gösterirse (bu kadar yüzsüz, küstah olabilirlermiş çünkü), onların da kapıdan geri çevrilmelerini emretti. Akşam yemeğinde Sletkin için yüksek sesle birden şöyle dedi:

"Ne aşağılık, rezil bir insanmış! Pisliğin içinden kulağından tutup çıkardım onu, insan arasına soktum, her şeyini, her şeyini bana borçlu ve bana, 'Bizim işimize karışmaya hakkınız yok!' diyebilecek kadar küstahlaşabildi. Ayrıca Martın Petroviç'in çok hatalı olduğunu söylüyor; yaptıklarına göz yumulamazmış. Ne yaptığı belli değilmiş! Peki suçu neymiş? Ah, ne nankör köpekmiş o Sletkin! Aşağılık, adi Çingene!"

Yemekte masada olanlar arasında bulunan binbaşı Jitkov, söylemek istediği şeyi söylemenin tam zamanı olduğunu düşünüyordu... ama annem konuşmasına fırsat vermedi.

"Evet, bakıyorum sen de iyisin babacığım," dedi. "Kızı elde edemedin, bir de subay olacaksın! Bölüğe kumanda etmişsin! Düşünüyorum da, ne güzel sözünü dinler, her dediğini yapardı! Gözün kâhyalıktaydı. Çok iyi bir kâhya olurdun!"

Masanın ucunda oturan Kvitsinski'nin dudaklarında hiç de iyi niyetli olmayan bir gülümseme dolaştı; zavallı Jitkov ise yalnızca

bıyığını şöyle bir oynattı, kaşlarını kaldırdı, peçeteyi kıl kaplı yüzüne kapadı.

Yemekten sonra, her zaman olduğu gibi, piposunu yakmak için kapının önüne, taşlığa çıktı. Ondan hoşlanmasam da, zavallı, kimsesiz biri olduğunu düşündüğüm için yanına gittim.

Sözü dolaştırmadan, doğrudan söze girdim:

"Yevlampiya Martınovna ile aranız bozuk mu Gavrila Fedulıç? Oysa ben sizin çoktan evlenmiş olduğunuzu sanıyordum."

Emekli binbaşı pek üzgün baktı yüzüme.

"Zehirli yılan!" diye karşılık verdi. Her sözcüğün her harfinin üzerine basarak sürdürdü konuşmasını: "Zehirli diliyle soktu beni, hayatta bütün hayallerimi yok etti! Onun yaptığı iğrençliklerin hepsini anlatmak isterdim size Dmitri Semyonoviç ama annenizi kızdırmaktan korkuyorum! Prokofiy'in dediğini hatırladım: 'Daha çocuksunuz.' Bu yüzden..."

Jitkov öksürdü.

"Sabır... sabır... yapabileceğim başka bir şey yok!" Yumruğunu göğsüne indirdi. "Sabret sen, emektar asker, sabret! Sadakatle hizmet ettin Çar'ına... dürüst çalıştın! Vatan için terini de, kanını da esirgemedin, şimdi ne duruma düştüğünü görüyorsun!" Kısa bir süre sustuktan sonra, kiraz ağacından piposunu hırsla çekerek devam etti: "Görevde olsaydım, alayda, ben... öyle bir yapardım ki... yani gereken her şeyi..."

Jitkov piposunu ağzından çıkardı, hayal ettiği şeyleri özlemle seyrediyormuş gibi uzaklara bakmaya başladı.

Suvenir koşarak geldi yanımıza, binbaşıya sitem etmeye başladı. Uzaklaştım yanlarından. Ne pahasına olursa olsun, Martın Petroviç'i görmeye kararlıydım... Çocuksu merakım aşırı uyanmıştı.

XVIII

Ertesi gün tüfeğimi, köpeğimi alıp (ama Prokofiy'i almadan) tekrar Yeskovo koruluğuna gittim. Çok güzel bir gündü: Sanırım, eylül ayında Rusya'dan başka bir yerde böyle günler olmaz. Öylesine bir sessizlik vardı ki, bir sincabın kuru yapraklar üzerinde bir yerden bir yere sıçradığı, kuru bir dalın, önce başka dallara hafifçe ta-

kılıp nihayet yumuşak otların üzerine düştüğü, orada öylece kaldığı (çürüyünceye kadar bir daha kıpırdamadan orada kalacaktır artık), evet, sincabın da, kuru dalın da çıkardığı her ses yüz adım öteden işitilebiliyordu, öylesine bir sessizlik vardı. Hava ne ılıktı ne de serin ama sanki kekre kokuyordu ve gözleri, yanakları neredeyse pek hoş, ısırıyordu. Orta yerinde küçük, beyaz bir yumak olan uzun, ipeksi bir örümcek ağı uçarken, kıpırtısız, ılık havada tüfeğimin namlusuna takılmıştı! Güneş parlaktı gökyüzünde ama sanki ay gibi yumuşak... Oldukça çok çulluk kalkıyordu ama ilgilenmiyordum onlarla. Koruluğun Harlov'un çiftliğine, bahçesinin çitine kadar uzandığını biliyordum. Çiftliğe nasıl gireceğimi, hatta girmeye çalışmamın gerekip gerekmediğini bilmesem de (annem çiftliğin yeni sahiplerine çok öfkeliydi çünkü) o yöne doğru yürüyordum.

Uzaktan insan sesleri duyar gibi oldum. Kulak kabarttım... Koruda birileri vardı... bana doğru geliyorlardı.

Bir kadın sesi duydum:

"Söylediğin doğruymuş..."

Başka bir ses, bir erkek sesi kesti kadının sözünü:

"Dürtsene! Her şeyi birden yapmak mümkün mü?"

Sesler bana yabancı değildi. Seyrelmiş ceviz ağaçları arasından mavi bir kadın giysisi gördüm; hemen yanında da koyu renk kaftanlı biri vardı. Aradan bir dakika geçmemişti ki, açıklık bir yerde karşımda birden Sletkin'le Yevlampiya'yı gördüm.

Şaşırdılar. Yevlampiya hemen geri çekilip çalılığa girdi. Sletkin bir an düşündü... ve yanıma geldi. Dört ay önce Harlov'un avlusunda atımla ilgileniyorken yüzünde olan o eski uysal yaltaklanma ifadesi şimdi yoktu; ayrıca, bu yüzde, bir gün önce annemin odasının kapısının eşiğinde beni öylesine şaşırtan o küstah meydan okumayı da göremeyiştim. Yüzü eskiden olduğu gibi gene beyaz, sevimli ama sanki daha ciddi, daha ablaktı.

Şapkasını çıkarıp, gülümseyerek, eliyle simsiyah saçlarını düzelterek sordu bana:

"Çok çulluk vurdunuz mu? Bizim korumuzda avlanıyorsunuz... Çok güzel, elbette avlanabilirsiniz, lütfen! Bir itirazımız olamaz buna... Tersine..."

İlk sorusuna cevap verdim:

"Bugün bir şey vurmadım, korunuzdan da hemen çıkıyorum."

Sletkin şapkasını çabucak başına koydu.

"Rica ederim, niçin? Kovmuyoruz sizi, hatta çok memnunuz... Bakın, Yevlampiya Martınovna da aynı şeyi söylüyor." Seslendi: "Yevlampiya Martınovna, buraya gelin lütfen! Nereye kayboldunuz?"

Çalıların arasından Yevlampiya'nın başı göründü ama yanımıza gelmedi. Son gördüğümden bu yana daha da güzelleşmişti, sanki boyu uzamış, şişmanlamıştı da.

Sletkin devam etti:

"Doğrusunu söylemem gerekirse, sizi gördüğüme çok sevindim bile diyebilirim. Henüz çok genç olsanız da, sağlam bir mantığınız var. Dün anneniz kızdı bana, dediğim hiçbir şeyi kabul etmek istemedi ama Tanrı'nın huzurundaymışım gibi söylüyorum size: En küçük bir suçum yok benim. Martın Petroviç'e karşı başka türlü davranmak olanaksızdır: Tamamen çocuklaştı. Onun kaprislerini yerine getirebilmemiz yapabileceğimiz bir şey değil. İnanın öyle! Ama gereken saygıyı gösteriyoruz kendisine! İsterseniz, Yevlampiya Martınovna'ya sorun."

Yevlampiya olduğu yerde duruyordu; kendisine özgü aşağılayıcı gülümsemesi dolaşıyordu dudaklarında... ve güzel gözleri kötü kötü bakıyordu.

"Peki Vladimir Vasilyeviç," dedim, "Martın Petroviç'in atını neden sattınız?"

Martın Petroviç'in atını köylüde görmek canımı özellikle çok sıkmıştı.

"Neden mi sattık? İnsaf edin, ne işe yarıyordu ki o at? Boşuna saman tüketiyordu. Hiç değilse köylünün işine yarıyor, tarlayı sürüyor. Martın Petroviç bir yere gitmek isteyecek olursa, bize söylemesi yeter... Arabamızı esirgediğimiz yok kendisinden. Arabayla işimiz olmadığı zaman seve seve veririz ona arabayı!"

Yevlampiya olduğu yerden kıpırdamadan, boğuk bir sesle seslendi Sletkin'e:

"Vladimir Vasilyeviç!"

Kopardığı birkaç otun sapını parmağına dolarken, uçlarını koparıyordu.

Sletkin,

"Uşağı küçük Maksim olayına gelince," diye devam etti, "Maksim Petroviç uşağını ondan aldığımız için şikâyet ediyor ama okula gönderdik çocuğu. Şimdi siz söyleyin: Maksim Petroviç'in yanında ne işe yarayacaktı? Aylak aylak dolaşmaktan başka yaptığı bir şey yoktu? Ayrıca, aptallığı, yaşının da küçük olması nedeniyle doğru dürüst hizmet de edemiyordu, bir saracın yanına çırak verdik onu. İyi bir meslek sahibi olacak, hayatını kazanacak, bize de yıllık para ödeyecek. Ayrıca, küçük çiftliğimizde böyle birinin olması da bizim için çok iyi olacak! Çiftliğimiz küçük, hiçbir şeyi boşlamaya gelmez!"

Şöyle geçiriyordum içimden: "Bu adamın seciyesiz olduğunu boşuna söylemiyormuş Martın Petroviç!"

Sordum Sletkin'e:

"Peki şimdi kim kitap okuyor Martın Petroviç'e?"

"Kim ne okuyacak ona? Bir kitap vardı, o da bir yerlere kayboldu gitti... Hem o yaşta kitap okusa ne yararı olacak?"

Tekrar sordum:

"Peki şimdi kim tıraş ediyor onu?"

Sletkin eğlenceli bir şakaya cevap veriyor gibi, onaylar gibi gülmeye başladı.

"Hiç kimse," dedi. "Önce mum ateşinde yakıyordu sakalını, şimdi onu da bıraktı. Doğrusu, çok tuhaf!"

Yevlampiya ısrarlı, tekrarladı:

"Vladimir Vasilyeviç! Hey, Vladimir Vasilyeviç!"

Sletkin eliyle bir işaret yaptı ona.

"Martın Petroviç aç değil, açıkta değil! Biz ne yersek, o da onu yiyor; daha ne istesin? Bu dünyada, ruhunun kurtuluşu için çalışmaktan başka bir şey istemediğini kendi söylüyor. Şimdi durumunun bizimkinden farksız olduğunu bilse yeter... Aylığını vermediğimizden yakınıyor; öyle ama, her zaman paramız olmuyor ki... Hem parayı ne yapacak, her ihtiyacı karşılanmıyor mu? Ayrıca, inanın bana... yakından ilgilenmiyor da değiliz kendisiyle; sözgelimi, kullandığı odalara çok ihtiyacımız var! O odaları kullanamadığımız için büyük sıkıntı çekiyoruz ama sesimizi çıkarmıyoruz, sabrediyoruz! Hatta, kendisinin oyalanması için başka neler yapa-

biliriz diye düşünüyoruz. Evet, balık tutması için Petrog gününde kentten çok güzel oltalar aldım kendisine... pahalı, gerçek İngiliz oltaları! Bizim gölette çok sazan var. Oturup balık yakalasın istedim. Bir saat oturdu, bir saat daha oturdu. Sonra bıraktı... Oysa, ihtiyar için en güzel uğraştı..."

Yevlampiya kararlı bir ses tonuyla üçüncü kez seslendi:

"Vladimir Vasilyeviç!" Parmaklarına doladığı otları fırlatıp attı. "Ben gidiyorum!" Onunla göz göze geldik. "Ben gidiyorum Vladimir Vasilyeviç!" diye tekrarladı. Ve çalılıkta gözden kayboldu.

Sletkin seslendi arkasından:

"Bir dakika! Hemen geliyorum, bir dakika!" Tekrar bana dönüp ekledi: "Martın Petroviç şimdi pek hoşnut bizlerden. Önce güceniyordu, hatta söylenip duruyordu, anlayacağınız, anlayamıyordu bizi... Hatırlayacaksınız, felaket sert, heyecanlıydı... Ama durulduu artık, uysallaştı. Yararının nerede olduğunu anladı çünkü. Oysa anneniz nasıl saldırdı üzerime... Tanrım! Bilirsiniz: Martın Petroviç'in bir zamanlar olduğundan daha otoriterdir hanımefendi... Gelin kendiniz de görün Martın Petroviç'i ve gerekirse iki sözcük söyleyin annenize. Natalya Nikolayevna'nın iyi niyetinden kuşkum yok ama biz de yaşamalıyız..."

"Peki, Jitkov neden gelemiyor size?" diye sordum.

"Fedulıç mı?" Sletkin omuz silkti. "Onu mu soruyorsunuz? İnsaf edin, ne işimize yarardı Jitkov? Ömrü askerlikte geçmiş, burada çiftçilik yapmaya hevesleniyor... Ben bir köylüyle konuşur, anlaşabilirim. Çünkü onlara karşı nasıl davranacağımı bilirim, tokadı yapıştırırım yüzüne ... Ama Jitkov'un böyle bir becerisi de yok. Tokat atmayı da bilmez. Yevlampiya Martınovna kendi kovdu onu. Ona hiç uygun biri değildi. Çiftliğimizi batırırdı!"

Yevlampiya'nın boğuk sesi geldi uzaktan.

"Hey!"

Sletkin karşılık verdi:

"Geliyorum! Geliyorum!"

Ve elini uzattı bana; istemeyerek de olsa sıktım elini.

Sletkin, beyaz dişlerini göstererek,

"Rica ederim Dmitri Semyonoviç," dedi, "istediğiniz kadar çulluk vurabilirsiniz... Göçer kuşlardır bunlar, hiç kimseye ait değil-

dirler. Ama tavşan görürseniz, onlara dokunmayın... onlar bizimdir. Evet, bir şey daha var! Köpeğiniz yavrulayacak mı? Bana bir yavru lütfederseniz çok sevinirim!"

Tekrar duyuldu Yevlampiya'nın sesi:

"Hey!"

"Geliyorum! Geliyorum!" diye karşılık verdi Sletkin.

Ve çalılığa daldı.

XIX

Hatırlıyorum, yalnız kaldığımda düşünüyordum: "Harlov nasıl azarlıyordu bu Sletkin'i ve Sletkin nasıl kabulleniyordu onun sözlerini... Besbelli, çok 'uysallaştı' Martın Petroviç..." Ve Yeskovo korusunda daha çok dolaşmak, durulacağını, uysallaşacağını düşünemediğim o iriyarı insanı tek gözümle bile olsa görmek istiyordum. Tam açıklık bir yere gelmiştim ki, birden, hemen ayaklarımın dibinden iri bir çulluk hızla kanat çırparak kalktı, korunun içlerine doğru uçtu. Nişan aldım ama tüfeğim tutukluk yaptı. Buna canım çok sıkıldı: Oldukça iri bir kuştu; onu bir daha kaldırabilirim umuduyla, kuşun uçtuğu yöne doğru yürüdüm ve iki yüz adım sonra dallı budaklı bir akağacın altında küçük bir su birikintisinin yanında (bir çulluk değil), Sletkin'i gördüm. Yere sırtüstü uzanmış, elleri başının altında, dudaklarında pek hoşnut bir gülümseme, sağ bacağının üzerine attığı sol bacağını hafifçe sallayarak yukarıya, gökyüzüne bakıyordu. Beni fark etmemişti. Birkaç adım ötesinde Yevlampiya suyun içinde, önüne bakarak dolaşıyordu. Otların arasında bir şey (sanki mantar) arıyor gibiydi ve arada bir eğiliyor, elini uzatıyor, alçak sesle şarkı söylüyordu. Hemen durdum, dinlemeye başladım. Şarkının sözcüklerini önce anlayamıyordum ama sonra eski bir şarkının çok bilinen şu dizelerini işittim:

Bul sen, bul, fırtına bulutu.
Öldür sen, öldür kaynatamı.
Tepele sen, tepele kaynanamı,
Genç karımı da ben öldüreceğim...

Yevlampiya şarkıyı sesini gittikçe yükselterek söylüyordu; dizelerin son sözcüğünü ise özellikle üzerine basarak uzatıyordu. Sletkin sırtüstü yatmayı, gülümsemeyi sürdürüyor, Yevlampiya ise sanki onun çevresinde dolaşıyordu.

Neden sonra şöyle dedi Sletkin:

"Vay canına! Neler geliyor senin aklına!"

Yevlampiya başını hafifçe kaldırıp,

"Ne olmuş?" diye sordu.

"Ne olacak? Neler söylüyorsun öyle?"

Yevlampiya cevap verdi:

"Şarkı bu Vladimirciğim, sen de biliyorsun, şarkının sözcüklerini çıkarıp atamazsın."

Yevlampiya birden dönüp beni gördü, aynı anda ikimiz birden haykırdık ve ikimiz ayrı yönlere doğru koştuk.

Hemen korudan çıkmak için yürüdüm; dar, ağaçsız bir alanı geçtikten sonra kendimi Harlovların bahçesinin önünde buldum.

XX

Gördüğümü düşünmeye ne zamanım, ne de bir nedenim vardı. Yalnızca, bir süre önce öğrendiğim ve ne anlama geldiğini bir türlü öğrenemediğim "büyü" sözcüğüydü aklımda olan. Bahçe çiti boyunca yürüyordum, birkaç dakika sonra gümüş rengi kavak ağaçlarının (henüz yapraklarını dökmemişlerdi, dallı budaklı, pırıl pırıl parlıyorlardı) arasından Martın Petroviç'in kaldığı ek yapının avlusunu gördüm. Her yer tertemiz, düzenliydi. Burada her şeyin sıkı bir kontrol altında olduğu belliydi. Anna Martınovna kapıya çıktı, açık mavi gözlerini kısarak korunun olduğu yana uzun uzun bakmaya başladı.

Avludan geçmekte olan köylüye sordu:

"Beyefendiyi gördün mü?"

Köylü şapkasını çıkarıp,

"Vladimir Vasilyeviç'i mi efendim?" dedi. "Galiba koruya gitmişti."

"Koruya gittiğini biliyorum. Dönüp dönmediğini soruyorum sana... Görmedin mi kendisini?"

"Görmedim... hiç görmedim."

Köylü, şapkası elinde, Anna Martınovna'nın karşısında durmayı sürdürüyordu.

"Peki gidebilirsin," dedi Anna. "Ya da hayır... dur... Martın Petroviç nerede? Biliyor musun?"

Köylü, bir yeri gösteriyormuş gibi, sırayla bir sağ kolunu, bir sol kolunu kaldırarak cevap verdi:

"Martın Petroviç orada..." dedi. "Oltayla orada oturuyor, kamışların olduğu yerde... oltayla balık mı tutuyor, bilmiyorum."

Anna Martınovna,

"Peki... gidebilirsin," diye tekrarladı. "Yerlerde sürünen şu tekerleği de kaldır oradan."

Köylü aldığı emri yerine getirmek için koştu. Anna sürekli korudan tarafa bakarak kapının önünde birkaç dakika daha durdu. Sonra gözdağı verir gibi kolunu sallayarak eve girdi.

İçeriden emir verircesine sesi geldi:

"Aksyunka!"

Anna Matrınovna'nın canının sıkkın olduğu belliydi. Zaten ince olan dudaklarını sıkıyordu. Özensiz giyinmişti, dağınık saçları omuzlarına düşmüştü. Ama özensiz giyinmiş olmasına, canı sıkkın görünmesine karşın, gene de eskiden olduğu gibi olağanüstü güzeldi ve saçlarını öfkeyle iki kez geri attığı ince, sanki öfkeli elini büyük bir hazla öperdim...

XXI

Bahçenin öteki ucunda olan gölete doğru giderken soruyordum kendime: "Gerçekten balık mı tutuyor Martın Petroviç?" Bentin üzerine çıkıp sağa sola baktım... Martın Petroviç hiçbir yerde yoktu. Gölet boyunca kenardan yürüdüm ve nihayet ta uçta, küçük bir koyda yatık, kırık, sararmış kamışların arasında gri kocaman bir kütle gördüm... dikkatli baktım: Martın Petroviç'in başıydı bu. Başında şapkası yoktu, saçları karmakarışıktı, üzerinde kaba pamuklu kumaştan, dikiş yerleri atmış bir kaftan vardı. Çıplak yere bağdaş kurmuş, kıpırdamadan, hareketsiz oturuyordu. O kadar hareketsizdi ki, benim yaklaşmam üzerine, iki adım ötesinde kuru yosunlar

arasından bir su çulluğu kalkmış, durgun suyun üzerinde küçük kanatlarını çırparak, ıslık çalarak uzaklaşmıştı. Anlaşılan, kuşun yakınında uzun zamandır bir kıpırdama olmamış, kimse onu ürkütmemişti. Harlov'un görünüşü o kadar alışılmadıktı ki, köpeğim onu görür görmez birden durmuş, kuyruğunu kısmış, havlamaya başlamıştı. Martın Petroviç belli belirsiz çevirdi başını, yabanileşmiş gözlerini bana ve köpeğime dikti. Kısa ama gür, kuzu postu gibi kıvırcık, beyaz sakalı çok değiştirmişti onu. Sağ elinde oltanın kamışı vardı, kamışın ucu suda hafif hafif sallanıyordu. Yüreğim cız etti ama toparladım kendimi, onun yanına gittim, selam verdim. O anda uykudan uyanmış gibi, hemen gözlerini kırpıştırdı Martın Petroviç.

"Ne o Martın Petroviç, burada balık mı tutuyorsunuz?" diye sordum.

Kısık bir sesle,

"Evet... balık," diye cevap verdi.

Kamışı yukarı kaldırdı, kamışın ucundan sarkan bir arşın uzunluğunda ipliğe takılı olta yoktu.

"Oltanız düşmüş," dedim.

Bakınca, Martın Petroviç'in yanında bir kovanın da, solucanların da... olmadığını gördüm. Üstelik, eylül ayında balık mı avlanırdı?!

Martın Petroviç, elini yüzünde dolaştırarak mırıldandı:

"Düşmüş mü? Her zaman düşüyor!"

Yeniden suya attı oltasını.

Aradan iki dakika geçtikten sonra (bu iki dakikada gizli bir şaşkınlık içinde izlemiştim onu) sordu bana:

"Natalya Nikolayevna'nın oğlu muydun sen?"

Çok zayıflamış olduğu halde, gene de iriyarı görünüyordu ama üzerindeki giysi nasıldı, kendisi ne kadar çökmüştü!

"Evet," dedim, "Natalya Nikolayevna'nın oğluyum."

"Kendisi iyi mi?"

"Annem iyi." Arkasından ekledim: "Kendisini görmeye gelmediğiniz için çok üzüldü... Sizden böyle bir şeyi hiç beklemiyordu."

Martın Petroviç başını önüne eğdi.

Başını yana doğru sallayarak sordu:

"Sen oraya... gittin mi?"

"Nereye?"

"Oraya, çiftliğe... Gitmedin mi? Gitmelisin. Burada ne yapacaksın? Oraya gitmelisin... Benimle konuşabileceğin bir şey yok. Konuşmaktan hoşlanmıyorum ben."

Bir süre sustu.

"Hep tüfekle avlanıyorsun, öyle mi? Gençliğimde ben de tüfekle avlanırdım. Ama babam... saygım büyüktü babama... oysa şimdiki gençler öyle değil! Babam kırbaçlardı beni... o kadar! Yaramazlık yapmak yasaktı! Bu yüzden sevgim, saygım çoktu kendisine... Eh! Evet..."

Gene sustu Harlov.

Bir süre sonra tekrar başladı:

"Sen burada durma... Çiftliğe git. Şimdi orada işler çok iyi gidiyor. Vladimirciğim..." Böyle deyince bir an sustu. "Benim Vladimir her şeyi eline aldı. Aferin ona! Cin gibi!"

Ne diyeceğimi bilemiyordum. Martın Petroviç çok sakin konuşuyordu.

"Hele kızlarımı görsen! Hatırlıyor olmalısın, iki kızım vardı. Onlar da iyi çiftlik sahibeleri oldular... Çok becerikliler, işlerini biliyorlar... Bana gelince, ihtiyarladım artık kardeşim; her şeyden elimi ayağımı çektim. Anlayacağın, dinleniyorum..."

Çevreme şöyle bir baktıktan sonra "İyi dinlenmeler!" diye geçirdim içimden.

Sesimi yükseltip,

"Martın Petroviç," dedim, kesinlikle gelmelisiniz bize.

Harlov yüzüme baktı.

"Hadi git sen kardeşim," dedi, "hemen git! O kadar!"

"Annemi üzmeyin Martın Petroviç, gelin bize."

"Hadi git sen kardeşim," diye tekrarladı Harlov. "Seninle ne konuşabilirim?"

"Arabanız yoksa annem kendi arabasını gönderir size."

"Yürü git!"

"Gerçekten gelmelisiniz bize Martın Petroviç!"

Harlov gene başını önüne eğdi. Esmerleşmiş yanakları hafiften kızarmış gibi geldi bana.

Israrımı sürdürdüm:

"Evet, gelmelisiniz bize Martın Petroviç! Neden oturuyorsunuz burada? Kendi kendinize eziyet ediyorsunuz?"

Martın Petroviç bir süre sustuktan sonra mırıldandı:

"Ne eziyeti?"

"Kendinize eziyet etmiyor musunuz?" diye tekrarladım.

Harlov sustu, sanki düşüncelere daldı. Onun bu suskunluğundan cesaretlenip açık konuşmaya, her şeyi doğrudan ortaya dökmeye karar verdim. (Unutmayın, ancak on beş yaşındaydım.)

Harlov'un yanına oturup,

"Martın Petroviç!" diye başladım. "İnanın, her şeyi biliyorum, kesinlikle her şeyi! Damadınızın size neler yaptığından haberim var... elbette, kızlarınızın onayıyla... Ve şimdi bu durumdasınız... Peki ama neden üzesiniz kendinizi?"

Harlov beni sessizce dinliyor, bu arada yalnızca oltayla ilgileniyordu.

Ama ben nasıl, nasıl akıllı bir çocuktum, kendimi nasıl bir filozof hissediyordum!

Tekrar konuşmaya başladım:

"Kuşkusuz, temkinli davranmadınız, her şeyinizi kızlarınıza verdiniz. Sizin açınızdan büyük bir yüce gönüllülüktü yaptığınız, bunun için suçlamayacağım sizi. Günümüzde seyrek rastlanan bir davranıştır sizin bu yaptığınız! Ne var ki, kızlarınız böylesine nankör çıktılarsa, onların yaptığını önemsememeli, değersiz görmeli, küçümsemelisiniz... özellikle küçümsemelisiniz... ve kendinizi üzmemelisiniz..."

Harlov birden dişlerini gıcırdatarak homurdandı:

"Kes artık!" Suya diktiği gözleri nefretle parlamaya başlamıştı... "Git buradan!"

"Ama Martın Petroviç..."

"Git diyorum sana... yoksa öldürürüm seni!"

Ona iyice yaklaşmayı deneyecektim ki, söylediği son sözcük üzerine elimde olmadan ayağa kalktım.

"Neler söylüyorsunuz Martın Petroviç?"

Harlov'un göğsünden vahşi bir iniltiyle birlikte bir böğürtü çıktı:

"Öldürürüm seni diyorum: Git buradan!" Ne var ki böyle derken başını bana çevirmemiş, öfkeyle önüne bakmayı sürdürmüş-

tü. "Bu saçma tavsiyelerinle birlikte tutup suya atarım seni, yaşlı bir insanı rahatsız etmenin nasıl olduğunu öğrenirsin o zaman, anasının kuzusu!"

"Aklını yitirmiş!" diye geçirdim içimden.

Dikkatli baktım yüzüne ve donup kaldım: Ağlıyordu Martın Petroviç!! Kirpiklerinden yanaklarına gözyaşları damla damla düşüyordu... Yüzündeki ifade ise tam anlamıyla acımasızdı...

Bir kez daha haykırmaya başladı:

"Git! Yoksa öldürürüm seni, inan öldürürüm, herkese ders olsun diye öldürürüm!"

Bütün bedeni sarsılarak birden bana dönmüş, yabandomuzu gibi dişlerini göstermişti. Tüfeğimi kaptığım gibi koşarak kaçmaya başladım. Köpeğim havlayarak koştu arkamdan! O da korkmuştu.

Eve dönünce, kuşkusuz, gördüklerimle ilgili tek sözcük etmedim anneme ama Suvenir'le karşılaşınca, Tanrı bilir neden, her şeyi anlattım ona. Hiç de hoşlanmadığım bu insan anlattıklarıma çok sevindi, ince sesiyle kahkahalar attı, hatta sevincinden zıplamaya başladı, öyle ki, az kaldı yumruklayacaktım onu.

Gülmekten katılarak şöyle dedi:

"Ah! O budala 'visveçli' Harlus'un yosunların içine girip oturduğunu görmeyi çok isterdim..."

"O kadar merak ediyorsanız yanına gidin."

"Ya! Öldürsün beni diye mi?"

Canımı çok sıkmıştı Suvenir, hiç gereği yokken onunla konuştuğuma pişman olmuştum... Öykümü anlattığım Jitkov olaya biraz değişik baktı.

"Durumu polise bildirmek gerekiyor," dedi, "belki komutanlığa bile haber verilmeli..."

Komutanlığa haber verilmesi önerisi yerine getirilmedi ama gerçekten olağanüstü şeyler oldu.

XXII

Ekimin ortalarında, Martın Petroviç'le görüşmemden üç hafta sonra, evimizin ikinci katındaki odamın penceresinin önünde ayakta duruyor, bir şey düşünmeden, pek üzgün, avluya, av-

lunun ötesindeki yola bakıyordum. Beş gündür hava berbattı; ava çıkmayı düşünmek olanaksızdı. Av hayvanları ortalıktan çekilmişti; serçeler bile susmuşu, kargalar ise çoktan kaybolmuşlardı. Rüzgâr kâh uğulduyor, kâh keskin ıslıklar çalıyordu. Hiçbir ışımanın olmadığı koyu, alçak bulutlar hiç de hoş olmayan beyaz bir renkten, çok daha kötü bir kurşun rengine dönüşüyordu... Aralıksız, acımasızca yağan yağmurun damlaları birden irileşiyor, pencerenin camlarını yandan, ıslık çalarak dövüyordu. Ağaçlar bütün yapraklarını dökmüş, grileşmişlerdi: Sanki rüzgâr tutup silkelemişti onları, yapraklarının hepsini dökmüştü ve silkelemeyi sürdürüyordu. Her yerde ölü yapraklarla kaplı su birikintileri vardı; yağmurun iri damlaları bu su birikintilerine düştükçe yaprakların üzerinde dağılıyor, kayarak onları sanki canlandırıyorlardı. Yollar diz boyu çamurdu; soğuk odalara giriyor, giysilerin altına, kemiklere kadar işliyordu; beden ürperiyor, ruhlara bir karanlık çöküyordu! Özellikle bir karanlık ve kasvet. Sanki bir daha güneş görünmeyecekti; doğa aydınlık renkli olmayacaktı; bu kötü hava, gri ıslaklık, çamur hiç bitmeyecekti... rüzgâr sürekli uğuldayacak, ıslık çalacaktı! İşte, pencerenin önünde böyle dalgın, ayakta duruyordum... Hatırlıyorum: Saatin daha on bir olmasına karşın, ansızın "mavi bir karanlık" çökmüştü avluya. Avlu kapısından bir ayı girdi, eve doğru koşmaya başladı gibi geldi bana! Ne var ki, dört bacağı üzerinde değil de, genelde resmini yaptıkları gibi, arka pençeleri üzerinde koşuyordu. Gözlerime inanamadım. Bu bir ayı değilse, kesinlikle kocaman, simsiyah, kıllı bir yaratıktı... Onun ne olabileceğine henüz bir karar verememiştim ki, alt katta kapıya güm güm vurulduğunu duydum. Sanki hiç beklenmedik, korkunç bir şey girdi eve. Alt katta büyük bir telaş, kargaşa başladı ...

Koşarak indim merdivenden, yemek odasına daldım...

Konuk odasının kapısında annem, yüzü bana dönük, mıhlanmış gibi ayakta duruyordu; arkasında korku kaplı birkaç kadın yüzü vardı. Başuşak, iki uşak, hizmetçi çocuk şaşkınlıktan ağızları açık, antreye açılan kapının eşiğinde dikiliyorlardı. Biraz önce avluyu koşarak geçtiğini gördüğüm kocaman şey yemek odasının ortasında, üstü başı çamur içinde, saçı başı karışık, bitkin, ıslak (o kadar

ıslak ki, üstünden süzülen sular döşemede akıyordu) yere diz çökmüş, öylece duruyordu. Ve kim miydi bu? Harlov! Yandan yaklaştım ona ve (yüzünü değil) ellerinin arasına aldığı saçları ve vıcık vıcık çamur başını gördüm. Derinden, sık sık soluyordu, göğsünden de bir hırıltı geliyordu... Ve çamur kaplı yüzünde yalnızca ufak gözlerinin yabani bir biçimde sağa sola dönüp duran akları görünüyordu. Korkunç bir durumdaydı Harlov! Onun bir zamanlar alaşağı ettiği çam yarması bahçıvanı hatırladım. Gerçekten de ancak, bir bataklığın çürümüş çamuru içinde kendisine saldırmış çok güçlü bir dev yaratığı o anda yenmiş tarihöncesi bir yaratığın böylesine bir görünümü olabilirdi.

Annem, neden sonra ellerini çırparak haykırdı:

"Martın Petroviç! Sen misin bu? Aman Tanrım!"

Zorlanarak, acı duyarak söylendiği belli kesik kesik bir ses duyuldu:

"Benim... ben... Ah! Benim!"

"Böyle ne oldu sana, aman Tanrım?!"

"Natalya Nikolayev...na... ben size... evden kaçtım, yürü...yerek size... geldim..."

"Hem de böyle bir havada! Nedir bu halin? Kalk oradan, otur bari..." Oda hizmetçisine döndü. "Hemen birkaç battaniye getirin." Başuşağa sordu. "Hayır, giyecek kuru bir şeyler yok mu?"

Başuşak "Bu boyda biri için giyecek nerede?" der gibi kollarını açtı. Sonra şöyle ekledi:

"Ama battaniye getirebilirim, ya da, yeni, kalın bir çuval."

Annem,

"Hadi kalk oradan Martın Petroviç," diye tekrarladı.

Birden inledi Harlov:

"Kovdular beni hanımefendi." Başını arkaya attı, kollarını öne uzattı. "Kovdular Natalya Nikolayevna! Öz kızlarım baba evimden dışarı attılar beni..."

Annem bir çığlık attı.

"Ne diyorsun sen!" diye haykırdı. "Kovdular seni ha! Ne büyük bir günah bu!" Annem haç çıkardı. "Ayağa kalk sen Martın Petroviç! Lütfen!"

İki hizmetçi kız ellerinde havlularla geldi, Harlov'un önünde

durdular. Anlaşılan, bu çamur yığını için ne yapacaklarını bilemiyorlardı.

Martın Petroviç hep aynı şeyi tekrarlıyordu:

"Kovdular hanımefendi, kovdular..."

Bu arada başuşak büyük, yün bir battaniyeyle gelmiş, o da ne yapacağını bilmeden, Martın Petroviç'in önünde öylece durmuştu. Suvenir'in küçük başı kapıdan uzanmış, hemen kaybolmuştu.

Annem emir verir bir tavırla, kararlı,

"Martın Petroviç, ayağa kalk," dedi. "Otur! Neler olduğunu sırasıyla anlat bana..."

Harlov doğruldu... Başuşak yardım etmek istemişti ona ama bu yalnızca, ellerinin çamurlanmasına yaramıştı, parmaklarını silkeleyerek kapıya kadar geri geri çekilmişti. Harlov zorlanarak, yalpalayarak sandalyeye kadar yürüdü, oturdu. Hizmetçi kızlar tekrar yanına gittiler ama Harlov kolunu sallayarak uzaklaştırdı onları, battaniyeyi de istemedi. Annem de ısrar etmedi: Besbelli, Harlov'u kurulamak olanaksızdı. Ama döşemede bıraktığı ıslaklığı hemen temizlemişlerdi.

XXIII

Harlov biraz soluklandıktan hemen sonra annem sordu ona:

"Nasıl kovdular seni?"

Harlov gergin bir sesle,

"Hanımefendi!" diye başladı. "Natalya Nikolayevna!" Göz aklarının huzursuz koşturması tekrar şaşırttı beni. "Her şeyi dosdoğru anlatacağım size: Bütün suç bende."

Annem kendini koltuğa bırakarak, kolonyalı mendilini burnunun önünde dolaştırarak (Harlov çok kötü kokuyordu... orman içindeki bataklıklar ancak bu kadar kötü kokarlardı) mırıldandı:

"Evet, o zaman beni dinlemek istemedin..."

"Ah, hanımefendi, kabahatliyim, sözünüzü dinlememe gururum engel oldu. Gururum kral Ashurbanipal'dan[6] daha kötü mahvetti beni. Aklım ve mantığım yüzünden Tanrı cezalandırıyor mu beni diye düşünüyordum. Karar verdiğime göre, demek öyle ol-

6 Ashurbanipal (M.Ö. 7 Eylül 630-7 Kasım 562) Babil kralı – ç.n.

ması gerekiyordu... Bir yandan da ölüm korkusu girmişti içime... Ne yaptığımı bilmiyordum! Otoritemi, kararlılığımı son kez göstermeliyim diye düşünüyor olmalıydım! Ödüllendirecektim onları, onlar da ben ölünceye kadar..." Harlov oturduğu yerde şöyle bir kımıldadı... "Uyuz bir köpek gibi attılar beni evden! Teşekkürleri böyle oldu işte!"

Annem tekrar bir şey söyleyecek oldu...

Harlov sözünü kesti:

"Hizmetçi Kazak çocuğumu aldılar..." Gözleri sağa sola dönüp durmayı sürdürüyordu, iki elini, parmaklarını birbirine kenetleyip, çenesine dayamıştı. "Arabamı aldılar, aylığımı kestiler, vereceklerini söyledikleri maaşımı vermediler, anlayacağınız, her şeyimi kıstılar, hep sustum, sabrettim! Bir nedeni vardı sabretmemin... Evet! Gene gururum! Acımasız düşmanlarım 'İşte, bunak ihtiyar pişman oldu!' demesinler diye... Hatırlarsınız, hanımefendi, 'İş işten geçti artık!' diye uyarmıştınız beni. Dediğiniz oldu işte... Bugün odama girdim, baktım birileri var orada, yatağımı kilere atmışlar! 'Orada yatacaksın...' dediler. 'Bunun için teşekkür etmelisin bize, odan çiftlik işleri için gerekli.' İşte böyle söylediler... hem de kim söylüyor bunu? Vladimir Sletkin! Seciyesiz, aşağılık Sletkin..."

Harlov'un sesi kısıldı. Annem sordu ona:

"Ya kızların? Kızların ne dedi buna?"

Harlov yaşadıklarını anlatmayı sürdürdü:

"Her şeye katlanıyordum, çok acı çekiyordum, içim acıyordu ve utanıyordum... Ama Tanrı'nın ışığını görmek istiyordum! İşte bunun için gelmek istemiyordum size hanımefendi, evet, bunun için, utancımdan, yüzkaramdan... Doğrusu, her yolu denedim anacığım: Yaranmaya çalıştım onlara, tehdit edecek oldum, anlatmaya çalıştım! Önlerinde eğildim... işte şöyle..." Harlov nasıl yerlere kadar eğildiğini gösterdi. "Hiçbirinin faydası olmadı! Hep sabrettim! İlk başta düşüncem böyle değildi: Hepsini pataklar, kolundan tutup evimden atar, bir daha yüzlerini görmem diye düşünüyordum... Dünyanın kaç bucak olduğunu anlarlardı o zaman! Ama bir zaman sonra boyun eğmeye razı oldum! 'Benim kaderim de böyleymiş,' diye düşünmeye başladım; 'anlaşılan kendimi ölüme ha-

zırlamam gerekiyor.' Ve bugün, birden, sanki köpeği... dışarı attı beni! Hem kim? Vladimir! Demin kızlarımı sordunuz... onları dinleyen kim? Sanki Vladimir'in uşakları! Evet!"

Annem ne diyeceğini bilemedi.

"Anna'dan bunu hiç beklemezdim; iyi bir kızdı... Peki ya öteki, küçük kızın?"

"Yevlampiya mı? O Anna'dan da kötü! Vladimir'in ağzının içine bakıyor. Sizin askeri de onun yüzünden reddetti. Onu, Vladimir'in emriyle reddetti. Normal olarak bu Anna'nın gururuna dokunmalıydı, o da kızıyor kız kardeşine ama sesini çıkaramıyor! Aşağılık herif sanki büyü yaptı kızlara! Evet, Yevlampiya her zaman çok mağrur, kibirli olduğu için Anna çekemiyordu onu, şimdi de bu duruma düştüğüne seviniyordur! O... oh, oh! Tanrım, Tanrım!"

Annem endişeyle baktı bana, odadan çıkmamı söylememesi için biraz kenara çekildim...

"Çok üzgünüm Martın Petroviç," dedi annem. "Evime alıp yetiştirdiğim Sletkin sana bu kadar acı çektirdiği, böyle kötü bir insan çıktığı için çok üzgünüm. Evet, ben de yanılmışım... Ondan kim böyle bir şeyi bekleyebilirdi!"

Harlov,

"Hanımefendi," diye inledi. Göğsüne yumruğunu vurdu. "Kızlarımın nankörlüğüne katlanabilmek elimde değil! Bunu yapamıyorum hanımefendi! Öyle ya, her şeyimi verdim onlara! Bu yüzden içim acıyor! Çok... ah! Çok düşündüm... göletin kenarında oturmuş, balık tutarken çok düşündüm. Şöyle geçiriyordum içimden: 'Hayatında başka birilerine yardım etseydin bari! Yoksullara bir şeyler verseydin; hayatın boyunca sana çalışmış köylülerini azat etseydin! Evet, Tanrı'nın huzurunda borçlusun onlara! Senin yüzünden gözyaşı döküyorlar!' Köylülerimin durumu çok kötü şimdi: Benim zamanında günahlarım için derin bir çukur vardı ama şimdi çukurun dibi görünmüyor! Bütün bu günahları kendi üzerime aldım, çocuklarım için vicdanımın sesini dinlemedim, şimdi de bu duruma düştüm! Uyuz bir köpek gibi, tekmeyle attılar beni evden!"

Annem,

"Düşünme artık bunları Martın Petroviç," dedi.

Harlov yeni bir güçle karşılık verdi ona:

"Ve bunu nasıl söyledi bana sizin o Vladimir'iniz... nasıl söyledi, artık odamda kalamayacağımı söyledi... Oysa o odanın her tahtasını kendi ellerimle çakmıştım, nasıl söyledi bana... o anda nasıl olduğumu ancak Tanrı bilir! Gözlerim karardı, yüreğime bir hançer saplandı sanki... Ya boğazını kesecektim, ya da evden çıkıp gidecektim! İşte, ben de size koştum velinimetim Natalya Nikolayevna...Başka kimin önünde eğilebilirdim? Öyle yağmur yağıyordu ki... Buraya gelirken belki yirmi kez düştüm! Ve şimdi... böylesine berbat bir durumda..."

Harlov üstüne başına baktı, kalkmak istiyormuş gibi, sandalyenin üzerinde şöyle bir döndü.

Annem hemen susturdu onu:

"Kes artık Martın Petroviç, kes! Üzülecek ne var bunda? Palton çamurlanmışsa ne olmuş? Aman, ne önemli! Bak bir önerim olacak sana... Beni dinle! Şimdi burada ayrı bir oda verecekler sana, temiz bir yatak hazırlayacaklar, üstünü çıkar, yıkan, yat uyu..."

Harlov pek kederli, mırıldandı:

"Anacığım, Natalya Nikolayevna! Uyuyamam ben! Sanki kafamın içinde çekiçle çivi çakıyorlar! Evet, işe yaramaz uyuz bir it gibi sokağa attılar beni..."

Annem ısrarla tekrarladı:

"Yat, uyu, çay vereceğiz sana, sonra bol bol konuşuruz... Üzülme benim eski dostum! Evinden kovdularsa seni, benim evimde her zaman bir yerin olacak... Hayatımı kurtardığını unutmuş değilim."

Harlov ellerini yüzüne kapayıp inleyerek şöyle dedi:

"Velinimetim hanımefendi! Şimdi de siz kurtarın beni!"

Onun bu yalvarışı annemi neredeyse gözlerini yaşartacak kadar duygulandırdı.

"Seve seve yardıma hazırım sana Martın Petroviç, elimden ne gelirse yapmaya hazırım. Ama önce söz vermelisin bana, bundan sonra sözümü dinleyeceksin ve bu kötü düşüncelerinin hepsini atacaksın kafandan."

Harlov yüzünden ellerini çekti.

"Gerekirse her şeyi bağışlamaya bile razıyım!" dedi.

Annem olumlu anlamda salladı başını.

"Seni böyle, gerçek bir Hıristiyan gibi gördüğüm için çok mutluyum Martın Petroviç ama bunu sonra konuşacağız. Şimdi git, kendine bir çekidüzen ver, en önemlisi de, uyu." Annem başuşağa döndü: "Martın Petroviç'i toprağı bol olsun, beyefendinin yeşil odasına götür, istediği her şey hemen yapılsın! Söyle, elbiselerini kurutup temizlesinler, iç çamaşırlarına bakan kadından da gerekli iç çamaşırlarını alın... Duydun mu beni?"

"Emredersiniz efendim!" dedi başuşak.

"Uyanır uyanmaz da ölçü alması için terziye götürün kendisini; sakalını kesmek de gerekecek. Ama şimdi değil, sonra."

Başuşak,

"Baş üstüne efendim!" diye tekrarladı. "Buyurunuz Martın Petroviç..."

Harlov ayağa kalktı, anneme baktı, onun yanına gidecek oldu ama durdu, yerlere kadar eğildi, tasvire bakarak üç kez haç çıkardı ve başuşağın arkasından yürüdü. Çabucak çıktı odadan.

XXIV

Başuşak yeşil odaya götürdü Martın Petroviç'i ve hemen iç çamaşırcı kadına koştu, yatağın üzerinde iç çamaşırı yoktu çünkü. Holde karşılaştığımız Suvenir bizimle birlikte odaya girdi, kollarını ve bacaklarını hafif iki yana açmış, odanın orta yerinde dalgın dikilen Harlov'un çevresinde kırıtarak, kahkahalar atarak dönmeye başladı. Harlov'un üzerinden sular hâlâ akıyordu.

Suvenir iki büklüm, karnını tutarak ince sesiyle tekrarlayıp duruyordu:

"Visveçli! Visveçli Harlus! Ünlü Harlov bölüğünün büyük kurucusunun torununun durumuna bakın! Görüyorsun değil mi? Haha-ha! Muhterem efendim, elinizi lütfediniz! Eldivenleriniz neden böyle kapkara?"

Suvenir'i susturmayı, utandırmayı denedim... ama onun bir şeyi umursadığı yoktu!

"Bir sığıntı, asalak olduğumu söylüyordu! 'Ne kansız birisin!' diyordu. Şimdi kendisi de bir sığıntı oldu, zavallı bir günahkâr! Su-

venir'in olduğu gibi, Martın Harlov da bir dolandırıcı artık! Şimdi ikimiz de aynıyız! Sadakayla karnımızı doyuracağız! Yerdeki, köpeğin koklayıp da yemediği kabuk ekmeği al ve çekil... O kabuk ekmek yeter sana! Ha-ha-ha!"

Harlov, başı önünde, bacakları ve kolları yana açık, kıpırdamadan ayakta durmayı sürdürüyordu.

Suvenir devam ediyordu:

"Soylu bir aileden gelme Martın Harlov! Aman ne gururluydu kendisi, öf, öf! Yanına varılmıyordu! Pek akıllı olduğu için varını yoğunu kızlarının arasında paylaştırdı, şimdi nerede gıdaklayacak? 'Yüce gönüllülük!' diye bağırıyordu, 'yüce gönüllülük!' Peki beni neden küçümsüyordu? Bir şey bağışlamadı bana? Bağışladığına karşılık belki ben daha minnettar olurdum kendisine! Demek, onu çıplak sokağa atacaklarını söylediğimde haklıymışım..."

"Suvenir!" diye haykırdım.

Ama Suvenir susmuyordu. Harlov odanın ortasında hâlâ kıpırdamadan ayakta duruyordu. Üstünün başının ne kadar ıslak olduğunun ancak şimdi farkına varıyor gibiydi; giysilerinin değiştirilmesini bekliyordu. Ama başuşak hâlâ dönmemişti.

Tekrar başladı Suvenir:

"Üstelik, bir savaşçı da! 1812'de vatanı kurtardı, ne büyük bir kahraman olduğunu gösterdi! Yani iğrenç çapulcuların pantolonlarını çıkardı..."

Bir kez daha haykırdım:

"Suvenir!"

Harlov yandan şöyle bir baktı Suvenir'e. Onun odada olduğunun o kadar farkında değildi ki, ancak benim haykırmam üzerine durumu anlamıştı. Boğuk bir sesle,

"Bak kardeşim," dedi, "belanı mı arıyorsun sen?"

Suvenir kahkahalar atmaya başladı.

"Aman, ne çok korkuttunuz beni saygıdeğer kardeşim! Gerçekten müthişsiniz! Şu saçlarınızı tarasalar, Tanrı korusun, bir de kuruturlarsa, sakın yıkamayasınız onları, yoksa tırpanla kesmek gerekir saçlarınızı..." Suvenir kahkahalarla gülüyordu. "Çalımınızdan geçilmez sonra! Dazlak ama çalımlı! Şimdi asil kanınız nerede, söyleyin bana nerede? Pek övünüyordunuz asaletinizle, değil

mi? 'Ben soyluyum, sen hiçbir şeysin! Ben soylu bir sülaleden geliyorum!' diyordun."

Anlaşılan bu çok dokunmuştu Suvenir'e.

"Bıçkov Bey," diye mırıldandım. "Ne yapıyorsunuz siz! Kendinize gelin!"

Ama o cır cır etmeyi, Harlov'un çevresinde dönüp durmayı sürdürüyordu... Başuşak ile çamaşırlardan sorumlu kadın hâlâ yoklardı.

Canım sıkılmaya başlamıştı. Annemle konuşurken yavaş yavaş sakinleşmeye başlamış, hatta sonunda kaderine razı olmuş görünen Harlov'un şimdi kendini tekrar kaybetmeye başladığını görüyordum: Sık soluk alıyordu, kulakları kızarmıştı, elleri titriyordu, siyah, çamurdan maskeyle kaplı yüzünde gözleri gene dönüp durmaya başlamıştı...

Haykırdım:

"Suvenir! Suvenir! Kesin artık, bu yaptığınızı anneme söyleyeceğim."

Gelgelelim Suvenir kendini tutamıyordu sanki. Tekrar cır cır etmeye başladı:

"Evet, evet muhterem beyefendi! Şimdi ikimiz de çok hassas bir durumdayız. Sevgili kızlarınız damatçığınız Vladimir Vasilyeviç'le birlikte, sizin evinizde sizinle alay ediyorlar! Bari lanetleseydiniz onları. Bunu bile yapamadınız! Vladimir Vasilyeviç'e karşı koymak haddinize mi? Üstelik, Vladimirciğim diyordunuz ona! Nerden Vladimirciğiniz oluyordu? Şimdi o çiftlik sahibi Vladimir Vasilyeviç, Bay Sletkin, bir bey, peki sen nesin?"

Korkunç bir böğürtü kesti Suvenir'in konuşmasını... Harlov patlamıştı... Sıkılı yumrukları havaya kalkmış, yüzü mosmor olmuş, öfke dolu dudaklarında köpükler belirmişti. Öfkesinden titriyordu Harlov. Madeni, gür sesiyle bağırmaya başladı:

"Asil kan mı diyorsun sen?! Lanetlemekten mi söz ediyorsun?! Hayır! Lanetlemeyeceğim ben onları... Hiç gereği yok! Ama kan... bende olduğu gibi bir kan olmayacak onlarda! Martın Petroviç'in kim olduğunu görecekler. Henüz bitmedim ben! Benimle alay etmek nasıl olurmuş, görecekler! Çok çekecekler benden!"

Donup kalmıştım; hayatımda böylesine sınırsız bir öfke görme-

miştim. Önümde bir insan değil, vahşi bir hayvan vardı! Şaşırmıştım... Suvenir ise korkusundan masanın altına girmişti.

Son bir kez daha haykırdı Harlov:

"Görecekler onlar!"

Ve kapıdan giren çamaşırlardan sorumlu kadınla başuşağın ayaklarını neredeyse yerden keserek çıkıp gitti evden... Avluda paldır küldür koşarak avlu kapısını açtı, gözden kayboldu.

XXV

Başuşak şaşkın bir yüzle gelip anneme Martın Petroviç'in beklenmeyen bu kaçışını haber verdiğinde annem çok kızdı. Başuşak buna neyin neden olduğunu annemden gizlemeye cesaret edemedi, ben de ister istemez onayladım onun anlattıklarını.

Annem, koşarak gelen, hatta elini öpmeye davranan Suvenir'e öfkeli bağırdı:

"Ne yaptığının farkında mısın sen?! O iğrenç dilini tutmayı beceremez misin?!"

Suvenir ellerini arkasına atıp kekeleyerek mırıldandı:

"Özür dilerim, hemen şimdi, şimdi..."

"Şimdi... şimdi..." diye tekrarladı annem. "Bilirim ben senin şimdilerini!"

Ve odadan kovdu onu. Sonra çıngırağı çaldı, Kvitsinski'yi çağırmalarını söyledi, Kvitsinski gelince emir verdi ona:

"Hemen şimdi arabaya binip Yeskovo'ya gideceksin, ne pahasına olursa olsun Martın Petroviç'i bulacaksın ve buraya getireceksin!" Sözünü şöyle bitirdi: "Onsuz dönmeyeceksin buraya!"

Yüzünü asan Polonyalı bir şey söylemeden başını eğdi ve odadan çıktı.

Ben odama çıktım, tekrar pencerenin önüne geçtim. Hatırlıyorum, gördüklerimi uzun uzun düşündüm; aklım almıyordu, anlayamıyordum: Harlov neden kendine hâkim olamamış, hizmetçilerin onu küçümsemelerine, özellikle Suvevir gibi seviyesiz bir yaratığın alaylarına, takılmalarına neredeyse hiç sesini çıkarmadan katlanmıştı? Aşağılanan bir ağızdan bile çıkmış olsa, anlamsız bir sitemde kimi zaman nasıl dayanılmaz bir elemin, kederin olabile-

ceğini o zamanlar bilmiyordum... Suvenir'in telaffuz ettiği nefret dolu Sletkin adı baruta atılmış bir kıvılcım etkisi yapmıştı; ağrıyan yer bu son iğneyi kaldıramamıştı...

Aradan bir saat geçti. Arabamız avlu kapısından girdi ama içinde yalnız Kvitsinski vardı. Oysa annem "Yanında o olmadan dönme!" demişti. Kvitsinski telaşlı indi arabadan, evin kapısına koştu. Yüzünde, hemen hiçbir zaman olmayan bir endişe vardı. Koşarak alt kata indim ve onun hemen arkasından konuk odasına girdim.

Annem sordu ona:

"Evet? Getirdiniz mi onu?"

"Hayır," diye cevap verdi Kvitsinski, "getiremedim."

"Neden? Gördünüz mü kendisini?"

"Gördüm."

"Bir şey mi oldu ona? İnme mi?"

"Hayır, öyle bir şey yok; hiçbir şey olmadı."

"Peki neden getirmediniz onu?"

"Evini kırıp döküyor."

"Nasıl?"

"Kaldığı yeni ek binanın çatısına çıkmış, çatıyı kırıp döküyor. Kırk ya da daha fazla kirişi aşağı attı diyebilirim. Altı pencerenin çerçevesini de parçaladı."

Harlov'un "Evlerini başlarına yıkacağım!" dediğini hatırlıyordum.

Annem bakışını Kvitsinski'nin yüzüne dikmişti.

"Tek başına... çatıya çıkmış ve çatıyı mı parçalıyor?" diye sordu.

"Evet efendim. Tavanda kaplamanın üzerinde sağa sola koşuyor, eline geçen her şeyi parçalıyordu. İnanın, insanüstü bir gücü vardı! Doğrusunu söylemek gerekirse, çatı da pek öyle sağlam bir çatı değilmiş. Kirişler gelişigüzel yerleştirilmiş, karmakarışık çivilenmiş."[7]

Annem, yanlış mı duydu, anlamak istiyormuş gibi baktı bana. Bu sözcüklerin ne anlama geldiğini anlamadığı belliydi...

"İnce tahtalar..." diye tekrarladı.

Bir süre sonra mırıldandı:

---

7 Çatılarda kirişlerin arasında açıklık kaldığında bu boş yerler, çok ince tahtalar "aralıklı" veya "karışık" çiviler çakılarak kapatılır. Bu çatıların maliyeti ucuzdur ve hiç de sağlam değillerdir – yazarın notu.

"Peki siz ne yaptınız?"

"Emirlerinizi almak için geri geldim efendim. Yardımcılar olmadan bir şey yapmak olanaksız. Oradaki köylülerin hepsi korkudan kaçmışlar."

"Ya kızları?"

"Kızlarının bir şey yaptığı yoktu. Sağa sola koşuyorlar, boş şeyler... söylüyorlardı... Ne yapabilirdim?"

"Peki ya Sletkin?"

"O da oradaydı. En çok da o bağırıyordu ama bir şey yapmıyordu."

"Martın Petroviç de çatıda, öyle mi?"

"Evet, çatıda... Yani tavan arasında, çatıyı parçalıyordu."

"Evet, evet," diye mırıldandı annem, "ince tahtalarla..."

Kuşkusuz, evin içinde büyük bir kargaşa başlamıştı.

Ne yapılabilirdi? Kente adam yollayıp polis şefine haber mi vermeli, yoksa köylüleri toplayıp oraya mı göndermeliydi, ne diyeceğini bilemiyordu annem.

Akşam yemeğine gelen Jitkov da şaşırmıştı. Kuşkusuz, gene komutanlıktan söz etti; bununla birlikte, bir öneride bulunmadı, söylenen her şeyi yalnızca uysalca dinledi. Kvitsinski ne yapması gerektiği konusunda bir fikir alamayacağını görünce kendisine özgü kayıtsız bir saygıyla anneme döndü, şöyle dedi:

"Avludan birkaç seyis, bahçıvan, öteki hizmetçilerden de birkaç kişi almama izin verirseniz, bir şeyler yapmayı deneyebilirim..."

Annem sözünü kesti:

"Evet, evet... bir şeyler yapmayı deneyiniz Vikentiy Osipıç! Ama çabuk olun. Bütün sorumluluğu ben üzerime alıyorum!"

Kvitsinski soğuk soğuk gülümsedi.

"Önce, size bir şeyi açıklamama izin verin hanımefendi: Sonuç alacağımız kesin değil, çünkü Bay Harlov çok güçlü; ayrıca, sinirleri de çok bozuk, büyük bir hakarete uğradığına inanıyor!"

"Evet, evet," dedi annem. "Bunun bütün suçu da o iğrenç Suvenir'in! Hiç affetmeyeceğim onu! Hadi gidin, adamları alıp öyle gidin Vikentiy Osipıç!"

Şitkov araya girdi, kalın sesiyle,

"Yönetici Bey," dedi, "yanınıza bol ip ve birkaç yangın çengeli

alın, ağ varsa onu da alsanız fena olmaz. Bir gün bizim alayda öyle olmuştu ki..."

Kvitsinski öfkeli, kesti onun sözünü:

"Bana akıl vermeyin muhterem beyefendi, ne almam gerektiğini biliyorum, sizin söylemenize gerek yok."

Jitkov bundan alındı, kendisinin de onlarla gelmesini isteyeceklerini tahmin ettiğini söyledi...

Annem söze karıştı:

"Hayır, hayır! Sen burada kal, daha iyi olur... Bırak, Vikentiy Osipıç ne yapacaksa kendi yapsın... Gidin artık Vikentiy Osipıç!"

Jitkov buna daha çok alındı; Kvitsinski selam verip çıktı.

Ben at ahırına koştum, aceleyle kendim eyerledim atımı ve dörtnala Yeskovo'ya doğru yola çıktım.

XXVI

Yağmur dinmişti ama rüzgâr (tam karşıdan) bir kat daha şiddetli esiyordu. Yarı yolda altımdaki eyer neredeyse ters döndü, kayışı gevşemişti... İnip kemeri germeye çalışıyordum ki... Birinin bana ismimle seslendiğini duydum... Suvenir çayırda dörtnala bana doğru geliyordu.

Uzaktan bağırıyordu:

"Ne o kardeşim, sen de mi merak ettin? Evet, haklısın... Ben de doğru oraya, Harlov'un çiftliğine gidiyorum... Böyle ilginç bir olayı kaçırırsam merakımdan ölürdüm!"

Öfkeyle söylendim:

"Anlaşılan yaptıklarının sonucunu merak ediyorsun..."

Atıma atladım, dörtnala sürdüm. Ama arsız Suvenir benden geri kalmıyordu, arkamdan dörtnala gelirken kahkahalarla gülüyor, yılışıklaşıyordu. Ve işte nihayet Yeskovo göründü, işte bent, işte uzun çit, çiftliğin söğüt ağaçları... Kapıya gittim, attan indim, atımı bağladım ve şaşkınlık içinde kalakaldım.

Yeni yapının çatısının ön bölümünden, tavan arası odasından yalnızca bir iskelet kalmıştı. Yapının iki yanında yerlerde tahta parçaları yığılıydı. Diyelim ki, Krivitski'nin deyimiyle, çatı sağlam değildi, ince tahtalarla yapılmıştı ama aralarda kalaslar da vardı.

İnanılacak gibi değildi! Siyahlaşmış tahtalar toz çıkararak çerçöple birlikte tavan arasından aşağı inerken tuğla bacaya çarpıp onu sallayarak (öteki baca parçalanmıştı), yere dökülüyordu. Onları aşağı atan Harlov'du. Tam bir ayı gibi görünüyordu benim olduğum yerden: başı, sırtı, omuzları... Gene bir ayı gibi bacaklarını genişçe iki yana açmış, sağlam basıyordu. Her yanından esen kuvvetli rüzgâr karmakarışık saçlarını savuruyordu. Giysisinin yırtık yerlerinin arasından görünen kızarmış çıplak cildinin görünümü korkunçtu. Vahşi, hırıltılı homurtusu da korkunçtu. Avlu kalabalıktı. Köylü kadınlar, çocuklar, hizmetçi kızlar çit boyunca dizilmişlerdi. Köylü erkekler biraz uzakta ayrı bir grup olarak toplanmışlardı. Tanıdığım yaşlı papaz öteki ek binanın kapısında dikiliyordu. Başında şapkası yoktu, iki elinde tuttuğu bakır haçı, zaman zaman sessizce, umutsuzca kaldırıp, sanki Harlov'a gösteriyordu. Yevlampiya papazın yanında ayaktaydı, duvara yaslanmış, kıpırdamadan babasına bakıyordu. Anna arada bir başını pencereden uzatıp bakıyor, sonra gözden kayboluyordu, bazen kapıya çıkıyor, sonra içeri giriyordu. Sletkin, üzerinde eski bir sabahlık, başında takke, elinde tek namlulu bir tüfek, yüzü çarşaf gibi beyaz, soluk, kısa adımlarla aşağı yukarı dolaşıp duruyordu. Sözcüğün tam anlamıyla delirmiş gibiydi. Sık sık soluyor, gözdağı veriyor, sarsılıyor, Harlov'a nişan alıyor, sonra tüfeği omzuna asıyor... tekrar nişan alıyor, bağırıyor, ağlıyordu... Suvenir'le beni görünce üzerimize yürüdü.

"Bakın, burada neler oluyor görün!" diye bağırdı. "Görüyorsunuz işte! Aklını yitirdi, çıldırdı...Neler yapıyor, görüyor musunuz?! Polise haber vermesi için adam yolladım, hâlâ gelen giden yok! Kimse gelmiyor! Bu durumda, ona ateş etsem, yasal olarak suçlu olmam, çünkü her insanın malını koruma hakkı vardır! Ve ateş edeceğim! Vallahi ateş edeceğim!"

Eve doğru koştu.

"Martın Petroviç, dikkatli olun! Oradan inmezseniz, ateş edeceğim!"

Çatıdan Martın Petroviç'in kısık sesi geldi:

"Ateş et! Ateş et! Al, bir hediye vereyim sana!"

Uzun bir tahta geldi yukarıdan. Tahta havada iki kez döndükten

sonra tangır tungur, Sletkin'in tam ayaklarının dibine düştü. Bir çığlık attı Sletkin, Harlov ise kahkahalarla gülmeye başladı.

Hemen arkamda biri ince sesiyle,

"Aman Tanrım!" dedi.

Dönüp baktım: Suvenir... "A!" diye geçirdim içimden. "Artık gülmüyor!"

Sletkin yanındaki köylünün yakasına yapıştı. Adamcağızı var gücüyle sarsarak bağırmaya başladı:

"Çık oraya, çık! Hepiniz çıkın, şeytanın dölleri, malımı kurtarın!"

Köylü iki adım attı, durup başını geriye attı, kollarını sallayarak haykırdı:

"Hey, siz! Beyefendi!"

Olduğu yerde durdu, geri döndü.

Sletkin öteki köylülere döndü, bağırdı:

"Merdiven! Merdiven getirin!"

Sordular köylüler:

"Nereden bulacağız merdiveni?"

Sakin bir ses duyuldu:

"Merdiven olsa bile kim çıkar onun yanına? Tam buldunuz oraya çıkacak aptalları! Yanına gideni o anda aşağı atar!"

Saf yüzlü, sarışın bir genç,

"Yakaladığı gibi kafasını koparır," dedi.

Öteki köylülerden bazıları şöyle diyordu:

"Ona hiçbir şey yapılamaz..."

Farkındaydım: Ortada açık seçik bir tehlike olmasaydı bile, köylüler yeni mal sahibinin söylediğini gene yapmak istemezlerdi. Şimdi onları şaşırtmış olsa da, Harlov'un bu yaptığını pek onaylamıyorlar gibiydi.

Sletkin inleyerek söyleniyordu:

"Ah, sizi alçaklar, haydutlar! Hepinize göstereceğim..."

Sallanan baca bu arada gürültüyle yıkıldı, Harlov yüzünü bize dönüp, sarı toz duman arasında kanlı ellerini havaya kaldırarak bir nara attı. Sletkin tüfeğini tekrar doğrulttu ona.

Yevlampiya, Sletkin'i kolundan çekti.

Sletkin öfkeyle bağırdı:

"Engel olma bana."

Yevlampiya,

"Yapma! Sakın!" diye mırıldandı. Masmavi gözleri çatık kaşlarının altından parlıyordu. "Kendi evini yıkıyor babam. Onun evi orası."

"Saçmalıyorsun: Orası da bizim."

"'Bizim' diyorsun, ben de 'Onun' diyorum."

Sletkin öfkeden tıslamaya başladı. Yevlampiya onun gözlerinin içine dikti bakışını.

Yukarıdan gürledi Harlov:

"Aferin, aferin kızım benim! Teşekkürler Yevlampiya Martınovna! Dostunla aran nasıl, iyi mi? Güzel güzel öpüşüyor, sevişiyor musunuz?"

Yevlampiya'nın tiz sesi duyuldu:

"Baba!"

Harlov duvarın tam kenarına gelip karşılık verdi:

"Ne var kızım?"

Görebildiğim kadarıyla yüzünde tuhaf bir gülümseme belirmişti: Özellikle korkunç, hınç dolu bir alay içerdiği için aydınlık, neşeli bir gülümsemeydi bu... Böyle bir gülümsemeyi yıllar sonra, ölüm cezasına çarptırılmış bir mahkûmun yüzünde görecektim.

"Kes artık baba." Yevlampiya "babacığım" demiyordu ona. "Aşağı in. Suçluyuz; her şeyi sana geri vereceğiz. İn artık oradan."

Sletkin susturdu onu:

"Bizim adımıza nasıl konuşabiliyorsun?"

Yevlampiya kaşlarını daha da çattı.

"Ben kendi payımı bütünüyle geri vereceğim. Kes artık baba, in oradan! Affet bizi; beni affet!"

Harlov gülümsemeyi sürdürüyordu.

"Çok geç artık kızım," dedi. Her sözcüğü bakır gibi çınlıyordu. "Taş kalbin çok geç kıpırdadı! Yamaçtan aşağı yuvarlanmaya başladı... durduramazsın onu artık...Şimdi bakma bana! Mahvolmuş bir insanım ben! İyisi mi, Vladimirciğine bak sen: Görüyor musun, ne kadar yakışıklı olmuş! Bir de kalpsiz ablana bak! Görüyor musun, pencereden tilki yüzünü nasıl uzatıp bakıyor... Kocacığını arıyor! Hayır, canlarım, kanımdan etmek istediniz beni, evet, tah-

ta tahta üstünde bırakmayacağım size! Ellerimle üst üste koydum hepsini, gene öyle, ellerimle de parçalayacağım! Farkında mısınız, balta bile almadım!"

Avuçlarına üfledi ve tekrar bir kirişi yakaladı.

Bu arada Yevlampiya pek yumuşak bir sesle şöyle diyordu:

"Yeter artık baba, geçmişi unut... Evet, inan bana; her zaman inanmışsındır... Hadi, aşağı in; benimle üst kata, benim odama gidelim, yumuşak yatağıma yatırayım seni. Kurulayayım, ısıtayım; yaralarını sarayım... baksana, nasıl yaralamışsın ellerini. İsa'nın koynunda yaşar gibi yaşayacaksın yanımda, güzel yemekler yiyeceksin, tatlı tatlı uyuyacaksın. Tamam, suçluyduk! Ama aklımız başımıza geldi, günah işledik; tamam, affet bizi!"

Harlov başını salladı.

"Numara yapıyorsun! Neler olacağını göreceksiniz! Her türlü inancımı öldürdünüz! Bir kartaldım... sizin gözünüzde solucan oldum... ve siz ezdiniz o solucanı! İşte o kadar! Seni seviyordum, biliyorsun bunu ama artık kızım değilsin, ben de senin baban değilim... Mahvolmuş bir insanım ben! İlişme bana!" Harlov birden Sletkin'e doğru haykırdı: "Sen de ateş et, ödlek, korkak kahraman! Neden tüfeğini doğrultup duruyorsun bana?" Bir süre sustuktan sonra ekledi Harlov: "Yasayı unuttun mu yoksa: Ağaçkakanı vurmayı göze aldıysan, vuracaksın, yoksa o senin hayatını alır... Haha, korkma, avcı! Ben senin hayatını almayacağım... bitireceğim... Çekil karşımdan!"

Yevlampiya son bir kez daha seslendi:

"Baba!"

"Kes sesini!"

Suvenir araya girdi:

"Martın Petroviç! Kardeşim, büyüklük sizde kalsın, affedin!"

"Canım babam!"

"Kes sesini it!" diye haykırdı Harlov.

Suvenir'e dönüp bakmamıştı bile, yalnızca tükürmüştü ondan yana.

XXVII

Tam o anda Kvitsinski, (üç arabada) yanındakilerle birlikte girdi avlu kapısından. Yorgun atlar sesli sesli soluyorlardı. Adamlar peş peşe atladılar çamurların içine.

Harlov gür sesiyle bağırdı:

"Vay! Ordu gelmiş... İşte tam bir ordu! Bana karşı bütün bir ordu göndermişler. O da güzel! Ama uyarıyorum... buraya yanıma, çatıya çıkacak olanı paldır küldür aşağı yollarım! Çok sert bir ev sahibiyim ben, zamansız konuklardan hoşlanmam! Bunu unutmayın!"

İki eliyle, evin ön cephesinin "ayakları" denen öndeki iki kirişi tuttu, hızla sallamaya başladı. Nehirlerde halatla mavna çeken yedekçilerin "Hadi bir kerecik daha! Bir kerecik daha! Yallah!" şarkısını söyleyerek kirişleri döşemenin kenarına kadar çekti.

Sletkin Kvitsinski'nin yanına koştu, ağlamaklı, yakınmaya başladı... Kvitsinski ona "geri" durmasını söyledi ve planını uygulamaya koyuldu. Ek yapının önüne gidip, ilk saldırı olarak, Harlov'a bu yaptığının soylu bir insana yakışmadığını anlatmaya çalışıyordu... (Bu arada Harlov "Hadi bir kerecik daha!" şarkısını söylüyordu.) Ona Natalya Nikolayevna'nın onun bu yaptığından hiç hoşlanmadığını ve ondan böyle bir şey beklemediğini söylüyordu.

Harlov ise şarkı söylemeyi sürdürüyordu:

"Hadi, bir kerecik daha! Yallah!"

Ama o sırada Kvitsinski iriyarı, güçlü kuvvetli iki at bakıcısını arkadan çatıya çıkmaları için evin arkasına gönderdi. Ne var ki, bu atak planı Harlov'un gözünden kaçmadı; kirişi hemen bıraktı, arkaya koştu. Görünüşü öylesine korkunçtu ki, tavan arasına kadar tırmanmış olan at bakıcıları su borusuna tutunarak hemen, hizmetçi çocuklarının kahkahaları arasında aşağı indiler. Harlov yumruklarını sallayarak gözdağı verdi onlara, ön tarafa geçip tekrar kirişleri yakaladı, tekrar yedekçilerin şarkısını söyleyerek sallamaya başladı.

Birden sustu, aşağıya baktı...

"Maksimciğim, dostum!" diye seslendi. "Seni mi görüyorum?"

Çevreme bakındım... Gerçekten de, hizmetçi Kazak çocuk Mak-

sim köylülerin arasındaydı. Dişlerini göstererek, gülümseyerek öne çıktı. Ustası saraç birkaç gün kalması için eve göndermiş olmalıydı onu.

Harlov ona seslenmeyi sürdürdü:

"Yanıma gel Maksimciğim, sadık hizmetçim benim! Yanıma gel, birlikte hain Tatarları, Litvanyalı hırsızları kovalayalım!"

Maksimcik, gülümsemeyi sürdürerek ağır ağır çıkıyordu çatıya... Ama yakaladılar onu (nedense, ötekilere örnek olur diye mi acaba: Yoksa Martın Petroviç'e büyük yardımı olamazdı) evden uzaklaştırdılar.

Martın Petroviç tehdit dolu bir sesle söylendi:

"Pekâlâ, güzel! İyi yaptınız!"

Ve tekrar yapıştı kirişe.

Sletkin Kvitsinski'ye döndü:

"Vikentiy Osipoviç! İzin verin, ateş edeyim. Evet, daha çok, korkumdan, tüfeğime av saçması koymuştum."

Ama Kvitsinski ona daha cevap vermemişti ki, Harlov'un güçlü kollarıyla sarstığı öndeki kiriş yana yatıp çatırdayarak avluya düşünce, tutunamayan Harlov da arkasından yere çakılmıştı. Herkes ürperdi, çığlıklar attı... Harlov yerde yüzüstü, kıpırdamadan yatıyordu, sırtında düşen kirişin ucu vardı.

XXVIII

Herkes Harlov'un yanına koştu, üzerinden kirişi kaldırdılar, sırtüstü çevirdiler onu; yüzü ölü yüzü gibiydi, ağzından kan akıyordu, soluk almıyordu. Yanına gelen köylüler mırıldanıyorlardı: "Ruhunu teslim etti." Su getirmek için kuyuya koştular, bir kova su getirip Harlov'un başına boşalttılar. Yüzünden çamur, toz temizlendi ama yüzü hâlâ ölü gibiydi. Bir iskemle getirdiler, ek binanın tam önüne koydular, Martın Petroviç'in koca bedenini güçlükle kaldırıp, yüzü duvara gelecek biçimde iskemleye oturttular. Kazak çocuk Maksim koştu yanına, bir dizini yere koydu, öteki bacağını uzatabildiğince geriye uzattı, eski efendisinin elini gösterişli bir biçimde tuttu. Yevlampiya (onun yüzünde de renk yoktu, ölü yüzü gibiydi) babasının karşısına geçip durdu, kıpırdamıyordu, iri

gözlerini babasının yüzünden ayırmıyordu. Anna ile Sletkin yaklaşmamışlardı. Herkes susuyor, bir şey bekliyordu. Bir süre sonra Harlov'un gırtlağından kesik kesik, hırıltılı birtakım sesler çıkmaya başladı. Boğuluyordu sanki...Daha sonra bir kolunu (Maksim sol kolunu tuttuğu için sağ kolunu) oynattı; bir gözünü (sağ gözünü) açtı, ağır ağır çevresine bakınarak, zilzurna sarhoş biri gibi bir "Oh!" çektikten sonra gırtlaktan gelen bir sesle,

"Düşüp... yaralandım..." dedi. Ve bir an düşündükten sonra devam etti: "İşte o, kara yağız... tay!"

Birden kan boşaldı ağzından, bütün bedeni sarsılmaya başladı...

"Bitti!" diye geçirdim içimden. Ama Harlov tekrar sağ gözünü açtı, sol gözkapağı bir ölününki gibi kıpırtısızdı, bakışını Yevlampiya'ya dikip zor duyulur bir sesle mırıldadı:

"Kı...zım, seni bunun için..."

Kvitsinski elini sertçe sallayarak, hâlâ evin kapısının önünde dikilen papazı çağırdı... Yaşlı adam, güçsüz dizlerine dolanan cüppesiyle yaklaştı. Ama o anda Harlov bacaklarını tuhaf bir biçimde salladı, karnını da... Yüzünde aşağıdan yukarı değişik bir kasılma oldu. Aynı çarpılma, titreme Yevlampiya'nın yüzünde de vardı. Maksimcik haç çıkarmaya başladı... Dehşete kapıldım, arkama bakmadan avlu kapısına koştum, göğsümü kapıya dayadım. Bir dakika sonra arkamda sakin bir uğuldama oldu... Martın Petroviç'in öldüğünü anladım...

Otopside, kirişin boynunu kırdığı, yere düşünce göğsünün parçalandığı anlaşıldı.

XXIX

Alman Klepper cinsi atımla eve dönerken soruyordum kendime:

"Ölürken Yevlampiya'ya ne demek istiyordu?"

"Kızım, seni bunun için...lanetliyorum mu, yoksa bağışlıyorum mu?" Yağmur tekrar başlamıştı ama ben atımı yavaş sürüyordum. Yalnız kalmak, kimse engel olmadan uzun uzun düşünmek istiyordum. Suvenir, Kvitsinski'nin getirdiği arabalardan birine binmişti. O zamanlar henüz çok genç ve düşüncesiz olsam da, genel (yalnızca özel değil, genel de), her kalpte her zaman beklenmedik

veya beklenen (fark etmez!) ani ölümler, ölümün gerçekliliğinin büyüklüğü, önemi beni etkiliyordu. Şaşkın bir durumdaydım... Ama öyleyken, çocuk dikkatim birden çok şeyi fark etmişti: Sletkin'in, kayınpederinin öldüğünün anlaşılması üzerine, çalınmış bir şeymiş gibi, elindeki tüfeği çabucak bir kenara attığını görmüştüm; bir anda ona ve karısına (sessiz de olsa) bir tepkinin oluştuğu, yanlarında kimsenin kalmadığı gözümden kaçmamıştı... Oysa, ablası kadar o da suçlu olduğu halde, orada olanlar tarafından Yevlampiya'ya karşı bu tepki olmamıştı. Hatta, babasının ayaklarına kapandığında ona yakınlık hissedenler bile olmuştu. Ama gene de suçluydu, herkes öyle düşünüyordu.

Ak saçlı başı kocaman, yaşlı bir köylü, eski zaman yargıçları gibi iki eli ve çenesiyle uzun bastonuna dayanarak mırıldanmıştı: "Çok rencide ettiler ihtiyarı, büyük günaha girdiler! Çok rencide ettiler!" Bu "rencide ettiler!" ifadesi herkesçe o anda dönüşü olmayan bir yargı gibi benimsenmişti. Halkın kesin yargısı böyleydi, hemen anlamıştım bunu. Ne yapılması gerektiğini Sletkin'in ilk anda bilemediğini de fark etmiştim. Onun bir şey söylemesini beklemeden Harlov'u kaldırıp eve taşımışlardı; papaz ona sormadan, gerekli şeyleri getirmek üzere kiliseye gitmiş, muhtar cenaze işlemleri için köye koşmuştu. Anna Martınovna ise, ev sahibesi olarak, "ölünün yıkanacağı sıcak suyun hazır olması için semaverin yakılması" emrini kararlı bir tavırla verememiş, bunu rica eder gibi söylemiş, herkes de ona kabaca karşılık vermişti...

Hep aynı soru vardı kafamda: O anda kızına ne demişti Harlov? Affetmek mi istemişti onu, lanetlemek mi? Sonunda affetmek istediğine karar vermiştim...

Üç gün sonra, Martın Petroviç'in ölümüne çok üzülen, bu konuda hiçbir masraftan kaçınılmamasını söyleyen annemin karşıladığı cenaze töreni yapıldı. Annem kiliseye gelmedi; "O iki alçak kadını ve o iğrenç Çingene'yi" görmek istemediğini söylüyordu. Ama Kvitsinski'yi, beni ve o günden sonra "kadın kılıklı!" dediği Jitkov'u gönderdi. Suvenir'in karşısına çıkmasına izin vermiyordu; o günden sonra, dostunun katili olduğunu söyleyerek uzun süre nefret etti ondan. Annemin bu öfkesi çok üzüyordu Suvenir'i: Annemin odasına bitişik konuk odasında parmaklarının ucuna basa-

rak aşağı yukarı dolaşıyor, kendini endişeli, derin bir hüzne kaptırıyor, birden titriyor, "Hemen şimdi!" diye mırıldanıyordu.

Kilisede de, cenaze töreninde de Sletkin'in aynı Sletkin olduğunu, hiç değişmediğini gördüm. Gene her şeye karışıyor, telaş ediyor; harcamaların bir kapiği kendi cebinden çıkıyor olmasa da, her şeyle sıkı ilgileniyordu. Maksim, üzerinde gene annemin ona armağan ettiği yeni gocuk, koro yerinde tenor sesiyle öyle ilahiler okudu ki, onun ölen Martın Petroviç'e olan içten sevgisinden, sadakatinden hiç kimse kuşku edemez oldu! İki kız kardeşin üzerinde, olması gerektiği gibi, matem giysileri vardı ama üzgün olmaktan çok (özellikle Yevlampiya) ne yapacaklarını bilemiyor gibiydiler. Anna sakin, üzgün görünmeye çalışıyor, ağlamıyordu ama kuru, güzel elini sürekli saçlarında, yanaklarında gezdiriyordu. Yevlampiya derin düşüncelere dalmış görünüyordu. Harlov'un öldüğü gün fark ettiğim o genel, kesin uzaklaşma, suçlama, kınama kilisede herkesin yüzünde de, tavırlarında da, bakışında da şimdi çok daha ölçülü, kayıtsızmış gibi geliyordu bana. Bütün bu insanlar Harlov ailesinin girdiği günahın, bu büyük günahın şimdi ulu mahkemenin önünde olduğunu, dolayısıyla, onları düşünmenin, suçlamanın artık gerekmediğini biliyorlar gibiydi. Hayattayken hiç sevmedikleri, hatta korktukları ölen Harlov'un ruhu için şimdi içtenlikle dua ediyorlardı. Onun ölümü çok etkilemişti onları.

Kilisenin kapısında bir köylü yanındakine şöyle diyordu:

"Biraz içseydik bari kardeşim."

Öteki cevap verdi:

"İçmeden de sarhoş olduk... Ne iştir?"

Birinci köylü ortamı belirleyici deyimi kullandı:

"Çok rencide ettiler adamı."

Ötekiler de aynı şeyi mırıldandı:

"Evet, rencide ettiler..."

İçlerinden, Harlov köylülerinden olduğunu tahmin ettiğim birine sordum:

"Harlov gerçekten çok mu eziyet ediyordu size?"

Köylü cevap verdi:

"Köyün sahibiydi, elbette edecekti... ama küçük düşürdüler onu, rencide ettiler!"

Kalabalıkta tekrar mırıldananlar oldu:

"Küçük düşürdüler, rencide ettiler..."

Yevlampiya mezarın başında da umutsuz, üzgündü. Ne yapacağını bilemiyordu... gene dalgındı. Ona birkaç kez bir şeyler söylemek isteyen Sletkin'e, Jitkov'a olduğu gibi kaba, hatta daha kaba davranmıştı.

Birkaç gün sonra çevrede Yevlampiya Martınovna Harlova'nın, çiftlikteki payını ablasına ve eniştesine bırakıp, yanına yalnızca birkaç yüz ruble aldıktan sonra baba evini terk ettiği söylentisi dolaşıyordu...

Annem şöyle diyordu:

"Besbelli, Anna para verip aldı onun hakkını!" Kâğıt oynadığı Jitkov'a dönüp ekledi: "Suvenir'in yerini de Sletkin aldı, beceriksiz eller!"

Jitkov güçlü ellerine pek hüzünlü baktı... İçinden sanki şöyle geçirdi:

"Beceriksizler!"

Kısa bir süre sonra annemle Moskova'ya taşındık. Yıllar sonra karşılaştık Martın Petroviç'in kızlarıyla.

XXX

Evet, gördüm onları. Anna Martınovna'yla karşılaşmam çok olağandı. Annemin ölümünden sonra, on beş yıldır uğramadığım köyüme gidince, arazi sınırlarının belirlenmesinde görevli arabulucudan bir davetiye aldım, (o zamanlar Rusya'nın her yanında, şimdiye kadar görülmemiş bir yavaşlıkta, arazilerin sınırlarının belirlenmesi işlemi sürüyordu) bu, bölgedeki arazi sınırlarının belirlenmesi konusunda görüşülmek üzere çiftlik sahibesi Anna Sletkova'nın evinde toplantı davetiyesiydi. Elbette, annemin siyah zeytin gözlü "Yahudi"sinin ölmüş olduğunu duyunca, ne yalan söyleyeyim, hiç mi hiç üzülmemiştim ama arkada bıraktığı dul kadını görmek benim için ilginç olacaktı. Çok iyi bir çiftlik sahibesi olduğu söyleniyordu. Gerçekten öyleydi de: Arazisi, çiftliği, evi bile (elimde olmadan evinin çatısına bakmıştım, demirdendi) her şeyi yerli yerinde, düzenli, temiz, mükemmel, Almanlarınki gibi boyalıydı. Anna

Martınovna yaşlanmıştı kuşkusuz ama beni bir zamanlar öylesine heyecanlandıran sanki öfkeli, özel, soğuk güzelliği bütünüyle kaybolmamıştı. Köylü kadınları gibi ama şık giyinmişti. Güler yüzle (bu sözcük hiç gitmiyordu ona), kibar karşıladı bizi, o korkunç olayın tanığı olan beni görünce hiç renk vermedi. Annemden de, kız kardeşinden de, kocasından da, dilini yutmuş gibi tek sözcük etmedi. İkisi de pek güzel, zarif, sevimli, siyah gözleri pek neşeli, hoş bakan iki kızı; hafiften babasını andıran bir oğlu vardı. Oğlu iyi bir çocuğa benziyordu! Arazi sahiplerinin tartışmaları sırasında Anna Martınovna kendi çıkarıyla ilgili herhangi bir itirazda bulunmuyor, sakin, ağırbaşlı dinliyordu. Ne var ki, çıkarını ondan daha iyi bilen, haklarını ondan daha açık seçik ortaya koyabilen, savunabilen kimse de yoktu. "Konuyla ilgili" yasaları, hatta bakanlığın genelgesini çok iyi biliyordu. Alçak sesle, az, sakin konuşuyordu ama her sözcüğü tam yerinde oluyordu. Sonunda onun isteklerinin hepsini onayladık ve öylesine şeylerimizden vazgeçtik ki, şaşırmaktan başka bir şey gelmedi elimizden. Dönüş yolunda bazı toprak sahipleri kendilerine kızıyorlardı bile. Hepsi söyleniyor, başını sallıyordu.

Bazıları şöyle diyordu:

"Ne hinoğluhin kadın!"

Daha az kibar bir çiftlik sahibi,

"Kurnaz, şeytan!" dedi. İşini biliyor!"

Bir üçüncüsü ekledi:

"Güzel ama aynı zamanda cadı! Cimri de! Bir duble votka ve küçük bir parça havyarla savdı bizi, olur mu öyle şey?"

O ana kadar sessiz duran bir çiftlik sahibi sesini yükseltti:

"Ondan daha ne bekliyordunuz? Kocasını zehirlediğini bilmeyen var mı?"

Hiçbir dayanağı olmayan böylesine korkunç bir suçlamaya hiç kimsenin karşı çıkmaması şaşırtmıştı beni! Daha çok hayret ettiğim ise, benim arada kullandığım olumsuz ifadelere karşın, Anna Martınovna'ya, hiç de kibar olmayan çiftlik sahibi de dahil, herkesin saygı duyuyor olmasıydı. Arabulucu bile şaşkınlık içindeydi.

"Yüceltin onu, tahta çıkarın!" diye yükseltti sesini... "bir Semiramis veya İkinci Katerina olduğunu söyleyin! Örnek bir köylü itaati... Örnek bir çocuk eğitimi! Akıl! Beyin!"

Semiramis ve Katerina bir yana, Anna Martınovna çok mutluydu. Kendisinde de, ailesinde de, her şeyinde ruhsal ve bedensel hoş bir huzurun, rahatlığın, mutluluğun ışıltısı vardı. Bu mutluluğu ne kadar hak ettiği... bu başka bir sorundu. Ayrıca, bu çeşit sorular yalnız gençlikte sorulabilir. Dünyada güzel, kötü her şey insana hizmetlerine göre veriliyor ve bu henüz bilinmeyen, kimi zaman belirsiz bir biçimde hisseder gibi olduğum mantıklı yasaları anlatmaya girişmeyeceğim.

XXXI

Arabulucudan öğrendiğim kadarıyla, evden ayrıldıktan sonra Yevlampiya Martınovna'yı gören olmamıştı. Şöyle diyordu:

"Herhalde şimdi gökyüzünde uçuyordur..."

Böyle diyordu arabulucu... ama ben Yevlampiya Martınovna'yı gördüğüme inanıyorum. Bu şöyle oldu:

Anna Martınovna ile son karşılaşmamdan dört yıl sonra yazı geçirmek üzere, Petersburg yakınlarında, orta sınıf için uygun bir yer olarak bilinen küçük Murino köyüne gittim. O zamanlar Murino çevresinde av için uygun yerler vardı. Tüfeğimi alıp her gün ava gidiyordum. Vikulov adında, çiftlik sahibi, kafası çalışan, iyi niyetli bir arkadaş edinmiştim. Ama, Vikulov'un kendisinin de dediği gibi "kayıp" biriydi. Nerelere girip çıkmamış, neler yapmamıştı! Hiçbir şey şaşırtmıyordu onu, her şeyi biliyordu, ava ve şaraba çok düşkündü. Bir gün avdan Murino'ya dönüyorduk, iki yolun kesiştiği yerde yüksek çitle çevrili tek başına bir evin önünden geçiyorduk. Birçok kez görmüştüm bu evi ve her önünden geçişte ilgimi çekmişti: Bu evde insanın aklına cezaevini veya hastaneyi getiren gizemli, kapalı, kasvetli bir şey vardı. Yoldan yalnızca koyu renk boyalı dik çatısı görünüyordu. Çitte yalnızca bir kapı vardı, sanki o da sıkıca kilitliydi. Bu kapının arkasından gelen bir ses duymamıştım. Bütün bunlara karşın, bu evde kesinlikle birilerinin yaşadığını hissediyordum. Terk edilmiş bir eve hiç benzemiyordu çünkü. Yalnızca bahçenin bu kadar bakımlı, düzenli olabilmesi için evde birilerinin yaşıyor olması gerekirdi.

Sordum arkadaşıma:

"Nasıl bir kale bu? Burada kimlerin yaşadığını biliyor musunuz?"

Vikulov pek kurnaz baktı bana:

"Ne güzel bir ev, değil mi? Köyün polis müdürüne iyi para geliyor buradan!"

"Nasıl?"

"Şöyle ki... Papazlara uzak duran Hlıstov tarikatını duymuşsunuzdur."

"Duydum."

"İşte, onların anası burada yaşıyor."

"Kadın mı?"

"Evet, bir kadın, tarikatın kutsal anası."

"Ne diyorsunuz?"

"Söylüyorum size. Çok sert olduğunu söylüyorlar... Bir çeşit kadın komutan! Binlerce insanın amiri... Bütün bu kutsal anaları verseler bana... Öyle ya, ne denir!"

Arkadaşım, olağanüstü koku alma yeteneği olan ama ferma durmakla alakası olmayan ilginç köpeği Pegaşka'yı yanına çağırdı. Vikulov köpeğinin sağa sola boş boş koşturmaması için arka ayağını bağlamak zorunda kalmıştı.

Onun söyledikleri aklımdan çıkmıyordu. Bu gizemli evin yakınından geçmek için yolumu özellikle değiştiriyordum. İşte, bir gün tam oradan geçiyordum ki, birden bir mucize oldu! Çit kapısının sürgüsünün sesini duydum, kilit gıcırdadı ve kapı yavaşça açıldı... Boyunduruğu süslü, yelesi örgülü kocaman bir at başı göründü ve tüccar kızlarının, at cambazlarının bindiği çeşidinden küçük bir araba ağır ağır çıktı dışarı. Arabanın benden yana olan köşesinde deri koltukta otuz yaşlarında, yakışıklı, efendiden, derli toplu siyah kaftanlı, siyah kasketini gözlerinin üzerine indirmiş bir erkek oturuyordu. Besili, iri atı yavaş sürüyordu. Arabanın öteki tarafında ok gibi dimdik oturan uzun boylu bir kadın vardı. Başına siyah, pahalı bir şal örtmüştü, üzerinde kısa, koyu yeşil, kadife bir ceket ile koyu mavi, yünlü bir eteklik vardı; beyaz ellerini göğsünün üzerine ağırbaşlı bir tavırla kavuşturmuştu. Araba yola çıkınca sola döndü ve kadın benim iki adım yakınımdan, önümden geçti; tam geçerken başını hafifçe bana çevirdi ve o anda Yevlampiya Martınovna'yı tanıdım. Hemen tanımıştım onu, bir sani-

ye tereddüt bile etmemiştim, tereddüt etmem de imkânsızdı zaten. Hayatımda onunki gibi gözleri olan, özellikle, dudaklarını öylesine mağrur, duygulu büken birini görmemiştim. Şimdi yüzü daha uzun, kuruydu, cildi koyulaşmıştı, yüzünün bazı yerlerinde kırışıklar vardı ama yüz ifadesi hiç değişmemişti! Duruşunda ne büyük bir ağırbaşlılığın, ciddiliğin, gururun olduğunu sözcüklerle anlatmak zordu! Her şeyinde kendine güvenin dolu olduğu, sıradan olmayan bir ağırbaşlılık, ciddiyet vardı. Bana kayıtsız şöyle bir bakışında çok eski, unutulmuş bir saygının, boyun eğişin izini hissettim. Bu kadının çevresinde (müritlerinin değil) kölelerinin olduğu belliydi. Herhangi bir isteğinin hemen yerine getirilmediği o eski zamanları unutmuş olduğu açıktı! Yüksek sesle ilk adı ve baba adıyla seslendim; hafiften ürperdi, bir kez daha baktı bana. Bu bakışında korku yoktu ama küçümseme vardı. Sanki "Kimdir beni böyle rahatsız eden?" der gibi bir bakıştı bu. Sonra dudaklarını açıp emir verir tavırla bir şey söyledi. Yanında oturan erkek silkindi, atı kırbaçladı, at tırısla uzaklaştı, bir süre sonra araba gözden kayboldu.

Ondan sonra bir daha görmedim Yevlampiya'yı. Martın Petroviç'in kızı bir tarikata nasıl girmişti, düşünemiyordum. Ama kim bilebilir, o zamanlar da, günümüzde de Yevlampiyaşçılık denen söylemin kurucusu belki de Yevlampiya Martınovna'nın kendisidir. Her şey olasıdır, olabilir...

Benim kral Lear'ım, onun ailesi ve yaşamıyla ilgili size anlatabileceklerim işte bu kadardı.

* * *

Öyküyü anlatan ev sahibimiz sustu... Biraz da kendi aramızda şundan bundan konuştuk ve evlerimize dağıldık.

Tropman'ın İdamı

(Казнь Тропмана)

I

Bu yılın ocak ayında (1870) Paris'te iyi bir dostumun yemek masasındayken ünlü yazar ve Parisli istatistik uzmanı M. Ducamp'tan, Tropman'ın idamında hazır bulunmam için, hiç beklemediğim bir davet aldım. Hem yalnızca idamda hazır bulunmaya bir davet değildi bu: Cezaevinin içine bile girmek gibi ayrıcalığı olan özel davetlilerden biri olmam öneriliyordu. Tropman'ın işlediği korkunç cinayet hâlâ akıllardadır. Ama o günler Paris bu idamla, Olivye'nin kısa bir süre önce sahte parlamento başkanlığına atanmasıyla[1] veya mahkemece aklanan prens P. Bonapart'ın gazeteci Victor Noir'ı öylesine şaşırtıcı bir biçimde vurup öldürmesiyle ilgilendiği kadar ilgilenmiyordu. Kitabevlerinin, fotoğraf dükkânlarının vitrinlerinde geniş alınlı, siyah gözlü, kalın dudaklı, "ünlü" Pantin katili[2] gencin resimleri (*de l'illustre assasin de Pantin*) asılıydı ve birkaç akşamdır esnaftan binlerce insan Roket Cezaevi'nin çevresinde toplanıyor, giyotinin kurulmasını bekliyor, ancak gece yarısı dağılıyorlardı. M. Ducamp'ın önerisi çok heyecanlandırmıştı beni, davetini hiç düşünme-

1 Napolyon 28 Aralık 1869'da E. Olivye başkanlığında parlamentoyu onaylamıştı – ç.n.

2 Tropman Kinki ailesini Paris yakınlarında Pantin Köprüsü'nde katletmişti – ç.n.

den kabul ettim. Söylenen yerde, Prens Eugéne Bulvarı'nda, Prens Eugéne Beauharnais'in[3] heykelinin yanında aynı saatte (gece saat 11'de) bulunacağımı söyledim ve bu sözümü geri almak da istemedim. Yanlış bir utanma duygusu engel olmuştu bunu yapmama... Korktuğumu düşünenler olacak mıdır acaba? Kendimi cezalandırmak (başkalarına da bir ders vermiş olmak) için gördüğüm her şeyi burada anlatmak niyetindeyim; o gece yaşadığım öylesine ağır her şeyi tekrar yaşayarak anlatacağım... Belki yalnızca okurun merakını gidermiş olmayacağım: Öykümün bir yararı da olacaktır ona.

II

Prens Eugéne'nin heykelinin yanında küçük bir kalabalık Ducamp'la beni bekliyordu. Kalabalığın arasında Ducamp'ın benimle tanıştırdığı ünlü koruma polis şefi Claude (*chef de la police de sûreté*) de vardı. Geri kalanlar benim gibi ayrıcalıklı davetliler, gazeteciler, haber yazarları vb. idi. Ducamp geceyi cezaevi müdürünün odasında belki de uykusuz geçirebileceğimiz konusunda uyardı beni. Suçlular kışın sabah saat yedide idam ediliyorlarmış ama gece yarısından önce orada olmak gerekiyormuş, yoksa kalabalığın arasından öne geçmek çok zor olurmuş. Eugéne'nin heykeli ile Roket Cezaevi'nin arası bir buçuk verstadan fazla değildi. Ama ortamda henüz herhangi bir olağanüstülük yoktu. Bulvar her zaman olduğundan biraz kalabalıktı. Yalnız bir fark dikkat çekiyordu: Hemen herkes aynı yöne yürüyerek, bazıları ise (özellikle kadınlar) koşarcasına gidiyorlardı; ayrıca, (Paris'in uzak mahallelerinde çoğu gecenin bu geç saatinde çok seyrek görüldüğünün tersine) kafelerin, meyhanelerin bütün ışıkları yanıyordu. Sis yoktu ama yağmur yağmıyor olmasına karşın, rutubetli, dondurucu soğuk olmasa da, soğuk, puslu bir geceydi... gerçek bir Fransa ocak ayı gecesi... Bay Claude artık gitmemiz gerektiğini söyledi ve biz de yürüdük. Üzerinde, böyle olayların kendisinde yarattığı bu can sıkıcı zorunluluğun bir an önce bitmesi isteğinden başka bir duygu uyandırmadığı bir görevlinin sakin rahatlığı vardı. Orta boylu, tıknaz, geniş omuzlu, yuvarlak başı kısa tıraşlı, yüz hatları küçük, ne-

3 Eugéne Beauhanais (1781- 1824) Napolyon'un üvey oğlu – ç.n.

redeyse minyatür gibi, elli yaşında biriydi Bay Claude. Ancak alnı ve alt çenesi, bir de ensesi oldukça kalındı; kuru ve sakin sesinde, soluk ela gözlerinde, kısa, küt parmaklarında, adaleli bacaklarında, sakin ama kararlı hareketlerinde bitmek tükenmek bilmeyen bir enerji vardı. İşinin ehli olduğunu, hırsızların, katillerin ondan çok korktuklarını söylüyorlardı. Siyasi suçlular onun alanı değildi. Arkadaşı, Ducamp'ın çok övdüğü, göklere çıkardığı Bay J...'nin yumuşak, handiyse duygulu, çok daha zarif, kibar bir görünüşü vardı. Bu iki beyefendinin ve belki Ducamp'ın dışında hepimiz (yoksa bana mı öyle geliyordu?) biraz huzursuz gibiydik, ne var ki hepimiz, sanki istekli, kararlı adımlarla yürüyorduk.

Cezaevine yaklaştıkça çevremizde kalabalık, henüz olması gereken kadar olmasa da giderek çoğalıyordu. Bağırıp çağıranlar, hatta yüksek sesle konuşanlar yoktu. "Gösterinin" henüz başlamadığı belliydi. Yalnızca sokak çocukları; elleri pantolonlarının ceplerinde, kasketlerinin siperini gözlerinin üzerine indirmiş, ancak Paris'te görülebilecek ansızın telaşlı bir koşuşmaya, maymunlarınki gibi sıçramaya dönüşen bir yürüyüşle ortalarda sürtüyorlardı.

Yakınımızda birkaç kişi aralarında konuşuyordu:

"İşte o... işte o... Bu o!"

Ducamp birden şöyle dedi bana:

"Biliyor musunuz? Sizi buranın celladı sanıyorlar."

"Çok güzel bir başlangıç bu!" diye geçirdim içimden. "O gece tanıştığım, benim gibi kır saçlı, uzun boylu Paris celladı, Monsieur de Paris..."

Ve iki yanında kışlaya benzer berbat görünümlü iki binanın olduğu uzun, fazla geniş olmayan bir alana geldik. Roket meydanıydı burası. Soldaki bina genç suçluların tutulduğu cezaeviydi (*prison des jeunes détenus*), sağdaki ise hükümlülerin deposu (*maison de dépôt pour les condamnés*) veya Roket Hapishanesi.

III

Alanda karşıdan karşıya dörtlü sıra olarak dizilmiş asker vardı; onların iki yüz adım uzağında yine öyle dizilmiş dörtlü bir sıra daha.

Genelde böyle olmuyordu ama bu kez hükümet Tropman'ın "ününü" ve Noir'ın öldürülmesinin yarattığı durumu göz önüne alarak, yalnızca polisle yetinmeyip, ekstra önlemlere başvurmayı da gerekli görmüştü. Roket Hapishanesi'nin ana girişi askerlerin kuşattığı boş alanın ortasındaydı. Kapının önünde birkaç polis çavuşu ağır adımlarla aşağı yukarı gidip geliyordu. Kepi olağanüstü süslü (özel görevli birliğin komutanı olsa gerek) hayli şişman, genç bir subay (bana birden yurdumun eski günlerini hatırlatan) bir hışımla bize doğru koştu ama "yabancı" olmadığımızı öğrenince hemen sakinleşti. Sıkı, uzun bir incelemenin sonunda kapıyı açtılar, bizi kapının hemen içindeki küçük nöbetçi kulübesine aldılar ve ön yoklamalardan, sorgulamadan sonra içerideki biri büyük, biri küçük iki kapıdan geçirip komutanın odasına aldılar. İriyarı, uzun boylu, kır bıyıklı, İspanyol sakallı, yüzü tipik Fransız piyade subayı yüzü, gagaburunlu, bakışı yabani, kıpırtısız, başı pek küçük komutan güler yüzle, içtenlikle karşıladı bizi ama onun isteği dışında, her hareketi ve söylediği her sözcüğün dışında bile onun "vakur biri" (*un gaillard solide*) olmadığını, amirlerinin her emrini bir şey düşünmeden yerine getirmeye hazır bir görevli olduğunu görür görmez anlamak mümkündü. Görevine düşkünlüğünü 2 Aralık gecesi[4] bataryasıyla "Monitör" matbaasını basmakla da göstermişti.[5] Gerçek bir centilmen olarak bütün bürosunu açtı bize. Bürosu ana binanın ikinci katındaydı ve güzel döşeli dört odadan oluşuyordu; odalardan ikisinde şömine yanıyordu. Bir ayağı sakat, gözleri (sanki kendisinin de cezaevinde bir mahkûm olduğunu hissediyormuş gibi) pek hüzünlü bakan bir fino kuyruğunu sallayarak bir halıdan ötekine topallayarak dolaşıp duruyordu. Bizler (ziyaretçiler demek istiyorum) bazılarını fotoğraflarından tanıdığım sekiz kişiydik: (Kard, Albert, Wolff). Ama ben hiçbiriyle konuşmak istemiyordum. Salonda sandalyelere oturduk (Ducamp ve Claude ile). Doğal olarak konumuz, herkesin aklında olan Tropman'dı. Komutan bize onun akşam dokuzda uyuduğunu ve şu an-

4 2 Aralık 1851'de Louis Bonapart Cumhuriyetçi hükümeti devirdi, bir yıl sonra imparator oldu – ç.n.

5 *Moniteur Universal* gazetesi 1797 yılından 1865 yılına kadar hükümetin resmî organıydı – ç.n.

da hâlâ derin uykuda olduğunu, herhalde bağışlanması için başvurusunun sonucunu bekliyor olduğunu, kendisine (komutana) ona gerçeği söylemesi için yalvardığını, isimlerini vermek istemediği suç ortaklarının olduğunda ısrar ettiğini, belki de son anda korkuya kapılacağını ama herhalde son yemeğini iştahla yiyeceğini ama hiç kitap okumadığını vb. vb. vb. anlattı. İçimizden bazıları, aralarında böylesine kaşarlanmış bir yalancının sözüne inanılıp inanılamayacağını tartışıyor, onun işlediği cinayetten söz ediyorlar, Tropman'ın kafatası incelenmesinden frenoloji biliminin nasıl bir sonuç çıkaracağını birbirlerine soruyor, ölüm cezası sorununu öne çıkarıyorlardı... ama bütün bunları yaparken öylesine gevşektiler, budalaca şeyler söylüyorlardı, genel cümleler kullanıyorlardı ki, konuşanların kendilerinin bile konuşmayı sürdürmek istemedikleri belli oluyordu. Başka bir şeylerden konuşmak ters... ve olanaksızdı; yalnızca ölüme saygıdan olanaksızdı... ölümü bekleyen bir insana saygıdan olanaksızdı... Hepimizin üzerine sıkıntılı ve ağır, özellikle ağır bir huzursuzluk çökmüştü. Sıkılmasına, kimsenin canının sıkıldığı yoktu ama bu hüzün duygusu can sıkıntısından da yüz kat kötüydü! Bu gece sanki bitmeyecek gibi geliyordu bize! Bana gelince, sadece bir şeydi hissettiğim; özellikle, bulunduğum bu yerde olmak hakkımın olmadığı, hiçbir felsefi yorumun beni bağışlatamayacağı duygusuydu hissettiğim. Bay Claude yanımıza geldi ve bize Jud'un onun elinden nasıl kurtulduğunu, hâlâ hayattaysa onu yakalamak umudunu yitirmediğini anlattı. Ama o anda birden ağır tekerlek sesleri duyuldu ve birkaç dakika sonra gelip bize giyotincinin geldiğini haber verdiler. Hemen koşarak dışarı çıktık... sevinmiş gibiydik!

IV

Hapishanenin kapısının önünde besili üç atın koşulu olduğu kapalı, çok büyük bir araba; kenarda da uzun bir sandığı andıran alçak, kapalı, tek at koşulu küçük bir araba duruyordu. (Daha sonra öğreneceğimiz gibi, bu araba idamdan sonra cesedin hemen mezarlığa götürülmesi içindi.) Arabanın yanında kısa iş gömlekli birkaç kişi bekliyordu ve beyaz silindir şapkalı, beyaz bo-

yun bağlı, pardösüsünü omzuna almış, sağa sola emirler veren uzun boylu biri daha vardı... Cellattı o. Komutan, Bay Claude, polis şefi vb. çevresini almış, kendisini selamlıyorlardı. Şöyle diyorlardı: "*Ah! Monsieur Indric! bon soir, monsieur Indric!*"[6] (Celladın asıl adı Heidenreich'ti; Alsaceli Almanlardandı.) Ve grubumuz onun yanına yürüdü: Bir anda ilgi odağımız olmuştu. Ona karşı biraz gergin gibiydik ama saygılı bir senlibenliliğimiz vardı: "Sizi hor gördüğümüz yok; ne olursa olsun, bizim için siz önemlisiniz." Ve içimizden bazıları, belki de şıklık olsun diye, elini bile sıkmıştı. (Güzeldi, bembeyazdı elleri.) Puşkin'in "Poltova" şiirini hatırladım:

Cellat...
Pek güzel ellerinde balta...

Mösyö Indric biraz asilzade duruşunun yanında çok soğukkanlı, yumuşak, kibardı. Bu gece kendisinin bizim gözümüzde Tropman'dan sonra ikinci kişi, onun birinci bakanı olduğunu düşünüyor gibiydi. İşçiler sandığı andıran arabayı açtılar, içinden hemen oraya, kapının on beş adım ötesine kurmaları gereken giyotinin parçalarını çıkarmaya başladılar. *("Cezayı" ve öncesinde, sonrasında yapılanları ayrıntılarını öğrenmekle yetinmek istemeyen okurların* "Revue des deux Mondes"*in No 1, 1870 sayısında M. Ducamp'ın harika makalesi "La prison de la Roquette"i okumalarını öneririm.)* Yere yakın iki fener kaldırım taşlarının üzerinde pek geniş olmayan parlak daireler oluşturarak ileri geri gidip geliyordu. Saatime baktım, yarımdı! Hava daha da kararmış, soğumuştu. Oldukça büyük bir kalabalık toplanmıştı ve hapishanenin önündeki boş alanı kuşatan askerlerin arkasındaki kalabalıktan sesler yükseliyordu. Askerlerin yanına gittim: Sıraların başlangıçta olan düzenini hafiften bozmuş, kıpırdamadan duruyorlardı. Yüzlerinde can sıkıntısından, soğuk ve sakin boyun eğişten başka bir şey yoktu; askerlerin silindir şeklinde başlıklarının, üniformalarının, polislerin redingotlarının, işçilerin yüzlerinde gömleklerinin arkasında hep (yalnızca belirgin olmayan gülümsemenin karışık olduğu) aynı şey vardı. Öne çıkmaya çalışan kalabalık şöyle bağırıyordu:

6 (Fr.) Ah! Bay Indric, iyi akşamlar Bay Indric!

"*Ohé Tropman! ohé Lambert! Fallait pas qu'y aile!*"[7] Naralar, kulakları sağır eden ıslıklar... Yer için ağız kavgasına tutuşanlar da, şarkı söyleyenler de vardı... birden kahkahalar yükseliyordu, o kahkahaları başkaları izliyor, sonra birden kesiliyorlardı. "Asıl olay" henüz başlamamıştı; herkesin beklediği protestolar, öylesine ünlü o uğultulu "Marseillase"ler henüz yoktu, duyulmuyordu. Giyotinin ağır ağır kurulmakta olduğu yere döndüm. Avukat olsa gerek, kıvırcık saçlı, esmer yüzlü, gri, yumuşak şapkalı biri giyotinin yanında ayakta duruyor, işaretparmağını aşağı yukarı sertçe indirip kaldırarak, hatta zorlanmaktan dizlerini bükerek, nutuk çeker gibi, yüksek sesle bir şeyler söylüyordu. Karşısında iki üç sıra olmuş, kalın paltolu insanlara Tropman'ın katil değil, bir manyak olduğunu kanıtlamaya çalışıyordu. "*Un maniaque! Je vais vous le prouver! Suivez mon raisonnement! Son mobile n'était pas l'assassinat, mais un orgueil que je nommerais volontiers démesuré! Suvies mon raisonnement!*"[8] Paltolu adamlar "onun düşüncelerini" dinliyorlardı ama onların yüzlerine bakınca, onun onları inandıramadığını anlamak çok kolaydı; oysa giyotin sehpasında oturmakta olan bir işçi açıkça alaylı bakıyordu onun yüzüne. Komutanın bürosuna döndüm.

V

Bizim "arkadaşlardan" bazıları oradaydı. Pek nazik komutan sıcak şarapla ağırlıyordu onları. Tekrar Tropman'ın hâlâ uyuyup uyumadığından, hücresinin hayli uzakta olmasına karşın, dışarıdaki kalabalığın gürültüsünün hücresine kadar gitmiyor, kendisinin bu gürültüyü duymuyor olamayacağından vb. söz ediyorlardı. Komutan, Tropman adına gönderilmiş bir deste mektup gösterdi bize. Ama onun ısrarına karşın Tropman bu mektupları okumak istememiş. Mektupların büyük bölümü bayağı şakalarla, yalanlarla doluydu ama onu tövbe etmeye, her şeyi itiraf etmeye çağıran

7 (Fr.) Hey Tropman! Hey Lambert! Hiç gerek yoktu oraya gitmene!

8 (Fr.) "Manyak! Siz benim ne düşündüğümü izleyin! O avukatı ilgilendiren cinayet değil, benim çok rahatlıkla aşırı olduğunu söyleyebileceğim gururdu! Siz beni dinleyin!"

ve lanetleyen mektuplar da vardı. Mesleğine sıkı bağlı bir Protestan papaz da yirmi sayfalık dinsel öğütler içeren bir mektup göndermişti. Kadınlardan gelen kısa mektuplar vardı: Bazılarının içinde çiçekler bile vardı. Komutan, Tropman'ın cezaevi eczanesinden zehir bile almayı denediğini ama kuşkusuz, eczacının durumu anında gereken yere bildirdiğini söylüyordu. Bana öyle geliyordu ki, saygıdeğer komutan bizim, Tropman gibi kötü, iğrenç bir yaratıkla (elbette kendi görüşünce) neden ilgilendiğimizi anlayamıyordu ve bunu bizim sosyeteden insanların işsiz güçsüzlüğüne veriyordu. Bir süre sohbet ettikten sonra her birimiz bir yana dağılmaya başladık. Bütün o geceyi Fransızların deyimiyle suçlu ruhlar gibi sağda solda dolaşarak geçirdik. Birtakım odalara girdik çıktık, salonlarda yan yana sandalyelerde oturduk, birbirimize Tropman'la ilgili sorular sorduk, saatlerimize baktık, esnedik, merdivenden tekrar avluya, oradan sokağa çıktık, tekrar geri döndük, tekrar oturduk... Bu arada bazıları nükteli fıkralar anlatıyor, başlarından geçen küçük olaylardan, politikadan, tiyatrodan, Noir'ın öldürülmesinden söz ediyordu; bazıları şakalar, nükteler yapmayı deniyordu ama hepsi başarısız oluyordu, tatsız, hemen kesilen gülüşlere, yalancı övgülere neden oluyordu. İlk odada küçük kanepe buldum kendime, kıvrılıp yattım, uyumaya çalıştım, anlaşılacağı üzere uyuyamadım, bir an için olsun uyuklar gibi bile olmadım. Kalabalığın uğultusu giderek yükseliyor, aralıksız devam ediyordu. Odaya girip bir sandalyeye oturan Claude'nin söylediğine göre, sabaha karşı saat üçte yirmi beş binden fazla insan vardı meydanda. Claude oturduğu sandalyede çok geçmeden uyuyakalmış, biraz sonra da astlarından birinin uyarısı üzerine kalkıp gitmişti. Kalabalığın gürültüsü fırtınada kıyıya vuran azgın dalgaların uzak uğultusuymuş gibi geliyordu bana: Wagner *crescendo*su gibi bitmek bilmeyen, sürekli yükselmeden, arada yayılan, taşan, dalgalanan bir uğultu... Bu büyük uğultuda arada kadın ve çocukların ince sesleri duyuluyordu; bir doğal afetin gücü vardı bu uğultuda. Uzaklara gitmiş gibi bir anda yavaşlıyor, diniyor, sonra her şeyi parçalamak istiyor gibi tekrar yükseliyor, büyüyordu ama hiç bitmiyordu... "Peki ne anlama geliyor bu gürültü?" diye geçiriyordum içimden... "Sabırsızlık anlamına mı, sevinç, öfke anlamına

mı?" Hayır! İnsan duygularıyla ilgili bir şey yoktu bu uğultuda... Düpedüz bir doğal afet gürültüsü, uğultusuydu...

VI

Saat dörde doğru, belki onuncu kez çıktım dışarı. Giyotin hazırdı. Gecenin karanlığında birbirine yaklaşık bir arşın aralıkla iki sütun ve onların arasında giyotinin yan yatık bıçağı görünüyordu. Nedense, bu iki sütunun arasının biraz daha açık olması gerektiğini geçirdim içimden. Sütunların birbirine bu kadar yakın olmalarında uğursuz bir bütünlük, dikkatle uzanmış bir kuğu boynunun uzun duruşunun bütünlüğü varmış gibi gelmişti bana. Tiksinti duygusu hasır, kocaman bir sepeti koyu kırmızı bavul gibi görmeme neden oldu. Cellatların henüz sıcak, hâlâ titremekte olan cesetlerle kesik başları bu sepetlere attığını biliyordum... Biraz önce gelen atlı belediye memurları (*gadre municipale*) cezaevinin önünde geniş bir yarım daire olarak yerleştiler; atlar arada bir burunlarından sesli soluyorlar, gemlerini ısırıyorlar, başlarını sallıyorlardı; her birinin ön ayağının önünde kaldırımda ağızlarından dökülen büyük köpük parçaları vardı. Atlılar gözlerinin üzerine indirdikleri ayı kürkü şapkalarının altında somurtkan, uyukluyorlardı. Alanı ortadan kesen, kalabalığı durduran askerler daha da gerilemişlerdi: Cezaevinin önündeki boş alan şimdi iki yüz değil, tam üç yüz adımdı. Askerlerin yanına gittim ve onları sıkıştıran halka uzun uzun baktım. Kalabalık çılgınlar gibi, yani anlamsız bağırıyordu. Yirmili yaşlarda genç bir işçiyi hatırlıyorum: Başı önünde öylece duruyor, aklına komik bir şey gelmiş gibi gülümsüyor, birden başını kaldırıyor, ağzını açıyor, bağırmaya başlıyordu, bir şey söylemeden uzun uzun bağırıyor, sonra başını tekrar önüne eğiyor ve tekrar gülümsüyordu. O anda ne düşünüyor olabilirdi bu genç işçi? Gecenin bu saatinde neden gelmişti buraya, neredeyse sekiz saattir beklediği neydi? Sağdan soldan söylenenleri anlayamıyordum. Ancak arada bir, Tropman'la, onun yaşamıyla, idamıyla, hatta "son sözleriyle" ilgili broşür dağıtan birinin uzun uzun bağırdığı duyuluyordu... ya da uzak bir yerlerde tekrar tartışıyorlar, küfürler ediyorlar, kadınlar ciyak ciyak bağırıyorlardı... "Marseilla-

se" onu binlerce kişinin hep bir ağızdan söylediği zaman kendi anlamını kazanıyordu. Kalın, gür bir ses duyuluyordu: "*A bas Pierre Bonaparte*!"[9] Bir uğultu yükseliyordu: "U...u... a... a..." Haykırışlar bir yerde ansızın düzenli bir polka dansı ritmini, ünlü Fransız *des lampions*![10] motifini alıyordu: Bir, iki, üç! Bir iki üç! Kalabalıktan ağır bir koku, ekşi bir buhar yükseliyordu. Bütün bu insanlar çok şarap içmişlerdi; çoğu sarhoştu. Çevredeki meyhaneler genel fonda boşuna kırmızı noktalar gibi parlamıyordu. Mat gece karanlığa dönüşmüştü; hava bütünüyle kapanmış, kararmıştı. Seyrek, belirsiz hayaletler gibi yükselen ağaçlarda küçük karaltılar görünüyordu: Sokak çocuklarıydı bunlar, ağaçlara tırmanmış, dallara oturmuş, ıslıklar çalıyor, kuşlar gibi cır cır ediyorlardı. İçlerinden biri düştü, yaralı, hatta ölümcül yaralı olduğunu, sırtının parçalandığını söylüyorlardı, ne var ki, öyleyken kahkahalara, (ama kısa bir süre için) neden olmuştu.

Kaldığım odaya dönerken giyotinin yanında celladı, bir grup meraklılarla kuşatılmış gördüm. Onlara olayın nasıl yapılacağını gösteriyor olmalıydı: Suçlunun bağlanacağı ve düşerken ucu sütunların arasındaki yarı yuvarlak deliğe gelip baltanın bütün ağırlığıyla, boğuk bir sesle, hızla, düz olarak aşağıya inmesini vb. sağlayacak menteşedeki tahtayı sallıyordu. Durup bu gösteriyi izlemedim, yani içimde giderek büyüyen nasıl bir duygunun, günahın, utancın olduğunu bilemediğim bir duyguyla giyotinin üzerine çıkmadım... Bu duygumun nedeni belki de, aramızda en masum olanların, cezaevinin önündeki arabalara koşulu, torbalarına yulaf konulmasını sakin sakin bekleyen atlar olduğunu düşünmemdi.

Tekrar kanepeme attım kendimi, tekrar azgın denizin dalgalarının uğultusunu dinlemeye koyuldum.

VII

Genelde, bir şeyi beklemenin son saatinin ilk, özellikle ikinci ve üçüncü saatlerden daha çabuk geçtiğinin söylenmesinin aksine... Bu kez de öyle olmuştu. Saatin artık altıyı vurduğu haberini alınca

9 (Fr.) Defol Pierre Bonapart!

10 (Fr.) Fenerler.

hepimiz şaşırdık, idamın gerçekleşmesine şurada bir saat kalmıştı. Tam yarım saat sonra, altı buçukta Tropman'ın hücresine girmemiz gerekiyordu. Herkesin uykusu bir anda açılmıştı. Başkalarının ne hissettiğini bilmiyorum ama benim yüreğim fena halde sızlamaya başlamıştı. Yeni birileri geldi: Papaz (zayıf yüzü küçücük, ak sakallı, ufak tefek biriydi, siyah, uzun cüppesinde lejyoner onur kurdelesi vardı, şapkası alçak, geniş kenarlıydı). Komutan bir çeşit kahvaltı verdi bize; yemek salonunda masanın üzerinde kocaman kahve fincanları vardı... Güler yüzlü komutan, "sabah havası çarpabilirmiş beni", karnımı doyurmamı tavsiye etmesine karşın, masaya yaklaşmadım bile. Böyle bir anda yemek yemek... iğrenç gelmişti bana. İnsaf, ziyafette miydik burada! Gecenin ilk saatlerinden beri kendi kendime belki de yüzüncü kez şöyle diyordum: "Buna hiç hakkım yok!" Kahvemi yudumlarken sordum komutana: "Hâlâ uyuyor mu *o*?" (Tropman'dan söz ederken hiç kimse onun adını söylemiyordu.) Komutan cevap verdi bana: "Uyuyor." "Bu korkunç gürültüye rağmen mi?" (Gürültü gerçekten de giderek inanılmaz artmış, bir uğultuya, böğürtüye dönüşmüştü; korkunç gürültü *crescendo* değildi artık, çok güçlü, neşeliydi.) "Hücresi iç içe üç duvarlıdır," dedi komutan. Bay Claude (komutanın ona öncelik verdiği belliydi) saatine baktı, "Saat altıyı yirmi geçiyor, vakit tamamdır!" dedi. Sanırım, o anda hepimizin içi titredi ama bir şey olmamış gibi şapkalarımızı aldık ve Claude'ın arkasından gürültülü, yürüdük. Bir gazeteci sordu: Öğlen yemeğini nerede yiyeceğiz?" Ancak, onun bu sorusu çok yadırgandı.

VIII

Cezaevinin geniş avlusuna çıktık; orada sol köşede yarıya kadar açık kapının önünde isim okunarak yoklama gibi bir şey yapıldı; sonra dar, yüksek tavanlı, yalnızca orta yerinde deri bir taburenin olduğu, tam anlamıyla bomboş bir odaya aldılar bizi. "Hükümlünün tuvaleti" diye fısıldadı bana Ducamp. Hepimiz girmemiştik o odaya: Komutan, papaz, Bay Claude, onun yardımcısı ile birlikte on kişiydik. Bu odada kaldığımız iki veya üç dakikada (bu iki-üç dakikada resmî bir işlem yapılmıştı), bizim gibi bir insanın öl-

dürülmesinde yapmacık bir ciddiyetle hazır bulunduğumuz, yasadışı bir komedi oynadığımız, bu yaptığımızı yapmaya hiç hakkımız olmadığı düşüncesi doğdu içime (bu düşünce o anda son kez geliyordu aklıma) ama yine de Bay Claude'nin arkasından iki gece lambasının ancak ışıttığı taş döşeli geniş koridorda yürüyorduk ama ben şimdi... biraz sonra... şu dakikada... neler olacağından başka hiçbir şey düşünemiyordum. Çok geçmeden iki merdivenden acele indik, başka bir koridora çıktık, o koridoru da geçtik, dönen dar bir merdivenden indik ve demir bir kapının önünde bulduk kendimizi... *Burasıydı*!

Nöbetçi büyük bir dikkatle açtı kilidi. Kapı yavaşça ardına kadar açıldı ve sessizce, duvarları sarı badanalı, çok yukarıda parmaklıklı geniş bir pencere olan, kimsenin yatmadığı buruşuk bir karyolanın olduğu büyük bir odaya girdik... Odada büyük bir gece lambası her şeyi aydınlatıyordu.

Ben en arkada kalmıştım, hatırlıyorum, elimde olmadan gözlerimi kısmıştım ama öyleyken, karşımda, biraz yanda sağa sola yavaş hareketler yapan, hepimizi kocaman, yuvarlak bakışlarla süzen siyah saçlı, esmer yüzlü genç birini gördüm. Tropman'dı bu. Biz odaya girmeden biraz önce uyanmıştı. Annesine veda için yazdığı mektubun (aslında pek anlamsız, önemsiz bir mektuptu bu) üzerinde durduğu masanın önünde ayaktaydı. Bay Claude şapkasını çıkardı, onun yanına gitti.

Her zamanki soğuk, kararlı tavrıyla, alçak sesle,

"Tropman!" dedi. "Sizi bilgilendirmeye geldik, bağışlanma isteğiniz kabul edilmedi ve cezanızı çekme saatiniz geldi."

Tropman baktı onun yüzüne ama o "kocaman" bakışı kaybolmuştu; şimdi sakin, neredeyse uykulu bakıyordu. Tek bir sözcük söylemedi.

Papaz boğuk bir sesle,

"Çocuğum!" dedi. Öte yandan yaklaştı ona. "*Du courge*!"[11]

Tropman Bay Claude'ye baktığı gibi baktı ona.

Bay Claude hepimize dönüp kararlı bir sesle,

"Onun korkmayacağını biliyordum!" dedi "İlk zor baskıyı (*le premier choc*) atlattı artık, şimdi kefilim ona." Bir yönetici, akıl ve-

11 (Fr.) Cesur ol!

ren olarak, öğrencisini yüreklendirmeye çalışan bir öğretmen gibi Tropman'ı önceden cesaretlendirmeye çalışıyordu.

Tropman Bay Claude'ye dönüp,

"Oh, korkmuyorum ben!" dedi. "Korkmuyorum!"

Hoş, canlı, genç, bariton sesi tam anlamıyla sakindi. Papaz cebinden bir şişe çıkardı.

"Biraz şarap ister misin çocuğum?"

Tropman kibarca hafif öne eğilerek karşılık verdi:

"Teşekkür ederim... istemem."

Bay Claude tekrar döndü Tropman'a.

"Suçlandığınız cinayette suçsuz olduğunuzu hâlâ iddia ediyor musunuz?"

"Darbeyi ben indirmedim!"

Komutan söze karışacak oldu:

"Fakat..."

"Darbeyi ben indirmedim!"

(Bilindiği gibi, Tropman son zamanlarda, daha önce verdiği ifadelerin tersine, Kinki ailesini olay yerine gerçekten kendisinin getirdiğini ama onları suç ortaklarının öldürdüğünü, hatta kolundaki yaranın çocuklardan birini kurtarmaya çalışırken olduğunu söylemeye başlamıştı. Ama duruşmalar süresince kendisinden önceki bütün suçlular gibi davranmıştı.)

"Peki, suç ortaklarınızın olduğunu iddia etmeyi hâlâ sürdürüyor musunuz?"

"Suç ortaklarım vardı."

"İsimlerini söyleyebilir misiniz?"

"Söyleyemem... söylemek istemiyorum. İstemiyorum."

Tropman sesini yükseltmişti, yüzü kıpkırmızıydı. Öfkelenmek üzere olduğu belliydi...

Bay Claude hemen şöyle dedi:

"Tamam, pekâlâ, pekâlâ..."

Bunu, sırf zorunlu bir formaliteyi yerine getirmek amacıyla sorduğunun, şimdi başka bir formalitenin yerine getirilmesi gerektiğinin anlaşılmasını istiyor gibiydi...

Tropman'ın soyunması gerekiyordu.

İki nöbetçi yanına geldi, bir çeşit aba kumaştan, kösele düğ-

me ve çengelleri arkada, uzun kollarının ağzı kalçalar ve bel bölümünde sicimle bağlı mavi mahkûm gömleğini çıkarmaya başladılar. Tropman iki adım ötemde, bana yan dönük, ayakta duruyordu. Yüzünü tam olarak görmeme engel hiçbir şey yoktu. Çirkin bir biçimde şiş dudaklarının arkasından yelpaze gibi dizili biçimsiz, seyrek dişleri görünmeseydi, yabani görünümlü alık ağzı öne çıkık, yukarı kalkık olmasaydı, yüzünün güzel olduğu bile söylenebilirdi. Gür, siyah, hafif dalgalı saçları, uzun kaşları, iri, patlak gözleri, açık, temiz alnı, hafif kemerli küçük burnu, çenesinde kıvrımlı siyah tüyler... Böyle biri kendisiyle cezaevinde, böyle bir ortamda değil de başka bir ortamda karşılaşsaydık kuşkusuz, çok daha olumlu bir izlenim bırakırdı bizde. Genç fabrika işçilerinin, resmî kurumlarda çalışan eğitimli vb. gençlerin arasında yüzü böyle olanlara çok rastlarsınız. Tropman orta boylu, düzgün yapılı, zayıf bir gençti. Olgun bir genç gibi gelmişti bana ama daha yirmi yaşında bile değildi. Sağlıklı, biraz pembe yüzünün rengi tam anlamıyla doğaldı; yanına girdiğimizde bile beyazlaşmamıştı yüzü... Bütün gece deliksiz uyumuş olduğundan kuşku edilemezdi. Bakışını önünden kaldırmıyordu ve yüksek bir dağa ağır ağır tırmanmış bir insan gibi düzenli, derin derin soluyordu. Can sıkıcı düşüncelerinden kurtulmak istiyor gibi saçlarını silkeledi, başını arkaya attı, çabucak yukarı baktı ve derin soluğunu belli belirsiz dışarı verdi. Bunların dışında, şunu söyleyeceğim, neredeyse bir anlık hızlı hareketlerinde bir korku, hatta heyecan veya endişe bile yoktu. Kuşkusuz, hepimiz ondan daha soluk yüzlü, endişeliydik. Ellerini uzun gömleğinin derin kollarının içinden çıkardıklarında, görevliler arkadan gömleğinin düğmelerini, çengellerini çözerlerken hoşnut bir gülümsemeyle gömleğinin önünü göğsünün üzerinde tutuyordu; küçük çocuklar da, giysilerini çıkarırlarken öyle yaparlar. Sonra kendi çıkardı gömleğini, temiz bir başkasını giydi, yakasını kapadı... Bu çıplak bedenin, çıplak kolların bacakların rahat, serbest hareketlerini cezaevinin sarımsı duvarlarının fonunda görmek çok tuhaftı...

Sonra çömeldi Tropman, ayağına iyice, sıkıca oturmaları için topuklarını döşemeye ve duvara sertçe vurarak potinlerini giymeye başladı. Bütün bunları, onu dolaşmaya çıkmaya çağırmak için gel-

mişler gibi, çok rahat tavırlarla, canlı, neredeyse neşeli yapıyordu. Tropman susuyordu, biz de susuyor, şaşkınlığımızdan, elimizde olmadan omuz silkerek yalnızca bakışıyorduk. Onun hareketlerindeki sakinlik (hayatın her alanında tam anlamıyla zarifliğe varan o sakinlik) hepimizi şaşırtıyordu. Arkadaşlarımızdan, o gün daha sonra tesadüfen karşılaştığım biri bana, Tropman'ın hücresinde olduğumuz sırada sürekli, 1870 yılında değil 1794 yılında olduğumuzu sandığını; bizlerin sıradan insanlar ya da demokrat devrimciler olmadığımızı ve idama adi bir katili değil, meşrutiyetçi bir markizi götürmekte olduğumuz duygusuna kapıldığını söyledi. Onların suçlaması sonucunda idama mahkûm olanlar ya tam anlamıyla duygusuzlaşıyor, olayı kabulleniyor, ya yapmacık meydan okumaya başlıyor, ya da sonunda umutsuzluğa kapılıp ağlamaya, korkudan titremeye, bağışlanmaları için yalvarmaya başlıyorlarmış... Tropman bu üç grubun hiçbirinden de değildi ve bunun için de Bay Claude'i endişelendiriyordu. Şunu söyleyeyim, Tropman bağırıp çağırsaydı ben belki dayanamazdım, kaçıp giderdim oradan. Ama onun bu sakinliğini, alçakgönüllülüğü andıran bu sadeliğini görünce içimdeki bütün duygular... "maman! maman!" diye çığlıklar atan çocukların boğazını kesen acımasız bir katile, bir canavara duymam gereken tiksinti, iğrenme duyguları... ve sonunda kısa bir süre sonra ölecek bir insana duyacağın acıma duygusu... kaybolmuş, bir duygunun içinde batmış, kaybolmuştu: Şaşkınlıktı bu duygu... Tropman'ı destekleyen neydi? Yapmacık cesaret, gösteriş yapmak olmasa da, hiç değilse "seyircilerin" karşısında kendini göstermek, son temsilini oynamak olabilir miydi? Doğuştan bir korkusuzluk, gurur mu, Bay Claude'nin dediği gibi, sonuna kadar sürdürülmesi gereken bir savaşma onuru mu, yoksa henüz bilinmeyen başka bir duygu mu? Tropman'ın kendisiyle mezara götürdüğü bir sırdı bu. Birçok kişi hâlâ, Tropman'ın bilincinin yerinde olmadığını düşünmektedir. (Beyaz şapkalı avukattan söz etmiştim yukarıda. Gerçi bir daha görmedim onu.) Ortada herhangi bir neden yokken Kinki ailesini toptan öldürmüş olması da bu düşünceyi bir ölçüde doğrulamaktadır.

X

Bu yürüyüşe bir kaçış da denebilirdi. Tropman önümüzde çevik, esnek adımlarla, neredeyse sıçrayarak yürüyordu. Acele ettiği belliydi ve bizler arkasından hızla yürüyorduk. Bazılarımız sağdan soldan koşarak ona yetişmeye, yüzünü son bir kez daha görmeye çalışıyorlardı. Bu arada koridoru çabuk geçtik, bir merdiveni daha koşarak indik... Tropman üçüncü merdivenin ilk basamağına basmadan ikinci basamağına atladı, bir başka koridorda yürümeye başladık, birkaç basamak daha indik ve sonunda daha önce sözünü ettiğim, "mahkûmun tuvaletinin" yapıldığı, tek bir taburenin olduğu geniş odaya geldik. Bir kapıdan girdik ve tam karşıdaki başka bir kapıdan beyaz kravatlı, siyah "fraklı" bir diplomat ya da Protestan papaz gibi pek mağrur tavırlı biri girdi... Cellattı bu. Onun arkasında yardımcısı Beauvais celladı siyah redingotlu, kısa boylu, şişman bir ihtiyar girdi. İhtiyarın elinde deri küçük bir çanta vardı. Tropman sandalyenin yanında durdu, hepimiz onun çevresinde yerleştik. Cellatla yardımcısı onun sağında durdular; papaz sağında, biraz önde duruyordu. Komutan ve Bay Claude Tropman'ın solundaydı. Çantanın kilidini açtı ihtiyar, kısalı uzunlu, yağlı, tokalı, beyaz birkaç kemer çıkardı ve Tropman'ın önünde zorlanarak diz çöktü, bacaklarına bağlamaya başladı. Tropman yanlışlıkla kayışlardan birinin ucuna bastı. İhtiyar çekip çıkarmaya çalıştı kayışı, iki kez mırıldandı: "Pardon mösyö!" ve sonunda Tropman'ın baldırına dokunmak zorunda kaldı. Tropman hemen dönüp baktı ona, her zamanki saygılı tavrıyla başını eğdi, kayışın üzerine bastığı ayağını kaldırdı. Bu arada papaz elindeki küçük bir kitaptan Fransızca dualar okuyordu. İki yardımcı daha geldi, çabucak Tropman'ın uzun gömleğini çıkardılar, ellerini arkasına götürüp sıkıca bağladılar, bütün bedenini kayışlarla doluyorlardı. Baş cellat parmağıyla bir yerleri göstererek nerelerin bağlanacağını işaret ediyordu onlara. Kayışlarda tokalar için yeterli sayıda deliğin açılmamış olduğu anlaşıldı: Delikleri delen kimse, kayışların daha şişman biri için hazırlandığını düşünmüş olmalıydı. İhtiyar önce çantanın içini aradı, sonra tek tek ceplerini karıştırdı, sonunda küçük, eğri bir şiş çıkardı, kendini zorlayarak kayışlarda bu

şişle delikler açmaya başladı: Damla hastalığından şiş, pek iş görmeyen parmaklarını rahat kullanamıyordu; ayrıca, kayışlar da çok kalın ve yeniydi. Bir deliği deliyor, yeterince geniş olup olmadığını deniyordu... Gerekirse, deliği daha da genişletiyordu. Papaz bir aksiliğin olduğunu, deliklerin delinmesinin zaman alacağını fark etmiş olacak, belli etmeden iki kez omzunun üzerinden bakmış, ihtiyara zaman kazandırmak için duanın sözcüklerini uzatarak okumaya başlamıştı.

Açıkça itiraf edeceğim, soğuk terler dökmeme neden olan bu operasyon nihayet bitti, bütün tokalar gerektiği gibi takıldı... bir başka işlem başladı. Tropman'a, önünde ayakta durduğu tabureye oturmasını söylediler. Damla hastalığından parmakları şiş ihtiyar onun saçlarını kesecekti. Küçük bir makas vardı elinde ve dudaklarını bükerek, önce Tropman'ın yeni giydiği, yakası daha kolay sökülebilecek gömleğinin yakasını özenle kesti. Ama gömleğin kumaşı kalın ve kat kattı, makas zorlanıyordu. Baş cellat baktı, durumdan hoşnut kalmadı. Yaka yeterince geniş açılmamıştı. Eliyle nereye kadar açılması gerektiğini gösterdi: Damla hastası ihtiyar tekrar işe koyuldu, Tropman'ın gömleğinin yakasından oldukça büyük bir parça daha kesti. Tropman'ın sırtının üst bölümü açıldı, kürekkemikleri ortaya çıktı. Tropman hafifçe oynattı kürek kemiklerini: Oda soğuktu. İhtiyar sonra saçlara geçti. Şiş elini Tropman'ın başına koydu, (Tropman hemen eğmişti başını) saçlarını kesmeye başladı. Sert, koyu kumral saçları omuzlarına dökülüyor, oradan döşemeye düşüyordu. Bir parçası benim çizmemin hemen yanına kadar gelmişti. Tropman'ın başı hâlâ uysal, öne eğikti; papaz duanın sözcüklerini daha da uzatarak okuyordu. Bakışımı bir zamanlar masum kanlara bulanmış, şimdi ise çaresiz, üst üste duran bu ellerden alamıyordum, özellikle de bu ince, genç boyundan... İster istemez bakıyordum bu boyna... Düşünüyordum: "Birkaç dakika sonra on pulduk[12] bir balta bu boynun etini, damarlarını, omurunu parçalayacak..." Oysa bedenin böyle bir şeyi beklediği yoktu... son derece sakin, rahat, beyaz, sağlıklıydı...

Elimde olmadan, böylesine uysal öne eğilmiş başın içinde şu anda nelerin geçmekte olduğunu soruyordum kendime. Dedikleri gi-

12 16,3 kg karşılığı eski bir ağırlık ölçü birimi – ç.n.

bi, bu baş dişlerini sıkarak "Teslim olmayacağım" diye mi düşünüyordu acaba? Geçmişin çok çeşitli... belki de hepsi önemsiz anıları fırtınalı, peş peşe geçiyor muydu içinden? Kinki ailesinden birinin hayali ölüm öncesinin yüz ifadesiyle geliyor muydu önüne? Yoksa düpedüz bir şey düşünmemeye mi çalışıyordu bu baş ve kendi kendine ısrarla şöyle mi diyordu? "Bu hiç önemli değil, bakalım ne olacak..." ve ölüm üzerine çökeceği, artık irkilemeyeceği, geri çekilemeyeceği ana kadar böyle mi düşünecekti?

Bu arada ihtiyar saçlarını kesiyordu, sürekli kesiyordu... Makasın arasında gıcırdıyordu saçlar... Sonunda bu operasyon da bitti. Hemen ayağa kalktı Tropman başını silkeledi... Bu anda, hâlâ konuşabilen mahkûmlar çoğu zaman cezaevinin direktörüne son arzularını bildirirler, ödemedikleri borçlarından ya da paralarından söz ederler, bekçilere teşekkürlerini bildirirler, yazdıkları son mektubu veya tutam saçını ve selamlarını akrabalarına iletmelerini rica eder... Ama anlaşılan, Tropman olağan bir hükümlü değildi; böyle "incelikleri" küçümsüyordu, böyle tek sözcük söylemedi; susuyor, bekliyordu. Kısa bir ceket koydular omuzlarına, cellat koluna girdi.

Ölüm sessizliğinin içinde Bay Claude'un gür sesi duyuldu:

"Dinleyin Tropman, birkaç dakika sonra her şey bitmiş olacak. Suç ortaklarınız olduğu konusunda iddianızı sürdürüyor musunuz?"

Tropman özür diliyormuş, hatta başka bir cevap veremediği için kibarca özür diliyormuş gibi öne eğilerek aynı hoş, sert bariton sesiyle karşılık verdi:

"Evet efendim, sürdürüyorum."

"*Eh bien! allons*!"[13] dedi Bay Claude. Hep birlikte yürüdük; cezaevinin geniş avlusuna çıktık.

XI

Saat yediye beş vardı ama hava yeni yeni aydınlanmaktaydı ve o donuk sis yine vardı, her şeyin üzerine çökmüştü. Kapıdan çıkmamızla birlikte kalabalığın sürekli, dayanılmaz uğultusuyla kar-

13 (Fr.) Eh, öyleyse gidelim!

şılaştık. Cezaevinin taş döşeli avlusunda grubumuzun önündekiler avlu kapısına doğru hızla yürüyorlardı; bazılarımız geride kalmıştık; ben herkesle birlikte yürüyor olsam da biraz kenardaydım. Tropman kısa, çabuk adımlar atarak yürüyordu: Kayışlar rahat yürümesine engel oluyordu; o anda çok küçük, neredeyse çocuk gibi görünüyordu bana! Ve önümüzde avlu kapısının iki kanadı birden kocaman bir ağız gibi açıldı ve uzun süredir bekleyen kalabalığın sevinç çığlıkları yükseldi birden; dev gibi giyotinin ince, simsiyah iki sütunu, kalkık baltası çıktı karşımıza. Birden soğuk bir ürperti hissettim bedenimde, midem bulanır gibi oldu; bu soğuk bize doğru avlu kapısından esti gibi gelmişti bana; ayaklarım birbirine dolandı sanki. Ne var ki, o anda tekrar baktım Tropman'a. Biri onu göğsünden itmiş gibi kendini geriye atmış, başını öne eğmiş, dizlerini bükmüştü; yanımda birinin fısıldadığını duydum: "Bayılacak!" Ama Tropman hemen toparladı kendini, sağlam adımlarla yürümeyi sürdürdü. Başının nasıl düşeceğini görmek isteyenler... onun yanı sıra koşuyorlardı. Ben bunu yapacak gücü bulamadım kendimde; yüreğim sızladı, avlu kapısında kaldım...

Celladın birden giyotinin sehpasının sol yanında kapkara bir kule gibi yükseldiğini gördüm; Tropman'ın aşağıda kalan gruptan ayrıldığını, basamakları çıktığını (on basamağı vardı giyotinin... hepsi on basamak!); yukarı çıkınca durup arkasına baktığını gördüm; şöyle dediğini duydum: "Suç ortaklarımın olduğunda ısrarlı olmayı sürdürdüğümü söyleyin." Tropman kendini bu son hazdan, son zevkten yoksun etmek istememişti: Onu yargılayanların, izlemeye gelenlerin kulaklarında bir kuşku ve sitem dikeni bırakmak zevkinden... Ve giyotinin sehpasına çıktığını, sağından solundan iki kişinin, örümceklerin sineğin üzerine çullandığı gibi, üzerine atıldığını, ayakları arkaya kalkmış gibi birden başının öne eğildiğini gördüm...

Ama o anda arkamı döndüm... beklemeye başladım ama ayaklarımın altında yer kayıyordu sanki... Öyle çok uzun süre bekledim gibi geldi bana. (Aslında Tropman'ın ayağını merdivenin ilk basamağına attığı andan, cesedinin önceden hazırlanmış sandığa atılmasına kadar aradan yirmi saniye geçmişti.) Tropman'ın giyotine çıkmasıyla birlikte kalabalığın uğultusunun birden kesildiğini fark

etmiştim; bir ölüm sessizliği çökmüştü alana... Karşımda al yanaklı, genç, ufak tefek bir nöbetçi duruyordu... anlamsız şaşkınlık ve dehşet dolu bir bakışla gözlerini kırpmadan bakıyordu bana... Belki de ücra, küçük bir köyde sakin, iyi bir ailede doğmuş bu askerin şimdi böyle bir şeye tanık olduğu düşüncesi bile geldi aklıma! Sonunda tahtanın tahtaya sürtünmesinden çıkan bir ses duyuldu; mahkûmun boynunu sabit tutacak yatay yarım daire tahtanın aşağı inmesinin yolunu açacak tasmanın sesiydi bu... Sonra birden boğuk bir sesle gıcırdadı bir şey... pat diye düştü... Sanki çok büyük bir hayvan öksürmüştü... Bunu daha iyi anlatabilecek bir sözcük bulamadım. Gözlerim karardı, her şey birbirine karıştı...

Biri kolumdan tuttu beni... Baktım: Bay Claude'un yardımcısı Bay J... idi bu. Daha sonra öğrendim, dostum M. Ducamp bana göz kulak olmasını rica etmişti ondan.

Gülümseyerek,

"Yüzünüz bembeyaz..." dedi. "Su içmek ister misiniz?"

Teşekkür ettim ona, dönüp, o korkunç avlu kapısının arkasında bana bir çeşit sığınak gibi görünen cezaevinin avlusuna yürüdüm.

XII

Grubumuz komutanla vedalaşmak ve kalabalığın biraz dağılmasını beklemek için kapının hemen yanındaki nöbet yerinde toplandı. Ben de oradaydım ve şunları öğrendim: Tropman tahtanın üzerinde yatarken başını birden yana çekmiş, (öyle ki, yarım daire açık yerin dışına çıkmış başı) cellatlar saçlarından tutup başını olması gereken yere getirmek zorunda kalmışlar; (bu arada Tropman onlardan birinin, en önemli olanın parmağını ısırmış...); idamın gerçekleşmesinden hemen sonra cesedi sandık gibi olan arabaya koyup hızla götürürlerken, kaçınılmaz olan o kargaşanın ilk anlarının şaşkınlığından yararlanan iki kişi askerlerin arasından sıyrılıp öne çıkmış, mendillerini arabanın tahtalarının arasından sızan kana bulamışlar...

Ama bütün bunları uyku arasında dinliyor gibiydim: Çok bitkin hissediyordum kendimi ama yalnız ben değildim öyle olan. Herkesin (omuzlarından büyük bir yük kalkmış gibi rahatlamış görü-

nüyor olmasına karşın) yorgun olduğu belliydi. Gelgelelim, hiçbirimiz, kesinlikle hiçbirimiz, toplum için gerekli bir adaletin yerine getirilmesi olayında hazır bulunmuş bilincinde gibi görünmüyorduk: Her birimiz bu cinayetteki sorumluluğumuz düşüncesini kafamızdan atmaya çalışmaktaydık... Ducamp'la ben komutana selam verdikten sonra eve gidiyorduk. Kılıksız kıyafetsiz, hiç de hoş olmayan erkekli, kadınlı, çocuklu insanlar geçiyordu yanımızdan. Hemen hepsi suskundu; ancak işçi gömlekli birileri aralarında yüksek sesle konuşuyorlardı: "Sen nereye gideceksin?" "Ya sen?"; sokak çocukları ise gördükleri "yosmalara" ıslık çalıyorlardı. Ya sarhoş, asık suratlı, uykulu insanlar! Ya yüzlerdeki can sıkıntısı, yorgunluk, hoşnutsuzluk, kasvet, bitkinlik, anlamsız öfke ifadeleri! Ne var ki, aralarında sarhoş çok görmedim; ya daha önceden uzaklaştırmışlardı onları, ya da kendileri gitmişlerdi. Her günkü yaşam biçimi tekrar kendi içine almıştı onları; peki ama neden, hangi duygular için birkaç saatliğine ayrılmışlardı olağan yaşamlarından? Burada olanları düşünmek korkunç bir şeydi.

Cezaevinden iki yüz adım uzaklaştığımızda boş bir fayton bulduk, bindik.

Yolda Ducamp'la konuşuyorduk. Biraz önce gördüklerimizden ve onun (daha önce alıntı yaptığım "*Revue des deux Mondes*"un ocak sayısında) yazdıklarından söz ediyorduk. Ortaçağ'ın bu suçlunun yok edilmesinin yarım saat sürdüğü (yediye yirmi sekiz dakika kala başlamış, yedide bitmişti) gereksiz, anlamsız barbarlığını, bütün o soymaların, giydirilmelerin, tıraşların, koridorlarda yürümelerin, merdivenler inip çıkmaların çirkinliğini eleştiriyorduk... Ne hakla yapılıyordu bütün bunlar? Böylesine iğrenç bir gelenek nasıl sürdürülebilirdi? Hem ölüm cezasının kendisi... hakça bir şey sayılabilir miydi? Bu tür olayların halkın üzerinde nasıl bir etki yarattığını görüyorduk. Eğitici, öğretici bir yanı hiç yoktu. Toplanan halkın neredeyse binde biri, ancak elli veya altmış kişi şafak vaktinin karanlığında yüz elli adım öteden askerlerin, atların arasından pek az bir şeyler görebilmişti. Ya geri kalanlar? Bu sarhoş, uykusuz, avare, iğrenç gecede kendilerine en küçüğünden olsun, nasıl bir yarar sağlamış olabilirlerdi? Birkaç dakika süresince gözlerimi ayıramadığım çılgınca çığlıklar atan o işçiyi hatırlıyor-

dum. Bugün işini kötülüklerden, boş durmaktan daha çok nefret ederek mi yapıyordur acaba? Ve nihayet, *ben* ne yarar sağladım? Bir katilin, ölümü küçümseyen ahlaken bozuk bir yaratığın karşısında elde olmayan bir şaşkınlık... Yasa yapıcı, bu çeşit duyguların oluşmasını isteyebilir mi? Tecrübeyle çürütülen bunca şeyden sonra "moral amaçtan" söz etmek nasıl mümkün olur?

Ama fikir yürütmeye girişmeyeceğim: Bu çok uzaklara götürebilir beni. Hem ölüm cezasının günümüzde insanoğlunun üzerinde çok düşündüğü en önde gelen, ertelenemez sorunlardan biri olduğunu bilmeyen var mıdır? Bu öyküm ölüm cezasının kaldırılmasını, en azından halkın önünde uygulanmamasını savunanlara bir yararı olacaksa, birtakım kanıtlar sağlayacaksa, bu yersiz merakımı kendime bağışlamaktan memnun olacağım.

Tuhaf Bir Öykü

(Странная История)

Bay X... anlatmayı sürdürüyordu:

... On beş yıl önce, görevim gereği birkaç gün için T... kentinde kaldım. Benim kente gelişimden altı ay önce Yahudilerden, zengin bir terzinin yaptırdığı iyi bir otele yerleştim. Otelin kısa zamanda çok iyi duruma geldiğini söylüyorlardı; bizde bu çok olağandır. Ben geldiğimde ise otel tam anlamıyla en parlak dönemini yaşamaktaydı: Yeni mobilyalar geceleri ışıl ışıl parlıyordu, yatak takımları, peçeteler sabun kokuyordu, boyalı döşemelerden bezir yağı kokusu yükseliyordu; kıyafeti pek derli toplu olmasa da, oldukça şık giyimli kat görevlisinin dediğine göre, bezir yağı tahtakurularının üremelerine engel oluyormuş. Zamanında Prens G.'nin oda hizmetçisi olan bu kat görevlisinin tavırlarında bir senlibenlilik, kendine güven vardı. Üzerinde ikinci el eski bir frakla, topukları aşınmış potinlerle dolaşıyor, koltuğunun altında her zaman bir peçete oluyordu. Yanaklarında şişlikler vardı, elini kolunu pek rahat sallayarak kısa ama anlamlı şeyler söylüyordu. Onun kültür düzeyinin, dünya görüşünün değerini bilecek biri olarak bana biraz yakınlık gösteriyordu ama kendi kaderi konusunda hiç de iyimser değildi. Bir gün şöyle dedi bana:

"Durumumuzu biliyorsunuz! Her an kulağımızdan tutup dışarı atabilirler bizi!"

Adı Ardalion'du.

* * *

Kentin birkaç devlet memurunu ziyaret etmem gerekiyordu. Ardalion bir fayton ve gevşek, dağınık bir uşak buldu bana ama uşağın üzerinde uşak üniforması vardı, faytonunu armalar süslüyordu. Ziyaretlerimi bitirdikten sonra babamın çok eski arkadaşına, uzun zaman önce T... kentine yerleşmiş bir çiftlik sahibine uğradım. Yirmi yıldır görmemiştim kendisini. Bu arada evlenmiş, geniş bir ailesi olmuş, sonra dul kalmış, çok zenginleşmişti. Köylülerin azat işlerini yapıyor, yani azat olmak isteyen köylülere rehin karşılığı, çok büyük faizlerle para veriyordu... "Risk almak yürek ister!" Oysa ortada risk falan yoktu. Biz konuşurken odaya kararsız, parmaklarının ucuna basıyormuş gibi yumuşak yürüyen on altı yaşlarında incecik, zayıf bir kız girdi.

Babamın arkadaşı şöyle dedi bana:

"İşte büyük kızım Sofi, tanıştırayım sizi... Ölen annesinin eksikliğini aratmıyor bize. Evi çekip çeviriyor, kardeşlerine bakıyor."

Odaya giren kızı iki kez öne eğilerek selamladım (bu arada bir iskemleye oturmuştu) ve düşündüm: "Bu kız nasıl çekip çevirebilir bir evi?" Kardeşlerine bakabilecek birine hiç benzemiyordu. Pek hoş, küçük benlerin olduğu ama hatları kıpırtısız, çok çocuksu bir yüzü vardı; gene kıpırtısız, yay gibi uzun kaşlarının altından mavi, ufak gözleri dikkatli, kendileri için beklenmedik bir şey görmüşler gibi neredeyse şaşkın bakıyorlardı; üstdudağı kalkık tombulcuk ağzı yalnızca gülümsemekle kalmıyordu, sanki hiç böyle bir alışkanlığı yokmuş gibiydi de; ince benlerin olduğu yanakları pembeydi. Küçücük başının iki yanından açık sarı, yumuşak saçları tel tel sarkıyordu. Göğsü sakin inip kalkıyordu, kolları zarif bedenine mahcup, çekingen, yakın duruyordu. Mavi entarisi (pek çocukça) ince ayaklarına kadar dümdüz iniyordu. Bu küçük kızın bende yarattığı izlenim rahatsız edici değildi ama gizemliydi. Karşımda yalnızca taşralı, ürkek bir kız görmüyordum, aynı zamanda benim için gizemli bir özelliğe de sahip bir kız görüyor-

dum. Onun bu özelliği beni ne çekiyordu, ne de itiyordu; tam anlayamıyordum onun bu özelliğini, öte yandan, daha önce böylesine samimi bir ruhla karşılaşmadığımı da hissediyordum. Çok üzücü bir şeydi bu... evet! Neden bilmem, bu genç, ciddi, ürkek kıza acıyordum! Onun yüz ifadesinde özellikle "ideal" bir şey olmasa da, Matmazel Sophie'nin, babasının dediği ev sahibesi rolünü yerine getirmek amacıyla konuk odasına geldiğini düşünüyordum.

* * *

Sesi sakin, yavaştı ve her sözcüğü sanki ne diyeceğini bilemiyormuş gibi söylüyordu.

"Öyleyse izin verin, baloda sizi ilk kadrile davet edeyim..."

"Olur" anlamında başını eğdi ama bu arada gülümsememişti.

Kısa süre sonra ayrıldım oradan ve hatırlıyorum, beni yolcu ederken yüzüme doğrulttuğu gözlerinin bakışı beni öylesine şaşırtmıştı ki, elimde olmadan, başka birine mi bakıyor, arkamda bir şey mi gördü, anlamak için başımı çevirip omzumun üzerinden arkama bakmıştım...

* * *

Otelime döndükten sonra yemekte köfteli, nohutlu değişmez "julyen çorbası" ve simsiyah olana kadar kurutulmuş bıldırcın yedikten sonra geçip kanepeye oturdum, düşüncelere daldım. Düşündüğüm, tanıdığımın gizemli kızı Sofi idi ama Ardolion masadan kalktıktan sonra benim dalgınlığımı kendince yorumladı: Bunu benim can sıkıntıma vermişti.

Alıştığım senlibenli, hoşgörülü tavrıyla,

"Kentimizde misafir beyefendilerin eğlenebileceği yerler çok azdır," dedi.

Bu arada elindeki kirli peçeteyle sandalyelerin arkalıklarını siliyordu. Bilindiği gibi, onun bu yaptığı yalnızca okumuş uşaklara özgü bir alışkanlıktır.

"Evet, çok azdır," diye tekrarladıktan sonra sustu.

Beyaz ekranında kırmızı bir gül resmi olan kocaman duvar saati, Ardalion'un dediğini onaylıyor gibi, tekdüze, kısık sesiyle "Ço...k! Ço...k!" diye saat başını vurdu.

Ardolion sözünü sürdürüyordu:

"Ne bir konser, ne bir tiyatro..." Efendisiyle yurtdışına gitmiş, belki Paris'te bile kalmıştı; bazı köylülerin "tiyatro" diyeceğine "kiyatro" dediklerini çok iyi biliyordu; "mesela, soylu beyefendilerin akşamları toplanıp eğlendikleri, dans ettikleri akşam davetleri de yoktur bu kentte." Bir an, belki de ne güzel konuştuğunu fark etmem için sustu. "Birbirleriyle görüşmüyorlar bile. Herkes evinde oturup pinekliyor. İşte bunun sonucunda da kentimize gelen konukların gidebileceği bir yer olmuyor."

Yandan baktı bana Ardolion. Aradan biraz zaman geçtikten sonra devam etti:

"Ama bakın ne diyeceğim... Eğer öyle bir düşünceniz varsa..."

Bir kez daha baktı bana, hatta gülümsedi. Anlaşılan, bende o dediği düşüncenin olmadığını fark etmişti.

Şık uşak kapıya yürüdü, durdu, düşündü, dönüp yanıma geldi, kulağıma eğildi, gülümseyerek, ezile büzüle mırıldadı:

"Ölüleri görmek ister misiniz?"

* * *

Şaşkın şaşkın baktım yüzüne. Sesini daha da alçaltıp fısıldadı:

"Böyle biri var bizde. Esnaftan ve okuma yazması yok ama çok tuhaf şeyler yapıyor. Mesela, ona gidip ölmüş bir tanıdığınızı görmek istediğinizi söylerseniz, kesinlikle size gösterir onu."

"Nasıl yani?"

"Bu onun sırrı. Gerçi okumamış biri, açık söylemek gerekirse suskun biri ama kutsallık yönünden çok güçlü! Tüccarların büyük çoğunluğu derin saygı duyuyor ona!"

"Ve kentte herkesin bildiği biri, öyle mi?"

"Ona ihtiyacı olan herkesin bildiği...Ancak, yaptığını polisten gizlemek konusunda çok dikkatlidir. Çünkü, kim ne derse desin, yasak ama sıradan halkın çok ilgili olduğu bir durum... Herkesin bildiği gibi ayaktakımı böyle şeylere pek düşkündür!"

Sordum Ardalion'a:

"Size de ölü birilerini gösterdiği oldu mu?"

Böylesine bilgili birine "sen" diye hitap edememiştim.

Ardalion başını salladı.

"Gösterdi. Ölen babamı canlı gibi çıkardı karşıma."

Ardalion'un yüzüne baktım. Hafiften gülümsüyor, peçeteyle oynamayı sürdürüyor ve hoşgörülü ama kendinden emin bir tavırla bana bakıyordu.

Neden sonra yüksek sesle,

"Evet, çok ilginç!" dedim. "Bu adamla tanışabilir miyim?"

"Öyle doğrudan kendisiyle olmaz. Annesine başvurmak gerekir. Yaşlı kadın muhterem bir insandır. Köprüde baharatlı elma turşusu satar. İsterseniz sorarım ona."

"Lütfen yapın bunu."

Eliyle ağzını kapayarak öksürdü Ardalion.

"Ama elbette ona, yani yaşlı kadına uygun bulacağınız küçük bir şeyler de vermeniz gerekecek. Ben kendi açımdan ona sizin korkulacak biri olmadığınızı, zira kente konuk gelmiş bir beyefendi olduğunuzu anlatacağım. Ancak, bunun gizli bir şey olduğunu, olaydan kimseye söz etmeyeceğinizin gerektiğini kuşkusuz anlıyorsunuzdur."

Ardalion tepsiyi bir eline aldı, bedenini zarif bir biçimde döndürerek, tepsiyle kapıya yürüdü.

Arkasından seslendim:

"Sizden bunu bekleyebilir miyim?"

Onun kendinden emin sesi duyuldu:

"İçiniz rahat olsun! Yaşlı kadınla konuşup kesin cevabını bildireceğim size."

* * *

Ardalion'un anlattığı bu tuhaf durumun bende nasıl düşünceler uyandırdığını anlatmaya girişmeyeceğim ama şunu kabul etmeye hazırım: Söz verdiği cevabı sabırsız bekliyordum. Ardalion odama gece geç vakit geldi ve üzgün olduğunu söyledi: Yaşlı kadını bulamamıştı. Ben gene de, teşvik olsun diye, üç ruble verdim kendisine. Ertesi sabah bu kez neşeli bir yüzle geldi: Yaşlı kadın benimle görüşmeyi kabul etmişti.

Ardalion koridora seslendi:

"Hey, ufaklık! Çırak! Buraya gel!" Odaya üstü başı isten simsiyah, kedi yavrusu gibi, başı tıraş edilmiş, üzerinde çizgili, eski bir

onluk, çıplak ayaklarında kocaman galoşlarla yedi yaşlarında bir çocuk girdi. Ardelion beni "çırağa" göstererek ekledi: "Beyefendiyi nereye götüreceğini biliyorsun. Siz de beyefendi, oraya gidince Mastridiya Karpovna'yı sorun."

Çocuk kısık bir ses çıkardı ve birlikte çıktık.

* * *

T... kentinin kaldırımsız sokaklarında uzun süre yürüdük ve çocuk nihayet, bu sokakların belki de en tenha, en kasvetlisinde küçük, iki katlı, ahşap, köhne bir evin önünde durdu, burnunu önlüğünün koluna sildikten sonra şöyle mırıldandı:

"İşte burası, sağ taraftan gideceksiniz."

Kapıdan girip sola saptım: Alçak bir kapının paslı menteşeleri gıcırdadı, karşımda entarisi yer yer tavşan kürkü kaplı, başörtüsü alacalı, şişman, yaşlı bir kadın gördüm.

"Mastridiya Karpovna mı?" diye sordum.

Yaşlı kadın ince bir sesle cevap verdi:

"Evet... İçeriye buyurun. Bir iskemle ister misiniz?"

Yaşlı kadının beni aldığı oda eski püskü dökuntülerle, pılı pırtıyla, yastıklarla, torbalarla öylesine doluydu ki, odanın içinde neredeyse adım atacak yer yoktu. Güneş ışığı içeriye toz kaplı iki küçük pencereden belli belirsiz girebiliyordu; bir köşede üst üste konmuş kutuların arkasından kimin olduğu belli değil... hafifften bir inilti, yakınma geliyordu: Bu hasta bir çocuk da olabilirdi, bir köpek yavrusu da. Bir iskemleye oturdum, yaşlı kadın tam karşımda ayakta duruyordu. Yüzü balmumundanmış gibi sarı, yarı parlaktı; dudakları o kadar içeri çöküktü ki, yüzünü kaplamış buruşuklukların arasında bir kiriş gibi görünüyordu; başörtüsünün arasından beyaz saçlarından bir tutam sarkıyordu ama gri, çakmak çakmak gözleri inik alın kemiğinin altından zeki, pek canlı bakıyordu; sivri, küçük burnu mızrak gibi öne çıkmıştı; havayı kokluyordu: Ne çapkınım ben, görüyor musunuz? diyor gibiydi. "Evet, yaman bir kocakarısın sen!" diye geçirdim içimden. Öte yandan, votka da kokuyordu.

Ziyaretimin nedenini açıkladım ona. Fark ettiğim kadarıyla, galiba bu ziyaretimin nedeninden haberi vardı. Gözlerini çabuk ça-

buk kırpıştırarak dinledi beni, burnunu gagalamaya çalışıyormuş gibi öne daha çok çıkardı.

Neden sonra şöyle dedi:

"Evet efendim, tamam, Ardalion Matveiç söylemişti bana... Anlaşılan, oğlum Vasiliyciğimin yeteneğine ihtiyacınız var... Ama bir kuşkumuz söz konusu beyefendi..."

Sözünü kestim:

"Neden kuşkulusunuz? Benimle ilgili içiniz rahat olsun... İspiyoncu falan değilim."

Aceleyle karşılık verdi yaşlı kadın:

"Ah, babacığım benim... Neler söylüyorsunuz? Sizin gibi bir insan için böyle şeyler aklımıza gelir mi hiç! Hem ispiyon edilecek neyimiz olabilir ki? Kötü bir şey mi yapıyoruz? Benim sevgili oğlum öyle biri değildir babacığım, pis işlere girmeyi kabul etmez... büyücülük gibi şeylere bulaşmaz... Tanrı korusun! Kutsal anamız korusun!" Yaşlı kadın üç kez haç çıkardı. "Kentimizin dinine en bağlı insanıdır, ibadetini eksiksiz yapar; evet beyefendim, babacığım, böyle bir insandır benim oğlum! Evet, öyle işte: Tanrı'nın ona verdiği büyük bir şey bu. Ne diyebiliriz! Onun bir şey yaptığı yok. Bu yukarıdan geldi ona efendim; evet, öyle işte..."

"Bu durumda beni kabul ediyor musunuz?" diye sordum. Oğlunuzla ne zaman görüşebilirim?

Yaşlı kadın tekrar gözlerini kırpıştırmaya başladı, entarisinin koluna soktuğu yumak gibi mendilini iki kez eline aldı.

"Ah, efendim benim, efendim benim, içimizde bir kuşku var..."

"Bunu kabul ediniz Mastridiya Karpovna..." dedim.

Yaşlı kadınının eline bir on rublelik sıkıştırdım.

Mastridiya Karpovna baykuş tırnaklarını andıran etli, tombul, eğri büğrü parmaklarıyla hemen yakaladı parayı, çabucak yeninin içine soktu, biraz düşündü ve birden kararını vermiş gibi iki avuç içini kalçalarına vurdu.

Kendi doğal sesine benzemeyen bambaşka, çok daha ciddi bir sesle şöyle dedi:

"Bu akşam saat yediden sonra buraya gel... ama bu odaya değil, doğrudan üst kata çıkacaksın; soldan ilk kapıyı açacaksın ve boş odaya gireceksin. O odada bir sandalye göreceksin. O sandal-

yeye otur, bekle; ne görürsen gör, tek sözcük çıkmasın ağzından ve hiçbir şey yapma; sevgili oğlumla da konuşma; çünkü küçüktür o henüz, bana da çok düşkündür. Hemen korkar sizden: Titremeye başlar, bir civciv gibi titremeye başlar... felaket olur o zaman!"

Mastridiya'ya baktım.

"Onun küçük olduğunu söylüyorsunuz ama sizin oğlunuz olduğuna göre..."

"Ruhsal yönden efendim, ruhsal yönden küçüktür!" Yaşlı kadın başını acıklı iniltinin geldiği köşeye çevirdi. "Yetim çok çocuk vardır benim yanımda! Ah, ah, Tanrım! Çok kutsal anamız! Yalnız beyefendi, buraya gelmeden önce ölmüş akrabanız veya tanıdığınız kimi görmek istediğinizi iyice düşünün. Ölmüşlerinizi tek tek hatırlayın, hangisini görmek istiyorsanız onu aklınızda tutun; sürekli olarak, oğlum gelene kadar hep onu düşünün!"

"Kimi görmek istediğimi oğlunuza söylemeyecek miyim yani?"

"Sakın, sakın babacığım, tek sözcük söylemeyeceksiniz. Sizin düşüncelerinizden o kendisine neyin gerekli olduğunu anlayacaktır. Yeter ki siz tanıdığınızı güzelce aklınızda tutun; akşam yemeğinde de masada iki bardakçık şarap içmiş olun; her zaman iyidir şarap ..."

Yaşlı kadın gülmeye başladı, dudaklarını yaladı, eliyle ağzını sildi, derin bir soluk aldı.

Ayağa kalkıp,

"Tamam, öyleyse yedi buçukta geliyor muyum?" diye sordum.

Mastridiya Karpovna sakin bir tavırla cevap verdi:

"Saat yedi buçukta beyefendi, saat yedi buçukta."

* * *

Yaşlı kadınla vedalaşıp otelime döndüm. Beni aptal yerine koyup aldatacaklarından kuşkum yoktu ama bunu nasıl yapacaklardı? İşte bunu merak ediyordum. Düşüncemi Ardalion'a iki üç sözcükle açtım.

Kaşlarını çatıp yüksek sesle şöyle dedi:

"Demek kabul etti ha? İşini bilir kocakarı!"

Yaşlı kadının sözü üzerine, ölmüş tanıdıklarımı tek tek düşünmeye başladım. Hayli uzun bir kararsızlıktan sonra nihayet, uzun süre önce ölmüş yaşlı Fransız mürebbimde karar kıldım. Ona kar-

şı özel bir sevgim olduğu için seçmemiştim mürebbimi ama her şeyiyle öylesine orijinal bir insandı, günümüzün insanlarına öylesine benzemiyordu ki, taklit edilmesi olanaksızdı. Kocaman bir başı, arkaya taralı kabarık beyaz saçları, simsiyah, kalın kaşları, kemerli bir burnu ve alnının orta yerinde leylak rengi, iri iki siğil vardı; düz düğmeleri bakır rengi yeşil bir frak giyerdi, çizgili kumaş ceketinin yakası fırfırlıydı, kolları manşetliydi. Şöyle geçiriyordum içimden: "Bana benim ihtiyar Desser'i gösterebilirse, onun bir sihirbaz olduğuna inanacağım!"

Yaşlı kadının tavsiyesine uyup akşam yemeğinde, Ardalion'un "birinci kalite" dediği ama yanık mantar kokan, her kadehin dibinde de tortu bırakan iki kadeh lafit şarabı içtim.

* * *

Saat tam yedi buçukta, Mastridiya Karpovna'yla konuştuğum evin önündeydim. Bütün pencerelerin panjurları kapalıydı ama kapı açıktı.

Eve girdim, her basamağına bastıkça sallanan merdivenden üst kata çıktım, soldaki kapıyı açtım, kendimi yaşlı kadının dediği gibi, bomboş, oldukça geniş bir odada buldum; pencerenin kenarında yanan mum odayı soluk aydınlatıyordu: kapının karşısındaki duvarın önünde hasır bir iskemle vardı. İsli yanan mumu kenara çektim, iskemleye oturup beklemeye başladım.

İlk on dakika hayli çabuk geçti; odada dikkatimi çekebilecek herhangi bir şey kesinlikle yoktu; en küçük hışırtıya kulak kabartarak, dikkatli, kapalı kapıya bakıyordum... Kalbim çarpıyordu. İlk on dakikanın arkasından başka on dakikalar daha; sonra bir yarım saat, kırk beş dakika daha geçti... tek çıtırtı, hışırtı yoktu! Orada olduğumu göstermek için birkaç kez öksürmüştüm; sıkılmaya, kızmaya başlamıştım. Böylesine aptal yerine konulacağımı hiç düşünmemiştim. İskemleden kalkmaya, pencerenin içinden mumu alıp alt kata inmeye hazırlanıyordum... Cama baktım, mum sönmek üzereydi ama bakışımı pencereden kapıya çevirince elimde olmadan ürperdim: Orada, kapıya yaslanmış, ayakta duran biri vardı. İçeriye öylesine çabuk, sessiz girmişti ki, hiçbir şey duymamıştım.

* * *

Üzerinde dizlerine kadar uzanan sade, mavi bir kaftan vardı; orta boylu, oldukça topluydu. Ellerini arkasına atmış, başı önünde, bana bakıyordu. Mumun zayıf ışığında iyi göremiyordum onu: Yalnızca, alnına dökülen karmakarışık, kabarık saçlı bir baş, hafifçe kıvrılmış kalın dudaklar ve beyaza çalan gözler seçebiliyordum. Konuşmak istedim onunla ama hemen Mastridiya'nın uyarısını hatırladım ve dudaklarımı ısırdım... Odaya giren adam bana bakmayı sürdürüyordu, ben de ona bakıyordum; tuhaf bir durum vardı ortada! Aynı anda içimde korkuya benzer bir şey hissettim ve sanki aldığım bir emirle hemen yaşlı mürebbimi düşünmeye başladım. Adam hâlâ kapının önünde dikiliyor, bir dağa tırmanmış ya da ağır bir şey taşımış gibi derin derin soluyordu; bir yandan da sanki gözleri büyüyor, bana yaklaşıyordu... ve gözlerinin tehdit dolu gibi ısrarlı, ağır bu bakışı altında kendimi tuhaf hissetmeye başlamıştım; gözleri zaman zaman içten gelen korkutucu bir ışıkla parlıyordu; böyle bir ışığı av köpeğimin bir tavşana saldırdığında gözlerinde birkaç kez görmüştüm. Bakışımı başka yana çevirmeye kalkıştığımda adam gözlerimin içine daha dikkatli bakıyordu.

* * *

Böyle aradan ne kadar zaman geçti bilmiyorum: Belki bir dakika, belki on beş... O hâlâ bakıyordu bana; ben hâlâ biraz rahatsız hissediyordum kendimi, korkuyordum ve hâlâ Fransız mürebbimi düşünüyordum. İki kez kendime şöyle demeyi denedim: "Ne biçim bir bakış bu, ne biçim bir komedi!" Gülümsemeyi, omuz silkmeyi denedim... Boşuna! Verdiğim her karar o anda içimde "donup kalıyordu"... (Bunu anlatmak için başka bir sözcük bulamadım.) Bir uyuşukluk vardı üzerimde. Birden, adamın kapıdan ayrılmış, bir veya iki adım önümde, karşımda ayakta durduğunu fark ettim; sonra iki ayağının üzerinde şöyle bir zıplayıp bana daha da yakınlaştı... Sonra daha da... sonra daha da... tehdit okunan gözlerini yüzüme dikmişti, elleri arkasındaydı, geniş göğsü inip kalkıyordu. Onun bu zıplamaları komik geliyordu bana ama dehşet de veriyordu; bir şeyi hiç anlayamıyordum, birden uyku çökmüş-

tü üzerime. Gözlerim kapanıyordu... Gözleri beyaz parlayan mavi kaftanlı, saçları kabarık adam karşımdan bir anda kayboldu! Ürperdim, tekrar karşımda gördüm onu, şimdi daha da yakınımdaydı... Sonra üzerine duman çökmüş gibi tekrar kayboldu; tekrar ortaya çıktı... tekrar kayboldu... tekrar göründü; giderek daha çok yaklaşıyordu bana; zorlamalı, neredeyse hırıltılı soluğu artık bana kadar ulaşıyordu... Tekrar duman indi üzerine ve sonra bu dumanın içinden birden dik, ak saçlarından başlamak üzere... yaşlı Desser'in başı açık seçik olarak ortaya çıktı! Evet, işte onun siğilleri, simsiyah kaşları, kemerli burnu! İşte, düz, bakır düğmeli yeşil frakı, çizgili ceketi ve fırfırları... bir çığlık atarak hafifçe doğruldum... Yaşlı mürebbim kayboldu, onun yerinde tekrar mavi kaftanlı adamı gördüm. Yalpalanarak duvara kadar yürüdü, orada başını, iki elini duvara yasladı, bitkin düşmüş bir at gibi soluyarak, hırıltılı bir sesle mırıldandı: "Çay!" O anda nereden çıktıysa, Mastridiya koşarak geldi yanına, mırıldandı: "Vasiliyciğim, Vasiliyciğim..." Onun saçlarından, yüzünden akmaya başlayan teri özenerek silmeye başladı. Yaklaşacak oldum Mastridiya'ya ama yaşlı kadın çok kararlı, sert bir sesle haykırdı:

"Beyefendi! Lütfedin babacığım, öldürmeyin onu, gidin, Tanrı aşkına gidin!" Ben kapıya yürüyünce tekrar oğluna döndü, yatıştırmaya çalıştı onu: "Hemen getiriyorum çayını, hemen." Arkamdan seslendi: "Artık siz de çayınızı evinizde içersiniz beyefendiciğim!"

* * *

Otele dönünce Mastridiya'nın dediğini yaptım, çayı koymalarını söyledim. Üzerimde bir yorgunluk, hatta bitkinlik vardı.

Ardalion sordu:

"Ne oldu? Doğru muymuş? Ölmüş tanıdığınızı gördünüz mü?"

Cevap verdim:

"Evet, ne yalan söyleyeyim...kesinlikle, hiç beklemediğim bir şeyi gösterdi bana."

Ardalion semaveri götürürken,

"Evet, büyük hikmet sahibi bir adam!" dedi. "Tüccar kısmının derin saygısı vardır ona!"

Uyumak için yattığımda, yatakta o gün başımdan geçen olayı düşünüyordum. Sonunda olayın bir açıklamasını bulmayı başardığımı düşündüm. Bu adamın kuşkusuz, olağanüstü bir ruhsal gücü vardı; elbette, bilemediğim, anlayamadığım bir yeteneğiyle, yaşlı Fransız'ın aklımda tuttuğum görüntüsünü belleğimde belirgin bir biçimde uyandırmıştı ve nihayetinde onu gözlerimle görüyormuşum gibi gelmişti bana...Bu türlü "metastazlar" duyguların yer değişimi bilime yabancı değildi. Çok güzel ama böyle şeyleri gerçekleştirme gücü bir yanıyla gene de ilginç ve esrarengizdi. "Kim ne derse desin," diye düşünüyordum, gördüm ben, ölmüş mürebbimi gözlerimle gördüm!"

* * *

Ertesi gün soylular kulübünde balo vardı, Sofi'nin babası uğradı ve kızına yaptığım teklifi hatırlattı bana. Akşam saat dokuzdan sonra bakır birçok lambanın aydınlattığı salonun orta yerinde, Sofi'nin yanında ayaktaydım ve askerî orkestranın gürültüsü altında oynanan Fransız kadrilinin pek kolay figürlerini yapmaya hazırlanıyordum. Büyük bir kalabalık vardı, özellikle kadınlar, güzel kadınlar çoktu; ancak, aralarında palmiye dalını alma yarışması yapılsaydı, (biraz tuhaf, hatta vahşi o bakışı olmasa) birincilik palmiye dalı kesinlikle benim yanımdaki bayanın olurdu. Gözlerini çok seyrek kırpıştırdığının farkındaydım; gözlerindeki kuşku edilemeyecek o içten ifade bu gözlerin olağanüstülüğünü gizleyemiyordu. Ama endamı çok düzgün, biraz sıkılgan olsa da, hareketleri zarifti. Biraz önce vals ederken, partnerine uzak olmak istiyor gibi, bedenini hafifçe geriye atıyor, ince boynunu sağ omzuna doğru yatırıyordu. Oysa karşısındaki gençten daha duygulusunu, temizini bulmak zordu. Sofi beyazlar giymişti, göğsünde siyah kurdeleden firuze bir haç vardı.

Mazurkaya davet etmiştim onu, kendisiyle konuşmaya çalışıyordum. Bana kısa, isteksiz cevaplar veriyor ama beni dikkatli dinliyordu. Yüzünde, onu ilk kez gördüğümde beni şaşırtan o dalgın ve aynı zamanda şaşkın ifade vardı. Bu görünümünde, bu yaşta tavırlarında en küçük bir cilve de gülümseme de yoktu ve karşısındakinin gözlerinin içine diktiği, o anda sanki baş-

ka bir şeyler düşünüyormuş, başka bir endişesi varmış gibi baktığı gözlerinde de... Ne tuhaf bir kızdı bu! Sonunda, sırf onu biraz canlandırmak amacıyla, ona bir gün önceki serüvenimi anlatmaya karar verdim.

Sonuna kadar açık bir merakla dinledi beni ama hiç de beklemediğim bir biçimde, öyküme hiç şaşmadı, yalnızca adamın adının Vasiliy mi olduğunu sordu. Yaşlı kadının ona "Vasiliyciğim" dediğini hatırladım.

"Evet, adı Vasiliy," diye cevap verdim. "Yoksa tanıyor musunuz onu?"

Sofi mırıldandı:

"Kentimizde Vasiliy adında dini bütün biri var da, o mudur diye sordum."

"Dini bütünlükle alakası yok bunun," dedim, "basit bir manyetizma olayı... doktorların, doğal bilimcilerin ilgileneceği bir şey..."

Manyetizma dedikleri, bir insanın başka bir insanın iradesi altına girmesi anlamına gelen bu özel güç üzerine... vesaire düşüncelerimi anlatmaya başladım ama, evet, açıklamalarım biraz tutarsızdı ve karşımdaki kızı sanki pek etkilemiyordu. Sofi, yelpazesini tuttuğu ellerini dizlerinin üzerine çapraz bırakmış, beni dinliyordu; ellerini oynatmıyor, parmaklarını bile kıpırdatmıyordu ve benim dediklerimin taş bir heykele atılan taşlar gibi geri geldiğini hissediyordum. Sonra ellerini kaldırdı, kendisinin bu konuda kesin, sağlam bir inancı olduğu belliydi...

Sesimi yükselttim:

"Mucizelere inanmıyorsunuz!" dedim.

Sofi gayet sakin, karşılık verdi:

"Elbette inanıyorum. İnanmamak mümkün mü? İncil'de, 'İçinde bir hardal tohumu kadar inancı olan insan dağları yerinden oynatabilir...' demiyor mu? Mucizelerin gerçekleşebilmesi için inancın olması yeterlidir."

İtiraz ettim:

"Ama günümüzde inanç çok az artık, bu konuda pek mucizelerin olduğunu duymuyorum!"

"Oluyor işte; kendiniz de gördünüz. Hayır, günümüzde inanç azalmadı ve inancın özü..."

Sofi'nin sözünü kestim:

"Tanrı korkusudur..."

Sofi hiç tereddüt etmeden ekledi:

"İnancın özü özveridir, fedakârlıktır...mütevazılıktır!"

"Mütevazılık bile mi?" diye sordum.

"Evet. İnsanın gururu, kibri, kendini beğenmişliği... işte bunlardan kurtulmak gerekir. İradeden bahsettiniz... ondan da kurtulmak gerekir."

Böyle şeylerden söz eden bu gencecik kıza yukarıdan aşağı şöyle bir baktım... "Şaka yapıyor bu çocuk!" diye geçirdim içimden. Mazurkada yanımızdakilere baktım: Onlar da bana bakıyorlardı; sanırım, şaşkınlığım hoşlarına gitmişti; içlerinden biri onaylar gibi bana gülümsemişti bile. Sanki şöyle demek istemişti: "Gördünüz mü? Efendim? Küçük kızımız çok yaman, değil mi? Burada herkes böyle bilir onu."

Tekrar Sofi'ye döndüm.

"Siz kendi iradenizi kırmaya çalışıyor musunuz?"

İtiraz kabul etmez bir ses tonuyla karşılık verdi:

"Herkes doğru olduğunu düşündüğü şeyi yapmak zorundadır."

Kısa süren bir sessizlikten sonra,

"İzninizle, sorabilir miyim size," dedim, "ölülerin geri çağrılabileceğine inanıyor musunuz?"

Sofi sakin, salladı başını.

"Ölü yoktur."

"Nasıl yoktur?"

"Ölü ruh yoktur; ruhlar ölümsüzdür ve istedikleri zaman görünebilirler... Sürekli çevremizdedirler."

"Nasıl? Örneğin, karşımızdaki kırmızı burunlu şu garnizon binbaşısının çevresinde ölümsüz bir ruh mu dolaşıyor şimdi?"

"Neden olmasın? Güneş ışığı onu da, burnunu da aydınlatıyor; güneşin ışığı da, her türlü ışık da Tanrı'dan gelmiyor mu? Hem, dış görünüş dediğimiz nedir? Temiz insan için temiz olmayan bir şey yoktur! Yeter ki, öğreticisini bulsun! Ona doğru yolu gösterecek kılavuzunu bulsun!"

Sözünü kestim:

"Evet, izin verin, izin verin." İtiraf edeyim, için için biraz sevi-

niyordum bile. "Siz bir kılavuz mu arıyorsunuz kendinize... papaz neyinize gerek?"

Sofi soğuk soğuk baktı bana.

"Benimle alay ediyor olmalısınız... Babam neler yapmam gerektiğini söylüyor bana ama ben, insanın nasıl fedakârlık yapacağını kendi yaşamında gösterecek bir kılavuz istiyorum!"

Bakışını tavana kaldırdı. Çocuksu yüzüyle, bu sakin, dalgın, gizemli, şaşkın ifadesiyle bana Raffaello öncesi Madonnaları hatırlatıyordu...

Sofi bana bakmadan, dudaklarını belli belirsiz kıpırdatarak devam etti:

"Bir yerde okumuştum: Bilge bir kişi, kiliseye gelenler üzerine basarak, onu çiğneyerek içeri girsinler diye kendisini kilisenin girişine gömmelerini vasiyet etmiş... Evet, hayattayken de yapmak gerekir bunu..."

Koroyla birlikte davulların sesi yükseldi: Bum! Bum! Şraaak!

Ne yalan söyleyeyim, baloda böyle bir konuşma aşırı eksantrik geliyordu bana: Elimde olmadan, değişik düşünceler... dine tam anlamıyla ters özellikte düşünceler uyandırıyordu içimde. *Quasi*[1] dinsel tartışmamıza yeniden başlamamak için Sofi'nin mazurkanın başka bir figüre geçme önerisini kabul ettim.

On beş dakika sonra Matmazel Sophie'yi babasının yanına götürdüm, iki gün sonra da T... kentinden ayrıldım; çocuk yüzlü ve ruhu taş gibi sert küçük kızın hatırası da çok geçmeden belleğimden silindi.

* * *

Aradan iki yıl geçti ve tekrar hatırladım onu. Şöyle oldu: Güney Rusya'daki görevinden yeni dönmüş bir daire arkadaşımla sohbet ediyordum. Bir süre de T... kentinde kalmıştı, oranın toplumuyla ilgili bilgi veriyordu bana.

"Birden sesini yükseltti:"

"Sahi! Yanılmıyorsam V.G.B. yakın tanıdığınmış senin?"

"Evet, kendisi yakınımdır."

"Kızı Sofi'yi de tanıyor musun?"

1 (Lat.) Neredeyse.

"İki kez görüşmüştüm kendisiyle."

"Düşünebiliyor musun: Kaçtı!"

"Nasıl yani?"

"Basbayağı kaçtı işte. Ortadan kaybolmasının üzerinden üç ay geçti. İşin ilginç yanı da, onun kiminle kaçtığını kimse bilmiyor. Düşünsene, bu konuda kimsenin herhangi bir tahmini de, en küçük bir düşüncesi de yok! Taliplilerinin hepsini geri çeviriyordu. Davranışları da çok mütevazıydı. Hiç sesi çıkmazdı, dinine sıkı bağlıydı! Bu yaptığı kentte büyük bir skandala neden oldu! Babası çok üzgündü... Öyle ya, kaçmasına ne gerek vardı? Babası bir dediğini iki etmiyordu. En önemlisi de, kentin bütün çapkınları peşindeydi."

"Hâlâ bulamadılar mı onu?"

"Söylüyorum ya sana, sanki yer yarıldı, içine girdi! Olayın kötü yanı da, dünyada artık zengin bir gelin adayı kızın eksik olması."

Bu haber çok şaşırttı beni. Sofi B. ile ilgili anılarımla hiç uzlaşmıyordu. Evet, az şey mi oluyor bu dünyada?

* * *

Aynı yılın sonbaharında, tekrar görevimle ilgili birtakım işler için kaderim yolumu, bilindiği gibi, T... kentine yakın S... kentine düşürdü. Hava yağmurlu, soğuktu; menzil istasyonundan aldığım yorgun atlar hafif arabamı çamur kaplı şosede çekerken zorlanıyorlardı. Hatırlıyorum, yolculuğumun ilk günü sıkıntılıydı: Ön dingil üç kez çamura "saplanmıştı"; arabacım bağırarak, uluyarak ağırlığını kâh bir tekerleğe, kâh öteki tekerleğe veriyordu ama bu da pek işe yaramıyordu. Sözün kısası, akşama doğru öylesine bitkin düşmüştüm ki, geceyi vardığımız ilk menzil istasyonunun hanında geçirmeye karar verdim. Kırık dökük tahta bir divandan başka bir şeyin olmadığı, döşemesi gıcırdayan, duvar kâğıtları yırtık küçük bir oda verdiler bana. Odanın içi kvas, hasır, sarımsak, hatta terebentin kokuyordu ve her oda sinek doluydu ama hiç değilse, kötü havada sığınabileceğim bir yer bulmuştum kendime; yağmur, nasıl derler, gece gündüz ara vermeden yağıyordu. Semaveri hazırlamalarını söyledim, divana oturdum ve Rusya'da herkesin çok iyi bildiği yolculuğun sıkıntılarını düşünmeye koyuldum.

Kaldığım odayla arasında tahta bir perdenin olduğu odadan ge-

len büyük bir çarpma sesi duydum. Bu sese zincir şakırtısını andıran kesik kesik bir şıngırtı da eşlik etti ve o anda kaba bir erkek sesinin gürlediği duyuldu: "Bu eve sığınmış olanları koru Tanrım! Koru Tanrım!" Aynı ses her sözcüğün son hecesini biçimsiz ve acayip bir biçimde uzatarak devam etti: "Koru Tanrım! Amin, amin, bu ne yağmur!" Derin bir soluklanma sesi ve arkasından ağır bir bedenin gıcırdatarak tahta sıraya çöktüğü duyuldu.

Aynı ses tekrar yükseldi:

"Akulina! Tanrı'nın kulu Akulina, buraya gel, gel de gör beni... Ha-ha-ha! Yük! Aman Tanrım! Tanrım! Yüce Tanrım!" Kilisede zangoç vaaz veriyordu sanki. "Yüce Tanrım, bak bana, bu durumumu gör... Oh-oh! Ha-ha! Tüh! Kutsasın Tanrım bu evi!"

Odama semaveri getiren han sahibinin karısına sordum:

"Kimdir bu?"

Kadın pek aceleci, fısıldayarak cevap verdi:

"Tanrı'nın meczup bir kulu beyefendiciğim, bizim buralara yeni geldi; işte, böyle kötü bir havada da bize sığındı! Zavallının her yanından sular dere gibi akıyor! Üzerindeki zincirleri görseniz... korkunç!"

Tekrar aynı ses geldi:

"Tanrı'ya şükret! Tanrı'ya şükret! Akulina! Hey, Akulina! Akulinacığım, dostum! Cennetimiz nerede bizim? Çölde bizim cennetimiz... çölde... Bu evin sayesinde... büyük mutluluk... o... o... o..." Ses anlaşılmaz bir şeyler mırıldanmaya başlamıştı ve uzun bir esnemeden sonra tekrar kısık bir kahkaha duyuldu. Kahkaha her seferinde sanki zorlanarak, istem dışı kesiliyor ve her seferinde öfkeli bir tükürme sesi duyuluyordu.

Han sahibinin karısı çok üzgün, dalgın, bir an kapıda durup bekledi, kendi kendine mırıldanıyormuş gibi şöyle dedi:

"Ah, ah! Stepan da yok ki! Bizim sıkıntımız da bu işte! Olsaydı, işe yarar bir şeyler söylerdi! Bir kadın olarak ben ne yapabilirim!"

Ve çabucak gitti.

* * *

Aradaki tahta perdede bir delik vardı. Gözümü o deliğe dayadım. Meczup, tahta sırada sırtı bana dönük oturuyordu: Onun yal-

nızca kazan gibi kocaman, kabarık saçlı başını, bir de ıslak, yamalı, eski giysisinin içinde geniş, kambur sırtını görüyordum. Önünde, onun gibi gene üstü başı ıslak, kentli giysili, koyu renk başörtüsünü gözlerinin üzerine indirmiş sıska bir kadın toprak zemine diz çökmüştü. Kadın, meczubun bir çizmesini çıkarmaya çalışıyorken parmakları çizmenin çamurlu derisinde kayıyordu. Han sahibinin karısı onun yanında, ellerini göğsünün üzerinde kavuşturmuş, ayakta duruyor, "Tanrı'nın meczup kuluna" saygıyla bakıyordu. Meczup anlaşılmaz bir şeyler mırıldanmayı sürdürüyordu.

Kentli giysili kadın sonunda çekip çıkarabildi çizmeyi. Az kaldı sırtüstü yere uzanacaktı ama tutundu ve meczubun ayaklarına sardığı bezleri çıkarmaya koyuldu. Bezlerin altından ortaya ayağında bir yara çıktı... Başımı çevirdim, bakamadım.

Han sahibinin karısının pek yakın bir ilgiyle sorduğunu duydum:

"Bir çayımızı içer miydiniz acaba can dostum?"

Meczup karşılık verdi:

"Neler düşünüyorsun sen! Günahkâr bedenimi şımartmak ha! Oho ho! Bütün kemiklerini kırmalıyım bu bedenin... Çay neyine gerek! Ah! Ah! Sevgili kocakarı, içimizdeki şeytan çok güçlüdür! Aç susuz olsa, soğukta kalsa, gökyüzünden dereler gibi yağmur boşalsa üzerine, gene de umurunda olmaz! Kutsal Meryem Anamız gününü hatırla! O zaman çok şeyi anlarsın!"

Hancının karısı şaşkınlıktan neredeyse hafiften bir çığlık bile atacaktı.

"Ama sen beni dinle! Her şeyini ver, başını ver, elbiselerini ver! Senden istemeseler bile ver! Çünkü Tanrı görecektir senin bu yaptığını! Fazla şeye ne gerek var? Tanrı tahıl verdi sana, fırına da sen koy onu artık, ekmeğini yap! O her şeyi görür! Gö...rü... yor! Üçgenin içindeki göz kimindir? Söyle... kimindir?"

Hancının karısı başörtüsünün altında gizlice haç çıkardı.

Meczup, dişlerini gıcırdatarak birkaç kez tekrarladı:

"Eski düşman elmas! El...mas! El...mas! El...mas! Eski yılan! Evet ama, İsa yeniden doğacak! Evet, doğacak ve düşmanlarının hakkından gelecek! Bütün ölüleri çağıracağım! Onun düşmanlarının üzerine yürüyeceğim... Ha-ha-ha! Tüh!"

Başka, zor duyulan kısık bir ses duyuldu:

"Yağınız yok mudur? Ekmeğe sürmek için biraz verin bana... Temiz bir parça bezim var."

Tekrar baktım delikten: Entarili kadın hâlâ meczubun yaralı ayağıyla ilgileniyordu. "Kutsal Magdalina gibi!" diye geçirdim içimden.

Han sahibinin karısı,

"Hemen getiriyorum canım," dedi.

Odama girdi, tasvirin önündeki lambadan bir kaşık yağ aldı.

"Ona hizmet eden kadın kimdir?" diye sordum.

"Kim olduğunu bilmiyoruz efendim; herhalde, o da günahlarını bağışlatmak istiyordur. Öyle ya, adam Tanrı'nın sevdiği bir kul!"

Bu arada meczup,

"Akulinacığım, canım benim, sevgili kızım..." diyordu.

Ve birden ağlamaya başladı.

Önünde yere diz çökmüş kadın başını kaldırıp onun yüzüne baktı... Tanrım, nerede görmüştüm ben bu gözleri?

Han sahibinin karısı bir kaşık yağla yanına gitti. Bu arada kadın işini bitirmiş, ayağa kalkmıştı. Temiz bir kiler ve biraz saman olup olmadığını sordu...

"Vasiliy Nikitiç saman üzerinde uyumayı sever de..." diye ekledi.

Han sahibinin karısı,

"Olmaz olur mu hiç," dedi, meczuba döndü, "buyur, anam babam, lütfen... önce kurulan, sonra istirahat et."

Meczup hırıldadı, tahta sıradan ağır ağır kalktı, zincirleri tekrar şıngırdadı ve yüzünü benden yana dönüp bir tasvir buldu, geniş geniş birkaç kez haç çıkardı. O anda tanıdım onu: Bir zamanlar bana ölmüş mürebbimi gösteren Vasiliy'di bu!

Yüzünün hatları biraz değişmişti ama ifadesi çok daha alışılmamış, çok daha müthişti... Şiş yüzünün alt bölümünde karmakarışık bir sakal vardı. Yırtık pırtık, kirli üst başıyla, yabani duruşuyla dehşetten çok, tiksinti uyandırdı bende. Haç çıkarmaya son vermiş, bir şeyin olmasını bekliyor gibi, anlamsız bakışlarını odanın köşelerinde, döşemesinde dolaştırmaya başladı...

Kentli giysili kadın önünde eğilerek şöyle dedi ona:

"Vasiliy Nikitiç, buyurun..."

Vasiliy birden başını salladı, döndü, ayakları birbirine dolandı, sendeledi... Kadın hemen koştu, koltuğunun altından tuttu onu. Sesinden, bedeninin görünüşünden kadının genç olduğunu fark ettim: Yüzünü görmek neredeyse olanaksızdı.

Meczup, dokunaklı bir sesle tekrarladı:

"Akulinacığım!"

Ve ağzını genişçe açtı, göğsüne bir yumruk vurdu, ruhunun derinlerinden boğuk bir inilti çıktı; ikisi birlikte han sahibinin karısının arkasından odadan çıktılar.

Sert divana uzandım ve gördüklerimi uzun süre düşündüm. Benim manyetizmacı tam bir meczup olmuştu. Kendisinde olduğu inkâr edilemeyecek güç nerelere getirmişti onu!

* * *

Ertesi sabah yola çıkmaya hazırlanıyordum. Yağmur dün olduğu gibi yağıyordu ama ben daha fazla oyalanamazdım. Elimi yüzümü yıkamam için su getiren uşağımın yüzünde ölçülü-alaylı bir gülümseme dolaşıyordu. Onun bu gülümsemesinin ne anlama geldiğinin farkındaydım: Uşağım yanlış, hatta beyler için uygunsuz bir şey görmüştü. Gördüğü şeyi bana anlatmayı çok istediği belliydi.

Neden sonra sordum ona:

"Ee, ne oldu?"

Hemen cevap verdi uşağım:

"Dünkü meczubu gördünüz mü?"

"Gördüm, başka?"

"Arkadaşı kadını da gördünüz mü?"

"Evet, onu da gördüm."

"Kadın değil o, soylu aileden bir kız."

"Nasıl yani?"

"Size doğrusunu söylüyorum efendim; bu sabah T...'den tüccarlar geldi, tanıdılar onu. Soyadını bile söylediler: Ama ben unuttum..."

Bir anda yıldırım çarpmış gibi oldum.

"Meczup hâlâ burada mı, gitmedi mi?" diye sordum.

"Sanırım, daha gitmedi. Biraz önce kapıda, sundurmanın altında oturmuş, insanı korkutan bir şeyler mırıldanıyordu. Yağ yiyordu, bu iyi geliyormuş ona."

Uşağım da Ardalion gibi okuma yazması olan uşaklardandı.

"Kız da yanında mıydı?"

"Evet efendim, ilgileniyordu onunla."

* * *

Kapıya çıktım, meczubu gördüm. Sundurmanın altında tahta sırada, iki elini sıraya dayamış oturuyor, önüne eğdiği başını sağa sola sallayıp duruyordu. Kafesteki vahşi bir hayvandan farksızdı. Kıvırcık, gür saçları gözlerinin önüne dökülmüştü, sarkık dudakları gibi onlar da sağa sola sallanıyordu. Dudaklarından tuhaf, neredeyse insan mırıldanmasına hiç benzemeyen bir homurtu çıkıyordu. Onunla ilgilenen kız direğe asılı testiden elini yüzünü yıkamış, başörtüsünü henüz takmadan, hayvan gübresi kaplı avluya dizili dar tahtalara basarak kapıya doğru geliyordu. O anda tamamen açık başına baktım ve şaşkınlık içinde ellerimi çırptım: Karşımdaki Sofi B. idi!

Birden döndü, eskiden olduğu gibi kıpırtısız, masmavi gözlerini dikti bana. Çok zayıflamıştı, cildi sertleşmiş, kırmızıya çalan sarı, yanık bir renk almıştı, burnu incelmişti, dudakları daha belirgin görünüyordu. Ama çirkinleşmemişti; ancak, yüzünün eski dalgınmahcup ifadesine başka bir kararlı, neredeyse cesur, dikkatli-coşkulu bir ifade eklenmişti. Yüzünde çocuksu hiçbir iz kalmamıştı.

Yanına gittim.

"Sofi Vladimirovna, siz misiniz yoksa?" dedim. "Bu kıyafetle... böyle bir yerde..."

Sofi ürperdi, karşısındakinin kim olduğunu anlamaya çalışıyor gibi, daha da dikkatli baktı bana ve bana tek bir sözcükle de olsun cevap vermeden meczup arkadaşının yanına koştu.

Arkadaşı, derin bir soluk aldıktan sonra, ince bir sesle,

"Akulinacığım," dedi, "günahlarımız bizim, günahlarımız..."

Sofi bir eliyle başörtüsünü düzeltirken öteki eliyle meczubun koluna girmişti.

"Gidelim buradan Vasiliy Nikitiç, hemen gidelim!" dedi. "Duyuyor musunuz beni, hemen, hemen... Gidelim Vasiliy Nikitiç. Burası çok tehlikeli..."

Meczup uysal bir tavırla,

"Geliyorum anacığım," dedi. Bütün bedeniyle öne eğilerek kalktı tahta sıradan. "Yalnız, şu zinciri takayım..."

Bir kez daha gittim Sofi'nin yanına, kim olduğumu söyledim, beni dinlemesi, bana bir sözcük söylemesi için yalvardım, bardaktan boşanırcasına yağan yağmuru gösterdim ona, kendisinin de, arkadaşının da sağlığını düşünmesini rica ettim, babasını düşünmesini söyledim... Ama öfkeli, acımasız bir duruşu vardı. Yüzüme hiç bakmadan, dişlerini sıkıp, sık sık soluyarak, şaşkın durumda ayakta dikilen meczubu alçak sesle, tane tane sözcüklerle, emreder bir ifadeyle sıkıştırmaya başladı; giydirdi onu, zincirini taktı, siperliği kırık, çuha çocuk kasketini başına geçirdi, eline bastonunu verdi, heybesini kendi omzuna attı ve onunla birlikte avlu kapısından sokağa çıktı... Onun gitmesine engel olma hakkım yoktu; ayrıca, bunun bir faydası da olmazdı; arkasından son seslenişime bile dönüp bakmadı. "Tanrı'nın kulunun" koluna girip sokağın siyah çamuru içinde çabuk adımlar atıyordu ve birkaç dakika sonra sabahın sisli havasında, yağan yağmurun sık ağının içinde ikisini, meczubu ve Sofi'yi son kez gördüm... Sokağın üzerindeki bir evin köşesini dönüp gözden kayboldular

* * *

Odama döndüm. Düşüncelere dalmıştım. Hiçbir şey anlamıyordum; Sofi gibi iyi eğitimli, genç, zengin bir kızın her şeyi, baba evini, ailesini, eşini dostunu, "boş ver" der gibi kolunu sallayarak bütün alışkanlıklarını, rahat hayatını terk etmesini, bunu neden yaptığını aklım almıyordu. Yarı deli bir avarenin peşinden gitmek için mi? Onun hizmetkârı olmak için mi? Böyle bir kararın yanlış da olsa, yürekten gelen bir aşk veya tutku olabileceğini hiçbir şekilde düşünemiyordum... İnsanın böyle bir düşünceyi bir anda kafasından çıkarıp atması için "Tanrı'nın kuluna" şöyle bir bakmak yeter de artardı! Hayır, Sofi tertemiz kalmıştı ve onun bana bir zamanlar söylediği gibi, temiz bir insan için temiz olmayan bir şey yoktu... Sofi'nın bu yaptığını anlayamıyordum ama suçlamıyordum da onu; daha sonra hayatımda, gerçek saydıkları, görevi olduğunu düşündükleri bir şey için her şeylerini feda eden kızları suçlamayacağım gibi, onu da suçlamıyordum. Sofi için, özellikle *bu yol-*

da gittiği için üzülüyordum ama şunu da söyleyeyim, şaşmaktan çok, saygı duyuyordum ona. Fedakârlıktan, alçakgönüllülükten, mütevazılıktan boşuna söz etmemişti bana... Dedikleriyle yaptıkları farklı değildi. Tanrı yolunda kendine bir kılavuz arıyordu, bulmuştu da onu... ama kimde, aman Tanrım!

Evet, yürüyebilmişti Sofi, ayaklarının üzerinde durabilmişti... Sonraları, ailenin uzun arayışlardan sonra kayıp kuzuyu bulup eve getirdiğini duydum. Ama evde uzun süre kalamadı, hiç kimseyle konuşmayan bir "suskun kız" olarak öldü.

Esrarengiz, zavallı kız, rahat uyu yattığın yerde! Vasiliy Nikitiç hâlâ bir meczup olarak dolaşıyor olmalı; böyle insanların sağlığı aslında çelik gibi sağlamdır. Epilepsi kırabilir mi onun sağlığını hiç...

Tak... Tak... Tak!

(Stüdyo)

(Стук... Стук... Стук!)
(Студия)

I

... Hepimiz küçük bir çember yapıp oturduk... İyi dostumuz Aleksandr Vasilyeviç Ridel de (Aleksandr Vasilyeviç'in soyadı Alman soyadıydı ama kendisi doğma büyüme bir Rus'tu.) oturdu. Şöyle anlatmaya başladı Aleksandr Vasilyeviç:

"Arkadaşlar, bin sekiz yüz otuzlu yıllarda başımdan geçen bir olayı anlatacağım sizlere... Gördüğünüz gibi, bundan kırk yıl öncesinden söz ediyorum. Kısa anlatacağım, sözümü kesmeyin lütfen."

O sıralar Petersburg'daydım, üniversiteyi yeni bitirmiştim. Ağabeyim topçu süvari muhafız alayında asteğmendi. Bataryası Kızıl Köy'deydi. Mevsimlerden yazdı. Ağabeyim aslında Kızıl Köy'de değil, yakınındaki küçük köylerden birinde kalıyordu. Birçok kez ziyaret etmiştim onu, bütün arkadaşlarıyla tanışmıştım. Bataryadan bir subay arkadaşıyla, oldukça iyi durumda küçük bir köy evine yerleşmişti. Ağabeyimin arkadaşı subayın adı İlya Stepanoviç Teglev idi. Onunla hayli yakındık.

Artık yaşlandı Marlinski,[1] şimdilerde kimse okumuyor onu,

1 Aleksandr Aleksandroviç Marlinski Bestujev (1797-1837) Rus yazar, eleştirmen – ç.n.

hatta adını alaya alıyorlar; oysa otuzlu yıllarda o günlerin gençlerinin gözünde Puşkin'den çok çok ünlüydü. Yalnızca ilk ünlü Rus yazarı olarak tanınmıyordu; (çoğu zaman, çok zor, çok az görünen bir durum olsa da) çağının gençleri üzerinde kendi izini belli bir ölçüde yaratmıştı da. Marlinski'nin kahramanları her yerde, özellikle taşrada, daha çok da askerlerin, topçuların arasında karşımıza çıkıyordu. Hepsi onun diliyle konuşuyor, yazışıyorlardı ve hepsi toplum içinde *Frageta Deniz Kuşu Nadejda* romanındaki "ruhunda kan fırtınalı, alev alev yanan teğmen Belozov" gibi asık yüzlüydü.[2] Kadınların kalpleri onlar için "yanıp tutuşuyordu." O zamanlar takma bir isim bile yakıştırmışlardı onlara: "Fatalist." Bilindiği gibi bu genç tip uzun süre, Peçorin[3] zamanına kadar devam etmiştir. Neler, neler mi vardı bu genç tipte? Byronizm de, romantizm de; Fransız devriminin, Dekabristlerin[4] hatıraları Napolyon hayranlığı; kadere, yıldızlara, güce, kişiliğe, söz söyleme yeteneğine ve boşluğun hüznüne inanma; küçük kişiliğin telaşlı gururu ve gerçek güç, atılganlık; soylu hırs ve kötü eğitim, cahillik; aristokrat davranışlar, oyuncaklarla gösteriş... Ama bu kadar felsefe yeter... Öykümü anlatacağıma söz verdim size.

II

Asteğmen Teglev, genellikle bu çeşit kişilere yakıştırılan dış görünüşte olmamasına karşın, özellikle bu "fatalist"lerden biriydi: Sözgelimi, Lermantov'un "fatalist"lerine hiç benzemiyordu. Orta boylu, hayli şişman, hafif kambur, sarışın, neredeyse açık sarı saçlıydı; ablak yüzü taze, yanakları kırmızı, burnu kalkık, basık alnı ve şakakları kıllı, iri ve düzgün dudakları her zaman kıpırtısızdı: Hiç gülmez, hatta gülümsemezdi. Ancak çok yorgun olduğu, sık solu-

2 Turgenyev burada Marlinski'nin iki eserini birbirine karıştırıyor: Belozov *Teğmen Belozov* romanının başkahramanıdır, *Frageta Deniz Kuşu Nadejda*'nın kahramanı ise Pravin'dir – ç.n.

3 Grigoriy Aleksandroviç Peçorin: Lermantov'un *Zamanımızın Bir Kahramanı* ve *Prenses Ligovskaya* romanlarının hayalî kahramanı, Rus İmparatorluğu ordusunun bir subayı – ç.n.

4 1810-1820 yılları arasında çeşitli gizli örgütlerin katıldığı, 14 Aralık 1825'te bastırılan başkaldırıya katılanlar – ç.n.

duğu zamanlar şeker gibi beyaz, dört köşeli dişleri görünürdü. Aynı yapmacık durağanlık onun yüz hatlarında da vardı: Bu olmasaydı, hatlarının çok daha soylu bir görünümü olabilirdi. Yüzünde pek olağan olmayan yalnızca gözleriydi: Ufaktı gözleri, gözbebekleri yeşildi, kirpikleri sarı. Sağ gözü sol gözüne oranla belli belirsiz biraz yukarıdaydı ve sol gözünün kapağı sağ gözünün kapağına oranla daha çok yukarı kalkıyor, böylece bakışına bir başkalık, tuhaflık, uykulu bir hava veriyordu. Bununla birlikte, Teglev'in yüzü belli bir ölçüde hoş olsa da, yüzünde hemen her zaman şaşkınlıkla karışık bir memnuniyetsizlik ifadesi oluyordu: Sanki bir türlü yakalayamadığı tatsız bir duygu taşıyordu içinde. Bütün bunlardan dolayı gururlu biri izlenimi yaratmıyordu: Onu gururlu birinden çok, gururu kırılmış biri gibi görmek çok mümkündü. Duraksayarak, kısık bir sesle, hiç gereği yokken sözcükleri tekrarlayarak çok az konuşuyordu. Fatalistlerin büyük çoğunluğunun tersine, fazla süslü sözcükler kullanmıyordu, yalnızca mektuplarında yer veriyordu öyle sözcüklere; elyazısı tam anlamıyla çocuk elyazısı gibiydi. Komutanları onu bir subay olarak görüyordu ama öylesine, fazla yetenekli değil ve yeterince çalışkan olmayan bir subay... "Titiz ama itinasız", tugay komutanı Alman kökenli general böyle diyordu onun için. Erler ise Teglev'den söz ederken "kendi halinde", ne kokar ne bulaşır diyorlardı. Maddi durumu gereği mütevazı bir yaşamı vardı. Dokuz yaşında kimsesiz kalmıştı: Annesiyle babası ilkbahar taşkınında Oka Nehri'ni selle karşıya geçerken boğulmuşlardı. Özel bir yatılı okulda öğrenim gördü. Okulun en geri zekâlı, en uysal öğrencilerinden biriydi; ısrarla istemesi sonucu, etkili bir devlet memuru olan amcasının yardımıyla, topçu süvari muhafız alayına asker öğrenci olarak girdi ve güç de olsa önce subaylık sınavını, sonra asteğmenlik sınavını kazandı. Alayın öteki subaylarıyla arası soğuk, gergindi. Sevmiyorlardı onu, evine çok seyrek geliyorlardı, kendi de hiçbirinin evine gitmiyordu. Tanımadığı insanların olduğu yerde sıkılıyordu, doğal halini hemen kaybediyor, rahatsız oluyordu... Arkadaşlık yanı hiç yoktu ve hiç kimseyle "senlibenli" değildi. Ama saygı duyuyorlardı ona; kişiliği veya zekâsı, öğrenimi değildi ona saygı duymalarının nedeni; "fatalist" insanların değişik özelliklerini onda gördükleri için saygı duyuyorlardı ona. "Teglev'in rütbesinin

yükseleceğini, Teglev'in başarılı olacağını" subaylardan hiçbiri beklemiyordu. Ama "Teglev'in olağanüstü bir şey yapacağı" veya "Teglev'in bir anda bir Napolyon olacağı" ihtimalini düşünenler de yok değildi. Çünkü bu konuda "kaderdi" etkili olan... Teglev de, "yaşam biçimi" de, "gözyaşları" da, öyle olan insanlar gibi "şanslıydı."

III

İki olay Teglev'in subaylık görevinin en başında fatalist ününün bütünüyle sağlamlaşmasında etkili olmuştu. Şöyle ki:

Göreve başladığı gün (Mart ayının ortalarıydı) subaylığa yeni atananlarla birlikte, üzerinde üniforması, sahilde yürüyordu. O yıl ilkbahar erken gelmişti, Neva Nehri'nin buzları çözülmüştü; büyük buz parçaları geçmeye başlamıştı ama küçük buz parçaları yer yer akıntıyı zorlaştırmaktaydı. Gençler aralarında konuşuyor, gülüşüyorlardı... İçlerinden biri ansızın durdu: Akıntısı azalmış nehrin yüzeyinde, kıyıdan yirmi adım açıkta küçük bir köpek gördü. Hayvan bir buz parçasının üzerinde tir tir titriyor, ciyaklayarak ağlıyordu. Subay dişlerinin arasından "Ölecek zavallı köpek, kurtuluşu yok," dedi. Nehir köpeği ağır ağır götürüyordu, buz parçası kıyıdan suya inmek için yapılmış bir merdivenin önünden geçiyordu. Teglev birden, kimseye bir şey söylemeden merdivene koştu ve incelmiş buz parçasının üzerine atlayıp düşe kalka köpeğe ulaştı, boynundan yakaladı onu ve kıyıya atladı, köpeği yere bıraktı. Teglev'in göze aldığı tehlike o kadar büyüktü, bu yaptığı o kadar beklenmedik bir şeydi ki, arkadaşları donup kalmışlardı ve ancak eve gitmek için fayton çağırdığında (üniforması sırılsıklamdı) hep bir ağızdan konuşmaya başlamışlardı. Arkadaşlarının haykırışlarına Teglev gayet sakin karşılık vermişti:

"Doğduğunda insanın alnına ne yazıldıysa o olur, kaderden kaçılmaz."

Ve faytoncuya sürmesini söyledi.

Subaylardan biri seslendi ona:

"Köpeği de hatıra diye yanına alsaydın bari!"

Teglev "boş ver" anlamında kolunu salladı. Arkadaşları şaşkın, sessiz, bakıştılar.

Bir başka olay da birkaç gün sonra akşam, batarya komutanının evinde iskambil oyununda oldu. Teglev oyunda yoktu, bir köşede oturuyordu. Oyunda üçüncü bin rublesini kaybeden bir asteğmen yüksek sesle şöyle dedi:

"Eh, Puşkin'in 'Maça Kızı'nda olduğu gibi yaşlı bir kadın hangi kâğıdı oynamam gerektiğini söylese bana, ne iyi olurdu!"

Teglev masaya geldi, iskambil destesini aldı, karıştırdıktan sonra kesti.

"Karo altısı!" dedi.

Desteyi çevirdi, en altta karo altısı vardı.

"Sinek ası!" dedi.

Desteyi tekrar kesti, bu kez en altta sinek ası vardı. Üçüncü kez dişlerinin arasından öfkeli fısıldadı:

"Karo papaz!"

En alttaki kâğıdı üçüncü kez de bilmişti... ve birden yüzü kıpkırmızı oldu.

Anlaşılan, bu kadarını kendisi de beklemiyordu.

Batarya komutanı,

"Harika bir hokkabazlık!" dedi. "Aynı şeyi bir kez daha yapın."

Teglev batarya komutanına soğuk bir tavırla cevap verdi:

"Ben hokkabaz değilim."

Ve öteki odaya geçti.

Alttaki kâğıtları nasıl bilmişti? Nasıl olmuştu bu? Anlatmaya çalışmayacağım. Ama gözlerimle gördüm ben bunu. Ondan sonra birçok oyuncu aynı şeyi yapmayı denedi: Hiçbiri başarılı olamadı: Bir kartı bilenler oldu ama peş peşe iki kartı... hayır. Oysa Teglev üç kartı da bilmişti! Bu olay onun esrarengiz insan ve bir fatalist olarak ününü daha da artırdı. Sonraları sık sık şu soru gelmiştir aklıma: Ya başarılı olmasaydı, Tanrı bilir, durumu nasıl olurdu? Kendisi hakkında ne düşünürdü? Ama bu beklenmedik başarısı her şeyi halletmişti.

IV

Anlaşılacağı üzere, Teglev bu ününe hemen dört elle sarıldı. Bu ünü özel bir önem, özel bir renk kazandırıyordu ona... Fransızla-

rın dediği gibi, "*Cela le posait*"[5] ve pek zeki olmamasının, kıt bilgisinin, çok büyük gururunun yanında böyle bir ün çok işine geliyordu. Bunu hak etmek zordu ama sürdürmek için bir şeye gerek yoktu: Yalnızca susmak, insanlara uzak durmak yeterliydi. Ne var ki, ben bu ünü için yakınlaşmamıştım Teglev'e ve sevmemiştim onu diyebilirim. Önce, kendim de insanlara oldukça uzak olduğum, onda kendim gibi birini gördüğüm için sevmiştim onu; sonra, gerçekte iyi biri, özellikle çok iyi niyetli biri olduğu için... Ona acıyormuşum gibi bir duygu uyanmıştı bende. Onun gerçek olmayan fatalistliğinin yanında, kendisinin hiç inanmadığı trajik bir kaderin ağır baskısı altında olduğunu da hissediyordum. Elbette, bu duygumu açmıyordum ona: Bir "fatalist" için kendisine acınması gurur kırıcı olmaz mıydı? Teglev de bana yakındı: Benim yanımda rahat hissediyordu kendini, benimle konuşuyordu. Onu yok edecek veya yüceltecek o tuhaf oyunu da ben yanındayken oynamaya cesaret edebilmişti. Gururuna aşırı düşkün biri olarak o anda belki ruhunun derinlerinde yine de gurunu koruyamayacağı kuşkusunu yaşıyordu, çevresindekilerin onu küçümseyeceklerini düşünüyordu... Oysa benden, on dokuz yaşında bir delikanlıdan çekinmiyordu: Her an kuşkularla dolu yüreği akılsızca, yersiz bir şey söylemiş olmak korkusunu taşımıyordu. Benim yanımda kimi zaman çok bile konuşuyordu; konuşmasını benden başkalarının dinlemiyor olması hoşuna gidiyordu! Ünü uzun süre devam etmeyebilirdi. Bilgisiz olmasının dışında, hemen hiçbir şey de okumuyordu, ancak yerine uygun fıkralarla olayları öğrenmekle yetiniyordu. Önsezilere, tahminlere, belirtilere, tesadüflere, mutlu veya mutsuz günlere, kaderin cilvelerine, kısacası, hayatın önemine inanıyordu. Birilerinin onun yanında sözünü ettiği ama onun doğru dürüst anlayamadığı yıllık birtakım "iklim değişikliklerine" bile inanıyordu. Tam kıvamında fatalistlerin böyle şeylere inanmamaları gerekir: Onların görevi, bu tür düşünceleri başkalarına aşılamaktır... Ama bu açıdan yalnızca Teglev'i tanımıştım.

5 (Fr.) Bir yer kazandırıyordu.

V

Bir gün, hatırlıyorum, tam İlya Yortusu'ydu, 20 Temmuz'da ağabeyimi ziyarete gittim ama evinde değildi: Görevli olarak bir hafta için başka bir yere gönderilmişti. Petersburg'a dönmek istemedim, tüfeğimle çevredeki bataklıklarda dolaştım, bir çift çulluk vurdum, geceyi Teglev ile (kendisinin deyimiyle) yazlık rezidansı olduğunu söylediği boş samanlığında geçirecektik. Orada uzun uzun çene çaldık, bol bol çay içtik, pipolarımızı tüttürdük; kâh nişanlı ev sahibi Finliyle sohbet ettik, kâh bataryanın çevresinde dolaşıp duran "iy-i-i-i portakallar, limonlar..." diye bağırarak satan işportacıyla konuştuk. Sevimli bir gençti işportacı, çok konuşuyordu, öteki yeteneklerinin yanında güzel de gitar çalıyordu ve "küçükken" bir polisin kızına âşık olduğunu ama kızın onun aşkına karşılık vermediğini uzun uzun anlattı bize. Bu Don Juan büyüyünce ipek gömleğiyle artık karşılıksız aşk yaşamadığını söylüyordu. Samanlığın kapısı inişli çıkışlı çok geniş bir düzlüğe açılıyordu. İleride küçük bir dere yer yer parlıyordu; daha ötelerde, ufukta alçak ağaçların oluşturduğu koruluk görünüyordu. Gece vakit geç oldu, nihayet samanlıkta yalnız kaldık. Geceyle birlikte toprağa ince, ıslak bir sis çöktü, giderek daha koyulaşarak sonunda yoğun bir sise dönüştü. Ay çıktı, ışığı sise bir altın ışıltısı verdi. Her şey tuhaf bir biçimde hareket etmeye, sarınmaya, birbirine karışmaya başladı; uzaklar yakınlaştı sanki, yakınlar uzaklaştı, büyükler küçüldü, küçükler kocaman oldu... Her şey aydınlandı, belli belirsiz oldu. Bir masallar ülkesindeymişiz gibi hissettik kendimizi, altın beyazı loş, derin bir sessizlik, duygulu bir uyku ülkesinde... Yıldızlar yukarılarda gizemli, gümüş rengi parıldıyorlardı! İkimiz de susmuştuk. Gecenin fantastik yüzü sarsmıştı bizi: Fantastik bir etkisi olmuştu üzerimizde.

VI

İlk konuşan Teglev oldu. Duraksayarak, tümcelerinin sonunu getirmeden, aynı şeyi birkaç kez tekrarlayarak konuşuyordu. Önsezilerden... hayallerden, kuruntulardan söz ediyordu. Anlattığı-

na göre, yetim iki çocuğun eğitim ve bakımıyla ilgilenmek görevini yeni üstlenen tanıdığı bir üniversite öğrencisi, çocuklarla yatılı okula yerleştikten sonra böyle bir gecede, okulun bahçesinde dolaşırken çocukların yataklarının üzerine eğilmiş bir kadın hayali görmüş ve ertesi gün o güne kadar hiç fark etmediği portresinden, hayalinde gördüğü kadının çocukların annesi olduğunu öğrenmiş. Teglev daha sonra bana anne babasının ölümünden önce suların birkaç gün pek gürültülü aktığını söylüyordu; dedesi de Borodin Muharebesi'nde, yerde düz, yuvarlak bir taş görüp onu kaldırmak için birden eğilince, tam o anda başının üzerinden geçen, siyah miğferini parçalayan mermiden kurtulmuş. Teglev, dedesini ölümden kurtaran ve madalyon yapıp boynunda taşıdığı o taşı bana göstereceğini de söylüyordu. Daha sonra her insanın özel bir yeteneğinin, yaşam biçiminin olduğunu, bugüne kadar buna inandığını ve günün birinde içinde buna karşı bir kuşku doğarsa bu inancından da, hayatından da vazgeçeceğini, çünkü o durumda kendisi için hayatın bir anlamı kalmayacağını söylüyordu. Yüzüme şöyle bir bakıp mırıldandı: "Belki de bunu yapabilecek kadar yürekli olmadığımı düşünüyorsunuzdur? Tanımıyorsunuz siz beni... Çelik gibi güçlü bir iradem vardır!"

"Çok güzel," diye geçirdim içimden.

Teglev bir an düşündü, derinden bir göğüs geçirdi ve piposunu bir kenara koyup, bugünün kendisi için çok önemli olduğunu söyledi.

"Bugün İlya günüdür, benim isim günüm... Bu... benim için çok ağır bir gündür..."

Cevap vermedim, yalnızca baktım yüzüne. Karşımda uykulu, kederli bakışını yere dikmiş, öne eğilmiş, kambur, hantal oturuyordu.

Teglev konuşmayı sürdürdü:

"Bugün bir yaşlı dilenci kadın..." Teglev karşılaştığı her dilenciye sadaka verirdi. "... bana, benim ruhum için dua ettiğini söyledi ... Sizce tuhaf değil mi bu?"

Tekrar "Herkes ne istiyorsa yapabilir!" diye geçirdim içimden. Bu arada şunu da söylemem gerekir: Son zamanlarda Teglev'in yüzünde değişik bir endişe, korku ifadesi dikkatimi çekiyordu ve

"kaderci" bir melankoli değildi bu: Gerçekten de, içini kemiren, ona acı veren bir şey vardı. Ve şimdi de yüzündeki hüzün şaşırtmıştı beni. Acaba bana sözünü ettiği kuşkular mı ortaya çıkmaya başlamıştı? Teglev'in arkadaşları bana, onun bir süre önce komutanlığa "top arabalarının" yeniden dizaynı konusunda bir plan sunduğunu, bu planının "imzalanarak" yani azarla kendisine iade edildiğini anlatmıştı. Kendisini tanıdığım için, komutanlığın onu böyle azarlaması, önemsememesi karşısında gururunun çok incinmiş olduğunu biliyordum. Ama Teglev'de benim gördüğüm daha çok bir hüzne benziyordu ve kişisel bir özel yaşamı vardı.

Birden omuz silkip şöyle dedi:

"Ama rutubet çıktı, eve geçelim, zaten geç de oldu."

Omuz silkmek, kravatı boynunu sıkıyor gibi elini boğazına götürüp başını bir yandan öte yana çevirmek gibi bir alışkanlığı vardı. Bu hüzünlü, ani hareketi Teglev'in bir özelliğiydi, en azından bana öyle geliyordu...

Eve geçtik, o başköşedeki sedire, ben antrede yere serilen samanların üzerine yattık.

VII

Teglev sedirde uzun süre sağa sola dönüp duruyordu, ben de uyuyamıyordum. Onun anlattıkları mı etkilemişti beni, bu tuhaf gece mi canımı sıkmıştı... bilmiyorum ama bir türlü uyuyamıyordum. Sonunda öyle oldu ki, artık kendim de uyumak istemiyordum. Gözlerim açık, yatıyor, düşünüyordum, Tanrı bilir, öyle gergin neler düşünüyordum. Bir türlü uyuyamadığı zamanlar insanın aklına gelen son derece saçma şeyler geliyordu aklıma. Bir yandan öte yana dönerken kolumu uzattım... elim kalas duvara çarptı. Hafif ama uzun, boğuk bir "tak" sesi çıktı... Elim boş bir yere gelmiş olmalıydı.

Aynı yere bir kez daha (bu kez bilerek) vurdum elimi... Aynı ses tekrarlandı. Bir kez daha... Teglev birden kaldırdı başını.

"Ridel," diye mırıldandı, "duydunuz mu, biri pencereye vuruyor."

Ben uyuyor gibi yaptım. Nedense, kaderci arkadaşımla eğlenmek gelmişti içimden. Nasıl olsa uyuyamıyordum.

Başını yastığa koydu, bir süre bekledi. Tekrar peş peşe üç kez tıklattım duvarı.

Teglev tekrar doğruldu, dinlemeye başladı.

Tekrar tıklattım. Yüzüm ona dönük yatıyordum, kolumu göremezdi... Battaniyenin altından arkaya uzatmıştım kolumu.

Teglev seslendi:

"Ridel!"

Cevap vermedim.

Sesini yükseltip tekrarladı Teglev:

"Ridel! Ridel!"

Sanki yeni uyanmış gibi sordum:

"Ne var? Ne oldu?"

"Duymuyor musunuz, biri sürekli pencereyi tıklatıyor. Sanırım içeri girmek istiyor."

"Yolcunun biridir..." diye mırıldandım.

"Bu durumda içeri almamız gerekmez mi onu ya da kimin nesi olduğunu öğrenmemiz?"

Cevap vermedim ona, yine uyuyor gibi yaptım.

Aradan birkaç dakika geçti... Gene aynı şeyi yaptım...

"Tak... tak... tak!"

Teglev hemen doğruldu, dinlemeye başladı.

"Tak... tak... tak! Tak... tak... tak!"

Gecenin ağaran ışığında yarı açık gözkapaklarımın arasından onun her hareketini görebiliyordum. Bir pencereye, bir kapıya bakıyordu. Sesin nereden geldiğini anlamak gerçekten çok güçtü: Ses duvarlarda dolaşarak odanın içine dağılıyordu. Tesadüfen, akustik bir damara gelmişti elim.

"Tak... tak... tak!"

Sonunda yüksek sesle seslendi bana Teglev:

"Ridel! Ridel! Ridel!"

Esneyerek mırıldandım:

"Ne var?"

"Sesleri duymuyor musunuz? Biri bir yere tak tak vuruyor."

"Boş verin!" dedim.

Tekrar uyuyor gibi yaptım, horlamaya bile başladım...

Teglev sakinleşti.

"Tak... tak... tak!"

Bağırdı Teglev:

"Kim var orada?"

Elbette cevap veren olmadı.

"Tak... tak... tak!"

Teglev yatağından fırladı, pencereyi açtı, başını dışarıya çıkardı, öfkeli bir sesle sordu:

"Kim var orada? Cama kim vuruyor?"

Sonra kapıyı açtı, aynı soruyu tekrarladı.

Uzakta bir at kişnedi... hepsi o kadar.

Ve yatağına yürüdü.

"Tak... tak... tak!"

Teglev birden döndü, oturdu.

"Tak... tak... tak!"

Teglev aceleyle çizmelerini ayağına geçirdi, kaputunu omuzlarına attı, duvarda asılı kılıcını alıp evden çıktı. Evin çevresinde iki kez dolandığını duydum. Sürekli soruyordu:

"Kim var orada? Kimsin? Kimdir öyle tak tak vuran?"

Sonra birden sustu, sokağın benim yattığım yere yakın köşesinde kıpırdamadan, artık bir şey söylemeden durdu, bir süre sonra odaya döndü ve soyunmadan yattı.

"Tak... tak... tak!" Tekrar başladım. "Tak... tak... tak!"

Ama yattığı yerde artık kıpırdamıyordu Teglev, kimin tak tak vurduğunu da sormuyordu, başını eline dayamış, öylece duruyordu.

Bu yaptığımın artık bir şeye yaramadığını görünce bir süre sonra yeni uyanmış gibi yaptım, Teglev'e bakınca şaşırmışım gibi,

"Bir ara dışarı mı çıktınız?" diye sordum.

Teglev kayıtsız bir tavırla cevap verdi:

"Evet."

"O tak tak sesini sürekli duydunuz mu?"

"Evet."

"Ve dışarıda kimseyi görmediniz, öyle mi?"

"Evet, görmedim."

"Ve sesler kesildi, öyle mi?"

"Bilmiyorum. Şimdi umurumda değil."

"Şimdi mi? Neden özellikle şimdi?"

Teglev soruma cevap vermedi.

Yaptığımdan biraz utandım ve Teglev için üzüldüm. Ama gene de yaptığımı itiraf etmedim.

"Bakın ne diyeceğim," dedim, "sanırım size öyle gelmiştir."

Teglev yüzünü astı.

"Öyle mi düşünüyorsunuz?"

"Tak tak sesleri duyduğunuzu söylüyordunuz..."

Teglev sözümü kesti:

"Yalnızca tak tak sesleri duymadım."

"Başka ne duydunuz?"

Teglev öne doğru eğildi, dudaklarını ısırdı. Söylemekte kararsız olduğu belliydi...

Neden sonra alçak sesle,

"Beni çağırıyorlardı!" dedi.

Ve yüzünü yana çevirdi.

"Sizi mi çağırıyorlardı? Kim çağırıyordu sizi?"

"Bir kadın..." Teglev yan tarafa bakmayı sürdürüyordu. "Bugüne kadar hep öldüğünü düşündüğüm... ama artık öldüğünü bildiğim bir kadın..."

Yüksek sesle karşılık verdim:

"Yemin ederim İlya Stepanıç, size öyle gelmiştir!"

Teglev,

"Öyle mi gelmiştir?" diye tekrarladı. "Bundan emin olmak ister misiniz?"

"İsterim."

"Öyleyse dışarı çıkalım."

VIII

Hemen giyindim ve Teglev'le birlikte dışarı çıktım. Evin karşısında, sokakta başka ev yoktu. Yer yer yıkık, alçak bir çit ve çitin ötesinde ilerideki düzlüğe oldukça dik inen bir yamaç vardı. Sis hâlâ kalkmamıştı, öyle ki, yirmi adım ötesi görünmüyordu. Çite kadar yürüdük ve orada durduk.

Teglev,

"İşte, burada," dedi. Başını önüne eğdi. "Durun, sesinizi çıkar-

mayın... ve dinleyin!" Onun gibi ben de başımı öne eğdim, kulak verdim. Ve olağan bir gecenin olabildiğince zayıf uğultusundan, gecenin soluk alışından başka bir ses duymadım. Arada bir bakışarak kıpırdamadan birkaç dakika bekledik, biraz daha ileri yürümeye hazırlanıyorduk ki...

Çitin ötesinden bir ses duydum gibi geldi bana: "İlyacığım!"

Teglev'e baktım ama o bir şey duymamış gibiydi, başı önünde, öylece duruyordu.

Ses öncekinden daha açık seçik (o kadar açık seçik ki, sesin bir kadın sesi olduğu bile belli olmuştu) duyuldu: "İlyacığım... hey İlyacığım..."

İkimiz de ürperdik, birbirimizin yüzüne bakmaya başladık.

Teglev fısıldayarak sordu bana:

"Evet? Şimdi de inanmayacak mısınız?"

Alçak sesle cevap verdim:

"Durun, bu henüz bir şeyi kanıtlamaz. Orada birinin olup olmadığına bakmalıyız... Biri bize şaka yapıyor olabilir..."

Çitin üzerinden atladım, sesin geldiğini tahmin ettiğim yere doğru yürüdüm.

Ayaklarımın altında toprağın yumuşak, gevşek olduğunu hissediyordum. Uzayarak giden evlekler sisin içinde kayboluyordu. Bir bostandaydım. Ama çevremde de, ileride de bir şeyin kıpırdadığı yoktu. Her şey uykudaymış gibi kıpırtısızdı. Birkaç adım daha attım.

Teglev'den daha da kötü, seslendim:

"Kim var orada?"

"Prrr!" Tam ayaklarımın dibinden bir bıldırcın kalktı, mermi gibi uçup gitti. Elimde olmadan sendeledim... Ne saçmalık!

Arkama baktım. Teglev onu bıraktığım yerde duruyordu. Yanına gittim.

"Boşuna sesleniyorsunuz, duymaz sizi," dedi. "O ses bize... bana... çok uzaklardan geliyor."

Yüzünü ovuşturdu, sokağı geçip eve doğru yürüdü. Ama ben öyle çabuk teslim olmak niyetinde değildim, tekrar bostana döndüm. Birinin üç kez "İlyacığım" diye seslendiğinden kesinlikle kuşkum olamazdı; bu seslenişte gizli ve acıklı bir yalvarışın oldu-

ğunu da kabul etmek zorundaydım... Ama kim bilebilirdi, bana anlaşılmaz gibi gelen şey belki de Teglev'i heyecanlandıran o tak tak sesleri gibi çok basit bir şeydi?

Zaman zaman durup bakınarak çit boyunca yürüdüm. Kaldığımız evden biraz ötede, tam çitin dibinde, uzaktan sisin içinde beyaz bir karaltı gibi gözüken bol yapraklı bir aksöğüt ağacı vardı. Birden, o aksöğüdün altında yerde kocaman, canlı bir şey var gibi geldi bana. ""Kıpırdama! Kim var orada?" diye bağırarak oraya doğru koştum. Tavşan ayak sesine benzer yumuşak bir ses duydum; erkek mi, kadın mı olduğunu anlayamadığım iki büklüm biri koşarak geçti yanımdan. Yakalamak istedim onu ama yakalayamadım, ayağım takıldı, düştüm, ısırganlar yaktı yüzümü. Elimi yere koyup destek alarak kalkmaya çalışırken elimin altında sert bir şey hissettim: Bizim köylülerin kuşaklarında taşıdıkları seyrek dişli bakır, sicime bağlı bir taraktı bu. Aradım, başka bir şey bulamadım. Elimde tarakla, ısırganotunun yaktığı yanaklarımla eve döndüm.

IX

Teglev'i sedirde otururken buldum. Önündeki masada mum yanıyordu ve her zaman yanında taşıdığı küçük deftere bir şeyler yazıyordu. Beni görünce çabucak cebine koydu defteri, piposuna tütün koymaya başladı.

"Bakın babacığım, çıktığım seferden nasıl bir ganimet getirdim!" dedim. Tarağı gösterdim Teglev'e ve aksöğüdün orada neler olduğunu anlattım. "Galiba hırsızı ürküttüm," diye ekledim. "Haberiniz var mı, dün bir komşumuzun atı çalınmıştı?"

Teglev soğuk soğuk gülümsedi, piposunu yaktı. Onun yanına oturdum.

"Duyduğunuz o sesin bilinmez ülkelerden geldiğine hâlâ inanıyor musunuz İlya Stepanıç?" diye sordum.

Kolunun sert bir hareketiyle susturdu beni.

"Ridel," dedi, "şaka kaldıracak durumum yok benim, onun için rica ediyorum, şakayı bırakın."

Gerçekten de, şakaya gelecek durumda değildi Teglev. Yüzü de-

ğişmişti. Daha beyaz, daha gergindi. Tuhaf, "değişik" gözleri boş boş bakıyordu.

Bir süre sonra tekrar konuştu:

"Bunu bir gün başka birine söyleyeceğim hiç aklıma gelmezdi... Şimdi size anlatacaklarımı hiç kimse bilmeyecekti, her şey benimle mezara... evet, mezara girecekti ama öyle anlaşılıyor ki... seçim şansım yok. Kader böyleymiş! Dinleyin!"

Ve uzun bir hikâye anlattı bana.

Söyledim size baylar, kötü bir hikâyeciydi Teglev, güzel anlatamıyordu. Ama o gece yalnızca anlatma yeteneğinin olmadığından başka; ses tonuyla, bakışlarıyla, el kol hareketleriyle, kısacası her şeyiyle, nihayet doğal olmayan, gereksiz yapmacık tavırlarıyla da şaşırttı beni. O zamanlar henüz çok genç ve tecrübesizdim, bir insanın kendini tumturaklı konuşmaya, yapmacık davranışlara böylesine kaptırmış olabileceğini, bundan kopamayacağını bilmiyordum: Bir çeşit lanetlenmeydi bu! Daha sonraları bir kadınla tanıştım. O da gene öyle cafcaflı sözcüklerle, gene tiyatroda sahnedeymiş gibi tavırlarla, gene başını pek duygulu sallayarak, gözlerini süzerek oğlunun onu nasıl etkilediğini, nasıl "perişan" ettiğini anlatmıştı bana. Onu dinlerken "Kadın nasıl yalan söylüyor, numara yapıyor! Oysa oğlunu hiç sevmiyormuş!" diye düşünüyordum. Gelgelelim, bir hafta sonra o kadının gerçekten aklını yitirdiğini duymuştum. O olaydan sonra karar verirken çok daha dikkatli olmaya, izlenimlerime daha az güvenmeye başlamıştım.

X

Teglev'in bana anlattığı hikâye kısaca şöyleydi: Petersburg'da önemli bir devlet memuru olan amcasından başka, toplumda önemli bir yeri olmayan ama zengin bir halası vardı. Çocuğu olmayan halası kentli bir aileden yetim bir kız çocuğunu evlatlık edinmişti, kıza çok iyi bir eğitim verdirmişti, ona öz kızı gibi bakıyormuş. Kızın adı Maşa imiş. Teglev kızla hemen her gün görüşüyormuş. Sonunda öyle olmuş ki, birbirlerine âşık olmuşlar, Maşa kendini ona vermiş. Bu ortaya çıkmış. Teglev'in halası çok kızmış, zavallı kızı yüz kızartıcı bir şekilde evinden kovmuş, kendisi de Mos-

kova'ya taşınmış, orada evine soylu bir aileden başka bir kızı evlatlık ve vâris olarak almış. Maşa yoksul, sarhoş akrabalarının yanına dönünce çok kötü bir duruma düşmüş. Teglev onunla evleneceğine söz vermiş ama sözünde durmamış. Son kez buluşmalarında kıza durumu açıklamak zorunda kalmış. Kız gerçeği öğrenmek istemiş ve öğrenmiş. "Tamam," demiş, "senin karın olamayacaksam, ne yapmam gerektiğini biliyorum." Bu son görüşmelerinden sonra aradan iki haftayı geçkin bir zaman geçmiş.

Şöyle diyordu Teglev:

"Maşa'nın bu son söylediğinin ne anlama geldiği konusunda en küçük bir kuşkum yok... canına kıydığından eminim ve... ve bunun onun sesi olduğunu, onun beni yanına... çağırdığını düşünüyorum... Tanıdım sesini... Yapabileceğim bir şey yok!"

"Peki neden evlenmediniz onunla?" diye sordum. "Artık sevmiyor muydunuz onu?"

"Hayır; hâlâ çok seviyorum!"

O anda Teglev'in gözlerinin içine baktım baylar. O anda çok aklı başında başka bir tanıdığımı hatırladım: Hiç güzel de, zeki de, zengin de olmayan bir karısı vardı, hiç mutlu bir evlilik değildi evliliği ve kendisine neden, âşık olduğu için mi evlendiğini sorduğumda bana şöyle cevap vermişti: "Hiç de âşık olduğum için değil! Öylesine evlendim işte!" Oysa burada Teglev çok seviyordu, âşıktı. Ama o da öylesine mi evlenmemişti?!

Bir kez daha sordum Teglev'e:

"Neden evlenmediniz onunla?"

Teglev'in uykulu-tuhaf bakışı masanın üzerinde dolaştı. Tane tane konuşarak karşılık verdi:

"Bunu... birkaç sözcükle anlatmak... mümkün değildir. Bazı nedenler vardı... Ayrıca, o... soylu bir kız bile değildi. Sonra, amcam... amcamın bu konuda ne düşündüğü de önemliydi."

"Amcanızın mı?" diye haykırdım. "Yalnız yılbaşlarında 'iyi yıllar' dilemek için uğradığınız amcanızın ne düşündüğü mü önemliydi? Sizin böyle düşünmenize neden amcanızın zengin olması mıydı? Oysa bir düzineye yakın çocuğu vardı amcanızın!"

Hararetli konuşuyordum... Teglev gücenmişti, yüzü kızarmıştı... kırmızı benekler oluşmuştu yanaklarında...

Boğuk bir ses tonuyla,

"Azarlama beni," diye mırıldandı. "Ayrıca, kendimi savunduğum da yok... Kızcağızı mahvettim ve şimdi cezamı çekmeliyim..."

Başını önüne eğip sustu Teglev. Ben de söyleyecek bir şey bulamadım.

XI

Öyle on beş dakika oturduk. Teglev yan tarafa bakıyordu, ben ona... Elinden çok yaralı geçmiş asker bir hekimin dediğine göre, beyinde fırtınaların koptuğunun belirtisi olan, alnının üzerinde saçlarının dimdik, büklüm büklüm olduğunu görüyordum... Tekrar aklıma kaderin bu insanı gerçekten çarptığını, arkadaşlarının onu bir fatalist bellemelerinin boşuna olmadığını düşündüm. Ve o anda içimden suçladım onu. "Soylu kız değilmiş!" diye geçirdim içimden. "Ah, nasıl bir aristokratsın sen!"

Düşüncelerimi okumuş gibi şöyle dedi Teglev:

"Belki de suçluyorsunuzdur beni Ridel... Benim için de çok ağır bir şey bu... Ama elimden ne gelirdi? Ne yapabilirdim?"

Çenesini avcuna dayadı, demir gibi sert, kırmızı, küt parmaklarının geniş, yassı tırnaklarını yemeye başladı.

"İlya Stepanıç, ben sizin önce tahmininizin doğru olup olmadığından emin olmanız gerektiğini düşünüyorum... Belki de hayattadır sevdiğiniz kız."

Bir an, "Tak tak seslerinin nedenini anlatmalı mıyım ona?" diye düşündüm. "Hayır, daha sonra."

Teglev,

"Ordugâha geldim geleli bir mektup bile yazmadı bana," dedi.

"Bu bir şeyin kanıtı olamaz İlya Stepanıç."

Teglev kolunu salladı.

"Hayır! Artık hayatta değil o! Beni yanına çağırıyor..."

Birden yüzünü pencereye döndü.

"Gene biri tak tak vuruyor!"

Elimde olmadan güldüm.

"Eh, kusura bakmayın İlya Stepanıç! Bu kez sinirlerinizin bo-

zuk olması yanılttı sizi. Bakın: Hava aydınlanıyor. On dakika sonra güneş doğacak... Saat dört oldu ve hayaletler gündüz ortaya çıkmazlar."

Teglev ters ters baktı bana, dişlerinin arasından mırıldandı:

"İyi uykular."

Sedire uzanıp bana arkasını döndü.

Ben de yattım. Hatırlıyorum, uykuya dalmadan önce, Teglev'in neden sürekli... hayatına son vermeyi ima ettiğini düşünüyordum... Kendi istememişti evlenmeyi... kızı terk etmişti... şimdi de kendi canına kıymak istiyordu! Mantık yoktu bunda! Numara yapmasına gerek yoktu!

Böyle düşünürken çabucak uykuya daldım ve gözlerimi açtığımda güneş gökyüzünde hayli yükselmişti, Teglev evde yoktu...

Hizmetçisinin dediğine göre kente gitmişti.

XII

Çok zor, sıkıntılı bir gün geçirdim. Teglev öğlen yemeğinde de, akşam yemeğinde de yoktu. Ağabeyimin dönmesini hiç beklemiyordum. Akşam yine yoğun, bir gün öncekinden daha yoğun bir sis çöktü. Oldukça erken yattım. Pencereye tak tak vurulmasıyla uyandım.

Ürpermek sırası bana gelmişti.

Tak tak sesi tekrarlandı... Ses, gerçek olduğundan kuşku edilemeyecek kadar açık seçikti. Kalkıp pencereyi açtım, Teglev'i gördüm. Kaputuna sarınmış, kasketini gözlerinin üzerine indirmiş, karşımda kıpırdamadan duruyordu.

"İlya Stepanıç! Siz misiniz?" diye haykırdım. "Çok bekledik sizi. İçeri geçin. Kapı kapalı mıydı yoksa?"

Teglev hayır anlamında salladı başını. Boğuk bir sesle mırıldandı:

"İçeri girmeyeceğim. Sizden şu mektubu batarya komutanına vermenizi rica edecektim."

Beş yerinden mühürlü büyükçe bir zarf uzattı bana. Şaşırmıştım ama gene de aldım zarfı. Teglev hemen dönüp sokağın ortasına doğru yürüdü.

Seslendim arkasından:

"Durun, durun, nereye gidiyorsunuz? Daha yeni geldiniz... Ne var bu mektupta?"

"Mektubu yerine ulaştıracağınıza söz veriyor musunuz bana?" dedi Teglev. Ve birkaç adım daha uzaklaştı. Sisin içinde hayal meyal görünüyordu. "Söz veriyor musunuz bana?"

"Söz veriyorum... ama önce..."

Teglev daha da uzaklaştı, şimdi uzunca bir gölge gibi görünüyordu.

"Hoşça kalın," diye seslendi. "Hoşça kalın Ridel, unutmayın beni, iyi anın... Semyon'u da unutmayın."

Ve gölge de kayboldu.

Bu kadarı da fazlaydı. Şöyle geçirdim içimden: "Ah, yapmacık meraklısı adam! İşin gücün hava atmak!" Ama gene de dehşete kapılmıştım. Elimde olmayan bir korku kalbimi sıkıştırıyordu. Kaputumu omzuma atıp koşarak çıktım evden.

XIII

Evet ama nereye gidecektim? Her taraf sisle kaplıydı. Köy yolunda sağa doğru yürüdüm, çok geçmeden önümü göremez oldum: Kaldığımız ev köyün en son evinden bir önceki evdi, ondan sonrası yer yer çalılıklarla kaplı bomboş bir araziydi. Daha ileride, köyden bir çeyrek versta ötede bir akağaç korusu vardı ve korunun içinden geçen küçük dere biraz uzakta köyün aşağısından geçiyordu. Neyin nerede olduğunu çok iyi biliyordum, çünkü gündüz çok kez görmüştüm buraları; oysa şimdi bir şey göremiyordum ve yoğun sisin beyazlığında yamacın nerede başladığını, derenin nereden geçtiğini tahmin edebiliyordum. Gökyüzünde ay soluk beyaz bir leke gibiydi ama ışığı bir gece önce olduğu gibi sisi ışıtamıyordu, yukarıda mat, geniş bir örtü gibi asılı duruyordu. Yürümeye devam ettim, bir yandan da dinliyordum... Tek ses yoktu, yalnızca su çulluklarının ıslıkları duyuluyordu.

"Teglev!" diye seslendim. "İlya Stepanıç!! Teglev!!"

Sesim sisin içinde uzağa gidemeden cevapsız kaldı; sanki ilerilere gitmesine sis engel oluyordu.

Tekrar seslendim:

"Teglev!"

Cevap veren olmadı.

Rastgele yürümeye başladım. İki çite çarptım, bir kez az kaldı hendeğe düştüm, bir kez yerde bir şeye takıldı ayağım...

Sürekli sesleniyordum:

"Teglev! Teglev!"

Birden arkamda, çok yakınımda bir ses duydum:

"Evet, buradayım... Ne istiyorsunuz benden?"

Hemen döndüm...

Karşımda Teglev duruyordu; kolları yana sarkıktı, kasketi başında değildi. Yüzü solgundu ama bakışı canlı, gözleri her zaman olduğundan iriydi... Açık dudaklarının arasından uzun uzun, derinden soluyordu.

Onu gördüğüme sevinmiştim.

"Tanrı'ya şükür!" diye haykırdım. İki koluna yapıştım. "Tanrı'ya şükür! Sizi bulamayacağımdan korkuyordum. Beni böyle korkutmanız biraz ayıp olmadı mı? İlya Stepanıç insaf yani!"

"Ne istiyorsunuz benden?" diye tekrarladı.

"İstediğim... İstediğim, önce benimle eve dönmeniz... Sonra istediğim, bir dost olarak bu yaptığınızın ne anlama geldiğini bana anlatmanız ve albaya yazdığınız bu mektubun ne olduğu... Petersburg'da başınıza kötü, beklemediğiniz bir şey mi geldi yoksa?"

Teglev olduğu yerde kıpırdamadan durmayı sürdürüyordu; cevap verdi:

"Petersburg'da beklediğim şeyi buldum."

"Yani şunu mu demek istiyorsunuz... tanıdığınız kadın... şu Maşa..."

Teglev sanki öfkeli, hemen karşılık verdi:

"Canına kıymış! Üç gün önce toprağa vermişler onu. Bir not bile bırakmamış bana. Kendini zehirlemiş."

Teglev bu korkunç sözcükleri peş peşe sıralamıştı. Taş kesilmiş gibi olduğu yerde kıpırdamadan duruyor, elini kolunu sallıyordu.

"Gerçekten mi?" dedim. "Ne büyük bir felaket! İçinize doğmuştu... Korkunç bir şey bu!"

Başka bir şey söyleyemedim. Şaşkındım. Teglev sessizce, sanki mağrur bir tavırla kollarını göğsünün üzerinde kavuşturdu.

"Peki ama," dedim, "neden burada böyle duruyoruz? Eve gidelim."

"Gidelim," dedi Teglev. "Ama bu siste evin yolunu nasıl bulacağız?"

"Bizim evde ışık yanıyor, ışıktan buluruz. Hadi gidelim."

Teglev,

"Siz önden yürüyün," dedi. "Ben arkanızdan gelirim."

Yürüdük. Beş dakika kadar yürüdük ama yolumuzu bulmamıza yarayacak ışık görünürde yoktu. Neden sonra iki kırmızı nokta olarak göründü. Teglev düzenli adımlarla arkamdan geliyordu. Bir an önce eve varmayı, Teglev'den Petersburg'da olanları ayrıntılarıyla öğrenmeyi çok istiyordum. Onun söyledikleriyle sarsılmıştım, duyduğum pişmanlığın ve biraz da boş inancın korkusuyla, daha eve varmadan, bir gece önceki esrarlı tak tak seslerini benim çıkardığımı... Ve bu şakamın nasıl trajik bir sonuç verdiğini ona itiraf ettim!

Teglev bunun önemli olmadığını, benim elimin başka bir gücün etkisiyle bunu yaptığını ve bunun benim onu hiç tanımadığımı gösterdiğinin kanıtı olduğunu söylemekle yetindi. Tuhaf derecede sakin ve tekdüze sesini tam kulağımın dibinde işitiyordum.

"Ama tanıyacaksınız beni," diye ekledi. "Dün size iradenin gücünden söz ettiğimde nasıl gülümsediğinizi fark etmiştim. Tanıyacaksınız beni ve dediklerimi hatırlayacaksınız."

Sisin içinde köyün ilk evi karşımızda karanlık bir ucube gibi belirdi... arkasından ikincisi, bizim evimiz... ve benim kokumu almış olacak, köpeğim havlamaya başladı.

Pencereyi tıklattım. Teglev'in uşağına seslendim:

"Semyon! Hey, Semyon! Çabuk kapıyı aç."

Kapı gıcırdayarak açıldı. Semyon eşiğe çıktı.

"İlya Stepanıç, buyursunlar," dedi.

Ve bakındı.

Ancak, İlya Stepanıç arkamda değildi. Kaybolmuştu Teglev, yer yarılmış, içine girmişti.

Afallamıştım. Eve girdim.

XIV

Teglev'e de, kendime de öfkemin yerini ilk anda şaşkınlık almıştı.

Çıkıştım Semyon'a:

"Senin efendin aklını yitirmiş! Tam bir deli senin efendin! Acele Petersburg'a gitti, sonra döndü, durup dururken kaçtı! Gidip buldum onu, kapıya kadar getirdim, birden gene kaçtı! Böyle bir havada evde oturamıyor! Tam dolaşacak zamanı buldu!"

Kendime kızıyordum: "Neden kolundan tutup getirmedim onu!"

Semyon bir şey söylemeye hazırlanıyor gibi sessiz bakıyordu bana ama o zamanın uşaklarının alışık oldukları gibi, olduğu yerde yalnızca ileri geri adım atıyordu.

Sert bir tavırla sordum ona:

"Kente saat kaçta gitmişti?"

"Sabah saat altıda."

"Nasıl, endişeli, üzgün bir hali var mıydı?"

Semyon başını önüne eğdi.

"Bizim efendimiz değişik bir insandır," dedi, "kimse anlayamaz onu. Kente gitmek için hazırlanıyordu, yeni üniformasını getirmemi istedi. Saçlarını yaptı..."

"Ne demek saçlarını yaptı?"

"Saçlarını taradı. Saç maşalarını getirdim kendisine."

Ne yalan söyleyeyim, bu kadarını beklemiyordum.

Sordum Semyon'a:

"İlya Stepanıç'ın Maşa adında bir kadın arkadaşını tanıyor musun sen?"

"Mariya Anempodistovna'yı nasıl tanımam efendim? Çok iyi bir hanımefendidir kendileri."

"Efendin âşık mıydı ona, şu Mariya... soyadı neyse?"

Semyon içini çekti.

"O hanımefendi yüzünden mahvolacak İlya Stepanıç. Çünkü çok fazla seviyor onu ama kendisiyle evlenmeye bir türlü karar veremiyor, ayrılamıyor da ondan. Elinde değil, yapamıyor bunu. Ama çok seviyor onu."

Merak edip sordum:

"Peki güzel bir kız mıdır bu Mariya?"

Semyon ciddileşti.

"Efendiler öyle kızları seviyorlar."

"Ya sana göre?"

"Bizim için... beden olarak hiç uygun değil."

"Neden?"

"Çok zayıf."

"Peki kız ölürse," dedim, "sence İlya Stepanıç dayanamaz mı onun acısına?"

Tekrar içini çekti Stepan.

"Bunu biz bilemeyiz, efendilerin işi bu... ama bizim efendimiz çok değişik biridir!"

Teglev'in bana verdiği hayli kalın mektubu masanın üzerinden aldım, elimde şöyle bir çevirdim... Üzerindeki adres şöyleydi: "Batarya komutanı saygıdeğer süvari albay hazretlerine", albayın adı, baba adı, soyadı son derece itinalı, güzel yazılmıştı. Zarfın sol köşesinde altı iki kez çizilmiş şu sözcük vardı: "Acildir."

"Beni dinle Semyon," dedim, "senin efendin için korkuyorum ben. Sanırım aklı yerinde değil. Hemen arayıp bulmalıyız onu."

"Baş üstüne," dedi Semyon.

"Ama dışarıda öyle bir sis var ki, iki arşın[6] ötesini görmek imkânsız. Ama fark etmez: Denememiz gerekiyor. Birer fener alalım, ne olur ne olmaz diye, her pencerenin önüne birer mum koyup yakalım."

"Baş üstüne," diye tekrarladı Semyon, fenerleri, mumları yaktı ve evden çıktık.

XV

Nasıl dolaştığımızı, yolumuzu zaman zaman nasıl kaybettiğimizi anlatmak imkânsız! Fenerlerin bize hiç faydası olmuyordu; çevremize çökmüş beyaz, neredeyse aydınlık karanlıkta hiç etkili değillerdi. Sürekli birbirimize seslenmemize, bağırmamıza, üstelik "Ben buradayım!" diye haykırmamıza karşın, benim durmadan "Teglev! İlya Stepanıç!" diye, Semyon'un "Efendim Teglev! Beyefen-

6 Arşın: 71 cm karşılığı eski bir Rus uzunluk ölçü birimi – ç.n.

dim!" diye seslenmemize karşın, Semyon'la birkaç kez birbirimizi bile kaybettik. Sis o kadar şaşırtmıştı ki bizi, uykuda gibi dolaşıp duruyorduk. Bir süre sonra sesimiz kısılmıştı: Rutubet göğsümüzün en derinlerine kadar işlemişti. Pencere önlerindeki mumlar sayesinde bir kez daha evin önünde buluştuk. Aramalarımız bir sonuç vermemişti. Ancak arada bir yan yana geliyorduk, o kadar. Bunun için haberleşmemeye, herkesin kendi bildiği gibi aramasına karar verdik. Semyon sol tarafa, ben sağ tarafa doğru yürüdük ve çok geçmeden birbirimizin sesini duymaz olduk. Sis kafamın içine bile girmişti sanki, sarhoş gibi yürüyor, yalnızca sesleniyordum: "Teglev! Teglev!"

Birden cevap geldi:

"Buradayım!"

Aman Tanrım! Nasıl sevindim! Sesin geldiği tarafa nasıl koştum... Önümde bir insan figürü karaltısı vardı... Oraya doğru gittim... Nihayet!

Ama karşımda Teglev yerine, aynı bataryadan Telepnev diye biri vardı.

"Seslenmeme siz mi karşılık verdiniz?" diye sordum.

"Bana seslenen siz miydiniz?" diye karşılık verdi.

"Hayır; Teglev'e sesleniyordum ben."

"Teglev'e mi? Evet, biraz önce gördüm kendisini. Ne tuhaf bir gece! İnsan evini bulamıyor."

"Siz Teglev'i gördünüz mü? Ne tarafa gidiyordu?"

Subay kolunu uzattı.

"Galiba şu tarafa! Ama bu siste ne tarafa olduğu belli değil. Evet, sözgelimi, köyün ne yanda olduğunu biliyor musunuz? Bir kurtuluş, köpeğin havlaması... Ne aptal bir gece... İzninizle sigaramı yakabilir miyim? Hiç değilse, belki yolu bulmama yardım eder."

Fark ettiğim kadarıyla subay biraz çakırkeyifti.

Sordum ona:

"Teglev bir şey söylemedi mi size?"

"Evet, söyledi! 'Selam, kardeşim!' dedim. 'Elveda kardeşim!' diye karşılık verdi. 'Elveda demek de ne oluyor? Neden elveda?' Şöyle karşılık verdi: 'Biraz sonra tabancamı şakağıma dayayıp ateş edeceğim...' Ne tuhaf!"

Kalbim duracak gibi oldu.

"Size böyle mi dedi?"

Subay,

"Ne tuhaf!" diye tekrarladı.

Uzaklaştı.

Subayın söylediğinden henüz kendime gelememiştim ki, birinin ismimle bana seslendiğini duydum. Semyon'un sesini tanıdım.

Cevap verdim... Semyon yanıma geldi.

XVI

Sordum ona:

"Ne oldu? Buldun mu İlya Stepanıç'ı?"

"Buldum efendim."

"Nerede?"

"Şurada, biraz ötede."

"Peki nasıl buldun onu? Canlı mı?"

"Ne diyorsunuz siz efendim, konuştum kendisiyle." O anda büyük bir yük kalktı yüreğimin üzerinden. "Üzerinde kaputu, bir akağacın altında oturuyordu... Gayet iyiydi kendileri. Şöyle dedim kendilerine: 'Lütfen İlya Stepanıç, eve gidelim; Aleksandr Vasiliç sizi çok merak ediyorlar.' Şöyle cevap verdiler bana: 'İstediği kadar merak etsin! Ben temiz havada oturmak istiyorum. Başım ağrıyor. Hadi sen eve git. Ben daha sonra geleceğim.'"

Ellerimi çırparak haykırdım:

"Ve sen ayrıldın yanından, öyle mi?!"

"Başka ne yapabilirdim? Gitmemi emrettiler... Nasıl kalabilirdim orada?"

Bütün korkularım tekrar doldular içime.

"Hemen şimdi onun yanına götür beni, duydun mu? Hemen şu anda! Ah Semyon, Semyon! Hiç beklemezdim senden bunu! Buraya yakın bir yerde mi demiştin?"

"Çok yakın, işte koruluk şurada başlıyor... orada oturuyor. Dereye en çok iki sajen[7] uzak... Derenin kenarında buldum kendilerini."

7 2,13 m karşılığı eski bir Rus uzunluk ölçü birimi – ç.n.

"Hadi oraya götür beni! Çabuk!"

Semyon önden yürüdü.

"Lütfen böyle gelin efendim... Dereye inişte, hemen oracıkta..."

Ne var ki, dereye inecek yerde bir çukura girdik ve kendimizi boş bir samanlıkta bulduk...

Birden haykırdı Semyon:

"Ah! Durun! Galiba sağa saptım... Şu yana, daha sola yürümemiz gerekiyordu."

Sola döndük... bu kez yabani otların içine daldık, zor çıktık oradan... Hatırladığım kadarıyla, köyümüzün yakınında yabani otların böyle boy atmış olduğu bir yer yoktu. Birden ayaklarımızın altının bataklık olduğunu, o güne kadar görmediğim kabarık yosunlar arasında kaldığımızı hissettik... Geri döndük, karşımıza dik bir yamaç çıktı, yamacın tepesinde bir ağıl vardı; orada birinin horladığını duyduk. Semyon da, ben de oraya doğru birkaç kez seslendik. İçeride biri yattığı yerde döndü sanki, samanlar hışırdadı ve hırıltılı bir ses "Nö-bet-te-yim!" diye karşılık verdi.

Tekrar geri döndük... Tarlalar, tarlalar, dümdüz tarlalar...

Ağlayacaktım... "Kral Lear"da soytarının sözcüklerini hatırlıyordum: "Sonunda... bu gece hepimizi deli edecek."[8]

Umutsuzluk içinde sordum Semyon'a:

"Ne tarafa gitmeliyiz?"

Ne diyeceğini bilemeyen şaşkın uşak,

"Galiba şeytan yolumuzu şaşırttı efendim," dedi. "Doğrusu, öyle... Şeytanın işi bu!"

Ona bağırmak, sitem etmek geldi içimden ama tam o anda dikkatimi çeken hafif bir ses geldi kulağıma. Bulunduğumuz yerin yakınından gelen, dar boğazlı bir şişenin sıkı mantarı çıkarıldığında oluşan tok sesi andıran bir sesti bu. Bana çok yakın bir yerden gelmişti bu ses. Neden öylesine tuhaf gelmişti bana o ses bilemiyorum ama hemen o yana doğru yürüdüm.

Semyon da arkamdan geldi. Birkaç saniye sonra sisin içinde yüksek, geniş bir karaltı belirdi.

Sevinçle haykırdı Semyon:

"Koruluk! İşte o koruluk! Evet, işte... Bakın efendim akağa-

8 Shakespeare, *Kral Lear*, III. Perde 4. Sahne – ç.n.

cın dibinde oturuyor... Hâlâ onu bıraktığım yerde oturuyor. Evet, efendim bu benim efendim!"

Dikkatli baktım. Gerçekten de, akağacın dibinde, sırtı bize dönük, iki büklüm biri oturuyordu. Hemen yanına gittim, arkadan Teglev'in kaputunu tanıdım, kendisini de, göğsünün üzerine düşmüş başını da tanıdım.

"Teglev!" diye seslendim.

Ama cevap vermedi.

"Teglev!" diye tekrarladım.

Elimi omzuna koydum.

Birden, benim dokunmamı bekliyormuş gibi öne doğru sallandı, otların üzerine yüzükoyun yığıldı. Semyon'la hemen kaldırdık onu, sırtüstü yatırdık. Yüzü soluk değildi ama cansız-kıpırtısızdı; sıkılı dişleri beyaz parlıyordu, kıpırtısız ve açık gözleri olağan, uykulu ve "değişik"ti...

Semyon birden,

"Tanrım!" diye mırıldandı.

Ve kanlı elini gösterdi bana... Bu kan Teglev'in önü açık kaputunun sol tarafının altından, kalbinin olduğu yerden bulaşmıştı Semyon'un eline.

Teglev hemen yanında, yerde duran tek namlulu tabancasıyla kalbine ateş etmişti. Duyduğum o zayıf ses bu uğursuz patlamanın sesiydi.

XVII

Teglev'in intihar etmesi arkadaşlarını pek şaşırtmadı. Size daha önce söylediğim gibi, arkadaşlarının düşüncesine göre, bir "fatalistti" kendisi; ondan özellikle böyle bir şeyi beklemiyor olsalar da, buna benzer olağandışı bir şey yapmasını da beklemiyor değillerdi. Batarya komutanına yazdığı mektupta ilk istediği şuydu: Asteğmen İlya Teglev'in kendi isteğiyle hayatına son vermiş olması nedeniyle yoklamadan düşülmesi ve bu arada masasının gözünde borçlarının tamamını karşılayacak nakit paranın olduğunun kayda geçmesi; ikinci olarak da: aynı zarfta bulunan zarflanmamış ikinci mektubun muhafız süvari kolordu komutanı çok önemli kişi-

ye[9] iletilmesi. Anlaşılacağı üzere, bu ikinci mektubu hepimiz okuduk, bazılarımız onun kopyasını aldı. Teglev'in bu ikinci mektubu yazarken çok özendiği belliydi. Hatırladığım kadarıyla şöyle başlıyordu mektup: "İşte, yüce efendimiz, üniformalarımızda en küçük bir aksaklık karşısında ne kadar sert ve katı olduğunuzu, bir subayınızın huzurunuza biraz soluk yüzle, ürkek çıktığında onu nasıl azarladığınız hepimizin malumudur ve işte şimdi ben yüksek huzurlarınıza düpedüz kaputumla, hatta boynumda kravatım olmadan çıkıyorum..." Ah, toprağı bol olsun, Teglev'in her sözcüğü, her harfi büyük bir titizlikle seçilmiş bu mektubu ne çok etkilemişti beni! Bunun öyle bir anda ne saçma olduğunu sorabilir miydim kendime? Yazdığı mektubun Teglev'in pek hoşuna gittiği belliydi. O zamanlar moda olan böyle parlak, cafcaflı, Marlinski'ye özgü bütün sözcüklere yer vermişti mektubunda. Daha sonra kaderinden, hayatta çektiklerinden, yerine getiremediği görevinden, mezara götürdüğü bir sırrından, onu anlamak istemeyen insanlardan; toplumsallıktan söz eden, "münzevi" bir hayat yaşamış, kendini suçlu hisseden bir ozandan şiirlere yer veriyordu. Ne yalan söyleyeyim, Teglev'in ölmeden önce yazdığı bu mektup hayli basitti ve kendisine yazılmış bu mektubu o yüce kişinin nasıl küçümseyerek okuduğunu, okuduktan sonra "Sünepe subay! Aptal şey!" diye mırıldandığını getiriyordum gözümün önüne. Mektubun sonunda Teglev'in yüreğinden bir çığlık kopmuştu: "Ah, yüce prensim! Kimsesiz bir insanım ben, çocukluğumdan bu yana kimse sevmedi beni, herkes kaçtı benden... Bana ait olan tek kalbi de kendim mahvettim!" Mektubunu böyle bitirmişti.

Teglev'in kaputunun cebinde Semyon, efendisinin yanından hiç ayırmadığı küçük bir not defteri buldu. Defterin hemen bütün sayfaları koparılmıştı, yalnızca bir yaprağı kalmıştı, o sayfada da şunlar yazılıydı:

9 1826-1844 yılları arasında muhafız süvari kolordu komutanı büyük prens Mihail Pavloviç'ti – ç.n.

Napolyon doğum. 15 Ağustos 1769	İlya Teglev doğum. 7 Ağustos 1811
1769	1811
15	7
8 (ağustos yılın 8. ayı)	1 (ocak, yılın 1. ayı)
Toplam 1792	Toplam 1819
1	1
7	8
9	1
2	9
Toplam 19!	Toplam 19!
Napolyon öldü 5 mayıs 1825[10]	İlya Teglev öldü.. 21 temmuz 1834
1825	1834
5	21
5 (mayıs yılın 5. ayı)	7 (temmuz yılın 7. ayı)
Toplam 1835	Toplam 1862
1	1
8	8
3	6
5	2
Toplam 17!	Toplam 17!

Zavallı! Bunun için mi topçu olmuştu yoksa?[11]

Onu intihar etmiş biri olarak, mezarlığın dışında toprağa verdiler, çok kısa bir süre sonra da tamamen unuttular.

10 Teglev'in yazdığı yanlış. Napolyon 5 Mayıs 1821'de öldü – ç.n.

11 Napolyon askerlik mesleğine topçu subayı olarak başlamıştı – ç.n.

XVIII

Teglev'in toprağa verildiği gün ben hâlâ köydeydim (ağabeyimi bekliyordum). Semyon odaya girdi, İlya'nın benimle görüşmek istediğini söyledi.

"Hangi İlya?" diye sordum.

"Bizim işportacı İlya."

Gelmesini söyledim.

Postacı İlya odaya girdi. Asteğmenin ölümüne biraz üzüldüğünü; onun neden böyle bir şey yaptığına çok şaştığını söyledi.

"Sana borcu mu vardı?" diye sordum.

"Hayır, yoktu. Aldığı her şeyin parasını düzenli olarak öderdi. Ama ne diyecektim..." İşportacı sırıttı. "Sizde benim bir şeyim var..."

"Neyiniz?"

"Şu efendim." Tuvalet masasının üzerinde duran seyrek dişli tarağı gösterdi. Ekledi: "Küçük bir şey ama bir hediyedir bana..."

Birden başımı diktim; hatırladım.

"Senin adın İlya değil miydi?"

"Evet efendim, İlya."

"Yani ben sana mı... o zaman... aksöğüdün altında?"

İşportacı göz kırptı, daha çok sırıttı.

"Evet efendim, bana..."

"Yani sana mı sesleniyorlardı?"

İşportacı oynak bir tavırla tekrarladı:

"Evet efendim, bana..." Sesini yükseltip ekledi: "Anne babasının benimle görüşmesini istemedikleri bir kız vardı orada..."

"Tamam, tamam," diye sözünü kestim.

Tarağı verip gönderdim onu.

"Demek kimmiş o İlya?" diye geçirdim içimden ve anlatarak kafanızı şişirmek niyetinde olmadığım felsefi düşüncelere daldım. Çünkü kader, kısmet, alınyazısı gibi boş şeylere inanan hiç kimseyi inanmaktan vazgeçirmek niyetinde değilim.

Petersburg'a dönünce Maşa ile ilgili bilgi toplamaya çalıştım. Onu tedavi eden doktoru bile buldum. Ve Maşa'nın kendini zehirlemediğini, koleradan öldüğünü öğrenince çok şaşırdım! Teglev'den dinlediklerimi anlattım doktora.

Doktor birden haykırdı:

"Eh! Eh! Teglev dediğiniz orta boylu, hafif kambur, kısık sesli topçu subayı değil mi?"

"Evet."

"Tamam. Bana geldi o subay, ilk kez görüyordum kendisini. Kızın kendini zehirlediğini iddia ediyordu. 'Hayır, koleradan öldü,' dedim. 'Hayır, zehirledi kendini,' diye tutturdu. 'Hayır, koleradan,' desem de, 'Hayır, kendini zehirledi,' diyor, başka bir şey demiyordu. Sanırım aklı pek yerinde değildi. Besbelli çok inatçıydı, dediğim dedik diyordu... Neyse, 'haklısın' demek zorunda kaldım... 'Hoşunuza gidecekse, tamam, kendini zehirledi,' dedim. Teşekkür etti, elimi bile sıktı, çıkıp gitti."

Teglev'in aynı gün nasıl intihar ettiğini anlattım doktora.

Doktor kaşını bile oynatmadı, dünyada çok değişik tuhaf insanların olduğunu söylemekle yetindi.

"Haklısınız," dedim.

Evet, biri intihar edenlerle ilgili çok doğru bir şey söylemiş: Yapmak niyetinde oldukları şeyi gerçekleştirene kadar hiç kimse inanmaz onlara, gerçekleştirdiklerinde de acımazlar onlara.

Punin ile Baburin

(Pyotr Petroviç B.'nin Öyküsü)

(Пунин и Бабупит)

... Artık yaşlandım ve hastayım, daha çok, her gün biraz daha yaklaşmakta olan ölümümü düşünüyorum; seyrek de olsa geçmişi düşünüyorum, ruhsal bakışımı seyrek de olsa geçmişe yöneltiyorum. Ancak arada bir kışın, yanan şöminenin karşısında otururken; yazın, bahçede iki yanı ağaçlı gölge yolda sakin yürürken geçmiş yılları, olayları, yüzleri hatırlıyorum. Ama düşüncelerim hayatımın olgunluk çağında da, gençlik çağında da durmuyor. Beni ya erken çocukluk günlerime ya da yeniyetmelik çağıma götürüyorlar. İşte şimdi olduğu gibi: Kendimi sert, asabi büyükannemin köyünde görüyorum (henüz on iki yaşındayım) ve hayalimde iki şey canlanıyor...

Sırasıyla ve ilişkisine göre anlatacağım.

I

1830

Yaşlı uşak Filippıç her zaman olduğu gibi, papyonuyla, "kendine güvenini yitirmemek için" dudakları sıkıca kapalı, kır perçemi alnına düşmüş, parmaklarının ucuna basarak girdi odaya; öne saygıyla eğilerek, tepside resmî mühürlü büyükçe bir zarf uzattı büyükanneme. Büyükannem gözlüğünü taktı, mektubu okudu...

"Kendisi dışarıda mı?" diye sordu.

Filippiç çekingen, mırıldandı:

"Ne emretmiştiniz efendim?"

"Akılsız şey! Mektubu getiren dışarıda mı diye soruyorum sana..."

"Dışarıda, dışarıda... Yazıhanede oturuyor."

Büyükannem kehribar tespihini şakırdattı...

"Söyle gelsin..." Büyükannem bana döndü: "Sen uslu otur oturduğun yerde."

Ben köşedeki taburemde kıpırdamadan oturuyordum zaten.

Büyükannem sıkı disiplin altında tutuyordu beni.

* * *

Beş dakika sonra odaya siyah saçlı, esmer, elmacık kemikli yüzü çiçekbozuğu, kartal burunlu, ufak, gri gözleri kalın kaşlarının altından sakin, hüzünlü bakan otuz yaşında biri girdi. Ufak gözlerinin rengi de, ifadesi de adamın her şeyiyle doğulu olduğu belli görünüşüne hiç uymuyordu. Üzerinde ağırbaşlı, uzun bir setre vardı. Odaya girince kapıda durdu, yalnızca başını eğerek selam verdi.

Büyükannem,

"Senin soyadın Baburin mi?" diye sordu ve hemen kendi kendine mırıldandı: "*Il a l'air d'un arménien.*"[1]

Adam boğuk, sakin bir sesle cevap verdi:

"Evet efendim."

Büyükannemin ona daha ilk sözcüğünde "sen" diye hitap etmesi üzerine adamın kaşları çatılmıştı. Acaba büyükannemin kendisine "siz" diye hitap etmesini bekliyor olabilir miydi?

"Rus musun sen? Ortodoks musun?"

"Evet efendim."

Büyükannem gözlüğünü çıkardı, Baburin'i yukarıdan aşağı şöyle bir süzdü. Baburin bakışını önüne indirmedi ama ellerini arkasına attı. En çok sakalı ilgimi çekmişti: Çok kısa kesilmişti ve böyle mavi yanaklar, sakal hayatımda hiç görmemiştim.

"Yakov Petroviç," diye başladı büyükannem, "bana yazdığı mektupta senin 'aklı başında', çalışkan olduğunu yazıyor; peki neden ayrıldın onun yanından?"

1 (Fr.) Ermeni'ye benziyor.

"Kendilerine değişik özellikte adamlar gerekli efendim."

"Değişik... özellikte mi? Nasıl, anlayamadım..." Büyükannem tekrar şakırdattı tespihini. "Yakov Petroviç bana iki tuhaflığınızın olduğunu yazmış. Nedir bu iki tuhaflığınız?"

Baburin hafiften omuz silkti.

"Tuhaflıklarımla ne anlatmak istediğini bilmiyorum. Acaba benim... dayak cezasına karşı olduğumu mu?"

Büyükannem şaşırdı.

"Yakov Petroviç seni cezalandırmak mı istedi yoksa?"

Baburin'in esmer yüzü kıpkırmızı oldu.

"Yanlış anladınız hanımefendi. Benim prensibimde köylülerin dayakla cezalandırılmaları yoktur."

Büyükannem bu kez daha çok şaşırdı, kollarını bile havaya kaldırdı. Neden sonra başını biraz yana yatırıp, tekrar baktı Baburin'in yüzüne.

"Ya!" diye mırıldandı. "Prensibinde yoktur demek? Evet, benim için hiç fark etmez; seni kâhya olarak almayacağım yanıma, büro memurum, yazıcım olacaksın. Elyazın nasıldır?"

"Güzeldir, hatasız yazarım."

"Benim için bu da fark etmez. Okunaklı olsun, yeni kullanılmaya başlamış birtakım kuyruklar, işaretler olmasın yeter. Peki öteki tuhaflığın neymiş?"

Baburin ne diyeceğini bilemedi, öksürdü...

"Beyefendi belki de... benim yalnız olmadığımı ima etmek istemiştir.."

"Evli misin?"

"Yo... hayır efendim, ama..."

Büyükannem kaşlarını çattı.

"Yanımda biri var... erkek... arkadaşım, on yıldır yanımdan ayırmadığım yoksul biri..."

"Akraban mıdır?"

"Hayır akrabam değil, arkadaşımdır." İtiraz gelmesini önlemek amacıyla hemen ekledi Baburin: "Kendisi sizin için herhangi bir olumsuzluğa, aksaklığa neden olmaz. Benim yemeğimden yer, benim odamda kalır; işinize yarayabilir de, çünkü okuma yazması vardır; açıkça söyleyecek olursam, çok olgun, çok düzgün biridir."

Büyükannem dudaklarını yiyerek, gözlerini kısarak dinliyordu Baburin'i.

"Geçimini sen mi karşılıyorsun?"

"Evet efendim ben."

"Acıdığın için mi yanına aldın onu?"

"Doğrusunu isterseniz... yoksul bir insanın başka yoksula yardımcı olması gerektiği gibi..."

"Demek öyle! İlk kez duyuyorum. Şimdiye kadar bunun daha çok, zenginlerin görevi olduğunu düşünüyordum."

"Size şunu söyleyebilirim, zenginler için bu... ama bizler için..."

Büyükannem Baburin'in sözünü kesti:

"Pekâlâ tamam, tamam, güzel..." Ve bir an düşündükten sonra, burnundan mırıldandı. Her zaman kötüye işaretti bu: "Kaç yaşındadır senin o beslemen?""

"Benim yaşlarımdadır efendim."

"Senin yaşlarında mı? Senin yetiştirmen olduğunu sanmıştım."

"Hayır efendim; kendisi arkadaşımdır, ayrıca..."

Büyükannem ikinci kez kesti Baburin'in sözünü:

"Yeter... Demek bir hayırseversin sen. Yakov Petroviç haklıymış: Senin durumunda biri için büyük bir tuhaflık bu. Neyse, şimdi iş konusuna gelelim. Ne gibi işler yapacağını anlatacağım sana. Ayrıca maaşın konusuna gelince... *Que faites vous ici*?"[2] Büyükannem kuru, sarı yüzünü birden bana dönüp ekledi: "*Allez étudier votre devoir de mythologie.*"[3]

Hemen ayağa fırladım, büyükannemin elini öptüm ve mitoloji çalışmaya değil, doğrudan bahçeye koştum.

* * *

Büyükannemin bahçesi çok eski ve genişti; bir yandan yalnızca sazan ve kayabalığı değil, şimdilerde pek çok yerde bulunmayan kızılkanat balığının da olduğu gölede kadar uzanıyordu. Bu göledin başında sık bir söğütlük vardı; daha yukarıda yamacın iki yanında da sık ceviz, mürver ağaçları, hanımelileri, çakal erikleri, altlarında süpürge otları ve çalılıklar... Çalılıkların arasında ise

2 (Fr.) Burada ne yapıyorsunuz?

3 (Fr.) Gidip mitoloji ödevinizi yapın.

zümrüt yeşili küçük çimenlik alanlar, pembeli, zümrüt yeşili şapkalarıyla ipeksi çayır çiçekleri görünüyordu. İlkbaharlarda bülbüller şakırdı oralarda, karatavuklar ıslık çalardı, guguk kuşları guguklardı; orası aşırı sıcak yaz günleri serin olurdu. O yeşilliklerin içine dalmayı severdim. Çok sevdiğim, yalnızca benim bildiğim gizli (en azından ben öyle sanıyordum) yerlerim vardı oralarda. Büyükannemin odasından çıkar çıkmaz doğru "İsviçre" diye isim taktığım o gizli yerlerimden birine koştum. Ama "İsviçre"ye daha varmamıştım ki, yarı kurumuş çalıların, yeşil dalların arasından benim o yerimi benden başka birinin daha keşfetmiş olduğunu fark edince çok şaşırdım! Sarı kalın kumaştan cüppeli, kasketli, çok uzun boylu biri en sevdiğim yerde ayakta duruyordu! Sessizce yaklaştım ve hiç tanımadığım, yine çok uzun bir yüz, yumuşak bakan kırmızı gözler, küçük, dolgun dudaklar üzerinde çok komik bir burun gördüm ve titreyen, arada bir toplanan bu dudaklardan ince bir ıslık çıkıyor; bu arada kemikli ellerin göğüs üzerinde karşılıklı duran uzun parmakları sert daireler çiziyordu. Parmakların hareketi zaman zaman duruyor, dudaklar ıslık çalmayı, titremeyi kesiyor; baş kulak kesiliyor gibi öne uzanıyordu. Daha yaklaştım, daha dikkatli baktım... Yabancının iki elinde kanaryaları öttürmek için kullanılan iki fincan vardı. Üzerine bastığım bir dal çıtırdadı, yabancı ürperdi, iyi görmeyen küçük gözlerini çalılığa dikti, geri çekilecek oldu... o anda bir ağaca çarptı, oflayarak durdu.

Ortaya çıktım. Yabancı gülümsedi.

"Merhaba," dedim.

"Merhaba Küçük Bey!"

Bana Küçük Bey demesi hoşuma gitmemişti. Bu ne samimiyet! Sert bir tavırla sordum:

"Burada ne yapıyorsunuz?"

Yabancı gülümsemeyi sürdürerek cevap verdi:

"Görüyorsunuz... Kuşları öttürmeye çalışıyorum." Elindeki fincanları gösterdi bana. "İspinozlar çok güzel karşılık veriyor! Sizin yaşta gençlerin çok sık kuş sesi dinlemeleri gerekir! Bakın: Şimdi ince sesler çıkaracağım, benim arkamdan hemen çok hoş cıvıldamaya başlayacaklar..."

Fincanları birbirine sürtmeye başladı. Yakındaki söğütten bir ispinoz hemen karşılık verdi. Yabancı sessizce güldü, göz kırptı bana.

Yabancının bu gülüşünde, göz kırpmasında, her hareketinde, peltek konuşmasında, zayıf sesinde, eğri bacaklarında, ince kollarında, kasketinde, uzun cüppesinde... her şeyinde bir iyi niyet, masumluk, eğlenceli bir şey vardı.

"Buraya ne zaman geldiniz?" diye sordum.

"Bugün."

"Siz yoksa büyükannemle konuşan Bay Baburin'in dediği?"

"Bay Baburin hanımefendiyle konuştu mu? Evet, ben onun arkadaşıyım. Benden söz etmiştir hanımefendiye."

"Arkadaşınızın adı Baburin, sizin adınız nedir?"

"Punin. Soyadım Punin benim; Punin. O Baburin'dir, ben ise Punin." Tekrar fincanları gıcırdatmaya başladı. "Duyuyor musunuz, ispinozu duyuyor musunuz... Ne güzel ötüyor!"

Bu tuhaf adamdan birden çok hoşlanmıştım. Aşağı yukarı bütün çocuklar gibi ben de yabancılardan ya çekinir ya da onlara karşı mağrur durur, üstünlük taslardım, oysa bununla uzun zamandır tanışıyor gibiydim.

"Benimle gelin," dedim, "gidelim, buradan daha iyi bir yer biliyorum; orada bir bank var: Otururuz, hem göledin benti de görünüyor oradan."

Yeni arkadaşım sözcükleri şarkı söyler gibi uzatarak karşılık verdi:

"Gidelim, gidelim."

Önden yol verdim ona. Yürürken yalpalıyor, bacaklarını sallayarak öne, boynunu geriye atıyordu.

Sırtında, yakalığı ve cüppesinin altında büyükçe bir şeyin sallandığını fark ettim.

"Sırtınızdaki nedir?" diye sordum.

"Nerede?" diye sordu. Yakalığını eliyle yokladı. "A! Bu şişi mi soruyorsunuz? Önemli değil! Anlaşılan süs olsun diye duruyor orada. Bana bir zararı yok."

Banka götürdüm onu, oturdu, ben de yanına oturdum.

"Burası çok güzelmiş!" dedi. Derin derin soluduktan sonra ek-

ledi: "Oh, burası çok güzelmiş! Harika bir bahçeniz var! Oh, oh, oh!"

Yandan baktım ona. Elimde olmadan, yüksek sesle,

"Kasketiniz ne tuhaf!" dedim. "Bakmama izin var mı?!"

"Elbette Küçük Bey, buyurun."

Kasketini çıkardı; elimi uzatacak oldum ama bakışımı kaldırdım, tutamadım kendimi, birden güldüm. Punin'in başı cascavlaktı; yukarıya doğru sivri başının dümdüz, bembeyaz cildinde tek saç yoktu.

Avcunu dolaştırdı başında, o da güldü. Gülerken sanki soluk almakta zorlanıyor gibi oldu, ağzını genişçe açtı, gözlerini kapadı, alnında ise dalgalar gibi, üç damar aşağıdan yukarı doğru çıktı.

Neden sonra,

"Nasıl?" dedi. "Sanki gerçek yumurta gibi, değil mi?"

Heyecanla karşılık verdim:

"Evet, gerçek bir yumurta gibi! Uzun zamandır mı başınız böyle sizin?"

"Evet ama bir zamanlar saçım vardı! Argonotların altın yapağısı gibiydi saçlarım!"

On iki yaşında olmama karşın, mitolojiye duyduğum merak sayesinde Argonotların ne olduğunu biliyordum ama neredeyse yoksul giyimli bir insanın ağzından bu sözcüğü duymak şaşırtmıştı beni.

Kürklü kuşağının tüyü dökülmüş pamuk vatkalı, karton siperi kırık kasketini elimde çevirerek sordum Punin'e:

"Mitoloji okudunuz galiba?"

"Bir şeyler okudum işte sevgili Küçük Beyim; hayatta bir eksiğim yoktu! Ama şimdi bakarsanız, çırılçıplağım."

Kasketini başına geçirdi, kırlaşmış kaşlarını çattı, nasıl bir çocuk olduğumu, anne babamın kimler olduğunu sordu.

"Bu köyün sahibesinin torunuyum," dedim. "Onun tek torunuyum. Annem babam öldüler."

Punin haç çıkardı.

"Mekânları cennet olsun! Demek yetimsiniz ama aynı zamanda vâris. Soylu bir aileden olduğunuz belli..." Heyecanlı olduğunu göstermek amacıyla parmaklarını şaklattı. "... Gözleriniz de fıl-

dır fıldır... öf... öf... Peki muhterem efendim, ne dersiniz, arkadaşım büyükannenizle anlaşmış, kendisine söylenen görevi almış olabilir mi?"

"Bilmiyorum."

Punin "hı" diye bir ses çıkardıktan sonra ekledi:

"Eh! Belli bir süre için bile olsa bu işe başlarsa çok iyi olacak. Yoksa diyar diyar dolaşacağız, başımızı sokacak bir yerimiz olmayacak, sıkıntılarımız devam edecek, üzüleceğiz..."

Sözünü kestim:

"Söyler misiniz, bir din adamı mısınız siz?"

Punin bana döndü, gözlerini kıstı.

"Neden böyle bir soru sordunuz bana sevgili dostum?"

"Kilisede dua okuyorlarmış gibi konuşuyorsunuz da..."

"Demek Ortodoks din adamları gibi bir dil kullanıyorum? Ama bunda yadırgamanızı gerektirecek bir şey yok; tutalım ki olağan bir sohbette böyle konuşmak bazen yersiz kaçar; ancak, insanın duygulandığında kullandığı sözcükler değişir, yücelir... Rus dili öğretmeniniz bunları öğretmedi mi size, öyle olduğunu anlatmadı mı?"

"Anlatmadı," dedim. "Köyde kaldığımız sürece öğretmenim olmuyor benim. Moskova'dayken çok öğretmenim vardı."

"Peki uzun zamandır mı köydesiniz?"

"İki aydan fazladır; büyükannem köyde şımardığımı söylüyor. Ama köyde bir mürebbiyem de var."

"Fransız mı?"

"Evet Fransız."

Punin ensesini kaşıdı.

"Matmazel mi?"

"Evet, adı Matmazel Frike." Birden, on iki yaşında bir erkek olmama karşın, bir mürebbimin değil de, sanki kızmışım gibi bir mürebbiyemin olmasından utandım gibi geldi bana! Umursamaz bir tavırla ekledim: "Ama sözünü pek dinlemiyorum. Umurumda değil!"

"Ah asilzade çocukları, asilzade çocukları! Bayılırsınız yabancılara! Rus eğitmenlere uzak durursunuz, yabancıların önünde eğilirsiniz..."

"Nedir bu dediğiniz?" diye sordum. "Şiir diliyle mi konuşuyorsunuz?"

"Ne sandınız? Gerektiğinde, gerektiği gibi konuşabilirim; benim kişiliğimin özelliğidir bu..."

Tam o anda arkamızda, bahçeden keskin bir ıslık sesi geldi. Punin hemen kalktı banktan.

"Bağışlayın Küçük Bey; arkadaşım bu, beni çağırıyor, arıyor beni... Bir söyleyeceği vardır bana..."

Çalıların arasına dalıp gözden kayboldu. Ben bankta bir süre daha oturdum. İçimde şaşkınlığa benzer bir duyguyla oldukça hoş başka bir duygu daha vardı... Daha önce böyle bir insanla ne karşılaşmıştım, ne de konuşmuştum. Hafiften hayallere kapılmıştım... ama mitolojiyi hatırladım, eve gittim.

* * *

Evde büyükannemin Baburin'i işe aldığını öğrendim: Avlunun ucundaki uşakların kaldığı evde küçük bir oda vermişlerdi ona. Arkadaşıyla hemen yerleşti oraya.

Ertesi sabah çayımı içtikten sonra Matmazel Frike'den izin almadan uşakların kaldığı eve gittim. Dünkü o tuhaf adamla tekrar sohbet etmek istiyordum. Kapıyı tıklatmadan (evde bile böyle bir alışkanlığımız yoktu bizim) doğrudan girdim odaya. Orada aradığım kişiyi, Punin'i değil, onun koruyucusu, hayırseveri Baburin'i buldum. Yatak kıyafetiyle, pencerenin önünde, bacaklarını iki yana genişçe açmış, uzun bir havluyla başını, ensesini kuruluyordu.

Kollarını indirmeden, kaşlarını çatıp sordu bana:

"Ne istemiştiniz?"

Şapkamı çıkarmadan, gayet rahat bir tavırla,

"Punin yok mu?" diye sordum.

Baburin hiç acele etmeden,

"Bay Nikandr Vasilıç Punin şu anda burada değil," dedi. "Ama izninizle şunu söyleyeyim size genç adam: Başka birinin odasına böyle paldır küldür girmek yakışık alır mı?"

Ben! Genç adam! Nasıl böyle bir şey söyleyebilirdi bana! Öfkelenmiştim.

Bu kez artık rahat değil, mağrur bir tavırla,

"Kim olduğumu bilmiyorsunuz herhalde," dedim, "buranın sahibesi hanımefendinin torunuyum ben."

Baburin tekrar havluyla kurulanmaya başlayıp karşılık verdi:

"Kim olduğunuz benim için fark etmez; hanımefendinin torunu da olsanız, bir başkasının odasına kapıyı çalmadan giremezsiniz."

"Nasıl başka birinin odası oluyormuş burası? Ne dediğinizin farkında mısınız?! Burada her yer benimdir."

"Hayır, izninizle burası benimdir; çünkü bu oda yapacağım işlere karşılık bana verilmiştir."

Sözünü kestim:

"Bana akıl vermeye kalkışmayın lütfen, neyin ne olduğunu sizden daha iyi bilirim ben..."

Bu kez o kesti benim sözümü:

"Neyin ne olduğunu öğrenmeniz gerekir, çünkü bu yaşta her şeyi bilemezsiniz, öğreneceksiniz... Sorumluluklarımı biliyorum ve haklarımı da çok iyi biliyorum, benimle böyle konuşmayı sürdürecek olursanız, buradan derhal çıkmanızı rica etmek zorunda kalacağım..."

O anda odaya Punin yalpalayarak, ayağını sürterek girmemiş olsaydı tartışmamız nasıl biterdi, bilmiyorum. Yüzlerimizin ifadesinden aramızda tatsız şeylerin geçtiğini anlamış olacak, hemen sevecen bir gülümsemeyle bana döndü.

Elini kolunu düzensiz sallayarak, sessizce gülerek yüksek sesle şöyle dedi:

"A, Küçük Bey! Sevgili Küçük Bey! Demek beni ziyarete geldin sevgili dostum!" ("Ne oluyoruz? Hemen senlibenli oluverdi benimle?" diye geçirdim içimden.) "Neyse, hadi gidelim, bahçeye çıkalım. Orada bir şey buldum... Bu sıkıcı yerde durmayalım! Gidelim."

Punin'in arkasından yürüdüm ama kapının eşiğinde durmayı, Baburin'e meydan okurcasına şöyle bir bakmayı gerekli görmüştüm. Yani, "Senden korkmuyorum!"

Baburin de aynı bakışla karşılık verdi bana, hatta (beni ne kadar küçümsediğini bana iyice anlatmak için olsa gerek) havluya sesli pufladı...

Arkamdan kapıyı kapadığımda Punin'e şöyle dedim:

"Arkadaşın çok küstah!"

Punin tombul yüzünü dönüp neredeyse korkuyla baktı bana. Gözlerini iri iri açıp sordu:

"Kim için söylüyorsunuz bunu?"

"Elbette onun için... adı neydi? Şu Baburin için söylüyorum."

"Paramon Semyonoviç için mi?"

"Evet; şu... esmer için."

Punin sevecen bir sitemle mırıldandı:

"E... e... e! Nasıl böyle bir şey söyleyebiliyorsunuz Küçük Bey, Küçük Bey! Paramon Semyonoviç çok değerli, prensip sahibi, dürüst bir insandır! Elbette gururuna düşkündür, kendi değerini bilir çünkü. Ayrıca çok bilgili bir insandır, daha önemli yerlerde olması gerekirdi! Ona karşı saygılı davranmak gerekir dostum, çünkü o..." Punin kulağıma eğildi, "... bir cumhuriyetçidir!"

Bakışımı Punin'in yüzüne diktim. Böyle bir şeyi hiç beklemiyordum. Kaydanov'un ve öteki tarih yazarlarının eserlerinde bir zamanlar, çok eskilerde Yunanlı ve Romalı cumhuriyetçilerin olduğunu okumuştum ve onların hepsini başlarında miğferleriyle, ellerinde yuvarlak kalkanlarıyla ve çıplak, kalın bacaklarıyla hayal ederdim. Ancak, gerçekte, günümüzde, özellikle Rusya'da, ...oye ilinde cumhuriyetçilerin olabileceği... bütün bildiklerimi sarsmış, altüst etmişti!

Tekrar etti Punin:

"Evet sevgili dostum, evet; Paramon Semyonoviç bir cumhuriyetçidir... Böyle bir adamdan nasıl söz edilmesi gerektiğini öğrenmelisiniz! Neyse, şimdi bahçeye gidelim. Düşünebiliyor musunuz, ne buldum orada! Kızılkuyruk yuvasında bir guguk kuşu yumurtası! Bir mucize bu!"

Punin'le bahçeye gittik; bu arada içimden tekrarlıyordum: "Cumhuriyetçi! cum...hu... ri... yetçi!"

Sonunda verdim kararımı: "Sakalı onun için mavi!"

* * *

Bu iki kişiyle (Punin ve Baburin'le) ilişkim o gün kesin olarak biçimlendi. Baburin kısa bir süre sonra bende saygıya benzer bir şeyin karıştığı düşmanca bir duygu uyandırır olmuştu. Ondan korkuyordum da! Bana karşı davranışlarında önceki sertliği kaybol-

duğunda bile korkuyordum ondan. Ama Punin'den korkmuyordum; saygı bile duymuyordum ona, (açık olarak söyleyeyim) palyaço gibi görüyordum kendisini ama yürekten seviyordum onu! Onun yanında saatlerce kalmak, onunla yalnız olmak, anlattığı hikâyeleri dinlemek... gerçek bir haz vermeye başlamıştı bana. "İyi niyetli."... "*du commun*"[4] adamla bu "*intimité*"[5] büyükannemin hiç hoşuna gitmiyordu; oysa ben fırsat buldukça hemen eğlenceli, değer verdiğim tuhaf arkadaşımın yanında alıyordum soluğu. Büyükannemin, köye uğrayan yüzbaşıya evdeki can sıkıcı durumdan yakınan Matmazel Frike'yi ceza olarak Moskova'ya geri yollamasından sonra Punin'le buluşmalarımız daha sıklaşmıştı. On iki yaşında bir çocukla uzun sohbetleri Punin'in canını hiç sıkmıyordu; sanki kendi istiyordu bu sohbetleri. Gümüş rengi kavakların hoş kokan gölgesinde kuru, dümdüz çimenlerin üzerinde ya da göledin kenarında kamışların arasında, çökmüş kıyının yumrulu ağaç köklerinin tuhaf bir biçimde dışarı çıktığı iri, ıslak kumunda otururak kaç kez tekrar tekrar dinlemiştim onu! Punin hayat hikâyesini ayrıntılarıyla anlatıyordu bana. Onun yaşadığı mutlulukları, mutsuzlukları büyük bir içtenlikle dinliyordum! Babası zangoçmuş; "Harika bir insandı ama kendini kaybedercesine içerdi."

Punin papaz okulunda okumuştu ama "kırbaç cezası"na dayanamadığı ve dine karşı bir ilgi duyamadığı için çok acılar çekmesine neden olan dünya vatandaşı olmayı seçmiş, nihayetinde serseri bir hayat sürmeye başlamıştı. Punin çoğu zaman sözünü şöyle bitiriyordu: "Ve velinimetim Paramon Semyonoviç'le karşılaşmış olmasaydım yoksulluklar, rezillikler içinde mahvolup gidecektim!" Punin cafcaflı konuşmayı seviyordu; yalan olmasa da, abartılı sözcükler, ifadeler kullanmayı çok seviyordu; her şeye hayret ediyordu, her şeyden heyecanlanıyordu... Ondan etkilenip ben de abartılı konuşmaya, heyecanlanmaya başlamıştım. Yaşlı dadım şöyle diyordu bana: "Son zamanlarda şeytanlaştın sen, haç çıkar..." Punin'in anlattıklarından çok etkileniyordum ama daha çok, benimle birlikte kitap okumasından hoşlanıyordum. Bir fırsatını yakaladığında koltuğunun altında kocaman bir kitapla karşıma an-

4 (Fr.) Sıradan.

5 (Fr.) Ruhsal yakınlık, samimiyet.

sızın bir derviş ya da iyi ruh gibi çıkıp uzun, eğri parmağını gizlice bükerek, gizemli bir biçimde göz kırparak, başıyla ve kaşlarıyla, omuzlarıyla, bedeninin bütünüyle bana, bahçede kimsenin bizi göremeyeceği, bulamayacağı bir yeri işaret ettiğinde duyduğum mutluluğu anlatamam! Ve işte gizlice kaçmıştık; kimseye belli etmeden gizli yerlerimizden birine gitmiştik; işte yan yana oturuyorduk, işte kitap, o zamanlar benim için anlatılmaz güzel bir küf kokusuyla yavaşça açılıyordu! İçim nasıl titreyerek, nasıl bir heyecanlı bir bekleyiş içinde bakıyordum Punin'in yüzüne, dudaklarına! Biraz sonra büyüleyici sözcüklerin dökülmeye başlayacağı dudaklarına! Okumanın ilk sözcükleri duyuluyor sonunda! Çevrede her şey kayboluyor... hayır, kaybolmuyor, arkasında dost, koruyucu bir izlenim bırakarak uzaklaşıyor, sisle kaplanıyor! Bu ağaçlar, bu yeşil yapraklar, boy atmış otlar bütün dünyadan saklıyor bizi; nerede olduğumuzu, ne yaptığımızı kimse bilmiyor ve yanımızda yalnızca şiir var, şiirin içine dalıyoruz, benimsiyoruz onu; çok önemli, büyük, gizemli şeyler oluyor bize... Punin daha çok şiirler, yüksek sesli, gürültülü şiirler okuyor; bütün ruhunu koyuyor şiirlere! Şiirleri okumuyordu, antik Yunan rahibesi Python gibi coşkuyla, uzatarak haykırıyordu! Şöyle bir alışkanlığı da vardı: Şiiri önce vızıldar gibi alçak sesle mırıldanmaya başlıyor... Deneme diyordu buna; sonra şiir tane tane gürlüyordu, Punin birden kollarını dua ediyor gibi de, emrediyor gibi de değil, havaya kaldırıyordu... Böylece yalnızca Lomonosov'u, Sumarokov'u, Kantemir'i (şiirler ne kadar eski olursa Punin daha coşkulu okuyordu onları) değil, Heraskov'un "Rossiada"sını bile okuyorduk! Ne yalan söyleyeyim, en çok da bu "Rossiada" heyecanlandırıyordu beni. Orada başka kahramanların arasında bir de güçlü kuvvetli, kahraman bir Tatar kadın vardı. Şu anda adını hatırlamıyorum ama o zaman ondan söz edilince hemen elim ayağım titremeye başlıyordu! Punin'in başını pek anlamlı yana eğerek şöyle dediği oluyordu: "Evet, Heraskov hep böyle yüksekten söyler. Bazen şiiri öyle bir yere götürür ki, şaşırırsın... Sağlam durmalısın! Anlamaya çalışırsın onu ama o yükseltir sesini, gümbürder... Onun için yalnızca şöyle diyebilirsin: Herraskov!!" Punin Lomonosov'u fazla sade buluyor, serbest söylemi için pek beğenmiyordu; Çar'dan yana olduğunu söy-

lediği Derjavin'e ise neredeyse düşmandı. Bizim evde yalnızca şiir okunmadığı gibi, edebiyata ilgi duyan da yoktu ve şiiri, özellikle Rus şiirini değmez, basit buluyorlardı. Büyükannem Rus şiirine şiir bile demezdi; ona göre her şair ya ayyaştı ya da süzme salak. Böyle bir ortamda yetiştiğim için Punin'den iğrenerek uzaklaşmam gerekirdi (üstelik bir asilzade çocuğu olarak alışkanlıklarıma da bu ters, yakışıksızdı) ve onun etkisinde kalmamalı, şiirlerini dinlememeliydim... Ama öyle olmuştu... Ben de şiirler ya da büyükannemin deyimiyle berbat şeyler okumaya başlamıştım; şöyle dizelerin olduğu birtakım şiirler bile yazmaya başlamıştım:

"İşte dönüyor kocaman pervane
Kanatları çarpıyor her yana..."

Punin birtakım ses uyumsuzlukları buluyordu yazdıklarımda ama özünün gereksiz, kötü olduğunu söylüyordu.

Ne yazık ki ikimizin birlikte bütün bu denemelerimiz, heyecanlarımız, coşkumuz, şiir dolu günlerimiz bir anda bitti. Bir felaket çöktü üzerimize.

* * *

Büyükannem o zamanların icracı generallerinin tersine, her şeyin temiz, düzenli olmasını isterdi; temiz ve düzenli olması zorunlu olan yerler arasında bahçemiz de vardı. Bu yüzden, yıllık ödemelerini yapmayan köylüleri, boş uşakları zaman zaman bahçeye salardı: Köylüler yolları temizler, zararlı otları ayıklar, çiçeklerin altlarını açarlardı vb. İşte böyle bir gün büyükannem bahçeyi kontrole giderken yanına beni de almıştı. Her yerde, ağaçların arasında, çiçekliklerde beyaz, kırmızı, gri gömlekler vardı; kürek gıcırtıları, toprağı savuran kazmaların boğuk sesleri duyuluyordu. Büyükannem çalışanların yanından geçerken kartal gözüyle birden, içlerinden birinin ötekilerden daha kayıtsız çalıştığını ve onu görünce şapkasını pek isteksiz çıkardığını fark etti. Henüz genç, soluk benizli, donuk bakışlı gözleri içe çökük bir delikanlıydı bu. Yamalı, yırtık pırtık pamuklu kaftanı dar omuzlarında iğreti duruyordu.

Büyükannem, arkasından parmaklarının ucuna basarak gelen Fillippiç'a sordu:

"Kimdir bu?"

Filippıç kekeleyerek cevap verdi:

"Siz... hangisini... soruyorsunuz..."

"Ah, aptal! Bana kurt gibi bakanı, şunu soruyorum. Şu ayakta duran, çalışmayanı."

"O mu efendim? Evet efendim... o... o... Yermil'dir efendim, toprağı bol olsun Pavel Afanasyev'in oğlu."

Pavel Afanasyev on yıl önce büyükannemin evinde başuşakmış, büyükannem çok severmiş onu ama sonra Pavel Afanasyev birden büyükannemin gözünden düşmüş, gene birden, ahırda görevlendirilmiş; hayvan bakıcılığında tutunamamış, daha da aşağıya indirilmiş, sonunda köyde gözden uzak, ayda bir pudun karşılığında kümese gönderilmiş ve felç geçirip, ailesini büyük yokluk içinde bırakarak ölmüş.

"Ya!" dedi büyükannem, "Demek armut uzağa düşmemiş. Hizaya getirmek gerekiyor onu. Bana böyle alttan alttan bakan insan istemem ben yanımda."

Büyükannem eve döndü ve gerekeni yaptı. Üç saat sonra "tam hazırlıklı" Yermil'i büyükannemin penceresinin önüne getirdiler. Zavallı çocuk köye gönderiliyordu; birkaç adım ötesinde, çitin önünde yoksul eşyası yüklü arabası duruyordu. O zamanlar öyleydi! Yermil'in başında şapkası yoktu; başı önünde, ayakları çıplak, çizmelerini iple omzuna asmış, öylece ayakta duruyordu. Büyükannemin evine dönük yüzünde ne bir umutsuzluk, ne hüzün, ne de bir şaşkınlık vardı; renksiz dudaklarında anlamsız bir gülümseme donup kalmıştı; soğuk, kısık gözleri ısrarla önüne, yere bakıyordu. Büyükanneme onun pencerenin önünde olduğunu haber verdiler. Büyükannem kanepeden kalktı, ipek giysisi belli belirsiz hışırdayarak pencereye gitti, saplı altın gözlüğünü burnunun üzerine koyup köye sürgün gidecek çocuğa baktı. Odasında o anda kendisinden başka dört kişi vardı: Başuşak, Baburin, Kazak hizmetçi çocuk ve ben.

Büyükannem başını yukarıdan aşağı salladı...

Bir anda kısık, neredeyse ezik bir ses duyuldu:

"Hanımefendi..."

Dönüp arkama baktım. Baburin'in yüzü kıpkırmızıydı... kararacak ölçüde kızarmıştı; çatık kaşlarının altında ufak, aydınlık, kes-

kin noktalar belirmişti... Hiç kuşku yoktu: "Hanımefendi" diyen o, Baburin'di!

Büyükannem de baktı sesin geldiği yana ve saplı gözlüğünü Yermil'den Baburin'e doğrulttu.

Burnundan, tane tane sordu:

"Kimdi... bunu söyleyen?"

Baburin yavaşça öne çıktı.

"Hanımefendi," dedi, "ben söyledim... Düşündüm ki... Size şunu söylemek isterim, bu yaptığınız hiç doğru değil efendim..."

Büyükannem saplı gözlüğünün yönünü değiştirmeden,

"Yani?" dedi.

Baburin her sözcüğü zorlanarak söylediği belli olsa da, açık seçik bir ifadeyle devam etti:

"Şunu söylemek isterim size hanımefendi... bir suçu olmayan bu delikanlıyı uzaklaştırmanız konusunda... İzninizle söyleyeyim, bu çeşit emirleriniz başka olumsuzluklara, (Tanrı korusun!) kötü olaylara yol açacağı gibi, otoritenizin zayıflamasına da neden olabilir."

Büyükannem kısa süren bir sessizlikten sonra,

"Sen nerede okudun?" diye sordu.

Ve saplı gözlüğünü indirdi.

Baburin ne diyeceğini bilemedi.

"Ne buyurdunuz efendim?" diye mırıldandı.

"Nerede okuduğunu soruyorum sana! Pek akıllıca şeyler söylüyorsun da..."

"Ben..." dedi Baburin, "benim eğitimim..."

Büyükannem küçümser bir tavırla omuz silkti. Baburin'in sözünü kesti:

"Demek benim emirlerim hoşuna gitmiyor. Bu hiç de umurumda değil. Adamlarım benim emrim altındadırlar ve onlarla ilgili verdiğim herhangi bir karar için kimseye hesap vermem; ancak, benim yanımda fikir yürütmelerine ya da kendileriyle ilgili olmayan bir işe burunlarını sokmalarına alışık değilimdir. Ayrıca, halk tabakasından okumuş hayır sahiplerine de ihtiyacım yoktur; bana itiraz etmeyen adamlar lazımdır! Seni yanıma almadan da böyle yaşadım, senden sonra da öyle yaşayacağım. İşime yaramazsın sen: Kovuldun." Büyükannem başuşağa döndü. "Nikolay Antonov, bu

adamın hesabını gör; öyle ki, bu akşam yemeğinde burada olmasın. Duydun mu beni? Canımı sıkma. Onun yanındaki... o aptalı da onunla beraber gönder." Tekrar pencereden dışarı bakınca ekledi: "Yermil hâlâ ne bekliyor? Onun işi de tamam. Hâlâ ne duruyor orada?" Büyükannem canını sıkan bir sineği kovalıyormuş gibi, pencereye doğru salladı mendilini. Sonra kanepeye oturdu ve bizlere dönüp canı sıkkın, şöyle dedi:

"Hadi boşaltın odamı!"

Kazak bekçi dışında hepimiz çıktık. Kazak hizmetçi "herkes" değildi çünkü.

* * *

Büyükannemim emri eksiksiz yerine getirildi. Yemek vaktine doğru Baburin ile dostum Punin çiftlikten ayrıldılar. Üzüntümü, içten, tam anlamıyla çocuksu umutsuzluğumu burada anlatmayacağım. Bu duygum öylesine güçlüydü ki, cumhuriyetçi Baburin'in cesaretli çıkışı karşısında duyduğum saygılı şaşkınlığımı bile unutturmuştu bana. Büyükannemle konuştuktan sonra hemen odasına gitmiş, eşyalarını toplamaya başlamıştı. Sürekli çevresinde dolanmama karşın, (aslında Punin'in yanından ayrılmıyordum) ne bir sözcük söylüyordu bana ne de yüzüme bakıyordu. Punin de hiç kendinde değildi, o da tek sözcük etmiyordu ama durmadan bana bakıyordu, gözlerinde yaşlar vardı... hep aynı gözyaşları: Akmıyorlardı, kurumuyordu da. "Velinimetini" eleştirmeye cesareti yoktu. Paramon Semyonoviç hiçbir konuda yanlış yapamazdı... ama dalgın, üzgündü. Vedalaşırken Punin'le "Rossiada"dan bir şeyler okumayı denedik; bunun için kilere kapandık, (bahçeye gitmeye gerek yoktu) ama daha ilk dizelerde tıkandık, on iki yaşıma ve hayli iddialı olmama karşın, hüngür hüngür ağlamaya başlamıştım. Arabaya binerlerken sonunda döndü bana Baburin, yüzünün her zamanki sert ifadesini hafif yumuşatarak şöyle dedi: "Size ders olsun bu delikanlı; bugünkü olayı unutmayın ve büyüdüğünüzde bu çeşit haksızlıklar yapmamaya çalışın. İyi bir kalbiniz var, karakteriniz henüz bozulmuş değil... Dikkat edin, kendinizi koruyun: Böyle olmaz çünkü!" Gözyaşlarım burnumdan aşağı dudaklarıma, çeneme seller gibi dökülürken kekeledim: "Bu dediğinizi unutmaya-

cağım... her zaman hatırlayacağım, size söz veriyorum... dediğiniz gibi yapacağım... kesinlikle... kesinlikle..."

Ama bu arada yirmi kez kucaklaştığımız Punin (sakalının sıcaklığından yanaklarım yanıyordu, kokusu burnumdaydı) birden coştu! Arabanın oturma yerinde ayağa fırladı, kollarını havaya kaldırdı, gür bir sesle (nereden gelmişti ona bu gür ses!) Derjavin'in Davut Zeburu'ndan bir bölüm okumaya başladı:

"Ayağa kalk, ulu Tanrı! Yargıla
Yeryüzü tanrılarını!
Ne söylersen söyle,
Yanlış yapanları, kötüleri bağışla!
Yasaları korumaktır senin görevin..."

"Otur," dedi ona Baburin.

Punin oturup devam etti:

"Görevin senin, suçsuzları kurtarmak,
Zavallıları savunmak,
Güçlülerden güçsüzleri korumak..."

Punin "güçlülerden" derken parmağıyla büyükannemin evini göstermiş, sonra aynı parmağıyla arabacı yerinde oturan arabacının sırtına dokunmuştu.

"Yoksulları gözden uzak tutuyorlar!
Anlamıyorlar! Görmek istemiyorlar..."

Büyükannemin evinden koşarak gelen Nikolay Antonov avazı çıktığınca bağırdı:

"Hadi yürü! Pis herif! Uyuma!"

Ve araba hareket etti. Ama uzaktan hâlâ Punin'in sesi geliyordu:

"Diril, Tanrım, yüce Tanrım!
Gel, kötüleri yargıla, cezalandır...
Ve dünyanın tek hâkimi ol!"

"Soytarı!" diye söylendi Nikolay Antonov.

Akşam duasını hanımefendinin saat kaçta okutmak istediğini öğrenmeye gelmiş zangoç kapının önünden seslendi:

"Çocukken yeterince kırbaçlamamışlar bunu!" dedi.

* * *

Aynı gün Yermil'in hâlâ köyde olduğunu, toprak sahiplerinin yetkilerini sınırlayan yasa gereği işlemler için kente gitmeyi ertesi güne ertelediğini öğrenince arayıp buldum onu, param olmadığı için iki mendilimi, eski bir çift potinimi, bir tarağımı, eski bir pijamamı ve oldukça yeni bir kravatımı koyduğum bir bohçayı verdim ona. Yermil'i arka avluda bir arabada samanların üzerinde uyurken bulmuştum. Uyandırdım onu; gayet sakin, hiç tereddüt etmeden aldı hediyemi, teşekkür bile etmedi, başını samanların arasına soktu, tekrar uyudu. Biraz hayal kırıklığına uğramış, ayrıldım yanından. Benim onu arayıp bulmama hayret edeceğini, bundan mutlu olacağını, gelecekte yüce gönüllü bir insan olacağımı düşüneceğini umuyordum ve ayrıca...

Eve dönerken düşünüyordum: "Kim ne derse desin, bu insanlar duygusuz..."

Benim için unutulmaz o gün süresince beni nedense rahat bırakan büyükannem akşam yemeğinden sonra kendisinden izin isteyip masadan kalkacağım sırada kuşkulu baktı yüzüme. Fransızca,

"Gözleriniz kırmızı sizin ve saman kokuyorsunuz," dedi. "Sizin duygularınızı, neler yaptıklarınızı sormayacağım; sizi cezalandırmak zorunda kalmak istemem... ama umarım, bütün aptallıklarınızı bırakacak ve tekrar aklı başında bir çocuk olacaksınızdır. Bu arada yakında Moskova'ya dönüyoruz, bir guvernör tutacağım size, zira, artık bir erkeğin sizinle ilgilenmesi gerektiğinin farkındayım. Gidebilirsiniz."

Gerçekten çok geçmeden Moskova'ya taşındık.

II

1837

Aradan yedi yıl geçti. Eskiden olduğu gibi, yine Moskova'daydık ama ben üniversite ikinci sınıftaydım ve artık iyice yaşlanmış büyükannemin üzerimdeki baskısı son yıllarda belirgin ölçüde azal-

mıştı. Arkadaşlarım arasında Tarhov adında neşeli, iyi yürekli biriyle özellikle çok yakındım. Alışkınlıklarımız, zevklerimiz uyuşuyordu. Tarhov şiire çok meraklıydı ve kendi de küçük şiirler yazıyordu; Punin'in benim içime ektiği tohumlar da kaybolmamıştı. Birbirine yakınlaşmış gençlerde olduğu gibi, aramızda gizlimiz saklımız yoktu. Ancak son günlerde Tarhov'un heyecanlı, endişeli olduğunun farkındaydım... Saatlerce bir yerlere kayboluyor ve ben onun nereye gittiğini bilmiyordum. Oysa daha önce böyle bir şey olmazdı! Dostluğumuz adına bana açılmasını istemeye hazırlanıyordum ki... Kendi anlattı bana her şeyi.

Neşeden yüzü kıpkırmızı, doğrudan yüzüme bakarak birden şöyle dedi:

"Pyotrcuğum, ilham perimle tanıştırmam gerekiyor seni."

"İlham perinle ha! Ne tuhaf bir şey söylüyorsun! Bir klasik gibi!" O zamanlar, 1837'de romantizm çok canlıydı. "Onunla, ilham perinle (!) uzun zamandır tanışmıyor muyum yani? Yeni bir şiir mi yazdın yoksa?"

Tarhov gülmeyi, kızarmayı sürdürerek,

"Anlamadın beni," dedi. "Canlı Muza'mla[6] tanıştıracağım seni."

"Ya! Demek öyle! Peki neden senin oluyormuş?"

"Evet, çünkü... Dur, bekle, sanırım buraya geliyor."

Çabuk, yumuşak bir ayak sesi duyuldu, kapı ardına kadar açıldı ve eşikte on sekiz yaşında bir kız göründü. Kızın üzerinde alacalı basma bir giysi, omuzlarında siyah bir manto, hafif kabarık sarı saçlarında hasır bir şapka vardı. Beni görünce korktu, utandı, bir adım geri attı... Tarhov hemen kızın yanına koştu.

"Lütfen, lütfen Muza Pavlovna, geliniz: Bu benim canciğer arkadaşımdır, çok harika ve son derece sakin bir insandır. Ondan korkmana gerek yok." Bana döndü. "Pyotr, benim Muza'mı tanıştırayım seninle... Muza Pavlovna Vinogradova, kendisi çok iyi bir dostumdur."

Kendimi tanıttım.

"Nasıl yani... Muza?"

Tarhov gülmeye başladı.

"Biliyor musun, kutsal kitaplarda böyle bir isim vardır? Ve kar-

6 (Rus.) İlham perisi.

deşim, bu sevimli hanımefendiyle tanışıncaya kadar ben de bilmiyordum. Muza! Ne güzel bir isim! Hem ne çok yakışıyor ona!"

Arkadaşımın tanıdığı güzel kıza öne eğilerek bir kez daha selam verdim. Kız kapıdan uzaklaştı, iki adım yaklaştı ve durdu. Çok güzel, sevimliydi ama ben Tarhov'la aynı fikirde değildim, hatta şöyle geçirmiştim içimden: "Ne biçim ilham perisiymiş!"

Yuvarlak gibi olan pembe yüzünün hatları ince ve ufaktı; minyatür, düzgün bedeninde taptaze, hareketli bir gençlik vardı ama o zamanlar ben (hem yalnız ben değil, benim gibi bütün gençler) ilham perisi dediğimizde bambaşka şeyler hayal ediyorduk! Her şeyden önce, ilham perisi kesinlikle siyah saçlı ve soluk benizli olmalıydı! Küçümser-kibirli bir ifade, iğneli bir gülümseme, anlamlı bir bakış ve gizemli, şeytansı, kaçınılmaz "bir şey." İşte bunlar olmazsa bir ilham perisi, o zamanlar insan düşüncesinin önderi Byron'un ilham perisi de olmazdı... Odaya giren kızın yüzünde bunların hiçbiri yoktu. O zaman biraz daha yaşlı, tecrübeli olsaydım sanırım daha çok onun gözlerine, sarışınlarda çok seyrek görünen yumuşak göz-kapaklarının altında derine kaçmış ama akik taşı gibi simsiyah, canlı, aydınlık gözlerine bakardım. Onun sanki kaygan, aceleci bakışında şiirsel bir şey bulmazdım ama ruhunun kendinden geçercesine coşkusunu fark ederdim... Ne var ki, o zamanlar henüz çok gençtim.

Muza Pavlovna'ya elimi uzattım, (elini uzatmadı bana) elimi ona uzattığımı görmemişti; Tarhov'un onun için çektiği sandalyeye oturdu ama şapkasını da, mantosunu da çıkarmadı.

Kendini rahat hissetmediği belliydi: Benim varlığımdan sıkılıyordu. Havayı içinde biriktiriyormuş gibi düzensiz, uzun uzun soluyordu.

"Bir dakika için uğradım size Vladimir Nikolayeviçv," dedi. Sesi çok sakin, derinden geliyordu ve kırmızı, neredeyse çocuksu dudaklarından bu ses biraz tuhaf çıkıyordu. "Hanımefendimiz ancak yarım saat izin verdi bana, daha fazla değil. Önceki gün hastaydınız... Düşündüm ki..."

Sözünün sonunu getiremedi, başını önüne eğdi. İnik, kalın kaşlarının altında koyu renk gözleri fıldır fıldırdı. Sıcak yaz günlerinde uzun otların saplarında siyah böcekler böyle dolaşırlar.

Tarhov yüksek sesle,

"Ne iyisiniz Muza, Muzacığım!" dedi. "Ama oturunuz, biraz oturun... Şimdi semaveri koyacağız."

"Ah, olmaz Vladimir Nikolayeviç, nasıl olur! Hemen gitmeliyim."

"Hiç olmazsa biraz dinlenin, besbelli, koşarak gelmişsiniz, soluk soluğasınız... Yorulmuşsunuz."

"Hayır, yorulmadım. Ben... onun için değil... Yalnızca... siz başka bir kitap verin bana: Bunu okudum."

Cebinden Moskova baskısı, hırpalanmış, gri bir cilt kitap çıkardı.

"Rica ederim, rica ederim. Nasıl? Hoşunuza gitti mi?" Tarhov bana dönüp ekledi: "Roslavlev"i vermiştim kendisine."

"Evet. Ama sanırım 'Yuriy Miloslavski' çok daha güzeldi. Bizim madam kitaplar konusunda çok titizdir. Kitapların çalışmamıza engel olduğunu söylüyor. Çünkü, ona göre..."

Tarhov gülümseyerek kesti kızın sözünü:

"Aslında 'Yuriy Miloslavski' Puşkin'in *Çingeneler*'inin yanında hiçtir... Öyle değil mi Muza Pavlovna?"

Muza uzatarak karşılık verdi:

"Daha neler! *Çingeneler*... Ah, evet, bakın ne diyeceğim Vladimir Nikolayeviç: Yarın gelmeyin... nereye, biliyorsunuz."

"Neden?"

"İmkânsız."

"Neden?"

Kız omuz silkti ve biri onu dürtmüş gibi birden ayağa kalktı.

Tarhov pek üzgün,

"Nereye gidiyorsunuz Muza, Muzacığım? Biraz daha kalın!"

"Hayır, hayır, olmaz..."

Çabuk adımlarla kapıya yürüdü, kapının kolunu tuttu...

"Bari kitabı alsaydınız!"

"Başka zaman."

Tarhov kıza doğru koştu ama kız birden çıktı odadan. Tarhov neredeyse burnunu kapıya çarpacaktı. Canı sıkkın,

"Nasıl bir kız!" dedi, "gerçek bir kertenkele gibi!"

Tarhov'un yanında kaldım. Bütün bunların ne anlama geldiğini öğrenmeliydim. Tarhov bir şeyi gizlemedi benden. Bu kızın bir esnaf kızı olduğunu, dikiş diktiğini; üç hafta önce onu ilk kez, taşrada yaşayan kız kardeşinin istediği şapkayı sipariş vermek için

uğradığı bir giyim mağazasında gördüğünü anlattı; görür görmez âşık olmuş kıza, ertesi gün kızla sokakta konuşmayı başarmış; kız da galiba ona kayıtsız değilmiş.

Tarhov heyecanla ekledi:

"Kötü bir şey gelmesin aklına lütfen; kızla ilgili ters bir şey düşünme. En azından şu ana kadar aramızda öyle bir şey geçmedi..."

"Aranızda kötü bir şey geçmemiştir, bundan eminim," dedim; "ve ayrıca, bunun için içtenlikle üzüldüğünden de kuşkum yok, aptal dostum benim! Ama acele etme, her şey yoluna girecektir."

Tarhov dişlerini göstererek de olsa gülümsedi.

"Umarım!" dedi. "Ama inan, kardeşim, bu kız... söyleyeyim sana, biliyor musun yeni tiplerden bu kız. İyice bakmadın ona. Yabanidir; öf nasıl bir yabani! Aynı zamanda dik başlı! Hem de nasıl! Ama hoşuma giden de onun bu yabaniliği. Kişiliğinin güçlü olduğunu gösteriyor bu! Düpedüz sırılsıklam âşık oldum ben bu kıza kardeşim!"

Tarhov "yazdıklarını" anlatmaya başladı bana, hatta yazdığı "Benim Muzam" şiirinin başlangıcını okudu. Duygularını dışa vuruşu hoşuma gitmedi. İçin için kıskanmaya başlamıştım onu. Hemen çıkıp eve gittim.

* * *

Birkaç gün sonra Gostiniy Saray'daki sıra dükkânlardan birinin önünden geçiyordum. Günlerden cumartesiydi; dükkânlar müşteri kaynıyordu; her yerde, tezgâhların arasında insanlar itişip kakışıyor, bağırıp çağırıyorlardı. Almam gereken şeyi aldıktan sonra bu kalabalıktan bir an önce çıkmayı düşünüyordum ki, birden ister istemez durdum... Manavlardan birinin önünde arkadaşımın Muza'sını, Muza Pavlovna'yı görmüştüm! Arkası bana dönük, ayakta duruyordu, bir şey bekliyor gibiydi. Bir an tereddüt ettikten sonra yanına gitmeye, onunla konuşmaya karar verdim. Ama henüz dükkâna girmemiş, şapkamı çıkarmamıştım ki, Muza birden dehşetle sarsıldı, hızla, manavın bir funt üzüm tarttığı aba kumaştan kaputlu yaşlı bir adama döndü, ona sığınmak istiyor gibi koluna yapıştı. Yaşlı adam yüzünü ona döndü... ve benim o andaki şaşkınlığımı düşünün! Kimdi o yaşlı adam? Punin!

Evet, Punin'di; onun çakmak çakmak gözleri, onun kalın dudakları, onun sarkık, yumuşak burnu. Aradan geçen yedi yılda hemen hiç değişmemişti bile; ancak cildi hafif sarkmıştı.

"Nikandr Vasiliç!" diye haykırdım. "Tanımadınız mı beni?"

Punin irkildi, ağzını açtı, yüzüme baktı...

"Tanıyamadım," diye başlayacak oldu, birden sesi inceldi. "Troitskili Küçük Bey!" Büyükannemin çiftliğinin adı Troitski idi. "Troitskili Küçük Bey mi yoksa?"

Elindeki bir funt üzümü yere düşürmüştü.

Punin'in satın aldığı üzüm paketini yerden aldım, onunla öpüştükten sonra cevap verdim:

"Evet."

Sevincinden, heyecanından derin bir soluk aldı Punin; neredeyse gözleri yaşaracaktı, şapkasını çıkardı (bu arada "yumurtasındaki" son saçların da kaybolduğunu fark etmiştim), şapkasının içinden mendilini çıkardı, sümkürdü, üzümle birlikte şapkasını koynuna tıkıştırmak istedi, sonra tekrar başına koydu mendilini, üzümü tekrar yere düşürdü... Bu arada Muza'nın ne yaptığının farkında değildim: Ona bakmamaya çalışıyordum. Punin'in heyecanının bana aşırı yakınlığından gelmediğini sanıyorum: Aslında, beklenmedik her şey heyecanlandırıyordu onu. Zavallı insanların sinirlilik hali!

Neden sonra kekeleyerek,

"Bize gidelim, bize gidelim dostum," dedi. "Kuytu köşemizi, küçük yuvamızı ziyaret etmek sanırım küçültücü olmayacaktır sizin için? Gördüğüm kadarıyla, öğrencisiniz..."

"Rica ederim, tersine, çok sevinirim."

"Şu anda bir işiniz var mıydı?"

"Kesinlikle yok."

"Çok güzel! Paramon Semyonoviç sizi gördüğüne çok sevinecektir! Bugün her zaman olduğundan erken gelecek eve; cumartesi günleri hanımefendi erken gönderiyor onu. Sahi, durun, affedersiniz, tamamen şaşırdım. Öyle ya, yeğenimizle tanışmıyordunuz, değil mi?"

Hemen, bu mutluluğa henüz ermediğimi söyledim...

"Çok doğru! Bir yerde karşılaşmış olamazsınız! Muzacığım...

Sevgili beyefendi: Bu kızın adı Muza... ve onun lakabı değildir bu, gerçek adıdır... Ne ilginç bir rastlantı, değil mi? Muzacığım, tanıştırayım seni Bay... Bay..."

Yardım ettim Punin'e:

"B..."

"B..." diye tekrarladı Punin. "Muzacığım! Dikkat et! Karşında çok özel, çok sevimli bir genç duruyor. Kendileri henüz küçük bir çocukken kader bir araya getirmişti bizi! Onu sevmeni, ona yakın olmanı isterim!"

Yerlere kadar eğildim. Muza, yüzü gelincik çiçeği gibi kıpkırmızı, kaşlarının altından şöyle bir göz attı bana ve hemen başını önüne eğdi.

"Ya!" diye geçirdim içimden, "demek sen zor duruma düştüğünde yüzü bembeyaz kesilenlerden değil, kızaranlardansın: Bu durumu dikkate almalıyım."

Punin,

"Kusuruna bakmayın, bizim Muza modaya pek düşkün değildir," dedi.

Ve dükkândan çıktı; Muza ile birlikte Punin'in arkasından yürüdük.

* * *

Punin'in kaldığı ev Gostiniy pazara hayli uzak, Sadovaya Sokağı'ndaydı. Akıl hocam yolda şiirlerden başka kişisel yaşamıyla ilgili birçok ayrıntıyı anlattı bana. Birbirimizden ayrılmamızdan sonra o da, Baburin de Rusya'da diyar diyar dolaşmış ve bir buçuk yıl önce Moskova'da kendilerine devamlı bir yer bulmuşlardı. Baburin zengin bir tüccar-fabrikatörün bürosuna başyazıcı olarak işe girmişti.

Punin içini çekerek anlatıyordu:

"İyi bir görev değil, iş çok, getirisi az... ama ne yaparsın? Gene de Tanrı'ya şükür! Bu arada ben de yazıları temize çekerek, dersler vererek bir şeyler yapmaya çalışıyorum; gelgelelim, bugüne kadar çabalarım başarılı olmadı. Elyazım, belki hatırlıyorsunuzdur, eski usuldür, yeni yazıyı beceremiyorum; derslere gelince, giyebileceğim doğru dürüst elbisemin olmaması çoğu dersleri vermeme engel oluyor; ayrıca yeni Rus dili dersleri de veremiyorum. Bu yüz-

den karnım aç." Punin kısık, boğuk sesiyle gülmeye başladı. Eskiden olduğu gibi etkili, kafiyeli konuşmaya çalışıyordu. "Dilde artık her şey yeni, herkes yeniliklerden yana! Belki siz de eski büyükleri önemsemiyorsunuzdur, yenilere yönelmişsinizdir?"

"Yoksa siz hâlâ Heraskov'u mu yüceltiyorsunuz Nikandr Vasilıç?"

Punin durdu, birden elini kolunu sallamaya başladı.

"Hem de en yükseklere yüceltiyorum dostum!" dedi. "En... yük... sek...lere!"

"Puşkin'i bile mi okumuyorsunuz? Sevmiyor musunuz Puşkin'i?"

Punin kolunu tekrar salladı.

"Puşkin mi? Yeşil dalların arasına sinmiş bülbül sesli bir yılandır Puşkin!"

Biz "beyaz taşlı" Moskova'nın, artık beyaz tek taşı kalmamış ve artık hiç de beyaz olmayan Moskova'nın girintili çıkıntılı tuğla kaldırımlarında Punin'le böyle sohbet ederek yürürken Muza yanımızda, benim yanımda sessizce yürüyordu. Ondan söz ederken bir ara "yeğeniniz" demiştim. Punin sustu, ensesini kaşıdı ve alçak sesle Muza için öyle dediğini... oysa onun akrabası falan olmadığını: Muza'yı Baburin'in Voronej'de bulup yanına aldığını, kendisinin onu öz kızı gibi sevdiğini anlattı. Punin'in sesini özellikle alçaltmasına karşın, Muza'nın onun söylediği her şeyi çok iyi duyduğunun farkındaydım: Ve buna kızıyor, bundan ayrıca korkuyor, utanıyordu da; yüzünde gölgeler, kızarıklıklar dolaşıyor, her şey hafiften hareket ediyordu: gözkapakları da, kaşları da, dudakları da, dar burun delikleri de. Bütün bunlar pek sevimli, eğlenceli ve oynaktı.

* * *

İşte, sonunda "kuytu köşe, küçük yuva"ya geldik. Gerçekten de çok kuytu bir yerdi bu küçük yuva. Basık, tek katlı, tavanı tahta, küçücük bir evdi. Ön cephesinde dar, mat dört penceresi vardı. Odaların eşyası çok yoksul, hatta hiç temiz değildi. Pencerelerin arasında duvarlara asılı, içlerinde çayırkuşlarının, kanaryaların, serçelerin, çalıkuşlarının olduğu bir düzine ahşap kafes vardı. Punin parmağıyla onları göstererek "Benim tebaam!" dedi. Odaya ye-

ni girmiştik, şöyle bir bakınmıştım, Punin Muza'ya semaveri koymasını yeni söylemişti ki, Baburin geldi. Yürüyüşü hâlâ sağlamdı, yüzünün ifadesi değişmemişti ama Punin'den daha çok yaşlanmış gibi gelmişti bana; ayrıca zayıflamıştı, hafif kamburu çıkmıştı, yanakları çökmüş, siyah, gür saçları "kırlaşmıştı." Punin ona kim olduğumu söylediğinde tanıyamadı beni, yalnızca gözleriyle bile gülümsemedi, pek memnun da olmadı, yalnızca başını hafifçe eğdi; hayli kayıtsız ve soğuk bir tavırla büyükannemin hayatta olup olmadığını sordu, o kadar. Şöyle demek istiyormuş gibi bir tavrı vardı: "Bir asilzade olarak bizi bu ziyaretin hiç heyecanlandırmadı beni, hoşuma da gitmedi." Cumhuriyetçi hâlâ bir cumhuriyetçiydi. Muza odaya döndü; arkasında çok yaşlı, çökmüş yaşlı bir kadın pek temiz görünmeyen semaverle girdi. Punin telaşlandı, çay ikram etmeye çalışıyordu bana; Baburin masaya oturdu, iki elini başına destek yaptı ve yorgun bakışını odanın içinde dolaştırdı. Ancak çaydan sonra konuşmaya başladı. Keyifsiz görünüyordu. İşvereninden şöyle yakınıyordu: "Adam insan değil... bir şeyden haberi olmayan süprüntünün teki; sanki daha dün sırtında boyasız aba kumaş kaftanla dolaşan o değildi! Şimdi bağırıp çağırıyor. Hem de yüksek devlet görevlileri gibi! Burada ticaret madrabazlıktan başka bir şey değil!" Punin onun bu neşesiz söylediklerini dinlerken içini çekiyor, başını eğerek onaylıyor, başını kâh aşağı yukarı, kâh sağa sola sallıyordu. Muza ısrarla susuyordu... Benim çok alçakgönüllü biri mi, yoksa bir aptal mı olduğumu düşündüğü belliydi. Ya da alçakgönüllülük gösteriyorsam, bir amacım mı vardı? Yarı inik gözkapaklarının arasından siyah, fıldır fıldır, huzursuz gözleri görünüyordu. Yalnızca bir kez bakmıştı bana, o bakışı çok ateşli, dik, neredeyse öfkeliydi... Onun bu bakışı karşısında ürpermiştim bile. Baburin onunla hemen hiç konuşmuyordu ama ona her döndüğünde sesinde sıkıntılı, baba şefkatine hiç benzemeyen bir yumuşaklık oluyordu.

Öte yandan Punin tersine, yakınlık gösteriyordu Muza'ya ama kız isteksiz karşılık veriyordu ona. Punin ona "kar güzeli", "kar tanem" diye hitap ediyordu.

"Neden öyle isimlerle hitap ediyorsunuz Muza Pavlovna'ya?" diye sordum ona.

Punin gülümsedi.

"Çünkü bize karşı çok soğuktur."

Baburin söze karıştı:

"Genç bir kızın olması gerektiği gibi uslu, akıllı bir kızdır da ondan."

Punin sesini yükseltti:

"Onun evimizin hanımefendisi olduğunu söyleyebiliriz, değil mi? Paramon Semyonoviç?"

Baburin kaşlarını çattı; Muza başını öte yana çevirdi... Onun bu imasının ne anlama geldiğini o anda anlayamamıştım.

Punin'in "ortamı canlandırmak" çabalarına karşın, aradan pek canlı olmayan iki saat geçti... Bu arada kanarya kafeslerinden birinin önüne geçip durdu, kafesin kapağını açtı ve emretti: "Hadi *tepeye*! Bir konser ver bize!" Kanarya hemen o anda kanat çırparak *tepeye*, yani Punin'in başına kondu, sağa sola dönerek, kanatlarını çırparak yüksek sesle şakımaya başladı. Konser süresince Punin hiç kıpırdamadı, yalnızca parmağını orkestra yönetiyor gibi hafifçe sallıyor, gözlerini kısıyordu. Tutamadım kendimi, kahkahalarla gülmeye başladım... ama Baburin de, Muza da gülümsemiyorlardı bile.

Oradan ayrılmamın hemen öncesinde Baburin beklenmedik bir sorusuyla şaşırttı beni. Bir üniversite öğrencisi olarak benden Zenon'un nasıl bir kişi olduğunu, onun hakkında ne düşündüğümü öğrenmek istedi.

Biraz şaşırmıştım.

"Hangi Zenon?" diye sordum.

"Zenon, eski çağların bilgesi Zenon. Adını duymadınız mı yoksa?"

Stoacılık okulunu kuran Zenon diye birini hatırlıyor gibiydim ama onunla ilgili kesinlikle bir şey bilmiyordum.

Neden sonra,

"Evet, bir filozoftu," dedim.

Baburin bir an sustuktan sonra devam etti:

"Zenon ıstırabın kötü olmadığını, çünkü sabrın her şeyi yendiğini, bu dünyada iyi olan tek şeyin adalet olduğunu; erdemin, adaletten başka bir şey olmadığını söyleyen bilgedir."

Punin dikkatle dinliyordu onu.

Baburin devam etti:

"Bu özdeyişi eski çok kitabı olan birinden duydum; çok sevdim onu. Ama sanırım siz bu tür şeylerle ilgilenmiyorsunuz."

Baburin doğru söylüyordu. Böyle şeylerle ilgilenmediğim bir gerçekti. Üniversiteye girdikten sonra cumhuriyetçilikte Baburin'den aşağı kalmayan bir cumhuriyetçi olmuştum. Mirabeau'dan, Robespierre'den seve seve söz edebilirdim. Evet, Robespierre! Yazı masamın üzerinde Fouqier-Tinville'nin, Shallie'nin taşbasma portreleri vardı! Ama Zenon!! Nereden çıkmıştı bu Zenon?

Benimle vedalaşırken Punin ısrarla ertesi gün, pazar günü onlara gelmemi rica etti; Baburin davet falan etmedi beni, hatta dişlerinin arasından, asilzade olmayan sıradan insanlarla sohbetin kişiye haz vermediğini ve belki de büyükannemin bundan hoşlanmayacağını söyledi... Böyle demesi üzerine sözünü kestim ve kendisine büyükannemin artık bana karışmadığını söyledim.

Baburin,

"Peki çiftlik işleriyle ilgilenmiyor musunuz?" diye sordu.

"Hayır, ilgilenmiyorum."

"Öyleyse, anlaşılan..."

Baburin başladığı cümlesinin sonunu getirmedi ama onun yerine ben getirdim: "Anlaşılan hâlâ bir çocuğum."

Yüksek sesle,

"Hoşça kalın," deyip çıktım.

Avludan sokağa çıkmamıştım ki... Muza birden koşarak çıktı evden, buruşuk bir kâğıt sıkıştırdı elime ve gözden kayboldu. İlk sokak lambasının altında açtım kâğıdı. Kısa bir nottu bu. Kurşunkalemle yazılmış silik satırları güçlükle okuyabildim. Muza şöyle yazmıştı: "Tanrı aşkına, yarın akşam ayininden sonra Aleksandrovski Parkı'nda Kutafya Kulesi'nin yanına gelin, sizi orada bekleyeceğim, lütfen gelmezlik etmeyin, üzmeyin beni, kesinlikle görmem gerekiyor sizi." Bu notta hiç yazım hatası yoktu ama noktalama işareti de yoktu. Şaşkınlık içinde eve döndüm.

* * *

Ertesi gün belirlenen zamana on beş dakika kala Kutafya Kulesi'ne doğru yürürken (aylardan nisandı, ağaçlar tomurcuklanmış,

otlar yeşillenmiş ve serçeler cıvıldaşmaya, çıplak leylak çalılarında kavga etmeye başlamışlardı), çitin ötesinde Muza'yı görünce çok şaşırdım. Benden önce gelmişti. Ona doğru yürüdüm, o da bana doğru yürüdü.

Önüne bakarak çabuk adımlarla yürürken telaşlı, fısıldadı bana:

"Kremlin Duvarı'na doğru gidelim, burası kalabalık."

Patikadan yukarı doğru çıkmaya başladık.

"Muza Pavlovna," diye başlayacak oldum...

Ama hemen kesti sözümü, aynı sert, sakin sesiyle karşılık verdi:

"Lütfen suçlamayın beni, aklınıza kötü bir şey gelmesin. Bir mektup yazdım size, randevu verdim, çünkü... korktum... Dün sürekli benimle alay ediyormuşsunuz gibi geldi bana... Bakın," birden kendini zorlayarak durdu, bana dönüp devam etti: "bakın: Birisine bir şey söylerseniz... sizinle kimin evinde karşılaştığımızı söylerseniz kendimi nehre atarım, boğulurum, canıma kıyarım!"

O anda, daha öncesinden tanıdığım o ateşli, keskin bakışıyla baktı bana.

Şöyle geçirdim içimden: "Bu kız galiba gerçekten de... ne demeli?"

Hemen karşılık verdim:

"Rica ederim Muza Pavlovna, böylesi kötü bir şeyi nasıl bekliyorsunuz benden? Arkadaşımı ele verecek, size zararı dokunacak bir şey yapabilecek biri miyim ben? Ayrıca, bildiğim kadarıyla, ilişkinizde suç olabilecek bir şey de yok... Tanrı aşkına sakin olun."

Muza yerinden kıpırdamadan ve bir daha bana bakmadan sonuna kadar dinledi beni.

Sonra patikada tekrar yürümeye başlayıp,

"Size bir şey daha söylemeliyim," dedi, "yoksa deli olduğumu düşünürsünüz! Şunu söylemeliyim size: Bu yaşlı adam evlenmek istiyor benimle!"

"Hangi yaşlı adam? Dazlak olan mı? Punin mi?"

"Hayır, o değil! Öteki... Paramon Semyonoviç."

"Baburin mi?"

"Evet."

"Gerçekten mi? Evlenme önerisinde mi bulundu size?"

"Bulundu."

"Kuşkusuz, kabul etmemişsinizdir?"

"Hayır, kabul ettim... çünkü o anda bir şeyi bilmiyordum. Ama şimdi durum değişti."

Ellerimi çırptım.

"Baburin ve siz! Ama ellisine merdiven dayamış o!"

"Kırk üç yaşında olduğunu söylüyor. Zaten hiç fark etmez. Yirmi beş yaşında bile olsa evlenmem onunla. Olacak şey değil! Aradan bir hafta geçiyor, bir kez bile gülümsemiyor! Paramon Semyonoviç benim velinimetimdir, ona çok şey borçluyum, beni buraya getirdi, eğitti, o olmasaydı mahvolmuştum, bir baba gibi saygı duymam gerekir ona... Ama karısı olamam! Ölürüm daha iyi! Doğrudan tabuta girerim, daha iyi!"

"Nedir, sürekli ölümden söz ediyorsunuz Muza Pavlovna?"

Muza tekrar durdu.

"Yani hayat o kadar güzel mi sanki? Arkadaşınız Vladimir Nikolayeviç'i kederimden, üzüntümden sevdim diyebilirim... ama Paramon Semyonoviç bana yaptığı evlenme önerisiyle... Punin şiirleriyle can sıkıyor olsa da, hiç değilse korkutmuyor beni; yorgunluktan başımı kaldıramadığım akşamlar Karamzin okumaya zorlamıyor beni! Hem neme gerek bu yaşlı insanlar? Üstelik soğuk buluyorlar beni. Onların yanında sıcak olmak gerekiyor. Zorlanıyorum onların yanında, kaçıp gideceğim. Paramon Semyonoviç sürekli 'Özgürlük! Özgürlük!' diyor. Evet, ben de özgürlüğümü istiyorum. Yoksa nedir bu böyle? Herkes istediğini yapıyor, ben hapisteyim! Söylüyorum ona. Eğer beni ele verirseniz ya da bir imada bulunursanız, unutmayın, beni bir daha göremezsiniz!"

Muza patikanın orta yerinde durdu. Kararlı bir sesle tekrar etti:

"Bir daha göremezsiniz beni!"

Bu kez yine bakışını önünden kaldırıp bakmamıştı bana. Biri onun gözlerinin içine bakarsa ruhunda olanları kesinlikle anlayacağını düşünüyor gibiydi... işte özellikle bunun içindir ki ancak heyecanlandığında veya canı sıkkın olduğunda bakışını kaldırıyordu... ve karşısındakinin yüzüne dikiyordu bakışını... O anda küçücük, pembe, hoş yüzünde kesin bir kararlılık oluyordu.

"Evet, Tarhov haklı," diye geçirdim içimden. "Bu kız yeni bir tip."

Sonunda,

"Benden korkmanıza gerek yok," dedim.

"Gerçekten mi? Eğer hatta... İşte, ilişkilerimizle ilgili yeni bir şey söylediniz... Hatta o durumda bile..."

Sustu Muza.

"O durumda bile korkmanıza gerek yok Muza Pavlovna. Sizi yargılayacak değilim. Ve sırrınız..." Göğsümü gösterdim. "... İşte buraya gömüldü. İnanın, değer bilir bir insanım ben..."

Birden sordu Muza:

"Mektubum sizde mi?"

"Bende."

"Nerede?"

"Cebimde."

"Verin onu bana... çabuk, çabuk verin!"

Bir gün önceki kâğıdı çıkardım cebimden. Muza sert, küçücük eliyle aldı kâğıdı; bana teşekkür etmeye hazırlanıyormuş gibi bir an durdu karşımda ama birden silkindi, bakındı ve öne eğilerek selam bile vermeden çabuk adımlarla yamaçtan aşağı doğru yürüdü.

Arkasından baktım. Kuleye varmadan Almaviva'ya saptı (o zamanlar Almaviva çok ünlüydü), o anda birini gördüm. Gördüğüm kişinin Tarhov olduğunu hemen fark etmiştim.

"Vay kardeşim," diye geçirdim içimden, "demek haber vermişlerdi sana ya da kızı izliyordun..."

Ve sessizce ıslık çalarak evime yürüdüm.

* * *

Ertesi sabah çayımı yeni içmiştim ki, Punin geldi. Odaya oldukça asık bir yüzle girdi, birkaç kez öne eğilerek selam vermeye, sağına soluna bakmaya, rahatsız ettiği için özür dilemeye başladı. Yatıştırmaya çalıştım onu. Suçluyum, Punin'in benden para istemeye geldiğini düşündüm. Ancak o romlu küçük bir bardak çay rica etti. İyi ki semaver kaldırılmamıştı.

Şekerin ucundan ısırdıktan sonra şöyle başladı:

"İçim titreyerek, kalbim çarparak geldim size... Sizden korktuğum falan yok ama saygıdeğer büyükannenizden çok korkuyorum! Ayrıca, size daha önce de dediğim gibi, kıyafetimden çekiniyorum." Punin parmağını eski kaftanının yakalığında gezdirerek

ekledi: "Evdeyken bir önemi olmuyor, sokakta da öyle... ama zengin bir saraya girince yoksulluğum ele veriyor beni, utanıyorum!"

Büyükannemin evinin asma katında iki küçük odada kalıyordum ve kuşkusuz, kaldığım yere saray demek kimsenin aklının ucundan geçmezdi ama Punin bu deyimi büyükannemin evi için kullanmış olabilirdi ki, büyükannemin evi de o kadar lüks değildi. Dün onlara gitmediğim için sitem etti bana: Sözde Paramon Semyonoviç, benim kesinlikle gelmeyeceğimi söylüyormuş ama o yine de beklemişti beni. Muza da beklemişti.

"Nasıl? Muza Pavlovna da mı?"

"Evet, o da. İnanın, sevimli bir kızımız var! Siz ne dersiniz?"

"Çok sevimli," diye onayladım.

Punin aşırı çabuk bir hareketle ovuşturdu çıplak başını. Kulağıma eğilip devam etti:

"Çok güzel bir kız efendim, bütün içtenliğimle söyleyeyim size, inci hatta pırlanta gibi..." Fısıldadı: "Ayrıca, soylu bir aileden de geliyor ama anlayacağınız, sol tarafından... Biri yasak meyve yemiş. Anne babası ölmüş, akrabaları ortada bırakmışlar onu! Yani çaresiz, aç, ölümü bekliyordu! O durumda, büyük kurtarıcı Paramon Semyonoviç buldu onu! Zavallıyı yanına aldı, giydirdi, ısıttı ve çiçekler gibi açıldı kızımız! İnanın bana, eşi bulunmaz bir kızdır!"

Punin koltuğun arkalığına yaslandı, kollarını havaya kaldırdı, tekrar öne eğildi, tekrar (bu kez daha esrarlı) fısıldadı:

"Aslında, Paramon Semyonoviç kendi de... bilmiyor musunuz? O da soyludur ama gene sol taraftan... dediklerine göre, babası Davut soyundan Gürcü bir prensmiş... Buna ne dersiniz? Sözün kısası... sizce anlatılanlar ne kadar doğrudur?! Kral Davut'un kanı! Hangisinin? Başka bir söylentiye göre de Paramon Semyonoviç'in atası Babur Beyaz Kemik diye Hintli bir şahmış! Bu da güzel, değil mi? Ne dersiniz?"

Sordum Punin'e:

"Peki onu, Baburin'i de mi sokağa atmışlar?"

Punin tekrar ovuşturdu tepesini.

"Kesinlikle! Hem bizim güzel kızdan daha kötü bir biçimde! Çocukluğunda savaşmaya başlamış! Hatta ben, doğrusunu söyle-

mek gerekirse, Paranom Semyonıç'ın durumu üzerine bir dörtlük bile yazdım. Bir dakika... nasıldı? Evet!

Acımasız kaderi daha kundaktayken attı
Baburin'i dipsiz uçuruma!
Ama zifiri karanlıkta parlıyor onun ışığı,
Ve zaferinin defne dalı süslüyor başını!"

Punin şiiri ahenkli, düzenli, tane tane, bir şiirin okunması gerektiği gibi okumuştu.

"İşte bunun için bir cumhuriyetçidir o!" diye haykırdım.

Punin sade bir tavırla karşılık verdi:

"Hayır, bunun için değil. Babasını çoktan affetti ama haksızlığa katlanamıyordu; başka bir acı endişelendiriyor onu!"

Sözü bir gün önce Muza'dan öğrendiğim konuya, özellikle Baburin'in onunla evlenmek istemesine getirmeye hazırlanıyordum... ama konuya nasıl gireceğimi bilemiyordum. Zor durumdan Punin kendi kurtardı beni.

Gözlerini kurnazca kısarak birden sordu bana:

"Bir şeyi fark etmediniz mi? Bizim evdeki bir durum dikkatinizi çekmedi mi? Yani özel bir şey?"

Bu kez ben sordum:

"Farkına varmam gereken bir şey mi vardı?"

Punin konuşmamızı dinleyen kimsenin olmadığından emin olmak istiyor gibi omzunun üzerinden arkaya baktı.

"Bizim güzel Muza'cığımız yakında evli bir kadın olacak!"

"Nasıl olacak bu?"

Punin gergin bir tavırla,

"Bayan Baburina olarak," dedi.

Ve avuç içleriyle dizlerine birkaç kez vurduktan sonra Çin porselen bebekleri gibi başını sallamaya başladı.

Yapmacık bir şaşkınlıkla,

"Olamaz!" diye haykırdım.

Punin'in başı yavaş yavaş durdu, elleri hareketsiz kaldı.

"İznimizle sorabilir miyim, neden olamaz?"

"Çünkü Paramon Semyonoviç kızın babası yaşında; çünkü aradaki bu yaş farkı kadının kocasını sevmesine engeldir."

Punin heyecanla kesti sözümü:

"Tamam, engeldir! Ya minnettarlık duygusu? Yürek temizliği? Ya ince duygular? Engeldir diyorsunuz!! Ama şunu düşünürseniz: Tutalım ki Muza harika bir kızdır ama kendine bir yer edinmesi gerekir. Paramon Semyonoviç ona bir teselli, destek, nihayet... koca olabilir! Böyle bir kız için bile çok büyük bir mutluluk değil midir bu? Ve anlayacaktır bunu o kız! Bakın, dikkatle bakarsanız, Muza'nın Paramon Semyonoviç'e büyük saygısı, sevgisi olduğunu, onun karşısında heyecandan titrediğini göreceksiniz!"

"İşin kötü yanı da bu işte Nikandr Vasilıç, dediğiniz gibi Muza'nın Paramon Semyonoviç'in karşısında titremesi önemli. İnsan sevdiğinin karşısında titrer çünkü."

"Bu konuda da sizinle aynı fikirdeyim! Evet, bana sorarsanız, Paramon Semyonoviç'i benden çok kimse sevemez ve ben... titriyorum onun karşısında."

"Ama sizin durumunuz başka."

Punin sözümü kesti:

"Neden başka? Neden? Neden?" Düpedüz tanıyamıyordum onu: Heyecanlanıyor, ciddileşiyor, neredeyse öfkeleniyordu ve kafiyeli konuşmuyordu. Kararlı, ekledi: "Hayır, ben farkındayım: Gözlem gücünüz zayıf sizin! Hayır! Karşınızdakini anlayamıyorsunuz!"

Ona itiraz etmeyi bıraktım... ve konuşmamıza başka bir yön vermek için, kendisine eskiden olduğu gibi kitap okumamızı önerdim.

Punin bir an sustu. Neden sonra sordu:

"Eski kitapları mı, yenilerinden mi?"

"Hayır, yenilerden."

Punin inanamamış gibi,

"Yenilerden mi?" diye sordu.

"Puşkin'den okuyalım," dedim.

Birden, iki üç gün önce Tarhov'un sözünü ettiği Puşkin'in *Çingeneler*'i gelmişti aklıma. Orada büyük adamın şarkısı söyleniyordu. Punin bir şeyler mırıldandı, beni daha iyi duyabilmesi için kanepeye oturttum onu ve Puşkin'in şiirini okumaya başladım. Ve işte "yaşlı, sert büyük adamın" şarkısına geldim. Punin sonuna kadar dinledi beni ve birden ayağa kalktı.

Beni şaşırtan büyük bir heyecanla,

"Yapamayacağım," dedi, "bağışlayın beni; bu şairin yazdıklarını daha fazla dinleyemeyeceğim. Ahlâksız, bayağı bir şey bu! Yalancı bu adam... iğreniyorum ondan. Yapamayacağım! İzin verin, bugünkü ziyaretimi kısa keseyim."

Punin'i kalması için ikna etmeye çalıştım ama anlamsız, korkulu bir ısrarla düşüncesinden dönmedi; kendini kötü hissettiğini, temiz havaya çıkmak istediğini birkaç kez tekrarladı. Bu arada dudakları hafiften titriyordu, onu gücendirmişim gibi gözlerini benden kaçırıyordu. Öylece çıkıp gitti.

Biraz sonra evden çıkıp Tarhov'a gittim.

* * *

Alışılmış öğrenci senlibenliliğiyle kimseye bir şey sormadan doğrudan girdim oturduğu daireye. İlk odada kimse yoktu. Tarhov'a ismiyle seslendim ve cevap alamadığım için geri dönmeyi düşünüyordum ama bitişik odanın kapısı birden ardına kadar açıldı ve kapıda arkadaşım göründü. Tuhaf tuhaf baktı bana ve bir şey söylemeden elimi sıktı. Punin'den öğrendiğim her şeyi anlatmak için gelmiştim ona ama uygunsuz bir zamanda geldiğimi hemen fark etmiş olsam da, konuyla ilgisiz birtakım şeylerden söz ettikten sonra Baburin'in Muza ile ilgili düşüncesini söyledim ona. Bu haber onu pek şaşırtmamış gibiydi; yavaşça masaya oturdu ve bakışını yüzüme dikip, daha önce olduğu gibi bir şey söylemeden yüzüne şöyle der gibi bir ifade takındı: "Başka ne diyeceksin, hadi şimdi kendi düşünceni açıkla bana." Dikkatle baktım yüzüne... Yüzü canlı, alaycı, biraz küstah bile gelmişti bana. Ama "kendi düşüncemi açıklamama" engel olmadı bu. Tersine, şöyle geçirdim içimden: "Numara yapıyorsun, bunun için acımayacağım sana!" Ve hemen çabuk kapılmaların zararından, insanın başkalarının özgürlüğüne, kişiliğine saygı duymasının zorunluluğundan söz etmeye başladım; sözün kısası, faydalı ve işe yarar öğütler vermeye başladım. Böyle bir tavırla konuşmaya başladığımda kendimi rahat hissetmem için odanın içinde aşağı yukarı dolaşmaya başlamıştım. Tarhov sözümü kesmiyor, oturduğu sandalyede kıpırdamıyordu: Yalnızca çenesinde parmaklarıyla oynuyordu.

"Biliyorum..." dedim. Beni konuşmaya zorlayanın ne olduğunu kendim de bilmiyordum; belki kıskançlıktı; aslında etik bir hizmet de olabilirdi! "Biliyorum," diye devam ettim, "bu kolay bir durum değildir, şakaya gelmez; senin Muza'yı sevdiğini, onun da seni sevdiğini ve senin için bunun geçici bir heves olmadığını biliyorum... Ama tutalım ki!" Böyle derken kollarımı göğsümün üzerinde çapraz kavuşturmuştum. "Tutalım ki, istediğin oldu, peki sonra? Öyle ya, evlenmeyeceksin onunla, öyle değil mi? Öte yandan iyi, dürüst bir insanın, Muza'nın velinimetinin mutluluğunu yok etmiş olacaksın... kim bilir?" O anda yüzümde anlayış, sezgi ve hüzün vardı. "... belki bu arada Muza'nın da mutluluğunu... vb. vb.!!!"

Konuşmam on beş dakika sürdü. Tarhov susuyor, bir şey söylemiyordu. Suskunluğu canımı sıkmaya başlamıştı. Söylediklerimden ne kadar etkilendiğini görmek için değil; daha çok, bana neden itiraz etmediğini veya dediklerimi onaylamadığını, beni duymuyormuş gibi sessiz oturduğunu anlamak için arada bir bakıyordum yüzüne. Ancak, nihayet yüzünde bir şeylerin değiştiğini fark ettim... evet, gerçekten değişiyordu yüzü. Bir huzursuzluk, endişe, hüzünlü bir endişe ifadesi vardı yüzünde... Ama çok tuhaftır! Tarhov'u ilk gördüğümde yüzündeki o canlı, aydınlık, gülümseyen şey hâlâ terk etmemişti telaşlı, hüzünlü yüzünü! Sözlerimin başarısı için kendimi kutlamalı mıyım, kutlamamalı mı, henüz bilmiyordum ki, Tarhov birden ayağa kalktı, iki elimi sıktıktan sonra aceleyle,

"Teşekkür ederim, sana teşekkür ederim," dedi. "Öte yandan şunun da farkında olunması gerekse de... haklısın. Peki senin şu pek övdüğün Baburin aslında nedir? Dürüst bir beyinsiz, hepsi o kadar! Bir cumhuriyetçi olmakla yüceltiyorsun onu, oysa düpedüz asık suratlının tekidir! Evet! İşte o kadar! Onun bütün cumhuriyetçiliği başka bir şey olamadığındandır!"

"Yani ne diyorsun? Beyinsizler başka bir şey olamazlar mı? Ama biliyor musun ki..." Birden heyecanlanmıştım. "... biliyor musun ki, sevgili Vladimir Nikolayeviç, günümüzde hiç kimse bir şey olamıyor; bu iyi, soylu bir kişiliğin işareti değil midir? Ancak boş insanlar, işe yaramaz insanlar her şey olabiliyorlar, her ortama ayak

uyduruyorlar! Baburin'in dürüst bir beyinsiz olduğunu söylüyorsun!!! Ne yani, sence ahlâksız zeki biri olsa daha mı iyi olurdu?"

Tarhov sesini yükseltti:

"Sözcüklerin anlamını sapıtıyorsun! Ben bu beyefendiyi nasıl anladığımı söylemek istedim sana, o kadar. Onun ender bir kişi olduğunu düşünüyorsun, değil mi? Hiç de öyle değil! Hayatımda ben de bu çeşit insanlarla çok karşılaştım. Adam pek mağrur oturur bir köşede, susar, direnir, telaş eder... Eh! Sanırsın kafasında çok düşünceler vardır! Oysa hiçbir şey yoktur kafasında, tek bir düşünce yoktur, yalnızca kendini beğenmişlik, gurur vardır."

Tarhov'un sözünü kestim:

"Bu da iyi, saygı duyulacak bir şeydir. Ama sormama izin ver, onu nasıl bu kadar iyi tanıdın? Öyle ya, tanımıyorsun bile onu, değil mi? Yoksa Muza'nın anlattıklarından mı kafanda böyle canlandırıyorsun onu?"

Tarhov omuz silkti.

"Muza ile... onun hakkında hiç konuşmadık." Sabırsız bir hareket yaparak ekledi: "Beni dinle, bak ne diyeceğim sana: Baburin asil, dürüst biri olsaydı, ki hiç de öyle değildir, Muza için öyle bir şey düşünür müydü? Bu durumda iki olasılık var: Ya yaptığı iyilik karşısında kızı böyle bir şeye zorladığını anlardı... bu durumda onun dürüstlüğünden söz edilebilir miydi? Ya bunu anlayamazdı... o zaman da onun bir beyinsiz olduğundan başka ne söylenebilirdi?"

İtiraz etmek istiyordum ama Tarhov tekrar tuttu ellerimi, tekrar heyecanla anlatmayı sürdürdü:

"Bununla birlikte... elbette... kabul ediyorum, haklısın, bin kez haklısın... Gerçek dostumsun sen benim... Ama şimdi yalnız bırak beni lütfen."

Şaşırmıştım.

"Yalnız mı bırakayım?"

"Evet. Gördüğün gibi, bana söylediğin her şeyin üzerine şimdi uzun uzun düşünmem gerekiyor... Senin haklı olduğundan en küçük bir kuşkum bile yok... ama şimdi yalnız bırak beni!"

"Ama şu anda çok heyecanlısın..." dedim.

Tarhov gülmeye başladı ama hemen kesti gülmeyi.

"Heyecanlı mıyım? Ben mi? Kendin söyledin, şakaya gelmez bu.

Evet, bunu düşünmeliyim... yalnızken." Ellerimi sıkmayı sürdürüyordu. "Güle güle kardeşim, güle güle!"

"Hoşça kal," dedim. "Hoşça kal kardeşim!" Giderken son bir kez baktım Tarhov'a. Sevinmiş görünüyordu. Neye sevinmişti? Yakın bir dost ve arkadaş olarak ona adımını attığı yolun tehlikesini göstermiş olduğuma mı, yoksa onu yalnız bırakmak için gittiğime mi? Bütün gün akşama, Punin'le Baburin'in evine girdiğim dakikaya kadar (çünkü aynı gün onların evine gitmiştim) değişik düşünceler dönüp durdu kafamın içinde. İtiraf etmek zorundayım, Tarhov'un söylediği bazı şeyler içime işlemişti... kulaklarımda çınlıyordu... Gerçekten, Baburin... Muza'nın ona göre olmadığını göremiyor muydu?

Nasıl olabilirdi: Baburin, fedakâr, iyi niyetli Baburin nasıl dürüst bir beyinsiz olabilirdi?

* * *

Evime geldiğinde Punin bir gün önce beni beklediklerini söylemişti; doğru olabilir ama şimdi kimsenin beni beklediği yoktu... Hepsi evdeydi ve beni görünce şaşırmışlardı. Baburin de, Punin de hastaydı; Punin'in başı ağrıyordu, başına gri bir atkı sarmış, iki şakağında birer salatalık parçası, yatağında iki büklüm yatıyordu. Baburin'in ise midesi fenaydı: Yüzü sapsarı, neredeyse mordu, gözlerinin altında siyah halkalar vardı, alnı kırışıktı, sakalını kesmemişti... Bu haliyle bir damat adayına hiç benzemiyordu! Çıkıp eve dönmek istedim... Ama bırakmadılar beni, bardak bardak çay bile ikram ettiler. Çok kötü bir akşam geçirdim. Evet, Muza'nın bir yeri ağrımıyordu, her zaman olduğundan daha az bile soğuktu ama canının sıkıldığı, öfkeli olduğu belliydi... Sonunda sabredemedi, bana bir bardak çay verirken aceleyle fısıldadı:

"Orada ne söylerseniz söyleyin, ne kadar uğraşırsanız uğraşın, elinizden bir şey gelmeyecek... Bunu bilin!"

Bir şey anlayamamış gibi baktım yüzüne ve uygun bir zamanı yakalayınca ben de alçak sesle sordum ona:

"Ne demek istediniz bana?"

Çatık kaşlarının altından simsiyah gözleri öfkeyle parlayarak baktı bana, yüzüme iyice yaklaşıp,

"Ne demek mi?" dedi. "Şunu demek istedim ki, bugün orada söylediğiniz her şeyi duydum ve bunun için size teşekkür etmeme gerek yok, her şey sizin istediğiniz gibi olacak..."

Ve hemen kenara çekildi.

İster istemez ağzımdan şöyle döküldü:

"Orada mıydınız siz?"

O sırada Baburin kulak kabarttı, bizim olduğumuz tarafa baktı. Muza uzaklaştı yanımdan.

On dakika sonra tekrar yanıma gelebildi. Bana cesurca, tehlikeli şeyler söylemekten, koruyucusunun yanında, onun gözetimi altında (ancak onu kuşkulandırmamak için yeterince gizli şekilde) benimle konuşmaktan hoşlanıyor gibiydi. Herkesin bildiği bir şeydir: Uçurumun tam kenarında yürümeyi severler kadınlar.

Muza yüz ifadesini değiştirmeden (yalnız burun delikleri titriyor, dudakları çekiliyordu) fısıldadı bana:

"Evet, oradaydım. Evet, Paramon Semyonoviç bana şu anda sizinle fısıldaşarak ne konuştuğumu soracak olsa, hemen söylerim kendisine. Umurumda değil!"

Uyardım onu:

"Dikkatli olun, konuştuğumuzun farkındalar sanki ..."

"Diyorum ya, her şeyi anlatmaya hazırım. Hem nereden fark edecekler? Biri yattığı yerde hasta ördek gibi başını uzatıyor yalnızca, bir şey duyduğu yok; öteki de felsefe yapıyor, korkmayın!"

Muza hafifçe yükseltmişti sesini, yanakları keyifli, donuk kırmızı bir renk almıştı. Bu çok da yakışmıştı ona, hiçbir zaman bu kadar güzel olmamıştı. Masayı toplarken, fincanları, tabakları yerlerine kaldırırken odanın içinde çabuk adımlarla gidip geliyordu. Rahat, yumuşak yürüyüşünde meydan okurcasına, kışkırtıcı bir şey vardı. "Benim için istediğinizi düşünün, sizden korktuğum falan yok."

Gizleyemeyeceğim, özellikle o akşam Muza çok alımlı görünüyordu bana. Bu cadının bambaşka bir tip olduğunu düşünüyordum... Çok güzel bir şeydi. Bu ellerle belki vurabilirdi de... Ne olur ki! Hiç zararı olmaz!

Birden seslendi:

"Paramon Semyonoviç! Cumhuriyet... herkesin canının istediğini yapacağı nasıl bir devlet oluyor?"

Baburin başını kaldırdı, kaşlarını çatıp karşılık verdi:

"Cumhuriyet devlet değildir, bir düzendir... her şeyin yasalara ve adalete bağlı olduğu bir düzen."

Muza devam etti:

"Bu demek oluyor ki, devlette hiç kimse başka birini istemediği bir şeyi yapmaya zorlayamaz."

"Evet, kimse yapamaz bunu."

"Yani herkes istediğini yapmakta özgürdür, öyle mi?"

"Evet, özgürdür."

"Ya! Bunu öğrenmek istemiştim."

"Neden?"

"Öyle işte. Bunu bana sizin söylemenizi istemiştim."

Punin yattığı yerden seslendi:

"Çok meraklı bir kızsın!"

Antreye çıktığımda Muza (elbette kibarlığından değil, öfkesinden) beni yolcu etmek için arkamdan geldi. Vedalaşırken sordum ona:

"O kadar çok mu seviyorsunuz onu?"

Cevap verdi:

"Seviyorum veya sevmiyorum, benim bileceğim bir şey bu ve kaderde ne varsa o olur.."

"Bakın, ateşle oynamayın... yanarsınız."

"Soğuktan donmaktansa yanmak daha iyidir. Ve siz... tavsiyelerinizle! Peki, onun benimle evlenmeyeceğini nereden biliyorsunuz? Ayrıca, benim ille de evlenmek istediğimi nereden çıkarıyorsunuz? Evet, mahvolacağım... Size ne bundan?"

Arkamdan kapıyı çarparak kapadı.

Hatırlıyorum, eve dönerken yolda dostum Vladimir Tarhov'un bu "yeni tip"ten çok çekeceğini düşünmek haz veriyordu bana... Mutluluğu pahalıya mal olacaktı ona!

Ne var ki, onun mutlu olacağından hiç kuşkum da yoktu.

* * *

Aradan üç gün geçti. Odamda masamın başında oturuyor, çalışmaktan çok, kahvaltı yapmaya hazırlanıyordum... Bir hışırtı duydum, başımı kaldırıp baktım ve donup kaldım. Karşımda korkunç,

tebeşir gibi bembeyaz bir hayalet... Punin kıpırdamadan duruyordu. Ufak, kısık gözleri arada kırpışarak bakıyordu bana; bakışında anlamsız, tavşan ürkekliğine benzeyen bir şey vardı, kolları kamçı gibi iki yana sarkıktı.

"Nikandr Vasilıç! Neyiniz var? Nasıl girdiniz buraya? Kimse görmedi mi sizi? Ne oldu? Hadi anlatın bana!"

Punin kısık, ancak duyulur bir sesle,

"Kaçtı," diye mırıldandı.

"Ne diyorsunuz siz?"

"Kaçtı," diye tekrarladı Punin.

"Kim kaçtı?"

"Muza. Gece gitmiş, bir de not bırakmış."

"Not mu?"

"Evet. Teşekkürlerini bildiriyordu, bir daha dönmeyecekmiş. Kendisini aramamalıymışız. Sağa sola baktık; aşçı kadına sorduk: O da bir şey bilmiyor. Kusura bakmayın, sesim ancak bu kadar çıkıyor, yüksek sesle konuşamıyorum. Gitti sesim..."

"Muza Pavlovna terk etti sizi ha!" diye haykırdım. "Söyleyin bana! Bay Baburin çok kötü olmuştur... Bu durumda ne yapmayı düşünüyor?"

"Bir şey yapmak niyetinde değil. Koşup genel valiye durumu bildirmek istedim: Gitmeme izin vermedi. Polise dilekçe yazmak istedim: İzin vermedi, hatta kızdı bana. 'İnsan istediğini yapmakta serbesttir,' diyor. Şöyle ekliyor: 'Ona baskı yapmak istemiyorum.' Hatta kalkıp daireye, işinin başına gitti. Ama kuşkusuz, yüzü insan yüzüne hiç benzemiyordu. Çok, çok fazla seviyordu o kızı... Ah, ah, ikimiz de çok seviyorduk onu!"

Punin o anda ilk kez bir put değil, bir canlı olduğunu gösterdi: İki yumruğunu havaya kaldırdı ve fildişi gibi parlayan başına vurdu.

"Nankör!" diye inledi. "Kim yedirdi içirdi seni, kurtardı, giydirdi, yetiştirdi; kim elinden geleni yaptı senin için, kim bütün hayatını, bütün ruhunu verdi sana... Her şeyi unuttun, öyle mi? Beni terk etmeni elbette anlayabilirim ama Paramon Semyonoviç'i, Paramon'u nasıl bırakıp gidersin?"

Oturmasını, biraz dinlenmesini söyledim...

Hayır anlamında başını salladı.

"Hayır, gerek yok. Size geldim... neden geldiğimi bilmiyorum. Sersem gibiyim. Evde yalnız kalamadım. Nereye gitsem diye düşündüm. Odanın orta yerinde dikilmiş, gözlerim kapalı, sesleniyordum: Muza! Muzacığım! Aklımı yitirecek gibiydim. Ah, evet, neler saçmalıyorum? Neden size geldiğimi biliyorum. Evet, o iğrenç şiiri okumuştunuz bana... hatırlıyor musunuz, değerli, büyük insandan söz eden şiiri? Neden yaptınız bunu? Demek bir şeyler biliyordunuz... ya da sezmiştiniz?" Yüzüme baktı Punin. Birden sesini yükseltti, titremeye başladı. "Anam babam Pyotr Petroviç, Muza'nın nereye gittiğini belki biliyorsunuzdur? Nereye gitti o, anam babam?"

Ne diyeceğimi bilemedim, bakışımı önüme indirdim...

"Mektubunda nereye gideceğini yazmadı mı size?" diye başladım...

"'Sizden ayrılıyorum, çünkü başka birini seviyorum!' diye yazmış. Anam babam, sevgili dostum, onun nerede olduğunu belki biliyorsunuzdur! Kurtarın onu, ona gidelim; vazgeçirelim onu." Punin'in yüzü birden kıpkırmızı oldu, bütün kanı tepesine çıkmıştı, yere, dizlerinin üzerine attı kendini. "Düşünsenize, bu yaptığıyla kimi öldürdü? Kurtarın onu babacığım, gidip bulalım onu!"

Uşağım kapının eşiğinde belirdi, şaşkınlık içinde kalakaldı.

Punin'i tekrar ayağa kaldırmak, (bir şeyden kuşkulanıyor olsam da) böyle ikimizin birden oraya gitmemizin doğru olmayacağını; böyle yaparsak işi berbat edeceğimizi ama gene de bir şeyler yapmaya hazır olduğumu, ancak üzerime herhangi bir sorumluluk alamayacağımı ona anlatmak benim için hiç de kolay olmadı. Punin itiraz etmiyordu bana ama beni dinlemiyordu da, arada kısık bir sesle mırıldanıyordu:

"Kurtarın, Muza'yı da, Paramon Semyonoviç'i de kurtarın." Sonunda ağlamaya başlamıştı. "Hiç değilse bir şeyi söyleyin bana... nasıl... yanına gittiği genç iyi biri midir?"

"Bir genç," dedim.

Punin yanaklarındaki yaşları silerek,

"Bir genç," diye tekrarladı. "Evet, Muza da genç... İşte bu da felaket!"

Bu kafiye bir tesadüftü.[7] Zavallı Punin şiir falan düşünecek durumda değildi. Tekrar şiirsel konuşması için ya da sesi kısık olsa bile, gülmesi için neler vermezdim... Yazık! Punin'in şiirsel konuşmaları temelli yok olmuştu artık, onun öyle güldüğünü de bir daha görmedim.

Bir şey öğrenirsem hemen kendisini görmeye geleceğime söz verdim ona... Ama Tarhov'dan hiç söz etmedim. Punin birden tamamen bıraktı kendini.

Yüzünü pek masum buruşturarak,

"Çok güzel efendim, güzel efendim, çok güzel efendim," dedi. Daha önce benimle hiç böyle saygılı, "efendim"li konuşmazdı. "Yalnız biliyor musunuz efendim, Paramon Semyonoviç'e bir şey söylemeyin efendim... kızar! Bu konuda tek söz duymak istemiyor çünkü! Hoşça kalın efendim, beyefendiciğim!"

Punin giderken arkasından baktığımda bana öylesine ufalmış göründü ki, şaşırdım bile: İki ayağını da atarken aksıyordu, her adımda eğiliyordu...

"İşler kötü! *Finis*[8] dedikleri bu işte," diye geçirdim içimden.

* * *

Punin'e Muza hakkında bilgi toplayacağıma söz vermiş olsam da, aynı gün Tarhov'un evine giderken bir şey öğreneceğim konusunda hiç umutlu değildim; çünkü ya onu evde bulamayacağımı ya da beni kabul etmeyeceğini düşünüyordum. Yanılmışım: Tarhov evdeydi, beni kabul etti ve öğrenmek istediğim her şeyi öğrendim ama bir yararı olmadı. Evinin kapısından içeri adımımı attığım anda kararlı bir tavırla geldi yanıma, güzelleşmiş, aydınlaşmış yüzünde ışıklı, heyecanlı gözleriyle baktı bana ve hemen, kararlı ve ciddi bir tavırla şöyle dedi:

"Bak kardeşim Pyotr! Buraya neden geldiğini, benimle neler konuşmak istediğini biliyorum ama uyarıyorum seni, Muza'dan veya onun yaptığından veya minnettarlık duygusunun bana ne yapmamı gerektirdiği konusundan tek kelime bile olsun söz edersen...

---

7 "Молода"- malada (genç) ve "беда" – beda (felâket) sözcüklerinin kafiyesinden söz ediliyor – ç.n.

8 (Lat.) Son.

artık dost değiliz, birbirimizi tanımıyoruz bile... ve senden bundan böyle bana artık bir yabancıymışım gibi davranmanı rica edeceğim."

Tarhov'un yüzüne baktım: Bedeni gerilmiş bir tel gibi titriyordu, yüzünde renk yoktu, genç kanının taşkınlığını zor tutuyordu; ruhunu güçlü, sevinçli bir coşku doldurmuştu ama tutuyordu kendini.

Pek üzgün, sordum ona:

"Bu senin kesin, değişmez kararın mı?"

"Evet kardeşim, kesin ve değişmez kararım."

"Bu durumda bana şunu demek kalıyor: Hoşça kal! "

Tarhov gözlerini hafiften kıstı... Bu çok da yakışmıştı ona.

Beyaz dişlerinin tümünü göstererek açıkça gülümsedi ve burnundan mırıldandı:

"Güle güle kardeşim Pyotr."

Ne yapabilirdim? "Mutluluğu"yla baş başa bıraktım onu.

Arkamdan kapıyı hızla çekip kapadıktan sonra içeride başka bir kapı da hızla kapandı, duydum bunu.

* * *

Ertesi gün üzgün tanıdıklarımın evine giderken içim hiç rahat değildi. Gizliden (insanoğlunun zayıflığı işte!) onları evde bulamamayı umuyordum ve tekrar yanılmıştım. İkisi de evdeydi. Son üç günde onlarda olan değişiklik her insanı şaşırtabilirdi. Punin'in yüzü bembeyazdı ve süzülmüştü. Eski konuşkanlığı nereye gitmişti? Bezgin, bitkin, kısık bir sesle konuşuyordu, şaşkın, perişan görünüyordu. Baburin ise surat asıyor, somurtuyordu; eskiden de konuşmayı pek sevmezdi, şimdi ise kesik kesik birtakım sesler çıkarıyordu; taşlaşmış sert bir ifade donup kalmıştı yüz hatlarında.

Susmamın olanaksız olduğunu hissediyordum ama ne söyleyebilirdim? Punin'e şöyle fısıldamakla yetindim: "Bir şey öğrenemedim ve size tavsiyem: Her türlü umuttan vazgeçin." Punin, bütün yüzünde tek kırmızı kalmış şiş, ufak gözleriyle baktı bana, anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı, yana döndü. Baburin, Punin'le ne konuştuğumuzu anlamış olmalıydı, birbirine yapışık gibi kısık dudaklarını aralayıp gayet sakin mırıldandı:

"Muhterem beyefendi! Bizi son ziyarete gelmenizden bu yana evimizde tatsız bir şey oldu: Yetiştirmemiz Muza Pavlovna Vinogradova bizim yanımızda daha fazla kalmamayı uygun bulup, durumu açıkladığı bir mektup bırakarak terk etmeye karar verdi bizi. Ona engel olmaya hakkımızın olmadığı düşüncesiyle, istediğini yapmakta serbest bıraktık onu." Kendini biraz da zorlayarak ekledi: "Umarız her şey istediği gibi olur. Saygılarımla rica ediyorum sizden, bu konuda bir şey söylemeyin bize, çünkü böyle şeyler bir şeye yaramaz ve hatta üzücü olur."

Şöyle geçirdim içimden: "İşte, Tarhov gibi bu da Muza ile ilgili konuşmamı yasaklıyor." Ve için için şaşırmadan edemedim! Zenon'a öylesine değer vermesi boşuna değildi. Bu bilgeyle ilgili bir şeyler söylemek istedim ama söyleyemedim, iyi de oldu.

Vakit kaybetmeden çıktım oradan. Ayrılırken Punin de, Baburin de "Güle güle!" demediler bana, ikisi bir ağızdan "Elveda!" dediler. Hatta Punin, ona verdiğim *Telgraf* dergisini "Bu artık gerekli değil bana," der gibi geri verdi.

Bir hafta sonra tuhaf bir rastlantı oldu. İlkbahar çabuk gelmişti; gün ortasında sıcaklık on sekiz dereceyi buluyordu. Yumuşak topraktan yeşillikler fışkırmıştı. At eğitim alanından bir binek atı kiralamıştım; kent dışına, Serçe Dağları'na doğru gidiyordum. Yolda, kulaklarına kadar çamur içinde, kuyrukları örgülü, yelelerinde kırmızı kurdeleler bağlı bir çift sıska atın koşulu olduğu üstü açık bir araba gördüm. Atların koşumları madeni plakalarla, püsküllerle süslü avcı koşumlarındandı ve dizginler kolsuz sarı gömlekli, mavi yelekli, kenarında tavus kuşu tüylü keçe şapkalı pek şık bir gencin elindeydi. Gencin hemen yanında kahkahalarla gülen esnaf veya tüccar kızı gibi giyimli, başında geniş, mavi atkılı bir kız oturuyordu. Arabayı kullanan genç de gülüyordu. Atımın başını yana çevirdim, hızla yaklaşmakta olan neşeli çifte dikkatli bakmamıştım. Arabayı kullanan genç birden bağırdı atlara... Evet, Tarhov'un sesiydi bu! Dönüp baktım... Evet, Tarhov'du. Besbelli, bir arabacı gibi giyinmişti, yanındaki kız da Muza mıydı yoksa?

Ama bu arada araba hızla uzaklaşmıştı, arabadakilerin Tarhov'la Muza mı olduklarını tam görememiştim. Arkalarından atımı dörtnala kaldıracak oldum, gelgelelim, atım eğitim sahasının yaşlı at-

larındandı, dörtnala giderken tırısla gidenlerden yavaş gidiyordu.

Dişlerimin arasından homurdandım:

"Dolaşın bakalım sevgililer!"

Bu arada şunu da belirtmeliyim, iki kez evine uğradığım halde, Tarhov'u bütün bir hafta görememiştim. İkisinde de evde yoktu. Bir haftadır Baburin'le Punin'i de görmemiştim... Evlerine gitmemiştim.

Serçe Dağları'na dolaşmaya gittiğimde üşüttüm: Hava çok sıcak olsa da rüzgâr esiyordu. Ağır hasta oldum ve iyileştiğimde doktorun "iyi beslenmem" tavsiyesi üzerine büyükannemle köye gittik. Bir daha Moskova'ya dönmedim; sonbaharda Petersburg Üniversitesi'ne geçtim.

III

1849

Aradan yedi değil, tam on iki yıl daha geçti ve ben artık otuz iki yaşındaydım. Büyükannem çoktan ölmüştü. İçişleri Bakanlığı'nda memurdum. Tarhov'la ilişkimiz kesilmişti: O orduya girmişti ve sürekli taşradaydı. İki kez dostça görüşmüş, geçmişten hiç söz etmemiştik. Hatırladığım kadarıyla, ikinci görüşmemizde evliydi. Bunaltıcı sıcak bir yaz günü, beni Petersburg'da kalmak zorunda bırakan görev zorunluluklarıma da, kentin boğucu havasına, pis kokusuna, tozuna da lanet okuyarak Gorohovaya Sokağı'nda yürüyordum. Bir cenaze alayı kesti yolumu. Alay yalnızca bir araçtan, yani açık söylemek gerekirse, eski bir çift tekerlekli arabadan oluşuyordu. Bozuk kaldırımda sarsılarak giden arabanın üzerinde, yarısına kadar siyah çuha kaplı yoksul işi tahta bir tabut vardı. Ak saçlı bir ihtiyar yürüyordu arabanın arkasında.

Baktım ona... Yüzü hiç yabancı gelmedi bana... O da bana baktı... Aman Tanrım! Evet, Baburin'di bu!

Şapkamı çıkarıp yanına gittim, kim olduğumu söyledim, yanında yürümeye başladım.

"Ölen kim?" diye sordum.

Cevap verdi:

"Nikandr Vasilıç Punin."

Bana bu cevabı vereceği içime doğmuştu, biliyordum bunu ama gene de içim ürperdi. Hüzünlendim ama bir yandan da kader bana öğretmenime son görevimi yapmak imkânını verdiği için yine de mutluydum...

"Sizinle gelebilir miyim Paramon Semyonoviç?" dedim.

"Elbette gelebilirsiniz... Tek başıma yolcu ediyordum onu; şimdi iki kişi olduk."

Bir saatten fazla yürüdük. Yol arkadaşım bakışını önünden kaldırmadan, dudaklarını açmadan yürüyordu. Onu son kez gördüğümden bu yana iyice çökmüştü; derin kırışıklarla dolu bakır rengi yüzü beyaz saçlarından belirgin biçimde ayrılıyordu. Zor hayat ve çalışma koşullarının, sürekli mücadelenin izleri Baburin'in her şeyinde vardı: Sıkıntılar ve yoksulluk kemirmiş, bitirmişti onu. Her şey sona erince, Punin'le ilgili bilinmezler Smolensk Mezarlığı'nın kara toprağına gömüldü. Baburin yeni mezarın önünde açık başı önüne eğik, bir süre öylece bekledikten sonra bitik, acı dolu yüzünü, kuru, içe çökük gözlerini bana döndü, çok üzgün, teşekkür etti, dönüp gitmek istedi ama durdurdum onu.

"Nerede oturuyorsunuz Paramon Semyonoviç? İzin verirseniz, ziyaretinize gelmek istiyorum. Petersburg'da olduğunuzu bilmiyordum. Geçmişi hatırlardık, toprağı bol olsun, dostumuzu anardık, sohbet ederdik."

Baburin hemen cevap vermedi.

Neden sonra,

"Üç yıldır Petersburg'dayım," dedi. "Kentin dış mahallesinde bir dairede kalıyorum. Gerçekten ziyaretime gelmeyi düşünüyorsanız..." Adresini söyledi. "... gelin. Ama akşam gelin; akşamları evdeyiz... ikimiz de."

Baburin'in son sözcüğüne biraz şaşırdım ama bir şey söylemedim, kiralık bir arabaya bindim, Baburin'e kendisini evine bırakmayı önerdim ama kabul etmedi.

* * *

Aynı gün akşam onun evine gittim. Yolda Punin'i düşünüyordum. Onunla ilk kez nasıl karşılaştığımı, o zaman nasıl coşkulu,

hoş olduğunu; daha sonra Moskova'da, özellikle son görüşmemizde nasıl durgun olduğunu hatırlıyordum. Oysa şimdi hayatla hesabını bütünüyle bitirmişti: Hayatı şakaya almıyordu! Baburin Vıborskaya tarafında, bana Moskova'daki küçük yuvasını hatırlatan küçük bir evde oturuyordu. Ancak, Petersburg'daki çok daha yoksuldu... Odasına girdiğimde köşede bir sandalyede, elleri dizlerinin üzerinde oturuyordu. Ayak sesimi duyunca irkildi ve beklediğimden çok daha güler yüzle selam verdi bana. Birkaç dakika sonra karısı geldi; hemen tanıdım Muza'yı ve Baburin'in beni evine davet etmesinin nedenini o anda anladım: Amacına sonunda erdiğini göstermek istemişti bana.

Muza çok değişmişti: Yüzü de, sesi de, hareketleri de ama en çok değişen gözleriydi. Bu öfkeli, bu güzel gözler bir zamanlar fıldır fıldırdı, kaçamak ama parlak ve dik bakarlardı; bakışları iğne gibi batardı... Ama şimdi düz, sakin, dikkatli bakıyorlardı; siyah gözbebekleri donuklaşmıştı. Sakin, anlamsız bakışı şöyle diyordu sanki: "Kırıldım artık ben, duruldum, yumuşadım." Dudaklarından eksik olmayan gülümsemesi de aynı şeyi söylüyordu. Üzerindeki küçük benekli giysisi de sadeydi. Önce yanıma geldi, onu tanıyıp tanımadığımı sordu. Rahat görünüyordu ama utanma duygusunu kaybettiğinden ya da geçmişi unuttuğundan değildi bu; yalnızca eski telaşlı halini atmıştı üzerinden, o kadar... Muza toprağı bol olsun Punin'den çok söz ediyordu, onunla ilgili konuşması da sakin, soğuktu. Punin'in son yıllarda çok zayıfladığını, neredeyse bir çocuk kadar kaldığını, hatta öyle ki, elinde oyuncağı yoksa canının sıkıldığını öğrendim. Evet, eski püskü kumaşlardan satmak için bebekler diktiğine inandırıyorlarmış onu... Punin bununla eğleniyormuş. Ne var ki, şiire düşkünlüğü yok olmamış ve belleğinde yalnızca şiirler kalmış: Ölümüne üç dört gün kala bile "Rossiada"yı okuyormuş ama Puşkin'den çocukların hortlaktan korktuğu kadar korkuyormuş. Baburin'e bağlılığı hiç eksilmemiş: Eskiden olduğu gibi büyük saygı duyuyormuş ona ve ölümün karanlığını, soğukluğunu hissetmeye başladığında bile kekeleyerek ona "Velinimetim!" diyormuş. Muza'dan ayrıca şunu da öğrendim: Baburin Moskova'da olanlardan sonra tekrar Rusya'nın değişik yerlerinde değişik insanların yanında çalışmış; Petersburg'da

di yine birinin yanında işe girmiş ama işverenle geçinemediği için birkaç gün çalıştıktan sonra işi bırakmış: Baburin işçi olmaya karar vermiş... Muza'nın anlatırken yüzünden eksik olmayan gülümsemesi hüzünlendirdi beni; onun bu gülümsemesi kocasının durumunun bende bıraktığı izlenimi tamamlıyordu. Yiyecek ekmeği zor buluyorlardı... bundan kuşku edilemezdi. Baburin konuşmamıza seyrek katılıyordu: Üzüntülü olmaktan çok, endişeli görünüyordu... İçini bir şeylerin kemirdiği belliydi.

Ansızın odanın kapısında beliren aşçı kadın,

"Paramon Semyonoviç, gelir misiniz?" dedi.

Baburin endişeli sordu:

"Ne oldu? Ne istiyorsun?"

Aşçı kadın pek anlamlı, ısrarlı tekrarladı:

"Bir dakika geliniz."

Baburin önünü ilikledi, odadan çıktı.

* * *

Odada Muza ile yalnız kaldığımızda biraz değişik bir bakışla baktı yüzüme, sesi de değişmişti ve artık gülümsemiyordu:

"Şu anda benim hakkımda ne düşündüğünüzü bilmiyorum Pyotr Petroviç ama sanırım, hatırlıyorsunuzdur benim nasıl... kendine güvenen, neşeli bir kız olduğumu... ve huysuz... Kendi bildiği gibi yaşamak isteyen... Ama bakın şimdi ne diyeceğim size: Beni sokağa attıklarında Tanrı'nın bana bir türlü yardım edeceğini ya da bana hayatıma son verecek gücü bağışlayacağını umuyordum ve işte o sırada Voronej'de tekrar karşılaştım Paramon Semyonoviç'le ve bir kez daha kurtardı beni... Kötü tek sözcük duymadım ondan, tek bir sitem işitmedim, hiçbir şey istemedi benden, öyle bir şeyi hak etmiyordum ama o sevdi beni... ve ben de onun karısı oldum. Başka ne yapabilirdim? Ölmeyi başaramamıştım; istediğim gibi de yaşayamamıştım... Ne yapabilirdim? Paramon Semyonoviç merhamet etti. İşte hepsi bu kadar."

Sustu Muza, bir an başını öte yana çevirdi... biraz önceki uysal gülümseme tekrar belirdi dudaklarında. Onun bu gülümsemesinde şöyle bir anlam var gibi geldi bana: "İyi bir hayatım mı var, sorma bana bunu!"

Konu günlük olaylardan açıldı. Muza, Punin'den geriye çok sevdiği kedisinin kaldığını ama onun öldüğü gün kedinin tavan arasına çıktığını, orada birini çağırıyormuş gibi sürekli miyavladığını anlattı. Komşular Punin'in ruhunun kediye geçtiğini söylüyor, korkuyorlarmış.

Neden sonra sordum Muza'ya:

"Paramon Semyonoviç'in bir endişesi mi var?"

Muza göğüs geçirdi.

"Fark ettiniz demek! Endişeli olmaması imkânsız. Paramon Semyonoviç görüşlerine, düşüncelerine sadık kaldı... Günümüzde durum onun görüşlerini daha da sağlamlaştırmakta." Muza şimdi Moskova'da olduğundan çok farklı konuşuyordu: Dilinde edebi, seçkin bir hava vardı. "Ne var ki, size güvenip güvenemeyeceğimi ve beni anlayacağınızı bilemiyorum..."

"Bana güvenemeyeceğinizi neden düşünüyorsunuz?"

"Öyle ya, bir devlet memurusunuz, görevdesiniz."

"Görevdeysem ne olmuş?"

"Dolayısıyla devlete bağlısınız."

Muza'nın böyle düşünmesi şaşırtmıştı beni...

Şöyle karşılık verdim:

"Görevde olduğum kesin olsa da, devletle ilişkilerim konusunda bir şey söylemeyeceğim size ama içiniz rahat olsun. Bana güveninizi kötüye kullanmam. Kocanızın dünya görüşüne, düşüncelerine katılıyorum... hem sandığınızdan bile fazla."

Muza başını salladı. Bir an duraksadıktan sonra,

"Evet," dedi, "durum bu ama bir şey daha var. Paramon Semyonoviç'in görüşleri yakın bir gelecekte açığa çıkabilir. Bu daha fazla gizli kalamaz çünkü. Artık yolunu ayıramayacağı arkadaşları var..."

Muza dilini ısırmış gibi birden sustu. Son söyledikleri beni şaşırtmış, biraz da korkutmuştu. Hissettiklerim yüzüme yansımış, Muza da bunu fark etmiş olacaktı.

Bu karşılaşmamızın 1849'da olduğunu söylemiştim. O günlerin nasıl karışık, zor günler olduğunu, Petersburg'da nasıl yankılandığını çoğu kimse hatırlıyordur. Baburin'in bazı düşüncelerinin, davranışlarının tuhaflıkları çok şaşırtıyordu beni. Hükümetin ka-

rarlarından, yüksek devlet görevlilerinden iki kez büyük bir acıyla, öfkeyle, nefretle öyle söz etmişti ki şaşırıp kalmıştım...

Bir gün şöyle sormuştu bana:

"Ne dersiniz? Siz köylülerinize özgürlüklerini verir miydiniz?"

İster istemez,

"Hayır," diye itiraf etmek zorunda kalmıştım.

"Peki ya ihtiyar bir kadın ölürse?"

Bunu da itiraf etmiştim.

Dişlerinin arasından homurdanmıştı Baburin:

"Ah siz asilzadeler... İnsanları maşa gibi kullanmayı pek seversiniz..."

Odasının en görünen yerinde Belinski'nin taşbasma bir portresi asılıydı; masasının üzerinde Bestujevski'nin *Kutup Yıldızı*'nın eski bir cildi duruyordu.

Baburin, aşçı kadının onu dışarıya çağırmasından sonra odaya uzun süre dönmedi. Muza kocasının çıktığı kapıya birkaç kez endişeli bakmıştı. Sonunda sabredemedi, kalktı, özür dileyerek aynı kapıdan o da çıktı. On beş dakika sonra birlikte döndüler; gördüğüm kadarıyla ikisinin yüzü de asıktı. Ama Baburin'in yüzü bir anda değişti; katı, neredeyse öfkeli bir ifadeyle kaplandı...

Ve birden elini kolunu sallayarak, yabanileşmiş bakışlarını dolaştırarak, hiç de onunkine benzemeyen boğuk, arada kesilen bir sesle konuşmaya başladı:

"Ne olacak bu işin sonu? Yaşıyorsun, günlerin geçiyor, durum daha iyi olacak, daha rahat soluk alacaksın diye umuyorsun ama her şey daha kötüye gidiyor! Artık duvara sıkıştırıldım! Gençliğimde her şeye katlanıyordum; beni... belki... dövüyorlardı da..." Topuklarının üzerinde sertçe dönüp sanki üzerime yürüyecekmiş gibi ekledi: "Evet! Artık yaşını başını almış biri olarak bedensel işkenceler bile gördüm... evet; karşılaştığım öteki haksızlıklardan ise söz etmiyorum... Oysa o eski günlere... dönmek mi gerekiyor? Günümüzde gençlere neler yapılıyor! Evet, doğrusu sonunda her türlü sabır bitecek... Bitecek! Evet! Bekleyin!"

Baburin'i hiç böyle görmemiştim. Muza'nın yüzü bile bembeyaz olmuştu... Baburin birden öksürmeye başladı, kanepeye çöktü. Orada daha fazla kalarak onu da, Muza'yı da rahatsız etmemek

için gitmeye karar verdim, vedalaşıyordum ki, yandaki odaya açılan kapı birden açıldı, aradan bir baş göründü... Ama aşçı kadının başı değildi bu, saçı başı dağınık bir gencin başıydı. Telaşlı, kekeleyerek,

"Felaket, Baburin, felaket!" dedi.

Ve odada benim, bir yabancının olduğunu görünce hemen geri çekilip kapıyı kapadı.

Baburin koşarak gitti onun arkasından. Ben Muza'nın elini kuvvetlice sıkıp, yüreğimde kötü önsezilerle çıktım.

Muza endişeli, fısıldadı bana:

"Yarın gelin."

"Kesinlikle geleceğim," diye karşılık verdim.

* * *

Ertesi gün yataktan daha kalkmamıştım, uşağım Muza'nın bir mektubunu getirdi bana.

Şöyle yazıyordu Muza:

> Muhterem beyefendi Pyotr Petroviç!
> Paramon Semyonoviç'i bu gece jandarmalar tutukladı ve kaleye mi, nereye bilmiyorum, götürdüler: Söylemediler. Bütün kâğıtlarımızı tek tek karıştırdılar, çoğunu işaretleyip yanlarına aldılar. Bütün kitaplarını da, mektuplarını da... Kentte birçok kişinin gözaltına alındığını söylüyorlar. Şu anda neler hissettiğimi tahmin ediyorsunuzdur. İyi ki Nikandr Vasilıç görmedi bunu! Zamanında öldü! Söyleyin bana, ne yapayım? Kendim için korktuğum yok, açlıktan ölmem ya... Ama Paramon Semyonoviç'i düşündükçe fena oluyorum. Lütfen gelin, bizim durumumuzda insanlarla bir arada olmaktan korkmuyorsanız, lütfen gelin.
>
> Hizmetkârınız Muza Baburina.

Yarım saat sonra Muza'nın yanındaydım. Beni görünce elini uzattı bana, yüzünde bir minnettarlık ifadesi belirmiş olsa da, bir şey söylemedi. Dün giydiği giysi vardı üzerinde: Ama her şeyinden yatmadığı, bütün gece hiç uyumadığı belliydi. Gözleri kıp-

kırmızıydı ama ağlamaktan değil, uykusuzluktan... Ağlamıyordu. Bunu düşünecek durumda değildi. Bir şeyler yapmak istiyordu, mutluluğunu altüst eden şeyle mücadele etmek istiyordu: Bir zamanların enerjik, kendine güvenen Muza'sı geri gelmişti. Nefretinden soluk almakta zorlanıyor olsa da nefret edecek zamanı yoktu. Baburin'e nasıl yardım edecekti, onun durumunu hafifletmek için kime başvuracaktı... yalnızca bunları düşünüyordu. Hemen çıkmak... yalvarmak... ricalarda bulunmak istiyordu... Ama nereye gidecekti? Kime yalvaracaktı? Kime ricalarda bulunacaktı? İşte bunları duymak istiyordu benden, benimle bunları konuşmak istiyordu.

Söze önce sabırlı olmasını söylemekle başladım. Başlangıçta beklemenin, elden geldiğince bilgi toplamanın gerektiğini söyledim. Durum henüz çok yeniyken, olayın henüz başındayken kararlı bir şeyler yapmanın anlamsız, yanlış olacağını anlattım. Herhangi bir başarı beklemenin anlamı yoktu, böyle yapmanın işe yarayacağını, etkili olacağını düşünüyor olsam bile... Muza'ya her şeyi anlatabilmenin kolay olmayacağını biliyordum... ama sonunda anladı beni; her türlü girişimin yararsız olacağını kanıtlamaya çalışırken bunu kendi çıkarımı düşünmeden yaptığımı da anlamıştı.

Muza sonunda sandalyeye oturduğunda (o ana kadar, Baburin'e yardım etmek için hemen çıkmaya hazırmış gibi, sürekli ayakta duruyordu) şöyle dedim:

"Söyler misiniz bana Muza Pavlovna, bu yaşta nasıl böyle olaya karıştı? Dün sizi uyarmak için buraya geldiğim bu çeşit olaylara daha çok gençler karışıyor çünkü..."

Sesini yükseltti Muza:

"Gençler dediğiniz o insanlar bizim arkadaşlarımızdır!" Ve gözleri parlamaya, sağa sola dönmeye başlamıştı. Ruhunun derinliklerinden sanki güçlü, önüne geçilemez bir şey yükselmişti... ve ben birden, Tarhov'un bir zamanlar onun için dediği "yeni tip" deyimini hatırladım. "Konu politik görüşlerse, yaşın hiç önemi yoktur!" Muza son sözcüklerini üzerine basarak söylemişti. Çok üzgün olsa da, bana kendini bu yeni, beklenmedik ışık altında göstermekten hoşlanmadığı belliydi. "Evet, bir cumhuriyetçinin eşi kültürlü,

olgun bir kadın için yaşın hiç önemi yoktur!" Ekledi: "Kendilerini feda edebilecek bazı yaşlılar gençlerden çok daha gençtir... Ama sorun bu değil."

Şöyle dedim:

"Bana öyle geliyor ki Muza Pavlovna, olayı biraz abartıyorsunuz. Paramon Semyonoviç'in iyi her görüşe sıcak baktığını eskiden beri bilirim; öte yandan, kendisinin her zaman sağduyulu bir insan olduğunu düşünmüşümdür... Rusya'da her türlü kumpasın imkânsız, saçma olduğunu anlayamıyor mu? Onun durumunda, onun yerinde..."

Muza pek üzgün, kesti sözümü:

"Elbette bir asilzade değildir kendisi... Hem Rusya'da kumpas kurmak yalnızca asilzadelere serbesttir; sözgelimi on dört aralıkta... sizin demek istediğiniz işte bu..."

Az kaldı ağzımdan kaçıracaktım... "Öyleyse neden yakınıyorsunuz?" Ama tuttum kendimi, söylemedim.

Yüksek sesle şöyle dedim:

"On dört aralığın da böyle, insanları kışkırtmak gibi bir özelliği olduğunu mu sanıyorsunuz?"

Muza yüzünü buruşturdu. Asık yüzünde şunu okudum: "Bu konuda seninle konuşmaya değmez!"

Sonunda sormaya karar verebildim:

"Paramon Semyonoviç çok mu küçük düşürüldü?"

Muza cevap vermedi... O sırada tavan arasından aç bir miyavlama sesi geldi.

Muza ürperdi.

Neredeyse umutsuzca inledi:

"Ah, ne iyi ki Nikandr Vasilıç görmedi bunları! Velinimetini, ikimizin velinimetini, dünyanın belki de en iyi, en temiz insanını gece evinden zorla alıp götürdüklerini görmedi... O saygın, yaşlı insana nasıl davrandıklarını, sırf bir asilzade olmadığı için ona nasıl 'sen..' diye hitap ettiklerini görmedi, onu nasıl tehdit ettiklerini, ona gözdağı verdiklerini görmedi! Belki o genç subay da aynı vicdansız, ruhsuz insanlardan biriydi, hani benim hayatımda..."

Muza'nın sesi kesildi. Yine kuru yaprak gibi titremeye başladı.

Uzun süredir tutulan nefret sonunda taşmıştı; ruhunu doldur-

muş endişeler dışa vurmuş, eskinin hatıralarını canlandırmıştı... Ama özellikle o anda "yeni tip"in hiç değişmediğine, eskiden olduğu gibi tutkulu, heyecanlı olduğuna inandım! Ancak, Muza'nın şimdi heyecan duyduğu şeyler gençlik yıllarında heyecan duyduğu şeyler değildi. İlk ziyaretimi bir başsağlığı dileme, üzüntülerine ortak olma ziyareti olarak düşünüyordum (gerçekten de öyleydi) ama bu sakin, boş bakış, bu soğuk ses tonu, bu kayıtsızlıkla ilgisizlik... bütün bunların yalnızca geçmişle, geri gelmeyecek her şeyle ilgisi vardı...

Oysa şimdi günü yaşıyorduk.

Muza'yı sakinleştirmeye, konuyu daha güncel şeylere getirmeye çalışıyordum. Acil birtakım önlemler almam gerekiyordu: Baburin'i nereye götürdüklerini öğrenmeliydim; sonra, Baburin'e de Muza'ya da geçinmelerini sağlayacak bir şeyler bulmalıydım; bütün bunlar çok zor şeylerdi; önce doğrudan para değil, iş bulmalıydım onlara; oysa bilindiği gibi, bu daha da zordu...

Kafamda bir sürü düşünceyle ayrıldım Muza'nın yanından.

Çok geçmeden, Baburin'in kalede olduğunu öğrendim.

Yargılama açılmış... sürüyordu. Muza ile haftada birkaç kez görüşüyordum. O da kocasıyla birkaç kez görüşebilmişti. Ne var ki, bu davanın sonuçlandığı anda ben Petersburg'da değildim. Beklenmedik birtakım işler güney Rusya'ya gitmemi gerektirmişti. Güneydeyken, Baburin'in mahkemede aklandığını öğrendim: Bütün suçunun, kuşku çekmeyecek biri olduğu için, gençlerin bazen onun evinde toplanmalarının ve onun da gençlerin sohbetlerine katılmasının olduğu anlaşılmıştı. Ancak, yönetim onun Sibirya'nın batı illerinden birinde belirli bir süre zorunlu yaşamak cezasına çarptırılmasına karar vermişti. Muza da onunla birlikte gitti.

Muza oradan şöyle yazıyordu bana: "Paramon Semyonoviç hiç istemedi benim kendisiyle buraya gelmemi, çünkü bir insanın, kendini başka bir insan için feda etmek hakkına sahip olmadığını düşünüyor. Ama ben ortada bir fedakârlığın falan olmadığına inandırdım onu. Moskova'da ona karısı olacağımı söylediğimde şöyle düşünüyordum: Hayatımın sonuna kadar, kesin! Ve son günüme kadar da kesin, öyle olacak..."

IV

1861

Aradan on iki yıl daha geçti... 1849-1861 arasında nelerin olduğunu Rusya'da herkes biliyor, sonsuza dek de hatırlayacak. Benim hayatımda da, burada anlatmaya gerek olmayan çok değişiklikler oldu. Hayatıma yeni ilgiler, yeni uğraşlar girdi... karı koca Baburinler önceleri ikinci plana düştü, daha sonra tamamen unutuldu. Muza ile mektuplaşmam devam etti ama doğrusu, çok seyrek; kimi zaman ondan ve kocasından bir yıl haber almadığım oluyordu. 1855'ten hemen sonra Baburin'in Rusya'ya dönmesine izin verildiğini ama kaderin kendisini attığı ve anlaşılan kendine bir yuva ördüğü, bir sığınak, bir çalışma ortamı bulduğu bu küçük Sibirya kentinden ayrılmak istememişti...

Ve 1861'in Mart'ının sonunda Muza'dan şöyle bir mektup aldım:

> "Uzun zamandır yazamadım size, muhterem P.P., hayatta olup olmadığınızı; eğer hayattaysanız, bizi unutup unutmadığınızı bile bilmiyorum... Neyse, fark etmez; bugün size yazmadan edemem. Bu zamana kadar her şeyimiz eskiden olduğu gibi devam etti; Paramon Semyonoviç'le yavaş yavaş gelişmekte olan okullarımızın işleriyle ilgileniyorduk; Paramon Semyonoviç ayrıca okumakla, yazışmalarla ve eski dine bağlı insanlarla, din adamlarıyla, buraya sürgün gelmiş Lehlerle her zamanki olağan tartışmalarını sürdürüyordu; sağlığı iyiydi...
>
> Benim de. Ama dün bize 19 Şubat Beyannamesi geldi! Uzun zamandır zaten bekliyorduk onu, sizin orada, Petersburg'da nelerin olduğunun söylentileri zaten buralara kadar ulaşıyordu... ama bunun nasıl bir şey olduğunu anlatamam size! Kocamı çok iyi tanıyorsunuz; başına gelenler hiç değiştirmedi onu, tersine daha katı, enerjik oldu. (*Gizlemeyeceğim, Muza gerçekten böyle yazıyordu: Daha enerjik.*) Çelik gibi bir iradesi vardır ama bu kadarını kaldıramadı! Okurken elleri titriyordu; sonra üç kez sarıldı bana ve üç kez öptü, bir şey söylemek istedi ama hayır! Söyleyemedi! Ve sonunda ağlamaya başladı, bunu gör-

mek beni çok şaşırttı, birden haykırdı: 'Yaşasın! Yaşasın! Tanrım sen koru bizi!' Evet Pyotr Petroviç, tam böyle dedi! Sonra devam etti: 'Artık bağışlandık.' Ve ayrıca: 'Bu henüz ilk adım, arkasından başkaları gelecek' ve öylece, olduğu gibi, şapkasız, bu büyük haberi dostlarımıza bildirmek için koşarak gitti. Dışarıda korkunç bir soğuk vardı, kar fırtınası başlamıştı, durdurmaya çalıştım onu, dinlemedi. Eve döndüğünde üstü başı karla kaplıydı, saçları, yüzü, sakalı (şimdi göğsüne kadar uzayan bir sakalı var), yanaklarında gözyaşları bile donup kalmıştı! Ama çok heyecanlı ve neşeliydi, bir şişe Çiplansk şarabı açmamı söyledi ve yanında getirdiği dostlarımızla birlikte Çar'ın, Rusya'nın ve Rusya'nın özgür bütün insanlarının sağlığına içti ve boş kadehi alıp yere bakarak şöyle dedi: 'Nikandr, duyuyor musun beni, Nikandr? Rusya'da köle yok artık! Tabutunda rahat uyu eski arkadaşım benim!' Daha birçok şey söyledi, mesela, 'Beklediğim oldu sonunda!' Ayrıca, artık geriye dönüşün olamayacağını da, bunun bir güvence veya vaat olduğunu da söylüyordu... Şu anda her dediğini hatırlamıyorum ama uzun zamandır öyle mutlu görmemiştim onu. Ve işte bizlerin uzak Sibirya düzlüklerinde nasıl sevindiğimizi, nasıl bayram ettiğimizi bilmeniz, bizimle birlikte sizin de sevinmeniz için yazmadan edemedim size..."

Bu mektubu martın sonunda almıştım; mayısın başında Muza'dan oldukça kısa bir mektup daha aldım. Muza kocasının, Paramon Semyonoviç Baburin'in beyannamenin geldiği gün üşütüp 12 Nisan günü ciğerlerinde iltihaplanmadan dolayı, altmış yedi yaşında öldüğünü haber veriyordu bana. Kocasının yattığı yerde kalmak, Paramon Semyonoviç Baburin'in ona bıraktığı işi devam ettirmek niyetinde olduğunu, çünkü kocasının son dileğinin bu olduğunu yazıyordu.

Bir daha haber almadım Muza'dan.

Saat

(Yaşlı Bir Adamım Öyküsü - 1850)

(Часы)

I

Saatle ilgili başımdan geçen bir olayı anlatacağım size...

Çok tuhaf bir olay!

Olaylar bu yüzyılın başında, 1801'de oldu. Daha on altı yaşına yeni basmıştım. Ryazan'da, Oka Nehri'nin kıyısında ahşap bir evde babam, halam ve kuzenimle birlikte yaşıyordum. Annemi hatırlamıyordum: Babamla evlendikten üç yıl sonra ölmüştü; babamın benden başka çocuğu yoktu. Porfiriy Petroviç'ti babamın adı. Sakin yaradılışlı, gösterişsiz, hastalıklı biriydi. Mahkemelerde veya bazı işlerde aracılık yapıyordu. Çok eskiden böylelerine avantacı, oltacı, ısırgan tohumu derlerdi ama babam kendinin bir arzuhalci olduğunu söylüyordu. Evi kız kardeşi, hiç evlenmemiş elli yaşında halam yönetiyordu; babam da kırkını devirmişti. Halam dinine çok bağlı, açıkçası, sofu bir Tatar'dı, burnunu her şeye sokardı; huyu da babamınki gibiydi, pek iyi sayılmazdı. Yaşamımız fena sayılmazdı ama iyi de değildi. Babamın Yegor adında bir de erkek kardeşi vardı; sözde birtakım "rezilce davranışlarından, aşırı düşüncelerinden" dolayı (kararda aynen böyle yazıyordu) daha 1797'de Sibirya'ya sürülmüştü.

Yegor'un oğlu, kuzenim Davıd babamın eline kalmıştı, bizimle birlikte yaşıyordu. Benden yalnızca bir yaş büyüktü ama benden

çok büyükmüş gibi her zaman saygılıydım ona karşı, sözünü dinliyordum. Hoş, hiç de aptal olmayan, değişik yapıda, geniş omuzlu, yapılı bir çocuktu; çok sivilceli yüzü dört köşeydi, saçları sarı, ufak gözleri gri, dudakları iri, burnu küçük, güçlü dedikleri çeşidinden parmakları ise kısaydı, yaşına göre güçlü kuvvetli! Halam çok kızıyordu ona, babam ise ondan çekiniyordu bile... ya da belki ona karşı suçlu hissediyordu kendini... Babam açık vermeseydi, ağzından bir şeyler kaçırmasaydı, Davıd'ın babasının Sibirya'ya sürülmeyeceğini söyleyenler vardı! Lisede aynı sınıfta birlikte okuduk, ikimiz de iyi öğrencilerdik, hatta ben Davıd'dan daha iyiydim... çok zekiydim ama, çocukları bilirsiniz... *bu* üstünlüklerinin değerini bilmezler, zekâlarıyla kıvanç duymazlar... öyleyken, Davıd benim önderim olmayı sürdürüyordu.

II

Adım Aleksey'dir, biliyorsunuz. Doğduğum gün martın yedisi, isim günüm ise martın on yedisidir. Eski zamanların âdetiyle, isim günüm olarak doğumumdan on gün sonraki bir kutsal bayramın adını vermişler bana. Vaftiz babam Anastasiy Anastasyeviç Puçkov ya da daha doğrusu Nastasiy Nastayeviç'ti; herkes öyle diyordu ona. Kendisi korkunç hırgürcü, menfaatperest, rüşvetçi, kısacası tam anlamıyla berbat bir dalavereciydi. Valinin dairesinden kovmuşlardı onu, birçok kez de mahkemeye düşmüştü; arada bir babamın işine yarıyordu... Birlikte işler "çeviriyorlardı." Şişko biriydi ama yüzü tilkininkinden farksızdı, burnu sipsivriydi; gözleri de gene tilkilerin gözleri gibi kahverengi, çakmak çakmak... Sağa sola fıldır fıldır dönüp dururdu, bu arada havayı kokluyor gibi burnunu da sağa sola oynatırdı. Ökçesiz potinler giyer, (o zamanlar taşrada pek seyrek görülse de) her gün pudra sürünürdü. Sık sık generallerle, general eşleriyle görüşmesi gerektiği için pudrasız yapamayacağını söylerdi.

Ve işte isim günümdü! Nastasiy Nastasyeviç bize gelmiş, şöyle demişti:

"Şimdiye kadar hiç hediye vermedim sana vaftiz oğlum benim; bak, bugün ne getirdim sana!"

Cebinden, kadranında bir gonca gül resmi olan, bronz zincirli

gümüş bir cep saati çıkardı! O anda heyecandan dilim tutuldu, halam Pelageya Petrovna avazı çıktığınca bağırıyordu:

"Elini öp, elini öp, haylaz çocuk!"

Vaftiz babamın elini öpmeye başladım, halam bağırmayı sürdürüyordu:

"Ah, sevgili Nastasiy Nastasyeviç, neden bu kadar şımartıyorsunuz bu çocuğu! Saati ne yapacak? Ya düşürüp parçalayacaktır onu ya da oynarken kıracaktır."

Babam girdi odaya, saate baktı, pek önemsemez bir tavırla teşekkür etti Nastasyeviç'e, odasına davet etti onu. Babam kendi kendine şöyle mırıldanıyor gibi gelmişti bana:

"Evet kardeşim, bununla kurtulabileceğini sanıyorsan yanılıyorsun, eğer..."

Ama ben olduğum yerde duramıyordum artık, saati cebime koydum, hediyemi Davıd'a göstermek için koşarak çıktım odadan.

III

Davıd saati eline aldı, kapağını açtı, dikkatle baktı, mekanik konusunda büyük bir yeteneği vardı; demirle, bakırla, her türlü metalle bir şeyler yapmayı çok severdi; her şey geliyordu elinden: Değişik aletleri kullanabiliyordu; bir vidayı, anahtarı vb. düzeltmek veya onarmak onun için çok kolaydı.

Saati elinde şöyle bir evirip çevirdi, dişlerinin arasından bir şeyler homurdandıktan sonra (genelde pek konuşmazdı) ekledi:

"Çok eski bir saat... hem de kötü... Nereden buldun bunu?"

Onu bana vaftiz babamın hediye ettiğini söyledim.

Davıd gri gözlerini dikti yüzüme.

"Nastasiy mi?"

"Evet, Nastasiy Nastasyeviç."

Davıd saati masanın üzerine bırakıp bir şey söylemeden geri çekildi.

"Ne o, beğenmedin mi onu?" diye sordum.

"Hayır, ondan değil... ama ben senin yerinde olsaydım Nastasiy Nastasyeviç'ten hediye almazdım."

"Neden?"

"Pis herifin tekidir çünkü, pis bir insana borçlu kalmaya gelmez. Teşekkür etmişsindir ona... Belki elini bile öpmüşsündür."

"Evet öptüm, halam öpmemi söyledi..."

Davıd sanki burnundan, pek anlamlı gülümsedi. Böyle bir alışkanlığı vardı. Yüksek sesle hiçbir zaman gülmezdi: Yüksek sesle gülmeyi korkaklığın belirtisi sayardı.

Davıd'ın bu sözü, bu sessiz gülümsemesi çok dokunmuştu bana. "Demek içinden ayıplıyor beni!" diye düşündüm. "Demek onun gözünde ben de pisliğin tekiyim!" Kendisi Nastasiy'den bir hediye alacak kadar hiçbir zaman küçülmemişti! Peki ama şimdi benim ne yapmam gerekiyordu?

Saati geri mi vermeliydim? Olacak şey değildi bu!

Davıd'la anlaşmayı, onun tavsiyesini almayı denedim. Kimseye tavsiyede bulunmayı sevmediğini, nasıl biliyorsam öyle yapmamı söyledi. Nasıl biliyorsam mı?! Hatırlıyorum, o gece hiç uyuyamadım: Kafamın içi karmakarışıktı. Saati geri vermeye kıyamıyordum, karyolamın başucundaki gece masamın üzerine koymuştum onu; öyle güzel tık tık ediyordu ki... Öte yandan, Davıd'ın beni küçümsediği (evet, bundan kuşkum yoktu, küçük görüyordu beni) düşüncesi... Buna dayanamıyordum işte! Ne yalan söyleyeyim, bir ara ağlamıştım bile... ama sonunda uykuya daldım... Uyanınca hemen giyinip sokağa attım kendimi. Saatimi karşılaşacağım ilk garibana vermeye kararlıydım!

IV

Evden henüz pek uzaklaşmamıştım ki, aradığım kişiyle karşılaştım. Sık sık evimizin penceresinin önünden geçen on yaşlarında, üstünde başında olmayan, yalınayak çocuk çıktı karşıma. Hemen yanına koştum ve onun da, benim de düşünmemize fırsat vermeden saatimi önerdim ona.

Çocuğun gözleri fal taşı gibi açıldı, bir eliyle ağzını kapadı, yanacağından korkuyormuş gibi, öteki elini saate uzattı.

"Al, al," dedim, "benimdir bu saat, sana hediye ediyorum onu, satıp kendine bir şeyler alabilirsin... işine yarayacak bir şeyler... Hoşça kal!"

Saati eline tutuşturduğum gibi dönüp eve doğru koştum. Kapıyla antre arasındaki müşterek yatak odamızın kapısının önünde bir an durup soluklandıktan sonra, elini yüzünü yeni yıkamış, saçlarını fırçalamakta olan Davıd'ın yanına girdim.

Elimden geldiğince sakin bir sesle,

"Ne yaptım biliyor musun Davıd?" dedim. "Nastasiy'in bana hediye ettiği saati birine verdim."

Davıd yüzüme baktı, şakaklarını fırçalamayı sürdürdü.

Ben aynı ağırbaşlı ses tonuyla ekledim:

"Evet Davıd, verdim gitti... Mahallede yoksul, çok yoksul, dilenen o çocuk var ya, işte ona verdim."

Davıd işini bitirdikten sonra fırçayı tuvalet masasının üzerine bıraktı.

"Saati satıp, eline geçen parayla kendine gerekli olan bir şeyi alabilir. Nasıl olsa saate karşılık bir miktar para vereceklerdir ona."

Böyle dedikten sonra sustum.

Nihayet konuştu Davıd:

"Eh!" dedi, "iyi yapmışsın!"

Çalışma odamıza yürüdü. Ben de arkasından gittim.

Bana döndü.

"Saati ne yaptığını sorduklarında ne diyeceksin?" diye sordu.

Umursamaz bir tavırla karşılık verdim:

"Kaybettim derim."

O gün aramızda saatle ilgili başka bir konuşma geçmedi ama gene de, Davıd yaptığımı yalnızca beğenmekle kalmıyor, ayrıca... bir ölçüde... takdir de ediyor gibi geliyordu bana. Gerçekten!

V

Aradan iki gün geçti. Evde kimsenin saati sorduğu yoktu. Babamın başı müvekkillerinden biriyle büyük sıkıntıdaydı: Beni de, saatimi de düşünecek durumda değildi. Oysa ben sürekli saati düşünüyordum! Davıd'ın beni takdir etmiş olması bile... içimi pek rahatlatmıyordu. Takdirini pek göstermiyordu da: Yalnızca bir kez (o da söz arasında) benden böylesine bir yüreklilik beklemediğini söylemişti, o kadar. Ama kesin olan bir şey vardı: Bu fedakârlığımın za-

rarı dokunmuştu bana, ancak bu zarar gururumun okşanmasının bana verdiği hazzın yanında çok fazlaydı.

Bu arada, sanki inadına, bir de başka bir tanıdık, kent doktorunun oğlu lise öğrencisi çıktı ortaya... babaannesinin ona hediye ettiği, gümüş değil ama bir Tampakovski saatiyle[1] sağda solda övünüp duruyordu....

Sonunda dayanamadım, sessizce sıvıştım evden, saatimi verdiğim o fakir çocuğu aramaya koyuldum.

Kolayca buldum kendisini: Kilisenin kapısında arkadaşlarıyla aşık oynuyordu. Bir kenara çektim onu, konuşmakta zorlanarak, soluk soluğa, ona verdiğim saat için annemle babamın bana çok kızdığını, o saati bana iade ederse, karşılığında ona seve seve para vereceğimi söyledim... Her ihtimale karşı, bütün sermayem olan Yelizaveta zamanının eski gümüş bir rubleliğini de yanıma almıştım...

Çocuk öfkeli, ağlamaklı bir sesle karşılık verdi:

"Ama sizin o saatiniz bende değil. Babam gördü onu ve elimden aldı; üstelik kırbaçlayacaktı beni. 'Çaldın mı sen bu saati?' dedi, hangi aptal hediye etmiş olabilir sana böyle bir saati?"

"Peki kimdir senin baban?"

"Babam mı? Trofimıç."

"Kimin nesidir bu Trofimıç? Ne iş yapıyor?"

"Emekli asker, çavuştur. Ama yaptığı bir işi yoktur. Eski ayakkabıları tamir eder, altlarına taban çakar. Bütün yaptığı budur işte, hepsi o kadar. Bununla geçinir..."

"Eviniz nerede sizin? Oraya götür beni."

"Götürmesine götürürüm. Babama saati bana sizin verdiğinizi söyleyin. Yoksa sürekli bağırıyor bana... 'Hırsız, hırsız!' Annem de öyle: 'Bir hırsız doğurmuşum da haberim yokmuş!' diyor."

Çocukla birlikte onların evine gidiyorduk. Çok eskiden yanmış, yeniden yapılmamış bir fabrika binasının arka avlusunda bacasız, derme çatma bir kulübede kalıyorlardı. Trofimıç da, karısı da evdeydi. Emekli "çavuş" sıska, açıksözlü, uzun boylu bir ihtiyardı; favorilerine ak düşmüştü, sakalını kesmemişti, yanaklarında, alnında kırışıklıklar vardı. Karısı ondan yaşlı gösteriyordu; hastalık-

1 Uşak kısmının kullandığı, bakır bir çeşit saat – ç.n.

lı şiş yüzünde kırmızı gözleri pek hüzünlü bakıyordu. Karı koca, ikisinin üzerinde de elbise diye eski püskü şeyler vardı.

Trofimıç'a durumu, onları görmeye niçin geldiğimi anlattım. Asker gözlerinin anlamsız, dikkatli bakışını yüzümden bir an ayırmadan sessizce dinledi beni.

Neden sonra, dişsiz ağzından çıkan bas, kısık bir sesle mırıldandı:

"Şımarıklık! Efendi bir insanın yapacağı şey midir bu? Ya Petka kaybetseydi o saati, ne olacaktı, dayak yiyecekti çocuk! Zengin çocuklarına yakın durduğu için dövecektim onu! Saati çalmış olsaydı o kadar kızmazdım! Böyle yaparsa süvari kırbacıyla haşlarım onu! Durum böyle işte! Tüh!"

Trofimıç sesini yükselterek bitirmişti sözünü. Durumdan hiç hoşnut görünmüyordu.

"Saati bana geri vermek isterseniz," dedim... Sıradan bir er olmadığı için, boşuna "sen" diye hitap etmek istememiştim ona. "Şu rubleyi size vermeye hazırım. Sanırım saatin değeri daha fazla da değildir."

Trofimıç ne diyeceğini bilemedi, eski alışkanlığıyla, beni karşısında komutanı görüyormuş gibi gözlerimin içine bakarak karşılık verdi:

"Evet! Ne yapmalı? Şu işe bak!" Bir şey söylemek istiyor gibi ağzını açan karısına çıkıştı: "Sen sus Ulyana, kes sesini!" Masanın gözünü açarken ekledi: "Saat sizinse, buyurun alın onu; o rubleyi niçin veresiniz ki bana? Sebep?"

Karısı sesini yükseltti:

"Al o rubleyi Trofimıç, akılsız adam! Aklını mı kaçırdın sen ihtiyar! Züğürdün tekisin, kibir yapıp almıyorsun parayı! Boşuna atmadılar seni ordudan! Dünyadan haberin yok... Saati geri vermeyi düşünüyorsan parayı al!"

Trofimıç tekrar etti:

"Kes sesini sen Ulyana, aptal kadın! Söylesene, olacak şey midir bu? Ha? Koca, evin amiridir; bu işte sana söz düşmez, ne dırdır edip duruyorsun? Petka, olduğun yerde kal, öldürürüm! Buyurun alın saatinizi!"

Trofimıç saati bana uzattı ama parmaklarının arasından bırakmadı onu.

Bir an düşündü, başını önüne eğdi, sonra aynı dikkatli bakışını gözlerimin içine dikti... ve birden avazı çıktığınca haykırdı:

"O nerede? Ruble nerede?"

Acele çıkardım cebimden bir rubleliği,

"İşte burada," dedim.

Ama Trofimıç almadı parayı, yüzüme bakmayı sürdürüyordu. Parayı masanın üzerine bıraktım. Hemen kapıp masanın gözüne attı onu, saati bana verdi, ayağını yere kuvvetli vurarak tam soluna döndü, karısıyla oğluna homurdandı:

"Dışarı çıkın reziller!"

Ulyana bir şeyler mırıldanacak oldu ama birden koşarak dışarı, sokağa çıktı. Saati cebimin en derinine sokup, avcumda sıkarak eve koştum.

VI

Tekrar kavuşmuştum saatime; ancak, bu en küçük bir haz vermiyordu bana. Takmaya karar veremiyordum onu: En önemlisi, Davıd'ın onu geri aldığımdan haberinin olmamasıydı. Öyle ya, sonra benimle, kişiliksizliğimle ilgili neler gelirdi aklına? Bu uğursuz saati masanın çekmecesine de koyamazdım: Çekmeceleri ortak kullanıyorduk. Bu durumda ya dolabın üstüne, ya yatağın altına, ya da sobanın arkasına saklayacaktım onu... Ve gene de atlatamadım Davıd'ı!

Bir gün, saati odamızın döşeme tahtasının altından alıp gümüş arkasını eski güderi eldivenimle parlatmayı düşündüm. Davıd kentte bir yere gitmişti; erken döneceğini hiç tahmin etmiyordum... Birden kapıda bitiverdi...

Öyle şaşırmıştım ki, az kaldı saati elimden düşürüyordum; ne yapacağımı bilemeden, yüzüm kıpkırmızı oldu, saati bir türlü cebime koymayı beceremeden, yeleğime sürtmeye başladım.

Davıd baktı bana ve her zaman yaptığı gibi, bir şey söylemeden gülümsedi.

Neden sonra,

"Ne yapıyorsun?" diye sordu. "Saati geri aldığını bilmediğimi mi sanıyorsun? Daha geri getirdiğin ilk gün gördüm onu."

Gözyaşlarımı yutmaya çalışarak,

"İnan bana," diye başladım.

Davıd omuz silkti.

"Saat senin; ne istiyorsan yapmaya serbestsin onu."

Bu sert sözcükleri söyledikten sonra odadan çıktı.

Büyük bir umutsuzluğa kapılmıştım. Bu kez hiç kuşku yoktu artık: Davıd gerçekten aşağılıyordu beni!

Böyle bırakamazdım bunu.

Dişlerimi sıkarak "Kanıtlayacağım ona!" diye geçirdim içimden ve kararlı adımlarla antreye çıktım, bizim Kazak uşak Yuşka'yı buldum, saati ona hediye ettim!

Yuşka saati almayı kabul etmeyecek oldu, şöyle bir açıklama yaptım ona:

"Şu anda bu saati almazsan, ayağımın altında ezip parça parça edip, parçalarını kanalizasyon çukuruna atacağın."

Yuşka bir an düşündü, pek anlamlı gülümsedi ve aldı saati. Odamıza döndüm, Davıd'ı kitap okurken görünce, ne yaptığımı anlattım ona.

Davıd gözlerini satırlardan ayırmadan tekrar kendi kendine omuz silkti, gülümsedi,

"Saat senin saatin, ne yaparsan yaparsın," diye mırıldandı.

Artık şundan kesinlikle emindim: Bundan böyle kişiliksizliğim sitemiyle bir daha karşılaşmayacaktım, çünkü bu saatten, iğrenç vaftiz babamın bana hediye ettiği bu iğrenç saatten bir anda öylesine iğrenmiştim ki, onu bana karşı dürüst davrandığını sandığım Trofimiç denen o adamdan geri almayı nasıl düşünebildiğimi aklım almıyordu.

Aradan birkaç gün geçti... Hatırlıyorum, bu üç günün birinde, İmparator Pavel'in öldüğü, tahta yüce gönüllülüğüyle, insanseverliğiyle ilgili çok güzel şeylerin anlatıldığı oğlu Aleksandr'ın çıktığı çok önemli haberi kentimize kadar ulaşmıştı.[2] Bu haber Davıd'ı çok heyecanlandırdı: Yakında babasıyla görüşebileceğini umuyordu. Olaya babam da sevinmişti. Ellerini ovuşturarak, öksürerek ve aynı zamanda sanki endişeli, aynı şeyi tekrarlayıp duruyordu:

---

2 I. Pavel'in öldüğü, tahta I. Aleksandr'ın çıktığı duyurusu 12 Mart 1801'de yapıldı. Öyküde aynı yılın 17 Mart'ının olayları anlatılıyor – ç.n.

"Şimdi Sibirya'daki mahkûmların hepsi geri gelecek, kardeşim Yegor'u orada unutacaklarını sanmam."[3]

Davıd'la ben hemen ders çalışmayı, okula gitmeyi kestik. Evden dışarı çıkmıyorduk bile, sürekli bir köşeye çekiliyor, "babamın kardeşi Yegor'un" kaç ay, kaç hafta, kaç gün sonra geleceğini, onun nereye dilekçe vermesi gerektiğini, onu karşılamaya nasıl gideceğimizi, o geldikten sonra nasıl bir hayatımızın olacağını düşünüyorduk. "Babamın kardeşi Yegor" mimardı; Davıd'la kararımızı vermiştik: Onun Moskova'ya yerleşmesi, orada yoksul insanlar için büyük okullar yapması, bizim de oraya gidip ona yardım etmemiz gerekiyordu. Saati elbette tamamen unutmuştuk. Üstelik, Davıd'ın başka bir işi daha vardı... onu sonra anlatacağım ama saat hâlâ unutturmuyordu kendini.

VII

Bir sabah (Kahvaltıdan yeni kalkmıştık, tek başıma pencerenin önünde oturuyor, amcamın ne zaman geleceğini düşünüyordum.) aylardan nisandı, buzlar çözülmeye başlamıştı, güneş ısıtıyordu; birden Pulheriya Petrovna[4] daldı odaya. Zaten her zaman çok telaşlı, hareketliydi; ince sesiyle, elini kolunu sallayarak konuşurdu; şimdi neredeyse üzerime saldırmıştı. Bağırıyordu:

"Hemen kalk, hemen babanın yanına koş! Neler yapmışsın, utanmaz arlanmaz çocuk! Şimdi ikiniz de göreceksiniz gününüzü! Nastasiy Nastasyeviç çevirdiğiniz dolapların hepsini ortaya çıkardı! Yürü! Baban konuk odasına istiyor seni... Hemen kalk, babanın yanına yürü!"

Bir şey anlamamıştım, gene de halamın arkasından yürüdüm. Konuk odasının kapısından girince babamı gördüm, odanın ortasında uzun adımlarla aşağı yukarı dolaşıyordu; kabarık perçemli Yuşka köşede, kapının dibinde sandalyede oturuyordu, vaftiz babam Nastasiy Nastasyeviç de (burun delikleri büyük bir öfkeyle

3 I. Aleksandr'ın 15 Mart 1801'de yayımlanan ilk kararlarından biri "gizli örgüte üye olmak" suçlularının affıyla ilgiliydi – ç.n.

4 Turgenyev öyküyü anlatanın halasının adını bazen Pulheriya Petrovna, bazen Pelageya Petrovna olarak kullanmaktadır. *Novosti* dergisi eleştirmeni Turgenyev'i bu konuda derginin 1876 ocak sayısında uyarmıştır – y.h.n.

genişlemiş, kıpkırmızı gözleri kısık) bir kenardaydı.

Ben kapıdan girince babam üzerime yürüdü.

"O saati Yuşka'ya sen mi hediye ettin? Söyle!"

Yuşka'ya baktım...

Babam tepinerek tekrar etti:

"Söyle!"

"Evet," diye cevap verdim.

Ve o anda, halama büyük haz veren okkalı bir tokat indi yüzüme. Halamın, kaynar bir yudum çay içmiş gibi bir ses çıkardığını duydum.

Babam beni bırakıp Yuşka'ya koştu. Onun saçlarına yapışıp bağırdı:

"Namussuz! O saati hediye almaya nasıl cesaret edebildin? Üstelik, sonra da tutup sattın onu ha, serseri!"

Daha sonra öğrendiğime göre Yuşka, bunda bir kötülük olduğunu düşünmeden, verdiğim saati komşumuz saatçiye satmış; saatçi de vitrine asmış onu; Nastasiy Nastasyeviç saatçinin önünden geçerken vitrinde görmüş bana hediye ettiği saati, parasını verip satın almış onu ve bizim eve gelmiş.

Halam, babamın (elbette üzüntüsünden) kalbinin, nasıl derler, sıkıştığını fark edince şöyle dedi ona:

"Kardeşim Porfiriy Petroviç, daha fazla sıkmayın canınızı: Üzülmenize değmez. Bakın ben ne düşünüyorum: Oğlunuzun bu nankörlüğü karşısında değerli Nastasiy Nastasyeviç kabul ederlerse, oğlunuz bu yaptığıyla saati kullanmayı hak etmediğini, hatta değerini bilmediğini gösterdiği için, saati ben alayım ve sizin adınıza onu size çok minnettar olacak birine hediye edeyim."

"Kime?" diye sordu babam.

Halam bir an duraksadıktan sonra cevap verdi:

"Hrisanf Lukiç'e."

Babam,

"Hrisanf denen o adama mı?" diye sordu. Kolunu sallayarak ekledi: "Benim için fark etmez. İstersen sobaya at..."

Ceketinin önünü ilikledi ve öksürerek çıktı konuk odasından.

Halam Nastasiy Nastasyeviç'e döndü.

"Önerimi kabul ediyor musunuz efendim?"

Nastasiy Nastasyeviç,

"Bütün içtenliğimle," dedi.

Benim "hakkımdan gelme" işlemi süresince yerinden hiç kıpırdamamıştı; yalnızca, alçak sesle soluk alıyor, parmaklarının uçlarını yavaşça ovalıyor, tilki bakışlı gözlerini sırayla bir bana, bir babama, bir Yuşka'ya çeviriyordu.

Halamın önerisi ruhumu derinden sarsmıştı. Acıdığım saat değildi ama saati hediye etmeyi düşündüğü adamdan nefret ediyordum.

Soyadı Trankvillitatin olan bu Hrisanf Lukiç gücü kuvveti yerinde, çam yarması gibi biriydi. Lisede öğretmendi ve nedense, bizim eve sık gelip gidiyordu! Halam "çocuklarla ilgilenmek için" diyordu ama bizimle ilgilenemiyordu, çünkü bir şey bildiği yoktu, üstelik bir at gibi de aptaldı. Genelde davranışları da at gibiydi: Atın toynaklarını yere vurduğu gibi ayaklarını yere vuruyor, gülmüyor, sanki kişniyor, bu arada da ağzını gırtlağı görünene kadar açıyordu. Suratı uzun, burnu kemerliydi, iyi elmacık kemiği ve yassı... aba kumaştan bir kaftan giyiyordu, ayrıca peynir, et kokuyordu. Halam onun gözünün içine bakıyordu ve gerçek bir erkek, bir süvari, hatta bir muhafız süvari subayı olduğunu söylüyordu. Çocukların alnına uzun parmaklarının taş gibi sert tırnaklarıyla fiske vurmak alışkanlığı vardı (küçükken benim alnımı da fiskelerdi). Bunu yaparken kahkahalarla da gülerdi, şaşırmış gibi şöyle derdi: "Hayret, nasıl ses çıkarıyor kafan! Demek içi boş!" Demek bu salak herif sahip olacaktı saatime! Kararımı verdim: "Tamam!" Koşarak çıktım konuk odasından, odamda karyolamın üzerinde ayakta dikildim. Bu arada, yediğim tokattan morarmış yüzüm ile, incinen gururumdan, intikam duygusundan da yüreğim yanıyordu... Asla olamaz! O aşağılık öğretmen bozuntusunun beni küçük düşürmesine izin vermeyeceğim... Saatimi cebine takacak, kösteğini göbeğinin üzerinde sarkıtacak, zevkten kişneyecek... Asla izin vermeyeceğim buna!

Peki ama nasıl yapacaktım bunu? Nasıl engel olacaktım?

Halamdaki saati çalmaya kararlıydım!

VIII

Şansıma, o sıralar Trankvillitatin kentte değildi, bir yere gitmişti; yarından önce de bize gelmezdi: O gece ne yapacaksam yapacaktım! Halamın odasının kapısı kilitli değildi, evde hiçbir kapının kilidi kilitlenemiyordu zaten. Peki ama saati nereye koymuş, gizlemişti halam? Akşam hep cebinde taşımıştı onu, hatta birkaç kez çıkarıp bakmıştı ona ama gece, gece nerede olacaktı saat? Yumruklarımı sıkarak düşünüyordum: "Onu bulmak benim işim!"

İçim, çok arzuladığım yakında işleyeceğim suçumun coşkusuyla, korkusu ve sevinciyle doluydu. Sürekli olarak başımı aşağı yukarı kaldırıp indiriyor, kaşlarımı çatıyor, fısıldıyordum: "Hele bekleyin, göreceksiniz!" Birilerine gözdağı veriyordum, acımasızdım, tehlikeliydim... ve Davıd'dan uzak duruyordum! Yapmayı düşündüğüm şeyden hiç kimse, o bile kuşkulanmamalıydı...

Ne yapacaksam tek başıma yapacaktım, bütün sorumluluk bende olacaktı!

Gün ağır ağır geçti... sonra akşam oldu... nihayet gece oldu. Hiçbir şey yapmıyordum, hatta olduğum yerden kıpırdamamaya çalışıyordum: Kafamda çivi gibi çakılı tek düşünce vardı. Dediğim gibi, yumuşak yürekli babam, öfkelendiği için yemekte biraz üzgündü (on altı yaşında çocuklara tokat atmak olmazdı); gönlümü almaya çalışıyordu ama onun gönlümü almak çabası karşısında (kendisinin o zaman dediği gibi, yediğim tokadı unutmadığım için öfkemden değil), düpedüz duygulanmaktan korktuğum için direniyordum: Aslında içimdeki intikam ateşinin, verdiğim dönüşü olmayan kararımın kızgınlığının azalmasına izin vermemeliydim! Erken yattım ama elbette uyumadım, gözlerimi bile kapamadım, battaniyeyi başıma çekmiş olsam bile, gözlerimi alabildiğine açık tutuyordum. Ne yapacağımı daha önce iyice düşünmemiştim; herhangi bir planım yoktu; evde seslerin kesilmesini bekliyordum, o kadar... Yalnız, bir önlem almıştım: Çoraplarımı çıkarmamıştım. Halamın odası üst kattaydı. Yemek odasından antreye geçip merdivenden üst kata çıkacaktım, dar koridordan geçecek ve oradaki... sağdaki kapıdan halamın odasına girecektim! Yanıma bir mum veya fener almama gerek yoktu: Halamın odasının bir

köşesinde, tasvir dolabının önünde sürekli yanan bir kandil vardı: Bunu biliyordum. Demek karanlık değildi, görebilecektim! Gözlerim faltaşı gibi açık, kupkuru ağzım açık, yatağımda battaniyenin altında yatıyordum; kalbimin çarptığını şakaklarımda, kulaklarımda, boğazımda, bedenimin her yerinde hissediyordum! Bekliyordum... Ama şeytan sanki alay ediyordu benimle: Zaman geçiyordu... geçiyordu... ama sessizlik bir türlü başlamıyordu, sesler kesilmiyordu.

IX

Davıd hiç bu kadar geç uyumamıştı gibi geliyordu bana... Davıd, hep susan Davıd konuşmaya bile başlamıştı benimle! Evin içinde hiç bu kadar ses olmazdı, bu kadar dolaşılmazdı, konuşulmazdı. Hem, bu kadar ne konuşuyorlardı? Sabaha kadar gevezelik edecekler diye düşünüyordum! Dışarıda da sesler bitmek bilmiyordu: Kâh köpek ince sesiyle, ısrarlı havlıyor; kâh bir yerlerde sarhoş bir köylü naralar atıyor, bir türlü susmak bilmiyor; kâh birtakım kapılar gıcırdayıp duruyor; kâh tekerlekleri gevşek bir yük arabası evin önünden geçiyor, geçiyor, bir türlü geçemiyordu! Gelgelelim, sinirimi bozan bu sesler değildi: Tersine, nedense, bundan hoşlanıyordum da! Sanki dikkatimi çekiyorlardı. Ama işte, nihayet, hepsi sustu gibi... Sadece, eski duvar saatinin sarkacı kısık, mağrur, tıkırdıyordu yemek odasında. Ve uyuyan insanların tekdüze, uzun soluk alışları duyuluyordu. Kalkmaya hazırlandım... Ama işte tekrar bir tıslama... sonra tekrar bir ohlama... yumuşak bir şey düştü... ve bir fısıltı, bir fısıltı dolaştı duvarlarda...

Belki de öyle bir şey yoktu, yalnızca hayal gücüm yanıltıyordu beni...

Nihayet bütün sesler kesildi: Gecenin sessizliği, sakinliği, karanlığı çöktü her yana. Artık harekete geçmenin zamanıydı! Elim ayağım buz gibiydi, battaniyeyi attım üzerimden, karyolamın kenarından ayaklarımı sarkıttım, yere basıp ayağa kalktım... Bir adım attım; bir adım daha...Sessizce yürüdüm. Ayaklarım başka birinin ayaklarıydı sanki; ağırdılar, güçsüz, kararsız adım atıyorlardı. Durdum! Bu ses neydi? Biri bir yerde testereyle bir şey kesiyor ya da

bir şeyi kazıyor... ya da derin derin soluyordu. Kulak kesildim... Yanaklarım karıncalanıyor, gözlerimden soğuk yaşlar boşalıyordu... Önemsemedim! Tekrar, sessiz yürümeye başladım.

Karanlıktı ama yolu biliyordum. Karanlıkta bir sandalyeye çarptım... Nasıl bir ses çıktı, bacağım nasıl ağrıdı! Tam kavalkemiğine çarpmıştı sandalye... Olduğum yerde öylece kaldım... Ya birileri uyansaydı? İyi! Kimse uyanmamıştı! Birden cesaretlendim, hatta öfkelendim... İleri! İleri! İşte yemek odasını geçtim; işte kapının kolunu tuttum, birden açtım, ardına kadar... Aşağılık menteşe gıcırdamıştı... Eh, kahretsin! İşte merdivenin basamaklarını çıkıyorum... Bir, iki! Bir, iki! Bir basamak gıcırdadı ayağımın altında; onu görebiliyormuşum gibi öfkeyle söylendim gıcırdayan basamağa. İşte öteki kapı, elimi kapı koluna uzattım... hafiften bir tık etti! Kapı kolayca açıldı: Buyursunlar... İşte koridordaydım!

Koridorun tavanında küçük bir pencere var. Karanlık camından içeri gecenin zayıf ışığı giriyor. Bu belli belirsiz ışıkta şunu gördüm: Döşemeye serili keçenin üzerinde, bizim ayak işlerine bakan hizmetçi kız iki elini kabarık saçlı başının altına almış, yatıyordu; derin bir uykudaydı, sık sık soluyordu, tam başının yakınında da uğursuz o kapı vardı. Keçenin, kızın üzerinden adımımı attım... Kim açtı bana o kapıyı... bilmiyorum ve işte halamın odasındaydım; bir köşede kandil, öteki köşede halamın karyolası vardı; halam karyolasında, gece başlığıyla, bluzuyla, yüzü bana dönük, yatıyordu. Uyuyordu, hiç kıpırdamıyordu; soluk alışı bile duyulmuyordu. Kandilin alevi, odaya giren taze havanın etkisiyle hafiften dalgalanıyordu ve odada da, halamın balmumu sarısı, kıpırtısız yüzünde de gölgeler dolaşıyordu...

Ve işte saat! Karyolanın arkasında, işlemeli bir yastığın üzerinde duvara asılı duruyor. O anda şöyle geçirdim içimden: "Ne şans! Acele etmeliyim! Peki ama hemen arkamda bu yumuşak, çabuk ayak sesi kimin ayak sesi? Ah! Hayır! Çarpan kalbimin sesi bu! Ayağımı öne attım... Aman Tanrım! Yuvarlak, hayli iri bir şey dizimin aşağısından, bacağımdan itiyor beni... Bir! Bir daha! Korkudan bir çığlık atacaktım ki... Çizgili bir kedi, evimizin kedisi sırtını kaldırmış, kuyruğunu havaya dikmiş, karşımda duruyordu... Olanca ağırlığıyla, yumuşaklığıyla karyolaya atladı, dönüp oturdu,

bir yargıç gibi mırlamaya başladı. Oturuyor, altın rengi gözleriyle bana bakıyordu. Çok alçak sesle "Psi! Psi!" diye fısıldadım. Halamın üzerinden uzanıp saati yakaladım... Teyzem birden dirseğine dayanarak doğruldu, gözlerini iri iri açtı... Tanrım, şimdi ne olacaktı? Ama halamın gözleri hemen kapandı, başı (mırıldanarak) yumuşakça yastığa düştü.

Bir dakika sonra tekrar odamda, yatağımdaydım ve saat de avcumda...

Kuş gibi geri uçmuştum odama! Aferindi bana! Bir hırsızdım, bir kahramandım, sevinçten tıkanacak gibi oluyordum. Ateş basmıştı beni, neşeliydim (Hemen Davıd'ı uyandırmak, ona her şeyi anlatmak istiyordum), inanılmaz bir şey yapmıştım! Ölü gibi uyudum! Gözlerimi açtığımda... odanın içi aydınlıktı; güneş doğalı çok oluyordu. Şansıma, evde henüz hiç kimse uyanmamıştı. Ateş almış gibi fırladım yataktan, Davıd'ı uyandırdım, olan biteni anlattım ona. Dinledi beni, gülümsedi. Neden sonra şöyle dedi: "Sana bir şey söyleyeyim mi? Gel, onu bir daha kimse görmesin diye, bu aptal saati toprağa gömelim!" Onun bu düşüncesini inanılmaz güzel buldum. Bir iki dakika sonra ikimiz de giyiniktik, evin arkasındaki meyve bahçesine koştuk ve Davıd'ın büyük bıçağıyla yaşlı bir elma ağacının altında yumuşak ilkbahar toprağında çabucak, derin bir çukur açtık ve vaftiz babamın bana hediyesi, nefret ettiğim o saati, iğrenç Trankvillitatin'in olmaması için açtığımız çukura gömdük. Çukuru kapadık, ayaklarımızla bastırarak düzelttik, üzerine küçük taşlar attık ve mağrur, mutlu, kimseye görünmeden eve döndük, yataklarımıza yattık, bir saat daha pek mutlu uyuduk!

XI

Ertesi sabah halam uyanır uyanmaz duvarda saatin olmadığını görünce evde nasıl bir gürültünün koptuğunu düşünemezsiniz. Tiz çığlığı hâlâ çınlar kulaklarımda. "İmdat! Hırsız var! Hırsız var!" diye bağırarak bütün evi ayağa kaldırdı. Halam çırpınıyor, avazı çıktığınca bağırıyordu: "Bunların hepsini kırbaçtan geçirmek gerekir! Başımın altından, yastığımın altından aldılar saati!" Davıd'la ben aramızda gülümsüyorduk, büyük haz veriyordu bize bu gülüm-

sememiz. Her şeye hazırdık, bir ceza bekliyordu bizi... oysa beklediğimizin aksine, ceza falan olmadı. Babam olayın üzerine önce çok düştü, bağırıp çağırdı, bizi polise vereceğini bile söylüyordu... ama, anlaşılan, bir önceki günün olayı üzmüştü onu; birden, bizi bıraktı, (yaşlı kadını anlatılamaz bir şaşkınlığa düşürerek) halamın üzerine saldırdı!

Bağırdı halama:

"O saatiniz canıma tak etti artık, Pulheriya Petrovna! Bu evde o saatten bir daha söz edilmesini istemiyorum! Büyüyle kaybolmadığını söylüyorsunuz; nasıl kaybolduğu ne ilgilendirir beni?! Büyüyle olsa ne çıkar bundan? Çaldılar mı onu sizden? Olacağı buydu! Nastasiy Nastasyeviç ne diyecek şimdi? Ne derse desin sizin o Nastasiy Nastasyeviç'iniz! Kötülükten, sıkıntıdan başka bir şey görmedim kendisinden! Bir daha sözünü etmeyin bana o saatin. Duydunuz mu?"

Babam kapıyı çarparak çıktı odadan, çalışma odasına gitti. Davıd'la ben babamın son söylediğiyle neyi ima ettiğini önce anlayamadık ama sonra öğrendik ki, babam o sıralar, kârlı bir işine engel olan vaftiz babamdan nefret ediyormuş. Halam bu olaya çok bozuldu. Can sıkıntısından neredeyse çatlayacaktı ama yapabileceği bir şey yoktu. Ancak, yanımdan geçerken benden yana dudak büküp sert bir tavırla şöyle fısıldamakla yetiniyordu: "Hırsız, hırsız, sahtekâr, madrabaz!" Halamın sataşmaları büyük zevk veriyordu bana. Aynı zamanda, bahçeden geçerken, saatin elma ağacının altında huzur içinde yattığı yere yapmacık bir umursamazlıkla bakmaktan da; Davıd oranın yakınlarında bir yerdeyse, onunla pek manalı bakışmaktan da büyük haz duyuyordum...

Halam Trankvillitatin'i benim üzerime salmayı düşündü ama ben Davıd'dan yardım istedim. Ve Davıd... çam yarması öğretmene açıkça, beni rahatsız ederse bıçağıyla karnını deşeceğini söyledi... Trankvillitatin korktu; her ne kadar, halamın ifadesiyle bir muhafız süvari subayı, gerçek bir erkek olsa da pek cesur değildi. Böyle, aradan beş hafta geçti... Peki saat olayının bununla bittiğini mi sanıyorsunuz? Hayır, bitmedi; ancak, öykümü anlatmaya devam etmem için, önce yeni bir kişiden de söz etmeliyim; bu yeni kişiyi öyküye katabilmem için ise biraz geriye gitmek zorundayım.

XI

Babam, Latkin adında, hafif aksak, sakat, ürkek ve tuhaf hareketleri olan, onlardan söz edilirken çoğu zaman "Tanrı vurmuş" deyiminin kullanıldığı insanlardan, emekli bir memurla uzun süre çok iyi dost, hatta çok yakın dosttu. Babam gibi, Nastasiy gibi o da çeşitli işlere koştururdu ve onlar gibi özel "aracı", danışmandı; gelgelelim, dış görünümü etkileyici olmadığı, güzel konuşamadığı, kendine de hiç güvenemediği için tek başına bir şeyler yapamaz, babama yanaşırdı. Elyazısı gerçekten "inci" gibiydi, yasaları çok iyi biliyordu, dilekçe ve savunma konularında ustaydı. Babamla ortak işler yapmış, birlikte para kazanmış, zarar etmişlerdi; dostluklarını hiçbir şey sarsamaz gibi görünüyordu ve öyleyken, bir gün bu dostluk kökünden yıkılmıştı... Babam temelli bozuşmuştu onunla. Latkin, daha sonra onun yerine geçen Nastasiy'in yaptığı gibi babamın elinden iyi bir işini almış olsaydı, babam Nastasiy'e olduğundan daha fazla kızmazdı ona (belki daha az bile kızardı); ne var ki, Latkin açıklanamayan, anlaşılamayan bir duygunun etkisiyle (kıskançlık mıydı, hırs mıydı bu duygu?), belki de anlık bir dürüstlük içgüdüsüyle, babamı Leh kaftanlı genç, saf bir tüccarla hayli kârlı işinde "elevermiş", tüccarın gözünü açmıştı... Ortada olan paranın ne kadar büyük veya küçük olduğu değildi önemli olan... hayır! Babamı gücendiren, tepesini attıran onun ihanetiydi! Yapılan bu hainliği affedememişti!

Öfkesinden sıtma nöbeti geçiriyor gibi titreyerek, dişleri birbirine takır takır vurarak şöyle diyordu:

"Görüyorsunuz işte, pek dürüst bir adam olduğunuzu anladık!" O anda ben de odadaydım ve o çirkin sahneye tanık olmuştum. "Çok güzel, bundan böyle bitti! Aramızda hiçbir şey kalmadı. Yolun açık olsun, işte kapı orada! Ne ben sana gelirim bir daha, ne de sen bana gel! Siz bizim için fazla namuslu, dürüstsünüz... Sizinle iş yapmak kim, biz kimiz! Bir daha görmek istemiyorum yüzünü!"

Latkin boşuna yalvarıyordu babama; babamda böylesine nefret uyandıran şeyi ona açıklamaya boşuna çalışıyordu. Şöyle diyordu: "Bir çıkar hesabım yoktu bunda, Porfiriy Petroviç! Ne yaptıysam, kendime yaptım!" Ama babamın kararı kesindi, dediği dedikti... O

günden sonra Latkin evimize ayak basamaz oldu. Kaderin niyeti de sanki, babamın son acımasız arzusunu gerçekleştirmekti. İki arkadaşın arasının bozulmasından kısa bir süre sonra (öykümüzün başlamasından iki ay öncesine rastlıyor bu) Latkin'in uzun süredir hasta karısı öldü; küçük çocuğu, üç yaşındaki kızı korkudan bir günde sağır, dilsiz oldu: Çok kötü bir duruma düştü; Lapkin kendi beyin kanaması geçirdi, çok yoksul düştü... Neyle, nasıl geçindiğini düşünmek bile zordu. Bizim eve yakın bir yerde derme çatma bir kulübede yaşıyordu. Büyük kızı Raisa da yanındaydı, elinden geldiği kadarıyla evi yönetmeye çalışıyordu. Öyküme katmam gereken işte bu Raisa'dır.

XIII

Babası benim babamla dostken Raisa'yı çok sık görüyorduk. Bazen bütün gün bizde oturuyordu, ya dikiş dikiyor ya da ince, çabuk, becerikli parmaklarıyla örgü örüyordu. Zayıfça, uzun boylu bir kızdı; soluk, uzunca yüzünde kahverengi, zeki bakışlı gözleri vardı. Az, fakat pek akıllı, sakin, çın çın öten sesiyle, ağzını neredeyse açmadan, dişlerini göstermeden konuşuyordu; gülerken (seyrek olan bir şeydi bu ve hiçbir zaman uzun sürmüyordu) badem gibi iri, bembeyaz dişleri gözüküyordu. Hatırlıyorum, yumuşak, her adımda hafiften hoplayarak yürüyordu; hep merdiven basamaklarını çıkıyor gibi gelirdi bana, düz yerde yürürken bile... Dimdik, kollarını göğsünün üzerinde kavuşturmuş otururdu. Ve ne yaparsa yapsın, (ipliği iğnenin deliğine geçirirken de, bir eteği ütülerken de) her şeyi pek güzel yapardı... hem, inanmayacaksınız... sanki dokunaklı yapardı. Hıristiyan adı Raisa idi ama biz ona Siyahdudak diyorduk: Üstdudağında, doğuştan, böğürtlen yemiş gibi, koyu bir lekecik vardı ama bu hiç de çirkinleştirmiyordu onu, tersine güzelleştiriyordu. Davıd'dan tam bir yaş büyüktü. Ona karşı saygıya benzer bir duygu besliyordum ama benimle pek ilgilendiği yoktu. Öte yandan, Davıd'la aralarında bir dostluk (çocuksu değil, tuhaf ama güzel bir dostluk) vardı. Sanki hep bir arada olmak istiyorlardı. Kimi zaman bir aradayken saatlerce hiç konuşmuyorlardı ama onları öyle görenler ikisinin de, özellikle bir arada olmak-

tan çok mutlu olduğunu hissederdi. Evet, daha önce başka bir kız tanımamıştım. Siyahdudak'ta dikkatli, kararlı, dürüst, hüzünlü ve sevimli bir şey vardı. Akıllıca söylenmiş sözcükler duyuyordum ondan, ayrıca, bayağı şeyler söylediğini de hiç duymamıştım ve onunki kadar zeki bakan gözler de görmemiştim. Ailelerimizin bozuşmasından sonra çok seyrek görüyordum onu; babam Latkinlerin evine gitmemi kesinlikle yasaklamıştı, Raida da bize gelmiyordu. Ama sokakta, kilisede karşılaşıyorduk ve Siyah dudak hâlâ aynı duyguları uyandırıyordu bende: Saygı, hatta bir ölçüde şaşkınlık ve acıma duygusu gibi bir şey... Mutsuzluğunu çok güzel taşıyordu. Balta Trankvillitatin bile bir gün "Sağlam kız" demişti onun için. Ne var ki, acımak gerekiyordu kızcağıza: Yüz ifadesi kaygılı, yorgundu, gözleri içe çökmüş, sönüktü: Genç omuzlarında taşıyamadığı bir ağırlık var gibiydi. Davıd çok daha sık görüyordu onu; onların evine bile gidiyordu. Babam onun gitmesine bir şey demiyordu: Davıd'ın onun sözünü nasıl olsa dinlemeyeceğini biliyordu çünkü. Raisa da zaman zaman bahçemizin ara sokağa bakan çitine kadar geliyor, orada Davıd'la görüşüyordu. Orada onunla sohbet etmiyor, ona karşılaştığı bir zorluğu veya yeni bir sıkıntısını haber veriyor, akıl danışıyordu. Latkin felçliydi, durumu hayli tuhaftı. Kolları, bacakları çok zayıflamıştı ama gene de kullanabiliyordu onları, beyni bile doğru çalışıyordu ama konuşurken dili dolanıyor, bir sözcüğün yerine başka bir sözcük kullanıyordu; onun ne demek istediğini tahmin etmek gerekiyordu.

Her cümlesine zorlanarak "çu-çu-çu" diye başlıyordu, arkasından ekliyordu: "Makası bana, makası..." Makas ekmek anlamına geliyordu. İçinde kalmış gücün bütünüyle nefret ediyordu babamdan; kendisini yoksulluğa düşürenin babam olduğunu söyleyerek lanetle anıyordu onu; bir insan kasabı, elmas avcısı olduğunu iddia ediyordu. Kızına "Çu, çu, insan kasabının evine gideyim demeyesin Vasilyevna!" diyordu. Kızına Vasilyevna diyordu, oysa soyadı Martınyana idi. Latkin günden güne daha huysuz oluyordu, eksikleri giderek artıyordu... Peki nasıl karşılanabilirdi bu eksikleri? Nereden para bulabilirdi? Durumu hızla kötüleşiyordu; gelgelelim, on yedi yaşında bir kızın ağzından bazı sözcükleri duymak dehşet veriyordu insana.

XIII

Hatırlıyorum, Raisa'nın annesinin öldüğü gün bizim bahçe çitinin önünde Davıd'la konuşurlarken yanlarındaydım.

Raisa önce siyah, etkileyici gözleriyle çevreye bakınıp bakışını yere indirdikten sonra şöyle dedi:

"Bu sabah şafak vakti annem öldü... Aşçı kadın ucuz bir tabut buldu. Ama güven olmaz o kadına; belki içki için para da isteyecektir... Gelip bir konuşsan sen onunla Davıdcığım: Senden korkuyor."

"Gelirim," dedi Davıd, "gelip bakarım... Peki baban ne yapıyor?"

"Ağlıyor. Beni de onunla birlikte gömün diyor. Şimdi uykuya daldı..." Raisa birden derin bir iç çekti. "Ah Davıdcığım! Davıdcığım!"

Yarı sıkılı yumruğunu alnında, kaşlarında dolaştırdı, bu hareketi her hareketi gibi aynı anda hem çok hüzün verici içten, hem çok güzeldi.

Davıd,

"Ama kendine acı biraz," dedi. "Galiba hiç uyumadın bu gece... Ağlamanın ne faydası var? Ağlamanın acıya faydası olmaz."

"Ağlayacak zamanım yok benim," diye cevap verdi Raisa.

Davıd,

"Ağlamakla kendilerini zenginler oyalarlar yalnızca."

Raisa yürüyüp uzaklaşacak oldu ama durup geri döndü.

"Annemin çeyizinden sarı şalı almak istiyorlar. On iki ruble veriyorlar ona. Bence çok az."

"Evet, çok az."

Raisa bir süre sustu, sonra şöyle dedi:

"Satmazdık onu ama cenaze masrafları için para lazım."

"Onda da haklısın. Ama boşa para harcamak da doğru değil. Şu papazlar bir felaket! Bir dakika bekle, şimdi geleceğim. Eve mi gideceksin? Hemen geleceğim size. Güle güle canım!"

"Görüşürüz canım kardeşim!"

"Ama ağlamayacaksın!"

"Ağlamaya zaman mı var? Ya akşam için yemek yapacaksın, ya da ağlayacaksın. İkisinden biri..."

Raisa uzaklaşınca sordum Davıd'a:

"Yemek pişirmek de nereden çıktı? Yemekleri o mu yapıyor?"

"Duymadın mı? Aşçı kadın tabut almaya gitmiş."

"Yemek yapıyor," diye geçirdim içimden, "oysa elleri her zaman öylesine temiz, üstü başı öylesine derli toplu ki... Onu mutfakta yemek pişirirken görmeyi çok isterdim...Olağanüstü bir kız bu!"

"Çitin yanında" başka bir konuşmalarını hatırlıyorum. Bu buluşmalarına Raisa sağır, dilsiz küçük kız kardeşini de getirmişti. İri gözleri şaşkın bakan, küçücük başında siyah, mat saçları kabarık (Raisa'nın saçları da siyah ama parlaktı), pek hoş bir bebekti. Latkin'e bir süre önce inme inmişti.

Raisa söze şöyle başladı:

"Nasıl yapacağımı bilmiyorum, doktor reçete yazdı, eczaneye gitmem gerekiyor; köylümüz de..." Latkin'in yalnızca bir köylüsü kalmıştı. "... köyden ancak bir kaz getirebildi; onu da oduncu 'Bana borcunuz var,' diyerek aldı."

"Kazı mı aldı?" diye sordu Davıd.

"Hayır, kazı değil. Kazın yaşlı olduğunu, işe yaramayacağını söyledi. Şöyle dedi: 'Zaten köylünüz de bunun için getirdi onu size.' Verdiği odunları geri aldı."

"Ama buna hakkı yok!" diye haykırdı Davıd.

"Hakkı yok ama aldı... Tavan arasına çıktım; orada eski, çok eski bir sandığımız vardı. İçini karıştırdım... Bak, ne buldum orada!"

Başörtüsünün altından maroken kılıfı soluk, bakır çerçeveli, hayli büyük bir dürbün çıkardı. Her çeşit alete pek meraklı Davıd dürbünü hemen eline aldı. Onu önce bir gözüne, sonra öteki gözüne götürdükten sonra,

"Bir İngiliz dürbünü bu," dedi. "Denizci dürbünü..."

Raisa ekledi:

"Camları da sağlam. Babama gösterdim; 'Git rehine ver onu canım!' dedi. Ne dersin? Para verirler mi buna? Dürbün ne işimize yarayacak bizim? Ne kadar güzel olduğumuzu görmek için onunla aynada kendimize mi bakacağız... Üstelik, aynamız bile yokken..."

Raisa böyle dedikten sonra birden kahkahalarla gülmeye başladı. Küçük kız kardeşi elbette duymuyordu ablasının sesini ama onun bedeninin sarsıldığını hissetmiş olmalıydı: Raisa'nın elinden tutuyordu ve iri gözlerini kaldırıp baktı ona, küçücük yüzünü buruşturdu, ağlamaya başladı.

Raisa,

"İşte her zamana böyledir bu," dedi. "Birilerinin gülmesinden hoşlanmaz."

Bebeğin yanında hemen yere çömelip, onun saçlarını okşayarak ekledi:

"Tamam Lübya'cığım, bir daha yapmayacağım... Görüyor musun?"

Raisa'nın yüzünden gülümseme kayboldu, uçları öylesine sevimli yukarı kıvrılan dudakları tekrar kıpırtısız kaldı. Bebek sustu. Raisa ayağa kalktı.

"Dürbünü ne yapacaksan yap... Davıdcığım. Yoksa odunumuz da olmayacak, ihtiyar da kaz yiyemeyecek!"

Davıd elinde dürbünü evirip çevirerek, her yanını inceleyerek mırıldandı:

"Kesin on ruble verirler buna. En azından, senden ben satın alırım onu... Şimdilik, eczane için bir beşlik vereyim sana... yeter mi?"

Raisa beşliği alırken fısıldadı:

"Bunu borç olarak alıyorum senden."

"Daha neler! Faizini de verecek misin? Evet, rehin verebileceğin bir şeyin var şimdi. Çok önemli bir parça! İngiliz yamandır..."

"Oysa dediklerine göre, savaşa girecekmişiz onlarla."

"Hayır," diye cevap verdi Davıd. "Biz şimdi Fransızları pataklıyoruz."

"Pekâlâ, daha doğrusunu sen bilirsin. Elden çıkar işte bu dürbünü. Hoşça kalın, beyler!"

XIV

İşte, aynı çitin yanında şöyle bir konuşma daha geçti. Raisa her zamankinden daha endişeli görünüyordu.

Elini çenesine dayamış, şöyle diyordu:

"Bir baş lahana beş kapik, hem 'küçücük çok küçücük'.. Ne kadar pahalı! Ayrıca, yaptığım dikişlerin parasını da hâlâ alamadım."

David sordu ona:

"Kimin borcu var sana?"

"Tepenin öte yanında oturan tüccarın karısının."

"Hep yeşil bluzuyla dolaşan şişko kadının mı?"

"Evet, onun."

"Vay şişko! Vücudu yağ bağladığı için zor soluk alıyor, kilisede buram buram terliyor ama borcunu ödemeye gelince ödemiyor!"

"Ödemesine ödeyecek... ama ne zaman? Bir de, Davıdcığım, yeni bir sıkıntım var. Babam gördüğü rüyaları anlatmak istiyor bana. Biliyorsun, artık söylediği pek zor anlaşılıyor: Bir sözcük söylemeye çalışıyor, ortaya bambaşka bir sözcük çıkıyor. Yemekle, evle ilgili bir şey söylüyorsa... alıştık artık, ne dediğini anlayabiliyoruz; oysa sağlıklı insanlar bile rüyalarını anlatırken ne dedikleri kolay anlaşılmaz, babamın rüyasını anlatması ise bir felaket! Şöyle diyor: "Çok sevinçliyim; bugün hep beyaz kuşlarla dolaştım; Tanrım bir buket hediye etti bana, bukette, elinde bir bıçakla Andryuşa vardı. (Lübya'ya Andryuşa diyor) Artık onunla ben sağlığımıza kavuşacağız. Sadece bıçakla bir çirk! yapmak gerekiyor. (Boğazını gösteriyor) İşte böyle!" Anlayamıyorum ne dediğini, şöyle diyorum: "Tamam canım, tamam." Bu sefer kızıyor, anlatmak istediğini bana açıklamaya kalkışıyor. Ağlamaya bile başlıyor.

Ben araya girdim:

"Onu kıracak bir şey mi söyledin acaba, üzdün mü kendisini?"

Raisa kollarını iki yana açarak karşılık verdi:

"Hayır, üzmüş olamam."

Evet, hiç üzmezdi babasını Raisa.

Davıd,

"Üzmek gerekmez," dedi. "İnsanın kendi canına kıyması da doğru değildir. Bunun için kimse 'aferin' demez sana..."

Raisa gözlerini kırpmadan baktı Davıd'ın yüzüne.

"Bak ne sormak istiyordum sana Davıdcığım: 'İçin' nasıl yazılır?"

"Nasıl, için?"

"Sözgelimi: Sen yaşayasın *için* istiyorum..."

"Önce i sonra sert ç yazacaksın, arkasından i ve n!"

Araya girdim:

"Hayır, sert ç değil, yumuşak ç olacak!"[5]

"Fark etmez; sen sert ç yaz! Asıl önemli olan, yeter ki yaşasın!"

Raisa hafiften kızararak,

5 Eski kilise Rusçasında daha sonraları kullanılmayan değişik harfler vardı – ç.n.

"Doğru olarak yazmak istemiştim de," dedi.

Raisa yüzü kızardığında çok güzel oluyordu.

"Bazen lazım olabilir..." diye ekledi. "Zamanında babam çok güzel yazardı... İnanılmaz güzel! Oysa şimdi harfleri bile doğru dürüst seçemiyor."

Davıd sesini alçaltıp, Raisa'ın gözlerinin içine baktı.

"Ama sen hep benim yanımda yaşa," dedi. Raisa çabucak baktı ona, yüzü daha çok kızardı. "Yaşa sen... yazmaya gelince... bildiğin gibi yaz... Tüh, kahretsin, cadaloz geliyor!" Davıd halasına cadaloz diyordu. "Buraya gelmek nereden esti aklına? Hadi sen git canım!"

Raisa bir daha baktı Davıd'a ve koşarak uzaklaştı.

Davıd özellikle, babasının Sibirya'dan dönüşünü beklerken, Raisa'yla, onun ailesiyle ilgili benimle çok seyrek ve isteksiz konuşmaya başlamıştı. Yalnızca babasını, o geldikten sonra hayatımızda nasıl bir değişikliğin olacağını düşünüyordu. Çok iyi hatırlıyordu babasını, onu büyük bir hazla anlatıyordu bana.

"İriyarı, çok güçlüdür... bir eliyle on pudu[6] kaldırır... 'Hey, ufaklık!' diye bağırdığında evin her köşesinden duyulur sesi. Yaman, çok iyi yürekli bir yiğittir! Kimseden korkusu yoktur. Bizi birbirimizden ayırdılar, oysa çok güzel bir hayatımız vardı! Onun şimdi ak saçlı bir ihtiyar olduğunu söylüyorlar, oysa eskiden benim gibi koyu sarıydı saçları. Bir yiğitti babam!"

"Peki siz gidince ben burada mı kalacağım?" dedim.

"Olur mu öyle şey, seni de götüreceğiz."

"Babam ne yapacak?"

"Babandan ayrılacaksın. Ayrılmazsan mahvolacaksın."

"Nasıl yani?"

Davıd soruma cevap vermedi, yalnızca sarı kaşlarını çattı. Bir süre sonra şöyle dedi:

"Birlikte gidince babam kendine doğru dürüst bir iş bulacaktır, ben evleneceğim..."

"Bu öyle çabucak olabilecek bir şey değil," dedim.

"Nedenmiş? Hemen evleneceğim."

"Sen mi?"

"Evet, ben; neden evlenmeyeyim ki?"

6 Pud: 16,3 kg karşılığı eski bir ağırlık ölçü birimi – ç.n.

"Evleneceğin biri mi var hazırda?"

"Elbette var."

"Kimmiş o?"

Davıd gülümsedi.

"Doğrusu çok aptalsın! Elbette Raisa..."

Şaşırmıştım.

"Raisa ha!" diye tekrarladım. "Şaka yapıyorsun!"

"Ben şaka yapmasını bilmem de, sevmem de kardeşim."

"Peki ama bir yaş büyük değil mi o senden?"

"Ne olmuş? Neyse, kapatalım bu konuyu."

"Bir şey sormama izin ver," dedim. "Raisa onunla evlenmeyi düşündüğünü biliyor mu?"

"Sanırım."

"Bu konuda bir şey söylemedin mi ona?"

"Söylemeye ne gerek var? Zamanı gelince söylerim. Tamam, kes artık!"

Davıd kalkıp çıktı odadan. Yalnız kalınca düşünmeye başladım... düşündüm, düşündüm... sonunda Davıd'ın, dürüst bir insan gibi hareket edeceğine karar verdim; böyle akıllı bir insanın dostu olduğum için mutluluk bile duydum!

Her zamanki yünlü, siyah entarisiyle Raisa gözümde birden çok hoş, en sadık aşkı hak eden bir kız oluvermişti.

XV

Davıd'ın babası hâlâ gelmiyordu, mektup bile göndermiyordu. Yaz çoktan gelmişti, haziran bitmek üzereydi. Beklemekten yorulmuştuk.

Bu arada Latkin'in birden çok zayıfladığı, ailenin açlıktan ölmek üzere olduğu, evin her an yıkılacağı, herkesin çöken çatının altında kalacağı söylentileri dolaşmaya başlamıştı. Davıd'ın yüzü bile değişmişti; öylesine sinirli, asık suratlı olmuştu ki, yanına varılmıyordu. Daha sık evden çıkıp bir yerlere gidiyordu. Raisa ile hiç karşılaşmıyordum. Arada bir uzaktan görüyordum onu: Olanca güzelliğiyle, yumuşak yürüyüşüyle, ok gibi dimdik, yumrukları sıkılı, uzun kaşları altından zeki bakışıyla, soluk ve sevimli yüzün-

de endişeli bir ifadeyle geçiyordu sokaktan, hepsi o kadar. Halam, Trankvillitatin'in yardımıyla, her zaman olduğu gibi eziyet ediyordu bana, gene her zaman olduğu gibi, neredeyse kulağımın dibinde gözdağı verircesine fısıldıyordu: "Hırsızsın sen, hırsız!" Ama hiç aldırmıyordum; babama gelince, koşturuyor, bir şeyler yapıyor, sağa sola gidiyor, yazıyor, yani hiçbir şey yapmıyordu...

Bir gün, bildiğimiz elma ağacının yanından geçerken, daha çok alışkanlıkla, o yere şöyle bir baktım ve birden, hazinemizi örten toprağın üzerinde bir değişiklik var gibi geldi bana... Tümsek sanki eski yerinden hafif çukur olan bir yere geçmişti, küçük taşlar da bizim koyduğumuz gibi değildi. "Ne demek oluyor bu?" diye geçirdim içimden. Yoksa biri sırrımızı öğrendi de saati çıkardı mı oradan?"

Bakıp, ne olduğunu öğrenmem gerekiyordu. Toprağın altında paslanmış olması gereken saati umursadığım yoktu kuşkusuz ama onun başka birinin eline geçmesine izin veremezdim! Bu yüzden, ertesi sabah şafak sökmeden yataktan kalktım, bıçağı alıp bahçeye gittim, elma ağacının altındaki işaretli yeri buldum, kazmaya başladım ve yaklaşık bir arşınlık çukur kazdım: Saatin kesin kaybolduğundan, onu oradan birinin çıkardığından, çaldığından emin olmalıydım!

Peki ama... Davıd'dan başka kim yapmış olabilirdi bunu?

Saatin orada olduğunu başka kim biliyordu?

Çukuru kapayıp eve döndüm. Gururum çok kırılmıştı.

Düşünüyordum: Tutalım ki, Davıd'ın gelecekteki karısını veya onun babasını aç ölmekten kurtarması gerekmişti... Ne de olsa, saat biraz para ederdi... O durumda bana gelip şöyle demesi gerekmez miydi: "Kardeşim! (Davıd'ın yerinde ben olsaydım, kesinlikle kardeşim derdim), kardeşim! Paraya ihtiyacım var; biliyorum, sende yok, hadi izin ver, o yaşlı elma ağacının altına gömdüğümüz saati satayım! O saatin kimseye bir faydası olmayacak ama ben sana çok minnettar kalacağım kardeşim!" Ne büyük bir sevinçle kabul ederdim dediğini! Ama gizliden, haince iş çevirmek, dostuna güvenmemek... Hayır! Hiçbir arzu, hiçbir ihtiyaç bağışlatamazdı bunu!"

Tekrar söylüyorum, gururum çok incinmişti. Davıd'a karşı soğuk davranmaya, surat asmaya başlamıştım...

Davıd böyle şeyleri fark edecek, kendine dert edinecek insanlardan değildi!

Ona birtakım imalarda bulundum...

Ama Davıd sanki hiç fark etmiyordu bu imalarımı!

Onun yanında sık sık, dostu olan ve dostluk duygusunun kutsallığının anlamını çok iyi bilen ama kurnazlığa başvurmayacak kadar yüce gönüllülükten yoksun bir insanın benim gözümde ne kadar aşağılık biri olduğundan söz ediyordum. "Hiçbir şey gizli kalmaz!" diyordum.

Sözümü bitirirken küçümser bir tavırla gülüyordum.

Ama Davıd tınmıyordu bile!

Sonunda açıkça sordum ona:

"Ne dersin, gömdüğümüz saat toprağın altında bir süre çalışmış mıdır, yoksa hemen durmuş mudur?"

Şöyle cevap verdi bana:

"Kim bilir! Tam da düşünecek şeyi buldun!"

O anda ne düşüneceğimi bilemedim. Davıd'ın kalbinde bir şeylerin olduğu belliydi... ama saatin çalınmasından başka şeylerdi bunlar. Beklenmedik bir olay onun suçsuz olduğuna inandırdı beni.

XVI

Bir gün, düşmanım Trankvillitatin'in oturduğunu bildiğim için çoğu zaman geçmediğim bir ara sokaktan eve dönüyordum; kader o gün o sokaktan geçmemi istemişti. İçkili bir lokantanın kapalı penceresinin önünden geçerken birden bizim uşak, şımarık, babamın deyimiyle "tembel, haylaz", aynı zamanda, nükteleriyle, danslarıyla, bir çeşit telli saz çalmasıyla etkilediği kadınlara pek düşkün, Vasiliy'in sesini duydum.

Kendisini görmediğim, sesini açık seçik işittiğim Vasiliy şöyle diyordu:

"Ne yaptılar dersiniz?" Arkadaşlarıyla, sıcak çaylarıyla hemen pencerenin önünde oturuyor olmalıydı ve kapalı bir ortamda oturanların genelde yaptığı gibi, ağzından çıkan her sözcüğü sokaktan geçenlerin duyacağını hiç düşünmeden, yüksek sesle konuşuyordu. "Ne yaptılar? Toprağa gömdüler saati!"

Başka bir ses yükseldi:

"Atıyorsun!"

"Hayır, atmıyorum. Bizim bey çocukları böyle tuhaftır işte! Hele o Davıdcık... inanılmaz bir şeydir. Sabah ortalık aydınlanmadan kalkmıştım, pencereye gittim... Baktım: Tuhaf şey! Bizim iki kafadar bahçeye doğru gidiyor, ellerinde de bu saat... Elma ağacının altında bir çukur açtılar, saati bebek yatırır gibi içine yatırdılar! Sonra çukuru toprakla doldurdular, yemin ederim, böyle bir saçmalık yaptılar!"

Vasiliy'in sohbet ettiği arkadaşı mırıldandı:

"Salaklar! Karınları tok çünkü. E-e, sonra? Çukuru açıp saati mi aldın?"

"Elbette, açtım ve aldım. Saat şimdi bende. Ama şimdilik kimseye gösteremem... Onun yüzünden evde büyük gürültü koptu. Davıdcık gece bizim kocakarının yastığının altından çekip almış onu."

"O-o!"

"İnan, öyle yapmış. Her şey beklenir ondan! Ama saati çok iyi saklamalıyım. Yakında subaylar gelir: Birine satacağım onu, yoksa yakalanırsam sonum kötü olur."

Daha dinlemedim, hemen eve koştum, Davıd'ı buldum.

"Kardeşim!" diye başladım, "Kardeşim! Affet beni! Sana karşı suçluyum! Şüphelendim senden! Yanlış düşündüm! Görüyorsun, şu anda çok üzgünüm! Affet beni!"

Davıd,

"Neyin var senin?" diye sordu. "Söylesene!"

"Senden şüphelendim, elma ağacının altındaki çukurdan saati senin çıkarıp aldığını düşündüm!"

"Gene mi o saat! Koyduğumuz yerde değil mi yoksa?"

"Değil; oradan onu, tanıdıklarına yardım etmek amacıyla senin aldığını sandım. Oysa saati gömdüğümüz yerden Vasiliy almış!"

İçkili lokantanın penceresi önünde işittiğim her şeyi anlattım Davıd'a.

Ama şaşkınlığım çok büyük oldu! Kuşkusuz, Davıd'ın öfkeleneceğini düşünüyordum ama hiç beklemediğim bir şey oldu! Konuşmam bitince anlatılamaz, çılgın bir öfkeye kapıldı Davıd! Her şe-

yi kayıtsızca karşılayan, saat konusunda hep "adi" bir oyun diyen, birçok kez bu saatin "para etmeyeceğini" söyleyen Davıd yüzü öfkeden kıpkırmızı, dişleri yumrukları sıklı, birden yerinden ayağa fırlamıştı.

Neden sonra haykırdı:

"Bunu böyle bırakamayız! Bu çocuk kendinin olmayan bir şeyi almaya nasıl cesaret edebilir? Göstereceğim ben ona, hele dur sen! Hırsızların yaptığını yanlarına bırakmam ben!"

Doğrusu, Davıd'ı neyin böyle çileden çıkardığını hâlâ bilmiyorum: Vasiliy'e daha öncesinden bir öfkesi vardı da bu olay üzerine tuz biber mi ekmişti; benim ondan şüphelenmem gururuna mı dokunmuştu... söyleyemeyeceğim ama Davıd'ı hiç böyle öfkeli görmemiştim. O derin derin solurken ben ağzım açık, karşısında ayakta duruyordum.

Neden sonra sordum ona:

"Ne yapmak niyetindesin?"

"Göreceksin! Yemekten sonra baban yatınca göreceksin... O dalavereciyi, hokkabazı bulacağım, ifadesini alacağım!"

"Eh," diye geçirdim içimden, "o 'dalaverecinin, hokkabazın' yerinde olmak istemezdim."

XVII

Sonunda şöyle oldu:

Öğlen yemeğinden sonra, şimdiye kadar Rus evlerinin üzerine uykulu, sıkıcı bir sessizliğin kuştüyü yorgan gibi çöktüğü ve Rus insanının, karnı tok, gün ortasında uyukladığı saatlerde Davıd hizmetçiler bölümüne gitti, seslenip, Vasiliy'i dışarı çağırdı. Vasiliy önce çıkmak istemedi ama sonunda çıkmak zorunda kaldı, Davıd'ın arkasından bahçeye yürüdü.

Ağacın altına geldiklerinde Davıd durup Vasiliy'in karşısına dikildi. Boyu ondan kısaydı, ancak omzuna geliyordu.

Çok kararlı bir sesle şöyle başladı arkadaşım:

"Vasiliy Terentyev! Sen altı hafta önce, bu ağacın altına saklanmış bir saati çıkarıp aldın yerinden. Bunu yapmaya hiç hakkın yoktu, senin değildi o saat. Hemen şimdi ver onu bana!"

Vasiliy bir an ne diyeceğini bilemedi ama hemen toparladı kendini.

"Ne saatinden söz ediyorsunuz?" dedi. "Ne saati? Anlayamadım! Saat falan yok bende!"

"Ne dediğimi biliyorum ben, yalan söyleme... Saat sende. Bana ver onu!"

"Saat falan yok bende."

Ben söze karışacak oldum:

"Peki ama içkili lokantada..."

Ama Davıd susturdu beni.

Öfkeli, gözdağı verir bir sesle,

"Vasiliy Terentyev!" diye tekrarladı. "Saatin sende olduğunu biliyoruz. Açıkça söylüyorum sana: Saati bana ver. Vermeyecek olursan..."

Vasiliy küstah bir tavırla karşılık verdi:

"Ne yapacaksınız? Evet, ne yapacaksınız?"

"Ne mi? Sen bizi, ya da biz seni alt edene kadar dövüşeceğiz, vuruşacağız seninle."

Vasiliy gülümsedi.

"Benimle dövüşecek misiniz? Ama bey çocuklarına yakışmaz bu! Uşak takımıyla dövüşmez bey çocukları."

Davıd birden Vasiliy'in yeleğinin yakasına yapıştı. Dişlerini gıcırdatarak bağırdı:

"Hayır, yumruklarımızla dövüşmeyeceğiz... Bunu kafana koy! Eline bir bıçak vereceğim, ben de bir bıçak alacağım... Kimin kimi haklayacağını o zaman göreceğiz!" Bana döndü, emir verdi: "Aleksey! Koş, büyük bıçağımı getir bana, biliyorsun, kabzası kemik olanı! Odada masanın üzerinde duruyor, bir bıçak da cebimde var..."

Vasiliy birden donup kalmıştı. Davıd hâlâ bırakmıyordu yeleğinin yakasını.

Vasiliy ince bir sesle,

"Yapmayın... yapmayın Davıd Yegoriç," dedi. Gözlerinden yaşlar akmaya bile başlamıştı. "Ne yapıyorsunuz? Yapmak istediğiniz nedir? Bırakın beni."

"Bırakmayacağım. Acımayacağım sana, elimden kurtulamazsın!

Bugün kurtulsan bile, yarın gene yapışacağız yakana... Alekseyciğim! Getirir misin bıçağı?"

Vasiliy bağırmaya başladı:

"Davıd Yegoriç! Cinayet mi işleyeceksiniz... Nedir bu yaptığınız sizin? O saat... Ben size... ben size şaka yaptım. Hemen şimdi getireceğim size onu. Adı neydi? Hrisanf Lukiç denen o adam ne yaparsa yapsın! Bırakın yakamı Davıd Yegoriç... Saatinizi alacaksınız. Yalnız, babaya bir şey söylemeyin."

Vasiliy'in yeleğinin yakasını bıraktı Davıd, dik dik baktı yüzüne, Vasiliy'i korkutan hem üzgün... hem öfkeli... hem buz gibi soğuk bir bakıştı bu.

Vasiliy hemen eve koştu, biraz sonra elinde saatle geri geldi. Bir şey söylemeden Davıd'a verdi onu ve dönüp eve koştu, kapının eşiğinden yüksek sesle söylendi:

"Tüh, çok kötü oldu bu!"

O anda yüzü bembeyazdı. Davıd başını salladı, odamıza yürüdü. Ben gene onun arkasındaydım.

Şöyle düşünüyordum: "Suvorov gibi adam!" O zamanlar, 1801'de Suvorov en büyük halk kahramanımızdı.[7]

XVIII

Odaya girdikten sonra kapıyı kapadı, saati masanın üzerine bıraktı, kollarını göğsünün üzerinde kavuşturdu ve çok tuhaftır, gülümsedi. Ona bakarak ben de gülümsedim.

"Ne tuhaf bir durum!" diye söze başladı. "Bu saatten bir türlü kurtulamıyoruz. Galiba afsunlu falan. Hem sonra, neden öyle sinirlendim ki ben?"

"Sahi, neden?" diye tekrar ettim. "Bıraksaydın, Vasiliy'in olsaydı..."

Davıd sözümü kesti:

"Hayır, olmaz. Yanlış düşünüyorsun! Peki ama şimdi ne yapacaksın bu saati?"

"Evet! Ne yapacağım?"

---

7 Turgenyev'in Spass-Lutobinov'dayken özel kitaplığında Y. Fuksov'un *Suvorov Komutasında 1799 Rus-Avusturya Savaşı* tarih kitabı vardı – y.h.n.

İkimiz de gözlerimizi saate diktik, düşünmeye başladık. Saat, mavi boncuklarla süslü kordonuyla (Talihsiz Vasiliy aceleden, saate kendisinin taktığı kordonu bile çıkaramamıştı) masanın üzerinde pek sakin yatıyordu: Ne var ki, biraz tuhaf tik-tak ediyor, dakikaları gösteren bakır ibresi çok yavaş ilerliyordu.

Bir süre sonra,

"Tekrar gömsek mi onu?" dedim. "Ya da sobaya mı atalım? Olmazsa, götürüp Latkin'e mi verelim?"

"Hayır," dedi David. "Hiçbirini yapamayacağız. Bak ne diyeceğim sana: Valinin bürosunda bir komisyon kuruldu, Kosimov yangını mağdurları için yardım toplanıyor. Dediklerine göre, Kosimov kenti kiliseleriyle birlikte yanıp, kül olmuş.[8] Komisyon yalnızca yiyecek veya para değil, her türlü yardımı kabul ediyormuş, öyle diyorlar. Biz de bu saati verelim! Ne dersin?"

"Tamam!" dedim. "Verelim! Çok iyi olur! Ama ben düşünüyordum ki, senin dostlarının ailesinin de ihtiyaçları var..."

"Hayır, hayır; bu saati komisyona verelim! Latkin saat olmadan da bir şeyler yapabilir. Biz komisyona verelim bunu!"

"Tamam, öyle olsun! Ama sanırım bunun için valiliğe bir yazı yazmamız gerekecek."

"Öyle mi diyorsun?"

"Elbette. Ancak öyle uzun uzadıya bir yazı olmasın. Kısaca, birkaç sözcük..."

"Mesela?"

"Mesela... Şöyle başlayabiliriz: 'Bir katkı...' ya da 'Bir yardım.'"

"'Yardım' daha iyi."

"Sonra şöyle ekleyeceğiz: 'Bu küçük katkımız...'"

"'Katkı.' Bu çok güzel; hadi, hemen kalemi al, otur, yazmaya başla, hadi bakalım!"

"Önce taslağını yazmalıyız," dedim.

---

8 Annenkov, "Saat"in yazarı Turgenyev'e yazdığı 23 Kasım 1875 tarihli mektubunda valinin bürosunda böyle bir komisyonun kurulmadığını, çünkü yangında zarar gören köylülere kent yönetiminin gereken yardımı yaptığını, böyle bir komisyonun ancak büyük kilisenin çanının yerine konulması için kurulmuş olabileceğini yazdı. Turgenyev ise 25 Kasım tarihli cevabi mektubunda Annenkov'a böyle bir komisyonun kurulduğunu, söz konusu olanın köylüler değil, kentte oturanlar olduğunu belgelerinden söz ederek yazdı – y.h.n.

"Tamam, taslağını yaz; yeter ki yaz, yaz... Bu arada ben de saati temizleyeyim."

Bir kâğıt aldım, kalemin ucunu açtım ama henüz mektubun başlığını "Ekselansları, Prens hazretlerine" diye... yazmamıştım ki, (O sıralar kentimizin valisi Prens H. idi.) evin içinde birden tuhaf bir gürültü koptu, durdum. Davıd da fark etmişti bu gürültüyü, o da, saat sağ elinde, bez parçası sol elinde durmuştu. Bakıştık. Kimdi öyle çığlık atan? Halamın sesi miydi... evet, onun mu? Arada babamın öfkeden hırıltılı sesi duyuluyordu. Biri "Saat! Saat!" diye bağırıyordu. Sanki Trankvillitatin'di bağıran. Ayak sesleri duyuluyor, döşeme tahtaları gıcırdıyor, birileri koşuşuyordu... Bir kalabalık doğrudan bizim odamıza doğru geliyordu. Korkudan titriyordum, Davıd'ın yüzü çarşaf Bibi bembeyazdı ama kartal gibi bakıyordu. Dişlerinin arasından,

"Vasiliy alçağı şikâyet etti bizi!" diye mırıldandı.

Odanın kapısı birden ardına kadar açıldı... Babam uzun gömleğiyle, kravatsız, halam, eşarbı omzunda, Trankvillitatin, Vasiliy, Yuşka, başka bir çocuk daha, aşçı Agapit, hep birlikte daldılar odaya.

Babam güçlükle soluk alarak bağırıyordu:

"Alçaklar! Sonunda yakaladık sizi!" Davıd'ın elinde saati görünce sesini daha da yükseltti: "Ver onu buraya! O saati bana ver!"

Ama Davıd bir şey söylemeden, açık olan pencereye koştu, oradan avluya atladı ve sokağa koştu!

Kardeşimin her şeyini taklit etmeye alışık olduğum için ben de onun arkasından atladım...

Arkamızdan bağırıyorlardı:

"Yakalayın! Tutun onları!"

Oysa biz, sokakta, başımızda şapkasız, Davıd önde, ben birkaç adım arkasında, uçarcasına koşuyorduk. Peşimizde de bağrış çağrış!

XIX

Bütün bu olanların üzerinden yıllar geçti, olanları enine boyuna çok kez düşündüm ve saati Vasiliy'in çaldığını öğrendiğinde Davıd'ın neden öyle öfkelendiğini anlayamadığım gibi, nefret ettiği

saatten yanında söz edilmesini kısa bir süre önce yasaklamış olan babamın da neden öyle kızdığını hâlâ anlayabilmiş değilim... İster istemez, bu olayların gizli bir yanı olduğu geliyor aklıma. Olay Davıd'ın tahmin ettiği gibi değildi, bizi o ele vermemişti. Böyle bir şey yapacak durumda değildi: Yakalanınca çok korkmuştu ama hizmetçi kızlardan biri elinde saati görmüş, durumu hemen halama bildirmişti. Olay bu yüzden patlak vermişti...

Evet, sokağın tam ortasında koşuyorduk. Karşılaştığımız insanlar duruyor ya da kenara çekiliyor, şaşkın şaşkın bize bakıyorlardı. Hatırlıyorum, komşumuz, hızlı at sürmesiyle ünlü emekli binbaşı, yüzü kıpkırmızı, evinin penceresinden uzanıp, bedenini dışarı sarkıtarak arkamızdan bağırmaya başlamıştı:

"Dur! Tutun şunları!"

Davıd'ın sokaktan ara sokağa saptığını görünce ben de saptım, seslendim arkasından:

"Nereye gidiyoruz?"

Bağırdı David:

"Oka Nehri'ne! Suya, suya atacağım bu lanet şeyi!"

Arkamızdakiler yırtınırcasına bağırıyorlardı:

"Durun! Durun!"

Bu arada biz ara sokakta uçarcasına koşuyorduk. Karşımızdan serin bir esinti geldi, nehir karşımızdaydı. Çamurlu, meyilli bir iniş, üzerinde uzun bir yük arabasıyla tahta köprü ve iner kalkar parmaklığın önünde mızraklı bir garnizon eri... o zamanlar erlerin mızrağı vardı... Davıd köprüye çıktı, mızrağıyla önünü kesmeye çalışan askerin yanından koşarak geçti, önüne bir dana çıktı. Davıd hemen korkuluğa çıktı, sevinçli bir nara attı... Havada mavi bir şey parladı ve gümüş saat, Vasiliy'in boncuk süslemeli kordonuyla birlikte nehrin sularında gözden kayboldu...

Ama o anda inanılmaz bir şey oldu! Saati attıktan sonra Davıd'ın ayağı kaydı ve baş aşağı, kolları önde, ceketinin etekleri uçuşarak havada (çok sıcak havalarda kurbağaların yüksekçe kıyıdan bir göledin sularına atladığı gibi) kavis çizerek uçtu, bir anda köprünün korkuluğu altında gözden kayboldu... ve aşağıdan "Şlap!" diye bir ses geldi...

O anda nasıl olduğumu anlatamam. Davıd korkuluktan düştü-

günde birkaç adım ötesindeydim... bir çığlık atıp atmadığımı bile hatırlamıyorum; sanırım korkmamıştım da; donup kalmış, aptallaşmıştım... Elim ayağım tutulmuştu. Çevremde insanlar itişip kakışıyordu; bazıları tanıdık gibiydi: Bir an Trofimıç'ı görür gibi oldum, mızraklı asker yana koşmuştu, yük arabasının atları başlarını öne eğmiş, hızla uzaklaşıyorlardı... Sonra her şey yeşil bir renk aldı, biri ensemden, sırtımdan kuvvetlice itti beni... Bayılıp yere yığılmıştım.

Hatırlıyorum, biraz sonra ayağa kalktım, kimsenin benimle ilgilenmediğini görünce korkuluğa (ama Davıd'ın düştüğü korkuluğa değil, karşı taraftakine) yaklaştım: Davıd'ın düştüğü korkuluğa yaklaşmaktan korkmuştum. Aşağıya baktım. Aşağıda nehir dalgalı, köpürerek hızla akıyordu. Hatırlıyorum, nehrin biraz ilerisinde kıyının yakınında bir kayık gördüm. Kayıkta birkaç kişi vardı ve güneşte parlayan sırılsıklam biri kayığın kenarında sudan, ilk anda çanta veya zembil olduğunu sandığım bir şeyi, çok büyük, uzun, ağır bir şeyi çıkarmaya çalışıyordu. Ama daha dikkatli bakınca gördüm: Davıd'dı bu! Heyecanlandım, bir çığlık attım, kalabalığın arasında önüme gelene çarparak kayığa doğru koşmaya başladım. Ama kayığın yanına varınca korkuya kapıldım, bakınmaya başladım. Kayığın çevresinde olanlar arasında Trankvillitatin'i, elinde çizmesinin tekiyle aşçı Agapit'i, Yuşka'yı, Vasiliy'i gördüm... Güneşte parlayan sırılsıklam adam Davıd'ın cesedini koltukaltlarından tutarak kıyıya çıkardı, çamur sahile sırtüstü yatırdı. Davıd elleri, yüzünü kimsenin görmesini istemiyormuş gibi, yüzünün hizasına kalkıktı. Kıpırdamıyordu, boylu boyunca uzanmıştı, ayakları birleşik, karnı şişti. Yüzünün rengi yeşile çalıyordu, gözleri kaymıştı, başından sular damlıyordu. Onu sudan çıkaran özel giysili adam soğuktan titreyerek, alnına düşen saçlarını sürekli geriye atarak, Davıd'ı sudan nasıl çıkardığını anlatıyordu. Çok saygılı bir tavırla, özenerek şöyle diyordu:

"Kalabalığı gördüm, 'Ne oldu?' diye sordum. Bu çocuğun köprüden düştüğünü söylediler... Eh! Hemen aşağıya, akıntının olduğu tarafa koştum, onun suyun akıntılı olduğu yere düştüğünü tahmin ediyordum çünkü, akıntı köprünün altında sürüklüyor olmalıydı onu, köprünün üzerinde ise insanlar bağırıyorlardı! Baktım:

Suyun üzerinde tüylü bir şapka yüzüyor, evet, onun başıydı bu. Olduğum gibi, üzerimdekilerle suya attım kendimi, yüzüp yakaladım onu... Benim için hiç de zor olmadı!"

Kalabalıktan birkaç takdir sözcüğü yükseldi.

Biri,

"Şimdi ısınmalısın," dedi, "hadi gidip birer kadeh votka atalım."

Ama bu arada biri kalabalığı yararak öne çıktı... Vasiliy'di bu. Ağlayarak haykırdı:

"Ne biçim Hıristiyanlarsınız siz! Ona suni teneffüs yaptırmak gerekiyor. Bizim küçük beyimizdir kendisi!"

Giderek sıklaşan kalabalıktan sesler çıkıyordu:

"Suni teneffüs yaptırmalı ona, suni teneffüs..."

"Ayaklarından baş aşağı asın onu! Bu durumda olanlara yapılması gereken en iyi şey budur."

"Karnı fıçı gibi şişmiş, önce ileri geri biraz hareket ettirin onu... Tutun onu çocuklar!"

Mızraklı asker araya girdi:

"Sakın dokunmayın! Karakola götürmeliyiz onu."

Bir yerden Trofimovıç'ın sesi yükseldi:

"Saçma!"

Birden, dehşet içinde, avazım çıktığınca haykırdım:

"Yaşıyor o! Yaşıyor!"

Yüzümü Davıd'ın yüzüne yaklaştırdım... "Boğulanlar işte böyle oluyordur," diye geçirdim içimden, kalbim duracak gibi çarpıyordu... Baktım, Davıd'ın dudakları birden kıpırdadı, ağzından biraz su aktı...

Hemen kenara ittiler beni, oradan uzaklaştırdılar; herkes Davıd'ın başına yığıldı.

Kalabalıktan sesler yükseliyordu:

"Suni teneffüs yaptırın ona, suni teneffüs!"

Vasiliy haykırdı:

"Hayır, hayır, durun! Eve götürelim onu."

Trankvillitatin araya girdi:

"Evet, eve götürelim eve..."

Vasiliy devam etti:

"Evde kolonyayla ovalarız onu, daha iyi olur..." O günden sonra

sevmeye başlamıştım Vasiliy'i. "Hadi arkadaşlar, bir hasır yok mu? Yoksa... sen başından tut, sen ayaklarından..."

"Durun! Al sana hasır! Yatırın onu üzerine! Yürüyün! Önemli olan, onu yaylı arabada gibi sarsmadan taşımanız."

Hasır üzerinde taşıdığımız Davıd birkaç dakika sonra evimizin kapısından giriyordu.

XX

Giysilerini çıkardık, onu karyolaya yatırdık. Daha sokakta hayat belirtileri göstermeye, inlemeye, elini kolunu sallamaya başlamıştı... Odamızda tamamen kendine geldi. Ama hayati tehlikeyi atlatınca, onunla ilgilenmenin artık bir nedeni kalmayınca ona duyulan öfke geri geldi: Herkes (cüzamlıdan kaçar gibi) uzaklaştı yanından.

Halam evin içinde bağırıp çağırıyordu:

"Tanrı cezasını verdi işte! Tanrı cezasını verdi! Nereye göndereceksiniz gönderin onu Porfiriy Petroviç, yoksa gene böyle bir bela daha açacak başımıza, kendimizi kurtaramayacağız!"

Trankvilltatin onaylıyordu halamı:

"Evet efendim, bir felaket bu çocuk, sanki cin çarpmış onu."

Halam dediklerini Davıd duysun diye, odamızın kapısının dibine gelip bağırıyordu:

"Tanrı'nın belası, Tanrı'nın belası! Önce saati çaldı, sonra suya attı... Kimsenin olmasın diye... Şu işe bak!"

Herkes, herkes nefret ediyordu Davıd'dan.

Yalnız kaldığımızda sordum ona:

"Davıd! Neden öyle yaptın?"

Davıd,

"Sen de hep aynı şeyi söylüyorsun," dedi. Sesi hâlâ zayıf çıkıyordu: Dudakları mordu, kendi de sanki şişmişti. "Ne yapmışım?"

"Suya neden atladın?"

"Atladım mı? Korkuluğun üzerinde duramadım ve düştüm, hepsi o kadar... Yüzme bilseydim, atlardım... Ama kesinlikle öğreneceğim yüzmeyi... Bu yüzden saat de, tüh!"

Ama o anda babam sert adımlarla girdi odaya.

Bana döndü.

"Seni, oğlum, kesinlikle kırbaçlayacağım, şu anda sıranın üzerinde yatıyor olmasan da, bundan kuşkun olmasın." Sonra Davıd'ın yattığı yatağa gitti, ağırbaşlı, kararlı bir ses tonuyla şöyle dedi: "Senden çok daha az suçlu kürek mahkûmları Sibirya'da, Sibirya'da toprak altında yaşıyorlar ve ölüyorlar! Kendi canına kıymak isteyen biri misin sen, yoksa düpedüz bir hırsız mı, ya da katıksız bir salak mı? Lütfen söyle bana, bunlardan hangisisin?!!"

"Ne kendi canına kıymak isteyen biriyim, ne de bir hırsız," dedi Davıd, "ama gerçek olan bir şey var: Sibirya'ya gidenler iyi insanlardır, sizinle bizim gibilerden daha iyi insanlar...Bunu bizler bilmezsek başka kim bilecek?"

Babamın ağzı açık kaldı, bir adım geri çekildi, dik dik baktı Davıd'ın yüzüne, yere tükürdü ve yavaşça bir haç çıkardıktan sonra çıktı odadan.

Davıd onun arkasından dilini çıkararak mırıldandı:

"Hoşuna gitmedi mi bu söylediğim?" Kalkmayı denedi ama kalkamadı. Yüzünü ekşitti, inleyerek ekledi: "Anlaşılan bir yerlerim incindi... Hatırlıyorum, akıntı bir kütüğe çarptı beni."

Neden sonra birden sordu:

"Raisa'yı gördün mü?"

"Hayır, görmedim... Dur! Dur! Dur! Şimdi hatırladım: Köprünün yakınında, sahilde duran kız o muydu yoksa? Evet... Siyah giysili, başında sarı başörtüsü olan kız... Evet, o olmaydı!"

"Peki ya sonra... gördün mü onu?"

"Sonra mı? Bilmiyorum. Onu düşünecek durumda değildim. O sırada senin durumun kötüydü..."

Davıd telaşlandı.

"Bak sevgili Alekseyciğim," dedi, "hemen şimdi git bul onu, benim iyi olduğumu, bir şeyimin olmadığını söyle kendisine. Yarın onlara gideceğimi de söyle. Hemen şimdi git kardeşim, lütfen!"

Davıd iki elini birden uzattı bana... Kurumuş sarı saçlarının perçemleri başının tepesinde dimdik, pek komik duruyordu... Yüzünün duygulu ifadesi onu sanki daha bir içten gösteriyordu. Şapkamı alıp, babamın gözüne görünmeden, böylece ona sözünü verdiği şeyi yapmasını hatırlatmadan çıktım evden.

XXI

Latkinlerin evine giderken düşünüyordum: "Sahi, nasıl oldu da orada hiç fark etmedim Raisa'yı? Neredeydi? Olanları görmüş olmalı..."

Ve birden hatırladım: Davıd köprüden düştüğü anda kulaklarımda korkunç, yürek parçalayan bir çığlık yankılanmıştı... Raisa'nın çığlığı mıydı o? Peki ama daha sonra neden görmemiştim onu?

Latkin'in evinin önünde kırık dökük çitle çevrili, ısırganotu kaplı boş bir alan vardı. Çiti zor geçtim (tek bir kapısı yoktu), şöyle bir manzarayla karşılaştım: Taşlığın merdiveninin en alt basamağında Raisa, dirseklerini dizlerine dayamış, çenesi birleştirdiği ellerinin arasında oturuyordu. Gözlerini kırpmadan, önüne bakıyordu; dilsiz, sağır küçük kız kardeşi yanında ayakta duruyor, elindeki çubuğu pek sakin sallıyordu; taşlığın önünde ise, yaşlı Latkin eski, yırtık kaftanıyla, pantolonuyla, ayağında keçe çizmeleriyle, sırtı bana dönük duruyor, olduğu yerde sanki hopluyor, sağa sola dönüp duruyordu. Ayak sesimi duyunca birden döndü, yere çömeldi... sonra hemen yanıma geldi, sürekli "Çu, çu, çu!" diyerek titrek bir sesle, olağanüstü çabuk bir şeyler söylemeye başladı. Donup kalmıştım. Uzun süredir görmemiştim kendisini ve elbette, başka bir yerde görmüş olsaydım tanımazdım onu. Bu buruşuk, dişsiz, kıpkırmızı yüz, bu iri, bulanık bakışlı gözler, karmakarışık kır saçlar, bu titreme, bu anlaşılmaz, tuhaf konuşma... Neydi bütün bunlar? Bu mutsuz insan nasıl insanüstü bir umutsuzluk içindeydi? "Ölüm dansı" mıydı bu?

Kıvranıp durmayı sürdürerek mırıldanıyordu:

"Çu, çu... İşte kendisi, Vasilyevna, şimdi... çu, çu, geldi... Duy!" Eliyle başına vurdu. "Neler oluyor, elinde kürekle oturuyor; kendisi üzgün, Andryuşka çok üzgün; Vasilyevna çok üzgün!" Sağır, dilsiz demek istiyor olmalıydı. "Çu! Dertli benim Vasilyevna'm! İşte şimdi ikisi de burada... Görün işte, Hıristiyanlar... Yalnız bunlar kaldı elimde! Öyle değil mi?"

Latkin'in, söylemek istediği şeyi doğru dürüst söyleyemediğinin farkında olduğu belliydi ve derdini bana anlatabilmek için ken-

dini çok zorluyordu. Raisa, babasının söylediklerini hiç duymuyor gibiydi, küçük kız kardeşi ise elindeki çubuğu sallamayı sürdürüyordu.

Latkin yerlere kadar eğilerek birkaç kez şöyle tekrarladı:

"Affedersin kıymetlim, affedersin, affedersin!"

Sonunda anlaşılır bir sözcüğü bulduğuna sevindiği belliydi.

Başım dönmeye başlamıştı.

Evin penceresinden başını uzatıp bakan ihtiyar bir kadına sordum:

"Bütün bunlar ne demek oluyor?"

Yaşlı kadın sözcükleri şarkı söyler gibi uzatarak karşılık verdi:

"Bak ne diyeceğim sana, anam babam, dediklerine göre, adamın biri (adını Tanrı bilir) nehre düşmüş, boğuluyormuş, kızcağız görmüş onu, karıştırmış mı bilmem ama eve geldi, bir şeyi yoktu, ne zaman ki sandığın üzerine oturdu, işte o zamandan beri böyle oturuyor: Ne dersen de, ağzını açıp bir şey söylemiyor... Anlaşılan, o da dilsiz olacak. Ah aman ah!"

Latkin hep öyle, öne eğilerek tekrarlamayı sürdürüyordu:

"Affedersin, affedersin!"

Raisa'nın yanına gittim, tam karşısında durdum. Yüksek sesle,

"Raisacığım," dedim, "neyin var senin?"

Raisa cevap vermedi; beni fark etmemiş gibiydi. Benzi uçuk değildi, hiç değişmemişti ama sanki taşlaşmıştı ve yüzünde öyle bir ifade vardı ki... sanki ha uyudu, ha uyuyacaktı.

Latkin fısıldadı kulağıma:

"Evet, üzgün o şimdi, üzgün."

Raisa'nın kolunu tuttum.

Sesimi daha da yükseltip bağırdım:

"Davıd iyi, ölmedi, ölmedi ve sağlığı yerinde, Davıd yaşıyor, duyuyor musun beni? Sudan çıkardılar onu, şu anda evde ve sana kendisinin yarın seni görmeye geleceğini söylemem için gönderdi... Yaşıyor, ölmedi!"

Raisa sanki zorlanarak bakışını kaldırıp bana baktı; gözlerini, giderek daha çok açarak birkaç kez kırptı, sonra başını yana yatırdı, yüzü hafiften kızardı, dudakları aralandı... Havayı ağır ağır, bütün göğsünü doldurucasına çekti içine, yüzünü bir yeri acıyormuş gibi buruşturdu ve korkunç bir sesle mırıldadı:

"Da... Dav... ya... yaşıyor."

Birden ayağa kalktı ve yürüdü.

"Nereye gidiyorsun?" diye seslendim arkasından.

Bu arada o bir kahkaha atıp boş alanda sallana sallana koşmaya başlamıştı...

Elbette koştum peşinden. Arkamda Latkin'in dostça, acılı, çocuksu, boğuk sesi yükseldi... Raisa bizim eve doğru koşuyordu.

Önümdeki siyah giysiyi gözden kaybetmemeye çalışırken düşünüyordum: "Nasıl bir gün bu! Vay canına!"

XXII

Raisa Vasiliy'in de, halamın da, hatta Trankvillitatin'in de önünden geçerek, Davıd'ın yatmakta olduğu odamıza daldı ve doğrudan Davıd'ın koynuna attı kendini.

Dağınık saçlarının arasından sesi geliyordu:

"Oh... oh... Da...vıd...cığım! Oh!"

Davıd kolunu hızla savurarak kucakladı Raisa'yı, başını göğsüne bastırdı.

Sesi duyuldu:

"Affet beni canım."

İkisi de çok mutlu, öylece kalmışlardı.

Raisa'ya sordum:

"Neden kaçtın oradan Raisa, neden kalmadın?" Beni dinlemiyordu, başını kaldırmıyordu. "Bekleseydin, onu kurtardıklarını görürdün..."

"Ah, bilmiyorum!" dedi. "Ah, bilmiyorum! Bir şey sorma bana! Eve nasıl geldiğimi bilmiyorum, hatırlamıyorum. Bir şeyi hatırlıyorum: Havada gördüm seni... o anda bir şey çarptı bana sanki... Sonra ne oldu?"

"Suya düştüm," dedi Davıd.

Aynı anda üçümüz birden dostça gülmeye başladık. Çok mutluyduk.

Arkamızda öfkeli bir ses, babamın sesi duyuldu:

"Peki bakalım sonunda ne yapacaksınız?" Kapının eşiğinde duruyordu. "Bu aptallıklarınızın bir sonu gelecek mi, gelmeyecek

mi? Nerede yaşıyoruz? Rusya'da mı, Fransa'da mı?"

Odaya girdi.

"Fransa'da isteyen başkaldırır, isteyen serserilik yapar!" Hafifçe doğrulup, yüzünü ona dönen, korktuğu belli ama gene de pek sevecen, pek mutlu gülümseyen Raisa'ya döndü. "Buraya gelmeye nasıl cesaret edebildin sen? Can düşmanımın kızı! Bu ne haddini bilmezlik! Bir de sarılmışsın... Defol! Yoksa..."

Davıd doğrulup yatağın içinde oturdu.

"Amcacığım," diye mırıldadı. "Hakaret etmeyin Raisa'ya. Gidecek... ama hakaret etmeyin ona."

"Emir mi veriyorsun sen bana? Hakaret etmiyorum, ha-ka-ret et-mi-yo-rum! Düpedüz kovuyorum. Ayrıca sana da hesap soracağım. Başkasının malını yok ettin, kendi hayatını tehlikeye attın, bir de zarar verdin...."

Davıd babamın sözünü kesti:

"Ne zararı?"

"Ne zararı mı? Giysilerini berbat ettin... Bunun bir önemi yok mu? Ayrıca, seni eve getirenlere bahşiş verdim! Bütün aileyi huzursuz ettin, bir de küstahlaşıyorsun, öyle mi? Bu kız da utanmadan, arlanmadan, onurunu düşünmeden..."

Davıd yataktan fırladı.

"Ona hakaret etmeyin dedim size!"

"Kes sesini!"

"Ona hakaret edemezsiniz..."

"Sus!"

Davıd avazı çıktığınca bağırmaya başladı:

"Nişanlıma hakaret edemezsiniz, karım olacak insana hakaret edemezsiniz!"

Babam gözlerini iri iri açarak tekrarladı:

"Nişanlın ha! Nişanlın! Karın! Ho-ho-ho!" Kapının dışından halamın sesi geldi: "Ha-ha-ha! Kaç yaşındasın sen? Dünkü çocuk, dudaklarında süt henüz kurumamış, anasının kuzusu! Bir de evlenmek istiyor! Evet, ben... sen..."

Kapıya yürümeye çalışırken fısıldadı Raisa:

"Bırakın beni, bırakın."

Kendinde değildi.

Davıd yumruklarını karyolanın kenarına dayayıp destek alarak bağırmaya devam ediyordu:

"Sizden izin isteyecek değilim! Bugün yarın gelecek olan babamdan izin alırım ben! Bana izin verecek olan odur, siz değilsiniz; yaşıma gelince, Raisa'yla acelemiz yok... siz ne derseniz deyin..."

Babam kesti onun sözünü:

"Hey, Davıdcık, aklını başına topla! Şöyle bir bak kendine: Perişan durumdasın... Saygını da yitirdin!"

Davıd gömleğinin yakasını tuttu.

"Siz ne derseniz deyin..." diye tekrarladı.

Kapının arkasından halamın ince sesi geldi:

"Kapat şunun ağzını Porfiriy Petroviç, kapat ağzını. Sustur şu serseriyi, alçağı... şu..."

Ama halamın bu pek cafcaflı sözünü olağanüstü bir şey kesti: Birden susmuştu ve onun sesinin yerine başka, kısık, hırıltılı bir ihtiyarın sesi duyuldu...

Güçsüz bu ses,

"Kardeşim," dedi. "Tanrı'nın selamı üzerinize olsun!"

XXIII

Hepimiz dönüp baktık... Latkin, biraz önce onu gördüğüm kıyafetiyle karşımızda sıska, acınacak durumda, yabani bir hayalet gibi duruyordu.

Büktüğü titreyen parmağını havaya kaldırmış, güçsüz bakışıyla babama bakarak çocuksu bir sesle şöyle diyordu:

"Evet, Tanrım! Tanrım cezalandırdı! Oysa ben Va için...Ra için... ve, ve Raisacığım için! Bana... çu! Bana ne? Yakında toprağa... hem nasıl olacak bu? Bir değnek, başka bir kiriş... işte benim için bu... gerekir... Oysa sen, kıymetlim... Görüyorsun işte... ben de bir insanım!"

Raisa bir şey söylemeden Latkin'e doğru yürüdü, onun elini tuttu, kaftanının önünü ilikledi.

Latkin,

"Hadi gidelim biz buradan Vasilyevna," dedi, "hepsi çok yüce-

lerde; bir daha gelme buraya... Şurada yatan (Davıd'ı gösteriyordu) da çok yüce bir insan. Oysa sen de, ben de birer günahkârız. Eh, çu... bu ihtiyarın kusuruna bakmayın baylar!" Birden yükseltti sesini, söylemek istediğini söyleyebildiği için açıkça haz duyuyormuş gibi tekrarladı: "Birlikte çaldık çırptık! Birlikte çaldık!"

Odada herkes susuyordu.

Başını geriye atıp, gözlerini devirerek sordu:

"Nerede sizin ikonanız? Günah çıkartmalıyım."

Odanın bir köşesine bakarak pek duygulu, parmaklarını önce bir omzuna, sonra öteki omzuna dokunarak, "Affet beni Tan... Tan... rım!" diye mırıldanarak haç çıkarmaya başladı. Ağzını açıp bir şey söylemeyen, bakışını Latkin'den bir an ayırmayan babam birden silkindi, gidip onun yanında durdu, onunla birlikte haç çıkarmaya başladı. Sonra ona döndü, yerlere kadar eğilerek (öyle ki, bir eli yere değmişti) mırıldandı:

"Sen de beni affet Martinyan Gavrilıç!"

Sonra onun omzunu öptü. Latkin onun bu yaptığına karşılık olarak havaya bir öpücük gönderdi, gözlerini kırpıştırdı. Bunu neden yaptığını pek anlamıyor gibiydi. Babam sonra odadakilere, Davıd'a, Raisa'ya, bana döndü. Efkârlı, sakin bir sesle,

"Nasıl istiyorsanız öyle yapın," dedi.

Ve odadan çıktı.

Halam onun arkasından gidecek oldu ama babam sert, kararlı bir sesle bağırdı ona. Sarsılmıştı babam.

Latkin tekrarlıyordu:

"Affet beni Tan... rım! Affet bu kulunu!"

Raisa,

"Hoşça kal Davıdcığım," dedi.

Yaşlı adamla o da çıktı odadan.

Davıd seslendi arkasından:

"Yarın geleceğim size." Ve yüzünü duvara döndü, mırıldandı: "Yorgunum, şimdi uyusam çok iyi olacak."

Ve sesler kesildi.

Odamızdan uzun süre çıkmadım. Babamdan kaçıyordum, onun bana verdiği gözdağını unutamıyordum. Ama korkum boşunaymış. Karşılaştığımızda kırbaçlamaktan tek sözcük etmedi. Bunun

iyi olmayacağını kendi de fark etmişe benziyordu. Ama çabuk gece oldu, evin içinde bütün sesler kesildi.

XXIV

Ertesi sabah Davıd yataktan hiçbir şey olmamış gibi kalktı, bir hafta sonra da bir günde iki önemli olay oldu: Sabahleyin ihtiyar Latkin öldü, akşama doğru da Davıd'ın babası amcam Ryazan'a geldi. Geleceğini mektupla bildirmeden, kimseye de haber vermeden çıkageldi. Babam çok heyecanlandı, onu nasıl ağırlayacağını, nereye oturtacağını bilemeden, etekleri tutuşmuş gibi koşturuyordu, suçlu gibi telaşlıydı; ne var ki, amcam ağabeyinin bu aşırı yakın ilgisinden duygulanmışa benzemiyordu; sürekli "Neden böyle telaş ediyorsun?" diyordu, "Bir şeye ihtiyacım yok benim," diye tekrarlıyordu. Halama karşı daha da soğuktu. Aslında halam da ona pek yakın değildi. Onun gözünde amcam bir tanrıtanımaz, dinsiz, Voltaireciydi (Amcam gerçekten de, Voltaire'i orijinalinden okuyabilecek kadar iyi Fransızca biliyordu). Amcam Yegor'u, Davıd'ın bana anlattığı gibi bulmuştum. Ablak yüzlü, ağırbaşlı, ciddi, iriyarı, oturaklı biriydi. Şapkasında her zaman bir tüy oluyordu, yakası hayli geniş ceketinin kolunda manşet, kahverengi kemerinde çelik bir meç vardı. Babasını görünce anlatılamayacak kadar sevindi Davıd, hatta yüzü al al oldu, güzelleşti, gözlerinin bakışı değişti, canlı, neşeli oldu ama gene de sevincini belli bir ölçüde tutmaya, sözcüklere dökmemeye çalışıyordu: Zaafını göstermekten korkuyor olmalıydı. Amcama geldiği günün gecesi ayrı bir oda verdiler ve baba oğul o odaya kapandı, uzun süre alçak sesle konuştular; ertesi sabah amcamın oğluna çok sevecen davrandığını, ona çok güvendiğini, ondan pek hoşnut olduğunu fark ettim. Ölü duası için Davıd onu Latkinlerin evine götürdü; ben de onlarla gittim; babam engel olmadı bana ama kendisi evde kaldı. Raisa sakinliğiyle şaşırttı beni: Yüzü solgundu, çok zayıflamıştı ama gözyaşı dökmüyordu ve davranışları, konuşması çok sadeydi; bütün bunların yanında şu da çok tuhaftı, bir ölçüde gururlu da görünüyordu: Kendini unutturan üzüntünün elde olmayan gururuydu bu! Amcam Raisa'yla kilisenin kapısında tanıştı. Raisa'ya karşı davranışından, Da-

vıd'ın ona Raisa'dan söz ettiği belliydi. Amcam Yegor'un onu en az oğlu kadar sevdiği belliydi: Davıd'ın ikisine bakışından anlamıştım bunu. Babasının, onun yanında Raisa için "Akıllı kız, iyi bir hanım olacak," dediğinde gözlerinin nasıl ışıl ışıl olduğunu hatırlıyorum. Latkinlerin evinde anlattılar bana: İhtiyar, sonuna gelmiş bir mum gibi usulca sönmüş, bilincini yitirdiğinde bile kızının saçlarını sürekli okşayarak anlaşılamayan ama hüzünlü birtakım şeyler mırıldanarak gülümsüyormuş. Babam kilisede de, mezarlıkta da dualara yürekten katıldı; Trankvillitatin koroya bile katıldı. Mezarın başında Raisa birden hüngür hüngür ağlayarak yüzükoyun mezarın üzerine attı kendini ama çabuk toparlandı. Sağır dilsiz küçük kız kardeşi herkese, olanlara iri, aydınlık ama ürkek gözlerle bakıyordu; arada bir Raisa'nın yanına sokuluyordu ama davranışlarında korku yoktu. Latkin'in toprağa verildiğinin ertesi günü, Sibirya'dan eli boş dönmediği her şeyinden anlaşılan Yegor amcam (cenazede ödemeleri *kendisi* yapmış, Davıd'ı sudan çıkaran adama çok para vermişti) Sibirya'da neler yaptığıyla ilgili, gelecek planlarıyla ilgili hiçbir şey söylemiyordu. O gün babama Ryazan'da kalmak niyetinde olmadığını, oğluyla birlikte Moskova'ya gideceğini söyledi. Babam, nezaket icabı, buna üzüldüğünü belli etti, hatta (gerçi pek üzerine düşmeden) amcamı bu niyetinden caydırmaya çalıştı; ne var ki, ruhunun derinlerinde (sanırım) buna çok memnundu da.

Ortak yanları çok az olan kardeşinden (onu eleştirmeyi bile gereksiz buluyor, hatta önemsemiyor, düpedüz küçümsüyordu) sıkılıyordu... Ayrıca, Davıd'dan kurtulacak olmasını da pek öyle dert etmiyordu... Anlaşılacağı üzere, bu ayrılık beni çok üzdü, bitirdi; ilk zamanlar yetim hissettim kendimi, hayatta her türlü desteğimi, yaşama isteğimi yitirmiş gibiydim.

Evet, amcam yalnızca Davıd'ı alıp gitmemişti, sokağımızı büyük bir şaşkınlık, hatta nefret içinde bırakarak Raisa'yı, onun küçük kız kardeşini de alıp götürmüştü... Halam, amcamın bu yaptığını öğrenince onun bir Türk olduğunu söyledi ve hayatının sonuna kadar da ondan hep "Türk" diye söz eder oldu.

Ama ben yapayalnız kalmıştım... Ama beni bırakalım şimdi...

XXV

İşte, saat olayının sonu böyle oldu. Başka ne söyleyeyim size? Beş yıl sonra Davıd, sevdiği Siyahdudak'ıyla evlendi ve 1812'de Şevardin Kalesi'ni savunurken Borodin Muharebesi'nde topçu teğmeni olarak onuruyla öldü.

O günlerden sonra köprülerin altından çok sular geçti, benim çok saatlerim oldu. Öyle bir yaşa geldim ki, kendime saniyeleri gösteren, saat başlarını çalan gerçek bir Breget saati bile[9] aldım... Ama yazı masamın gizli gözünde hâlâ eski, kadranında gonca gül resmi olan gümüş bir saat vardır. Bir zamanlar vaftiz babamın bana hediye ettiği saatin bir benzerini Yahudi bir işportacıdan satın aldım. Kimsenin odama girmesini beklemediğim zamanlar masamın gözünden çıkarırım onu, ona bakarak, bir daha geri gelmeyecek gençlik günlerimi hatırlarım...

9 Fransız usta Breget'in saatlerinden söz ediliyor – y.h.n.

Peder Aleksey'in Öyküsü

(Рассказ Отца Алексея)

... Bundan yirmi yıl önce, halamın sayıları hayli çok olan mülklerini özel denetleyici sıfatıyla dolaşmam gerekmişti. Görevim gereği tanışmamın uygun olacağını düşündüğüm kilise papazlarının hepsi aynı kalıptan çıkmış gibi birbirinden farksızdı. Nihayet, denetlemek zorunda olduğum mülklerin neredeyse sonuncusunda meslektaşlarına benzemeyen bir papazla karşılaştım. Hayli yaşlı, handiyse çökmüş bir ihtiyardı; kilisesine bağlı, kendisine pek bağlı, büyük saygı duyan köylülerin ısrarlı isteği olmasa görevini çoktan bırakmış olması gerekirdi. Peder Aleksey'in (adı böyleydi) iki özelliği şaşırttı beni. Önce, kendisi için bir talepte bulunmadığı gibi, bir ihtiyacının, eksiğinin olmadığını da açıkça söyledi; ayrıca, bir insanın yüzünde öylesine hüzünlü, tam anlamıyla (nasıl derler) "ölgün" bir ifade görmemiştim. Yüzünün hatları olağan, köylülerinki gibiydi: Kırış kırış bir alın, gri, ufak gözler, iri bir burun, sivri bir sakal, esmer ve yanık bir cilt... Ama yüzünün ifadesi! Yüzünün ifadesi! Donuk bakışında belli belirsiz (gene ölgün), kederli bir hayatın sıcaklığı vardı... Sesi de gene sanki ölgün, gene donuktu. Hastaydım, birkaç gün orada kaldım. Peder Aleksey akşamları uğruyordu yanıma, benimle sohbet etmiyor, yalnızca kâğıt oynuyordu. Kâğıt oyununun onu, beni eğlendirdiğinden daha çok eğlendirdiği belliydi. Bir gün peş peşe birkaç kez yenilince (buna pek

memnun olmuştu peder Aleksey) onun geçmiş günlerinden, onda böylesine belirgin izler bırakmış acılarından söz açacak oldum. Peder Aleksey önce direnecek oldu ama sonunda hayat hikâyesini anlattı bana. Benden hoşlanmış olmalıydı; yoksa geçmişini öylesine samimi anlatmazdı...

Peder Aleksey'in hayat hikâyesini elimden geldiğince, onun kendi sözcükleriyle anlatmaya çalışacağım. Kiliseye veya bölgeye özgü ifadeler, deyişler kullanmadan çok sade anlatıyordu. Çok çekmiş, çok şeye boyun eğmiş her sınıftan, her mevkiden Rus insanının böyle konuşmasına ilk kez tanık olmuyordum.

Şöyle başladı:

"...İyi kalpli, aklı başında bir karım vardı, çok seviyordum kendisini, sekiz çocuğumuz oldu. Ama neredeyse hepsi küçük yaşta öldü. Bir oğlum piskopos oldu, bir süre sonra görevi başında öldü; size öteki oğlumu (Yakov'du adı) anlatacağım. T... ilinde papaz okuluna yazdırdım onu, kısa bir süre sonra da onunla ilgili içimi çok rahatlatan haberler almaya başladım: Her derste sınıfın en iyisiydi! Küçüklüğünde evde de çalışkan, uysal bir çocuktu; bazen bütün bir gün boyu sesini duymazdık... Eline bir kitap alır, oturup kitap okurdu. Karımla beni hiç üzmemişti, çok uysal bir çocuktu. Gelgelelim, o yaşta bir çocuğa göre olmayan derin düşüncelere dalardı, sağlığı da pek iyi değildi. Bir gün çok tuhaf bir şey yaptı. O sıralar on yaşındaydı. Tam kutsal Petrov Günü'nde şafak sökmeden evden ayrıldı ve neredeyse gün ortasına kadar ortalarda görünmedi. Nihayet döndü. Karımla ben sorduk ona: 'Neredeydin?' Şöyle cevap verdi: 'Ormandaydım, biraz dolaşmak istedim orada ve yeşil bir ihtiyarla karşılaştım, uzun uzun sohbet ettik, öyle lezzetli cevizler verdi ki bana!' 'Nasıl yeşil bir ihtiyar bu?' diye sorduk. 'Bilmiyorum,' dedi, 'daha önce hiç görmemiştim onu. Kambur, ufak tefek bir ihtiyardı; küçük adımlar atarak yürüyor, sürekli gülümsüyordu ve bir yaprak gibi yemyeşildi.' 'Nasıl?' diye sorduk. 'Yüzü mü yeşildi?' 'Yüzü de, saçları da, gözleri bile yeşildi.' Oğlumuz hiç yalan söylemezdi ama bu kez karım da ben de şüphelendik. 'Sıcakta ormanda uykuya dalmış, rüyanda da o ihtiyarı görmüş olmalısın,' dedik. 'Hayır, hiç uyumadım,' dedi. 'Sanırım inanmıyorsunuz bana? Bakın, cebimde bir ceviz kalmış.' Yakov sözünü ettiği cevizi çıkardı cebinden ve bi-

ze gösterdi... Bizim olağan cevizlere pek benzemeyen, üzeri kestane gibi pürtük pürtük, küçük, yuvarlak bir şeydi gösterdiği. Sakladım onu, niyetim doktora göstermekti... ama yer yarıldı, içine girdi sanki... daha sonra bir türlü bulamadım onu.

Neyse, papaz okuluna verdik oğlumu, biraz önce size arz ettiğim gibi, başarılarıyla mutlu etti bizi! Karımla ben onun iyi bir adam olacağını düşünüyorduk! İzinde eve geldi, yüzüne bakmak bizim için büyük mutluluktu: Öylesine asil bir duruşu vardı... en küçük bir taşkınlık yaptığı yoktu; herkes çok seviyordu onu, böyle bir evladımız olduğu için kutluyorlardı bizi. Ama çok zayıftı, yüzünde de gerçekten en küçük bir renk yoktu. Sonunda on dokuzuna bastı, öğrenimi bitmek üzereydi! Ansızın bir mektup aldık kendisinden. Mektubunda şöyle yazıyordu:

> 'Babacığım ve anacığım, kızmayın bana, izin verin, devlet memuru olayım; din adamı olmak gelmiyor içimden, sorumluluk altına girmek duygusu dehşet veriyor bana, günah işlemekten korkuyorum... Bir kuşku var içimde! Sizlerin ana baba rızanızı, hayır duanızı almadan bir şey yapmam... ama yalnız şunu söyleyeyim size: Kendimden korkuyorum, çünkü bu aralar çok şeyler düşünmeye başladım.'

İnanın, muhterem efendim, bu mektup çok üzdü beni, yüreğime bir şey saplanmıştı sanki: Yerime geçecek birinin olmayacağının farkındaydım! Büyük oğlum manastıra kapanmıştı, bu da din görevinden bütünüyle ayrılmak istiyordu. Beni çok üzen bir şey daha vardı: Kilisemizi yaklaşık iki yüz yıldır yalnızca bizim aileden papazlar yaşatıyordu! Bir yandan da şöyle düşünüyordum: Ah vah etmeye gerek yok, demek onun alınyazısı da böyleymiş... Kararını verdiyse bizim yapabileceğimiz bir şey yok! Karımla konuştum, oğlumun mektubuna şöyle bir mektupla cevap verdim:

> 'Oğlum Yakov, iyi düşün... on kez ölç, bir kez kes derler... devlet memurluğunda büyük zorluklar vardır, soğuk, açlık, ayrıca o çevrelerde bizimkileri de küçük görürler! Şunu da bilesin: Orada kimse yardım elini uzatmayacaktır sana; bak, son-

ra pişman olma, iyi düşün! Benim ne istediğimi biliyorsun, her zaman benim yerime senin geçmeni istemişimdir ama anladığım kadarıyla, görevinden soğuduysan, inancın sarsıldıysa seni zorlayamam. Tanrı nasıl diyorsa öyle olur! Annenle ben ana baba rızamızı esirgemiyoruz senden.'

Yakov minnettarlıkla dolu bir mektupla cevap verdi bana:

'Çok mutlu ettin beni babacığım, bir bilim adamı olmak istiyorum, beni himaye eden bir büyüğüm var; üniversiteye gireceğim, doktor olacağım; çünkü bilime karşı büyük bir istek var içimde.'

Yakovcuğumun mektubunu okuyunca daha çok hüzünlendim ve hüznümü paylaşabileceğim kimse de yoktu; çünkü benim kocakarı bir süre önce fena halde üşütmüş, (üşüttüğü için mi, yoksa Tanrı onu yanına aldığı için mi bilmiyorum) ölmüştü. Günlerce ağlamıştım, ağlamıştım, artık yapayalnız, yaşlı bir insandım... Ne yaparsınız? Kaderim böyleymiş demek! Ben de toprağa girmek istiyordum... ama serttir toprak... açılıp içine almıyordu beni. Bir yandan da oğlumu bekliyordum; çünkü haber vermişti bana: 'Moskova'ya gitmeden önce eve uğrayacağım.' Ve öyle de yaptı: Baba evine geldi ama çok az kaldı. Çok acelesi vardı, sanki kanatlanıp Moskova'ya, sevgili üniversitesine gitti! Kuşkularını, neden öyle düşündüğünü öğrenmeye çalıştım ama bir şey alamadım ağzından, kafaya koymuştu, hepsi o kadar! Arkadaşlarına dediğine göre, insanlara yardım etmek istiyormuş. Ve beni bırakıp gitti, hem biliyor musunuz, giderken cebinde hiç parası da yoktu, yalnız birkaç giyecek almıştı yanına. Evet, pek güveniyordu kendine! Bu güveni boşuna da değildi. Sınavda çok başarılı oldu, üniversiteye girdi, evlerde özel dersler vermeye başladı... Eski dilleri çok iyi biliyordu! Ve ne dersiniz? Bir süre sonra bana para yollamaya bile başladı. Buna biraz sevinmedim değil, kuşkusuz ama para için değil, gönderdiği parayı ona geri gönderiyordum, hatta bu yaptığı için sitem bile ediyordum ona ama iyi yolda olduğunu gördüğüm için seviniyordum. Gelgelelim neşem uzun sürmedi!

İlk tatilde geldi... Şaştım kaldım! Benim Yakov'u tanıyamadım! Çok neşesiz, asık yüzlüydü, ağzından tek sözcük alamıyordum. Yüzden de çok değişmişti: Sanki on yaş yaşlanmıştı. Evet, eskiden de içine kapanıktı, buna diyeceğim yoktu! Bir genç kız gibi hemen ürker, yüzü kıpkırmızı olurdu... Ama gözlerini kaldırınca içinin pek aydınlık olduğunu görürdün! Oysa şimdi öyle değildi. Hiç çekinmiyor, üstelik kurt gibi yabanileşiyordu, hep kaşlarının altından bakıyordu. Ne gülümsüyordu sana ne de selam veriyordu, taş gibi öylece duruyordu! Bir şey soracak oluyordum ona, ya sessiz duruyor ya da tersliyordu beni. Düşünmeye başladım: "Yoksa içki mi içiyor... ya da Tanrı korusun! Kumara dadandı para mı kaybetti? Gençlikte aşk çok etkiler insanı, ayrıca Moskova gibi büyük bir kentte böyle şeyler az mıdır! Ama hayır: Ortada öyle bir şey yoktu. İçtiği yalnızca kvas[1] ile suydu; kadın, kız kısmına ise dönüp baktığı bile yoktu, genelde kimseyle arkadaşlık da etmiyordu. En çok üzüldüğüm de, bana olan eski güvenini yitirmiş olmasıydı, bana karşı bir kayıtsızlık vardı onda, her şeyden bıkmış, soğumuş gibiydi. Onunla bilimden, üniversiteden söz etmeye çalışıyordum, tek bir cevap alamıyordum. Ne var ki, kiliseye uğruyordu ama gene pek bir tuhaf: Her yerde soğuk, asık yüzlüydü, kilisede ise sürekli gülümsüyordu. Böyle altı hafta kaldı yanımda, tekrar Moskova'ya döndü! Moskova'dan iki kez yazdı bana; mektuplarından, yine düşünmeye başladı gibi geldi bana. Ama benim şaşkınlığımı getirin gözünüzün önüne muhterem efendim! Kışın tam ortasında, kutsal günlerin öncesinde birden çıkageldi! Nasıl bir durumda? Ne durumda? Nasıl? Yılın o zamanında üniversitenin tatil olmadığını biliyordum. 'Moskova'dan mı geliyorsun?' diye sordum. 'Evet, Moskova'dan' dedi. 'Peki... üniversite ne oldu?' 'Terk ettim üniversiteyi.' 'Terk mi ettin?' 'Evet, terk ettim.' 'Temelli mi?' 'Temelli.' 'Hasta falan mısın, Yakov?' 'Hayır, babacığım,' dedi, 'hasta değilim, yalnız babacığım, sıkıştırmayın, sorguya çekmeyin beni, yoksa çeker giderim buradan, bir daha göremezsiniz beni.' Evet, hasta olmadığını söylüyordu Yakov ama yüzü öyle kötüydü ki, ona bakarken dehşete kapılıyordum! Yüzü korkunç, simsiyahtı, insan yüzüne hiç benzemiyordu! Yanakları gergin, elmacık kemikleri çıkık-

1 Kvas: Bozaya benzer bir çeşit Rus içeceği – ç.n.

tı, kemikleri de, cildi de... sesi fıçının içinden geliyor gibiydi... hele gözleri... Ulu Tanrım! Nasıl gözlerdi onlar! İnsana dehşet veren, vahşi... her biri ayrı tarafa bakıyordu, öyle ki, yakalamak imkânsızdı bakışını; kaşları çatık, dudakları da yana büküktü... Benim güzel, akıllı uslu oğluma ne olmuştu? Anlayamıyordum. "Aklını mı yitirdi acaba?" diye geçiriyordum içimden. Evin içinde hayalet gibi dolanıyordu, geceleri uyumuyordu, birden geçip bir köşeye oturuyor, taş kesilmiş gibi öylece duruyordu... Korkunçtu! Gerçi kendisini rahat bırakmazsam evden gitmekle gözdağı veriyordu bana, oysa bir babaydım ben! Son umudum da yok oluyordu ama gene de ağzımı açıp bir şey söylemeyecek miydim? Ve işte bir gün uygun bir zamanını yakalayıp yaşlı gözlerle yalvarmaya başladım Yakov'a: 'Hadi Yakovcuğum, ruhen de bedenen de babanım, söyle bana, neyin var? Üzüntümden öldürme beni, anlat bana, yüreğini rahatlat! Hıristiyan bir ruhu mu mahvettin? Öyleyse tövbe et!' Birden şöyle dedi (gece geç vakitti): 'Babacığım, merhametini esirgeme benden; her şeyi olduğu gibi anlatacağım sana! Herhangi bir ruhu mahvetmedim ama kendi ruhum mahvoluyor.' 'Nasıl?' 'Şöyle... (ve o anda ilk kez başını kaldırıp gözlerime baktı Yakov...) İşte, dört aydır...' Ama birden sustu, derin derin solumaya başladı. 'Dört aydır ne var? Hadi anlat bana Yakovcuğum, acı çektirme kendine!' 'Dört aydır onu görüyorum.' 'Onu mu? Kimdir o?' 'Onu işte... Geceleri adı edilmesi uygun olmayanı.' O anda bütün vücudum buz kesildi, titremeye başladım. 'Nasıl?!' dedim, '*onu* mu görüyorsun?' 'Evet.' 'Bu aralar da görüyor musun onu?' 'Evet.' 'Nerede?' Ben de korkmuştum, sağıma soluma bakmaya cesaret edemedim... İkimiz de fısıldayarak konuşmaya başlamıştık. Yakov bakışlarıyla bana bir yerleri göstererek 'İşte orada...' diye fısıldadı. 'Şu köşede...' Korkumu yenip... gösterdiği köşeye baktım: Bir şey yoktu orada! 'Bir şey yok orada Yakovcuğum korkma!' dedim. '*Sen* görmüyorsun... ben görüyorum.' Bir kez daha baktım... gene bir şey yoktu orada. Birden, ormanda ona kestane gibi bir şey veren ihtiyarı hatırladım. 'Nasıl biridir?' dedim... 'Yeşil mi?' 'Hayır, yeşil değil, siyah.' 'Boynuzları var mı?' 'Yok, bir insan gibi... ama simsiyah.' Yakov konuşurken dişlerini gösteriyordu, yüzü ölü gibi bembeyazdı ve korkuyla bana sokuluyordu; gözleri ise sanki yuva-

larından çıkmak istiyorlardı... hep aynı köşeye bakıyordu. 'Evet,' dedim, 'gene o gölge görünüyor sana, gölgenin o karanlığını, onu insan sanıyorsun.' 'Nasıl olur! Onun gözlerini bile görüyorum: İşte gözlerinin akını çeviriyor, işte kollarını kaldırıyor, beni yanına çağırıyor.' 'Yakov,Yakov, dua etmeyi denesen: Hemen kaybolur o hayalet; Tanrı'nın adı duyulduğu anda parça parça olur!' 'Denedim,' diye karşılık verdi Yakov, 'bir faydası olmadı.' 'Dur, dur, Yakov, umudunu yitirme, buhurdanlığı getireceğim, bir dua okuyacağım, her yanına kutsal su serpeceğim.' Yalnızca kolunu sallamakla yetindi Yakov. 'Boş ver, senin buhuruna da, kutsal suyuna da inanmıyorum ben, hiçbir şeye yaramaz. Artık ondan ayrılamam ben. Bu yaz o lanet günde nasıl geldiyse bana, o günden beri konuğumdur, kurtulamam kendisinden. Bunu bil artık baba ve yaptıklarıma şaşma, boşuna eziyet de etme bana.' Bir yandan haç çıkararak onu kutsarken sordum Yakov'a: 'Mektubunda bana kuşkularından söz ettiğin zaman mı oldu bu?' Yakov elimi itti. 'Bırak beni babacığım, daha kötü bir şeylerin olmaması için üzme beni... Zaten yakında öleceğim.' Böyle bir şeyi duyunca nasıl olduğumu düşünebiliyor musunuz muhterem beyefendi! Hatırlıyorum, bütün gece ağladım. 'Ne günah işledim de Tanrı'nın gazabını hak ettim?' diye düşünüyordum.

Peder Aleksey burada cebinden ekoseli bir mendil çıkardı, sümkürmeye başladı... bu arada belli etmeden gözyaşlarını da siliyordu.

Anlatmaya devam etti:

"Hayatımız berbat olmuştu! Sürekli aynı şey vardı aklımda: Ya kaçıp giderse, Tanrı korusun, ya kendine kötü bir şey yaparsa! Her an gözüm üzerindeydi, öte yandan konuşmaya da cesaret edemiyordum onunla. O sıralar, Marfa Savişna adında, albay kocası ölmüş dul bir yakın komşumuz vardı. Büyük saygımız vardı kendisine, kafası çalışan, ağırbaşlı, üstelik genç ve güzel bir hanımefendiydi. Sık sık giderdim evine, bir papaz olduğum için küçümsemezdi de beni. Üzüntümden, kederimden ne yapacağımı bilmediğim için, tutup her şeyi anlattım ona. Önce çok endişelendi, korktu bile ama sonra düşünmeye başladı. Uzun bir süre sessiz oturdu, sonra oğlumu görmek, onunla sohbet etmek istediğini söyledi. O anda kararımı verdim, Marfa Savişna'nın dediğini kesinlikle ye-

rine getirmeliydim. Çünkü kadın merakı başka şeye benzemezdi, etkili olabilirdi... Eve dönünce Yakov'u buna razı etmeye çalıştım: 'Birlikte albayın karısına gidelim,' dedim. Birden elini kolunu sallayarak bağırmaya başladı: 'Hayır, kesinlikle gitmem oraya! Neyin sohbetini yapacakmışım onunla?' Oğlum çok kızdı bana. Ama sonunda yalvardım yakardım, razı ettim onu ve kızağıma atları koşup onu Marfa Savişna'nın evine götürdüm; kararlaştırdığımız gibi, Marfa Savişna'yla onu baş başa bıraktım. Yakov'un bunu öyle hemen kabul etmesi şaşırttı beni. Neyse, bakalım ne olacaktı... Üç dört saat sonra benim Yakov eve geldi. 'Nasıl, komşumuz hanımefendiden hoşlandın mı?' diye sordum. Cevap vermedi. Bir kez daha denedim: 'İyi bir hanımefendi...' dedim. 'Çayla ağırladı mı seni?' 'Evet,' dedi, 'öteki kadınlar gibi değil.' Baktım, sanki biraz yumuşamış gibiydi. Tekrar sormayı denedim... 'Gördüğün hayaletten ne haber?' dedim. Yakov kırbaç gibi bir bakışla baktı yüzüme, gene bir şey söylemedi. Daha fazla sıkmak istemedim onu, odadan çıktım. Ama bir saat sonra odanın kapısına gidip anahtar deliğinden baktım... Ne tahmin edersiniz? Uyuyordu benim Yakov! Yatağına uzanmış, uyuyordu. Hemen orada peş peşe birkaç kez haç çıkardım. Yüce Tanrım, merhametini esirgemesin Marfa Savişna'dan! Demek oğlumun katı kalbini yumuşatmıştı kadıncağız!

Ertesi gün baktım, Yakov şapkasını aldı... Nereye gideceğini sormayı düşünüyordum ama vazgeçtim, iyisi mi, sormayayım dedim... Savişna'ya gidiyor olmalıydı! Ve Yakov gerçekten de ona, Marfa Savişna'ya gitti ve öncekinden daha uzun kaldı orada; ertesi gün tekrar öyle! Bir gün sonra gene! Kendimi iyi hissetmeye başlamıştım; daha sonra oğlumda bir değişiklik olduğunu fark ettim; yüzü bile eskisi gibi değildi, artık gözlerine de bakabiliyordum: Hemen başını çevirmiyordu. Hüzünlü duruşu devam ediyordu ama eski umutsuzluğu, öfkesi yoktu. Ama biraz rahatlamıştım ki, birden her şey tekrar yok oldu, koptu! Tekrar vahşileşti Yakov, yanına yaklaşamıyordum. Odasına kapanıp oturuyordu, albay karısına da gitmiyordu artık. Şöyle düşünüyordum: 'Acaba bir şeyiyle kadıncağızı gücendirdi de, kadın kovdu mu onu evinden? Yo, hayır, sanmam... gerçi biraz huysuzdur oğlum ama böyle bir şeye cesaret edemez. Hem Marfa Savişna da öyle biri değildir!' Fazla daya-

namadım, sordum Yakov'a: 'Bizim komşudan ne haber Yakov? Anlaşılan tamamen unuttun onu?' Çıkışır gibi haykırdı bana: 'Komşu mu? Senin istediğin onun[2] benimle alay etmesi mi yoksa?' 'Nasıl?' dedim. Yakov sanki yumruklarını bile sıkmıştı... Çok sinirliydi! 'Evet!' dedi. Başlangıçta surat asıyordu ama şimdi alay ediyor benimle, sırıtıyor! Defol! Git!' Kim için söylüyordu bunları Yakov, bilmiyordum. Düşünebiliyor musunuz: Koşarak çıktım odasından, öylesine korkmuştum. Gözünüzün önüne getirin: Yüzü bakır rengiydi, ağzında köpükler vardı, sesi hırıltılıydı, sanki biri bastırarak eziyordu onu! Ve aynı gün yetim gibi Marfa Savişna'ya gittim... Çok üzgün buldum kendisini. Bedenen bile değişmişti: Yüzü küçülmüştü. Ama oğlumla ilgili konuşmak istemedi benimle. Yalnızca şu kadarını söyledi: 'Kesinlikle hiçbir insanın bir yararı olamaz ona; dua edin oğlunuz için peder!' Sonra çıkarıp yüz ruble verdi bana. 'Kilisenizin yoksul ve hasta mensupları için,' dedi. Tekrarladı: 'Dua edin!' Tanrım! Sanki o demeden de gece gündüz dua etmiyormuşum gibi!"

Peder Aleksey burada tekrar çıkardı mendilini, (bu kez belli etmeden değil, açıkça) sildi gözyaşlarını ve biraz soluklandıktan sonra, üzücü öyküsünü anlatmayı sürdürdü:

"Yakov'la ben böylece, bir kartopu gibi dağdan aşağı, ikimiz de dağın dibinde bir uçurum olduğunu bile bile ama nasıl duracağımızı bilemeden yuvarlanmaktaydık. Ve bunu gizlemenin de hiç olanağı yoktu: Kiliseye bağlı insanlar şaşkın durumdaydı, aralarında papazın oğlunu galiba cin çarptığını, durumu üst makamlara bildirmek gerektiğini konuşuyorlardı. Ve kesinlikle bildirirlerdi de ama hepsine müteşekkirim, bana acıyorlardı... O sıralar mevsimlerden kıştı ve sonunda ilkbahar geldi. Tanrı öyle güzel bir bahar yollamıştı ki: Her şey renk renk, aydınlıktı, eskiler bu kadar güzel bir ilkbahar hatırlamıyorlardı: Gün boyu güneş vardı, rüzgâr yoktu, hava sıcacıktı! Şöyle parlak bir şey geldi aklıma: Yakov'a, ibadet için benimle Voronej'e, Mitrofaniya'nın yanına gelmesini önerecektim! Şöyle düşünüyordum: 'Son olarak bunun da bir faydası olmazsa... bir ihtimal kalıyor: Mezar!'

---

2 Yakov burada kadınlar için üçüncü şahıs zamiri 'она' yerine, erkekler için 'он' zamirini kullanıyor – ç.n.

Bir gün ayinden önce kilisenin kapısında oturuyordum, gökyüzünde günbatımının kızıllığı vardı, çayırkuşları şarkılar söylüyordu, elma ağaçları çiçeklenmişti, otlar yeşermişti... Otururken niyetimi Yakov'a nasıl açacağımı düşünüyordum. Birden onun kapı önüne çıktığını gördüm; bir süre ayakta dikildi, bakındı, derin derin soluk aldı ve yanıma oturdu. Sevincimden korktum bile ama susuyordum. Yakov da sessiz oturuyor, günbatımının kızıllığına bakıyor, bir şey söylemiyordu! Yumuşamış gibi geliyordu bana: Alnındaki kırışıklar düzelmiş, gözleri bile aydınlanmıştı... hatta gözleri hafiften yaşlıydı bile sanki! Onda böylesi bir değişikliği görünce (suçluyum!) cesaretlendim. 'Yakov,' dedim, 'öfkelenmeden dinle beni...' Ve söyledim ona niyetimi: İkimiz birlikte yayan, Mitrofaniya'yı ziyarete gidecektik; köyümüzden Voronej yüz elli verstaydı; şafakla birlikte kalkıp yola çıkacaktık, ilkbahar havasında serin serin, şosede, yemyeşil otların arasında birlikte ne güzel yürüyecektik, belki o kutsal kişinin karşısına çıkacak, önünde eğilip dua edecektik... kim bilir? Tanrı bağışlayacaktı bizi, ruhumuz kurtulacaktı, çok örnekleri vardı bunun! Ve ne kadar mutlu olduğumu düşünebiliyor musunuz muhterem efendim... 'Tamam,' dedi Yakov, (ama dönüp bakmıyordu bana, hep gökyüzüne bakıyordu) 'kabul ediyorum, gidelim.' Donup kalmıştım... 'Oğlum, sevgili oğlum, canım!' dedim. Ama sordu bana: 'Ne zaman yola çıkıyoruz?' 'İstersen yarın', dedim.

Ve ertesi gün heybe omuzda, asa elde, yola koyulduk. Tam yedi gün yürüdük, bu yedi gün boyunca hava çok, hatta inanılmaz derecede yardımcı oldu bize! Ne aşırı sıcak oldu ne de yağmur yağdı; sinekler ısırmadı, toz kaşındırmadı... Yakov'um da her gün biraz daha iyileşiyordu. Şunu da söylemeliyim size, Yakov'u yanımdan kayıp giden bulanık bir gölge gibi değil, şimdi temiz havada (daha önce hiç olmuyordu bu) arkamda, çok yakınımda hissediyordum... artık öyle bir şey olmuyordu; gecelediğimiz hanlarda da çok iyiydi. Aramızda çok az konuşuyorduk... ama ikimiz de (özellikle ben!) çok iyiydik. Zavallı oğlumun yeniden hayata dönmekte olduğunu görüyordum. Neler hissettiğimi anlatamam muhterem beyim. Ve sonunda Voronej'e vardık. Üstümüzü başımızı temizledik, yıkandık ve kutsal kişinin yanına, büyük kiliseye git-

tik. Neredeyse üç gün çıkmadık tapınaktan. Ne çok dualar okuduk, ne çok mumlar yaktık! Her şey iyi, her şey çok güzeldi! Gündüzleri ibadet, geceleri sükûnet! Yakovcuğum bebek gibi uyuyordu. Benimle konuşmaya başlamıştı. Kimi zaman soruyordu bana: 'Baba, sen bir şeyin farkında değil misin?' ve gülümsüyordu. 'Değilim,' diyordum, 'hiçbir şey fark etmiyorum.' 'Ben de farkında değilim,' diyordu. Başka ne isteyebilirdim? Kutsal kişiye minnettarlığım sınırsızdı.

Aradan üç gün geçtikten sonra şöyle dedim Yakov'a: 'Artık her şey düzeldi oğlum; bizim sokakta bayram var... Şimdi yapmamız gereken bir şey kalıyor: Günah çıkartman, ayinde şaraplı ekmek yemen; Tanrı'nın yoluna girmen... Gerektiği gibi dinlendikten, kendi alanında bir şeyler yaptıktan sonra gücünü toplamak için kendine bir yer arayıp bulmalısın. Bu konuda Marfa Savişna yardım edecektir sana.' 'Hayır,' dedi Yakov; 'başka bir şey için rahatsız edeceğiz kendisini; bir Mitrofaniy yüzüğü götüreceğim ona.' O anda coştum, şöyle dedim: 'Bak ne diyeceğim sana, altın bir evlilik yüzüğü değil de, gümüş yüzük al!' Yakovcuğumun yüzü kıpkırmızı oldu, tekrar Marfa Savişna'yı rahatsız etmenin gerekmediğini söyledi ama her dediğimi kabul etti. Ertesi gün büyük kiliseye gittik; Yakov önce güzelce duasını etti, günah çıkarttı! Şaraplı ekmek yedi. Ben bir kenarda duruyor, ona bakıyordum, ayağımın altında yer yoktu sanki, uçuyordum... Gökyüzünde melekler o anda benim kadar mutlu olamazlardı! Ama baktım: Ne demek oluyordu bu! Şaraplı ekmeği yedikten sonra gitmesi gereken yere gitmedi Yakov! Arkası bana dönük, duruyordu... Yanına gittim. 'Yakov, ne bekliyorsun?' dedim. Birden bana döndü! İnanır mısınız, bir adım geri attım kendimi, öyle korkmuştum! Daha önce de çok korkunç oluyordu yüzü ama şimdi vahşi, dehşetli korkunçtu. Yüzü ölü yüzü gibi bembeyazdı, saçları dimdikti, gözleri yuvalarından uğramıştı... Korkumdan sesim bile çıkmadı; bir şey söylemek istiyordum, söyleyemiyordum, tam anlamıyla donup kalmıştım... Ve Yakov koşarak çıktı kiliseden! Ben de arkasından... Doğru gecelediğimiz hana gitti, heybesini omzuna attı ve çıktı... 'Nereye gidiyorsun?' diye seslendim arkasından. 'Yakov, Neyin var senin? Dur, bekle beni!' Yakov bana bir şey söylemeyi bırakın, tavşan gibi

koşuyordu. Ona yetişmemin imkânı yoktu! Öylece de gözden kayboldu. Ben hana döndüm, bir araba kiraladım, zangır zangır titriyordum, yalnızca 'Tanrım!' diye mırıldanıyordum. 'Tanrım!' Ve hiçbir şey anlayamıyordum: Neydi bu başımıza gelen? Eve gidiyordum. Onun da oraya gitmekte olduğunu düşünüyordum çünkü. Kentten altı versta sonra baktım: Yolda yürüyor. Yetiştim ona, arabadan inip yanına gittim. 'Yakovcuğum! Yakovcuğum!' Durup bana döndü ama önüne yere bakıyordu, dudakları sıkıca kapalıydı. Ne dersem diyeyim, heykel gibi duruyordu karşımda, yalnızca soluk alıyordu, o kadar. Ve nihayet yolda yürümeye başladı. Yapabileceğim bir şey yoktu! Arabayla arkasından izlemeye başladım onu...

Ve nasıl bir gidişti bu muhterem efendim! Voronej'e giderken ne sevinçliydik, dönerken ise ne dehşet içinde! Bir şeyler söylemek istiyordum ona; dişlerini gıcırdatıyordu, omzunun üzerinden bir kaplan ya da sırtlan gibi bakıyordu yüzüme! O sıralar aklımı nasıl yitirmedim, bilmiyorum! Ve işte bir gece, bacasız bir köylü kulübesinde, ranzada bacaklarını aşağı sarkıtmış, çevresine bakınarak oturuyordu, ben önünde yere diz çökmüş, ağlıyordum, yalvarıyordum ona: 'İhtiyar babanı büsbütün öldürme, umutsuzluğa düşmesine izin verme; söyle bana, ne oldu sana oğlum?' Gözlerini dikti, baktı yüzüme ama sanki görmüyordu beni. Birden, hâlâ kulaklarımda çınlayan tuhaf bir sesle şöyle dedi: 'Dinle baba... Hakikati mi öğrenmek istiyorsun? İşte sana hakikat. Hatırlıyorsun, ayinde şaraplı ekmek yiyordum ama ekmeğin küçük bir parçası ağzımdaydı ki... yerden bitmiş gibi, birden güpegündüz kilisenin içinde karşımda onu gördüm! Fısıldamaya başladı bana (daha önce hiç konuşmamıştı benimle...) şöyle dedi: 'Tükür ağzındakini, ayağının altında ez!' Ben de öyle yaptım: Tükürdüm, ayağımın altında ezdim şaraplı ekmeği. Bu demek oluyordu ki, artık kurtuluşum yok benim... Çünkü her türlü suç bağışlanabilir ama kutsal ruha karşı işlenen suçun bağışlanması olamaz...'

Yakov bu korkunç sözcükleri söyledikten sonra yere attı kendini... Bacaklarımın dermanı kesilmişti..."

Peder Aleksey bir an sustu, eliyle gözlerini kapadı.

Devam etti:

"Neyse, sizi de, kendimi de daha fazla üzmeyeyim! Oğlumla eve döndük ve çok geçmeden öldü ve ben Yakov'umu kaybetmiş oldum! Ölmeden önce birkaç gün bir şey yemedi, içmedi, sürekli, bağışlanamayacak bir suç işlediğini tekrarlayarak, odanın içinde koşar adımlarla aşağı yukarı dolaşıp durdu ama onu bir daha görmedi. 'Ruhumu mahvetti, yeter, bir daha neden gelecek bana?' diyordu. Yatağa düşünce şuurunu kaybetti Yakov ve tövbe edemeden, küçük bir böcek gibi koptu bu hayattan, sonsuzluğa gitti...

Tanrı'nın onu sert yargılayacağına inanmak istemiyorum...

Buna inanmak istemiyorum, çünkü tabutunda pek güzel yatıyordu: Sanki gençleşmiş, eski Yakov olmuştu. Yüzü o kadar sakin, temizdi, saçları kıvrım kıvrımdı, yüzünde bir tebessüm vardı ki... Marfa Savişna görmeye geldi onu, o da aynı şeyi söyledi. Her yanını çiçeklerle donattı, kalbinin üzerine çiçekler koydu, mezar taşını kendi parasıyla ısmarladı.

Ve ben yapayalnız kaldım... İşte muhterem efendim, yüzümü böylesine hüzünlü görmenizin nedeni budur... Hiç bitmeyecek hüznüm, bitemez de..."

Peder Aleksey'i teselli edecek bir şeyler söylemek istedim... ama bir sözcük bulamadım.

Biraz sonra ayrıldık.

Bir Rüya

(Son)

I

O sıralar annemle birlikte küçük bir sahil kasabasında yaşıyorduk. On yedi yaşımı yeni doldurmuştum, annem ise henüz otuzunda bile değildi. Çok genç yaşta evlenmişti annem. Babam öldüğünde ben yedi yaşındaydım ama onu çok iyi hatırlıyordum. Annem orta boylu, sarışın, her zaman hüzünlü yüzü pek güzel, sakin, sesi yorgun, hareketleri ürkek bir kadındı. Gençliğinde güzelliğiyle tanınıyordu ve sonuna kadar hep çekici, sevimli kalmıştı. Hayatımda bakışı onunkiler kadar derin, kederli gözler görmedim; onun sesi kadar ince, yumuşak ses duymadım. Tapıyordum anneme, o da beni çok seviyordu... Ancak, hayatımız pek güzel değildi: Sanki gizli, iyileşmeyen, hak edilmemiş bir keder sürekli kemiriyordu annemin içini. Onun bu kederini hiçbir şey açıklayamazdı: Babamı ne kadar seviyor olursa olsun, sevgisi ne kadar büyük olursa olsun, onun hatırasını içinde kutsal bir hatıra gibi ne denli saklıyor olursa olsun... Hayır! Burada gizli bir şey vardı, benim anlayamadığım ama hissettiğim, belli belirsiz ama güçlü hissettiğim bir şey vardı; kimi zaman onun sakin, kıpırtısız gözlerine, pek güzel, gene kıpırtısız, hüzünlü değil ama sanki donup kalmış dudaklarına bakıyordum.

Annemin beni sevdiğini söyledim ama beni yanından uzaklaştır-

dığı dakikalar da oluyordu: Kimi zaman varlığım ağır, dayanılmaz geliyordu ona. O anda elinde olmadan, benden nefret ettiğini sanıyordum... ama sonra dehşete düşüyor, gözyaşları dökerek benden özür diliyor, beni kalbinin üzerine bastırıyordu. Onun bu anlık düşmanca parlamalarını sağlığının iyi olmadığına, kendini mutsuz hissettiğine veriyordum... Doğrusu, annemin bu düşmanca çıkışları bende bir ölçüde tuhaf, hiçbir şekilde anlayamayacağım birtakım öfke ve olumsuz duygular uyandırabilirdi; zaman zaman öyle oluyordu da... Ne var ki, annemin benden nefret ettiği dakikalarda olmuyordu bu.

Annem her zaman matemdeymiş gibi siyahlar giyiyordu. Kimseyle tanışmıyor olsak da, hayli güzel bir yaşamımız vardı.

II

Annem her an beni düşünüyor, benimle ilgileniyordu. Hayatı benim hayatımla iç içeydi. Anne baba ile çocuklar arasında bu tür bir ilişki çocuklar için her zaman iyi sonuç vermez... daha çok, zararlıdır bile. Öte yandan, annemin tek çocuğuydum... tek çocuklar da çoğu zaman yanlış gelişirler. Onları yetiştirirken anne baba çocuklarını düşündükleri kadar, bir yandan kendilerini de düşünürler... Ama benim için öyle değildi. Şımarık da değildim, huysuz da (tek çocuklar için başka bir şey daha söz konusuydu), sinirlerim kimi zaman çok bozuk oluyordu; üstelik, yüzden çok benzediğim annem gibi, bünyem de hayli zayıftı... Yaşıtlarıma uzak duruyordum; genelde insanlardan kaçıyordum; annemle bile az konuşuyordum. En çok okumayı, tek başıma dolaşmayı, hayallere dalmayı, hayal kurmayı seviyordum! Hayallerim neyle ilgiliydi, bunu söylemek çok zor: Evet, kimi zaman arkasında bilinmeyen sırların olduğu yarı kapalı bir kapının önünde duruyorum gibi geliyordu bana, ayakta durup bekliyordum, kendimden geçiyordum ve eşiği geçmiyordum, orada nelerin olduğunu hayal ediyordum, hep düşünüyor, düşünüyordum... ya da uyuyordum. Şair yanım olsaydı herhalde şiirler yazardım; dine bir yakınlık hissediyor olsaydım kesin manastıra kapanırdım ama bende böyle bir şey yoktu, hayal kurmaya, beklemeye devam ediyordum...

III

Şimdi hatırlıyorum: Kendimi bazen belirsiz düşüncelere, hayallere kaptırıp uyuduğum oluyordu. Genelde çok uyuyordum ve hayatımda rüyalarımın önemli etkisi vardı. Hemen her gece rüya görüyordum. Unutmuyordum gördüğüm rüyaları, anlamlar veriyordum onlara, birer uyarı olduklarını düşünüyor, onların gizli anlamlarını çözmeye çalışıyordum. Bazı rüyalarım zaman zaman tekrarlanıyordu ve bu her zaman şaşırtıcı, tuhaf geliyordu bana. Özellikle bir rüyam çok şaşırtıyordu beni. Rüyamda çok eski bir kentin çok katlı, çatıları dik, taş evlerin arasında taş döşeli, dar, bozuk bir sokağında yürüyordum. Ölmemiş ama nedense bizden gizlenen, bu evlerden birinde yaşayan babamı arıyordum. Alçak, karanlık bir kapıdan giriyordum, odunlar, tahtalar yığılı geniş avluyu geçiyordum, sonunda yuvarlak iki penceresi olan küçük bir odaya giriyordum. Babam üzerinde ropdöşambr, odanın orta yerinde ayakta duruyor, pipo içiyordu. Benim gerçek babama hiç benzemiyordu: Boyu uzundu, zayıftı, saçları siyahtı, çengel burunluydu, bakışı hüzünlü ve keskin... kırk yaşlarında gösteriyordu. Onu bulduğum için canı sıkkın oluyordu; görüştüğümüze ben de sevinmiyorum, ne yapacağımı bilemeden öylece duruyorum. Babam hafifçten öte yana dönüyor, bir şeyler mırıldanmaya, kısa adımlarla odanın içinde aşağı yukarı dolaşmaya başlıyordu... Sonra mırıldanmayı kesmeden biraz uzaklaşıyor, bu arada omzunun üstünden arkaya, bana bakıyordu; oda genişliyor, sisin içinde kayboluyordu... Babamı tekrar kaybettiğim için birden dehşete kapılıyor, arkasından koşuyordum ama artık göremiyordum onu, yalnızca onun öfkeli, ayı gibi homurtusunu işitiyordum... Kalbim duracak gibi oluyordu, uyanıyordum, uzun süre bir daha uyuyamıyordum... Ertesi gün bütün gün bu rüyamı düşünüyordum ama kuşkusuz, herhangi bir sonuç çıkaramıyordum.

IV

Haziran ayı gelmişti. Annemle kaldığımız kent yılın o mevsiminde olağanüstü canlanıyordu. Limana çok sayıda gemi geliyordu, so-

kaklarda yabancı çok insan oluyordu. O mevsimde sahilde, kafelerin, otellerin önünde dolaşmayı, çardakların altında, beyaz, küçük masalarda, önlerinde bira dolu bakır maşrapalar, oturan değişik kıyafetli denizcilere, insanlara bakmayı seviyordum.

Bir gün, bir kafenin önünden geçerken bütün dikkatimi bir anda çeken bir adam gördüm. Üzerinde siyah bir setre vardı, hasır şapkasını gözlerinin üzerine kadar indirmişti, kollarını göğsünün üzerinde çapraz bağlamış, kıpırdamadan oturuyordu. Seyrek, siyah saçları neredeyse ta burnunun üzerine kadar inmişti; ince dudakları kısa piposunun ağızlığını sıkıca kavramıştı. Bu adam bana öylesine tanıdık; esmer, koyu sarı yüzünün her çizgisiyle, duruşuyla öyle bildik gelmişti ki, ister istemez karşısında durdum, kendime şöyle sormadan edemedim: "Kimdir bu adam? Nereden tanıyorum onu?" Dikkatli bakışımı fark etmiş olacak, siyah, keskin bakışlı gözlerini dikti bana... Elimde olmadan "Vay!" diye geçirdim içimden.

Rüyamda aradığım, gördüğüm babamdı bu!

Yanılmış olamazdım. Aralarındaki benzerlik fazlasıyla şaşırtıcıydı. Zayıf bedenini saran uzun setresi rengiyle de, biçimiyle de, rüyamda, babamın üzerinde gördüğüm ropdöşambrını hatırlatıyordu.

"Uykuda değilim, rüya görmüyorum ya?" diye düşündüm... "Hayır... Gündüzdü, çevremde gürültülü bir kalabalık vardı, masmavi gökyüzünde güneş parlaktı, karşımdaki de bir hayal değildi, canlı bir insandı."

Tezgâha gidip, bir bira ile gazete aldım, bu gizemli adamın yakınında bir masaya oturdum.

V

Gazeteyi yüzümün hizasında tutup bu yabancıyı dikkatli bakışlarımla izlemeyi sürdürdüm. Önüne eğdiği başını arada bir kaldırsa da, hiç kıpırdamadan oturuyordu. Birini beklediği belliydi. Gözümü ayırmadan bakıyordum ona, sürekli bakıyordum... Zaman zaman yanıldığımı, arada en küçük bir benzerliğin olmadığını, gün ortası hayallere kapıldığımı düşünüyordum... Ne var ki, "adam"

ansızın hafifçe şöyle bir dönüyordu sandalyesinde veya kolunu hafifçe kaldırıyordu... tekrar neredeyse "vay!" diye geçiriyordum içimden, tekrar karşımda "gece" babamı görüyordum!

Kendisine baktığımı nihayet fark etti, önce anlayamamış gibi, sonra can sıkıntısıyla baktı benden yana, kalkacak gibi oldu, masasına dayalı küçük bastonunu düşürdü. Hemen yerimden fırladım, bastonunu alıp kendisine verdim. Kalbim çok hızlı çarpıyordu.

Uzun uzun gülümsedi, teşekkür etti bana, yüzünü yüzüme yaklaştırıp kaşlarını kaldırdı, bir şeye şaşırmış gibi araladı dudaklarını.

Soğuk, sert, iğrenç bir ses tonuyla,

"Çok kibarsınız delikanlı," dedi. "Günümüzde böyleleri çok az. İzin verin, kutlayayım sizi: Çok iyi eğitmişler sizi."

Ona ne cevap verdiğimi hatırlamıyorum ama hemen konuşmaya başlamıştık. Onun da Rus olduğunu, uzun yıllar kaldığı Amerika'dan kısa bir süre önce döndüğünü, yakında tekrar oraya gideceğini öğrendim. Bir baron olduğunu söylüyordu... adını tam duyamamıştım. "Gece" babam gibi o da her cümlesini anlaşılamayan bir mırıltıyla bitiriyordu. Soyadımı öğrenmek istedi... Soyadımı duyunca gene şaşırdı sanki; sonra, bu kentte uzun zamandır mı olduğumu, kiminle yaşadığımı sordu. Annemle birlikte yaşadığımı söyledim.

"Ya babanız?"

"Babam uzun zaman önce öldü."

Annemin Hıristiyan adını sordu, yakışıksız bir tavırla güldü ve sonra bunun bir Amerikan tavrı olduğunu söyleyerek özür diledi, genelde kendisinin oldukça tuhaf biri olduğunu söyledi. Daha sonra evimizin nerede olduğunu sordu. Adresimizi söyledim ona.

VI

Konuşmamızın başındaki heyecanım yavaş yavaş geçmişti; bu yakınlaşmamızı biraz tuhaf buluyordum... o kadar. Baronun bana sorular sorarken gülümsemesinden hoşlanmıyordum. Yüzüme diktiği gözlerinin ifadesinden de hoşlanmıyordum... Yabani, karşısındakini himaye ediyor gibi... insana dehşet veren bir şey vardı gözlerinde. Rüyamda gördüğüm gözler böyle değildi. Tuhaf bir yüzü

vardı baronun! Yüzü soluk, yorgun, aynı zamanda hiç hoş olmayan bir biçimde dinçti! Yeni tanıdığım barona iyice yaklaşıncaya kadar fark etmediğim, alnını boydan boya kateden derin yara izi de yoktu "gece" babamın alnında.

Barona oturduğumuz evin sokağını, kapı numarasını söylüyordum ki, pardösüsü yüzünü kaşlarına kadar kapamış uzun boylu bir Arap arkadan yaklaştı ona, hafifçe omzuna dokundu. Baron döndü, "Ha! Nihayet!" dedi, başını hafifçe eğerek selam verdi bana, Arap'la birlikte kafeye girdi. Ben çardağın altında kaldım, baronun çıkmasını bekliyordum. Onunla tekrar konuşmak istediğimden değildi bu (onunla ne konuşabileceğimi bile bilmiyordum), daha çok, ilk izlenimimi tekrar doğrulamak istiyordum. Ama aradan yarım saat geçti, bir saat geçti... Baron çıkmıyordu. Kafeye girdim, odaların hepsini tek tek dolaştım, baron da, Arap da hiçbir yerde yoktu... Arka kapıdan çıkmış olmalıydılar.

Başıma bir ağrı girdi... biraz hava almak için, kent dışındaki, bundan iki yüz yıl önce yapılmış geniş parka kadar sahil boyunca yürüdüm. Büyük meşe ağaçlarının, çınarların gölgesinde eve döndüm.

VII

Antreye girmemle birlikte hizmetçi kadın telaşla koştu yanıma. Onun yüz ifadesinden, benim yokluğumda evimizde kötü bir şeylerin olduğunu hemen anladım. Yanılmamıştım: Bir saat önce annemin yatak odasından korkunç bir çığlığın geldiğini öğrendim; koşarak annemin yatak odasına giren hizmetçi onu yerde, baygın bulmuştu. Birkaç dakika baygın yatmış annem. Nihayet kendine gelmiş ama bir süre yatağında yatması gerekmiş. Annemin korkmuş olduğu belliydi; tuhaf görünüyordu. Tek sözcük çıkmıyordu ağzından, sorulara cevap vermiyordu, sürekli bakınıyor, titriyordu. Hizmetçi kadın, bahçıvanı doktora gönderdi. Doktor geldi, yatıştırıcı ilaçlar yazdı ama annem ona bir şey anlatmak istemiyordu. Bahçıvan, annemin yatak odasından o çığlığın gelmesinden birkaç dakika sonra tanımadığı bir adamın çiçek tarhları arasında sokağa açılan bahçe kapısına doğru telaşla koştuğunu gördüğünü söylüyordu. (Pencereleri oldukça büyük bir bahçeye bakan tek kat-

lı bir evde oturuyorduk.) Bahçıvan, adamın yüzünü görmemişti ama adam zayıf yapılıymış, başında alçak hasır bir şapka, üzerinde uzun bir setre varmış... "Baronun kıyafeti!" diye geldi aklıma o anda. Bahçıvan yetişememiş arkasından; tam o anda evden seslenmişler ona, doktora göndermişler. Annemin odasına girdim; yatağında yatıyordu; yüzü başını koyduğu yastık gibi bembeyazdı. Beni görünce pek güçsüz gülümsedi, elini uzattı bana. Yanına oturdum, sorular sormaya başladım ona; önce bir şey söylemek istemiyordu ama sonunda odasında bir şey gördüğünü, çok korktuğunu itiraf etti.

"Biri mi girdi odana?" diye sordum.

Annem telaşla cevap verdi:

"Hayır, kimse girmedi ama öyle geldi bana... rüya gibiydi..."

Sustu annem, eliyle gözlerini kapadı. Bahçıvandan duyduklarımı, bu arada baronla karşılaşmamı anlatmak istedim ona... ama nedense sözcükler dudaklarımda dondu kaldı. Anneme insanın gündüz vakti genelde rüya görmediğini söylemekle yetinmeye karar vermiştim...

"Kes artık lütfen," diye fısıldadı annem; "şu anda eziyet etme bana. Bir gün öğrenirsin..."

Tekrar sustu. Elleri buz gibi soğuktu, nabzı hızlı ve düzensiz atıyordu. İlacını içirdim, kendisini rahatsız etmemek için biraz uzaklaştım yanından. Bütün gün kalkmadı yataktan. Kıpırdamadan, sessiz yatıyordu, ancak arada bir gözlerini ürkek ürkek açarak derinden içini çekiyordu. Evde herkes şaşkındı.

VIII

Gece anneme küçük bir sıtma nöbeti geldi, odama gitmemi istedi. Ama ben odama gitmedim, bitişik odada kanepeye uzandım. Her on beş dakikada bir kalkıyor, parmaklarımın ucuna basarak sessizce odasının kapısına gidiyor, dinliyordum... İçerisi sessizdi... ama o gece hiç uyumadı annem. Sabahleyin erkenden odasına girdiğimde yüzü kıpkırmızıydı, gözlerinde doğal olmayan bir parlaklık vardı. Gündüz biraz rahatladı ama akşama doğru ateşi tekrar yükseldi. O saate kadar ısrarla susmuştu ama sonra birden, telaşlı, kısık bir

sesle konuşmaya başladı. Sayıklamasına sayıklamıyordu, söylediklerinde anlam vardı... ama bir bağlantı yoktu. Gece yarısına doğru birden çırpınarak doğruldu yatağında (ben hemen yanında oturuyordum) ve bardaktan yudum yudum su içerken, elini kolunu güçsüz sallayarak ve bana bir kez bile bakmadan gene aynı telaşlı sesiyle anlatmaya koyuldu... Arada bir duruyor, kendini zorluyor, tekrar devam ediyordu... Çok tuhaf bir durumdu, her yaptığını rüyadaymış gibi yapıyordu, sanki kendisi değildi konuşan, sanki onun ağzıyla başka biri konuşuyordu ya da onu konuşmaya zorluyordu.

IX

"Sana anlatacaklarımı iyi dinle," diye başladı, "artık çocuk değilsin, her şeyi bilmen gerekiyor. İyi bir arkadaşım vardı... Bütün kalbiyle sevdiği bir erkekle evlendi, kocasıyla çok mutluydu. Evliliklerinin ilk yıldönümünde, birkaç hafta geçirmek, biraz eğlenmek üzere Moskova'ya gittiler. İyi bir otele yerleştiler, tiyatrolara, toplantılara gidiyorlardı. Arkadaşım çok güzel bir kadındı... herkes ilgileniyordu onunla, gençler kur yapıyorlardı... ama aralarında biri vardı... bir subay. Peşinden ayrılmıyordu; arkadaşım nereye giderse gitsin, subayın kötü niyetli, simsiyah gözleriyle karşılaşıyordu. Subay gelip tanışmıyordu arkadaşımla, bir kez bile konuşmamıştı onunla, sürekli gözlerini dikip tuhaf tuhaf bakıyordu arkadaşıma. Bu subay yüzünden başkent seyahatlerinin tadı tuzu kaçmıştı; arkadaşım bir an önce bu kentten gitmeleri için ısrar etmeye başlamıştı kocasına ve artık yolculuk hazırlığına başlamışlardı bile... Bir gün, o subayın da bulunduğu birliğin subayları kocasını kâğıt oynamak için kulübe davet ettiler, kocası oraya gitti... Arkadaşım ilk kez evde yalnız kaldı. Kocası uzun süre kulüpten dönmedi, arkadaşım hizmetçiye izin verdi, yattı... Ve birden fenalaştı, öyle ki, bütün vücudu buz kesmiş, zangır zangır titriyordu. Yattığı odanın duvarında köpek tırmalıyor gibi tuhaf bir tıkırtı oluyor gibi geldi ona, tıkırtının olduğu duvara bakmaya başladı. O köşede lamba yanıyordu, odanın her yanı kalın kumaşla kaplıydı... Ansızın bir şey kıpırdadı köşede, kumaş kalktı, açıldı... Ve duvarın içinden o kötü bakışlı korkunç, simsiyah, upuzun adam çıktı! Arkada-

şım bir çığlık atmak istedi ama atamadı. Korkusundan donup kalmıştı. Adam vahşi bir hayvan gibi çabuk adımlarla yaklaştı arkadaşıma, başına bir şey attı, boğucu, ağır, beyaz bir şey... daha sonra ne olduğunu hatırlamıyorum... hatırlayamıyorum! Bu ölüm gibi, cinayet gibi bir şeydi... Sonunda o korkunç sis dağılınca... sonra ben... arkadaşım kendine geldiğinde odada hiç kimse yokmuş. Daha sonra gene uzun süre çığlık atamamış, nihayet çığlık atmaya başlamış... sonra her şey tekrar birbirine karışmış...

Sonra, gecenin ikisine kadar subayların kulüpte alıkoyduğu kocasını yanında gördü... Kocasının yüzünden düşen bin parçaydı. Sorular sormaya başladı arkadaşıma ama arkadaşım kocasına bir şey söylemedi. Daha sonra hastalandı... Ama hatırlıyorum, odasında yalnız kaldığında hep duvarın o yerine bakıyordu... Meğer duvarda kumaş kaplamanın altında gizli bir kapı varmış. Bu arada arkadaşımın parmağındaki alyansı da kaybolmuş. Arkadaşımın alyansının çok değişik bir formu vardı: Üzerinde yedi altın, yedi gümüş yıldız sıralıydı. Aile yadigârı çok değerli bir yüzük... Kocası yüzüğün ne olduğunu soruyordu ona: Arkadaşım bir şey söyleyemiyordu. Kocası onun yüzüğü bir yere düşürdüğü düşüncesiyle evin her yerini aradı ama yüzüğü bulamadı. Çok üzüldü kocası, doktor arkadaşımın yola çıkabileceğini söylediği gün hemen eve dönmeye, başkenti terk etmeye karar verdi... Ama düşünsene! Tam yola çıkacakları gün sokakta bir sedyeyle karşılaştılar... Sedyede başı parçalanmış bir ceset yatıyordu ve düşün! Gece arkadaşımın odasına giren o kötü bakışlı adamın cesediydi bu... Kâğıt oyununda öldürmüşlerdi onu!

Arkadaşım daha sonra köye döndü... ilk kez anne oldu... kocasıyla birkaç yıl daha yaşadı. Kocasının o gece olanlardan haberi olmadı, arkadaşım ne söyleyebilirdi ona? Kendisinin de bir şey bildiği yoktu ki.

Karı kocanın eski mutlu günleri gerilerde kalmıştı. Hayatları karanlıktı artık, bir daha da aydınlanmadı... Ve daha önce de, daha sonra da başka çocukları olmadı... ve bu oğlu..."

Burada annemin konuşması öylesine bozulmaya başladı, öylesine karıştı ki, anlayamaz oldum ne dediğini... Onun sayıkladığından artık kuşkum kalmamıştı.

X

Annemin anlattığı öykünün beni nasıl sarstığının anlaşılması çok kolay olsa gerek! Daha ilk kelimesinden, onun herhangi bir tanıdığından değil, kendinden söz ettiğini anlamıştım. Anlatmaya devam edemeyip susması da düşündüğümün doğru olduğuna inanmamı sağlamıştı. Rüyamda da, ayıkken de gördüğüm adam demek babamdı! Annemin düşündüğü gibi öldürülmemiş, yalnızca yaralanmıştı... Anneme gelmişti ve onun çok kötü olduğunu görünce korkmuş, kaçmıştı. Bir anda her şeyi anlamıştım: Annemde bana karşı zaman zaman uyanan istem dışı nefreti de, onun sürekli hüznünü de, herkesten uzak yaşam biçimimizi de... Hatırlıyorum, başım dönmeye başlamıştı; olduğu yerde kalmasını istiyormuşum gibi, iki elimle tuttum annemi. Ama bir düşünce çivi gibi saplanmıştı kafama: Ne pahasına olursa olsun, o adamı yeniden aramaya karar vermiştim! Niçin? Ne amaçla? Bu çeşit soruları sormuyordum kendime ama onu arayıp bulmaya kararlıydım... Bu bir yaşamak veya ölmek meselesiydi benim için! Ertesi sabah nihayet sakinleşti annem... Titremesi geçti... uyudu. Onu ev sahiplerimize, hizmetçilere emanet edip aramaya çıktım.

XI

Anlaşılacağı üzere, önce baronla karşılaştığım kafeye gittim ama kafede kimse tanımıyordu onu, kendisini fark etmemişlerdi bile; oraya pek uğramayan bir müşteriymiş. Kafe sahipleri Arap'ı hatırlıyorlardı, sık görüyorlarmış onu ama kim olduğunu ve nerede oturduğunu bilen yoktu. Her ihtimale karşı adresimi kafeye bırakıp sokaklarda, sahilde, limanda, bulvarlarda dolaşmaya, kalabalık yerlere bakmaya başladım. Barona da, Arap arkadaşına da benzer birini göremedim! Baronun soyadını iyice duyamadığım için polise de başvuramazdım. Bununla birlikte iki üç yere müracaat ettim (gerçi onlar da tuhaf tuhaf bakmışlardı yüzüme, pek inanmamışlardı bana), dış görünüşlerini elimden geldiğince ayrıntılı tarif ettiğim iki kişiden birinin izini bulurlarsa hizmetlerinin karşılığını fazlasıyla ödeyeceğimi söyledim. Akşam yemeğine kadar böy-

le araştırmalar yaptıktan sonra bitkin, eve döndüm. Annem yataktan kalkmıştı ama her zamanki hüznüne şimdi, yüreğime hançer gibi saplanan yeni bir şey, düşünceli bir şaşkınlık eklenmişti. Geç vakte kadar yanında oturdum. Hemen hiç konuşmadık: Annem iskambil falı açıyor, ben bir şey söylemeden, onun fal açtığı kartlara bakıyordum. Bana anlattığı öyküden de, dün olanlardan da tek sözcük etmiyordu. Bütün bu korkunç, acayip olaylardan söz etmemeye aramızda gizli olarak anlaşmış gibiydik... İstemeyerek bana anlattıkları için üzgünmüş, kendine kızıyormuş gibiydi. Yarı sayıklar durumda neler anlattığını iyi hatırlayamıyor olabilirdi; belki kendisine acıyacağımı da umuyordu... Evet, acıyordum ona ve hissediyordu bunu annem; dün olduğu gibi, gözlerini kaçırıyordu benden. O gece gözüme uyku girmedi. Dışarıda birden korkunç bir fırtına çıkmıştı. Rüzgâr uğulduyor, ortalığı kasıp kavuruyordu; pencerelerin camları zangırdıyor, havada, sarsılan evlerin üzerinde, yukarılarda umutsuz çığlıklar, iniltiler duyuluyordu. Sabaha karşı uyuyakaldım... O anda birinin odama girdiğini, bana alçak ama kararlı bir sesle seslendiğini, adımı söylediğini hissettim. Başımı kaldırıp baktım, kimseyi görmedim, oysa çok tuhaftı! Hiç korkmadığım gibi, sevinmiştim bile; amacıma artık kesinlikle ulaşacağımdan emindim. Acele giyinip evden çıktım.

XII

Dışarıda fırtına dinmişti... ama son etkisi hâlâ hissediliyordu. Sabahın erken saatleriydi, sokaklarda kimsecikler yoktu, yerlerde baca parçaları, kiremitler, parçalanmış çitlerin tahtaları, ağaçların kırılmış dalları vardı... Fırtınanın bu yaptıklarını gördükçe elimde olmadan "Gece denizde neler olmuştur!" diye düşünüyordum. İstasyona gitmek istiyordum ama ayaklarım karşı konulamaz bir çekimle başka yöne sürüklüyordu beni. On dakika sonra kentin daha önce hiç gitmediğim bir bölümündeydim. Hızlı yürümüyordum ama hiç durmuyordum, kalbimde tuhaf bir duyguyla peş peşe adımlar atıyordum. Olağanüstü, imkânsız bir şey bekliyordum ve aynı zamanda bu olağanüstü şeyin gerçekleşeceğinden emindim.

XIII

Ve işte o olağanüstü şey, beklediğim şey oldu! Birden yirmi adım önümde, kafede, benim yanımda baronla konuşan Arap'ı gördüm! O zaman üzerinde gördüğüm pardösüyle yerden biter gibi birden belirmişti karşımda ve arkası bana dönük, dönemeçli bir ara sokağın dar kaldırımında çabuk adımlarla yürüyordu! Hemen takip etmeye başladım onu, arkasına dönüp bakmasa da, adımlarını sıklaştırmıştı ve birden öne çıkmış bir evin köşesinden saptı. Evin o köşesine kadar koştum, Arap gibi hızla saptım... Ne tuhaf şey! Önümde upuzun, dümdüz, bomboş bir sokak vardı. Sabah sisinin donuk gümüş rengi sisi çökmüştü sokağın üzerine ama sokağı sonuna kadar görüyordum, iki yanındaki evleri tek tek sayabilirdim... ve sokakta tek canlı kıpırdamıyordu! Uzun boylu, pardösülü Arap da birden ortaya çıktığı gibi gene birden kayıplara karışmıştı! Şaşırmıştım... ama yalnızca bir an için. O anda başka bir duyguya kapıldım: Önümde uzayan bu sokak sessiz ve ölü gibiydi, hatırlamıştım onu! Rüyamda gördüğüm sokaktı bu. İrkildim, ürperdim... (sabah öylesine soğuktu) ve hiç tereddüt etmeden, içimde kararlı bir korkuyla yürümeye başladım!

Bakışlarımla arıyordum onu... İşte oradaydı: Sağ tarafta, köşeden kaldırıma çıktı, işte rüyamdaki ev, işte iki yanında taş süslemeler olan eski kapı... Elbette yuvarlak değildi evin pencereleri, dört köşeydi... ama bunun önemi yoktu... Kapıyı çaldım, (daha hızlı) ikinci kez, üçüncü kez... Kapı esniyor gibi gıcırdayarak yavaşça açıldı. Karşımda saçları dağınık, gözleri uykulu genç bir hizmetçi kadın vardı. Uykudan yeni uyandığı belliydi.

"Baron burada mı oturuyor?" diye sordum.

Bu arada bir yandan da derin, dar avluya çabucak bir göz atmıştım... Tıpkı öyleydi, her şey aynıydı, işte rüyamda gördüğüm o tahtalar, odunlar...

Hizmetçi kadın cevap verdi:

"Hayır, baron burada oturmuyor."

"Nasıl, hayır?! Olamaz!"

"Şimdi burada değil. Dün gitti buradan."

"Nereye?"

"Amerika'ya."

Elimde olmadan tekrarladım:

"Amerika'ya! Peki tekrar dönecek mi?"

Hizmetçi kadın kuşkulu kuşkulu baktı yüzüme.

"Orasını bilmiyoruz," dedi. "Belki hiç dönmeyecek."

"Peki uzun zamandır mı burada oturuyordu?"

"Pek uzun değil, bir hafta kadar oldu. Artık burada oturmuyor."

"Peki onun soyadı neydi, yani baronun?"

"Soyadını bilmiyor musunuz? Biz yalnızca baron diyorduk kendisine." Hizmetçi kadın benim içeri girmeye çalıştığımı fark edince seslendi: "Hey! Pyotr! Buraya gel; yabancı biri bazı şeyler soruyor."

Evden iriyarı, çolpa görünüşlü bir işçi çıktı. Kısık bir sesle sordu:

"Nedir? Ne istiyorsun?"

Beni asık bir yüzle dinledikten sonra hizmetçi kadının söylediğini tekrarladı:

"Peki kim oturuyor bu evde?" diye sordum.

"Bizim patron."

"Necidir patronunuz?"

"Marangoz, bu sokakta oturanların hepsi marangozdur."

"Kendisiyle görüşebilir miyim?"

"Olmaz, şu anda uyuyor."

"Peki eve girmem mümkün müdür?"

"Olmaz. Hadi işinize gidin."

"Peki daha sonra görebilir miyim patronunuzu?"

"Niçin göremeyesiniz? Görebilirsiniz elbette. Her zaman herkes görebilir kendisini... Bir işadamıdır. Ama şimdi gidin buradan. Gördüğünüz gibi saat çok erken."

Birden sordum:

"O Arap kimin nesidir?"

İşçi şaşkın şaşkın önce bana, sonra hizmetçi kadına baktı. Neden sonra sordu:

"Ne Arap'ından söz ediyorsunuz? Hadi gidin beyefendi. Daha sonra gelebilirsiniz. Patronla o zaman konuşursunuz."

Sokağa çıktım. Kapı arkamdan çarparak (bu kez hiç gıcırdamadan, kapandı.

Sokağı, evi aklımda tutup yürüdüm; ancak eve gitmiyordum.

Bir çeşit hayal kırıklığına kapılmıştım. Yaşadığım her şey çok tuhaf, olağanüstüydü... ve aptalca bitti! Çok iyi bildiğim o odayı bu evde göreceğime inanıyordum, bundan emindim, o odanın ortasında da üzerinde ropdöşambrıyla, ağzında piposuyla babamı görecektim... Oysa onun yerinde marangoz ev sahibi vardı ve istediğim zaman ziyaret edebilirdim kendisini, belki mobilya da ısmarlayabilirdim ona...

Babam Amerika'ya gitmişti! Şimdi ne yapmak kalıyordu bana? Her şeyi anlatmak mı anneme ya da bu karşılaşmanın anısını ölünceye kadar içimde mi saklamak? Böylesine doğaüstü, gizemli bir başlangıcın böyle aptalca, anlamsız, sıradan bir biçimde sonuçlanacağı düşüncesini kabul edecek durumda kesinlikle değildim!

Canım eve gitmek istemiyordu, kent dışına doğru rastgele yürümeye başladım.

XIV

Başım önümde, aklımda bir şey olmadan, neredeyse bir şey hissetmeden ama yalnızca kendimle ilgili düşünerek yürüyordum. Derin dalgınlığımdan tekdüze, boğuk, öfkeli bir gürültü uyandırdı beni. Başımı kaldırdım: Elli adım ötemde denizin uğultusu, homurtusuydu bu. Kum tepecikleri arasında yürümekte olduğumu fark ettim. Gece çıkan fırtınanın kabarttığı deniz ufka kadar köpük köpük dalgalarla kaplıydı, kocaman dalgalar dümdüz kıyıyı peş peşe dövüyordu. Dalgalara yaklaştım ve sazlarla, istiridye kabuklarıyla, yılan gibi uzun yosunlarla kaplı sarı kumda geliş gidişlerinin oluşturduğu çizgi boyunca yürümeye başladım. Uzak yerlerden uçup gelmiş sivri kanatlı martılar gri, bulutlu havada (kar gibi bembeyaz) uçuşuyor, dalganın birinden ötekine atlıyor gibi birden denize dalıyor, tekrar yükseliyor, sıra sıra köpükler üzerinde gümüş kıvılcımlar gibi gözden kayboluyorlardı. Bazı martıların masa örtüsü gibi dümdüz uzanan kum sahilde kocaman yükselen bir kayanın üzerinde ısrarla dönüp durduklarını görüyordum. Kayanın bir yanında irili ufaklı sazlar vardı; tuzlu, sarı kumda yetişmiş oldukları için sapları siyah, biraz uzunca, yuvarlaktı, pek iri değildi... Bakınıyordum... Orada, kayanın hemen dibinde siyah bir şey

gördüm, kıpırdamadan yatıyordu... Ona doğru yürüdüm, yaklaştıkça giderek daha açık seçik, belirgin görünüyordu...

Kayaya topu topu otuz adım kalmıştı...

Evet, bir insan bedenine benziyordu bu! Bir cesetti; denizde boğulmuş ve dalgaların kıyıya attığı bir ceset! Kayaya iyice yaklaştım.

Baronun, benim babamın cesediydi bu! Olduğum yerde kalakaldım. Sabahtan beri beni bilinmedik bazı güçlerin yönlendirdiğini, o güçlerin etkisi altında olduğumu ancak şimdi anlıyordum. Ve birkaç saniye, denizin dinmek bilmeyen uğultusundan da, yaşadıklarım karşısında içimi saran pek güçlü olmayan korkudan da başka bir şey duymadım, hissetmedim.

XV

Baron hafif yana dönük, sol kolunu başının arkasına atmış, sırtüstü yatıyordu... sağ kolu kıvrılmış bedeninin altındaydı. Islak yosunlar uzun konçlu denizci çizmelerin olduğu ayaklarının ucunu yalıyordu; denizin tuzlu suyunu emmiş kısa, mavi ceketinin önü ilikliydi; kırmızı bir atkı boynuna sıkıca bağlıydı. Gökyüzüne bakan esmer yüzü sanki gülümsüyordu; üstdudağının altından sık, küçük dişleri görünüyordu; yarı kapalı gözlerinin donuk bebekleri kararmış aklarından zor fark ediliyordu; köpük kaplı tuzlu saçları yere seriliydi, hafif pembe yara izi olan dümdüz alnını açıkta bırakmıştı; çökük yanaklarının ortasında küçük burnu koyu renk yükseliyordu. Bütün bunları gece fırtına yapmıştı. Amerika'ya gidemeyecekti artık baron! Evet, annemi aşağılayan, hayatını mahveden adamdı bu... babamdı, babamdı, evet! Babamdı, bundan kuşkum yoktu ve şimdi cesedi ayaklarımın dibinde, çamurlar içinde yerde yatıyordu. Alınmış bir intikamın hazzını, acımasını, tiksintisini ve korkusunu hissediyordum... en çok da, gördüklerimin, olanların karşısında duyduğum korkuyu... Anlattıklarımın öfkeli, canice ve anlaşılmaz taşkınlığı yükseliyordu içimde... Boğuyordu beni. "Hayret!" diye geçiriyordum içimden, "böyle olmamın nedeni buymuş meğer... Kan çekti demek!" Cesedin yanında ayakta duruyor, bekliyordum: Bu ölü gözbebekleri kıpırdayacak mıydı, bu katılaşmış dudaklar titreyecek miydi? Hayır! Hepsi hare-

ketsizdi, baronun dalgaların arasına attığı sazlar da ölmüş gibiydi; martılar bile uzaklara uçmuşlardı; hiçbir yerde tek bir tahta parçası, dal yoktu. Her yer bomboştu... Yalnızca o vardı, bir de ben... ve bir de uzakta dalgaların sesi... Arkama baktım: Aynı boşluk orada da vardı: Ufukta ölü tepecikler... hepsi o kadar! Zavallı adamı kıyının çamuru içinde yapayalnız, balıkların, kuşların yemesi için bırakmaya gönlüm razı olmadı. İçimden bir ses, yardım için olmasa da (kim yardım ederdi!) hiç değilse cesedi kapalı bir yere taşımak için birilerini arayıp bulmamın gerektiğini söylüyordu... Ama birden anlatılamaz bir korkuya kapıldım. Birden, ölmüş bu adam benim burada olduğumu biliyor, bu son karşılaşmayı kendi düzenledi gibi geldi bana; çok iyi bildiğim o boğuk mırıltısını bile duyuyordum sanki... Biraz uzaklaştım yanından... bir kez daha baktım ona... Parlak bir şey çarptı gözüme: Durdum. Cesedin başının arkasındaki elinde altın, yuvarlak bir şey gördüm... Annemin alyansını tanıdım. Dönüp tekrar cesedin yanına gitmek, üzerine eğilmek için kendimi nasıl zorladığımı hatırlıyorum... annemin yüzüğünü alırken soğuk, yapışkan parmaklarına dokunuşumu hatırlıyorum, nasıl soluduğumu, kendimi sıktığımı, dişlerimi gıcırdattığımı da hatırlıyorum...

Nihayet aldım yüzüğü ve koşmaya başladım, deli gibi koşuyordum ve arkamdan bir şey geliyordu, yaklaştı ve yakaladı beni.

XVI

Eve geldiğimde yaşadıklarım, hissettiklerim yüzümden belli olmalıydı. Odasına girdiğim anda annem birden ayağa kalktı, yüzüme öylesine ısrarlı baktı ki, olanları hemen kısaca anlatmak zorunda hissettim kendimi ve anlatmam bittikten sonra sustum, bir şey demeden elimi uzattım ona. Yüzü korkunç bir biçimde bembeyaz oldu, gözleri iri iri açıldı ve *onunkiler* gibi cansızdı... Zayıf bir çığlık attı, alyansını aldı elimden, sendeledi, göğsüme bıraktı kendini ve başını arkaya atıp, yuvalarından uğramış, anlamını yitirmiş gözlerini yüzüme dikip öylece kaldı. Sarıldım anneme, alçak sesle, öyle, ayakta, kıpırdamadan, hiç acele etmeden daha önce yaşadıklarımı da anlattım ona; hiçbir şeyi gizlemeden: Önce rüyamı ve *onun-*

la karşılaşmamı; her şeyi, her şeyi... Annem, sözümü bir kez bile kesmeden sonuna kadar dinledi beni (ama göğsü giderek daha çok kalkıp iniyordu) ve gözleri birden canlandı, önüne indi. Sonra alyansını parmağına taktı, biraz geri çekildi, mantosuyla şapkasını alacak oldu. Nereye gitmeyi düşündüğünü sordum. Şaşkın bakışını kaldırıp yüzüme baktı. Birkaç kez ürperdi, ısınmak istiyor gibi ellerini ovuşturdu, neden sonra,

"Hemen oraya gidelim," dedi.

"Nereye anneciğim?"

"Yattığı yere..." dedi. "Görmek istiyorum... bilmek istiyorum... öğreneceğim..."

Annemi oraya gitmekten vazgeçirmeyi denedim ama neredeyse sinir krizi geçiriyordu. Onun isteğine karşı çıkmanın bir yararı olmayacağını anladım... ve yola çıktık.

XVII

İşte gene kumsalda yürüyordum ama şimdi yalnız değildim. Annemin koluna girmiştim. Deniz çekilmiş, uzaklaşmış, sakinleşmişti ama zayıflamış uğultusu hâlâ korkutucu, iç karartıcıydı. Sonunda kumsalda tek başına kayayı, sazları gördük. Bakıyordum, yerde yatan o şeyi görmeye çalışıyordum... ama yoktu, göremiyordum onu. Daha yaklaştık; elimde olmadan adımlarımı yavaşlattım. Peki ama o siyah, kıpırdamayan şey neredeydi? Kumun üzerinde yalnızca sazların kurumuş sapları görünüyordu. İyice yaklaştık kayaya... Ceset yoktu, onun yattığı yerde yalnızca kumda izler, kollarının, bacaklarının nerede olduğunun anlaşılabileceği izler vardı... Çevresinde sazlar ezilmişti, kumda birinin ayak izleri uzaklaşıyor, çakıllı bölgede kayboluyordu.

Annemle bakıştık, ikimiz de birbirimizin yüzünde gördüğümüz şeyden korktuk...

Kalkmış, buradan gitmiş miydi yoksa?

Annem alçak sesle sordu bana:

"Cesedini görmemiş miydin sen?"

Evet anlamında yalnızca başımı eğebildim. Baronun cesedini görmemin üzerinden daha üç saat geçmemişti... Biri alıp götürmüş

olmalıydı onu oradan. Bunu yapanın kim olduğunu, cesedin nasıl kaybolduğunu öğrenmek gerekiyordu.

XVIII

O korkunç yere doğru yürürken titriyordu annem ama sakindi. Cesedin kaybolmuş olması büyük bir felaket gibi sarsmıştı onu. Donakalmıştı. Aklını yitireceğinden korktum. Güçlükle eve götürdüm onu, tekrar yatağına yatırdım, tekrar doktoru getirttim ama annem biraz kendine gelince hemen gidip "o adamı" arayıp bulmamı istedi benden. Dediğini yaptım, adamı aramaya çıktım; gelgelelim, yapılabilecek her şeyi yaptım, bütün aramalarıma karşın onu bulamadım. Birkaç kez polise başvurdum, çevre köylerin hepsini dolaştım, gazetelere birkaç kez ilan verdim, bulabildiğim her türlü belgeyi topladım... bir sonuç alamadım! Evet, kıyı kentlerinden birinde denizde boğulmuş birinin cesedi bulunduğu haberi geldi... Hemen oraya koştum ama ben gidene kadar gömmüşlerdi onu; ayrıca, anlatılanlara göre barona da hiç benzemiyordu. Onun bir gemiyle Amerika'ya gittiğini söyleyenler oldu ama önce herkes o geminin fırtınada battığına inanıyordu; birkaç ay sonra ise aynı gemiyi New York Limanı'nda demirli görenlerin olduğu söylentileri geldi... Ne yapacağımı bilemediğim için, onunla birlikte gördüğüm Arap'ı bulmaya karar verdim; gazeteler aracılığıyla, evimize uğrarsa kendisine yüklü miktarda para ödülü vereceğimi duyurdum. Uzun boylu, pardösülü bir Arap ben evde yokken gerçekten uğradı eve... Hizmetçi kadına birtakım sorular sorduktan sonra hemen gitmişti ve bir daha da uğramadı.

Babamın izini böylece kaybettim; bir daha geri dönmemek üzere böylece sessiz karanlıkta kaybolup gitmişti... Annemle hiç söz etmiyorduk ondan; ancak, hatırlıyorum, bir gün annem bana o gördüğüm rüyadan kendisine neden hiç söz etmediğimi sormuştu ve şöyle eklemişti:

"Demek, sahiden o..."

Ama sözünün sonunu getirmemişti. O sıralar çok hastaydı ama iyileştikten sonra aramızdaki ilişki artık eskiden olduğu gibi değildi. Ölünceye kadar bana karşı mahcuptu sanki... Özellikle mah-

cup... Ama bu hüznün çaresi yoktur. Her şey düzelir, aile içi en trajik olayların hatıraları zamanla gücünü, dayanılmaz acısını yitirir ama yakın iki kişi arasına mahcubiyet duygusu girerse, onu hiçbir şekilde yok edemezsiniz! Beni öylesine huzursuz eden o rüyayı bir daha görmedim; artık babamı da "aramıyorum." Ama kimi zaman (hatta hâlâ) rüyamda uzaklardan gelen birtakım çığlıklar, dinmeyen acı iniltiler duyar gibi oluyorum; üzerinden aşılması imkânsız yüksek bir duvarın arkasından geliyorlar, yüreğimi parçalıyorlar... gözlerim kapalı, ağlıyorum ve bunun ne olduğunu anlayacak durumda olamıyorum: Bu inleyen canlı bir insan mıdır, yoksa dalgalı denizin dinmeyen uğultusu mu? Bilemiyorum... İşte tekrar vahşi bir hayvanın homurtusuna dönüşüyor ses... ve içimde derin bir hüzünle, dehşetle uyanıyorum.

Köpek

(Собака)

... Ama doğaüstü bir olasılığın varlığını, onun gerçek yaşamı etkilediğini kabul edecek olursak, o zaman sormama izin verin, bu durumda sağduyu, sağlıklı mantık, akıl neye yarar?

Anton Stepanıç kollarını karnının üzerinde kavuşturmuş, böyle diyordu.

Beşinci dereceden devlet danışmanıydı Anton Stepanıç. Bakanlığın önemli bir departmanında görevliydi, bas sesiyle tane tane, ciddi konuşmasını herkes saygıyla dinliyordu. Kısa bir süre önce, kendisini çekemeyenlerin deyimiyle, "Stanislavşçık" lakabını takmışlardı ona.[1]

"Çok doğru," dedi Skvoreviç.

"Buna kimsenin itirazı olamaz," diye ekledi Kinareviç.

Akarca hastası ev sahibi Bay Finoplentov oturduğu köşeden onayladı:

"Ben de öyle düşünüyorum."

O dakikaya kadar sobanın arkasında söze hiç karışmadan oturmakta olan orta boylu, göbekli, dazlak kafalı, orta yaşlı biri şöyle dedi:

"Ama ben ne yalan söyleyeyim bunu kabul edemem, çünkü benim başımdan doğaüstü, olağandışı bir olay geçti."

1 Stanislav nişanı: Rus İmparatorluğu'nun en küçük derecede nişanlarından biri – ç.n.

Odada bulunan herkesin bakışı merakla, şaşkınlıkla ona döndü... bir sessizlik oldu.

Bu konuk bir süre önce Petersburg'a gelmiş, Kalujlu, pek zengin olmayan bir çiftlik sahibiydi. Bir zamanlar süvarideydi, kumarda bütün parasını kaybedince emekliye ayrılıp köyüne yerleşmişti. Tarımda yeni değişiklikler gelirini azalttığı için, kendine devlet dairelerinden birinde uygun bir yer edinmek amacıyla başkente gelmişti. Özel hiçbir yeteneğe sahip değildi, başkentte tanıdıkları da yoktu ama bir zamanlar dolandırıcı birinin elinden kurtardığı, şimdi yüksek düzeyde insanların arasına girmiş eski bir görev arkadaşının dostluğuna çok güveniyordu. Ayrıca, kendinin de şanslı olduğunu hesaba katmaktaydı, yanılmamıştı da. Kısa süre sonra, üstün yetenekler gerektirmeyen ama oldukça saygın, iyi bir göreve, devlet mağazaları müfettişliğine atanmıştı. Bu mağazalar yalnızca tasarıda vardılar, hatta içlerinin nasıl doldurulacağı da henüz bilinmiyordu, devlete gelir getirecekleri düşünülüyordu, o kadar.

Sessizliği ilk bozan Anton Stepanıç oldu:

"Ne demek oluyor bu muhterem beyefendi!" diye başladı. "Başınızdan doğaüstü bir olay geçtiğini söylerken sanırım şaka ediyorsunuz; yani doğa yasalarının ötesinde bir şey mi demek istiyorsunuz?"

Gerçek adı Porfiriy Kapitonıç olan "muhterem beyefendi" karşılık verdi:

"Evet, bunu demek istiyorum."

Anton Stepanıç heyecanlı,

"Yani doğa yasalarının ötesinde!" diye tekrarladı.

Bu cümleden pek hoşlanmışa benziyordu.

"Özellikle... öyle diyorum; tam sizin dediğinizin aynını."

"İnanılacak gibi değil! Beyler, siz ne diyorsunuz buna?"

Anton Stepanıç yüzüne alaylı bir ifade vermeyi denemişti ama bunun bir yararı olmadı, daha doğrusu, ancak devlet danışmanının yüzünü biraz asmasına yaradı.

Anton Stepanıç, Kalujlu çiftlik sahibine dönüp sürdürdü konuşmasını:

"Muhterem beyefendi, bu pek ilginç olayı bize anlatmak zahmetine katlanır mıydınız acaba?"

Çiftlik sahibi gayet senlibenli bir tavırla odanın orta yerine çıkıp şöyle dedi:

"Neden zahmet olsun! Elbette anlatırım! Sanırım biliyorsunuz baylar ama belki de bilmiyorsunuzdur, Kozelskoye köyünde küçük bir çiftliğim vardır. Eskiden bir miktar gelir sağlıyordu bana ama artık birtakım sıkıntılardan başka bir şey beklemek olanaksız oradan. Üstelik uğraşması! Bu çiftliğimde 'küçücük' bir de evciğim var: Herkesin olduğu gibi bir sebze bahçem, içinde sazan balıklarıyla küçük bir göletim, birtakım binalarım ve bu günahkâr bedenim için bir odacık... Boş bir hayat. İşte günlerden bir gün, bundan altı yıl önceydi, gece oldukça geç bir saatte eve dönüyordum: Bir komşumun evinde kâğıt falan oynamıştık... ama dikkatinizi çekerim, kafam da, nasıl derler, pek iyiydi; soyunup yatağıma girdim, mumu söndürdüm. Düşünebiliyor musunuz baylar: Mumu söndürmemle birlikte, karyolamın altında bir kıpırdanma oldu! 'Fare olabilir mi?' diye geçirdim içimden. Hayır, fare değildi: Tırmalıyor, dolaşıyor, kaşınıyordu... Sonunda kulaklarını sallamaya başladı gibi geldi bana!

Anlaşılan bir köpekti. Ama odama köpek nereden girmiş olabilirdi? Ayrıca, benim bir köpeğim de yoktu. 'Yoksa sahipsiz bir köpek mi girdi odama?' diye düşündüm. Uşağıma seslendim. Lakabı Filka'dır uşağımın. Elinde mumla geldi Filka. Çıkıştım ona: 'Böyle mi ilgileniyorsun sen evle Filka? Karyolamın altında bir köpek var!' Şaşırdı Filka. 'Köpek mi? Nasıl olur?' 'Ben nereden bileyim?' dedim. Sen bileceksin bunu, efendinin rahatsız olmaması için ne gerekiyorsa, onu yapacaksın.' Benim Filka eğildi, elinde mumla karyolanın altına bakmaya başladı. 'Burada köpek falan yok efendim,' dedi. Ben de eğilip baktım: Evet, köpek falan yoktu karyolanın altında. Çok tuhaf bir durumdu! Filka'nın yüzüne baktım, gülümsüyordu Filka. 'Aptal,' dedim, 'ne sırıtıyorsun? Anlaşılan, sen kapıyı açtığında aradan sıvışmış, koridora çıkmıştır. Salak, sürekli ayakta uyuduğun için farkına varmamışsındır. Yoksa sarhoş olduğumu mu düşünüyorsun?' Bir şey söyleyecek oldu ama hemen kovdum onu odamdan, bükülüp uyudum ve o gece başka bir şey işitmedim. Ama ertesi gece, (düşünebiliyor musunuz?) aynı şey oldu. Mumu söndürmemle birlikte tekrar o gıcır-

tı geldi kulağıma. Tekrar seslendim Filka'ya, tekrar baktı karyolanın altına... tekrar bir şey yoktu orada! Geri yolladım Filka'yı, üfleyip söndürdüm mumu... Tüh, lanet olası şeytan! Yine oradaydı köpek. Evet, bir köpekti bu: İşitiyordum, tıpkı bir köpek gibi soluyordu, tüylerini ısırıyordu, pire arıyordu... Besbelli bir şeydi bu! 'Filka,' diye seslendim. Mumu almadan gel buraya.' Filka geldi. sordum ona: 'Söyle bakalım, ne duyuyorsun?' 'Evet, duyuyorum,' dedi. Kendisini görmüyorum ama hissediyorum, korkuyor zavallı.' 'Nereden anladın korktuğunu?' diye sordum. 'Başka ne olmasını isterdiniz Porfiriy Kapitonıç? Bir sanrı bu!' 'Serseri!' diye çıkıştım ona. Sen de, senin sanrın da kesin sesinizi...' Ama ikimizin sesi de kuş sesi gibi ince çıkıyordu, odanın karanlığında sıtma nöbeti geçiriyormuşuz gibi titriyorduk. Mumu yaktım: Köpek de, sesler de yoktu; yalnızca (ikimizin de yüzü çarşaf gibi bembeyaz) Filka ile ben vardım. Sabaha kadar söndürmedim mumu. Ancak, ister inanın, ister inanmayın, şunu söyleyeceğim size baylar, o geceden sonra tam altı hafta süresince aynı şey devam etti. Sonunda bu duruma alıştım, mumu söndürmeye başladım. Işıkta uyuyamıyordum çünkü. 'Varsın, ne yaparsa yapsın!' dedim. Nasıl olsa bana bir şey yaptığı yoktu."

Anton Stepanıç yarı küçümser, yarı hoşgörülü gülümseyerek kesti onun sözünü:

"Anladığım kadarıyla, hiç de korkak biri değilsiniz. Süvariden olduğunuz belli!"

Porfiriy Kapitonıç,

"Aslında korkmazdım," dedi. O anda gerçek bir süvari gibiydi. "Ama sonrasını dinleyin. Bazen buluşup kâğıt oynadığımız bir komşum gelmişti bana. Yemekte, Tanrı ne verdiyse bir şeyler yedik; oyunda elli rublesini aldım; hava kararmıştı, evine gitmesinin zamanı gelmişti. Ama benim aklımda bir şeyler vardı. 'Bu gece misafirim ol Vasiliy Vasilyeviç,' dedim. 'Bende kal; yarın yine oynarız, bakarsın Tanrı yardım eder, verdiğin parayı geri alırsın.' Benim Vasiliy Vasilyeviç düşündü, düşündü, verdi kararını, kaldı. Filka'ya konuğun yatağını benim odamda hazırlamasını söyledim... Neyse, yattık, birer sigara içtik, sohbet ettik... Bekârlar arasında olduğu gibi daha çok kadınlardan söz ettik, anlaşılacağı üzere, gülüş-

tük. Baktım, Vasiliy Vasilyeviç kendi mumunu söndürdü, sırtını bana döndü; "*Schlaffen Sie Wohl*"[2] dedi. Bir süre bekledim, ben de söndürdüm mumumu. Düşünebiliyor musunuz: Daha, şimdi nasıl bir 'karambolun' olacağını düşünmemiştim ki, benim köpek hemen faaliyete başladı. Yalnızca başlamakla da kalmamıştı: Karyolanın altından çıkmış, tırnaklarıyla döşemede tıkırtılı sesler çıkararak, kulaklarını sallayarak odanın içinde dolaşmaya başlamıştı. Ve birden, Vasiliy Vasilyeviç'in karyolasının yanındaki sandalyeye çarptı! Vasiliy Vasilyeviç pek sakin, kayıtsız, 'Porfiriy Kapitonıç,' dedi, senin bir köpeğinin olduğunu bilmiyordum. Cinsi ne köpeğinin, tazı mı?' 'Köpeğim yok benim, hiçbir zaman da olmadı!' dedim. 'Nasıl yok? Peki bu nedir?' 'Ne midir?' dedim. 'Mumu yak, ne olduğunu görürsün.' 'Köpek değil mi yani?' 'Değil.' Yatağında şöyle bir döndü Vasiliy Vasilyeviç. 'Şaka mı senin bu yaptığın? Kahretsin!' 'Hayır, şaka yapmıyorum.' İşitiyordum: Kibriti şrık, şrık yakmaya çalışıyordu ama bir türlü yanmıyordu kibrit. Uğraşıyordu Vasiliy Vasilyeviç. Sonunda yandı kibrit... ve bitti! Hiçbir şey yoktu ortada! Bana bakıyordu Vasiliy Vasilyeviç, ben de ona bakıyordum. 'Nasıl bir okus fokus bu?' dedi. Karşılık verdim Vasiliy Vasilyeviç'e: 'Bu öyle bir okus pokus ki, bir yana Sokrates'i, öbür yanına Büyük Friedrich'i koy, onlar bile ne olup bittiğini çözemezler.' Ve tuttum, her şeyi bütün ayrıntılarıyla anlattım ona. Nasıl ayaklandı benim Vasiliy Vasilyeviç! Bir yerleri tutuşmuştu sanki! Çizmelerine bir türlü sokamıyordu ayaklarını. 'Arabam!' diye bağırıyordu. 'Arabam!' Yatıştırmaya çalıştım onu ama nerde! Ne yapacağını bilemiyordu. Avazı çıktığınca bağırıyordu: 'Durmam burada, bir dakika durmam! Demek cin çarpmış seni! Çabuk arabamı getirsinler!' Ama sonunda yatıştırabildim onu. Karyolasını başka bir odaya taşıdık, evin her yerindeki ışıkları da yaktık, ancak öyle sakinleşti. Sabahleyin kahvaltıda iyiydi; bana tavsiyelerde bulunuyordu: 'Birkaç günlüğüne evden uzaklaşsan iyi edersin Porfiriy Kapitonıç: Sen yokken o şey gider belki.' Ayrıca şunu da söylemeliyim size: Bu komşum aklı başında, kafası çok çalışan bir insandı! Kaynanasına çok yararları olmuştu, bonolar aldırmıştı ona, yani ne zaman hangi bonoyu almasını söylemişti ve kadın zengin olmuştu.

2 (Alm.) İyi geceler! – ç.n.

Çiftliğinin yönetimi konusunda da akıl vermişti... daha neler! Anlayacağınız, bir insan kaynanası için başka ne yapabilir? Öyle değil mi? Siz karar verin. Ancak, evimden ayrılırken pek hoşnut değildi: Oyunda yüz rublesini daha almıştım. Küfür bile etti bana, 'Dürüst değilsin, duygusuzsun.' Peki ama yenildiyse benim suçum neydi bunda? Ne var ki, yine de yaptım dediğini: O gün kente gittim, din devrimi karşıtlarından yaşlı bir tanıdığımın oteline yerleştim. Saygıdeğer yaşlı adam, yalnızlığının sonucu hırçın olsa da iyi biriydi: Bütün ailesi tek tek ölmüştü. Ama sigaraya hiç dayanamaz, bol bol içer, köpeklerden fena halde nefret ederdi. Sözgelimi, odasına bir köpeğin girmesine dünyada razı olmazdı! 'Öyle şey olmaz!' derdi. 'Konuk odamın duvarında yalnızca imparatoriçemizin resmi vardır, bir köpeğin iğrenç suratı nasıl girebilir oraya!' Cahilliğinden öyle diyordu kuşkusuz! Oysa ben şöyle düşünüyordum: Bu kafada insana bir şey demeyeceksin!"

Anton Stepanıç aynı gülümsemeyle tekrar kesti sözünü:

"Evet, farkındayım, büyük bir filozofsunuz siz."

Porfiriy Kapitonıç bu kez suratını bile asmıştı. Bıyıklarını somurtkanca oynatarak,

"Filozof olup olmadığım henüz belli değil!" dedi. "Ama seve seve ders alırdım sizden."

Hep birlikte dönüp Anton Stepanıç'a baktık. Her birimiz ondan esaslı, kibirli bir cevap veya hiç değilse şöyle sert bir bakış bekliyorduk... Gelgelelim, sayın danışman küçümser bakışını kayıtsız bir bakışa çevirdi, sonra esnedi, elindeki çakıyı şöyle bir salladı, hepsi o kadar!

Porfiriy Kapitonıç anlatmayı sürdürüyordu:

"İşte o yaşlı adamın oteline yerleştim. Tanıdık olduğum için küçük bir oda verdi bana; kendi de aynı odada paravanın arkasında kalıyordu. Tek sıkıntım buydu! Canım sıkılmaya başlamıştı! Oda çok küçük, çok sıcaktı; boğucu bir havası vardı, sinek çoktu, hem çok kötü ısırıyorlardı; köşede tuhaf bir tasvir dolabı duruyordu, içinde çok eski tasvirler vardı; tasvirlerin üzerlerinde koyu renk, kaba cüppeler vardı; yağ, baharat kokuyordu... Yattığım karyolada üst üste iki tüy döşek vardı; yastığı şöyle bir kıpırdattığımda altından bir hamamböceği kaçmıştı... Can sıkıntımdan fela-

ket çok, bardak bardak çay içtim. Yattım; uyuyabilmem imkânsızdı. Paravanın öte tarafında ise otel sahibi derin derin soluyor, inliyor, dualar okuyordu. Ama sonunda sakinleşti. Horlamaya başladı yaşlı adam. Horlaması pek hafif, sakin, etrafı rahatsız etmeyecek biçimde yumuşaktı. Mumu çok daha önce söndürmüştüm, yalnızca tasvirlerin önündeki kandil yanıyordu... Anlayacağınız, sadece kandilin ışığıydı beni rahatsız eden! Ve yavaşça kalktım, çıplak ayakla gittim, kandilin üzerine eğilip üfledim... Bir şey olmadı. 'Evet,' diye geçirdim içimden, 'demek başka yerde çıkmıyor ortaya...' Gelgelelim, yatağıma uzandığım anda tekrar başladı! Dişlerini gıcırdatıyor, kaşınıyor, kulaklarını sallıyordu... Yani yine aynı şeyler! Pekâlâ... Yatıyordum, ne olacağını bekliyordum. Yaşlı adamın uyandığını duydum. 'Beyefendi, ne oldu beyefendi?' diye seslendi. 'Ne ne oldu?' 'Kandili sen mi söndürdün?' Cevap vermeme kalmadan birden telaşlandı: 'Nedir o? Nedir? Köpek mi? Evet, bir köpek var odada! Ah Tanrı'nın belası pis hayvan!' Yaşlı adam telaşlanmıştı. 'Bak ihtiyar,' dedim, 'iyisi mi, buraya gel sen. Çok tuhaf şeyler oluyor burada.' Paravanın öte yanında yatağından kalktı, elinde sarı balmumu, incecik bir mumla yanıma geldi. Onu görünce şaşırdım! Yüzü gözü şiş, kulakları kocaman, bakışları haindi, kokarcayı andırıyordu; başında beyaz saçları keçe şapka gibiydi, yine beyaz sakalı göbeğinin üzerindeydi, gömleğinin üzerine giydiği ceketinin düğmeleri bakırdı, ayağında kürk çizmeler vardı, ardıç kokuyordu. Öylece tasvirlerin önüne yürüdü, iki parmağıyla üç kez haç çıkardı, kandili yaktı, tekrar haç çıkardı ve bana dönüp homurdandı: 'Ne olduğunu anlat bana!' Ve ben hiç vakit kaybetmeden her şeyi anlattım. Yaşlı adam bütün anlattıklarımı sonuna kadar tek sözcük söylemeden dinledi. Yalnızca başını sallıyordu, o kadar. Sonra karyolaya yanıma oturdu ama hâlâ susuyor, bir şey söylemiyordu. Göğsünü, ensesini, orasını burasını kaşıyıp duruyordu, susuyordu... 'Ne diyorsun Fetul İvanıç, ne düşünüyorsun?' dedim. 'Bir sanrı mıdır bu?' Yaşlı adam yüzüme baktı. 'Sanrıyla ne alakası var!' dedi. Fazla enfiye çekmişsin sen! Kutsal bir şey bu! Sanrı olmasını çok isterdin!' 'Sanrı değilse nedir peki?' Yaşlı adam tekrar sustu, tekrar kaşındı, sonunda konuştu. Ama bıyıkları ağzına girdiği için sesi boğuk çıkıyordu: 'Belev'e git sen. Sana yardım

edebilecek bir adam var orada, başka hiç kimsenin bir yardımı olamaz sana. Belev'de yaşıyor o adam. Sana yardımcı olmayı kabul ederse şanslısın, kabul etmezse yapabileceğin bir şey yok demektir.' 'Peki nasıl bulacağım bu adamı?' diye sordum. Yaşlı adam cevap verdi: 'Ben nasıl bulacağını söyleyebilirim sana. Peki nasıl bir sanrı seninki? Ne olduğunu anlayamadığın bir görüntü mü, yoksa bir alamet, belirti mi, aklına takılan bir şey mi? Şimdi duanı et, yat uyu. Ben buhurdanlığı açacağım; sabah konuşuruz. Biliyorsun, sabah ola hayır ola, derler.'

Evet sabah konuştuk ama o buhurdanlıktan az kaldı boğulacaktım. Ve şöyle akıl verdi bana yaşlı adam: Belev'e gidecektim; kent meydanında sağdaki ikinci dükkânda Prohoriç diye birini soracaktım, Prohoriç'ı bulunca yaşlı adamın yazıp bana verdiği notu verecektim ona. Kâğıtta yalnızca şöyle yazıyordu: 'Tanrı, oğul ve kutsal ruh adına. Amin. Sergey Prohoroviç Prohoriç'a... Bu adama inan. Fetul İvanıç.' Altında da şöyle ekliydi: Tanrı'ya şükürler olsun, lahana mevsimi geldi.'

Yaşlı adama teşekkür ettim, başka bir ayrıntıya girmeden, arabamın hazırlanmasını söyledim ve Belev'e doğru yola çıktım. Çünkü şöyle düşünüyordum: Gece ziyaretçimin bana önemli bir zararı olmamasına karşın, yine de canımı sıkıyordu, ayrıca, nihayetinde hem soylu hem subay biri için uygunsuz bir durumdu bu, sizce de öyle değil mi?"

Bay Finoplentov mırıldandı:

"Belev'e gittiniz mi yoksa?"

"Evet, dosdoğru Belev'e gittim. Kent meydanında sağdaki ikinci dükkânda Prohoriç'ı sordum. 'Kentte böyle biri var mı?' diye sordum. 'Var,' dediler. 'Nerede bulabilirim onu?' 'Şehrin dışında, Oka'da.' 'Kimin evinde?' 'Kendi evinde.' Oka'ya gittim, evi buldum, yani aslında evi değil de basit bir barakayı... Baktım, görünüşte küçük esnaftan... mavi yeleği yamalı, kasketi yırtık pırtık biri sırtı bana dönük, lahana bahçesinde bir şeyler yapıyor. Yanına gittim. 'Prohoriç siz mi oluyorsunuz?' diye sordum. Dönüp baktı bana. Açık söyleyeceğim: Hayatımda öyle keskin bakış görmemiştim. Ama yüzü ufacıktı, sakalı sivri, dudakları sarkık. Anlayacağınız, bir ihtiyar işte... 'Evet, benim,' dedi. 'Ne istemiştiniz?' Ne is-

tediğimi söyledim, notun yazılı olduğu kâğıdı verdim ona. Uzun uzun baktı yüzüme, şöyle dedi: 'İçeri buyurun; gözlüksüz okuyamıyorum. Neyse, birlikte derme çatma barakasına girdik. Evet, gerçekten bir barakadan farksızdı evi: Yoksul, çıplak, biçimsiz. Küçük bir masanın çekmecesinden yuvarlak, tel gözlüğünü aldı, burnunun üzerine taktı, notu okudu, gözlüğünün arkasından tekrar baktı bana. 'Benim yardımıma ihtiyacınız var galiba?' 'Evet, aynen öyle',' dedim. 'Öyleyse anlatın, dinleyelim sizi.' Ve düşünebiliyor musunuz: Kendi oturdu, cebinden ekoseli bir mendil çıkardı, dizlerinin üzerine yaydı. Eski püskü, delik deşik bir mendildi bu ve öyle yukarıdan, mağrur bakıyordu ki bana... sanırsınız bir senatör veya bakan... ama bana oturmamı söylemiyordu. Başka bir şeye daha şaşıracaksınız: Birden korktuğumu hisseder olmuştum, öyle çok korkuyordum ki... düpedüz ruhum topuklarımdan çıkacak gibi geliyordu bana. Yiyecek gibi bakıyordu gözlerimin içine. Ama yine de toparladım kendimi, her şeyi anlattım ona. Bir şey demiyor, dinliyor, dudaklarını ısırıyordu ama tekrar bir senatör gibi mağrur, hiç acele etmeden sordu bana: 'Adınız neydi sizin? Kaç yaşındasınız? Anneniz babanızın adları? Evli misiniz, bekâr mı?' Sonra tekrar dudaklarını ısırmaya başladı, kaşlarını çattı, işaretparmağını kaldırıp şöyle dedi: 'Kutsal tasvirin önünde, Aziz Zosima ve Savvatiya'nın önünde eğilin.' Yerlere kadar eğildim, öylece kaldım. Bu adamdan o kadar korkuyordum, ona öyle büyük bir saygı duyuyordum ki, ne derse, dediğini o anda yapacakmışım gibi geliyordu bana! Evet, farkındayım baylar, gülümsüyorsunuz ama inanın, o anda hiç gülecek durumda değildim. Neden sonra şöyle dedi yaşlı adam: 'Ayağa kalkın beyefendi. Size yardım edebilirim. Bir ceza olarak değil, uyarı olarak gönderilmiş size bu; demek oluyor ki, sizin için bir koruma var bunda; sizin için kimin dua ettiği belli değil. Şimdi pazar yerine gidin, kendinize bir köpek yavrusu satın alın, gece gündüz yanınızdan ayırmayın onu. Yaşadığınız hayaller kaybolacak, ayrıca o köpeğe ihtiyacınız olacak.

Bir anda içim aydınlandı: Yaşlı adamın bu söylediği çok hoşuma gitmişti! Öne eğilerek teşekkür ettim Prohoriç'a ve gitmek istedim ama o anda bir teşekkürün yetmeyeceğini düşündüm, para kesemden üç rublelik bir banknot çıkardım. Ama Prohoriç elimi

itti ve şöyle dedi: 'Bunu kiliseye veya yoksullara verin, benim sizin için yaptığımın karşılığı ödenebilir değildir.' Tekrar onun önünde (neredeyse yerlere kadar) eğildim ve doğru pazara gittim! Düşünebiliyor musunuz, tezgâhlara yaklaştığımda baktım, aba kumaş kaputlu biri, koltuğunun altında beyaz dudaklı, ön patileri beyaz, iki aylık kahverengi bir köpek yavrusuyla, karşıdan bana doğru geliyor. 'Dur!' dedim kaputlu adama. 'Ne kadar istiyorsun bu yavruya?' 'İki ruble.' 'Al sana üç ruble!' Adam şaşırdı, 'Beyefendi galiba aklını yitirdi,' diye düşünmüş olmalı, ben ise banknotu onun dişlerinin arasını sıkıştırdım, yavruyu kaptığım gibi arabaya atladım! Arabacı atı kırbaçladı, o akşam evdeydim. Yavru sesini çıkarmadan, yol boyunca kucağımda oturdu. Sürekli 'Trezorcuğum! Trezorcuğum!' diyordum ona. Evde hemen karnını doyurdum, suyunu verdim, saman getirmelerini söyledim, yatağını yapıp yatırdım onu, kendim de yatağıma girdim. Mumu üfledim: Odanın içi karanlık oldu. 'Hadi şimdi de başla bakalım!' Ama ses seda yoktu. 'Hadi başlasana, ne oldu sana?' En küçük bir ses yoktu... Havalara girmiştim: 'Ne o, sesin soluğun çıkmıyor, neden ortaya çıkmıyorsun, pis yaratık!' Hayır, en küçük bir ses yoktu! Yalnızca yavrunun soluk alışı duyuluyordu, o kadar. Filka'ya seslendim: 'Filka, Filka! Çabuk buraya gel, aptal şey!' Filka geldi. 'Köpeğin sesini duyuyor musun?' Filka 'Hayır efendim, bir şey duymuyorum,' dedi. Bir yandan da gülüyordu. 'Artık bir daha duymayacaksın!' dedim. 'Al sana elli kapik, git votka iç.' Aptal Filka karanlıkta bana doğru yürüyerek 'Verin, elinizi öpeyim,' dedi... Şunu söyleyeyim size, o anda çok sevinçliydim."

Anton Stepanıç biraz da alaylı,

"Sonunda ne oldu?" diye sordu.

"Hayalet görünmez oldu, artık en küçük bir huzursuzluk da yoktu ama acele etmeyin, her şey henüz bitmemişti. Benim Trezorcuk büyüyordu. Açıkgöz, hinoğluhin bir şey olmuştu. Tüylü kocaman bir kuyruğu vardı, ağırdı, kulakları sarkıktı, dudakları kalın... arka ayakları üzerinde çok güzel salta duruyordu. Bu arada bana da çok bağlıydı. Bizim oralarda iyi av sahası pek yoktu. Ama yine de köpeğimi, tüfeğimi alıp ava çıkıyordum. Trezor'umla çevrede dolaşıyordum: Bazen tavşan gördüğümüz oluyordu (Trezor

nasıl kovalıyordu onları, aman Tanrım!); bazen de bir bıldırcın veya kaz... Ama önemli olan bir şey vardı: Trezor yanımdan bir adım ayrılmıyordu. Ben nereye gidersem, arkamdan geliyordu. İnanın, banyoya girdiğimde bile yanımda oluyordu! Hatta bir hanımefendinin, Trezor yüzünden uşaklarına beni konuk salonundan çıkarmalarını emrettiği bile oldu. Ne büyük bir olay çıkarmıştım: Kadının pencere camlarını kırmıştım! Bir keresinde de, mevsimlerden yazdı... Şunu söyleyeyim size, çoğu kimsenin görmediği kurak bir yazdı, Havada ne bir bulut ne de bir duman vardı ama yanık kokuyordu, pus vardı, güneş parlaktı, yakıyordu, toz ise fazlasıyla vardı. İnsanlar sıcaktan ağızları açık, kargalar gibi dolaşıyorlardı. Böyle bir havada evde ev kıyafetiyle, kapalı panjurların arkasında oturmaktan sıkıldım; öğlen sıcağı da biraz geçmeye başlamıştı... Evet sayın dostlar, bayan bir komşuma gitmek üzere çıktım evden. Komşumun evi bir versta ötedeydi ve kendisi çok iyi bir insandı. Henüz gençliğinin en güzel yıllarındaydı, görünüş olarak da çekiciydi; ancak kimi zaman huyu değişirdi. Doğrusu, kadınlarda pek o kadar önemli değildir bu; hatta bazen hoşa da gider... Komşumun taşlığının merdivenini çıktım; o anda bu ziyaretimin uygunsuz olduğu duygusuna kapıldım! 'Şimdi Nimfodora Semyonovna kırmızı yabanmersini şurubu ya da soğuk bir şeyler verecektir bana',' diye düşünüyordum, kapının kolunu tutmuştum ki uşakların kaldığı küçük evin köşesinden ayak sesleri, çocuk çığlıkları, haykırışları geldi... Dönüp baktım. Aman Tanrım! İlk anda köpek olduğunu anlayamadığım kocaman, boz bir şeyin bana doğru koştuğunu gördüm: Ağzı alabildiğine açıktı, gözleri kanlıydı, tüyleri dimdik... Daha bir soluk alamamıştım ki, o canavar taşlığa atladı, arka pençelerinin üzerinde yükseldi ve doğrudan göğsüme yapıştı. Nasıl bir şeydi o! Korkudan taş kesilmiş gibi öylece duruyordum. Kolumu bile kaldıramıyordum, aptallaşmış gibiydim... Tam burnumun önünde sivri, uzun, beyaz dişlerden, köpükler içinde kıpkırmızı bir dilden başka bir şey göremiyordum. Ama o anda önümde top gibi siyah bir şey daha yükseldi, benim sevgili Trezor'umdu bu, beni koruyordu; canavarın boğazına sülük gibi yapışmıştı! İri köpek hırlamaya, dişlerini gıcırdatmaya başlamıştı, kendini geri atmaya çalışıyordu... Birden açtım ka-

pıyı, kendimi antrede buldum. Ne yapacağımı bilemeden, bütün bedenimle kapıya yaslanmış, öylece duruyordum; taşlıkta amansız bir boğuşmanın olduğunu duyuyordum. Bağırmaya, yardım istemeye başladım. Evde herkes telaşlandı. Nimfodora Semyonovna saçı başı darmadağınık, koşarak geldi; avluda bağıranlar vardı; tam o anda bir ses duydum: 'Tut, tut, avlu kapısını kapa!' Kapıyı azıcık araladım, dışarıya baktım: Canavar taşlıkta değildi, insanlar ellerini kollarını sallayarak, yerde gördükleri odunu, sopayı, her şeyi kaparak avluda sağa sola deliler dibi koşuyorlardı. Alışılmışın dışında geniş başörtülü bir kadın damdaki pencereden sarkmış, çığlıklar atıyordu: 'Köye! Köye gitti!' Evden çıktım. 'Trezor'um neredeydi?' Ve kurtarıcımı gördüm. Her yeri ısırık, kan içinde avlu kapısından bana doğru topallayarak geliyordu... Sordum avludaki insanlara: 'Ne biçim bir şey bu?' Ama onların avluda telaşlı, heyecanlı sağa sola koşuşmaktan başka bir şey yaptıkları yoktu. Biri cevap verdi: 'Kuduz köpek! Kontun kendisinindir; dünden beri buralarda dolaşıp duruyor.'

Kont bir komşumuz vardı; denizaşırı ülkelerden çok azgın köpekler getirmişti. Birden kanım çekildi, bir yerlerimin ısırılıp ısırılmadığına bakmak için aynaya koştum. Hayır, Tanrı'ya şükürler olsun, bir şeyim yoktu. Ancak doğal olarak yüzüm yemyeşildi. Bu arada Nimfodora Semyonovna kanepede yatıyor, tavuk gibi gıdaklıyordu. Evet, son derece anlaşılır bir durumdu bu: Birincisi sinirleri bozulmuştu, ikincisi duygulanmıştı. Ama bir süre sonra kendine geldi; pek üzgün, hayatta olup olmadığımı sordu. Hayatta olduğumu, Trezor'umun beni kurtardığını söyledim. 'Çok kötü!' dedi. 'Kuduz köpek boğmuştur onu!' Cevap verdim: 'Hayır, boğmadı ama çok kötü yaraladı.' 'Ah,' dedi Nimfodora Semyonovna, 'bu durumda hemen silahla vurup öldürmek gerekir onu!' 'Hayır,' dedim, bunu kabul edemem; iyileştirmeye çalışacağım onu...' O sırada Trezor kapıyı tırmalamaya başladı: Gidip kapıyı açacak oldum. Nimfodora Semyonovna 'Ah,' dedi, 'ne yapıyorsunuz siz? Hepimizi ısırır!' 'Korkmayın,' dedim, zehir o kadar çabuk göstermez etkisini.' 'Ah,' dedi Nimfodora Semyonovna, 'olmaz! Aklınızı yitirmişsiniz siz!' 'Nimfodoracığım,' dedim, 'sakin ol, heyecanlanma...' Birden bağırmaya başladı: 'Gidin buradan, o iğrenç köpeği-

nizi de alıp hemen gidin buradan!' 'Gidiyorum', dedim. 'Hemen!' dedi, 'Şu saniyede! Defol! Haydut herif, bir daha gözüme görüneyim deme. Ne istersen yap ama benim gözüme görünme!' 'Çok güzel efendim,' dedim, 'ancak bir araba verin bana, çünkü bu durumda evime kadar yürüyerek gitmekten korkarım...' Dik dik baktı yüzüme Nimfodora Semyonovna. 'Ne istiyorsa verin ona, kupa arabası istiyorsa kupa arabası, fayton istiyorsa fayton verin... yeter ki bir an önce gitsin buradan. Ah, şu gözlere bakın! Ne korkunç gözler bunlar!' Böyle bağırarak çıktı odadan, karşısına çıkan hizmetçi kıza bir tokat attığını işittim; tekrar fenalaşmıştı. Bana inanıyor musunuz, inanmıyor musunuz bilmiyorum baylar, o günden sonra Nimfodora Semyonovna ile bir daha görüşmedim ama bütün bunların yanına şunu da eklemeden edemeyeceğim: Bu durumdan ötürü dostum Trezor'a ölünceye kadar müteşekkir olmam gerekirdi. Evet, kupa arabasının hazırlanmasını istedim, Trezor'u arabaya yerleştirdim ve evime döndüm. Evde her yanına baktım, yaralarını yıkadım. Düşünüyordum: 'Yarın sabah erken, ortalık aydınlanmadan köye, Yefremey'e götürmeliyim onu.' Yefremey tuhaf şeyler yapan yaşlı bir köylüydü: Suya dualar okurdu... Onun suya yılan salyası akıttığını, sonra hastaya içirdiğini, hastalığı eliyle koymuş gibi çıkarıp aldığını söyleyenler vardı. Ayrıca, Yefremov'un benden kan almasını istemeyi de düşünüyordum: Korkulara karşı çok iyi geliyormuş; ancak elbette kolumdan değil, şahinimden."

Bay Finoplentov çekingen bir tavırla sordu:

"Şahinim dediğiniz neresi oluyor?"

"Bilmiyor musunuz? Tam şurası işte, avcunuzda başparmağınızın yanında, enfiyeyi döktüğünüz yer, tam şurası! Kan almanın en iyi noktası burasıdır. Çünkü siz de kabul edersiniz ki, elde kan damarları çoktur ama kanın en iyi aktığı yer orasıdır. Doktorlar bilmez bunu, oradan kan almayı da beceremezler: O asalakların yapabileceği şey midir bu! Daha çok demircilerin işidir bu. Hem bu işin çok iyi ustaları da vardır! Çelik kalemi koyarlar, çekiçle hafifçe dokundular mı tamamdır! Ben böyle düşünürken dışarıda hava iyice kararmıştı, yatağa girmenin zamanıydı. Yattım, elbette Trezor da yanımdaydı. Ama korkudan mı, odanın boğucu havasından mı, pirelerden ya da kafamdaki düşüncelerden mi... neden,

ne yaptıysam uyuyamıyordum! İçimde anlatamayacağım bir sıkıntı vardı; su içtim, pencereyi açtım, kalkıp gitarla 'kamarinskaya'yı İtalyanların çaldığı gibi çaldım... Hayır! Kendimi odadan dışarı atmak istiyordum... yeterdi artık! Sonunda verdim kararımı: Yastığımı, battaniyemi, çarşafımı alıp bahçeyi geçtim, samanlığa gittim ve orada yattım. Evet, orası çok iyi geldi bana baylar: Sakin, çok sakin bir geceydi; zaman zaman hafif bir esinti bir kadın eli gibi okşuyordu yüzümü; saman kokuyor, düşünsenize, elma ağacında çayır çekirgeleri cızırdıyordu; bir bıldırcın kanat çırpıyordu; otların arasında otururken bu bıldırcının da kendini benim gibi iyi hissettiğini düşünüyordum... Havada çok hoş bir koku vardı; gökyüzünde yıldızlar hafiften ışıyor, pamuk gibi bembeyaz, küçücük bir bulut yavaş yavaş süzülüyordu..."

Öykünün burasında Skvoreviç hapşırdı; arkadaşından hiçbir şeyde geri kalmayan Kinareviç de hapşırdı. Anton Stepanıç gülümseyerek baktı ikisine.

Porfiriy Kapitonıç anlatmayı sürdürdü:

"Evet, yatıyordum ama yine bir türlü uyuyamıyordum. Düşüncelere dalmıştım; daha çok bilgelik üzerine düşünüyordum: Sözgelimi, Prohoriç haklı olarak uyarmıştı beni ve neden böyle olağanüstü şeyler geliyordu başıma? Özellikle, bir şey anlayamadığıma şaşıyordum; bu arada Trezor'cuğum samanların üzerinde uzanmış, uyuyordu: Yaraları çok acıyor olmalıydı. Söyleyeyim size, bir şey daha engeldi uyumama ama inanmayacaksınız bana: Ay! Öylesine kocaman, yusyuvarlak, tam karşımda duruyordu; sanki dosdoğru bana bakıyordu, inanın... hem öyle nobran, öyle ısrarlı... Öyle ki, sonunda dilimi çıkarmıştım ona, evet. 'Neyi merak ediyorsun?' diye düşünüyordum. Arkamı döndüm ona ama bu kez kulağıma uzanıyordu, ensemi aydınlatıyordu, yağmur gibi her yerime değiyordu. Gözlerimi açıyordum, nedir? Her ot sapını, samanların en küçük parçasını, en küçük örümceği ışıtıyordu! Evet, görüyordum! Yapabileceğim bir şey yoktu: Başımı elime dayayıp bakınmaya başladım. Ama o da olmadı: İnanır mısınız, gözlerim tavşan gözü gibi fıldır fıldırdı. Uyku denen şeyin ne olduğunu bilmiyorlarmış gibi açılıp kapanıyorlardı... Bu gözlerimden hiçbir şey kaçamaz gibi geliyordu bana. Samanlığın kapısı ardına kadar açıktı; beş

versta uzaklar görünüyordu: Her şeyi açık seçik görüyordum ama ay aydınlık gecelerde her zaman olduğu gibi değil... Bakıyordum, bakıyordum, gözlerimi kırpıştırmıyordum bile... Ve birden uzakta, çok uzakta bir şey sıçradı gibi geldi bana... Hayal görüyordum sanki. Aradan bir süre geçti: O şey tekrar sıçradı ama şimdi çok daha yakındaydı, sonra daha yakında bir kez daha, daha yakında bir kez daha. 'Neyin nesidir bu?' diye geçirdim içimden. 'Bir tavşan falan mı? Hayır,' diye düşündüm, 'tavşandan büyük bir şey bu.' Yine öyle sıçraya sıçraya çayıra girdi. Çayır ay ışığında beyaz gibi görünüyordu. Çayırın beyazında o şey kocaman bir gölge gibi görünüyordu. Anlaşıldı: Bir hayvan, tilki veya kurttu bu. Bir an yüreğim hop etti... Peki neden korkmuştum? Gece az mı hayvan dolaşırdı etrafta? Ama merakım korkumdan daha büyüktü. Yattığım yerden doğruldum, gözlerimi iri iri açtım ve beni kulaklarıma kadar buzun içine sokmuşlar gibi bir anda bedenim buz kesti, donup kaldım. Neydi? Ne olduğunu Tanrı bilirdi... Gölgenin giderek büyüdüğünü, büyüdüğünü gördüm, demek samanlığa doğru geliyordu... O anda bunun büyük, kocaman başlı bir hayvan olduğunu anladım... Fırtına gibi, mermi gibi hızla geliyordu... Tanrım! Neydi bu? Bir şeyin kokusunu almış gibi birden durdu. Evet, bu o idi, bugünkü kuduz köpek! O idi... evet, o! Kıpırdayamıyordum, bağıramıyordum... Samanlığın kapısına geldi, gözleri parlıyordu, uludu ve doğrudan samanların üzerinden bana doğru koştu.

Ve samanların içinden bir aslan gibi fırladı benim Trezor... Ve ağızları alabildiğine açık, saldırdılar birbirinin üzerine! İkisi birlikte yere düştü! O anda neler oldu, hatırlamıyorum. Hatırladığım sadece, onların arasından çıkıp kendimi bahçeye attığım, koşarak eve gittiğim, yatak odama çıktığımdı! Ne yalan söyleyeyim, neredeyse karyolanın altına girecektim. Ama bahçede nasıl bir koşuşma, hoplama zıplama, boğuşma vardı! Sanırsınız İmparator Napolyon'un doğumgününde en birinci dansçısı dans ediyor... Anlaşılan kuduz köpek benim arkamdan gelmişti. Ama biraz kendime gelir gelmez evi ayağa kaldırdım; herkesin silahlanmasını söyledim, kendi kılıcımla tabancamı aldım. (Doğrusunu söylemek gerekirse bu tabancayı köylülere özgürlük verilmesinden sonra almıştım, anlarsınız ya, ne olur ne olmaz diye... ama adi satıcı aldatmış-

tı beni: Üç kez çekiyordum tetiği, bir kez patlıyordu...) Evet, hepimiz ellerimizde çomaklarla, sırıklarla, sopalarla, fenerlerle topluca samanlığa koştuk. Yaklaşınca seslendik, ses seda yoktu; nihayet girdik samanlığa... Ne görsek beğenirsiniz? Benim zavallı Trezor'um boğazı parçalanmış, ölü, yerde yatıyordu, öteki kuduz canavar ise ortalarda yoktu.

O anda ben, baylar, söyleyeceğim size, hiç utanmadan buzağı gibi uluyarak ağlamaya başladım: Hayatımı iki kez kurtaran Trezor'umun üzerine kapandım, uzun uzun öptüm başını. Ve yaşlı kâhya kadınım Praskovya (o da bizimle birlikte gelmişti) beni kendime getirene kadar öyle kaldım. 'Siz ne yapıyorsunuz Porfiriy Kapitonıç,' dedi, 'bir köpek öldü diye bu kadar üzülmek olur muymuş? Tanrı korusun, bir de üşüteceksiniz! (Çok çabuk üşütürdüm.) Köpeğiniz hayatınızı kurtardıysa, onun anısına ne gerekiyorsa onu yaparız, olur biter!'

Praskovya'ya hak vermemiş olsam da, eve döndüm. Kuduz köpeği ertesi gün garnizondan bir er tüfeğiyle vurdu: Demek onun kaderi de öyleydi: O asker 1812 savaşında madalya almış olsa da, hayatında ilk kez ateş etmişti. İşte başımdan böyle bir doğaüstü olay geçti."

Porfiriy Kapitonıç sustu, piposuna tütün koyuyordu, bizler şaşkın şaşkın birbirimize bakıyorduk.

Bay Finoplentov şöyle başlayacak oldu:

"Evet, hayatta böyle şeyler çok olur, bir ceza..." Ama bu sözcük ağzından çıkınca duraksadı: Çünkü Porfiriy Kapitonıç'ın suratının asıldığını, yanaklarının kızardığını, gözlerinin kısıldığını fark etmişti. "... İnsan bazen öyle yapar..."

Anton Stepanıç araya girdi:

"Ama doğaüstü olayların olabilirliğini, bu tür olayların günlük yaşamımızda yer alabileceğini kabul edersek, bu durumda mantığın ne önemi kalır?"

Hiçbirimiz bu soruya verebileceğimiz bir cevap bulamadık... Daha önce olduğu gibi yine şaşkındık.

Bıldırcın

(Перепелка)

Size şimdi anlatacağım olayı yaşadığımda on yaşındaydım.

Olay yazın oldu. O sıralar babamla Rusya'nın güneyinde çiftliğimizdeydik. Çiftliğin çevresi birkaç versta bozkırdı. Yakınlarda ne bir orman, ne bir nehir vardı. Pek derin olmayan, çalılık çukurlar dümdüz bozkırı yer yer, yeşil yılanlar gibi kesiyorlardı. Bu çukurların dibinde su vardı; bazılarının dibinde ise, suyu gözyaşı gibi berrak kaynaklar. O kaynaklara patikalar iniyordu ve suyun hemen yanında, çamurda kuşların, küçük hayvanların ayak izleri doluydu.

Babam tutkulu bir avcıydı; çiftlikte yapacağı bir işi yoksa, hava da güzelse, tüfeğini alır, av torbasını sırtına atar, eski dostu Trezor'a seslenir, keklik, bıldırcın avlamaya giderdi. Tavşanlara dönüp bakmaz, onları tazıcı dediği avcıların köpeklerine bırakırdı. Bizim orada, sonbaharda görünen çullukları saymazsak, başka av hayvanı pek yoktu. Ama keklik ve bıldırcın boldu, özellikle de keklik. Çukurların yakınlarında kuru toz kaplı yerlerde eşelenirlerdi. Yaşlı Trezor hemen ferma durur, bu arada kuyruğu titrer, alnında derisi kat kat olurdu; babamın yüzü bembeyaz kesilirdi, yavaşça tüfeğinin tetiğini kurardı. Babam ava giderken sık sık yanına beni de alırdı... Benim için büyük bir mutluluktu bu! Pantolonumun paçalarını baldırıma kadar kıvırırdım, mataramı omzuma asardım, bir avcı hayal ederdim kendimi! Alnım boncuk bon-

cuk terlerdi, küçük taşlar girerdi çizmelerimin içine ama yorgunluk hissetmezdim ve babamdan geri kalmazdım. Tüfek patladığında, bir kuş düştüğünde her seferinde oraya koşardım, hatta çığlıklar atardım, öylesine sevinirdim! Yaralı kuş ya otların üzerinde ya da Trezor'un dişleri arasında çırpınırdı, kanat çırpardı... kanı akardı ama ben yine de neşelenirdim, herhangi bir acıma hissetmezdim. Tüfekle kendim ateş etmek, keklikleri, bıldırcınları kendim vurmuş olmak için neler vermezdim! Ama babam yirmi yaşından önce tüfeğimin olmayacağını, o zaman bana tek namlulu bir tüfek alacağını, yalnızca çayırkuşlarına ateş etmeme izin vereceğini söylemişti. Çayırkuşu çoktu; havaların güzel, güneşli olduğu kimi günler onlarcası aydınlık havada dönüp durur, çıngıraklar gibi çıngırdayarak gökyüzüne doğru yükselir, yükselirlerdi... Gelecekteki avlarım gözüyle bakardım onlara, omzumda tüfek niyetine taşıdığım sopayı tüfek gibi doğrulturdum... Hep birlikte ansızın otların üzerine inmeden önce, yerden iki üç arşın yukarıda havada durup titreştiklerinde vurmak çok kolaydı onları. Kimi zaman uzakta anızlık tarlalarda, yeşilliklerde kazlar oluyordu; işte öyle iri bir kuş vurmak istiyordum; ondan sonra ölsem gam yemezdim... Babama gösteriyordum kazları ama o her seferinde kazların ihtiyatlı kuşlar olduğunu, insanların yaklaştığını görünce uzaklaştıklarını söylerdi. Ama bir gün, yerde, yaralı olduğu için sürüden ayrıldığını düşündüğü yalnız bir kaza belli etmeden yaklaşmayı denedi. Trezor'a arkasından gelmesini, bana da yerimden kıpırdamamamı söyledi. Tüfeğini doldurdu, Trezor'a bir kez daha döndü, hatta parmağını salladı ona, fısıldayarak komut verdi: "Arkamdan gel! Arkamdan gel!" Ve öne iyice eğilip, kaza doğru doğrudan değil, yana doğru yürüdü. Trezor ise iyice yere yapışıp, bacaklarını çok tuhaf bir biçimde iki yana genişçe açarak yürümeye başladı. Kuyruğunu bacaklarının arasına sıkıştırmıştı, dudağını ısırıyordu. Tutamadım kendimi, ben de, neredeyse sürünerek babamla Trezor'un arkasından yürüdüm. Ama üç yüz adımdan fazla yaklaşmamıza izin vermedi kaz; önce koşarak uzaklaştı, sonra kanatlarını çırptı, uçmaya başladı. Babam arkasından ateş etti, baktı arkasından... Trezor koşarak öne geçti, o da baktı... Ben de baktım... ve nasıl utandım! Biraz ağırdan alsaydı sanki saçmalar kesin yetişeceklerdi ona!

Gene bir Petrov Günü babamla ava gitmiştik. O mevsimde genç keklikler henüz küçük olurlar; babam onlara ateş etmek istemiyordu, bu yüzden çavdar tarlasının yanındaki bıldırcının her zaman çok olduğu meşeliğe gittik. Meşeliğin otunun kesilmesi hiç kolay değildi... bu yüzden oranın otları uzun süre dokunulmadan kalırdı. Çok çeşitli çiçekler vardı orada: Turna nohutları, yoncalar, çançiçekleri, unutmabeniler, tarla karanfilleri. Ablam veya oda hizmetçisi kızla oraya gittiğimde her zaman kucak dolusu çiçek toplardım; babamla gittiğimde ise çiçek koparmazdım: Bunu bir avcıya yakıştıramazdım.

Trezor birden ferma durdu; babam seslendi ona: "Yakala!" ve Trezor'un tam burnunun dibinden bir bıldırcın kalktı, havalandı. Ama kuş çok tuhaf, takla atarak uçuyordu; bir süre öyle uçtuktan sonra yere düştü. Sanki yaralıydı ya da kanadı kırıktı. Trezor arkasından hızla koşmaya başladı... Kuş gerektiği gibi, normal uçtuğunda Trezor'un yapmadığı bir şeydi bu. Babam ateş bile edememişti, saçmaların köpeğe geleceğinden korkmuştu. Ve birden, baktım: Trezor durdu... hop, kaptı! Bir bıldırcın vardı ağzında, babama getirdi onu. Babam bıldırcını aldı, avcunda karnı yukarıda tuttu. Hemen babamın yanına koştum. "Yaralı mı babacığım?" diye sordum. "Hayır," dedi babam, yaralı değil ama yavrularının olduğu yuvası bu yakınlarda bir yerde olmalı; köpeğin onu kolayca yakalayacağını düşünmesi için yaralıymış taklidi yaptı." "Neden yaptı bunu?" diye sordum. "Köpeği yavrularından uzaklaştırmak için. Sonra düzgün uçacaktı. Ama bu kez hesapta yanıldı; çok yaralıymış gibi taklit yaptı ve Trezor yakaladı onu." "Yani yaralı değil mi?" diye sordum. "Hayır... ama ölecek... Trezor galiba dişlerinin arazında fazla sıktı onu." Yaklaşıp baktım bıldırcına. Babamın avcunda kıpırdamadan, başı yana sarkmış yatıyor ve yandan kahverengi tek gözüyle bana bakıyordu. Birden çok acıdım bu bıldırcına! Öyle bakarken şöyle düşünüyormuş gibi geldi bana: "Neden ölmem gerekiyor? Neden? Öyle ya, görevimi yaptım; yavrularımı kurtarmaya, köpeği uzaklaştırmaya çalıştım; gelgelelim, yakalandım! Çok şanssızım! Hiç de hakça değil bu! Haksızlık!"

"Babacığım!" dedim, "öyle ama, belki ölmez..." Bıldırcının küçücük başını okşamak istedim. Babam şöyle dedi: "Hayır! Göre-

ceksin, şimdi bacaklarını uzatacak, titremeye başlayacak ve gözlerini kapayacak." Babamın dediği gibi de oldu. Gözleri kapanınca ağlamaya başladım. Gülerek sordu bana babam: "Neden ağlıyorsun?" "Acıdım ona," dedim, görevini yaptı ama öldürdüler onu! Haksızlık bu!" Babam cevap verdi: "Kurnazlık yapmaya kalktı ama Trezor daha kurnaz çıktı." "Hain Trezor!" diye geçirdim içimden... Bu kez babam bile iyi biri değilmiş gibi geldi bana. Düşünüyordum: "Kurnazlık neresinde bunun? Yavrularına olan sevgisiydi söz konusu, kurnazlık falan değil! Yavrularını kurtarması için kurnazlık yapması gerekiyorduysa, Trezor'un da onu yakalamaması gerekirdi!" Babam bıldırcını av çantasına koyacak oldu ama onu bana vermesini istedim babamdan, dikkatlice iki avcuma aldım yaralı bıldırcını, kendine gelecek mi diye... üfledim ona. Ama hiç kıpırdamadı. Babam "Boşuna uğraşma," dedi, canlandıramazsın onu, baksana, başı sarktı." Yavaşça gagasından tutarak başını hafifçe kaldırdım ama elimi çeker çekmez tekrar düştü başı. Babam sordu bana: "Çok mu acıyorsun ona?" Karşılık olarak bu kez ben sordum babama: "Yavrularını kim besleyecek şimdi?" Babam uzun uzun baktı yüzüme. "Sen bunu merak etme," dedi, "erkek bıldırcın, babaları besler onları." Ekledi: "Görüyor musun, Trezor tekrar ferma durdu... Yuva orada olmasın? Evet, yavruların olduğu yuva orada."

Gerçekten de... Trezor'un iki adım önünde yerde, birbirine sokulmuş, yan yana dört yavru yatıyordu. Birbirine sıkıca sokulmuş, başlarını uzatmışlardı, hep birden sık sık soluyor... sanki titriyorlardı! Tüyleri henüz çıkmamıştı, kuyrukları kısacıktı. Avazım çıktığınca bağırdım: "Baba! baba! Trezor'u geri çağır! Yoksa yavruları da öldürecek!"

Babam Trezor'a seslendi ve biraz kenara çekilip sabah kahvaltısını yapmak için bir fidanın altına oturdu. Ben yuvanın yanından ayrılmadım, canım kahvaltı yapmak istemiyordu. Temiz bir mendil çıkardım, bıldırcını mendile koydum... "Bakın yetim yavrular, işte anneniz burada! Sizler için kendini feda etti!" Yavrular, daha önce olduğu gibi, yine bedenleri sarsılarak sık soluyorlardı. Sonra babamın yanına gittim. Sordum ona: "Bu bıldırcını bana verir misin?" "Elbette," dedi babam. "Peki ama ne yapacaksın onu?" "Gö-

meceğim!" "Gömecek misin?!" "Evet, yuvasının yanına gömeceğim. Bıçağını verir misin bana? Bir mezar kazacağım bu bıldırcına." Babam şaşırdı. "Yavruları annelerinin mezarını ziyaret etsinler diye mi?" diye sordu. "Hayır," dedim, "öyle... öyle olsun istiyorum. Anne bıldırcının orada, yuvasının yanında yatmaktan hoşlanacağını düşünüyorum!" Babam bir şey söylemedi, çıkarıp verdi bana bıçağını. Çabucak küçük bir çukur kazdım. Bıldırcını küçücük göğsünden öptüm, onu çukurun içine yerleştirdim, üzerini toprakla örttüm. Sonra aynı bıçakla küçük iki dal kestim, dalların kabuklarını soydum, haç gibi tutup ot saplarıyla bağladım ve bıldırcının mezarının üzerine diktim. Biraz sonra babamla ayrıldık oradan ama ben sürekli dönüp oraya bakıyordum... Haç beyaz olduğu için uzaktan görünüyordu.

O gece bir rüya gördüm: Sözde gökyüzündeyim ve... ne gördüm? Benim bıldırcın büyük bir bulutun üzerinde oturuyordu ama mezarının üzerindeki haç gibi o da bembeyazdı! Başında altın, küçük bir taç vardı, bu taç ona çocukları için canını vermesinin karşılığı olarak armağan edilmişti!

Beş gün sonra babamla tekrar aynı yere gittik. Hafif sararmış olsa da, devrilmemiş haçtan bulabildim mezarı. Ama yuva boştu, yavrulardan iz yoktu. Babam ihtiyarın, yani babalarının onları başka bir yere taşıdığına inandırdı beni ve ben birkaç adım atmıştım ki, çalılıktan yaşlı bir bıldırcın kalktı; babam ateş etmedi... O anda şöyle geçirdim içimden: "Evet! Babam çok iyi biri!"

Ama şaşırtıcı olan şuydu: O günden sonra av tutkum yok oldu ve babamın bana söz verdiği tek namlulu av tüfeğini ne zaman hediye edeceğini artık düşünmüyordum bile! Büyüyünce ben de tüfek kullanmaya başladım; ne var ki, gerçek bir avcı hiçbir zaman olmadım. Bunun bir nedeni daha var.

Bir gün iki arkadaş, bıldırcın avına çıkmıştık. Yavruların olduğu bir yuva gördük. Anne bıldırcın kalktı, gidiyordu, arkasından ateş ettik ve vurduk onu ama düşmedi, genç yavrularıyla birlikte uçmaya devam etti. Arkalarından gitmek istiyordum ama arkadaşım şöyle dedi: "En iyisi buraya çömelip, onları yanımıza çağırmak... hepsi hemen geri geleceklerdir." Arkadaşım tıpkı bıldırcınlar gibi, çok güzel ıslık çalabiliyordu. Çömeldik, arkadaşım ıslık çalmaya

başladı. Ve gerçekten de: Önce genç bir yavru karşılık verdi, sonra bir başkası; sonra ana bıldırcının çok yakınımızda gıdakladığını duyduk. Başımı kaldırıp baktım, onun otların arasından bize doğru pek aceleci, telaşlı gelmekte olduğunu gördüm, göğsü boydan boya kan içindeydi! Anlaşılan, ana kalbi sabredememişti! O anda çok acımasız, insafsız biri olduğumu düşündüm! Ayağa kalkıp el çırptım... Bıldırcın hemen uçup gitti, genç yavruları da sustular. Arkadaşım kızdı bana; deli olduğumu söyledi... "Bütün avı mahvettin!"

Ama o günden sonra öldürmek, kan dökmek benim için her gün biraz daha ağırlaştı.

Eski Portreler

(Старые Портреты)

Bundan yıllarca önce bizim köye kırk vesta ötede annemin, emekli muhafız çavuşu ve oldukça zengin amcası Aleksey Sergeiç Telegin, Suhodol'daki babadan kalma çiftliğinde yaşıyordu. Çiftlikten hemen hiç çıkmıyor, bir yere gitmiyor, bu yüzden bize de gelmiyordu ama kendisine saygılarımı sunmam için yılda iki kez (önceleri mürebbimle, daha sonraları yalnız) Suhodol'a gönderiyorlardı beni. Aleksey Sergeiç her zaman güler yüzle karşılıyordu beni, iki-üç veya dört gün konuğu oluyordum. Artık yaşlanmış olarak görüyordum onu; hatırlıyorum, ona ilk kez on iki yıl önce gitmiştim ve o zamanlar yetmişini geçmişti. İmparatoriçe Elizabeth zamanında, onun çariçeliğinin son yılında doğmuştu. Karısı Malanya Pavlovna ile yalnız yaşıyordu; Malanya Pavlovna ondan on yaş küçüktü. İki kızları olmuştu ama ikisi de evleneli çok oluyordu ve Suhodol'a çok seyrek geliyorlardı. Kızlarla anne babanın arası bozuktu, görüşmüyorlardı, Aleksey Sergeiç onların adını bile anmıyordu.

Eski asilzade evlerini andıran o eski bozkır evini şimdiki gibi hatırlıyorum. Yüzyılımızın başlarında inanılmaz kalın çam kerestelerinden yapılmış (bu keresteler o zamanlar Jizdra çam ormanlarından getiriliyormuş, şimdilerde öyle keresteler yok!), önünde kocaman çıkmasıyla, tek katlı, çok geniş, çok odalı duvarların-

da (anlaşılacağı üzere, odaların sıcak olması için) küçük pencereler olan küçük bir evdi. Çalışmalar öyle gerektirdiği için (daha doğrusu, o zaman öyle gerektirdiği için) bey evi dört bir yandan uşakların evleriyle kuşatılmıştı ve önünde pek güzel meyve ağaçlarının, bol sulu elma, çekirdeksiz armut ağaçlarının olduğu küçük bir bahçe vardı; on versta uzağa kadar her yan dümdüz, siyah toprak, bozkırdı. Tek bir yükselti, ne bir ağaç, ne çan kulesi vardı; ancak bazı yerlerde kanatları delik yel değirmenleri göze çarpıyordu, o kadar. Suhodol böyle bir yerdi işte! Evin içinde odalar sıradan, basit mobilyalarla doluydu; salonun penceresinin önünde dikili, yol kenarındaki menzil taşlarını andıran taşın alışılmadık bir görünümü vardı; taşın üzerinde şöyle yazıyordu: "Bu salonun etrafını 68 kez dolaşırsan bir versta yol yürümüş olursun; konuk salonunun uzak köşesinden bilardo masasının sağ köşesine 87 kez gidip gelirsen gene bir versta yol yürümüş olursun," vesaire. Ama bu eve ilk kez gelen konuğu en çok şaşırtan, duvarlarda asılı, çoğunluğu "İtalyan ustaların eseri" denen cinsinden tabloların fazlalığıydı: Tabloların hepsi mitolojiyle, dinle ilgili acayip tablolardı. Ancak, hepsi o kadar kararmışlar, eğilip bükülmüşler, bozulmuşlardı ki, yalnızca nokta nokta cilt rengi yerler, görünmeyen beden üzerinde dalgalı, kırmızı kumaş parçalar ya da havada asılı gibi duran bir kemer, mavi yapraklı dağınık bir ağaç, göğüs kemiği çorba tasının kenarı gibi dışarı fırlamış bir peri, ortadan kesilmiş, siyah çekirdekleri görünen bir karpuz, bir atın başının üzerinde kalemli bir sarık görünüyor ya da ansızın bir havarinin parmakları dimdik, baldırı adaleli kocaman bacağı çıkıyordu ortaya. Konuk salonunun başköşesinde Lampi'nin[1] ünlü resminin kopyası, II. Katerina'nın tam boy bir resmi vardı. Ev sahibinin en çok değer verdiği, saygı duyduğu resmin bu olduğunu söylemek mümkündü. Tavandan bronz çerçeveli, çok küçük, çok tozlu cam avizeler sarkıyordu.

Aleksery Sergeiç kısa boylu, göbekli, yüzü tek renk, tombul ama sevimli, dudakları sarkık, yüksek kaşlarının altında ufak gözleri canlı, ufak tefek bir ihtiyardı. Seyrek saçlarını ensesinde toplardı:

1 Johan Baptist Lampi (1751-1830) Avusturyalı portre sanatçısı. Ünlü II. Katerina portresi Ermitaj Müzesi'ndedir – ç.n.

1812'den sonra saçlarını pudralamayı bırakmıştı.[2] Aleksey Sergeiç'in üzerinde her zaman aynı kıyafet oluyordu: Omuzlarına düşen üç yakalıklı gri bir "redingot", çizgili bir yelek, güderi bir pantolon ve kalp biçiminde süslemeleri olan, konçlarının üstü püsküllü koyu kırmızı maroken çizmeler, kol manşetleri, yeleğinin her iki cebinde birer altın köstek... Sağ elinde genelde, İspanyol tütünü bulunan emaye bir tütün tabakası olurdu, sol eliyle ise uzun süre kullanılmaktan aşınmış gümüş bastonunun topuna yaslanırdı. Aleksey Sergeiç burnundan konuşurdu, kibardı, her zaman sevecen ama sanki biraz yukarıdan bakarak, mağrur bir tavırla gülümserdi. Gülmesi de sevecen, boncuk gibi inceydi. II. Katerina zamanına özgü aşırı bir kibarlığı, güler yüzlülüğü vardı; el kol hareketleri de II. Katerina zamanına özgü yavaş ve yumuşaktı. Bacakları güçsüz olduğu için yürüyemiyordu, bir koltuktan ötekine çabuk adımlarla koşarak geçiyor, yumuşak bir yastık gibi (düşercesine) hemen oturuveriyordu.

Söylediğim gibi, Aleksey Sergeiç bir yere çıkmıyordu, insanlarla bir arada olmaktan hoşlansa da (konuşkan biriydi çünkü) komşularıyla az görüşüyordu. Evet, evine gelip gideni çoktu: Hepsi yoksul, çoğu zaman efendisinin eskisi kaftanlı, ceketli küçük asilzade Nikanor Nikanorıçlar, Savasten Savasteniçler, Fetulıçlar, Miheiçler... ve basma entarili, omuzlarında siyah atkılarla, ellerinde sıkı tuttukları yün örgülü küçük çantalarıyla, yoksul kadın aristokrat birtakım Avdotiya Savişniler, Pelageya Mironovnalar; kadınlar bölümüne sığınmış sade birtakım Fekluşacıklar, Arinkacıklar... Aleksey Sergeiç'in yemek masasında hiçbir zaman on beş kişiden az kişi olmuyordu... Öylesine konukseverdi! Öte yandan, bu sığıntıların arasında özellikle ikisi dikkati çekiyordu: Yanus ya da İkiyüzlü lakabıyla[3] Danimarkalı bir cüce (onun Yahudi kökenli olduğunu söyleyenler de vardı), bir de geçmişin âdetleriyle aklını bozmuş Prens L... Cüce Yanus o zamanlara özgü yaşam biçiminde efendileri için hiç de bir eğlence nedeni veya palyaço değildi. Tersine, sü-

2 II. Katerina zamanında moda olan asilzadelerin pudralı peruk kullanmaları veya saçlarını pudralamaları 1801'de I. Aleksandr zamanında kaldırılmıştı – ç.n.

3 Eski Roma mitolojisinde (biri geçmişe, diğeri geleceğe bakan) iki yüzü olan kutsal yaratık – ç.n.

rekli susuyordu, sert ve soğuk bir duruşu vardı, birisi ona bir soru sorduğunda kaşlarını çatıyor, dişlerini gıcırdatıyordu. Aleksey Sergeiç "filozof" diyordu ona, hatta kendisine saygı duyuyordu... Yemek masasında ev sahiplerinden, konuklardan sonra yemek önce ona veriliyordu. Şöyle diyordu Aleksey Sergeiç: "Tanrı ezik yaratmış onu, böyle olmasını uygun görmüş ama benim haddim değildir onu incitmek." Bir gün sormuştum Aleksey Sergeiç'e: "Neden filozof oluyor?" (Yanus bana karşı çok soğuktu; yanına yaklaştığımda hemen hırlamaya başlıyor, "Çekil başımdan, benden uzak dur!" diye homurdanıyordu.) Cevap vermişti Aleksey Sergeiç: "Ne diyorsun sen! Filozof değil de nedir o? Görmüyor musun yavrucuğum, ne güzel susuyor!" "Peki, neden ikiyüzlü oluyor?" "Çünkü yavrucuğum, görünürde bir yüzü var, şöyle bir bak, kararını ver... öteki, gerçek yüzünü saklıyor ve sakladığı o yüzünü tek ben biliyorum ve bunun için de seviyorum onu... Çünkü o yüzü iyidir. Sözgelimi, herkes bakıyor ona ama o yüzünü göremiyor... oysa ben bir şey söylemese de görüyorum: Bir şey için suçluyor beni; çünkü sert bir insandır! Ve her zaman dikkatlidir! Öyle işte, yavrum! Sen anlayamazsın ama inan sen bu ihtiyara!" İkiyüzlü Yanus'un geçmişini, nereden geldiğini, Aleksey Sergeiç'in evine nasıl düştüğünü kimse bilmiyordu ama Prens L.'nin hikâyesini herkes çok iyi biliyordu. Varlıklı, tanınmış bir ailedendi, yirmi iki yaşında muhafız alayında görevli olarak Petersburg'a gelmişti. Sarayda ilk kabul töreninde İmparatoriçe Katerina'nın dikkatini çekmiş, onun karşısında durup yelpazesiyle göstermiş onu, yanındaki Adam Vasilyeviç'e[4] dönüp "Ne güzel bir çocuk!" demiş. "Gerçek bir taşbebek gibi!" Zavallı çocuğun kanı tepesine çıkmış; eve dönünce arabasını hazırlamalarını söylemiş, Kutsal Anna Nişanı'nı takıp arabasıyla Petersburg sokaklarında dolaşmaya başlamış; kendini pek büyük biri gibi görüyormuş. Kenara çekilip arabasına yol vermeyenler olursa bağırarak sesleniyormuş arabacısına: "Kenara çekilmeyenleri ez geç!" Onun bu yaptığı hemen en yüksek makama haber verilmiş; iki kardeşine onun bir deli olduğunun bildirilmesi ve kardeşlerine teslim edilmesi emri çıkmış! Kardeşleri hiç vakit kay-

4 Adam Vasilyeviç Olsufyev (1721-1784) Senatör, dışişleri görevlisi, II. Katerina'nın sekreteri – ç.n.

betmeden alıp köye götürmüşler onu, zincire vurmuşlar. Malına konmak isteyen kardeşleri zavallı kendine geldikten, toparlandıktan sonra bile serbest bırakmamışlar onu ve aklını gerçekten yitirinceye kadar kapalı tutmuşlar. Ama kardeşlerinin bu canavarlığı yaramamış onlara: Prens L. kardeşlerinden çok yaşamış ve uzun sıkıntılardan sonra, uzaktan akrabası Aleksey Sergeiç'in evine yerleşmiş. Saçları tamamen dökülmüş, ince burnu uzun, mavi gözleri patlak, şişman biriydi. Artık doğru dürüst konuşamıyordu, anlaşılamayan bir şeyler mırıldanıyordu, o kadar, ama eski Rus halk şarkılarını, yaşlılığının derinlerinde sakladığı gümüş gibi taze sesiyle, şarkıyı söylerken her sözcüğü olanca berraklığıyla telaffuz ederek çok güzel söylüyordu. Bazen tuhaf bir öfkeye kapılıyordu sanki; o zaman korkunç oluyordu: Bir köşeye çekiliyor, yüzü duvara dönük, ayakta duruyor; dazlak ve kıpkırmızı kafası kırmızı ensesine kadar terliyor, öfkeli kahkahalar atarak, ayaklarını yere vurarak birilerinin (herhalde kardeşlerinin) cezalandırılmasını istiyordu. Gülmekten tıkanır gibi olarak, öksürerek hırlıyordu: "Vur! İndir kırbacı, acıma, vur, vur, vur gaddarlara, bana çektirenlere! İşte böyle! İşte böyle!" Ölürken çok şaşırtmış, korkutmuştu Aleksey Sergeiç'i. Yüzü bembeyaz, sessizce girmiş odasına, yerlere kadar eğilerek önce onu evine aldığı, yedirip içirdiği için teşekkür etmiş, sonra ondan papaz çağırmasını istemiş; çünkü ona ölümünün geldiğini söylemiş, (görmüş ölümünü) ve herkesle vedalaşmak, rahatlamak istiyormuş. Onun ilk kez doğru dürüst konuştuğunu gören Aleksey Sergeiç şaşkınlık içinde "Ölümünü mü gördün? Nasıl bir şeydi? Elinde tırpan var mıydı?" diye mırıldanmış. Prens L. cevap vermiş: "Hayır, bluzlu, sade, yaşlı bir kadındı ama alnında gözkapağı olmayan bir gözü vardı." Ve prens L. ertesi gün gerçekten de, yapılması gereken her şeyi nasıl olması gerekiyorsa öyle, akıllıca yaptıktan, herkesle vedalaştıktan sonra ölmüş. Aleksey Sergeiç kimi zaman şöyle mırıldanıyordu: "İşte öyle, dediği gibi de öldü!" Evet, böyle bir olay geçmişti başından...

Şimdi başa dönelim. Daha önce söylediğim gibi, komşularıyla arası iyi değildi Akeksey Sergeiç'in; komşuları da onu sevmiyorlardı; tuhaf, kendini beğenmiş, insanlarla alay eden, hatta otorite tanımayan biri olduğunu söylüyorlar, hatta onun otorite tanımayan

bir mason olduğunu (elbette bu sözcüğün anlamını bilmeden) iddia ediyorlardı. Komşular bir bakıma haklıydılar: Aleksey Sergeiç devlet yetkilileriyle, mahkemelerle hiçbir ilgisi olmadan, neredeyse yetmiş yıl Suhodol'dan hiç çıkmadan yaşamıştı. "Mahkeme suçlular için, komutan asker için vardır," diyordu, "oysa ben, Tanrı'ya şükür, ne bir haydutum, ne de bir asker." Aleksey Sergeiç gerçekten de biraz tuhaf ama yürekli biriydi. Onunla ilgili bir şeyler anlatacağım size.

Onun (Aleksey Sergeiç için böyle yeni bir ifade kullanmak mümkünse) politik düşünceleri konusunda hiçbir zaman kesin bir bilgim olmamıştı. Kendisi bir toprak sahibi olmaktan çok, bir aristokrattı. Tanrı ona "ailesinin adını yaşatacak" bir vâris, erkek bir evlat vermediği için üzülürdü. Odasının duvarında altın çerçevede Teleginler ailesinin çok dallı, elma şeklinde yuvarlakların çok olduğu soyağacı asılıydı. "Bizler, Teleginler ailesi çok eski, köklü bir soydan gelmekteyiz," derdi. "Hiçbirimiz bekleme odalarında sürünmemişizdir, kimsenin önünde eğilmemişizdir, geri çekilmemişizdir, kimsenin ekmeğini yememişizdir, devletten maaş dilenmemişizdir, Moskova'ya gitmemişizdir, Petersburg'da entrikalar çevirmemişizdir; her birimiz kendi yuvasında, toprağında adam gibi, efendi gibi yaşamıştır! Gerçi ben muhafız alayında görev yaptım ama şükürler olsun, çok kısa bir süre..." Aleksey Sergeiç geçmiş günleri özlüyordu. "O zamanlar serbestlik vardı, inan bana, her şey güzeldi! Ama bin sekiz yüz yılından sonra (neden özellikle o yıldan sonra olduğunu kendi de bilmiyordu) kardeşçağızıma söyleyeyim, savaşlar, askerlik başladı... Subaylar başlarına horoz kuyruğundan takkeler geçiriyor, kendileri de horozlara benziyor; boğazlarını sıkı sıkı sarıyor... hırıldıyorlar, gözleri yuvalarından uğruyor... nasıl hırlıyorlar! Bir gün bir polis onbaşısı gelmişti bana: "Sizi görmeye geldim efendim... (Nasıl şaşırttı beni!) Bir işim düştü size." Şöyle dedim ona: "Beyefendi, önce çengelini çıkarıp yakanı aç. Yoksa hapşıracaksın! Ah, durumunu görmüyor musun? Ne durumda olduğunun farkında değil misin? Boğulacaksın! Sonra sor soracağını!" Çok da içiyorlar bu askerler, çok! Genelde Tsimlyanski şarabı içmelerini öneririm onlara ben; çünkü Tsimlyanski şarabı da ötekiler gibidir; boğazlarından aşağı kolay-

ca iner... farkı anlayamazlar. Bir de şu var: Enfiye çekiyorlar, tütün içiyorlar. Bir asker geliyor yanına, bakıyorsun bıyığında, dudağında tütünler var... burun deliklerinden, ağzından, hatta kulaklarından duman fışkırıyor ve bir kahraman olduğunu sanıyor! İşte böyle dostlarım... Biri senatördür, bir başkası yöneticidir ama onların ağzında da tütün vardır ve kendilerini akıllı sanırlar!"

Aleksey Sergeç'in tütüne tahammülü yoktu, ayrıca köpeklere, özellikle küçüklerine... "Evet, sen Fransız'san kendine bir fino al: Sen koşarsın, sağa sola zıplarsın, kuyruğunu kaldırıp o da seninle birlikte koşar, zıplar... ama biz Ruslara yakışır mı bu?" Aleksey Sergeiç çok temiz, titizdi, zor beğenen bir insandı. İmparatoriçe Katerina'dan heyecanlanarak (kitaplardan alınma edebi deyişle), yücelterek söz ederdi: "Yarı tanrıdır kendisi, bir insan değil!" Lampi'nin yaptığı portresini saygıyla göstererek eklerdi: "Şu gülümseyişe bakarsan onun bir yarı tanrıça olduğunu anlarsın beyefendiciğim! Sürekli bu gülümsemeyi görebildiğim için çok mutlu bir hayatım oldu benim ve yeri her zaman kalbimde olacaktır!" Ve sonra Katerina'nın yaşamıyla ilgili, hiçbir yerde okumadığım, duymadığım şeyler anlatmaya başlardı. İşte onlardan biri şuydu: Aleksey Sergeiç büyük Çariçe'nin zayıflığıyla ilgili en küçük bir imaya izin vermezdi. Hemen yükseltirdi sesini: "Ne demek oluyor bu? Herhangi bir insandan söz ediyormuş gibi nasıl böyle söz edebilirsiniz ondan?" Bir gün tuvalet masasının önünde oturmuş, sabah tuvaletini yapıyormuş, saçlarının taranmasını emretmiş... Ne olmuş dersiniz? *Kamerfrau*[5] saçlarını tararken taraktan elektrik kıvılcımları dökülmeye başlamış! Çariçe bunun üzerine nöbetçi hekim Rogerson'un[6] gelmesini emretmiş. Hekime şöyle demiş: "Bazı davranışlarım nedeniyle beni eleştirdiklerini biliyorum; peki, şu elektrik kıvılcımlarını görüyor musun? Peki sen bir hekim olarak, durumum, yapım böyleyse, beni eleştirenlerin haksız olduklarını, bana saygılı olmaları gerektiğini söyleyebilirsin!" Bir olay daha hiç silinmemişti Aleksey Sergeiç'in belleğinden. Bir gün sarayın içinde nöbetçi kulübesindeymiş, o zaman daha on altı yaşındaymış. Bak-

5 (Alm.) *Kammerfrau* sözcüğünden: İmparatoriçenin oda hizmetçisi kadın – ç.n.

6 İvan Samoyloviç Rogerson (1741-1823) II. Katerina'nın İskoçyalı başhekimi. 1765-1816 yılları arasında Rusya'da kaldı. Petersburg'da sarayın başhekimiydi – ç.n.

mış, imparatoriçe önünden geçiyor, hemen selam durmuş... Aleksey Sergeiç yine duygulanarak yükseltiyordu sesini: "Beni görünce... yaşımın küçük olduğuna, selamıma gülümsedi, öpmem için elini uzattı bana ve yanağımı okşadı, adımı, nereli olduğumu, soyadımı sordu, sonra da... (böyle derken her zaman susuyordu yaşlı adam) anneme selamını, benim gibi iyi bir çocuk yetiştirdiği için teşekkürlerini söylememi emretti. O anda yerde miydim, bulutların üzerinde mi bilmiyordum. Çariçe bir anda kaybolmuştu... ama o anı unutamam!" Aleksey Sergeiç'e birçok kez, eski zamanlarla, eski insanlarla, imparatoriçenin çevresindeki görevlilerle ilgili sorular sormayı denedim... Ama çoğu zaman bana cevap vermek istemiyordu. "Eski zamanlardan konuşmaya ne gerek var?" diyordu... "Kendini üzmekten başka bir şeye yaramaz: Eh işte, o zamanlar delikanlıydım, şimdi ise son birkaç diş kaldı ağzımda. Ama gene de iyiydi o zamanlar... Geçti artık! O zamanın insanlarına gelince, bazıları için ne dersin? Suda bir kabarcığın çıktığını gördüğün oldu mu hiç? Patlamadığı sürece ne güzel renkler vardır üzerinde! Kırmızı, sarı, mavi... Açıkça şöyle diyebilirsin: Gökkuşağı veya elmas! Ne var ki, hemen patlayacaktır, bir iz kalmayacaktır ondan. Eskinin insanları da öyleydi işte."

Bir gün sordum ona:

"Peki ya Patyomkin?"

Aleksey Sergeiç ciddi, mağrur bir tavır takındı.

"Patyomkin, Grigori Aleksandroviç bir devlet adamı, bir din âlimi, Katerina'nın yetiştirmesi, evladıydı, böyle demek gerekir... Neyse, kapatalım bu konuyu delikanlı!"

Aleksey Sergeiç çok dindar biriydi, onun için zor da olsa, kiliseye düzenli giderdi. Batıl inançları yoktu. Kötü alametlerle, işaretlerle alay eder, göz değmesine, uğursuz kuş seslerine inanmazdı ama yolda giderken önünde bir tavşanın yolu karşıdan karşıya geçmesini sevmez, papazla karşılaşmaktan hiç hoşlanmazdı. Bunun yanında, din adamlarına büyük saygısı da vardı, dualara gider, kiliseye her gittiğinde korodakileri bile öper ama onlarla sohbet etmezdi. Şöyle derdi: "Onlardan güç alıyorum... bir günahkârım ben, yanlış yoldayım; onların saçları gür, saçlarını iki yana tarıyorlar, bununla bana saygı gösterdiklerini düşünüyorlar; yük-

sek sesle konuşuyorlar, bunu korktuklarından mı yapıyorlar, yoksa bununla yine bana saygı göstermek mi istiyorlar? Evet, ölümün yakın olduğunu hatırlatıyorlar... Ama ben nasıl olursa olsun, daha yaşamak istiyorum. Evet delikanlı, sağda solda tekrarlama bu söylediklerimi. Din adamlarına saygın olsun, yalnızca aptallar saygı duymazlar din adamlarına; bu yaşta böyle saçma şeyler söylediğim için suçluyum ben."

O zamanlar her asilzade gibi, Aleksey Sergeiç de iyi bir eğitim görmemişti ama kitaplar okuyarak bu eksiğini bir ölçüde gidermişti. Yalnızca geçen yüzyılın sonlarının Rus yazarlarını okumuştu; yeni kitapları sıkıcı ve çok zayıf buluyordu... Kitap okurken yanında tek ayaklı, yuvarlak, küçük bir masada naneli, köpüklü, hoş kokusu bütün odalara yayılan değişik bir kvasın olduğu gümüş bir kap dururdu; burnunun üzerine kocaman, yuvarlak gözlüğünü takardı ama son zamanlarda okumaktan çok, kaşlarını kaldırıp, dudaklarını ısırarak, içini çekerek gözlüğünün üzerinden dalgın dalgın bakıyordu. Bir gün elinde *Geyikler* kitabı, ağlarken görmüştüm onu... ne yalan söyleyeyim, bu çok şaşırtmıştı beni.

Şu dizeleri unutamazdı:

Ah, zavallı insanoğlu!
Huzuru tanımıyorsun!
Yalnız onu arıyorsun,
Ama mezarın tozunu yutuyorsun...
Acıdır, çok acıdır o huzur!
Uyu sen, ölü insan! Ama ağla, sen, yaşayan!

Bu dizeler elinde şarap bardağıyla dolaşan, daha sonra Aleksey Sergeiç'in, kibar, aklı başında biri olduğunu gördüğü için evine aldığı Gormiç-Gormitski adında birinindi. Gormiç-Gormitski fiyonklu yakalık takar, gözlerini gökyüzüne kaldırarak *o* der, içini çekerdi; bütün bu özelliklerinin dışında çok da güzel Fransızca konuşurdu, çünkü Katolik ortaokulunda okumuştu; oysa Aleksey Sergeiç Fransızca "yalnızca" anlayabiliyordu. Ne var ki, bu aklı başında Gormitski bir gün meyhanede körkütük sarhoş olana kadar içmiş, inanılmaz taşkınlıklar yapmıştı: Aleksey Sergeiç'in oda hizmetçisini, aşçısını, iki çamaşırcısını, hatta yabancı bir marango-

zu "kötü hırpalamış", kan revan içinde bırakmış, bu arada deliler gibi "Size göstereceğim, bu Rus asalaklarına, serserilerine göstereceğim!" diye bağırarak birkaç pencere camını bile kırmıştı. O cılız adam nereden bulmuştu o gücü! Sekiz adam zor başa çıkabilmişti onunla! Bu taşkınlığı yüzünden Aleksey Sergeiç şairi önce karların içinde "sakinleştirdikten" sonra (mevsimlerden kıştı) kovmuştu evden.

Kimi zaman şöyle derdi Aleksey Sergeiç: "Evet, benim işim bitti artık; bir at vardı ve dolaşacağı kadar dolaştı... Yeterince şair baktım evimde, Yahudilerden yeterince tablo, kitap aldım, Muhanovlularınkinden kötü değildi kazlarım, güvercinlerim gerçek taklacı güvercinlerdi... Her şeyimi seviyordum! Evet, hiçbir zaman köpekleri sevmedim, sarhoşlardan, kendini beğenmişlerden hazzetmedim! Her zaman gayretli, coşkuluydum. Tam bir Telegin olmayı her zaman hak ettim... Tanrıma şükürler olsun! Atlarım oldu... Nereden geliyordu atlarım biliyor musun delikanlı? Çar İvan Aleksandr'ın, Büyük Petro'nun ünlü haralarından... İnan bana! Kısraklarımın hepsi de yağızdı... yeleleri gürdü, kuyrukları topuklarında... Aslanlar gibi! Ve hepsi besili, sağlıklı... Gidişlerine diyecek yoktu! Ama üzülmeme gerek yok! Her insana belli bir ömür verilmiştir. Gökyüzünden öteye uçamazsın, topraktan kopamazsın... Hayat bu, böyle yaşayacaksın!"

Ve tekrar gülümsüyordu ihtiyar, tekrar İspanyol enfiyesini çekiyordu.

Köle köylüleri seviyorlardı onu; onun iyi bir bey olduğunu, kimsenin kalbini kırmadığını söylüyorlardı. Ama onlar da atın artık yorgun düştüğünü kabul ediyorlardı. Çünkü eskiden her şeyle yakından ilgilenirdi Aleksey Sergeiç; tarlalara, değirmenlere, süthaneye, ambarlara giderdi; köylülerin evlerine bakardı; ünlü ahırından, "Fener" lakaplı, besili bir atın koşulu olduğu koyu kırmızı tenteli arabasını köyde herkes tanırdı. Arabayı Aleksey Sergeiç dizginleri avcunda sıkıca tutarak, kendi kullanırdı. Ama yetmiş yaşına gelince her şeye boş vermiş, çiftliğin yönetimini gizliden gizliye çekindiği, Mikromegas (Voltaire'den hatırlıyordu bu ismi!) veya düpedüz "soyguncu" dediği kâhya Antip'e bırakmıştı. Kimi zaman, gözlerinin içine bakarak şöyle sorduğu oluyor-

du soyguncuya: "Evet soyguncu, ne dersin? Çok saman yürüttün mü bakalım?" Antip gülümseyerek karşılık veriyordu: "Sayenizde efendim." "Sayemdeymiş, bırak şimdi bunu Mikromegas! Köylülerime, adamlarıma dokunayım deme! Gelip bana seni şikâyet edecek olurlarsa... Görüyorsun, değil mi, bastonum yanımda..." Antip-Mikromegas sakalını sıvazlayarak cevap veriyordu: "Evet Aleksey Sergeiç, bastonunuzu her zaman çok iyi hatırlarım." "Hatırla, hatırla!" Ve efendi de, kâhya da birbirlerinin yüzüne bakarak gülüyorlardı. Aleksey Sergeiç hizmetçilerine de, genelde köylülerine de,"tebaasına" da (bu sözcüğü çok seviyordu ihtiyar) iyi davranırdı. "Çünkü yeğenciğim, düşün ki, boynumdaki haçtan başka bir şey benim değildir, o da bakır... kimseye özenmiyorum... mantık neresinde bunun?" Bir şey diyemezsiniz, köylülere özgürlük vermeyi o zamanlar düşünen yoktu; bu düşünce Aleksey Sergeiç'i de heyecanlandıramazdı: İçi gayet rahat, "tebaasını" yönetiyordu: Ama adamlarına sert davranan toprak sahiplerini, çiftlik sahiplerini suçluyor, "asilzade" isimlerine ihanet ettiklerini söylüyordu. Soylu sınıfından olanları genelde üçe ayırıyordu: İyiler (böyleleri azdı); eğlenceye düşkün olanlar (böyleleri yeterince vardı) ve serseriler (böyleleri istemediğin kadar çoktu). Onlardan tebaasına sert, kötü davrananlar bunun hesabını Tanrı'ya vereceklerdi, insanlara karşı da suçluydular! Evet, ihtiyarın hizmetçileri mutluydular; "işini yapmayan tebaa" için ise, Mikromegas'a gözdağı verdiği bastonun dışında, durum elbette çok daha kötüydü. Hem bu hizmetçiler çok fazlaydı onun evinde! Çoğunluğu yaşlı, sıska, uzun saçlı, huysuzdu; çökük omuzlarında ekşi kokan pamuklu kaftanlar vardı! Kadınlar bölümünde ise çıplak ayak sesinden, eteklik hışırtısından başka ses duyulmazdı. Başuşağın adı İrinarh'tı ve Aleksey Sergeiç her zaman uzun uzun şöyle seslenirdi ona: "İ-ri-na-a-arh!" Başkalarına ise şöyle: "Hey, ufaklık, hey ufaklık, kim var orada?" Çıngıraklardan nefret ederdi: "Ne biçim şeydir bu Tanrım!" Beni en çok şaşırtan da, Aleksey Sergeiç oda hizmetçisine seslendiği anda, onun yerden bitmiş gibi o anda ortaya çıkması ve topuklarını birleştirip, ellerini arkasına atıp efendisinin karşısında öfkeliymiş gibi asık bir yüzle ama gayretli bir uşak gibi dikilmesiydi!

Aleksey Sergeiç maddi durumunun gerektirdiğinden fazla cömert, eli açıktı ama yaptığı iyilik için yüceltilmeyi sevmezdi. "Ne iyiliğiymiş canım! Bunu kendi hayrım için yapıyorum, sizin için değil canım benim!" (Kızgın olduğu veya biri canını sıktığı zaman "sizli bizli" konuşurdu). "Yoksula bir kez ver, iki kez ver, üç kez ver... Ama dördüncü kez geldiğinde gene ver, ancak şöyle demeyi de unutma: Biraz da başka bir yerini çalıştırsan daha iyi olmaz mı beyefendi; hep ağzını çalıştırıyorsun sen." Bazen şöyle sorardım ona: "Amcacığım, ya bir kez daha, beşinci kez gelirse dilenci?" Cevabı şöyle olurdu: "Sen de beşinci kez verirsin..." Yardım için ona gelen hastaların masraflarını, (doktorlara inanmasa, kendisi için hiçbir zaman doktor çağırmasa da) kendi öderdi. Şöyle derdi: "Toprağı bol olsun anacığım kendini hep zeytinyağıyla iyi ederdi; içerdi veya ağrıyan yerine sürüp ovardı... ve pek güzel de hemen iyileşirdi. Peki anacığım nasıl biri miydi? Birinci Petro zamanında doğmuştu, bu kadarını bilmen yeter!"

Her bakımdan tam bir Rus'tu Aleksey Sergeiç: Yalnızca Rus yemeklerini, Rus şarkılarını sever, (ama "fabrika çalgısı") armonikadan nefret ederdi; kızlar korosunu dinlemekten, kadınlar dans gruplarını seyretmekten hoşlanırdı; gençliğinde kendisinin de çok güzel şarkı söylediğini, dans ettiğini söylüyorlardı; saunada ter atmaktan çok hoşlanırdı; öyle ki, saunada ona hizmet eden adamı İrinarh, efendisinin bedenini arpa suyunda kaynatılmış akağaç dalıyla döverken, lifle ovalarken, keselerken, sabunlarken bu sadık hizmetkâr İrinarh setten "yeni bir bakır heykel gibi" inerken her seferinde şöyle derdi: "Oh, Tanrı'nın kulu İrinarh Topoleyev bu kez de sağ salim bitirdi işimi... Bakalım bir dahaki seferde ne olacak?"

Ve Aleksey Sergeiç harika bir dil olan Rusçayı da pek güzel, biraz eski şekliyle ama lezzetli, bir kaynak suyu gibi berrak, dilini sevdiği "doğrusunu istersen, Tanrı izin verirse, öyle veya böyle, efendiciğime söyleyeyim..." gibi sözcüklerle süsleyerek konuşurdu.

Bu arada biraz da Aleksey Sergeiç'in eşi Malanya Pavlovna'dan söz edelim:

Moskovalıydı Malanya Pavlovna, Moskova'nın en güzel kızı, *la Vênus Moscou*[7] olarak biliniyordu. Ben onu tanıdığımda ince yüz

7 (Fr.) Moskovalı Venüs.

hatları belirginliğini yitirmiş, küçücük ağzında dişleri tavşan dişleri gibi eğri, sarı, kıvırcık saç bukleleri alnının üzerine dökülmüş, kaşları boyalı, sıska, yaşlı bir kadındı. Başında her zaman bağcıklı, koyu kırmızı kurdeleli, piramit biçiminde bir takke, boynunda kalkık yakalığıyla, kısa, beyaz bir entariyle, kırmızı potinlerle dolaşırdı; entarisinin üstünde, kolu sağ omzundan sarkan açık mavi bir bluz giyerdi. Bu kıyafet sanki 1789 yılında Petro Günü'nden kalmaydı üzerinde! Sanki genç kızlık günlerinde anne babasıyla birlikte Hodısk kırına, Orlov'un düzenlediği boks maçını izlemeye gidiyordu.[8] Anlatırdı bana Malanya Pavlovna: "Kont Aleksey Grigoryeviç (oh, kaç kez dinlemiştim bu hikâyeyi!)... beni fark edince yanımıza geldi, şapkasını eline alıp yerlere kadar eğilerek selam verdi ve şöyle dedi: 'Güzeller güzeli hanımefendi, bluzunun kolunu o küçücük omzundan neden sarkıttın? Benimle boks maçı mı yapmak mı istiyorsun yoksa? Buyur öyleyse ama önceden söyleyeyim sana: Beni yendin... teslim oluyorum! Ve senin esirinim artık!' Ve herkes şaşırmıştı, bize bakıyorlardı. Aynı kıyafeti o günden beri sürekli giyiyordu. Ama o gün bu takkem yoktu başımda, saçlarım pudralıydı ama, başımda berjer de *Trianon*[9] şapkam vardı. Altın sarısı saçlarım şapkamın altından pek hoş dökülmüştü!" Malanya Pavlovna kutsal denecek derecede saftı; dediğinin ne olduğunu kendi de bilmiyor gibi boş boş, ağzından öyle çıkıyormuş gibi konuşur, sürekli Orlov'dan söz ederdi. Orlov'un onun yaşamının en önemli konusu olduğu söylenebilirdi. Genelde odaya girişi... hayır, süzülüşü, başını dişi tavus kuşu gibi düzenli sallayarak oluyordu, odanın orta yerinde bir bacağını tuhaf bir biçimde öne atıp, bluzunun sarkan kolunu iki parmağıyla tutup öylece duruyordu; (bu duruşu bir zamanlar belki Orlov'un da hoşuna gidiyordu); hâlâ çok güzelmiş gibi mağrur-kayıtsız tavırlarla bakınıyor, hatta yapışkan bir *kavalye-supirant* (aşık kavalye) kendisine komplimanlar yapıyormuş gibi hım hım gülümseyerek fısıldıyordu: "Bu da nesi!" ve topuklarını yere vurarak, omuz silkerek hemen çıkıp gidiyordu. O da İspanyol enfiyesi çekiyordu; özellikle

8 Aleksey Grigoryeviç Orlov (1737-1808). Boks sporuna büyük ilgi duyan Kont Orlov düzenlediği boks karşılaşmalarıyla ünlüydü – ç.n.

9 Fransız kralların Parc de Versailles eğlence parkında giydikleri şapka çeşidi – ç.n.

yeni biri varsa zaman zaman, tütünü altın, küçük bir kaşıkla alıp aşağıdan yukarı gözüne değil (gözleri çok güzel görüyordu), sekiz şeklinde saplı gözlüğünü beyaz parmaklarıyla pek şık bir biçimde tutarak burnuna götürüyordu. Malanya Pavlovna Arbat'taki pek güzel bir kilise olan Voznesenya Kilisesi'nde yapılan düğününü, bütün Moskova'nın orada olduğunu... büyük, korkunç bir kalabalığın toplandığını, efendilerine eşlik eden uşakların yanında yürüdükleri tsug koşulu altın kupa arabalarını...[10] Kont Zavadovski'nin[11] kupa arabasının yanında yürüyen uşağının tekerleğin altında kaldığını... birçok kez anlatmıştı bana! "Nikâhımızı piskopos kendi kıydı, sonra bir konuşma yaptı, herkes duygulanıp ağlamaya başladı. Ne yana baktıysam, yalnızca yaşlı gözler görüyordum..." Genel valinin atları kaplan rengiydi... Hem o kadar çiçek, o kadar çiçek gelmişti ki! Her yer çiçekle dolmuştu! Ve zengin, çok zengin bir yabancı da gelmişti, sevincinden havaya ateş etmişti. Orlov da oradaydı... Aleksey Sergeiç'in yanına gelip kutladı onu, onun çok şanslı bir erkek olduğunu söyledi... Çok şanslı bir insansın sen dostum! Onun bu söylediğine karşılık Aleksey Sergeiç öne öylesine hoş eğilerek selam verdi, tüylü şapkasını öyle aşağıda sağa sola öylesine güzel salladı ki... Yani şöyle demek istiyor gibiydi: Beyefendi hazretleri, sizi eşimle tanıştırmama izin verin! Ve Aleksey Grigoryeviç Orlov memnuniyetini bildirdi. Ah! Nasıl bir adamdı Orlov! Nasıl! Ertesi gün Aleksey'le onun verdiği baloya gittik (ben evliydim artık) ve ne güzel pırlantalı düğmeleri vardı! Ve tutamadım kendimi, övdüm kendisini. Ne güzel pırlantalarınız var sayın kontum! Ve o hemen masanın üzerinde duran bıçağı aldı, bir düğmesini kesip bana uzattı, şöyle dedi: "Sizin gözleriniz pırlantalardan yüz kat daha değerlidir hanımefendi; gidip aynaya bakın, öyle olduğunu göreceksinizdir." Ve aynaya doğru yürüdüm, o da benimle geldi. "Nasıl? Kim haklıymış?" dedi. Nasıl bakıyordu bana, nasıl bakıyordu! Bunun üzerine çok bozuldu Aleksey Sergeiç ama ben şöyle dedim ona: "Aleksey, lütfen bozulma; beni bilirsin." Aleksey Sergeiç cevap verdi bana: "İçin rahat

10 Almanca *Zug* sözcüğünden: Atların arabaya ikili, üçlü koşulması – ç.n.

11 Pyotr Vasilyeviç Zavadovski (1738-1812) II. Katerina'nın gözdesi, I. Aleksandr zamanının eğitim bakanı – ç.n.

olsun Malanyacığım!" Onun bana verdiği pırlantalar hâlâ bendeki Aleksey Grigoryeviç'in madalyonundadır, sanırım gördün onu sen delikanlı, bayram günleri onun Georgi kurdelesiyle (ayrıca büyük bir kahramandı kendisi, Türkleri yaktığı için[12] Georgi Nişanı da almıştı) birlikte omzuma takıyorum onu...

Bütün bunlara karşın, Malanya Pavlovna çok iyi bir kadındı, onu hoşnut etmek çok kolaydı. Hizmetçi kadınlar onun için şöyle diyorlardı: "Kimseye kin beslemez, kimsenin kötülüğünü düşünmez." Malanya Pavlovna tatlıya aşırı düşkündü... Evde yalnızca reçel yapmakla görevli, bu yüzden adı reçelciye çıkmış yaşlı bir kadın günde on kez ona Çin tabağında kâh yaprak yaprak kırmızı şekerlemeler, kâh ballı çilek veya ananas şerbeti getirirdi. Malanya Pavlovna yalnızlıktan korkardı, yalnız kaldığında korkunç şeyler gelirdi aklına; bu yüzden yanında sürekli hizmetçiler olurdu. Israrla şöyle derdi: "Konuşsanıza, bir şeyler söylesenize, boş boş oturmaktan, oturduğunuz yeri ısıtmaktan başka bir şey yaptığınız yok!" Ve hizmetçiler kanaryalar gibi şakırdarlardı. Malanya Pavlovna, Aleksey Sergeiç'ten daha az dindar değildi, dua etmeyi çok severdi; ancak, kocasının dediğine göre, iyi dua okumayı öğrenememişti ve çok güzel dua okuyan kilise zangocunun dul karısından yardım alıyordu! Yoksa bir şey okuyamayacaktı! Gerçekten de: O kadıncağız soluk alırken de verirken de hiç kesmeden dua okuyabiliyordu ve Malanya Pavlovna duygulanarak dinliyordu onu. Başka bir dul kadıncağız daha vardı yanında; o kadının görevi ise geceleri ona masallar okumaktı. Malanya Pavlovna onun yalnızca eski masallar okumasını istiyordu; yenilerin hepsi uydurmaymış... Malanya Pavlovna çok düşüncesizce şeyler yapardı, bazen de evhamlıydı: Durup dururken bir şey esiyordu kafasına! Sözgelimi, cüce Yanus'a takıyordu; onun birden bağırmaya başlayacağını düşünüyordu: "Peki siz benim kim olduğumu biliyor musunuz? Buryat prensiyim ben! Bana itaat etmek zorundasınız!" Ya da kara kara düşüncelere dalıyordu. Aleksey Sergeiç gibi Malanya Pavlovna da çömertti ama asla kimseye para vermezdi, eli buna alışsın istemezdi ama atkılar, küpeler, kurdeleler verirdi; ya da yemek masasından sıcak

12 1770'te A.G. Orlov komutasında Rus filosunun Çeşme'de Osmanlı filosunu yenmesinden söz ediliyor – ç.n.

bir parça börek ya da bir bardak şarap yollardı... Bayramlarda köylü kadınları evinde ağırlamayı da severdi; kadınlar dans ederlerdi, o da topuklarını yere vurarak eşlik ederdi onlara.

Aleksey Sergeiç karısının çok saf olduğunu bilirdi ama evliliğinin neredeyse ilk yıllarından beri karısına karşı, o çok zeki bir kadınmış gibi davranmaya alıştırmıştı kendini. Kimi zaman, Malanya Pavlovna'nın çenesi düştüğü, fazla konuşmaya başladığı zaman parmağını sallayarak şöyle derdi ona: "Ah senin şu dilin, dilin! Öteki dünyada çok çekeceği var! Kızgın iğneler batıracaklar ona!" Ama gücenmezdi buna Malanya Pavlovna, böyle şeyler duymak hoşuna bile giderdi! "Bu kadar akıllı doğmuş olmam benim suçum değil ki," derdi.

Malanya Pavlovna kocasını çok beğenirdi, hayatının sonuna kadar kocasına sadık, örnek bir kadın olarak yaşamıştı. Ama onun hayatında da bir "kişi" söz konusuydu: Kendisinin tahmin ettiği gibi, ona olan aşkı yüzünden düelloda ölen ama çok daha doğru, gerçekçi bilgilere göre ise meyhanede bilardo istekasıyla öldürülen genç bir muhafız subayı vardı. Malanya Pavlovna bu "kişinin" suluboya resmini sandığında saklıyordu. Bu yüzbaşıcıktan ("kişiden" böyle söz ediyorlardı) söz açıldığında Malanya Pavlovna kulaklarına kadar kıpkırmızı kesilirdi; Aleksey Sergeiç ise mahsus kaşlarını çatar, tekrar parmağını sallardı karısına: "Çayırdaki atına, evdeki karına güvenmeyeceksin! Of, bıktım şu yüzbaşıcıktan, bıktım!" Malanya Pavlovna bunun üzerine şöyle bir silkinir, sesini yükseltirdi: "Günah işliyorsunuz Aleksey Seregeiç, günah işliyorsunuz! Gençliğinizde siz de değişik kızlarla 'oynaşmadınız' mı?" Aleksey Sergeiç gülümseyerek keserdi onun sözünü: "Neyse, tamam, tamam Malanyacığım; sütten çıkmış ak kaşıksın sen, ruhun daha da beyaz!" "Evet Aleksey Sergeiç, hem daha da beyaz!" "Ah, senin o dilin yok mu, o dilin!" diye tekrarlardı Aleksey Sergeiç, karısının elini okşardı.

Aleksey Sergeiç'in düşünceleri yanında Malanya Pavlovna'nın düşüncelerinden söz etmek hayli yersiz olurdu; ne var ki, onun gizli duygularını tuhaf bir biçimde dışa vurmasına bir kez tanık olmuştum. Nasılsa, bir gün konuşma sırasında onun yanında ünlü Şeşkovski'den[13] söz edecek olmuştum. Malanya Pavlovna'nın yüzü bir

13 Stepan İvanoviç Şeşkovski (1720-1794) II. Katerina'nın gizli büro amiri – ç.n.

anda ölü yüzü gibi olmuştu: Yüzüne sürdüğü pudraya ve allığa karşın, bembeyaz ve yeşil... ve boğuk bir sesle, gerçekten içtenlikle (onda pek seyrek görülen bir şeydi bu; genelde davranışları biraz yapmacıktı, yüksek sesle, "r" ve "l" harflerini "g" gibi söylerdi) şöyle demişti: "Ah! Kimden söz ediyorsun sen! Hem de gece vakti! Onun adını alma ağzına!" Şaşırmıştım: Yasak bir şey yapmak değil, öyle bir şeyi aklının ucundan bile geçirmemiş böylesine masum, suçsuz bir insan için bu ismin ne anlamı olabilirdi? Üzerinden neredeyse yarım yüz yıl geçmiş bu korku endişelenmeme neden olmuştu.

Aleksey Sergeiç, görünüşte onu bile çok heyecanlandıran 1848 yılında[14] seksen sekiz yaşında öldü. Ve ölümü hayli tuhaf oldu. Sabahleyin, gerçi koltuğundan kalkmamıştı ama kendini çok iyi hissediyordu. Birden karısına seslendi: "Malanyacığım, buraya gel." "Neyiniz var Aleksey Sergeiç?" "Ölüyorum güvercinim benim, ölüyorum." "Ağzınızdan çıkanı kulağın duyuyor mu senin, Aleksey Sergeiç? Nereden çıkardın bunu?" "İşte şuradan: Her şeyden önce, durumunu bileceksin ve ayrıca demin ayaklarıma baktım... sanki başka birinin ayaklarıydı, işte o kadar! Ellerime baktım... onlar da benim değillerdi sanki! Karnıma baktım, karnım da benim değildi! Demek başka bir yere gidiyorum... Papazı çağır; bu arada sen de bir daha kalkamayacağım yatağıma yatır beni." Malanya Pavlovna telaşlandı ama yine de yatağına yatırdı ihtiyarı ve papaza adam yolladı. Aleksey Sergeiç günah çıkarttı, şarap ekmek yedi, herkesle vedalaştı ve uyudu. Malanya Pavlovna karyolanın yanında oturuyordu. Birden "Aleksey!" diye bir çığlık attı. "Korkutma beni, gözlerini kapama! Bir yerin mi ağrıyor?" Karısına baktı ihtiyar. "Hayır, bir yerim ağrımıyor..." dedi. "Ama biraz zor nefes alıyorum." Bir süre sustuktan sonra mırıldandı: "Malanyacığım, işte hayat bitti, nikâhımızın nasıl kıyıldığını hatırlıyor musun... ne iyi bir çifttik, hatırlıyor musun?" "Çok güzeldi, Alekseyciğim, çok güzel!" İhtiyar yine bir süre sustu. "Ama, Malanyacığım, öteki tarafta tekrar karşılaşacağız, değil mi?" "Bunun için Tanrıma yalvaracağım, dua edeceğim Alekseyciğim." Ve ağlamaya başladı yaşlı kadın. "Ağlama kadınım, ağlama kadınım benim; öte tarafta gençleştirecek bizi Tanrı, gene birlikte olacağız!" "Evet gençleştirecek

14 1848'de Fransa'da devrim hareketlerine bağlı olaylardan söz ediliyor – ç.n.

Aleksey!" Aleksey Sergeiç "Her şeye kadirdir Tanrım," dedi. İstediği her şeyi yapar! Belki seni de akıllandırır... Neyse canım, şakaydı, şaka yaptım; ver elini öpeyim." "Ben de seninkini..." Ve iki ihtiyar birbirinin elini öptüler.

Aleksey Sergeiç yavaş yavaş duruluyor, kendinden geçiyordu. Malanya Pavlovna kirpiklerindeki gözyaşı damlalarını parmaklarının ucuyla silerken pek duygulu bakıyordu ona; kapıda mermer bir sütun gibi hareketsiz dikilen, uzaklara gitmekte olan efendisinden gözünü ayırmayan İrinarh'ın arkasından başını uzatan yaşlı bir kadın fısıltıyla sordu: "Uyuyor mu?" Malanya Pavlovna da fısıltıyla karşılık verdi: "Uyuyor." Ve birden açtı gözlerini Aleksey Sergeiç. Mırıldandı: "Sadık dostum, eşim benim, saygıdeğer eşim, bunca yıllık sevgin ve sadakatin için ayaklarına kapansam yeridir... ama nasıl kalksam? İzin ver, hiç değilse haç çıkararak kutsayayım seni." Malanya Pavlovna ayağa kalktı, Aleksey Sergeiç'in üzerine eğildi... Ama Aleksey Sergeiç'in kalkan kolu bitkin, yorganın üzerine düştü... ve birkaç dakika sonra artık yoktu Aleksey Sergeiç.

Kızları, kocalarıyla birlikte ancak babaları toprağa verilirken yetişebildiler; ikisinin de çocukları yanlarında değildi. Aleksey Sergeiç, onları ölüm döşeğinde bile anmamış olmasına karşın, vasiyetnamesinde kızlarını boşlamadı. Bir gün şöyle demişti bana: "Kalbim onlara karşı sanki yosun bağladı." Onun ne kadar iyi bir yüreğinin olduğunu biliyor olsam da, bu dediğine çok şaşırmıştım. Anne babaların çocuklarına karşı duygularını anlamak hiç de kolay değildir... Başka bir zaman da aynı konuda şöyle demişti bana Aleksey Sergeiç: "Büyük bir vadi küçük bir çatlaktan başlar... koca bir yara iyileşir ama kesip attığın tırnak bir daha geri gelmez."

Bana öyle geliyor ki, tuhaf yaradılışlı babalarına karşı suçluydular kızlar.

Bir ay sonra Malanya Pavlovna da yoktu artık. Aleksey Sergeiç'in öldüğü günden sonra yataktan neredeyse hiç kalkmamıştı, saçını başını toplamamıştı; mavi bluzuyla, omzunda Orlov'un madalyonuyla (ama pırlantaları olmadan) toprağa verdiler onu. Kızları pırlantaları, ikonaların vergilerine gidecekleri gerekçesiyle aralarında paylaşmışlardı; gerçekte ise kendi süsleri için kullanmışlardı o pırlantaları.

Ve işte ihtiyarlarım bugün hâlâ canlı gibi duruyorlar karşımda, onların anısını içimde hâlâ saklıyorum. Oraya son gittiğimde ise (o zaman üniversite öğrencisiydim) Teleginlerin, bir zamanlar öylesine uyumlu bir yaşamın sürdüğü ataerkil evinin bende bıraktığı izlenimi yok eden bir olay oldu.

Hizmetçilerin arasında (yaşını başını almış olmasına karşın kısa boyu yüzünden herkesin arabacı veya küçük arabacı dediği) İvan Suhih diye biri vardı. Bu ufak tefek adam kısa, kalkık burunlu, kıvırcık saçlı, çocuksu yüzünden gülümseme eksik olmayan, gözleri fare gözleri gibi fıldır fıldır, çevik, yerinde duramayan biriydi. Çok şakacı, alaycıydı; her türlü şaka yapmakta ustaydı, havai fişekler atar, yılan şeklinde uçurtmalar yapar, her oyunu iyi oynar, atla dörtnala giderken ayağa kalkar, salıncakta en yükseğe çıkabilir, hatta duvara Çin gölgeleri yansıtırdı.[15] Onun gibi kimse eğlendiremezdi çocukları; onlarla bütün gün bir arada olmaktan kendisi de büyük mutluluk duyardı. Kahkahalarla gülmeye başladığında bütün ev sarsılırdı: Her yandan kahkahalarla karşılık verirlerdi ona, herkesi güldürürdü... Hem küfrederlerdi, hem gülerlerdi. İvan çok güzel dans ediyordu, özellikle Rus halk dansı "balık" dansını... Orkestra gümbürtülü çalmaya başladığında hemen çemberin ortasına çıkar, dönmeye, havalara sıçramaya, ayaklarını yere vurmaya başlar, sonra yere çöker, yerlerde sudan kıyıya atılmış bir balık gibi çırpınırdı. Öyle oynardı ki, topukları bile arkadan neredeyse ensesine değerdi; öyle havaya zıplayıp ayaklarını yere vururdu ki, toprak titrerdi sanki! Daha önce anlattığım gibi, Aleksey Sergeiç koroların söylediği şarkıları çok severdi, kimi zaman tutamazdı kendini, bağırırdı: "İvancığımı çağırın! Arabacıyı! Bir balık dansı oynasın bize!" Bir dakika sonra da heyecanlı, fısıldardı: "Ah! ne biçim bir adam bu!"

İşte oraya son gidişimde bu İvan Suhih bulunduğum odaya girdi ve tek sözcük söylemeden önümde yere diz çöktü. "İvan, ne yapıyorsun sen?" "Kurtarın beni efendim!" "Ne oldu?" Ve kötü durumunu anlattı bana İvan:

Yirmi yıl önce İvan, Teleginlerin akrabası Suhihlerin köyündeymiş. Aleksey Sergeiç'in bir uşağıyla takas etmek üzere ona yollamışlar İvan'ı. Ama bu takas herhangi bir belge düzenlenmeden yapıl-

15 Bir çeşit gölge oyunu – ç.n.

mış. Bu arada Aleksey Sergeiç'in evinden onun yerine gidecek uşak gönderilmeden ölmüş ve karşı taraf da İvan'ı unutmuş gitmiş, İvan da Aleksey Sergeiç'in adamıymış gibi evde kalmış. Ancak, yalnızca Suhih soyadı onun nerenin adamı olduğunu hatırlatmaktaymış. Bu arada onun önceki sahipleri de ölmüş, çiftlik başkalarının eline geçmiş; herkesin çok sert, acımasız biri olduğunu söylediği çiftliğin yeni sahibi uşaklarından birinin ortada herhangi bir belge yokken Aleksey Sergeiç'in evinde olduğunu öğrenince, onu geri istemeye başlamış; İvan'ı geri göndermezlerse mahkemeye vermekle, cezaya çarptırmakla ilgili tehditler savurmaya başlamış; tehditleri de boşuna değilmiş, çünkü kendisi üçüncü dereceden devlet görevlisiymiş ve ilde oldukça önemli bir ağırlığı varmış. İvan korkuya kapılıp Aleksey Sergeiç'e koşmuş. İhtiyar, dansçısı için çok üzülmüş; üçüncü dereceden devlet görevlisine İvan'ı büyük bir para karşılığı satın almak önerisinde bulunmuş ama üçüncü dereceden devlet görevlisi böyle bir şeyi duymak bile istememiş: Adam küçük Rusyalıymış ve iblis gibi inatçıymış. İster istemez geri göndermek gerekiyormuş zavallıyı. İvan "Ben buraya alıştım, buranın insanı oldum, burada çalıştım, buranın ekmeğini yedim ve burada ölmek istiyorum," diyormuş. Ve yüzünde gülücük yokmuş artık...Tersine, taşlaşmış gibiymiş... "Şimdi o canavar adamın yanına mı gitmek zorundayım... Bir köpek miyim ben, boynumda tasmayla bir kapıdan ötekine gönderileyim... İşte durumum bu! Kurtarın beni efendim! Bu ihtiyara yardım edin; hatırlıyor musunuz, bir zamanlar nasıl güldürürdüm sizi... Yoksa durumum çok kötü olacak; çok kötü şeyler olacak."

"Nasıl kötü şeyler İvan?"

"O adamı öldüreceğim. Karşısına dikilip şöyle diyeceğim ona: 'Beyefendi, geri yollayın beni; yoksa... dikkat edin, kollayın kendinizi... öldüreceğim sizi.'"

Bir ispinoz veya kanarya konuşabilseydi de bana başka bir kuşu gagalayarak öldüreceğini söyleseydi, İvan'ın o anda şaşırttığından daha çok şaşırtamazdı beni. İnanılmaz bir şeydi bu! İvancık Suhih, şu dansçı, şakacı, maskara, çocukları çok seven, kendi de çocuktan farksız İvancık... bu iyi yürekli insan katil olacaktı ha! Çok saçma! Bir saniye bile inanmadım ona! Böyle bir sözcüğü söyleyebilmiş olması bile şaşırtmıştı beni! Yine de Aleksey Sergeiç'in yanı-

na gittim. İvan'ın bana söylediğini söylemedim kendisine ama yine de bu durumu düzeltmenin bir yolunun olup olmadığını sordum. İhtiyar cevap verdi bana: "Efendiciğim, elimden bir şey gelseydi seve seve yapardım ama nasıl olacak? O herife büyük para önerdim, üç yüz ruble vereyim dedim, lütfedin dedim! Ama dediğim dedik diyor! Elden ne gelir? Zamanında yanlış yapılmış, belge düzenlenmemiş, güvenmişiz, eskiden güven vardı... ama şimdi böyle oldu işte! O herif zorla alacak elimden İvan'ı... gücü var, valiyle arası çok iyi, asker gönderecektir buraya! Askerden korkarım ben! Eskiden olsaydı öyle veya böyle tutabilirdim İvan'ı ama şimdi şöyle bir baksana bana, çöktüm. Savaşacak güç ne gezer bende!" Gerçekten de son gidişimde Aleksey Sergeiç'i çok yaşlanmış görmüştüm. Gözbebekleri bile çocuklarınki gibi beyazlaşmıştı, dudaklarında da o eski bilinçli gülümseme yoktu, yerini çok yaşlı, artık dermansız düşmüş insanların uykuda bile yüzlerinden eksik olmayan yavan tatlı, bilinçsiz bir gülümseme almıştı.

Aleksey Sergeiç'in kararını İvan'a bildirmiştim. Bir süre durmuş, bir şey söylemememiş, başını sallamıştı. Neden sonra "Pekâlâ," demişti, "olacağın önüne geçilemez. Ama benim kararım karardır. Yani, yapabileceğim bir şey kalıyor... Sonunda bir çılgınlık yapmak. Votka verin bana efendim!" Votka verdim ona; bardak bardak içti ve o gün öyle bir "balık" oynamıştı ki, kızlar, kadınlar çığlıklar atarak seyretmişlerdi onu!

Ertesi gün ben eve dönmüştüm, üç ay sonra da Petersburg'daydım. İvan'ın dediğini yaptığını duydum! Yeni efendisine göndermişler onu. Efendisi odasına çağırmış onu ve arabacısı olacağını, troykasını kendisine teslim edeceğini, atlarına, arabasına gerektiği gibi iyi bakmazsa onu cezalandıracağını söylemiş. "Şakaya gelmem ben!" demiş. İvan dinlemiş efendisinin dediklerini, önce yerlere kadar eğilerek, ne düşünürse düşünsün, kendisinin onun uşağı olmayacağını söylemiş: "Parası karşılığında azat edin beni efendim, ya da askere yollayın; yoksa çok kötü olacak..."

Efendisi birden parlamış.

"Ne saçmalıyorsun sen be adam! Benimle nasıl konuşuyorsun? Önce şunu bil, senin efendin olmaktan başka sahibinim de ben... sonra, yaşın geçti, bu boyla askerde de işe yaramazsın; ayrıca, ni-

hayet, tehdit mi ediyorsun sen beni? Evimi yakacağını mı söylemek istiyorsun?"

"Hayır efendim, yakmam."

"Yoksa öldürecek misin beni?"

İvan bir an susmuş. Neden sonra şöyle demiş:

"Sizin uşağınız olmayacağım."

Efendisi böğürmüş:

"Benim uşağım olup olmayacağını göstereceğim ben sana!"

Ve İvan'ı çok kötü cezalandırmış, arabayı ona vermelerini ve onu arabacı olarak at ahırında görevlendirmelerini emretmiş.

İvan görünüşte sesini çıkarmamış, görevine başlamış, arabacılık yapmaya başlamış. Bu işte usta olduğu için kısa zamanda efendisinin gözüne girmiş; ayrıca, İvan çok alçakgönüllü, sakinmiş, atlara çok iyi bakıyormuş, atların hepsi canlanmış. Efendisi bir yere gideceği zaman öteki arabacılardan çok onunla gidiyormuş. Bazen soruyormuş ona efendisi: "Hatırlıyor musun İvan, ilk karşılaşmamız ne kötüydü? Başına bir şey gelebilirdi..." Ama efendisinin bu sorularına İvan hiç cevap vermiyormuş. Ve bir gün efendisi yortuyu kutlamak için çıngıraklı kızağına binmiş, kente gidiyormuş. Kızağı İvan kullanıyormuş. Atlar çok ağır adımlarla bir tepeye çıkıyorlarmış. İvan arabacı yerinden inmiş, bir şey düşürmüş gibi kızağın içinde aranmaya başlamış. Dondurucu bir soğuk varmış. Efendisi battaniyeye sarınmış, kunduz kürkü şapkasını kulaklarına kadar indirmiş, yerinde oturuyormuş. İvan döşemenin altından baltayı almış, efendisinin arkasına geçmiş, şapkasını almış başından ve "Uyarmıştım seni, şimdi cezanı çek!" diyerek baltayı efendisinin tepesine indirmiş. Sonra atları durdurmuş, çıkardığı şapkasını ölü efendisinin başına geçirmiş, tekrar arabacı yerine çıkmış, onu kente, dosdoğru karakola götürmüş.

"Buyurun size ölü general Suhuhin", demiş. "Ben öldürdüm onu. Kendisine söylediğim gibi, ben öldürdüm. Bağlayın beni!"

İvan'ı tutuklamışlar, yargılamışlar, kırbaçlamışlar, sonra da Sibirya'ya sürgüne yollamışlar. İvan neşeli, kuşlar gibi dans ederek gitmiş Sibirya'ya ve bir daha gören olmamış onu...

Aleksey Sergeiç bambaşka bir anlamda olsa da hâlâ şöyle derdi:

"Gene de iyiydi eski zamanlar... ama neyse, geçti gitti!"

Muhteşem Bir Aşkın Destanı

(Песнь Торжествующей Любви)

Gustave Flaubert'in anısına...

"Wage Du zu irren und zu träumen!"
– Schiller[1]

Eski bir İtalyan elyazısı metinde işte şunları okudum:

1

XVI. yüzyılın ortalarında Ferrara'da (kent o zamanlar sanat ve şiir koruyucusu yüce dükleriyle ünlüydü) Fabiy ve Mutsiy adında iki genç yaşıyordu. Aynı yaşlardaydılar, yakın akrabaydılar, birbirlerinden hemen hiç ayrılmazlardı; çocuk yaşlarından beri yürekten bir dostluk birbirine bağlamıştı onları... Kaderlerinin benzerliği bu bağı daha da güçlendirmişti. İkisi de eski, köklü ailelerden geliyordu; ikisi de zengindi, ikisinin de herhangi bir bağımlılığı da, ailesi de yoktu. İkisinin zevkleri de, ilgi duyduğu şeyler de benzerdi. Mutsiy müzikle ilgileniyordu, Fabiy resimle. Bütün Ferrara sarayı da, toplumu da, kenti de en güzel süsleri olarak gurur duyuyordu onlarla. Ancak, ikisi de boylu boslu gençler olmalarına karşın, görünüş olarak birbirlerine hiç benzemiyorlardı: Fabiy biraz daha uzun boylu, beyaz yüzlü, kumral saçlıydı, gözleri maviydi; Mutsiy tersine esmer yüzlü, siyah saçlıydı, koyu kahverengi gözlerinde Fabiy'in gözlerindeki o neşeli parlaklık, dudaklarında o hoş gülümseme yoktu; gür kaşları dar gözkapaklarının üzeri-

1 Hata yapmaktan, hayal kurmaktan korkma!

ne inikti, oysa Fabiy'in kaşları tertemiz, dümdüz alnında altın rengi ince iki yay gibi uzuyordu. Ayrıca, Mutsiy pek konuşkan değildi; iki dost her özellikleriyle de kadınların hoşuna gidiyorlardı; zira ikisi de aynı ölçüde mert, eli açıktı.

Onlarla aynı yıllarda Ferrara'da Valeriya adında genç bir kız yaşıyordu. Valeriya ortalarda pek seyrek görünüyor olsa da (çünkü kapalı bir hayat yaşıyor, evden yalnızca kiliseye gitmek, bir de büyük bayramlarda gezilere katılmak için çıkıyordu) kentin en güzel kızı olarak biliniyordu. Başka çocuğu olmayan, pek yoksul, iyi bir kadın olan dul annesiyle yaşıyordu. Valeriya ile karşılaşan herkes elinde olmadan, içinde bir şaşkınlık, aynı zamanda ince bir saygı hissediyordu: Duruşu öylesine alçakgönüllüydü, güzelliğinin yarattığı gücünün bilincinde öylesine değildi... Evet, bazıları biraz soluk bulurlardı onu; hemen her zaman öne inik gözlerinin bakışında biraz çekingenlik, hatta korku vardı; dudaklarında çok seyrek... çok hafiften bir gülümseme belirirdi... Sesini duyan hemen hiç olmamıştı. Ama sesinin çok güzel olduğu, sabah erken, kentte henüz herkes derin uykudayken odasına kapanıp, lavta çalarak çok eski şarkılar söylemeyi çok sevdiği söylentisi vardı. Yüzünün solukluğuna karşın, Valeriye çok sağlıklıydı; hatta yaşlı insanlar ona bakarak kendilerini şöyle düşünmekten geri alamıyorlardı: "Ah, bu dokunulmamış, bakir çiçeğin taçyaprakları sonunda hangi genç için açılacaksa, ne mutlu olacaktır o genç!"

2

Fabiy ile Mutsiy Valeriya'yı, Erkole'nin oğlu ünlü Lucreziya Borgia'nın ve düşesin daveti üzerine Paris'ten gelen önemli kişilerin ve Fransa kralı XII. Luis'in kızının onuruna Ferrara dükünün emriyle düzenlenen görkemli gezide gördüler. Valeriya annesiyle, değerli konuklar için Ferrara'nın ana meydanına Palladium resmi gibi kurulmuş görkemli tribünde yan yana oturuyordu. İkisi de (Fabiy ile Mutsiy) görür görmez deliler gibi âşık olmuşlardı ona ve birbirlerinden gizlileri olmadığı için, birbirlerinin kalbinde neler olduğunu hemen öğrenmişlerdi. Aralarında bir karar aldılar: İkisi de Valeriya'ya yaklaşmaya çalışacaktı ve kız onlardan birini seçerse öte-

ki bu karara bir daha geri dönmemek üzere uyacaktı. Aradan birkaç gün geçtikten sonra, kentte haklı olarak kazandıkları iyi izlenim nedeniyle, dul kadının girilmesi zor evine girmeyi başardılar. Kadın kendisini ziyaret etmelerine izin verdi. O günden sonra hemen her gün görebiliyorlardı Valeriya'yı, onunla konuşabiliyorlardı ve iki gencin kalbini yakmakta olan ateş giderek büyüyordu, büyüyordu. Gelgelelim, onları görmekten çok hoşlandığı belli olsa da, Valeriya ikisinden birine ötekinden daha yakın davranmıyordu. Mutsiy ile müzikle ilgileniyordu ama Fabiy'le daha çok konuşuyor, onun yanında daha az çekingen oluyordu. En sonunda iki arkadaş kaderlerini kesin öğrenmeye karar verdiler. Valeriya'ya bir mektup yazıp, sonunda kiminle evlenmeye hazır olduğunu açıklamasını rica ettiler. Valeriya bu mektubu annesine gösterdi, ona evlenmek istemediğini söyledi ama annesi, evlenme çağının geldiğini düşünüyorsa, annesi kimi seçerse onunla evleneceğini söyledi. Saygıdeğer dul kadın sevgili kızından ayrılacağını düşündükçe gözyaşları döktü ama damat adaylarını geri çevirmek de olmazdı: İkisinin de kızıyla evlenmeyi hak ettiğini düşünüyordu. Ama içinden, Fabiy'i yeğliyordu ve Valeriya'nın huyuna daha uygun olduğunu düşünerek, Fabiy'i seçtiğini söyledi. Ertesi gün Fabiy mutlu haberi aldı; Mutsiy'e verdiği sözü tutmak, bunu kabullenmek kalıyordu.

Mutsiy de öyle yaptı ama arkadaşının, rakibinin zaferine tanık olmaya dayanamadı. Malının büyük bölümünü hemen sattı ve yanına altın birkaç dukat[2] alıp Uzak Doğu'ya doğru yola çıktı. Vedalaşırken Fabiy'e, içindeki tutkunun son izlerinin yok olduğunu hissetmeden dönmeyeceğini söyledi. Fabiy'e çocukluk ve gençlik arkadaşından ayrılmak çok zor geldi... ama yakın mutluluğun sevinç dolu beklentisi öteki duygularının tümünü çabuk yuttu ve kendini bütünüyle aşkının heyecanına bıraktı.

Fabiy çok geçmeden evlendi Valeriya ile... ve sahip olduğu hazinenin değerini ancak o zaman anladı. Fabiy'in, Ferrara'nın hemen dışında, yemyeşil bir bahçenin kuşattığı çok güzel bir villası var-

2 Dukat (İtalyanca: *ducato*) 1140 yılında gümüş, daha sonraları (1284) altın sikke. Önce İtalya'da basılan bu sikkeler daha sonra Avrupa'nın öteki ülkelerinde de basılır oldu – ç.n.

dı. Eşiyle annesini alıp oraya taşındı. Orada aydınlık günler başladı onlar için. Bu büyüleyici yeni aydınlıkta evlilik hayatı Valeriya'nın bütün mükemmelliğini ortaya çıkardı. Fabiy de artık sıradan bir amatör değildi, dikkati çeken, usta bir ressam olmuştu. Valeriya'nın annesi mutlu çifte bakarken büyük mutluluk duyuyor, Tanrı'ya şükürler ediyordu. Dört yıl mutlu bir rüya gibi çabucak geçti. Genç evlilerin bir tek eksiği vardı; bir tek şeye üzülüyorlardı: Çocukları olmuyordu... ama umutlarını kesmiyorlardı. Dördüncü yılın sonuna doğru büyük, bu kez gerçek bir acıyı tattılar: Valeriya'nın annesi birkaç gün hasta yattıktan sonra öldü.

Valeriya çok gözyaşı döktü; bu kaybına uzun süre alışamadı. Ama aradan bir yıl daha geçti; hayat tekrar eskiden olduğu gibi düzene girmişti. Ve çok güzel bir yaz akşamı, kimseye haber vermeden Mutsiy, Ferrara'ya döndü.

3

Onun kentten ayrılmasından sonra bu beş yıl içinde ondan bir haber alan olmamıştı. Onunla ilgili söylentiler, sanki yeryüzünde öyle biri yokmuş gibi unutulup gitmişti. Fabiy arkadaşını Ferrara'nın bir sokağında görünce önce korkusundan, sonra sevincinden az kaldı bir çığlık atacaktı; hemen villasına davet etti onu. Orada, bahçesinde kalınabilecek ayrı, küçük bir kulübe vardı. Arkadaşına o kulübeye yerleşmesini önerdi. Mutsiy seve seve kabul etti bu öneriyi, aynı gün, dilsiz Malezyalı hizmetçisiyle birlikte oraya taşındı. Hizmetçisi dilsizdi ama sağır değildi, bakışının canlılığına bakarak çok anlayışlı biri olduğu da söylenebilirdi... Dili kesilmişti. Mutsiy yanında, yıllarca dolaştığı yerlerden aldığı değerli eşyalarla dolu onlarca valizle geldi. Mutsiy'in döndüğüne Valeriya çok sevindi. Mutsiy de onu dostça-neşeli ama sakin selamladı: Fabiy'e verdiği sözünü tuttuğu her halinden belliydi. O gün kulübeye yerleşmeyi tamamladı; yanında getirdiği değerli şeyleri (halıları, ipekli kumaşları, kadife ve simli giysileri, silahları, fincanları, tabakları, minelerle süslü vazoları, inci ve firuze işlemeli altın, gümüş eşyaları, oymalı kehribar ve fildişi kutuları, kesme cam şişeleri, baharatı, tütünü, yabani hayvan postlarını, bilinmeyen kuş-

tüylerini, ne için kullanılacakları bilinmeyen, anlaşılamayan daha birçok şeyi) Malezyalının yardımıyla yerleştirdi. Değerli bütün bu şeylerin arasında Mutsiy'in önemli ve gizli birkaç hizmeti karşılığında İran şahından aldığı çok değerli inci bir gerdanlık da vardı. Mutsiy Valeriya'dan, bu gerdanlığı kendi eliyle onun boynuna takmasına izin vermesini rica etti. Gerdanlık Valeriya'ya ağır; biraz tuhaf sıcak gibi geldi, cildine sanki hoş bir sıcaklık vermişti. Akşama doğru villanın terasında zakkumların, defnelerin gölgesinde otururlarken Mutsiy serüvenlerini anlatmaya başladı. Gördüğü yerlerden, uzak ülkelerden, dorukları dumanlı dağlardan, kupkuru çöllerden, denize benzeyen geniş nehirlerden, çok büyük bina ve tapınaklardan, bin yıllık ağaçlardan, renk renk çiçeklerden, kuşlardan söz ediyordu; dolaştığı ülkelerin, karşılaştığı halkların isimlerini sayıyordu... masalsı bir esintisi vardı bu isimlerin. Mutsiy bütün Doğu'yu dolaşmıştı: Pers ülkesini, atlarının diğer bütün canlılardan daha güzel, daha soylu olduğu Arabistan'ı bir baştan bir başa dolaşmış; insanlarının heybetli bitkileri andırdığı Hindistan'ın içlerine kadar gitmiş; Dalay-Lama adında bir tanrının konuşmayan, gözleri ufak bir insan olarak yaşadığı Çin ve Tibet sınırına kadar gitmişti. Acayip şeyler anlatıyordu! Fabiy ile Valeriya büyülenmiş gibi dinliyorlardı onu. Mutsiy'in yüzü aslında pek değişmemişti: Çocukluğunda esmer olan yüzü çok daha parlak güneş altında daha koyulaşmıştı, gözleri eskiden olduğundan daha içe çöküktü... hepsi o kadar ama yüz ifadesi başkaydı; yoğun, ağırbaşlı, ciddi bir ifade vardı yüzünde. Mutsiy, geceleri kaplan kükremeleriyle inleyen ormanlarda veya gündüzleri bomboş yollarda, kurban insan isteyen demir tanrıça adına boğazlayacakları yolcu bekleyen yobazlarla karşılaştığı tehlikelerden söz ederken bile heyecanlanmıyordu. Mutsiy'in sesi artık boğuk, tekdüzeydi; el kol ve beden hareketleri İtalyanlara özgü rahatlığını kaybetmişti. Önünde yerlere kapanan atik Malezyalı uşağının yardımıyla ev sahiplerine, Hintli Brahmanlardan öğrendiği birkaç hokkabazlık oyunu gösterdi. Sözgelimi, bir perdenin arkasına saklandıktan sonra birden, dik duran bir bambu kamışına parmaklarının ucuyla hafifçe tutunarak bağdaş kurmuş, havada oturuyor gibi ortaya çıktı. Bu hiç de az şaşırtmadı Fabiy'i, Valeriya'yı ise korkuttu bile... Şöy-

le geçiriyordu içinden Valeriya:"Büyücü falan olmasın bu adam?" Mutsiy, küçük flütüyle hafiften ıslık çalarak önündeki üzeri kapalı sepetten küçük yılanlar çıkardığında, yılanlar koyu renk kumaşın altından siyah, yassı başlarını dillerini sallayarak gösterdiğinde Valeriya çok korktu, Mutsiy'e bu iğrenç yaratıkların üzerini hemen kapamasını rica etti. Akşam yemeğinde Mutsiy dostlarına boğazı uzun, yuvarlak bir şişeyle Şiraz şarabı ikram etti; yeşile çalan altın renkli şarap çok koyuydu, nefis kokuyordu, yeşim taşından küçücük fincanlara döküldüğünde gizemli bir parıltısı oluyordu. Tat olarak Avrupa şaraplarından değişikti; çok tatlı ve sertti; küçük yudumlarla yavaş yavaş içildiğinde bedende hoş bir uyku hissi uyandırıyordu. Mutsiy, Fabiy'e ve Valeriya'ya birer fincan içirdi, kendi eliyle verdi. İkisi de içti. Kendi içeceği zaman fincanının üzerine eğilmiş, bir şeyler fısıldamış, parmaklarını oynatmıştı. Valeriya fark etti bunu ama Mutsiy'in her davranışında, her hareketinde yabancı, alışılmadık bir şey olduğunu gördüğü için şöyle geçirdi içinden: "Hindistan'da yeni bir dine mi geçti, yoksa oralarda âdet böyle midir?" Kısa bir süre sustuktan sonra Mutsiy'e, seyahatleri sırasında müzikle ilgilenip ilgilenmediğini sordu. Mutsiy, Valeriya'nın sorusuna cevap olarak Malezyalıya, Hint kemanını getirmesini söyledi. Malezyalının getirdiği keman günümüzün kemanlarına benziyordu, ancak, dört telli değil, üç telliydi, üzeri de mavimsi bir yılan derisiyle kaplıydı; ince yayı yarım daire şeklindeydi, ucunda da sivri bir elmas parlıyordu.

Mutsiy önce tuhaf, hatta İtalyan kulağı için çok yabancı, hüzünlü birkaç (onun deyimiyle) halk şarkısı çaldı; metal tellerin sesi acıklı, güçsüzdü. Ama Mutsiy son şarkıyı söylemeye başladığında bu ses bir anda toparlandı, yükseldi, güçlendi; tellerin üzerinde dolaşan geniş yayın altından tutkulu bir ezgi yükseliyor, derisiyle kemanın üzerini kaplamış yılanın bir zaman kıvrıldığı gibi, pek hoş kıvrılarak yayılıyordu; bu ezgi öylesine görkemli bir sevinçle parlıyor, yanıyordu ki, Fabiya'nın da, Valeriya'nın da yüreği sıkışmıştı, gözleri yaşarmıştı... Mutsiy ise öne, kemanın üzerine eğdiği başıyla, soluk yanaklarıyla, düz bir çizgi gibi uzanan kaşlarıyla kendini şarkıya bütünüyle vermiş görünüyordu; yayın ucundaki elmas ise inip çıkarken, harika şarkının ateşiyle o da tutuşmuş

gibi kıvılcımlar saçıyordu. Mutsiy şarkıyı bitirince kemanı çenesiyle omzu arasında tutmayı sürdürerek, yayı tuttuğu elini indirdi. Fabiy sordu ona: "Neydi bu? Çaldığın neydi?" Valeriya bir şey söylemedi ama her halinden, kocasının sorduğu soruyu onun da sormak istediği belliydi. Mutsiy, saçlarını hafiften silkeleyerek, kemanı masanın üzerine bıraktı, kibarca gülümseyerek mırıldandı: "Bu mu? Bu ezgi... bu şarkıyı bir kez Seylan Adası'nda dinledim. Bu şarkıyı orada halk arasında çok söylüyorlar, mutlu bitmiş muhteşem bir aşkın şarkısıdır." Fabiy mırıldandı: "Bir kez daha söyle onu." Mutsiy cevap verdi: "Olmaz; bir kez daha söylemek olmaz, geç oldu artık. Sinyora Valeriya'nın dinlenmesi gerekiyor; benim için de geç oldu... hem yoruldum." Mutsiy, Valeriya'ya gün boyunca eski bir arkadaş gibi saygılı, olağan davranmıştı ama şimdi ayrılırlarken elini çok kuvvetli, parmaklarını onun avuç içine bastırarak sıkmış, yüzüne öyle ısrarlı bakmıştı ki, Valeriya gözkapaklarını kaldırmamış olsa da, onun bu bakışını birden kıpkırmızı olan yanaklarında hissetmişti. Mutsiy'e bir şey söylemedi ama elini çekti ama Mutsiy giderken arkasından, çıktığı kapıya bakmıştı. Yıllar önce ondan korktuğunu hatırlıyordu... şimdi ise şaşırmıştı. Mutsiy kulübesine gitti; karı koca odalarına çekildiler.

4

Valeriya hemen uyuyamadı; damarlarında kanı sakin, gevşek dalgalanıyordu, başında hafif bir çınlama vardı... bu, tahmin ettiği gibi, o tuhaf şaraptan mıydı, Mutsiy'in anlattıklarından mı, kemanla çaldığı şarkılardan mıydı? Sabaha karşı nihayet uyuyabildi ve tuhaf bir rüya gördü.

Rüyasında alçak kubbeli, çok geniş bir odaya girdi... Hayatında böyle bir oda görmemişti. Bütün duvarlar altın işlemeli küçük, mavi çinilerle kaplıydı; kubbe, su mermerinden, oymalı, ince sütunlar üzerindeydi. Bu kubbe de, sütunlar da yarı saydamdı... Odaya her yandan dolan soluk-pembe bir ışık her şeyi gizemli, tekdüze aydınlatıyordu; ayna gibi dümdüz döşemenin tam ortasındaki dar bir halının üzerinde simli kumaş yastıklar vardı. Odanın köşelerinde belli belirsiz tüten vahşi hayvanlar biçiminde buhurdan-

lıklar duruyordu. Odada hiç pencere yoktu; duvarın girintisinde, önüne kadife perde asılı simsiyah, sessiz bir kapı vardı. Bu kadife perde ansızın usulca açıldı... odaya Mutsiy girdi. Öne eğilerek selam verdi, kollarını iki yana açtı, güldü... Sert kolları sardı Valeriya'nın bedenini; kupkuru dudaklarını yaktı... Valeriya sırtüstü düştü yastıkların üzerine...

Valeriya uzun süre uğraşarak, duyduğu dehşetten inleyerek uyandı. Nerede olduğunu, kendisine nelerin olduğunu anlayamadan karyolada doğrulup bakındı... Zangır zangır titriyordu... Fabiy yanında yatıyordu. Uyuyordu ama pencereden bakan dolunayın parlak ışığında yüzü ölü yüzü gibi soluktu... ölü yüzünden bile hüzünlü... Valeriya kocasını uyandırdı; kocası onun yüzüne bakar bakmaz "Neyin var senin?" diye haykırdı. Valeriya hâlâ titreyerek fısıldadı: "Çok kötü... çok kötü bir rüya gördüm!"

Ama tam o anda bahçedeki kulübeden güçlü sesler geldi. İkisi de (Fabiy de, Valeriya da) hemen tanıdılar Mutsiy'in sesini: "Mutlu bitmiş muhteşem bir aşkın şarkısı" dediği şarkıyı söylüyordu. Fabiy şaşkın şaşkın baktı Valeriya'nın yüzüne... Valeriya gözlerini kapadı, öte yana döndü... ikisi de soluklarını tutup şarkıyı sonuna kadar dinlediler. Şarkı bittiğinde ay bulutun arkasına girdi, oda bir anda karanlık oldu... Karı koca başlarını yastığa bıraktılar ve aralarında hiç konuşmadılar, biri ötekinin ne zaman uyuduğunu fark etmeden uykuya daldılar.

5

Ertesi sabah Mutsiy kahvaltıya geldi; mutlu görünüyordu, Valeriya'yı güler yüzle selamladı. Selamına Valeriya şaşkın, karşılık verdi, şöyle bir baktı ona. Onun mutluluk, neşe okunan yüzü, keskin, meraklı gözleri karşısında dehşete düşmüştü. Mutsiy tekrar anlatmaya başlayacak oldu... ama Fabiy daha ilk sözcükte kesti sözünü.

"Yeni yerini yadırgamış, uyuyamamış olmalısın? Gece dünkü şarkıyı söylediğini duyduk."

"Öyle mi?" dedi Mutsiy. "Duydunuz ha? Evet, bir ara söyledim o şarkıyı ama daha önce uyumuş, hatta çok ilginç bir rüya görmüştüm."

Valeriya dikkat kesildi.

"Nasıl bir rüya?" diye sordu Fabiy.

Mutsiy gözlerini Valeriya'dan ayırmadan karşılık verdi:

"Rüyamda, doğuya özgü döşenmiş, kubbeli, çok geniş bir odaya girdim. Kubbenin sütunları oymalıydı, duvarlar çinilerle kaplıydı, odada bir pencere de, mum da olmadığı halde, oda her yanı şeffaf taşlardan yapılmış gibi pembe bir ışıkla aydınlanmıştı. Köşelerde Çin buhurdanlıkları tütüyordu, döşemede uzun bir halının üzerinde sırmalı yastıklar vardı. Odaya önünde örtü olan bir kapıdan girdim, tam karşıdaki kapıdan da bir zamanlar sevdiğim kadın girdi. Ve o anda bana o kadar güzel göründü ki, aşkım tekrar alevlendi gibi oldu..."

Mutsiy pek anlamlı, sustu. Valeriya kıpırdamadan oturuyordu; ancak yüzü yavaştan kızarmıştı... derin derin soluyordu.

Mutsiy devam etti:

"İşte o zaman uyandım uykumdan, o şarkıyı söyledim."

"Kimdi o sevdiğin kadın?" diye sordu Fabiy.

"Kim miydi? Bir Hintlinin karısı. Delhi kentinde tanıştım onunla... Ama şu anda hayatta değil. Öldü."

Fabiy, neden sorduğunu kendi de bilmeden,

"Ya kocası?" dedi.

"Dediklerine göre kocası da ölmüş. Kısa süre sonra göremez olmuştum onları."

"Çok tuhaf!" dedi Fabiy. "Bu gece karım da çok tuhaf bir rüya gördü." Mutsiy bakışını Valeriya'nın yüzüne doğrulttu. Fabiy ekledi: "Ama nasıl bir rüya olduğunu anlatmadı bana."

O sırada Valeriya kalktı, odadan çıktı. Kahvaltıdan sonra Mutsiy de, Ferrara'da işleri olduğunu, akşamdan önce dönmeyeceğini söyleyip çıktı.

6

Mutsiy'in Doğu ülkelerinden Ferrara'ya dönmesinden birkaç hafta önce Fabiy karısının Azize Cecilia[3] olarak bir portresini yapma-

3 Azize Cecilia (ölümü MS 22 Kasım 230) Katolik kilisesi müziğinin koruyucusu. Elinde bir kılıç ve gülle piyanonun veya kemanın yanında resimleri yapılırdı – ç.n.

ya başlamıştı. Sanatını önemli ölçüde ilerletmişti. Leonardo da Vinci'nin ünlü öğrencisi Luini[4] Ferrara'ya gelmiş ve ona bazı önerilerde bulunarak yardım etmiş, hatta büyük hocasının öğütlerini anlatmıştı. Portre hemen hemen bitmişti; yüzün birkaç fırça dokunuşuyla tamamlanması gerekiyordu ve Fabiy eseriyle övünebilirdi. Mutsiy'i Ferrara'ya yolcu ettikten sonra, Valeriya'nın onu genellikle beklediği stüdyosuna gitti ama karısını orada bulamadı; seslendi ona... karısı karşılık vermedi. Fabiy huzursuz oldu, Valeriya'yı aramaya başladı. Evde yoktu karısı; Fabiy bahçeye koştu; orada, evden uzakta, iki yanı ağaçlı bir yolda gördü onu. Başı önünde, kollarını dizlerinin üzerinde kavuşturmuş, bir bankta oturuyordu; hemen arkasında ise bir servi ağacının yeşil dalları arasından, yüzünde alaylı bir gülümseme, kavalını öne uzattığı dudaklarına koymuş mermer bir *satyr* heykelciği görünüyordu. Kocasını görünce sevindi Valeriya ve onun endişeli sorularına başının biraz ağrıdığını ama bunun önemli olmadığını, stüdyoya gelmeye hazır olduğunu söyleyerek karşılık verdi. Fabiy stüdyoya götürdü onu, yerine oturttu, fırçayı eline aldı, ancak yüze istediği biçimi bir türlü veremediğini fark edince büyük bir şaşkınlığa kapıldı. Bu, Valeriya'nın yüzü biraz sarı olduğu, bitkin göründüğü için değildi... hayır; bunun nedeni, Fabiy'in, Valeriya'nın yüzünde, karısının resmini Azize Cecile olarak yapmak düşüncesinin doğmasına neden olan o öylesine temiz, kutsal ifadeyi bugün göremiyor olmasındandı. Sonunda bıraktı fırçayı; karısına, kendisinin bugün havasında olmadığını, onun dinlenmesine engel olmakla iyi etmediğini, çünkü pek iyi görünmediğini söyledi, sehpayı resmin yüzü duvara gelecek biçimde kenara koydu. Valeriya dinlenmesi gerektiği konusunda hak verdi ona, başının ağrıdığından yakınarak yatak odasına gitti.

Fabiy stüdyoda kaldı. Anlayamadığı, tuhaf bir sıkıntı vardı içinde. Evinde Mutsiy'in varlığı, onu evine kendisinin davet etmiş olması canını sıkıyordu Fabiy'in. Kıskandığı için değildi bu... Valeriya'yı kıskanmak mümkün müydü! Ama arkadaşını tanımakta zorluk çekiyordu. Mutsiy'in uzak diyarlardan yanında getirdiği bütün bu bilinmez, yeni, yabancı şeyler (ve hepsi de ruhuna işlemişti sanki), bütün bu büyüleyici şeyler, şarkılar, tuhaf içkiler, şu dil-

4 Bernardino Luini (1480-1532) İtalyan ressam – ç.n.

siz Malezyalı, hatta Mutsiy'in giysisinin, saçlarının, soluğunun kokusu... bütün bunlar Fabiy'de güvensizliğe, hatta belki de korkuya benzeyen bir duygu uyandırıyordu. Hem şu Malezyalı masada hizmet ederken ona, Fabiy'e, neden öyle rahatsız edici bir dikkatle bakıyordu? Evet, bunu gören biri onun İtalyanca anladığını düşünebilirdi. Mutsiy bu Malezyalının, dilini kestirmekle çok önemli bir özveride bulunduğunu, bu yüzden de şimdi çok büyük bir güce sahip olduğunu söylüyordu. Nasıl bir güçtü bu? Ayrıca, dilini kestirmekle nasıl elde etmişti bu gücü? Bütün bunlar çok tuhaftı! Çok da anlaşılmaz! Fabiy yatak odasına, karısının yanına gitti. Valeriya giyinik, yatağında yatıyor ama uyumuyordu. Kocasının ayak sesini duyunca irkildi ama sonra, bahçede olduğu gibi, tekrar sevindi. Fabiy karyolanın kenarına oturdu, Valeriya'nın elini tuttu, bir süre sustuktan sonra sordu ona:

"Bu gece gördüğün rüya mı korkuttu seni? Ayrıca, Mutsiy'in anlattığı gibi bir rüya mıydı gördüğün?"

Valeriya'nın yüzü kıpkırmızı oldu.

"Yo, hayır! Hayır! Ben... beni parçalamak isteyen bir canavar gördüm."

Fabiy sordu ona:

"Canavar mı? İnsan kılığında bir canavar mı?"

"Hayır, hayvandı... Yabani bir hayvan!"

Valeriya başını öte yana çevirdi, ateş gibi yanan yüzünü yastığa gömdü.

Fabiy bir süre daha tuttu karısının elini, sessizce dudaklarına götürdü... ve çıktı yatak odasından.

Karı koca o günü hiç iyi geçirmediler. Başlarının üzerinde kara bir şey asılı duruyordu sanki... ama bunun ne olduğunu bilemiyorlardı. Kendileri için bir tehlike söz konusuymuş gibi, bir arada olmak istiyorlardı; oysa birbirlerine ne söyleyeceklerini bilemiyorlardı. Fabiy portrenin üzerinde çalışmayı; Ariosto'nun,[5] bir süre önce Ferrara'da, daha sonra bütün İtalya'da ünlü olan destanını okumayı deneyecek olmuş ama okuyamamıştı...

Mutsiy akşam geç vakit, tam yemek saati geldi.

---

5 Ludovico Ariosto (1374-1533) *Orlando Furioso* (Çılgın Orlando) destanıyla ünlü İtalyan ozan – ç.n.

7

Sakin ve mutlu görünüyordu ama çok az konuşuyordu. Daha çok Fabiy'e, eski tanıdıklarıyla, Almanya seferiyle, İmparator Carlo ile ilgili sorular soruyor; Roma'ya gidip yeni papayı görmek istediğini söylüyordu. Tekrar Şiraz şarabı içmesini önerdi Valeriya'ya, olumsuz yanıt alınca kendi kendine sanki şöyle mırıldandı: "Şu anda yeterli zaten." Fabiy, karısıyla yatak odasına çıkınca hemen uyudu... bir saat sonra uyanınca yanında kimsenin olmadığını fark etti: Valeriya odada değildi. Hemen kalktı Fabiy, aynı anda yatak odasının bahçeye açılan kapısından karısının gece kıyafetiyle odaya girmekte olduğunu gördü. Biraz önce hafif yağmur yağmış olsa da, ay gökyüzünde parlaktı. Valeriya, gözleri kapalı, kıpırtısız yüzünde gizli bir dehşet ifadesiyle karyolaya yaklaştı, öne uzattığı elleriyle yatağı yoklayarak, sesini çıkarmadan aceleyle yattı. Fabiy bir soru sordu ona ama Valeriya cevap vermedi; uykuda gibiydi. Fabiy dokundu ona, giysisinin de, saçlarının da yağmurdan ıslanmış olduğunu hissetti. Çıplak ayaklarının tabanlarında da kum vardı. Yataktan fırladı Fabiy, koşarak, yarı aralık kapıdan bahçeye çıktı. Parlak ayın ışığı her şeyi aydınlatıyordu. Bakındı Fabiy ve bahçe yolunun ıslak kumunda iki çift ayak izi gördü; ayak izlerinin bir çifti çıplak ayak iziydi ve kulübeyle evin arasındaki yaseminlerden yapılma kameriyeye gidiyordu. Fabiy bir an kararsız durdu, tam o anda, bir gece önce duyduğu şarkıyı duydu! İrkildi Fabiy, koşarak girdi kulübeye... Mutsiy odanın ortasında ayakta duruyor, keman çalıyordu. Fabiy onun üzerine atıldı.

"Sen bahçede miydin? Bahçeye çıktın, üzerin yağmurdan ıslak, öyle mi?"

Mutsiy, Fabiy'in kulübeye gelmesine şaşırmış gibi ve heyecanlı, tane tane konuşarak cevap verdi:

"Hayır... bilmiyorum... galiba çıktım bahçeye..."

Fabiy koluna yapıştı Mutsiy'in.

"Ve neden yine o şarkıyı söylüyorsun? Tekrar aynı rüyayı mı gördün yoksa?"

Mutsiy aynı şaşkınlıkla baktı Fabiy'in yüzüne, bir şey söylemedi.

"Cevap ver bana!"

Mutsiy uykulu, şarkı söyler gibi karşılık verdi:

"Ay kocaman yuvarlak gökyüzünde...
Nehir yılan gibi parlak...
Dost uyandı, düşman uyuyor...
Ala doğan pilici pençeliyor!
Yardım et!"

Fabiy iki adım geri çekildi, bakışını Mutsiy'e dikti, bir an düşündü... dönüp eve, yatak odasına gitti. Valeriya, başını omzunun üzerine eğmiş, kollarını bitkin bir durumda iki yana açmış, ölü gibi uyuyordu. Fabiy uzun süre uyandırmadı onu... bir süre sonra uyandırdığında, Valeriya kocasını görünce boynuna atıldı, tutkuyla kucakladı onu; kuru yaprak gibi titriyordu.

Fabiy, onu sakinleştirmeye çalışırken,

"Neyin var canım benim? Neyin var?" diye tekrarlıyordu.

Ama Valeriya başını Fabiy'in göğsüne dayamış, öylece duruyordu.

Neden sonra yüzünü kocasının yüzüne dayayıp fısıldadı:

"Ah, çok korkunç rüyalar görüyorum ben!"

Fabiy sorular sormak istiyordu ona... Ama Valeriya titremeyi sürdürüyordu...

Valeriya kocasının kolları arasında nihayet uykuya daldığında şafağın kızıl ışığı pencerelerin camlarına vurmuştu.

8

Ertesi gün Mutsiy sabahtan kayboldu; Valeriya kocasına, sınırsız güven duyduğu yaşlı, manevi babası çok bilgili rahibin olduğu yakındaki manastıra gitmek niyetinde olduğunu söyledi. Fabiy'in sorularına karşılık, son günlerdeki alışılmadık olaylar yüzünden ağırlaşan ruhunu rahatlatmak için günah çıkartmak istediğini söyledi. Valeriya'nın süzgün yüzüne bakan, ölgün sesini duyan Fabiy onun bu niyetini onayladı: Saygıdeğer rahip Lorenzo yararlı öğütlerde bulunabilirdi Valeriya'ya, içindeki kuşkuları dağıtabilirdi... Valeriya dört kişinin eşliğinde manastıra gitmek üzere yola çıktı. Fabiy evde kaldı, karısının dönüşüne kadar, ona ne olduğunu anlamaya çalışarak zamanını bahçede geçirdi... İçinde ne olduğunu bilemediği kuşkuların

doğurduğu sürekli bir öfke, korku, acı vardı... Birkaç kez kulübeye girmişti ama Mutsiy yoktu; Fabiy kulübeye her girdiğinde Malezyalı yerlere kadar eğilerek aval aval bakmıştı ona. Kulübeye her girdiğinde Fabiy'e, Malezyalının bronz yüzünde gizli bir alay varmış gibi gelmişti. Bu arada Valeriya günah çıkarırken din adamına her şeyi, utanmanın yanında daha çok dehşet de duyarak anlattı. Din adamı dikkatle dinledi onun anlattıklarını, kutsadı onu, elinde olmayan günahı için bağışladı onu; bu arada şöyle de düşünüyordu: "Büyücülük, şeytan büyüleri... bunu böyle bırakmak olmaz..." ve Valeriya'yı iyice sakinleştirmek, rahatlatmak için, onunla birlikte villaya geldi. Din adamını görünce Fabiy biraz telaşlandı. Ne var ki, mesleğinde büyük tecrübe sahibi yaşlı adam ne yapması gerektiğini önceden etraflıca düşünmüştü. Fabiy'le yalnız kalınca, günah çıkarırken Valeriya'nın neler anlattığını elbette söylemedi ona ama evine davet ettiği, anlattıklarıyla, şarkılarıyla, her türlü davranışıyla Valeriya'yı etkileyen, sarsan konuğunu evinden bir an önce uzaklaştırmasını önerdi. Ayrıca, yaşlı adamın düşüncesi şöyleydi: Hatırladığı kadarıyla, Mutsiy daha önce de dinine pek bağlı biri değildi ve Hıristiyanlık ışığıyla aydınlanmamış memleketlerde o kadar uzun süre kaldığı için oralarda zararlı, yalan öğretiler benimsemiş, hatta gizli büyüler öğrenmiş olabilirdi ve burada eski bir arkadaşlık hakkı söz konusu olsa da, mantık ve güvenlik iki eski arkadaşın ayrılmalarının zorunlu olduğunu göstermekteydi! Fabiy saygıdeğer rahibin söylediklerine tam anlamıyla hak verdi; kocası ona din adamının dediklerini anlatınca Valeriya da çok sevindi, yüzü aydınlandı; rahip Lorenzo karı kocanın iyi dilekleriyle, manastır için, yoksullar için verdikleri zengin hediyelerle yolcu edildi, manastıra döndü.

Fabiy akşam yemeğinden sonra Mutsiy'le konuşmak niyetindeydi. Ama tuhaf konuk o saate kadar dönmedi. Bunun üzerine Fabiy konuşmayı ertesi güne erteledi ve karı koca yatak odalarına çekildiler.

9

Valeriya hemen uyudu ama Fabiy uyuyamıyordu. Gördüğü, hissettiği her şeyi gecenin sessizliğinde daha canlı hatırlıyordu; önce-

leri cevap bulamadığı soruları şimdi daha ısrarlı soruyordu kendine. Mutsiy gerçekten bir büyücü müydü, Valeriya'ya büyü mü yapmıştı? Hastaydı Valeriya... ama hastalığı neydi? Fabiy başını eline dayıyor, ateş gibi soluğunu tutup düşüncelere dalıyordu. Ay bulutun arkasından tekrar çıkmıştı, onun ışınlarıyla birlikte (belki de Fabiy'e öyle geliyordu) kulübenin olduğu yerden doğru gelen hafiften kokulu, akıma benzeyen bir esinti sanki pencerelerin yarı saydam camlarından içeri giriyordu... işte, ısrarlı, tutkulu bir fısıltı duyuldu... ve işte Valeriya hafiften kıpırdamaya başladı. İrkildi Fabiy, baktı: Doğruldu Valeriya, önce bir ayağını sarkıttı karyoladan, sonra ötekini... ve bir uyurgezer gibi, sönük, cansız bakışını dosdoğru öne dikip, kollarını öne uzatıp bahçeye açılan kapıya yürüdü! Fabiy hemen yatak odasının öteki kapısına koştu, çabucak evin köşesini dolanıp yatak odasının bahçeye açılan kapısını dışarıdan kapadı... Kilidi çevirecekti ki, birinin kapıyı içeriden açmak için zorladığını.. giderek daha çok zorladığını hissetti... sonra titrek bir yakınma duyuldu...

Fabiy, "Mutsiy döndü mü yoksa kentten?" diye geçirdi içinden. Kulübeye koştu.

O anda ne mi gördü?

Karşıdan ona doğru, gene uyurgezer gibi, kollarını öne uzatmış, gözleri kapalı biri geliyordu; Mutsiy'di bu... Fabiy ona doğru koştu ama Mutsiy onu fark etmeden düzenli adımlarla yürümeyi sürdürüyordu; yüzü ay ışığında Malezyalınınki gibi gülüyordu. Adıyla seslenmek istedi ona Fabiy ... ama o anda arkasında, evin penceresinin açıldığını duydu... dönüp baktı...

Gerçekten de: Yatak odasının penceresi ardına kadar açıktı... Valeriya bir bacağını dışarı sarkıtmış, pencerenin pervazında oturuyordu... kolları Mutsiy'i arıyordu sanki... bütün bedeniyle ona doğru uzanıyordu.

Fabiy'in içine birden anlatılamaz, büyük bir öfke dalga dalga dolmuştu. Deli gibi bağırmaya başladı: "Adi büyücü!" Ve bir eliyle Mutsiy'in boğazına yapışıp, ötekiyle belindeki bıçağı çıkardı, Mutsiy'in böğrüne sapladı.

Mutsiy kulakları tırmalayan bir çığlık attı, elini bıçak yarasının üzerine bastırıp tökezleyerek geriye, kulübeye doğru koştu... Ama

Fabiy ona bıçağını sapladığında aynı anda Valeriya da bir çığlık atmış, pencereden yere düşmüştü.

Fabiy karısının yanına koştu, yerden kaldırdı onu, karyolaya götürdü, bir şeyler söylemeye başladı ona ...

Valeriya kıpırdamadan uzun süre yattı ama sonunda açtı gözlerini, kaçınılmaz bir ölümden kurtulmuş biri gibi derin, kesik kesik, mutlu birkaç soluk aldı... Kocasını gördü ve boynuna sarılıp başını göğsüne koydu. "Sen, sen, sensin bu!" diye kekeledi. Elleri ateş gibiydi, başı arkaya düşüyordu; dudaklarında mutlu bir gülümsemeyle fısıldadı: "Tanrı'ya şükürler olsun, her şey bitti... Ama çok yoruldum!" Böyle dedikten sonra derin, rahat bir uykuya daldı.

10

Fabiy karyolanın yanında yere diz çöktü, gözlerini Valeriya'nın soluk, zayıflamış ama artık rahatlamış yüzünden ayırmadan olanları... ve şimdi ne yapması gerektiğini düşünmeye başladı... Ne yapmalıydı? Mutsiy'i öldürdüyse (bıçağını onun böğrüne sapına kadar sapladığını hatırlıyordu) ki bundan kuşku edilemezdi, evet, Mutsiy'i öldürdüyse, bunu gizlemesi olanaksızdı! Öyleyse, durumu düke, yargıca bildirmek zorundaydı... ama böylesine akıl almaz olayın açıklamasını nasıl yapacaktı? O, Fabiy, evinde bir akrabasını, en iyi arkadaşını öldürmüştü! Soracaklardı ona: Niçin? Neden? Ama ya ölmediyse Mutsiy? Fabiy bilinmezlikler içinde daha fazla kalmaya dayanamadı... Valeriya'nın uyuduğundan emin olduktan sonra usulca kalktı oturduğu koltuktan, evden çıktı, kulübeye doğru yürüdü. Kulübe sessizdi, yalnızca pencerelerinden birinde ışık vardı. Titreyerek açtı dış kapıyı (kapının kolunda kanlı parmak izleri vardı, kulübeye giden yolun kumunda da yer yer kan damlaları siyah lekeler gibi parlıyordu), karanlık ilk odayı geçti... ve birden ikinci odanın kapısının eşiğinde durdu, şaşırmıştı...

Mutsiy odanın ortasında yerde, İran halısının üzerinde, başının altında sırmalı ipek bir yastık, üzerinde siyah işlemeli geniş, kırmızı bir şal, ölü gibi yatıyordu. Yüzü balmumu gibi sapsarı, göz kapakları morarmış gözleri tavana dönük, kapalıydı. Soluk aldığı

belli değildi: Sanki ölmüştü. Aynı kırmızı şala sarılı ayaklarının dibinde Malezyalı diz çökmüş, oturuyordu. Sol elinde eğreltiotuna benzeyen bilinmedik bir bitkinin küçük dalı vardı ve hafifçe öne eğilmiş, gözlerini kırpmadan efendisine bakıyordu. Odayı, toprağa sokulmuş yeşil ışıklı küçük bir meşale tek başına aydınlatıyordu. Meşalenin alevi hiç titremiyordu, dumanı yoktu. Fabiy odaya girince Malezyalı yerinden kıpırdamadı, yalnızca şöyle bir baktı ona... sonra tekrar Mutsiy'e doğrulttu bakışını. Elindeki dalı zaman zaman indirip kaldırıyor, havada sallıyordu; sesi çıkmayan dudakları bir şeyler mırıldanıyor gibi açılıp kapanıyordu. Fabiy'in arkadaşına sapladığı bıçak Mutsiy ile Malezyalının arasında, yerde duruyordu. Malezyalı elindeki dalla bir kez bıçağın kanlı ağzına vurmuştu. Aradan bir dakika geçti... bir dakika daha. Fabiy Malezyalının yanına gitti, üzerine eğildi, alçak sesle sordu ona: "Öldü mü?" Malezyalı başını yukarıdan aşağı salladı, şalın altından sağ kolunu çıkarıp emreder gibi ona kapıyı gösterdi. Fabiy Malezyalıya aynı soruyu bir kez daha sormak istiyordu ama emreden kol aynı hareketi tekrarladı. Fabiy canı sıkkın, öfkeli, şaşkın ama itiraz etmeden çıktı kapıdan.

Valeriya'yı bıraktığı gibi uyur, yüzünü çok daha sakin buldu. Fabiy soyunmadı, pencerenin önüne oturdu, dirseğini dayayıp düşünmeye başladı. Güneş doğduğunda Fabiy düşüncelere daldığı aynı yerde oturuyordu. Valeriya uyanmamıştı.

11

Fabiy, Ferrara'ya gitmek için karısının uyanmasını bekliyordu. Birden yatak odasının kapısını biri tıklattı. Fabiy kapıyı açtı, karşısında yaşlı başuşağı Antonio'yu gördü.

"Sinyor," dedi yaşlı adam, "Malezyalı şimdi geldi, sinyor Mutsiy'in hasta olduğunu, her şeyini alıp kente gitmek istediğini, bu nedenle sizden eşyalarının toplanmasına yardım edecek birkaç kişi vermenizi, öğleden sonra da yük atları ile bir binek hayvanı ve yolculukta kendisine eşlik edecek adamlar yollamanızı rica ettiğini söyledi. İzin veriyor musunuz?"

Sordu Fabiy:

"Malezyalı mı söyledi sana bunları? Nasıl olur? Öyle ya, dilsizdir..."

"İşte sinyor, bütün bunları bizim dilimizde, hem de çok doğru olarak yazdığı kâğıt burada."

"Mutsiy'in hasta olduğunu söyledin, değil mi?"

"Evet, durumu çok kötüymüş..."

"Doktor çağırmadınız mı?"

"Çağırmadık. Malezyalı izin vermedi."

"Bunu da mı Malezyalı yazdı kâğıda?"

"Evet, o yazdı."

Fabiy bir an bir şey söylemedi. Neden sonra,

"Neyse, gerekeni yap," dedi.

Antonio gitti.

Fabiy uşağının arkasından şaşkın, baktı. "Yani ölmedi mi?" diye geçirdi içinden... Sevinsin mi, üzülsün mü bilemedi. Hasta mıydı? Oysa birkaç saat önce ölmüştü!

Fabiy karısının yanına döndü. Valeriya uyandı, başını kaldırdı.

Karı koca anlamlı bakışlarla uzun uzun bakıştılar. Birden mırıldandı Valeriya: "Gitti mi?" Fabiy ürperdi. Valeriya devam etti: "Nasıl? Gitmedi mi? Ne diyorsun? Gitmedi mi?" Fabiy'in kalbi duracak gibi çarpıyordu. "Hayır, henüz gitmedi," dedi. Ama bugün gidiyor." "Ve bir daha hiç, hiç görmeyeceğim onu, değil mi?" "Hiç." "Artık öyle rüyalar da görmeyecek miyim?" "Görmeyeceksin." Valeriya rahatlamış gibi tekrar derin bir soluk aldı; tekrar mutlu bir gülümseme belirdi dudaklarında. Kollarını kocasına uzattı. "Ve bir daha ondan hiç söz etmeyeceğiz, hiçbir zaman, duydun mu canım? Ve o buradan gidinceye kadar odamdan çıkmayacağım. Sen şimdi hizmetçilerimi yolla bana... ama dur: Şunu al!" Gece masasının üzerinde duran, Mutsiy'in ona verdiği inci gerdanlığı aldı. Ekledi: "Ve kuyularımızın en derinine at onu. Bana, Valeriya'na sarıl ve o... gidene kadar yanıma gelme." Fabiy gerdanlığı aldı (incilerin parlaklığı solmuş gibi gelmişti ona), karısının dediğini yaptı. Sonra, önünde birtakım hazırlıkların başladığı kulübeyi uzaktan gözetleyerek bahçede dolaşmaya başladı. Adamlar birtakım sandıkları çıkarıp yük atlarına yüklüyorlardı... ama Malezyalı yoktu aralarında. Fabiy, kulübede ne olup bittiğine bir kez da-

ha bakmak için önüne geçilemez bir istek duydu. Kulübenin arkasında, sabahleyin Mutsiy'in yattığı odaya girebileceği gizli bir kapının olduğunu hatırladı. Kimseye görünmeden o kapıya gitti, kapı kilitli değildi, kapının önündeki ağır perdeyi aralayıp kararsız, içeriye baktı.

12

Mutsiy şimdi yerde, halının üzerinde yatmıyordu. Üzerinde yol kıyafeti, koltukta oturuyordu ama Fabiy'in ilk geldiğinde gördüğü gibi yine bir cesedi andırıyordu. Kaskatı başı koltuğun arkalığına dayanmıştı, dizlerinin üzerine düşmüş kolları sapsarı, kıpırtısızdı. Göğsü inip kalkmıyordu. Koltuğun önünde, yerde, kurumuş birtakım otların olduğu, kesif, neredeyse boğucu bir kokunun, bir misk kokusunun yayıldığı koyu sıvılar dolu yassı birkaç çanak vardı. Her çanağın çevresinde, ufacık gözleri arada bir altın gibi parlayan, bakır rengi küçük yılanlar kıvrılıyordu; Mutsiy'in tam önünde, iki adım ötesinde ise Malezyalı üzerinde alacalı, sırmalı, kuşağı kaplan kuyruğundan cüppesiyle, başında boynuzlu kalpağa benzeyen bir şapkayla ayakta upuzun dikiliyordu. Sandıkları taşımaya yardım etmiyordu; olduğu yerde öylece duruyor, dua ediyor gibi kâh öne saygıyla eğiliyor, kâh tekrar upuzun boyuyla doğruluyor, hatta parmaklarının üzerinde yükseliyordu; sonra kollarını düzenli olarak iki yana açıyor, arkasından ısrarla, tehdit edercesine veya bir şeyi öğrenmek istiyor gibi Mutsiy'e doğru uzatıyor, kaşlarını çatıyor, ayağını yere vuruyordu. Her hareketini kendini çok zorlayarak yaptığı belliydi, hatta acı duyuyor gibiydi: Zorlanarak soluk alıyordu, alnı boncuk boncuk terlemişti. Birden olduğu yerde donup kalmış gibi hareketsiz kaldı; alnını kırıştırarak derin bir soluk çekti içine, gerildi, elinde dizginler varmış gibi sımsıkı yaptığı yumruklarını göğsüne çekti... tam o anda (Fabiy'in anlatılamaz bir dehşet duymasına neden olan bir şey oldu), Mutsiy'in başı ağır ağır kalktı koltuğun arkalığından ve Malezyalının yumruklarının arkasından uzandı... Malezyalı göğsünden uzaklaştırdı yumruklarını, Mutsiy'in başı tekrar ağır ağır geriye düştü: Malezyalı bu hareketini birkaç kez tekrarladı, Mutsiy'in başı da uysalca aynı ha-

reketi tekrarlıyordu. Çanaklardaki koyu sıvılar kaynamaya başladı; çanaklardan ince çıngırak sesleri çıkmaya başladı, bakır rengi yılanlar her çanağın çevresinde dalgalanıyorlar gibi hareketlendi. Malezyalı o zaman öne bir adım attı, kaşlarını hayli yukarı kaldırıp gözlerini çok iri açtı, Mutsiy'e doğru salladı başını... ve ölünün gözkapakları titremeye başladı, düzensiz bir biçimde aralandı ve altlarından gümüş gibi mat gözbebekleri göründü. Malezyalının yüzü mağrur ve sevinçli, handiyse öfkeli bir sevinçle aydınlandı; dudaklarını genişçe araladı, gırtlağının derinlerinden uzun, zorlamalı bir uluma çıktı... Mutsiy'in dudakları da aralandı ve insan sesine hiç benzemeyen o ulumaya karşılık, onun dudaklarının arasından titrek bir inilti çıktı...

Ama o anda Fabiy daha fazla dayanamadı: Bir çeşit şeytan büyüsünün içinde olduğunu düşündü! O da bir çığlık attı ve arkasına bakmadan, dua ederek, haç çıkararak eve doğru koşmaya başladı.

Üç saat sonra Antonio geldi, her şeyin hazır olduğunu, bütün eşyanın atlara yüklendiğini, Sinyor Mutsiy'in yola çıkmak üzere olduğunu haber verdi. Fabiy uşağına bir şey söylemeden terasa çıktı. Kulübe oradan görünüyordu. Kulübenin önünde yüklü birkaç at vardı; kulübenin kapısında ise (iki kişilik) geniş eyerli, güçlü, kara yağız bir kısrak bekliyordu. Yolculukta eşlik edecek silahlı, başları açık uşaklar da oradaydı. Kulübenin kapısı açıldı; tekrar günlük kıyafetini giymiş Mutsiy, Malezyalının yardımıyla çıktı kulübeden. Yüzü ölü yüzü gibiydi, kolları iki yanında bir ölününki gibi sarkıktı ama yürüyordu, evet! Adım atıyordu ve ata bindirilince dimdik durdu, el yordamıyla dizginleri buldu. Malezyalı onun ayaklarını üzengilere soktu, kendi de ata binip Mutsiy'in arkasına oturdu, kollarını beline doladı ve takım hep birlikte hareket etti. Atlar ağır adımlarla yürüyordu. Evin önünden geçerlerken Mutsiy'in esmer yüzünde beyaz iki nokta var gibi geldi Fabiy'e... Yoksa gözbebeklerini mi doğrultmuştu ona? Yalnızca Malezyalı başını eğerek selam verdi Fabiy'e... ama her zaman olduğu gibi yine alaylı...

Bütün bunları görmüş müydü Valeriya? Penceresinin jaluzisi kapalıydı... ama belki de jaluzinin arkasında ayaktaydı, aradan bakıyordu.

13

Valeriya akşam yemeğine yemek salonuna indi, çok sakindi, neşesi yerindeydi; ancak hâlâ çok yorgun olduğundan yakınıyordu. Ama önceki sürekli endişeli, şaşkın, gizli korkulu durumu yoktu ve Mutsiy'in gittiğinin ertesi günü Fabiy onun portresi üzerinde tekrar çalışmaya başladığında karısının yüzünde o tertemiz ifadeyi, onu öylesine şaşırtan bir anlık aynı durgunluğu görünce... fırça tuvalde pek rahat ve güvenle dolaşmaya başlamıştı.

Karı koca eskiden olduğu gibi huzur içinde yaşamaya başladılar. Mutsiy'i hiç olmamış gibi unutmuşlardı. Fabiy ile Valeriya aralarında anlaşmışlar gibi, ondan tek sözcükle olsun söz etmiyorlar, sonunun ne olduğunu sormuyorlardı: Aslında herkes için bir bilinmezlik olarak kalmıştı Mutsiy'in sonu. Gerçekten de, yer yarılmış, içine girmiş gibi ortadan kaybolmuştu. Fabiy bir gün, o uğursuz gece olanları karısına anlatması gerektiğini düşünecek olmuştu... ama Valeriya onun bu niyetini belki de anlamış olacak, soluğunu gizlemiş, bir darbe bekliyor gibi gözlerini kapamıştı... Fabiy karısının duygusunu anlamış, ona bu darbeyi indirmemişti.

Fabiy güzel bir sonbahar günü Azize Cecilia'nın resmini bitirdi. Valeriya orgun önünde oturuyordu, parmakları tuşların üzerinde dolaşıyordu... Birden, istemeden, parmaklarının altından bir zamanlar Mutsiy'in çaldığı "muhteşem aşkın" ezgisi duyuldu ve Valeriya o anda, Fabiy'le evlenmesinden sonra ilk kez içinde yeni, tuhaf bir hayatın doğuşunu hissetti... Titreyerek durdu...

Ne anlama geliyordu bu? Acaba...

* * *

Elyazısı notlar burada bitiyordu.

Bir Çılgın Adam

(Отчаяный)

I

... Odada sekiz kişiydik, günümüzün olaylarından, insanlarından konuşuyorduk.

Şöyle dedi A.:

"Bu adamları anlayamıyorum ben, çıldırmış gibiler! Gerçekten çıldırmış gibiler... Geçmişte hiç böyle bir şey olmamıştı."

Söze P. karıştı:

"Hayır, olmuştu, çılgın adamlar eskiden de vardı." P. yüzyılımızın yirmili yıllarında doğmuş, yaşlı, ak saçlı biriydi. "Ne var ki, günümüzün çılgınlarına benzemiyorlardı. Ozan Yakov için biri, onun hiçbir şeye yönelik olmayan asılsız bir coşkusunun olduğunu söylemişti. O insanların işte böyle asılsız bir çılgınlığı vardı. Evet, isterseniz, size yeğenim Mişa Poltevo'nun öyküsünü anlatırım. Onunki sizin için günümüzün çılgınlıklarının bir örneği olabilir."

Hatırladığım kadarıyla, babasının ülkemizin uzak bozkır illerinden birindeki çiftliğinde 1828 yılında doğmuştu. Mişa'nın babası Andrey Nikolayeviç Poltevo'yu çok iyi hatırlıyorum. Eskiye bağlı, Tanrı korkusu olan, ağırbaşlı, (zamanına göre yeterince okumuş) doğrusunu söylemek gerekirse, biraz ahmak, bunun yanında ay-

rıca sara hastası (bu hastalığı bile eski asilzadelere özgüydü), gerçek bir çiftlik sahibiydi... Bir farkla ki, Andrey Nikolayeviç'in sara nöbetleri hafif geçiyor, olağan bir uyuklamayla, bitkinlikle sonuçlanıyorlardı. Andrey Nikolayeviç bir ölçüde kibar, iyi kalpliydi: Ben Çar Mihail Fyodoroviç'i her zaman öyle hayal etmişimdir. Andrey Nikolayeviç'in hayatı, baştan sona, toplumumuzda çok eskilerden bu yana yerleşmiş geleneklerimize, Ortodoks anlayışımıza, Rus inancına sıkı sıkıya bağlı geçmişti. Yatıp kalkması, yemesi içmesi, banyo yapması, eğlenip öfkelenmesi (aslında bu ikisi çok seyrek olurdu), hatta pipo içmesi, hatta kâğıt oynaması (iki büyük yenilik!) kendine, düşüncesine göre yaptığı şeyler değil, babalardan kalma alışkanlıklara harfi harfine bağlı olmasındandı. Orta boyluydu, duruşu heybetliydi, şişmandı, erdemli Rus insanında genelde olduğu gibi, sakin ve hafif hırıltılı bir sesi vardı. İç çamaşırının, giysisinin temiz olması konusunda titizdi, beyaz kravat takar, tütün rengi uzun kaftan giyerdi ama bir asilzade olduğu gene de her şeyinden belli olurdu: Gören hiç kimse bir papaz ya da tüccar sanmazdı onu! Andrey Nikolayeviç her yerde nasıl davranacağını, ne söyleyeceğini, nasıl söyleyeceğini çok iyi bilirdi; ne zaman tedavi olmasının gerektiğini, özellikle hangi belirtileri önemsemesini, hangilerini önemsememesini... sözün kısası, gereken her şeyi bilirdi... Öyle ya, geçmişin insanları her şeyi öngörmüşlerdi, gerektiği gibi uygulamışlardı... kendisinin düşünmesine gerek yoktu... En önemlisi de Tanrı'sız adım atmamaktı! Kabul etmek gerekir: Evinin, günlük ve yağsız oruç yemekleri kokusunun çoğu zaman eşlik ettiği duaların, ayinlerin duyulduğu alçak tavanlı, sıcak, loş odalarında sürekli dayanılmaz bir can sıkıntısı hüküm sürerdi!

Andrey Nikolayeviç evlendiğinde ilk gençlik yıllarını geride bırakmıştı. Enstitü mezunu, çok asabi, hastalıklı, yoksul bir komşusuyla evlenmişti. Karısı güzel piyano çalıyor, enstitülü kızlar gibi Fransızca konuşuyordu. Çabuk heyecanlanıyor, daha çabuk melankoliye kapılıyor, hatta ağlıyordu... Kısacası, karısının değişik bir kişiliği vardı. Hayatının mahvolduğunu düşündüğü için, kendisini "elbette" anlamayan kocasını sevemiyor ama ona saygı duyuyor... katlanıyordu ve tam anlamıyla dürüst, soğukkanlı bir kadın olduğu için başka "birini" aklının ucundan da geçirmiyordu.

Bunun yanında kafası her an, önce kendisinin gerçekten zayıf sağlığıyla; sonra nöbetleri ona her zaman batıl bir dehşet veren kocasının sağlığıyla ve nihayet eğitimini kendisinin büyük bir hırsla üzerine aldığı tek oğlu Mişa ile ilgili endişelerle meşguldü. Andrey Nikolayeviç karısının Mişa ile ilgilenmesine karışmıyordu ama bir koşulla: Evinde kurulu düzenin çerçevesinden hiçbir şekilde, bir kez bile olsun, asla çıkılmayacaktı! Sözgelimi, şöyle: Mişa'nın öteki "delikanlılarla" kutsal günlerde, yeni yıla girerken veya Aziz Vasilyev gecesi eğlenmesine izin verilebilirdi, hem yalnızca izin verilebilir değildi bu, bir zorunluluk da olmuştu... Başka zaman böyle bir şeyden Tanrı korusundu! Vs. vs...

II

Mişa'yı tanıdığımda on üç yaşındaydı. Pembe yanaklı, çok sevimli bir çocuktu; dudakları yumuşacıktı (evet, her şeyiyle yumuşacık, tombul bir çocuktu Mişa), buğulu gözleri hafiften fırlaktı; güzel giyimli, saçı başı taralı, sevimli, çekingen, tam bir kız çocuğu gibi oğlan çocuğuydu! Yalnızca bir şeyinden hoşlanmıyordum: Çok seyrek gülüyordu; güldüğü zaman da iri, vahşi bir hayvanınki gibi sivri, bembeyaz dişleri ortaya pek çirkin çıkıyordu; gülüşü de keskin, hatta yabani, neredeyse vahşi bir hayvanınki gibi sesli oluyordu... o anda gözlerinde de hiç hoş olmayan kıvılcımlar dolaşıyordu. Annesi uslu, kibar bir çocuk olduğu, yaramaz çocuklarla arkadaşlık etmediği, çoğunlukla kadınların yanında oturduğu için her zaman övüyordu onu. Babası şöyle söz ediyordu ondan: "Anasının kuzusu, pek kibar... Bunun yanında kiliseye de seve seve gidiyor... Ve onun bu huyunu çok seviyorum." Yalnızca, emekli polis memuru olan yaşlı bir komşu bir gün benim yanımda Mişa için şöyle demişti: "Göreceksiniz, ileride bir asi olacak bu çocuk." Ve hatırlıyorum, yaşlı adamın bu söylediği o zaman çok şaşırtmıştı beni. Emekli polis memuru hayatında asi çok insan görmüştü.

Mişa on sekiz yaşına, neredeyse aynı gün içinde kaybettiği anne babasının ölümüne kadar işte böyle örnek bir gençti. Sürekli Moskova'da yaşadığım için, genç akrabamla ilgili bir süre bir şey duymamıştım. Doğrusu, onun yaşadığı ilden Moskova'ya gelen biri

Mişa'nın baba çiftliğini yok pahasına sattığını söylemişti bana ama bu haberin fazlasıyla inanılmaz olduğunu düşünmüştüm! Ve işte, bir sonbahar sabahı harika bir çift atın koşulu olduğu, arabacı yerinde insan azmanı bir arabacının oturduğu bir kupa arabası uçarcasına girdi evimin avlusuna. Arabada, kunduz yakalığı iki arşın askerî kaputuna sarınmış, kasketi *à la diable m'emperte*[1] yana yatmış biri oturuyordu... Mişa idi bu! Beni görünce (konuk odasının penceresinin önünde ayaktaydım ve avluya uçarcasına giren kupa arabasına şaşkın şaşkın bakıyordum) kaputunun yenini silkeleyerek, her zamanki kulakları tırmalayan kahkahasıyla gülmeye başladı, arabadan atladı, koşarak eve girdi.

"Mişa! Mihail Andreyeviç!"[2] diye başlamıştım ki... "Sizi mi görüyorum Mihail Andreyeviç?" diye haykırdım.

Sözümü kesti:

"Bana 'sen' ve 'Mişa' deyin. Evet, benim... Aynı Mişa... İnsan görmek için... Moskova'ya geldim... ve kendimi insanlara göstermek için... İşte bunun için de size uğradım. Atlarım nasıl ama? Nasıl?"

Tekrar kahkahalarla gülmeye başladı.

Mişa'yı son gördüğümden bu yana aradan yedi yıl geçmiş olmasına karşın, hemen tanımıştım onu. Yüzü gencecik ve eskiden olduğu gibi sevimliydi; henüz bıyığı bile çıkmamıştı; yalnızca gözlerinin altında yanakları hafif şişti ve ağzı şarap kokuyordu.

"Peki ne zamandan beri Moskova'dasın?" diye sordum. "Köyde çiftçilik yaptığını sanıyordum..."

"Eh! Köyü falan boş ver şimdi! Annemle babam öteki tarafa göçünce..." Mişa büyük bir içtenlikle haç çıkardı. "... hemen, hiç vakit geçirmeden verdim gitti... Ha-ha! Ucuza bıraktım, dolandırıldım! Bir sahtekâr çıktı karşıma... Neyse, fark etmez! Nasıl olsa istediğim gibi yaşıyorum, birilerini sevindirdim. Peki ama neden öyle bakıyorsunuz yüzüme? Öyle bir hayatı sürdürmek zorumda mıydım yani? Bak dostum, canım benim, bir kadeh alabilir miyim?"

Mişa müthiş çabuk, telaşlı konuşuyordu, aynı zamanda da uykulu gibiydi...

---

1 (Fr.) Şeytan alsın beni tarzı – öykünün Rusça baskısının notu.

2 Türkçede olduğu gibi (Hüseyin-Hüso, Fatma-Fatoş...), Rusçada da isimlerin samimiyet, sevgi, senlibenlilik içeren şekilleri vardır (Burada: Mihail-Mişa) – ç.n.

"Mişa, kendine gel!" diye yükselttim sesimi, "Tanrı'dan kork! Bu halinle kime benziyorsun? Üstelik, bir kadeh daha istiyorsun! Bir de o kadar güzel çiftliği yok pahasına satmışsın..."

Mişa sözümü kesti:

"Tanrı'dan korkarım ben, her zaman hatırlarım da onu... Öyle ya, çok iyidir Tanrı... bağışlayıcıdır! Ben de iyiyim... Hayatımda hiç kimseye bir kötülüğüm dokunmadı. Kadeh de iyidir; kimseye bir kötülüğü dokunmaz. Ayrıca, göründüğüm gibi biriyim... Dayıcığım, ister misiniz odanın içinde ip gibi dümdüz yürüyeyim? Ya da biraz dans edeyim?"

"Ah, kes lütfen! Dans etmek de nereden çıktı şimdi! İyisi mi, otur artık."

"Oturmasına oturacağım... Peki kır atlarım için neden bir şey söylemiyorsunuz dayıcığım? Bakın, ikisi de aslan gibi! Şimdilik kiralıklar bende ama kesinlikle satın alacağım onları... hem arabacıyla birlikte. İnsanın atlarının kendisinin olması çok daha kârlı oluyor. Gerçi param da vardı ama dün oyunda verdim hepsini. Neyse önemli değil, yarın hallederim. Dayıcığım... bir kadehçik, ne dersiniz?"

Ben hâlâ kendime gelebilmiş değildim.

"İnsaf et Mişa, kaç yaşındasın sen? Atlarla, kâğıt oyunlarıyla ilgilenmen gerekmiyor... Üniversiteye yazılmalı ya da devlet hizmetine girmelisin."

Mişa önce tekrar kahkahalar atmaya başladı, sonra uzun uzun ıslık çaldı.

"Evet dayıcığım, şu anda melankolik bir ruhsal durumdasınız. Başka zaman uğrarım size... Ama bakın ne diyeceğim: Bu akşam Sokolniki'ye gelin. Orada bir çadırım var. Çingeneler şarkılar söylüyor... Öf, nasıl! Öf, öf! Tadına doyum olmuyor! Çadırımın önünde de bir flama, flamada şöyle yazıyor: 'Poltevolu Çingeneler Korosu.' Flama yılan gibi kıvrılarak dalgalanıyor rüzgârda, üzerindeki yazı altın gibi parlıyor, herkes zevkle okuyor o yazıyı. Herkes istediği gibi ağırlanıyor! Kimsenin bir itirazı olmuyor... Moskova'ya neşe saçılıyor... Saygılarımla! Evet? Gelecek misiniz? Hem orada öyle bir dişi yılan var ki bende! Çizme gibi simsiyah, köpek gibi azgın ama gözleri... simsiyah gözleri! Öpecek mi, ısıracak mı,

kesinlikle bilemezsin... Gelecek misiniz dayıcığım? Neyse, şimdilik hoşça kalın!"

Ve Mişa birden sarıldı bana, omzumdan öptü, koşarak avluya çıktı, arabasına atladı, kasketini başının üzerinde sallayarak selam verdi bana, insan azmanı arabacı sakalının üzerinden şöyle bir baktı ona ve atlar yerlerinden koptular, bir anda hepsi gözden kayboldu!

Ertesi gün bu günahkâr, Sokolniki'ye gitti ve gerçekten de önünde yazılı flamanın olduğu çadırı gördü. Çadırın etekleri kalkıktı: Gürültü patırtı, bağrışmalar, çığlıklar geliyordu oradan. İçerisi kalabalıktı. Yere serili bir halıda erkekli, kadınlı Çingeneler oturmuş, dümbelek çalarak şarkılar söylüyorlardı; Mişa ise, üzerinde ipek bir gömlek, ayağında kadife pantolon, elinde gitar, ortada fır dönüyordu. Çatlak bir sesle bağırıyordu: "Baylar! Sayın baylar! Rica ediyoruz! Oyun şimdi başlayacak! Bedava! Hey! Çocuk! Şampanya getir! Doldur! Ah sen, şeytan Pol dö Kok!"[3] Şansıma, Mişa görmemişti beni, hemen uzaklaştım oradan.

Böyle bir değişiklik karşısında neler hissettiğimi uzun uzun anlatmayacağım size baylar. O sakin, sessiz, mütevazı çocuk birden nasıl böyle sarhoş bir hovardaya, haytaya dönüşmüştü?! Acaba bütün bunlar çocukluğunda içinde saklıydı da anne babasının baskısından kurtulunca birden dışa mı vurmuştu? Onun kendi ifadesiyle, ateşi Moskova'ya yayılmıştı... bundan kimsenin kuşkusu olamazdı. Hayatımda çok sefahat düşkünü gördüm ama burada bir aşırılık, bir kendini paralama, bir çılgınlıktı söz konusu olan!

III

Bu keyif, eğlence iki ay sürdü... Ve işte bir gün yine konuk salonunun penceresinin önünde ayaktaydım, avluya bakıyordum... Birden, çok tuhaf, avlu kapısından sakin adımlarla bir papaz çömezi girdi... Takkesi alnının üzerine inikti, altından saçları sağa sola dökülmüştü... cüppesi uzundu, belinde deri bir kemer vardı... Mişa mıydı bu yoksa? Evet, o idi!

3 Charles-Paul de Kock (1794-1871) Fransız yazar. 1830-1840 yıllarında sıradan okurlar arasında çok popülerdi – ç.n.

Kapıya çıkıp karşıladım onu...

"Ne o, maskeli balodan mı geliyorsun?" diye sordum.

Mişa derinden bir göğüs geçirdikten sonra cevap verdi:

"Hayır dayıcığım, maskeli balodan gelmiyorum. Son kapiğine varana kadar paramı har vurup harman savurduktan sonra büyük bir pişmanlığa kapıldım, günahlarımı bağışlatmak için Sergiyev Troitski Manastırı'na kapanmaya karar verdim. Öyle ya, başımı sokacağım bir yerim yok artık... İşte şimdi de günahkâr bir oğul olarak sizinle vedalaşmaya geldim dayıcığım..."

Mişa'nın gözlerinin içine baktım. Yüzü hâlâ pembe, tazeydi (ölüm döşeğinde son dakikasına kadar da öyle kalmıştı yüzü), gözleri de buğulu ve yumuşak, süzgün bakışlı; küçük elleri bembeyaz... ama şarap kokuyorlardı.

Neden sonra mırıldandım:

"Kim ne diyebilir? İyi düşünmüşsün... Başka bir çıkar yolun yoksa. Peki ama neden şarap kokuyorsun Mişa?"

Birden güldü Mişa:

"Eskiden kalma," dedi. Ama birden kesti gülmeyi, papazlar gibi öne eğilip doğrularak selam verdikten sonra ekledi: "Yolluk için biraz para verebilir miydiniz bana? Biliyorsunuz, yayan gideceğim manastıra..."

"Ne zaman yola çıkıyorsun?"

"Bugün... hemen şimdi."

"Neden bu kadar acele?"

"Dayıcığım! Benim parolam her zaman aynıdır: Hemen! Ve hemen!"

Ve işte Mişa böylece, beni insanoğlu yazgısının keskin değişiklikleri üzerine düşüncelere salıp, gitti.

Ama çok kısa bir süre sonra, varlığını bana tekrar hatırlatmakta gecikmedi. Beni son ziyaretinin üzerinden iki ay geçmişti ki, daha sonra bana yazdığı çok sayıda mektubun ilkini aldım. Şu tuhaflığa dikkatinizi çekmek isterim: Bu savruk insanın derli toplu, okunaklı elyazısından daha güzellerini çok seyrek görmüşümdür. Mektuplarındaki deyiş de kusursuz, hafiften ağdalıydı. Değişmez yardım istekleri her zaman düzelme vaatleriyle, şeref sözleriyle, yeminlerle sıralanıyordu... Bütün bunlar sanki (belki gerçekten

de öyleydi) içtendi. Mişa'nın mektuplarının altındaki imzada daire biçiminde değişik birtakım işaretler, çizgiler, noktalar oluyordu ve ünlem işaretini çok kullanıyordu. Bu ilk mektubunda Mişa bana "talihinin değiştiğini" haber veriyordu. (Mişa daha sonra bu değişiklik için "dalışlar" diyordu ve sık sık dalışlar yapıyordu.) Çar'a ve vatanına "yürekten" hizmet etmek için asilzadeler sınıfından astsubay sıfatıyla Kafkasya'ya gitti! Yardımsever bir teyze yoksul hayatına bir yardımcı olarak girmiş, ona ufak paralar yollamış olsa da, giyimi kuşamı için gene de benden yardım istemişti. Dileğini yerine getirmiştim ve tekrar iki yıl hiç haber alamamıştım ondan.

Doğrusunu isterseniz, Kafkasya'ya gittiğinden bile çok kuşkuluydum. Ama sonra anlaşıldığına göre gerçekten gitmişti oraya ve birisinin himayesiyle T...ski alayına girmiş, orada iki yıl hizmet etmişti. Alayda çok şeyler anlatıyorlardı onunla ilgili. Alayın subaylarından biri hepsini anlatmıştı bana.

IV

Mişa'dan bile hiç beklemediğim çok şey öğrendim bu subaydan. Bir asker, vatanına hizmet eden biri olarak onun kötü, düpedüz işe yaramaz olduğunu öğrenmek elbette hiç şaşırtmamıştı beni ama benim ondan asıl beklemediğim, bir kahramanlık da göstermemiş; çarpışmalarda bezgin, uyuşuk, sanki sıkılıyor, şaşkın durmuş olmasıydı. Her türlü disiplin sıkıyormuş onu, hüzünlendiriyormuş; olay kendisiyle ilgiliyse aşırı haddini bilmez, kibirliymiş: Kabul etmeyeceği delicesine bir bahis yokmuş ama başkalarına zarar vermek, birini öldürmek, biriyle kavga etmek için yapmıyormuş bunu; anlaşılan, böyle bir şeyi yapamayacak kadar yumuşak yürekliydi; asıl amacı belki de, (kendi deyimiyle) "pamuk" gibi yetiştirilmiş olmasıydı. Her durumda, her zaman kendini feda etmeye hazırmış... Ama başkalarına zarar vermeye gelince yokmuş... Arkadaşları onun için "Ne hali varsa görsün" diyormuş, "gevşeğin, seciyesizin, çılgının teki, üstelik cin çarpmış gibi biri!" Daha sonraları Mişa'ya "kendisini nasıl bir kötü ruhun dürttüğünü, sürekli çok içmeye, hayatını tehlikeye atmaya zorladığını" sorduğum oldu. Her zaman aynı cevabı verdi bana: Kasvet!

"Neyin kasveti bu?"

"Evet, düşünsenize! Bazen öyle veya böyle, kendine geliyorsun, bir şeyler hissediyorsun, yoksulluğu, haksızlıkları, Rusya'yı düşünmeye başlıyorsun... O zaman bitiyor işte! Kasvet basıyor içime, alnıma bir mermi sıkmak geliyor içimden! İster istemez içkiye veriyorum kendimi."

"Rusya'yı neden takıyorsun kafana?"

"Başka nasıl olur? İmkânsız bu! İşte bunun için de düşünmek istemiyorum."

"Senin bütün sıkıntın, bu kasvetin de boş durmaktan..."

"Ama bir şey yapamıyorum dayıcığım! Canım dayıcığım! Evet, hayatımı kâğıt oyununda ortaya koyabilirim... *Paroli pe*[4] ve ipek kravat! Ben bunu yapabiliyorum işte! Ne yapabileceğimi, hayatımı ne için tehlikeye atabileceğimi siz söyleyin bana, dayıcığım! Ben şu anda!"

"Düpedüz yaşa... Neden tehlikeye atacaksın ki hayatını?"

"Yapamam! Düşünmeden hareket ettiğimi söylüyorsunuz... Başka nasıl yapabilirim? Düşünmeye başlayınca... Tanrım, neler geliyor aklıma! Yalnızca Almanların aklına gelir öylesi şeyler!"

Bu durumda ne diyebilirdim ona. Bir çılgındı Mişa... o kadar!

Mişa'nın, sözünü ettiğim Kafkas hikâyelerinden iki-üçünü anlatacağım size. Bir gün, subayların topluca oturdukları bir ortamda Mişa değiş tokuşla aldığı kılıcını övüyormuş: "Gerçek bir İran kılıcı bu!" Subaylar kılıcın İran kılıcı olduğuna inanmamışlar. Mişa kılıcın İran kılıcı olduğunu iddia ediyormuş. Sonunda "Evet," diye haykırmış... Dediklerine göre, kılıçtan anlayan bir gözü kör Abdulcuk diye biri varmış, "Gidip ona soracağım" demiş. Subaylar şaşırmışlar. "Kimmiş bu Abdulcuk denen adam? Nerede yaşıyormuş? Dağlarda yaşayan şu haydut Abdulhan olmasın sakın?" Mişa cevap vermiş: "Ta kendisi!" "O Abdulhan seni casus sanır da, gebertir... hem senin o kılıcınla uçurur kafanı. Ayrıca, nasıl onun yanına kadar gideceksin? Yarı yolda enselerler seni..." "Ama gene de yanına gideceğim." "İddiaya var mısın?" "Varım!" Ve Mişa hemen eyerlemiş atını, Abdulcuğu görmeye gitmiş. Üç gün ortalarda

4 Paroli pe (İtalyanca: *Paroli*): Büyük, heyecanlı kâğıt oyununda kasayı dört katına çıkarmak – ç.n.

yokmuş. Herkes çılgının sonunda belasını bulduğunu düşünüyormuş. Bir de ne görseler! Dönmüş... zilzurna sarhoş... ve elinde kılıçla ama yanında götürdüğü kılıçla değil, başka bir kılıçla. Sorular sormaya başlamışlar ona. "Bir şey olmadı," diyormuş, "Abdulcuk iyi biri. Önce prangaya vurdurmayı, hatta kazığa oturtmayı düşündü beni. Ama onu neden görmeye geldiğimi, anlatınca, kendisine kılıcı gösterip 'Boşuna alıkoyma beni burada, sana benim için kurtarmalık vereceklerini de bekleme; beni canlı iade etmene karşılık kapik koklatmazlar sana, ayrıca akrabam falan da yoktur benim', deyince şaşırdı Abdulka; tek gözüyle baktı yüzüme, 'Pekâlâ,' dedi, 'anlaşıldı, bir delibaşsın sen, bir urus; inanmalı mıyım ben sana?' 'İnan,' dedim, 'hiçbir zaman yalan söylemem ben'. (Gerçekten de, hiç yalan söylemezdi Mişa.) Abdulcuk bir daha baktı yüzüme. 'Şarap içebilir misin?' diye sordu. 'İçerim,' dedim, ne kadar verirsen, o kadar içerim'. Abdulcuk tekrar şaşırdı, Allah'ın adını andı, hemen kızına şarap getirmesini emretti. Kızı çok güzeldi ama bakışları çakal bakışıydı ve içmeye başladım. Abdulcuk 'Senin bu kılıcın sahte,' dedi, 'al, sana hakikisini vereyim ve artık seninle dostuz'. Ve böylece iddiayı kaybetmiş oluyorsunuz baylar, borcunuzu ödeyin!"

* * *

Mişa ile ilgili ikinci öykü şöyle: Kâğıt oyununa aşırı düşkündü ama parası olmadığı ve borçlarını ödemediği için (gerçi hiçbir zaman borcunu ödememezlik yapmamıştır) artık hiç kimse onunla masaya oturmuyormuş. İşte günün birinde bir subay arkadaşına onunla oynaması için ısrar etmiş! "Ama sen gene yenileceksin ve para vermeyeceksin!" "Evet, para vermeyeceğim ama sol elime ateş edeceğim, işte şu tabancayla!" "Peki ama bunun bana ne faydası olacak?" "Bir faydası olmayacak... ama hiç değilse merak edeceksin." Bu konuşma bir içki âleminden sonra, tanıkların yanında olmuş. Mişa'nın önerisi subayda gerçekten bir merak mı uyandırmış, bilinmez... ama öneriyi kabul etmiş.

Kâğıtları getirmişler, oyun başlamış. Mişa'nın şansı iyi gidiyormuş: Yüz ruble kazanmış. Bunun üzerine oyun arkadaşı elini alnına vurmuş. "Ne aptalım!" diye haykırmış, "Nasıl yuttum bu zoka-

yı! Kaybetseydin eline ateş edecektin, kazandığın paranın değerini bil!" Mişa karşılık vermiş: "Öyle diyorsun, kazandım ama gene elime ateş edeceğim." Tabancasını çıkarmış, tetiğe basmış, tak! Ateş etmiş. Mermi delip geçmiş elini... Bir hafta sonra da yara iyileşmiş.

* * *

Bir başka seferinde Mişa gece atla arkadaşlarıyla yolda gidiyormuş... yolun hemen kenarında çatlak gibi dar, kapkaranlık, dibi görünmeyen bir çukur görmüşler. Subaylardan biri "Mişa ne kadar çılgın olursa olsun, gene de bu çukura atlayamaz," demiş. "Hayır, atlarım!" "Hayır atlayamazsın, çünkü derinliği en azından on *sajen*[5] vardır, boynunu kırarsın." Arkadaşı onun damarına nasıl basacağını çok iyi biliyordu... Gururuna dokunduruyordu. Mişa çok düşkündü gururuna. "Öyle de olsa atlarım! İddiaya var mısın? On rublesine..." "Tamam!" Ve arkadaşı böyle der demez Mişa atından indiği gibi kendini çukura atmış, takır tukur taş sesleri gelmiş aşağıdan. Herkes donup kalmış... Aradan bitmek bilmeyen uzun bir dakika geçmiş ve sonra yerin derinlerinden geliyor gibi bir ses duyulmuş... Mişa'nın boğuk sesiymiş bu: "Sağlamım! Kumun üzerine düştüm... Ama bayağı derinmiş! On rublemi isterim." Arkadaşları seslenmeye başlamış ona: "Hadi, çık oradan!" Mişa karşılık vermiş: "Çık demesi kolay! Gel de sen çık bakalım! Gidip ip ve fener getirmeniz gerekiyor. Bu arada sizi beklerken canımın sıkılmaması için mataramı da atıverin bana, biraz şarap olacak içinde..."

Mişa orada, çukurun dibinde beş saat oturmak zorunda kalmış. Onu oradan çıkardıklarında omzunun çıkık olduğu anlaşılmış. Ama hiç üzüldüğü yokmuş buna. Ertesi gün nalbantlardan bir çıkıkçı omzunu yerine yerleştirmiş ve hiçbir şey olmamış gibi omzunu kullanmaya başlamış.

* * *

Genelde sağlığı olağanüstü ve inanılmaz güzeldi. Daha önce söyledim size, ölüm döşeğinde bile neredeyse çocuksu bir tazelik vardı yüzünde. Her türlü aşırılığına karşın, hastalık nedir bilmezdi; organizmasının sağlamlığı bir kez bile sarsılmamıştı. Başka bi-

5 2,13 metre karşılığı eski bir Rus uzunluk ölçü birimi – ç.n.

rinin kesinlikle tehlikeli bir biçimde hastalanacağı durumda o suda bir ördek gibi şöyle bir silkinir, eskisinden daha canlı oluverirdi. Gene, bir gün Kafkasya'da... Doğrusu, bu öykü oldukça inanılmazdır ama Mişa'nın ne denli sağlıklı olduğuna inanıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Kafkasya'da bir gün çok sarhoşken nehre düşmüş, başıyla kolları kıyıda, suyun dışında kalmış. Mevsimlerden kışmış, her yer buzmuş, ertesi sabah onu o durumda bulmuşlar, bütün gece belinden aşağısı kalın buz tabakasının altında donmuş, öyle çıkarmışlar onu oradan... Nezle bile olmamış! Bir başka seferinde (bu Rusya'da, Orlov'da, gene kışın dondurucu soğuğunda olmuş) kent dışında bir meyhanede yedi meslek okulu öğrencisiyle karşılaşmış. Öğrenciler mezuniyet sınavlarını başarıyla vermişler, onu kutluyorlarmış. Samimi, o zamanın deyimiyle "kafa dengi" gördükleri için Mişa'yı masalarına davet etmişler. Çok fazla içilmiş, nihayetinde grup dağılmaya hazırlanırken, küfelik sarhoş Mişa artık kendinde değilmiş. Yedi arkadaşın yalnızca üç kişilik, arkalığı yüksek bir kızağı varmış; kendinde olmayan Mişa'yı ne yapacaklarını bilememişler. Gençlerden biri klasik kitaplardan anımsayıp, Aşilleus'un, Hektor'u arabasının arkasına bağladığı gibi, Mişa'yı bacaklarından kızağın arkasına bağlamayı önermiş! Öneri kabul edilmiş... Ve bizim Mişa bacakları yukarıda, başı karların içinde, çukurlara bata çıka, inişlerde yan kayarak, sırtüstü, meyhaneden kente kadar iki verstalık yolu öyle gitmiş ve sonra ne bir öksürmüş, ne de nezle olmuş! Doğa öylesine sağlıklı bir bünye vermişti ona!

V

Kafkasya'dan, üzerinde uzun bir Kazak kaftanı, göğsünde fişeklik, belinde hançer, başında yüksek bir kalpakla tekrar Moskova'ya geldi. Askerlikten ayrılmış olmasına karşın (görev yerinde bulunmama nedeniyle atılmıştı askerlikten), bu kıyafeti hayatının sonuna kadar çıkarmamıştı. Arada bir uğruyordu bana, bir miktar para alıyordu... "dalışları" ya da kendi ifadesiyle, Rus halk hikâyelerindeki Yedi Simon gibi, ıstıraplar içinde dolaşmaya çıkma olayları çoğalmıştı. Birden kayboluyor, sonra birden tekrar ortaya çıkıyor-

du; metropolitten başlamak üzere, binicilik hocalarına, pavyon kadınlarına varana kadar gereken herkese pek edebi mektuplar yazıyor, tanıdık, tanımadık insanları ziyaret ediyordu! Bu arada şunu da belirtmem gerekir: Ziyaretlerinde kimsenin karşısında eğilmiyor, birtakım ricalarda bulunarak ezilip büzülmüyor, tersine, gerektiği gibi davranıyor; hatta üzerine sinmiş şarap kokusunu gittiği her yere yanında götürüyor olsa, doğululara özgü giysisi lime lime olmuş olsa da neşeli, sevimli görünüyordu. Açıkça kızararak, pek hoş gülümseyerek şöyle diyordu: "Buna değmesem de, küçük bir miktar verin bana, karşılığında Tanrı ödüllendirecektir sizi ama hayır, vermeseniz de tamamen haklı olacaksınız ve size hiç kızmayacağım. Nasıl olsa, karnımı doyuracak bir şeyler verir bana Tanrı! Çünkü durumu benimkinden çok daha kötü olan, yardımı benden çok hak eden sürüyle insan var!" Mişa özellikle kadınlardan para almakta başarılıydı: Kendine acındırıyordu onları. Sakın onun bir çapkın olduğunu veya kendini öyle sandığını düşünmeyesiniz... Yo, hayır! Bu konuda son derece alçakgönüllüydü. Soğukkanlılığı aileden mi geçmişti ona, yoksa nihayet (zira kimseye bir kötülüğünün dokunmasını istemezdi) bir kadına yakın olmanın kadını küçük düşürmek demek olduğunu düşündüğü için mi, nedense, onlara çok saygılı, kibar davranırdı. Kadınlar bunu hissederler, bu yüzden, sonunda onları gürültü patırtısıyla, sarhoşluğuyla (sözünü ettiğim başka çılgınlıklarıyla...) kendinden uzaklaştırana kadar daha bir istekli acırlardı ona, yardım ederlerdi... bu konuda başka bir şey söylemeyeceğim.

Oysa başka konularda her türlü kibarlığı bırakmıştı, bir ölçüde, en alçak düzeylere kadar bile indirmişti. Bir keresinde işi o dereceye vardırmıştı ki, T...ski asilzadeler toplantısında masaya üzerinde şöyle yazan bir çanak koymuştu: "Her kim soylu aile mensubu Poltev'in (belgeleriyle kanıtlanabilir bu) burnuna bir fiske atmak hazzını tatmak isterse, isteğini bu çanağa bir ruble bırakarak gerçekleştirebilir." Ve anlattıklarına göre, bir soylu aile mensubunun burnuna fiske atmak isteyenler olmuş! Ne var ki, meraklılardan biri çanağa bıraktığı bir rubleye karşılık onun burnuna iki fiske atınca önce az kaldı boğacak olmuş bu kişiyi, sonra da özür dilemek zorunda bırakmış. Şurası da bir gerçek: Bu yolla toplanan

parayı hemen orada zengin olmayan kişilere dağıtmış... gene ne saçmalık!

* * *

Uzun yıllar Yedi Simon gibi dolaştıktan sonra, tefeci bir madrabaza bedava fiyatına sattığı baba köyüne dönmüş. Madrabaz o sıralar çiftlikteymiş, artık bir avare gibi dolaşıp duran eski çiftlik sahibinin köyde olduğunu öğrenince adamlarına onu çiftliğe sokmamalarını, gerekirse ensesinden tutup defetmelerini emretmiş. Mişa, o alçağın kirlettiği çiftliğe kendisinin de adımını atmayacağını ama kimsenin onu bir yerden defetmesine izin vermeyeceğini, ancak anasının, babasının mezarlarını ziyaret etmek için köyün dışındaki kilisenin mezarlığına gideceğini söylüyormuş. Bunu yapmış da. Bir zamanlar bakıcılığını yapmış olan yaşlı uşak da o sırada kilisedeymiş. Bunu öğrenen madrabaz, yaşlı uşağın maaşını kesmiş, onu çiftlikten kovmuş. Yaşlı uşak o günden sonra bir köylünün evine sığınmış, orada kalıyormuş. Mişa o sırada köydeymiş. Yaşlı uşak sonunda tutamamış kendini, bir gün, eski efendisinin orada olduğunu duyunca, koşarak köy dışındaki kilisenin mezarlığına gitmiş, Mişa'yı annesinin, babasının mezarları başında otururken bulmuş, geçmiş günün hatırasına onun elini öpmüş, hatta eski efendisinin bakımlı bedenini bir zamanlar saran giysilerin yerindeki eski püskü giysileri görünce duygulanmış, ağlamaya başlamış. Mişa bir şey söylemeden uzun uzun bakmış yaşlı uşağın yüzüne. Neden sonra "Timofey!" demiş. Timofey şöyle bir silkinmiş, canlanmış. "Emredin efendimiz!" demiş. Sormuş Mişa: "Bir küreğin var mı?" "Bulurum, efendim... küreği ne yapacaksınız, efendimiz Mihail Andreyeviç?" "Kendime bir mezar kazacağım, Timofey... Ana babamın yanında yatacağım. Dünyada kalabileceğim yalnız burası kaldı benim için, bir kürek getir bana!" "Baş üstüne efendim," demiş Timofey. Gidip bir kürek getirmiş. Mişa hemen bir çukur açmış, Timofey yanında, elleri belinde dikiliyor, sürekli şöyle mırıldanıyormuş: "Senin için de, benim için de dünyada başka yer kalmadı efendim!" Mişa arada bir "Yaşamaya değiyor mu Timofey?" diyerek çukuru derinleştirdikçe derinleştiriyormuş. "Evet, değmiyor efendim!" diyormuş Timofey! Çukur ye-

terince derinleşmişti. Köylüler Mişa'nın yaptığını görmüş, koşup yeni efendileri madrabaza haber vermişlerdi. Madrabaz önce çok kızmış, polise haber vermek için adam yollamak istemiş: "Ölülere hakarettir bu!" Ama sonra, bu deliyle uğraşmaya değmeyeceğini, belki bir skandal çıkacağını düşünmüş olacak, kalkıp kendi gitmiş mezarlığa, çukurun başında çalışmayı sürdürmekte olan Mişa'ya öne eğilerek kibarca selam vermiş. Beriki, geleni fark etmemiş gibi işine devam etmiş. Madrabaz "Mihail Andreyeviç," demiş, "sorabilir miyim, burada ne yapıyorsunuz?" "Görüyorsunuz işte, kendime mezar kazıyorum." "Neden?" "Artık yaşamak istemiyorum da ondan." Madrabaz şaşkınlığından kollarını bile iki yana açmış. "Artık yaşamak mı istemiyorsunuz?" Mişa ters ters bakmış madrabaza: "Şaşırdınız mı buna? Her şeyin sebebinin siz olduğunuzun farkında değil misiniz yoksa? Sen değil misin? Sen değil misin? Dinsiz herif, dolandırmadın mı beni, cahilliğimden yararlanmadın mı? Köylülerin derisini yüzen sen değil misin? Şu zavallı ihtiyarın ekmeğini kesen sen değil misin? Söyle, sen değil misin? Ah, Tanrım! Her yerde yalnızca haksızlık, acımasızlık, canavarlık... Yani yok olsun her şey, ben de gidiyorum işte! Yaşamak istemiyorum bu Rusya'da, yaşamak istemiyorum artık!" Ve kürek Mişa'nın ellerinde daha çabuk inip kalkmaya başlamış.

Madrabaz şöyle geçirmiş içinden: "Ancak şeytan bilir bunun ne olduğunu! Adam gerçekten mezar kazıyor." Tekrar şöyle demiş: "Mihail Andreyeviç... bakın ne diyeceğim; evet, anlaşılan size karşı suçluyum; sizi öyle anlatmamışlardı bana." Mişa kürelemeyi sürdürüyormuş. Madrabaz devam etmiş: "Peki ama neden bu kadar umutsuzsunuz?" Mişa durmadan sürdürüyormuş küreklemeyi, toprağı madrabazın ayaklarına atıyormuş: "Al sana... Toprak doldursun gözünü!" "Doğru değil bu yaptığınız Mihail Andreyeviç. Evime gelip bir şeyler yemek istemez miydiniz?" Mişa başını kaldırıp bakmış madrabaza. "İşte bunu güzel söyledin! İçecek bir şey de var mıdır?" Madrabaz sevinmiş. "Rica ederim... olmaz olur mu!" "Timofey'i de davet ediyor musun?" "Elbette... o da buyursun!" Mişa bir an düşünmüş. "Ama unutma... Beni ortada bırakan sensin... Bir şişeyle kurtulabileceğini sanma!" "İçiniz rahat olsun... İstediğiniz kadar çok içki olacak masada." "Mişa

ayağa kalkmış, küreği yere atmış... Yaşlı uşağa dönmüş: Hadi, Timofeycik, patronun konuğu olalım... Yürü!" Yaşlı uşak, "Baş üstüne efendim," demiş.

Üçü birlikte eve doğru yürümüşler.

Madrabaz karşısındakinin nasıl biri olduğunun farkındaymış. Mişa önce söz almıştı ondan: "Köylülere her türlü kolaylığı sağlayacaksın." Ne var ki, bir saat sonra aynı Mişa ile Timofey (ikisi de sarhoştu), Tanrı'dan pek korkan Andrey Nikolayeviç'in ruhunun sanki hâlâ dolaştığı aynı odalarda galop dansı ediyorlarmış; daha bir saat sonra ise ölü gibi uyumakta olan Mişa (şarap çarpıyordu onu) başında kalpağı, belinde hançeri, yatırıldığı köylü arabasında, yirmi versta ötedeki kente yollanmış ve orada bir duvarın dibinde uyanmış... Öte yandan, elbette "evden kovulan" (beyefendinin böyle uşağa ihtiyacı yoktu) Timofeyev hâlâ ayakta durabiliyor, yalnızca arada bir hıçkırıyormuş.

VI

Mişa'dan hiç haber alamadığım bir süre daha geçti... Tanrı bilir nerelere kaybolmuştu. Ve işte bir gün T... şosesi üzerinde bir menzil istasyonunda at beklerken semaverin önünde oturmuş çay içiyordum, menzil istasyonunun açık penceresinin hemen dibinde birden Fransızca, kısık bir ses duydum: "*Monsieur... monsieur... prenez pitié d'un pauvre gentilhomme ruiné...*"[6] Başımı kaldırıp baktım... Tüyü dökülmüş bir kalpak, göğsünde parçalanmış bir fişeklikle yırtık pırtık bir Kazak kaftanı, kını çatlak bir hançer, şiş ama hâlâ pembe bir yüz, dağınık ama hâlâ gür saçlar... Tanrım! Mişa'ydı bu! Kentler arası yollarda dilenmeye başlamıştı! Elimde olmadan seslendim ona. Tanıdı beni, ürperdi, dönüp pencerenin dibinden uzaklaşmak istedi. Durdurdum onu... ama ne söyleyecektim ona? Nasihatte mi bulunacaktım, ahlâk dersi mi verecektim?! Bir şey söylemeden beş rublelik bir banknot uzattım kendisine; o da bir şey söylemeden, hâlâ beyaz, tombul eliyle (gerçi artık temiz değildi ve titriyordu eli) parayı aldı ve evin köşesini dönüp gözden kayboldu. Biraz sonra atlarımı getirdiler. Mişa ile bu

6 (Fr.) Beyefendi... beyefendi... Acıyın şu yoksula, her şeyini yitirmiş asilzadeye...

beklenmedik karşılaşmamı içim burkularak düşünüyordum; onu öylece, yakınlık göstermeden bıraktığım için üzgündüm. Nihayet yola çıktım ve menzil istasyonundan yarım versta uzaklaştığımda ileride, yolda pek tuhaf, sanki askerler gibi düzgün adım yürüyen bir kalabalık gördüm. Yetiştim kalabalığa ve ne görsem beğenirsiniz? Yirmi kişilik bir dilenci gurubu, omuzlarında heybeleri, ikili kolda, şarkı söyleyerek, sert adımlarla yürüyordu. En önde de Mişa vardı, ayaklarını yere tempolu vurarak dans ediyor, şöyle diyordu: "Aldık alacağımızı, çeh-çeh-çeh! Aldık alacağımızı, çeh-çeh-çeh!" Arabam tam onun yanından geçerken beni görünce haykırmaya başladı: "Yaşasın! Hizaya geç! Süvari kolu, hizaya!" Dilenciler tekrarladılar onun dediğini, durdular... Ve Mişa her zamanki kahkahasıyla arabamın basamağına atladı, tekrar haykırdı: "Yaşasın!" Şaşırmıştım. "Nedir bu?" diye sordum. "Bu mu? Benim ordumdur bu, hepsi dilencidir, Tanrı'nın insanları, dostlarım-arkadaşlarım! Sizin yardımınızla birer kadeh içtiler... şimdi de neşemiz yerinde, eğleniyoruz! Dayıcığım! Evet, dünyada yalnızca dilencilerin, yoksulların arasında yaşayabilir insan... İnanın bana!" Cevap vermedim... ama o anda çok iyi niyetli görmüştüm onu, yüzünde yine o çocuksu saflık vardı.. Birden gözlerim açılmıştı sanki, yüreğime bir şey saplanmıştı... "Gel, arabaya bin, yanıma otur," dedim. Şaşırdı... "Nasıl olur? Arabaya mı?" "Otur, otur," diye tekrarladım, "bir öneride bulunmak istiyorum sana. Otur! Benimle gel." "Nasıl emrederseniz." Yanıma oturdu. Dilencilere dönüp ekledi: "Evet, dostlarım, sevgili arkadaşlarım, hoşça kalın... görüşmek üzere!" Mişa kalpağını çıkardı ve öne eğilerek saygıyla selamladı arkadaşlarını. Dilenciler şaşırmışlardı.. Arabacıya sürmesini söyledim, araba hareket etti.

Mişa'ya şöyle bir öneride bulunmak istiyordum: Aklıma birden, onu yanıma, o menzil istasyonundan otuz versta mesafede köyümdeki evime almak, onu kurtarmak veya hiç değilse kurtarmayı denemek fikri gelmişti. "Bak ne diyeceğim Mişa," dedim, "benim yanıma yerleşmek ister misin? Her şeyin hazır olacak, elbiseler, çamaşırlar dikecekler sana, gereken her türlü ihtiyacın giderilecek, tütün veya başka ihtiyaçların için para alacaksın... Yalnızca bir koşulla: Şarap içmeyeceksin! Kabul mü?" Sevinçten uçacak gibi oldu

Mişa; gözleri yuvalarından uğradı, yüzü kıpkırmızı oldu ve birden başını omzuma dayayıp beni öpmeye başladı, kesik kesik sesiyle şöyle tekrar ediyordu: "Dayıcığım... velinimetim benim... Tanrım uzun ömür versin size!" Sonunda ağlamaya başlamıştı, kalpağını çıkardı, gözyaşlarını, burnunu, dudaklarını sildi. "Bak," dedim, "şartımı unutmayacaksın: Şarap içmek yok!" Kollarını sallayarak haykırdı: "Lanet olsun şaraba! (Bu heyecanlı hareketinden sonra, üzerine sinmiş olanca şarap kokusuyla daha sıkı sarıldı bana...) Ah, dayıcığım, nasıl bir hayatımın olduğunu bilseydiniz eğer... İnanın, içimdeki bu acı, bu kötü kaderim olmasaydı... Ama şimdi düzeleceğim, yemin ediyorum, yemin ediyorum... İspat edeceğim size... Dayıcığım, hiçbir zaman yalan söylemedim ben, kime isterseniz, sorun... Dürüst bir insanım ama çok şanssızım dayıcığım; kimseden bir yakınlık, sevgi görmedim..."

O anda hüngür hüngür ağlamaya başladı. Sakinleştirmeye çalıştım onu, bunu başardım da ve evime geldiğimizde Mişa başını çoktan kucağıma koymuş, mışıl mışıl uyuyordu.

VII

Hemen bir oda hazırladılar ona, mecburen önce banyoya soktular. Giysilerini de, hançerini de, kalpağını, delik çizmelerini, her şeyini dikkatlice yüklüğe kaldırdılar; temiz çamaşır, ayakkabı ve benim her zaman yoksullar için ayrılan giysilerimden bedenine ve boyuna uygun olan bir şeyler verdiler ona. Yemek masasına yeni giysileriyle, yıkanıp temizlenmiş, kendini toparlamış geldiğinde o kadar memnun ve mutlu görünüyordu, yüzü öylesine neşeyle, minnettarlıkla aydınlıktı ki, ben de duygulanmıştım, sevinmiştim... Yüzü tamamen değişmişti... Böyle yüzler ancak, on iki yaşında çocuklarda, kutsal Pazar günleri şaraplı ekmek yeme ayininden sonra, alınlarına bol zeytinyağı sürülmüş, yeni pantolonlarıyla, kolalı kravatlarıyla, kutsanmak için anne babalarının yanına yürürken olurdu. Mişa dikkatli, inanamıyormuş gibi sürekli sağını solunu yoklayarak şöyle tekrarlıyordu: "Bu nedir? Rüya mı görüyorum ben, gökyüzünde miyim?" Ertesi gün de sevincinden bütün gece uyuyamadığını söylüyordu! O sıralar, kız yeğeniyle evimde kalan

yaşlı bir teyze vardı. Mişa'yı eve aldığımı duyunca çok şaşırmışlardı; bunu nasıl kabul ettiğimi akılları almıyordu! Onunla ilgili çok kötü şeyler duymuşlardı çünkü. Ama önce, bildiğim bir şey vardı: Kadınlara karşı çok saygılı, kibardı Mişa; sonra, düzeleceği konusunda söz vermişti bana... Ve gerçekten de: Mişa'nın evime geldiği ilk iki gün beklentilerimi doğrulamaktan başka, aşmıştı bile, kadınları ise düpedüz büyülemişti. Yaşlı kadınla *piket*[7] oynuyordu. Yün ipliği yumağını açmasına yardım ediyordu, değişik iskambil falları öğretiyordu ona; sesi pek güzel olmayan yeğenine piyanoda eşlik ediyordu, Rusça, Fransızca şiirler okuyordu. İki kadına eğlenceli, edepli fıkralar anlatıyordu; kısacası, her türlü yakınlığı gösteriyordu onlara; öyle ki, kadınlar ondan çok hoşlandıklarını birçok kez ifade etmişlerdi bana; hatta, yaşlı kadın insanların bazen ne büyük haksızlıklara uğradığını söylemişti... Onunla ilgili neler, neler duymuştu çünkü... Doğrusu, Mişa da pek sakin, kibardı... Zavallı Mişa! Bu arada "zavallı Mişa" masada yemeğini her zaman olduğu gibi pek acele yerken bir yandan da şişeye bakmıyor değildi. Ama parmağımı ona sallamam, hemen elini kalbimin üzerine koyup bakışını yukarı kaldırmasına yetiyordu. "Biliyorsunuz, yemin ettim! Yeniden doğdum ben!" diyordu. "Umarım, öyledir!" diye geçiriyordum içimden... Ne var ki, yeniden doğmuş olması uzun sürmedi.

İlk iki gün pek konuşkan ve neşeliydi. Ama üçüncü günden başlamak üzere, önce olduğu gibi, kadınlarla yakından ilgileniyor olsa da, sanki biraz suskunlaşmıştı. Yüzünde sanki hüzünlü de değil, dalgın da değil bir ifade dolaşıyordu, ayrıca yüzü de biraz sararmış, zayıflamış gibiydi. Bir ara "Hasta mısın?" diye bile sormuştum ona. "Evet," diye cevap vermişti, "başım ağrıyor." Dördüncü gün ise bütünüyle suskundu. Yetim gibi başı önünde, şimdi onu konuşturmak sırası kendilerine gelmiş iki kadında acıma duygusu uyandırarak sürekli bir köşede oturuyordu. Masada bir şey yemiyordu, önündeki tabağa bakıyor, kaşığını çevirip duruyordu. Dördüncü gün kadınların acıma duygusunun yerini başka duygular aldı: Güvensizlik ve hatta korku... Mişa yabanileşmişti, herkese uzak duruyor, kendini gizlemeye çalışıyor gibi sürekli duvar dip-

7 (Fr.) *Piquet*: Eski bir iskambil oyunu.

lerinden yürüyor, ona biri seslenmiş gibi ansızın dönüp bir tarafa bakıyordu. Yüzünün o pembeliği nereye gitmişti? Sanki üzerine toprak örtülmüştü. "Hasta mısın sen Mişa?" diye soruyordum ona. Kısaca "Hayır, hasta değilim," diyordu. "Canın mı sıkılıyor?" "Sıkılması için bir neden yok ortada!" Ama öte yana dönüyordu, yüzüme bakamıyordu. "Ya tekrar sıkılmaya başlarsan Mişa?" Bu soruma cevap vermiyordu. Böylece aradan bir gün daha geçti. Ertesi gün yaşlı teyze büyük bir heyecan içinde koşarak girdi odama ve Mişa olduğu sürece yeğeniyle bu evde artık kalamayacağını söyledi. "Neden öyle?" "Ödümüz kopuyor ondan. İnsan değil, bir kurt, tam bir kurt. Hep yürüyor, yürüyor ama ağzından tek kelime çıkmıyor... öyle vahşi bakıyor ki bize... Yalnızca dişlerini göstermiyor, o kadar... Biliyorsun, benim Katya'nın sinirleri çok zayıftır... İlk gün pek hoşlanmıştı ondan. Yeğenim için de, kendim için de çok korkuyorum efendim..." Yaşlı teyzeye ne cevap vereceğimi bilemedim... Ama evime gelmesini kendim teklif ettiğim Mişa'yı da evimden kovamazdım.

Bu zor durumdan Mişa kendisi kurtardı beni.

Aynı gün, (henüz odamdan çıkmamıştım) ansızın boğuk, öfkeli bir ses duydum: "Nikolay Nikolayeviç, hey Nikolay Nikolayeviç!" Dönüp arkama baktım: Mişa... yüzü korkunç, simsiyah, allak bullak, kapının eşiğinde dikiliyordu. "Nikolay Nikolayeviç!" diye tekrarladı. (Artık "dayıcığım" demiyordu.) "Ne istiyorsun?" "Bırakın beni, gideyim bu evden... Hemen şu anda!" "Ne dedin?" "Bırakın beni gideyim, yoksa elimden bir kaza çıkacak, evi yakacağım ya da birinin boğazını keseceğim. (Birden şöyle bir silkindi Mişa.) Söyleyin, eski elbiselerimi versinler bana, arabacınız yük arabanızla şoseye götürsün beni, gönlünüzden koptuğu kadar küçük bir de harçlık verin!" Soracak oldum ona: "Burada seni rahatsız eden bir şey mi var yoksa?" Avazı çıktığınca bağırmaya başladı: "Böyle yaşayamam ben! Sizin bu kahrolası asilzade yuvanızda yaşayamam! Böyle sakin bir hayattan iğreniyorum, vicdanım sızlıyor! *Siz* nasıl katlanabiliyorsunuz böyle bir hayata, anlamıyorum!" Sözünü kestim: "Yani sen şimdi şarapsız yaşayamayacağını mı söylemek istiyorsun?" "Evet! Evet!" diye haykırdı. İzin verin, kardeşlerimin yanına döneyim, dostlarımın, yoksulların yanına! Sizin bu asilzade,

kibar, iğrenç yaşamınız benden uzak olsun!" Ettiği yeminleri hatırlatmak istedim ona... Ama Mişa'nın yüzündeki aşırı öfkeli ifade, kesik kesik çıkan sesi, elini kolunu öfkeyle savuruşu... bütün bunlar öylesine korkunçtu ki, hemen kendimden uzaklaştırmak istedim onu; ona hemen giysilerini vereceklerini, arabaya atları koşacaklarını söyledim ve masanın gözünden yirmi beş rublelik bir banknot çıkarıp masanın üzerine bıraktım. Mişa öfkeyle üzerime yürüyecek gibiydi ki, birden durdu, yüzü birden buruştu, kızardı, göğsüne bir yumruk indirdi, gözlerinden yaşlar boşaldı ve mırıldandı: "Dayıcığım! Melek dayım benim! Biliyorsunuz, kaybolmuş bir insanım ben... Teşekkür ederim! Teşekkür ederim!" Masanın üzerinden parayı kaptığı gibi koşarak çıktı odadan.

Bir saat sonra, üzerinde gene eski Kazak kaftanı, yüzü gene pembe, neşeli yük arabasında oturuyordu. Atlar hareket edince bir nara attı, kalpağını çıkarıp başının üzerinde sallayarak, öne eğilerek her yana selamlar vermeye başladı. Yola çıkmadan önce uzun uzun, sıkıca kucaklamıştı beni ve titrek bir sesle şöyle demişti: "Velinimetim, velinimetim... beni kurtarmak imkânsızdır!" Hatta kadınların yanına koşmuş, ikisinin de elini öpmüş, önlerinde yere diz çökmüş, Tanrı'nın adını anarak onlardan özür dilemişti! Sonra gördüm, Katya'nın gözleri yaşlıydı.

Mişa'yı götüren arabacı dönünce bana, onu şosede ilk meyhaneye kadar götürdüğünü söyledi; "orada kalmak istemiş." Herkese içki ısmarlamış ve çok geçmeden küfelik olmuş.

O günden sonra bir daha görmedim Mişa'yı ama sonunun nasıl olduğunu öğrendim:

VIII

Üç yıl sonra tekrar köyümdeydim. Uşağım birden odama girdi, Bayan Polteva'nın benimle görüşmek istediğini söyledi. Bayan Polteva diye birini tanımıyordum; üstelik, uşağım bana bu haberi verirken nedense pek manalı da gülümsemişti. Anlamamış gibi yüzüne bakınca kadının genç, yoksul giyimli olduğunu, tek atlı bir köylü arabasıyla geldiğini ve arabayı kendisinin kullandığını ekledi. Bayan Polteva'yı odama buyur etmesini söyledim.

Yirmi beş yaşında, köylü kıyafetli, başında büyük bir atkıyla bir kadın girdi odama. Sade yüzü yuvarlak, hoştu. Önüne eğdiği bakışı biraz hüzünlü, hareketleri çekingendi.

"Bayan Polteva siz mi oluyorsunuz?" diye sordum.

Oturmasını rica ettim.

Oturmadan cevap verdi:

"Evet benim efendim. Yeğeniniz Mihail Andreyeviç Poltev'in dul karısıyım."

"Mihail Andreyeviç öldü mü? Ne zaman? Oturunuz lütfen, rica ediyorum."

Sandalyeye ilişti.

"İki ay önce."

"Siz ne zaman evlendiniz onunla?"

"Ancak bir yıl evli kaldık."

"Şimdi nereden geliyorsunuz?"

"Tula yakınlarından... Orada Znamenskoye-Gluşkovo diye bir köy vardır... adını belki duymuşsunuzdur. O köyün papazının kızıyım ben. Mihail Andreyeviç'le orada yaşıyorduk... Babamın yanına yerleşmişti. Ancak bir yıl evli kaldık."

Genç kadının dudakları hafiften titriyordu. Elini dudaklarına götürdü. Ağlayacak gibiydi...Ama tuttu kendini, öksürdü.

"Toprağı bol olsun, Mihail Andreyeviç," diye devam etti, "ölmeden önce benden size uğramamı istedi. Sürekli, 'Ona git!' diye tekrar ediyordu. Bütün iyilikleriniz için size teşekkürlerini iletmemi söylüyor ve size bir şey vermemi istiyordu... şunu... işte bunu..." Kadın cebinden küçük bir paket çıkardı. "... Sürekli yanında taşıyordu bunu... Ve Mihail Andreyeviç, bunu bir hatıra olarak almayı kabul ederseniz, küçümsemezseniz çok sevineceğini... Bunun, sizden başka kimseye veremeyeceği bir şey olduğunu söylüyordu..."

Pakette üzerinde Mişa'nın annesinin ismi yazılı gümüş bir fincan vardı. Mişa'nın elinde birçok kez görmüştüm onu. Hatta bir gün yoksul birinden söz ederken, onun bir fincanı, çanağı bile olmadığını söylemiş ama "Bende bu var!" diye eklemişti.

Teşekkür ederek aldım fincanı, Mişa'nın hangi hastalıktan öldüğünü sordum.

"Herhalde..." dedim.

O anda dilimi ısırdım... Ama genç kadın ne demek istediğimi anladı... Başını kaldırıp yüzüme çabuk bir bakış atıp bakışını sonra yine önüne indirdi, pek üzgün gülümsedi ve hemen anlatmaya başladı:

"Ah, hayır! Benimle tanıştıktan sonra şarabı tamamen bırakmıştı... Ama sağlığı iyi değildi... Çok kötüydü. İçmeyi bırakmasıyla birlikte hastalığı ortaya çıktı. Çok durulmuştu, hep babama yardım etmek istiyordu, kilisede de, bahçede de... Ayrıca bir başka uğraşı daha vardı... Soylu olmak kolay mı? Ama o gücü nerede bulacaktı? Yazmak işiyle ilgilenmek istiyordu; bilirsiniz, bu işte çok iyiydi kendisi ama elleri titriyordu, kalemi elinde gerektiği gibi tutamıyordu ... Hep kendine kızıyordu: 'Beceriksizim,' diyordu, 'kimseye bir yararım, yardımım dokunmuyor, bir şeyler yapamıyorum!' Bu durumuna çok üzülüyordu... Herkesin çalıştığını, bizim boş oturduğumuzu söylüyordu... Ah, Nikolay Nikolayeviç, çok iyi bir insandı o ve beni seviyordu... ve ben de... Ah, affedersiniz..."

Genç kadın ağlıyordu. Onu teselli etmek istedim ama bunu nasıl yapacağımı bilemedim. Neden sonra sorabildim:

"Bir bebeğiniz kaldı mı size ondan?"

Kadın içini çekti.

"Kalmadı... Keşke kalsaydı!"

Ve genç kadının gözyaşları daha çok akmaya başladı.

* * *

Yaşlı P. hikâyesini şöyle bağladı:

"Mişa'nın ıstıraplarla dolu yaşamı işte böyle sona erdi. Baylar, onun çılgın biri olduğunu söylemekte haklı olduğumu elbette kabul edeceksinizdir ama sanırım, gene şunu da kabul edeceksiniz: (Bir filozofun onunla şimdikiler arasında ortak benzerlikler bulacağı düşünülecek olsa bile) o şimdiki çılgınlara benzemiyordu. Orada da, burada da var olan kendini yok etme, keder, tatminsizliktir... Bunun nedeni nedir, kararını sizlere... özellikle filozoflara bırakıyorum."

Denizde Yangın

(Un incendie en mer)

(Пожар на Море)

1838'in Mayıs'ıydı.

Birçok yolcuyla birlikte, Petersburg-Lübeck seferini yapmakta olan I. Nikolay gemisindeydim. O zamanlar demiryolları henüz yeterince gelişmemiş olduğu için yolcular daha çok deniz yolculuğunu yeğliyorlardı. Bu nedenle çoğu seyahatlerini Almanya'ya, Fransa'ya vb. sürdürmek için valizlerini yanlarına alıp yola çıkıyorlardı.

Hatırlıyorum, gemide toprak sahibi zenginlerin özel yirmi sekiz arabası vardı. Biz yolcular (yirmi çocuğu da sayarsak) yaklaşık iki yüz seksen kişiydik.

O zamanlar çok gençtim ve beni deniz tutmadığı için, ilk kez gördüğüm bu insanları büyük bir ilgiyle izliyordum. Gemide dikkati çekecek kadar güzel veya ilginç birkaç kadın vardı; ne yazık ki hemen hepsi öldü!

Annem bir yere yalnız gitmeme ilk kez izin vermişti ve bunun için ona hareketlerime çok dikkat edeceğime, akıllı olacağıma ve özellikle kâğıtlara elimi sürmeyeceğime söz vermek zorunda kalmıştım... Ve işte önce, özellikle bu son sözümü tutamamıştım.

Daha ilk geceden salonda büyük bir kalabalık vardı. Petersburg'un tanınmış birkaç kumarbazı da oradaydı. Her gece (o zamanlar şimdilerde oynandığından çok fazla oynanan) "banko" ve "altın" oynuyorlardı.

Oynayanlardan biri, benim neden oyuna katılmayıp bir kenarda oturduğumu bilmeden, beklenmedik bir anda oyuna davet etti beni. On dokuz yaşın verdiği saflıkla, kendisine neden oynamadığımı açıklayınca kahkahalarla güldü; arkadaşlarına dönüp yüksek sesle, bir hazine, elini kâğıtlara hiç değdirmemiş bir genç bulduğunu, şimdi onun, kâğıt oynamakla saf delikanlıların bilmedikleri o inanılmaz büyük hazzı tadacağını söyledi...

Nasıl oldu bilmiyorum, on dakika sonra elimde kâğıtlarla oyun masasındaydım ve çılgınlar, çılgınlar gibi oynuyordum.

Ve eski atasözünün çok doğru dediğini kabul etmek gerekir. Paralar dereler, seller gibi akıyordu önüme. Masada, titreyen, boncuk boncuk terli ellerimin iki yanında altın markalardan iki sütun vardı. Beni oyuna davet eden oyuncu durmadan cesaret veriyordu bana... Doğrusunu söylemek gerekirse, bir anda zengin biri olduğumu düşünmeye başlamıştım!

O sırada ansızın salonun kapısı ardına kadar açıldı, bir kadın dehşet içinde daldı salona, kendinde değilmiş gibi bağırmaya başladı: "Yangın! Yangın!" Ve bayıldı, kanepeye yığıldı. Bu olay salonda büyük bir paniğe neden oldu; herkes ayağa fırladı; altınlar, gümüşler, banka markaları her yana dağıldı, salon boşaldı. Bu arada salona kadar bile sızan dumanı nasıl fark etmemiştik? Bunu aklım almıyor! Merdivenlerde dumandan göz gözü görmüyordu. Sağda solda taşkömürü korları gibi koyu kırmızı ateşler parlıyordu. Bir anda herkes güverteye çıkmıştı. Bacanın iki yanından, direklerin dibinden dumanla birlikte alevler yükseliyordu. Dinmek bilmeyen korkunç bir kargaşa, koşuşma başlamıştı. Anlatılamaz bir karışıklık vardı: Herkes canını kurtarmanın telaşındaydı, en başta da ben... Hatırlıyorum, bir tayfanın koluna yapışmıştım, beni kurtarırsa annemin adına ona on bin ruble vereceğime söz veriyordum. Söylediklerimi doğal olarak ciddiye alamayan tayfa kolunu çekip kurtarmış, yürümüştü. Söylediğimin bir manasının olmadığını anladığım için ben de üzerine düşmemiştim. Bu arada zaten uzaklaşmıştı, yanımda değildi. Çok doğrudur: Deniz kazasından veya denizde yangından daha trajik ve aynı zamanda komik bir şey olamaz. Sözgelimi dehşete kapılan zengin bir çiftlik sahibi güvertede yerlerde sürünüyor, sağına soluna selamlar veriyordu; yanda-

ki lombozlardan sular gelmeye başlayıp alevleri biraz yavaşlattığında çiftlik sahibi ayağa kalktı, avazı çıktığınca bağırmaya başladı: "İmansızlar! Tanrımızın, biz Rusların Tanrı'sının bizlere yardım etmeyeceğini mi sandınız?" Ama o anda alevler daha bir yükseldi, dindar adam tekrar yere kapandı, selamlar vermeye başladı. Asık yüzlü, bakışları korku dolu bir general durmadan bağırıyordu: "Adam yollayıp Çar'a acele haber vermeliyiz! Asker sürgünler başkaldırdığında ben hemen adam yollamıştım Çar'a ve böylece birkaç kişiyi olsun, kurtarmıştık!" Elinde şemsiyesi olan bir beyefendi öfkeyle bağırarak, şemsiyesinin sivri sapını yanındaki eski resim sehpasına bağlı yağlıboya portreye sokup çıkarmaya başladı. Portrede gözlerin, burnun, ağzın ve kulakların yerinde beş delik deldi. Öfkeyle bağırarak yapıyordu bunu: "Artık neye yarayacak bunlar?" Üstelik, kendisinin de değildi bu portre! Biracı bir Alman'a benzeyen şişman, gözleri yaşlı bir ihtiyar ağlamaklı, bağırıyordu: "Kaptan! Kaptan!" Sabrı tükenen kaptan onun yakasına yapışıp "Ne istiyorsunuz? Kaptan benim, istediğiniz nedir?" diye bağırdığında yaşlı adam ezik, sesini kesip inlemeye başladı: "Kaptan!" Ne var ki bu kaptan bizlerin hayatını kurtardı. Şöyle oldu: Bir kere, makine dairesine girmek henüz mümkünken, geminin burnunu son anda sert bir manevrayla doğrudan kıyıya çevirmeseydi gemi limanda çok daha kısa zamanda yanacaktı; ikincisi, tayfalarına meçlerini çıkarmalarını ve sağlam kalan son iki filikaya (öteki filikalar, onları denize indirmeye kalkışan tecrübesiz yolcular yüzünden alabora olmuştu) dokunanı hiç acımadan süngülemelerini emretti.

Tayfaların büyük çoğunluğu enerjik, soğuk yüzlü Danimarkalılardı. Alevlerin yansıdığı meçlerinin keskin ağızları yolculara ister istemez bir korku veriyordu. Rüzgâr oldukça sertti; gemimin üçte birini kaplamış yangını daha da azdırıyordu. Şunu itiraf etmek zorundayım: Kadınlar erkeklerden daha sakin görünüyorlardı. Ölü gibi solgun gece yatakta yakalamıştı onları; (üzerlerinde herhangi bir giysi yerine yalnızca battaniyeler vardı) ve daha o zamanlar hiç de dindar biri olmamama karşın, kadınlar bana, biz erkekleri utandırmak ve cesaretlendirmek için gökten inmiş melekler gibi görünüyorlardı. Ancak, korkusuz erkekler de vardı. Özellikle, Kopen-

hang elçimiz Bay D.'yi hatırlıyorum: Çizmelerini, kravatını, kollarından göğsünün üzerinde bağladığı redingotunu çıkarmış, gerili, kalın bir halatın üzerinde bacaklarını sarkıtıp oturmuş, purosunu pek sakin tüttürerek, alaycı, üzgün bir gülümsemeyle tek tek, herkesin yüzüne bakıyordu. Bana gelince, dış merdivende kendime bir yer bulmuştum, orada son basamaklardan birinde oturuyordum. Altımda kaynayan, serpintisi yüzüme gelen kızıl köpüklere donup kalmış gibi bakarken kendi kendime şöyle diyordum: "Demek on dokuz yaşında böyle bir yerde ölmek varmış!" Çünkü yanmaktansa suya atlayıp boğulmanın daha iyi olacağına karar vermiştim. Başımın üzerinde alevler çoğalıyordu, alevlerin uğultusuyla dalgaların ulumasını açık seçik fark edebiliyordum. Aynı merdivende, benden biraz yukarıda yaşlı bir kadın oturuyordu. Avrupa'ya seyahate çıkmış varlıklı bir ailenin aşçısı olsa gerekti. Başını ellerinin arasına almış, besbelli birtakım dualar fısıldıyordu... Birden bana baktı, yüzümde verdiğim yanlış kararın izini görmüş olacak ya da başka bir nedenle elime yapıştı, yalvarmaklı, ısrarlı şöyle dedi: "Hayır beyefendi, buna kimsenin hakkı yoktur, hiç kimsenin olmadığı gibi, sizin de hakkınız yoktur. Tanrı nasıl isterse öyle olmalı... Ne zaman öleceğinizi, hayatta neler yaşayacağınızı ancak Tanrı bilir."

O ana kadar canıma kıymaya hiç istekli değildim ama birden, bulunduğum durumda hiç de anlatılamayacak bir çeşit övünme isteğine benzeyen duyguya kapıldım, iki üç kez, kadının bende olduğunu düşündüğü niyetimi gerçekleştirmek istiyormuşum gibi yaptım ve kadıncağız, böylesine büyük bir suç işlememe engel olmak istercesine uzandı bana. Sonunda yaptığımdan utandım, durdum. Öyle ya, o anda herkesi tehdit eden, kaçınılmaz olduğunu çok ciddi düşündüğüm ölümün varlığıyla eğlenmemin ne gereği vardı? Bununla birlikte, o anda yaşlı kadının duygularının tuhaflığına, bencil olmadığına (şimdilerde buna özverisine denebilir) hayret etmeye zamanım yoktu; çünkü başlarımızın üzerinde alevler uğuldamayı bir kat daha artırmıştı ve tam o anda merdivenin başında bakır gibi bir ses (kurtarıcımızın sesiydi bu) duyuldu: "Orada ne yapıyorsunuz, deli misiniz siz? Öleceksiniz orada, arkamdan gelin!" Ve hemen, bize kimin seslendiğini, nereye gi-

deceğimizi bilmeden, yaşlı kadınla ben yayla fırlatılmış gibi yerimizden kalktık ve dumanların içinde, önümüzde ip merdiveni tırmanmakta olan mavi redingotlu bir denizcinin arkasından çıkmaya başladık. Neden olduğunu bilmeden, ben de merdiveni tırmanıyordum. Sanırım, bu denizci o anda kendini suya atsaydı ya da hiç olağan olmayan herhangi bir şey yapsaydı, gözüm kapalı, aynı şeyi ben de yapardım. Denizci iki üç basamak çıktıktan sonra, alttan tutuşmaya başlamış arabalardan birinin üzerine atladı. Ben de atladım onun arkasından, benim arkamdan yaşlı kadının da atladığını işittim. Denizci daha sonra bu ilk arabadan bir başkasına atladı, sonra üçüncüsüne; ben de onu izliyordum; böylece geminin başına kadar gittik. Yolcuların hemen hepsi oradaydı. Denizciler orada, kaptanın gözetimi altında iki filikadan birini (şansımıza, büyük olanı) denize indiriyorlardı. Geminin karşı bordasının üzerinden, Lübeck'e doğru inen, yangının aydınlattığı dik yamacı görüyordum. O yamaçla aramızda en azından iki versta mesafe vardı. Yüzme bilmiyordum. Geminin karaya oturduğu (bunun nasıl olduğunu fark etmemiştik) yer herhalde pek derin olmamalıydı ama dalgalar büyüktü. Yamacı görünce artık kurtulduğuma inanmıştım, çevremdeki insanların şaşkın bakışları arasında birkaç kez "Yaşasın!" diye haykırmıştım. Büyük filikaya inen merdivene varmaya çalışan insanların arasına katılmak istemiyordum; orada çok kadın, yaşlı insanlar, çocuklar vardı. Öte yandan, yamacı gördükten sonra artık o kadar acele de etmiyordum: Kurtulacağımdan emindim. Ayrıca, hayretle farkındaydım: Çocukların hiçbiri korkmuyordu, bazıları annelerinin kucağında uyuyordu bile. Çocuklardan ölen de olmamıştı. Bir grup yolcunun arasında uzun boylu o generali gördüm; resmî giysisinden sular akıyordu. Yerinden yeni çıkardığı bir peykeye yaslanmış, ayakta kıpırdamadan dikiliyordu. Bana söylediklerine göre, kargaşanın en başında, (daha sonra yolcuların hatası yüzünden alabora olan) ilk filikalardan birine binmek için önüne geçmek isteyen bir kadını kabaca itmişti. Tayfalardan biri o anda yakasına yapışmış, geriye, tekrar güverteye atmış onu ve yaşlı general bir anlık korkaklığından utanmış, gemiden en son kendisinin, kaptandan sonra kendisinin ayrılacağına yeminler etmiş. Uzun boyluydu general, yüzü soluktu, alnında

kan oturmuş bir yara vardı ve çevresindekilerin yüzüne özür diliyor gibi pek üzgün, mahcup bakıyordu. Bu arada ben geminin iskele bordasına yaklaştım ve dalgaların üzerinde oyuncak gibi sallanıp duran küçük filikayı gördüm. Filikanın içindeki iki denizci el kol hareketleriyle yolcuları filikaya tehlikeli bir atlayış yapmaları için cesaretlendirmeye çalışıyordu ama hiç de kolay bir şey değildi bu: I. Nikolay gemisinin bordası yüksekti ve filikanın alabora olmaması için çok dikkatli atlamak gerekiyordu. Sonunda kararımı verdim: Önce çapanın zincirinin dışarıdaki bölümüne tutundum, tam atlamaya hazırlanıyordum ki, şişman, ağır ve yumuşak bir kütle yığıldı üzerime. Bir kadındı bu, boynuma yapışmış, hareketsiz öylece asılı kalmıştı üzerimde. İtiraf edeyim, ilk düşündüğüm, kollarını zorla boynumdan çözüp onu üzerimden atmak, böylece bu ağır kütleden kurtarmak olmuştu; iyi ki yapmadım bu düşündüğümü. Bir sarsıntı neredeyse ikimizi birlikte denize düşürecekti; Şansımıza, o anda burnumun dibinde nereden sarktığını bilemediğim bir halatın ucunu gördüm, bir elimle yapıştım halata, öyle ki, avcum kanadı... sonra aşağıya baktım, benim ve üzerimdeki yükün tam altında filikayı gördüm ve... halata tutunarak aşağıya kaydım... Filikanın her tahtası gıcırdadı. Denizciler "Yaşasın!" diye haykırdılar. Üzerimdeki bayılmış ağırlığı filikanın içine indirdim ve yüzümü hemen gemiye döndüm. Bordaya boydan boya dizilmiş, birbirini korku içinde sıkıştıran birçok baş (özellikle kadın başları) gördüm.

Kollarımı uzatarak "Atlayın!" diye bağırdım. Cesurca atlamamın, yangından artık kurtulmuş olmamın verdiği güvenle, güç ve yüreklilikle, beni dinleyip filikaya atlamayı göze alan üç kadını, (elma toplama zamanında ağaçtan düşen elmaları kolayca yakaladıkları gibi) rahatça yakaladım. Şunu da belirtmeliyim, bu kadınlar kendilerini bordadan aşağı bırakırlarken her biri çığlık atmış, aşağıya indiğinde de bayılmıştı. Anlaşılan, korkudan ne yaptığının farkında olmayan bir erkeğin yukarıdan attığı, filikanın içine düşünce dağılan bir kutu (galiba içinde çok değerli şeyler olsa gerekti) bu kadınlardan birini yaralamıştı. Böyle bir şeyi yapmaya hakkım olup olmadığını düşünmeden hemen aldım bu kutuyu, yanımızdaki iki denizciye hediye ettim. Denizciler çok ra-

hat, hemen alıp kabul ettiler bu hediyeyi. Kıyıya doğru var gücümüzle kürek çekmeye başladık. Gemide kalanlar bağırıyorlardı arkamızdan: "Acele edin! Kayığı hemen geri gönderin!" Bu yüzden, sığ yere varınca indik kayıktan. Yağmur bir saattir çiseliyordu ama yangını hiç etkilediği yoktu, oysa bizi iliklerimize kadar ıslatmıştı.

Öylesine arzuladığımız sahile sonunda vardık. Dizlerimize kadar battığımız yapışkan çamurdu sahil. Bizim kayığımız hemen geri döndü ve büyük filika gibi, gemiyle sahil arasında gidip gelmeye başladı. Yolculardan hayatını kaybeden az oldu, hepsi sekiz kişi: Biri kömür deposuna düşmüştü, biri bütün parasını yanına aldığı için denizde boğulmuştu. Adını tam öğrenemediğim bu sonuncu, günün büyük bölümünde benimle satranç oynamıştı; oyunu öylesine hırslı oynuyordu ki, bizi izleyen Prens W... sonunda "Sanki hayat memat meselesiymiş gibi oynuyorsunuz satrancı!" diye haykırarak izlemekten vazgeçmişti bizi.

Eşyalara gelince, arabalar gibi hepsi de yanmıştı.

Yangından kurtulabilen kadınların arasında, yanında dört kızı ve kızlarının dadılarıyla birlikte Bayan T... diye çok güzel, sevimli bir kadın vardı. Bu yüzden sahilde öylece kalmıştı: Ayakları çıplaktı, omuzlarında neredeyse bir şey yoktu. Kibar bir beyefendi rolü oynamayı düşündüm ve bu, o ana kadar kurtarmayı başardığım redingotumu, kravatımı, hatta çizmelerimi kaybetmeme neden oldu. Ayrıca, dik yamacın başına kadar önden yolladığım, arkasından yürüdüğüm bir çift at koşulu köylü arabası orada beni beklemeyi uygun bulmamış, arabaya oturttuğum kadınla çocuklarını, dadılarını alıp Lübeck'e gitmişti, öyle ki, gemi tamamen yanıncaya kadar, denizin karşısında yarı çıplak, iliklerime kadar ıslak kalakalmıştım. Özellikle "tamamen yanana kadar" diyorum; böyle bir geminin bu kadar çabuk yanıp tükeneceğine inanamazdım. Gemi artık denizin ortasında kıpırdamayan, siyah direklerle bacalarla kesişen, martıların çevresinde pek kayıtsız, yavaş yavaş uçuştuğu kocaman, alev alev bir leke gibi görünüyordu. Gemi daha sonra yer yer küçük kıvılcımların benek benek göründüğü, artık çok daha sakin dalgaların geniş, eğri kanatlarıyla kapladığı büyük bir kül yığınına dönüşmüştü. Şöyle düşünüyordum: "Hepsi bu kadar mı? Bütün hayatımız rüzgârın savurduğu bir parça kül değil midir sanki?"

Dişleri artık takırdamaya başlamış bir filozof için gelen araba beni de aldı. Arabacı beni arabaya almak için benden iki altın istedi ama buna karşılık kalın pardösüsüne sardı beni, ayrıca pek hoşuma giden iki üç Mecklenburg şarkısı söyledi. Böylece şafak vakti Lübeck'e vardım; orada kazadan kurtulan arkadaşlarımı buldum ve birlikte Hamburg'a doğru yola çıktık. Hamburg'da, o sırada Berlin'den geçen İmparator Nikolay'ın, yaveriyle bizlere gönderdiği gümüş yirmi bin ruble geçti elimize. Erkekler toplandık, bu paranın tümünü kadınlara bırakmaya karar verdik. Bunu yapmak bizler için hiç de zor değildi; çünkü o zamanlar Almanya'ya giden her Rus'un sınırsız kredi kullanma olanağı vardı. Günümüzde öyle bir şey yok artık.

Kurtulursam kendisine, annemin adına çok yüklü bir para vaat ettiğim denizci buldu beni, sözümü yerine getirmemi istedi. Ama söz verdiğim denizcinin gerçekten o olup olmadığından tam emin olmadığım; ayrıca, beni kurtarmak için aslında bir şey de yapmış olmadığı için kendisine bir taler[1] verdim, teşekkür edip aldı.

Ama hayatımı kurtaran o yoksul, yaşlı aşçı kadına gelince, bir daha görmedim kendisini ama onunla ilgili kesin olarak yalnızca şunu söyleyebilirim, yanmış veya denize düşüp boğulmuş olsa da, cennette yeri hazırdı onun.

1 Taler: 3 mark karşılığı eski bir Alman gümüş para birimi – ç.n.

Ölümden Sonra

(Klara Miliç)

(После смерти)

I

1878'in ilkbaharında Moskova'nın Şabalovka bölgesinde küçük, ahşap bir evde Yakov Aratov adında, yirmi beş yaşında bir genç yaşıyordu. Babasının hiç evlenmemiş, ellili yaşlarda kız kardeşi, halası Platonida İvanovna onunla aynı evde kalıyordu. Aratov'un tam anlamıyla yeteneksiz olduğu ev yönetimini de, alışveriş işlerini de Platonida İvanovna kendi üzerine almıştı. Aratov'un başka akrabası yoktu. T... ilinin pek zengin olmayan asilzadelerinden babası birkaç yıl önce kız kardeşi Platonida İvanovna'yı (aslında Platoşa derdi ona; Platonida İvanovna'ya yeğeni de Platoşa derdi), oğlunu da yanına alıp Moskova'ya taşınmıştı. Yaşlı Aratov o zamana kadar sürekli yaşadığı köyü terk edip Moskova'ya yerleşirken amacı oğlunu girmesini istediği ve onu bunun için hazırladığı üniversiteye yerleştirmekti. Moskova'nın uzak sokaklarından birinde yok fiyata küçük bir ev satın almış, bütün kitaplarıyla, "ufak tefek" şeyleriyle o eve yerleşmişti. Ama kitapları da, "ufak tefek" şeyleri de çoktu, çünkü bilimlere uzak biri değildi... Komşuları onun için "olağanüstü tuhaf adam" derlerdi. Ayrıca, bir kitap kurdu olarak da bilinirdi; hatta lakabı "böcek gözlemcisi"ydi. Kimyayla, mineralojiyle, entomolojiyle, botanikle, tıpla ilgileniyordu; gönüllü hastaları-

nı Paracelsus metoduyla[1] elde ettiği otlarla, metal tozlarla tedavi ederdi. Ve çok sevdiği, ona bir erkek evlat veren genç, güzel ama aşırı zayıf karısını da bu tozlarla toprağa vermişti. Ve kalıtım yoluyla annesinden geçmiş olabileceği düşüncesiyle, oğlunun bünyesini güçlendirmek amacıyla ona anemi, vereme yatkınlık tedavisi uygulayayım derken aynı tozlarla oğlunun sağlığını da bozmuştu. "Kitap kurdu" adını, büyük saygı duyduğu, oğlunun adını bile onun için Yakov koyduğu ünlü Bryus'un[2] ikinci kuşak torunu olduğunu söyleyerek (kuşkusuz, böyle bir şey söz konusu değildi) benimsemişti. Yaşlı Aratov "Çok iyi yürekli" denen insanlardandı ama melankolik, her şeyi ağırdan alan, çekingen, gizemli, mistik her şeye yatkın biriydi... Genelde şaşkınlığını yarı fısıldayarak "A!" diye belirtirdi. Moskova'ya taşınmasından iki yıl sonra ölürken de dudaklarında aynı "A!" ünlemi vardı.

Pek yakışıklı olmayan, hantal yapılı, çolpa oğlu Yakov dış görünüş olarak babasına hiç benzemiyordu; daha çok annesini andırıyordu. Aynı zarif, sevimli yüz hatları, aynı kül rengi yumuşak saçlar, aynı kemerli, küçük burun, aynı kalın, çocuksu dudaklar... ve süzgün bakışlı, açık yeşil, iri gözler, yumuşak kirpikler... Ama kişilik olarak babasına çekmişti ve babasınınkine benzeyen yüzünde de onun yüz ifadesinin gölgesi vardı. Yaşlı Aratov'unki gibi (aslında yaşlı demek de doğru değil onun için, ellisine kadar yaşamamıştı çünkü) evet, baba Aratov'unki gibi elleri yumrulu, göğsü çöküktü. Yakov, babası hayattayken üniversitenin fen bilimleri fakültesine girmişti ama tembelliğinden değil, üniversitede evde öğrenilebileceklerden daha fazla bir şey öğrenilemeyeceğini düşündüğü için mezun olmamıştı. Devlet hizmetine girmek niyetinde olmadığı için, diploma peşinde de koşmamıştı. Arkadaşlarına uzak durur, hemen hiç kimseyle arkadaşlık kurmaz, özellikle kızlardan kaçardı... Kendini kitaplara vermiş, yapayalnız yaşıyordu. Çok sevecen bir yüreği vardı, güzele karşı tutkuluydu ama kadınlara uzak du-

1 Paracelsus (Latince) gerçek adı Philippus Aurelous Theophrastus von Hohenheim olan (1493-1541) İsveç-Alman kökenli ünlü simyacı ve doktor – ç.n.

2 İngiliz kökenli James Daniel Bruce (1669 İngiltere-1735 Moskova) Kont Yakov Viladimoviç Brus: Rus devlet adamı, asker, diplomat, mühendis, bilim adamı, Çar I. Petro'nun en yakın adamı – ç.n.

ruyordu... Çok güzel bir İngiliz kipseki[3] edinmişti... ve (bir yüzkarası!) bu albümde Medora[4] gibi yalnızca göz kamaştıran "güzelliklere" bakıyordu... Ne var ki, doğuştan içine kapanık yaradılışta olması davranışlarını her zaman engelliyor, kısıtlıyordu. Evde, babasının eski odasını kullanıyordu, aynı zamanda orada yatıyordu da; yattığı yatak da babasının öldüğü yataktı. Yaşamının bütün desteğini, değişmez arkadaşı ve dostu olan halasından, günde ancak birkaç sözcük konuştuğu, onsuz tek adım atamadığı, Platoşa halasından alıyordu. Halası yüzü uzun, dişleri uzun yaşlı bir kadındı. Soluk benizli yüzünde soluk gözlerinin bakışı kimi zaman sanki hüzünlü, endişeli-ürkek olurdu. Kâfur kokan giysisi de, şalı da her zaman gri renkti; evin içinde bir hayalet gibi dolaşır, ayak sesi işitilmezdi; sürekli dualar mırıldanırdı; özellikle de şu kısa duayı: "Tanrım, sen yardım et!" Platonida İvanovna evin yönetimi konusunda çok titizdi, her kapiğin hesabını inceden inceye yapar, her şeyi kendi alırdı. Yeğeninin gözünün içine bakar, sağlığıyla çok yakından ilgilenir, sürekli kendi sağlığının değil, onun sağlığının üzerine titrer ve çoğu zaman, bir şey hissederse hemen sessizce odasına girer, masasının üzerine bir fincan sıcak çay bırakır ya da pamuk gibi yumuşak elleriyle onun omzunu okşardı. Yakov halasının bu yakın ilgisinden yakınmaz ama çayı da içmez, yalnızca hoşgörüyle başını sallardı. Çok duygulu, sinirli, kuşkucu bir yapısı vardı Yakov'un, kalbinden rahatsızdı, bazen tıkanır, nefes almakta zorlanırdı; babası gibi o da doğada, insan ruhunda kimi zaman görülebilecek ama anlaşılamayan sırların olduğuna, bazen soylu ama çoğu zaman düşman bazı güçlerin, eğilimlerin olduğuna, bu arada bilime de, bilimin değerine ve önemine de inanırdı. Son zamanlarda fotoğrafçılığa heves sarmıştı. Kullandığı ilaçların kokusu yaşlı kadını çok huzursuz ediyordu (ama gene kendisi için değil, Yakov için, onun göğsü için...) ama bütün yumuşak yürekliliğinin yanında Yakov oldukça inatçıydı da; resimle ilgilenmeyi ısrarla sürdürüyordu. Platoşa sesini çıkarmıyordu, ancak yeğeninin iyotlu par-

3 Gravür, resim, röprodüksyon albümü. İngilizce "*keepsake*"ten – ç.n.

4 Medora, Gülnar: Byron'un romantik destan kahramanı "Korsan" Said'in iki kadınından biri olan Medora yalnızca kendi sevgisini yaşayan, sevgilisini her şeyin üzerinde tutan yüce bir kadın, öteki karısı Gülnar ise tutkulu, ateşli bir kadındır – ç.n.

maklarına bakarak, önceleri olduğundan daha çok yalnızca içini çekiyor, fısıldıyordu: "Tanrım, sen yardım et!"

Söylediğimiz gibi Yakov arkadaşlarına uzak duruyordu; ne var ki, onlardan birine oldukça yakın davranıyor, onunla sık görüşüyordu; hatta, o arkadaşı üniversiteden mezun olduktan sonra devlet hizmetine girince (sorumluluğu pek olmayan küçük bir memuriyetti girdiği) mimarlık konusunda hiç bilgisi olmadığı halde, bir gün ona Kurtarıcının Mabedi'ne "kapağı attığını" söylemişti. Çok tuhaftır: Aratov'un, soyadı Kupfer olan bu tek dostu Alman kökenli bir Rus olarak öylesine Ruslaşmıştı ki, Almanca tek sözcük bilmiyordu, "Almanlar" için kötü şeyler bile söylüyordu, öyleyken, bu arkadaşının Yakov'la görünürde uzaktan yakından ortak tek bir yanı yoktu. Siyah saçları kıvırcık, yanakları kırmızı, neşeli, konuşkan ve Aratov'un öylesine kaçtığı kızlara pek düşkün bir gençti. Evet, Kupfer'in onun evinde sık kahvaltı yaptığı da, yemek yediği de doğruydu; zengin biri olmadığı için, ondan küçük miktarlarda borç para dahi alıyordu; ancak, pek senlibenli bu Alman'ın Şabolovka'daki o kuytu evi düzenli ziyaret etmesinin nedeni bu değildi. Yakov'un ruh temizliğini, "idealistliğini" pek sevmişti; belki de, kendisinin karşıtı özellikleri olan bir insanla her gün karşılaşmak haz veriyordu ona; ya da belki, "ideal" olanın onu böylesine çekmesi Alman kanından geliyordu... Öte yandan Kupfer'in dürüstlüğü, açıkyürekliliği de Yakov'un hoşuna gidiyordu; ayrıca, onun sürekli gittiği tiyatrolarla, konserlerle, balolarla, yani genel olarak, kendisinin yabancı olduğu, girmeye cesaret edemediği dünyayla ilgili anlattıkları genç münzevinin ilgisini çekiyor, hatta onu heyecanlandırıyor ama onda, oralarda olmak isteği uyandırmıyordu. Ve Platoşa acıyordu Kupfer'e; ancak kimi zaman onu aşırı laubali de buluyordu ama onun kıymetli Yakov'cuğuna içtenlikle bağlı olduğunu hissettiği, anladığı için, bu gürültücü konuğa katlanmanın yanında ona minnettarlık bile duyuyordu.

II

Sözünü ettiğimiz günlerde Moskova'ya kimin nesi olduğu bilinmeyen, neredeyse kuşku çeken Gürcü bir prenses geldi. Artık kırkına

merdiven dayamıştı; gençliğinde, çabuk solduğu bilinen o özel doğulu güzelliği olduğu belliydi; artık pudralar, allıklar sürünüyor, saçlarını sarıya boyuyordu. Ortalarda onunla ilgili değişik, olumsuz ve hiç açık olmayan söylentiler dolaşıyordu. Kocasını tanıyan yoktu ve bu kadın bir kentte uzun süre kalmıyordu. Çocukları da, malı mülkü de yoktu ama borçla veya başka bir türlü, rahat bir hayat yaşıyordu. Nasıl derler, geniş bir salonu vardı ve bu salonda genellikle gençlerden oluşan hayli karışık bir konuklar topluluğunu ağırlıyordu. Kendi makyaj takımından, eşyasından, masasından başlamak üzere arabasına, hizmetçilerine varana kadar her şeyinde bir kalitesizliğin, sahteliğin, geçiciliğin izi vardı... ve prensesin kendinin de, konuklarının da daha iyisini beklemedikleri belliydi. Prenses kendini müzik ve edebiyatsever, sanatçıları koruyan biri olarak tanıtmıştı. Evet, gerçekten de bu "sorunların" hepsiyle yakından, hatta sahte olmayan bir heyecanla, severek, gerçekte içtenlikle, yürekten, hoşgörüyle ilgileniyordu... Böyle kişilerde az bulunur, üstelik önemli özelliklerdi bunlar! Kafası çalışan biri onun için şöyle diyordu: "Boş bir kadın, ama gideceği yer kesin cennettir! Çünkü her şeyi bağışlıyor, herkes de onu bağışlıyor!" Onun için başka söylenenler de vardı: Herhangi bir kentten ayrıldığında arkasında her zaman, borçlu olduğu insan kadar, onun yumuşak yüreğini değişik anlamlarda hatırlayan insanlar da bırakıyormuş.

Bekleneceği gibi, Kupfer prensesin evine girip çıkmaya başladı, onun yakını oldu... Kötü niyetli kimseler "Biraz fazla yakını oldu," diyorlardı. Kupfer ise ondan her zaman yalnızca bir dost olarak söz etmiyordu, ayrıca saygılı ifadelerle yüceltiyordu onu, altın gibi bir kadın olduğunu söylüyordu. Kim ne derse desin, onun sanata olan düşkünlüğüne, sanat anlayışına yürekten inanıyordu! Ve işte bir gün Kupfer, yemeği Aratovlarda yedikten sonra prensesten, onun evinde düzenlediği akşam toplantılarından uzun uzun söz etti; Yakov'a, bu çağdışı yaşamını bir kez olsun bozmasını, onu prensesle tanıştırması için kendisine fırsat vermesini rica etti. Yakov önce böyle bir şeyi dinlemek bile istemedi.

Kupfer sonunda yükseltti sesini:

"Neler geliyor aklına? Ben neden söz ediyorum sana? Evet, alacağım seni, böyle, şu anda ceketinle oturduğun gibi, prensesin evi-

ne akşam toplantısına götüreceğim, hepsi o kadar... Kendini havalarda gören kimse yok orada dostum... Ayrıca, sen bir bilim adamısın, edebiyatı, müziği seviyorsun..." Gerçekten de, Aratov'un çalışma odasında kimi zaman hafiften duygulanarak bir şeyler çaldığı bir piyanosu bile vardı. "... Prenseste de bunların hepsi fazlasıyla var! Orada sempatik, mütevazı, iddiasız insanlarla tanışacaksın! Hem sonra, senin yaşında, senin yakışıklılığında (Aratov bakışını önüne indirdi, kolunu salladı) evet, evet, senin yakışıklılığında bir insanın toplumdan, sosyeteden uzak durması olmaz! Ayrıca, generallerin falan evine götürmüyorum seni! Hem hiç tanıştığım general de yoktur zaten! Hadi inat etme, sevgili dostum! Prensip sahibi olmak iyi, saygı duyulacak bir şey... Ama dünyadan elini ayağını çekmek niye? Rahip falan olmayı düşünmüyorsun ya!"

Aratov direnmeyi sürdürüyordu ama beklenmedik bir anda Kunfer'in yardımına Platonida İvanovna geldi. Gerçi "dünyadan elini ayağını çekmek" deyiminin ne anlama geldiğini iyice bilmiyor olsa da, Yakov'cuğunun biraz eğlenmesinin, insanların arasına girmesinin, kendini oralarda göstermesinin hiç de fena olmayacağını düşünüyordu.

"Ayrıca," diye ekledi, "Fyodor Fyodoroviç'e de güveniyorum. Seni kötü bir yere götürmez o..."

Platoniada İvanovna'nın, kendisine güvendiğini söylemesine karşın, yüzüne huzursuz baktığını fark eden Kupfer,

"Sapasağlam geri getireceğim onu size!" diye haykırdı.

Aratov kulaklarına kadar kıpkırmızı kesildi. Ama artık itiraz etmiyordu.

Sonunda öyle oldu ki, ertesi gün Kupfer prensesin evine, akşam toplantısına götürdü Aratov'u. Ama o uzun süre kalmadı orada. Bir kere, prensesin kadınlı erkekli, (sempatik de olsa), yirmi konuğu vardı ama hepsi yabancıydı. Aratov'un pek konuşması gerekmese de (en çok korktuğu buydu), kalabalıktan sıkılmıştı. İkincisi, ev sahibesinin kendisinden de hoşlanmamıştı; oysa prenses çok iyi, sade bir tavırla karşılamıştı onu. Aratov prensesin hiçbir şeyinden hoşlanmamıştı; boyalı yüzünden de, kabarık saçlarından da, yavan tatlı sesinden de, cırlak kahkahalarından da, gözlerini süzüşünden de, aşırı dekoltesinden de... ayrıca, yüzük dolu yumuşak, be-

yaz parmaklarından da! Salonda bir köşeye çekilmiş, kâh kim olduklarını anlamaya çalışmadan, çabuk bakışlarını konukların yüzlerinde dolaştırıyor, kâh ısrarla kendi ayaklarına bakıyordu. Ama nihayet salona sarhoş olduğu yüzünden belli, uzun saçlı, kabarık kaşlarının altında gözlüğüyle bir sanatçı girip piyanonun başına oturduktan sonra kollarını savurarak, pedala basarak List'in Wagner ezgileri fantezisini çalmaya başlayınca Aratov artık dayanamadı; ruhunda, kendisinin de ne olduğunu pek anlayamadığı ama anlamlı, hatta endişe verici ve karışık, ağır bir duyguyla sessizce çıkıp gitti salondan.

III

Kupfer ertesi gün yemeğe geldi ama bir önceki günün akşamından hiç söz etmedi, salondan hemen ayrıldığı için Aratov'a sitem bile etmedi; yalnız, onun şampanya (parantez içinde belirtelim, Nijegorod şampanyası) verilen yemeği beklemediği için üzüldüğünü söyledi! Kupfer, arkadaşını kıpırdatmayı boşuna düşündüğünü, Aratov'un böyle kalabalık yerler için "uygun olmadığını" anlamış olmalıydı. Kendi açısından Aratov da prensesten olsun, bir gün öncesinin akşamından olsun hiç söz etmedi. Platonida İvanovna yeğeni adına bu ilk girişimin başarısızlığına sevinsin mi, üzülsün mü bilmiyordu. Sonunda kararını vermişti: Evden bu tür çıkışlar Yakov'cuğunun sağlığına zarar verebilirdi... ve sakinlemişti. Kupfer yemekten hemen sonra gitti ve bütün bir hafta görünmedi. Görünmemesinin nedeni girişiminin başarısızlığı yüzünden Aratov'a öfkelenmesi değildi; iyi yürekli gencin yapabileceği bir şey değildi bu; anlaşılan, kendine bütün zamanını alan, kafasını meşgul eden başka bir meşgale bulmuştu... Bu yüzden Aratovlara seyrek uğruyordu, çok dalgın görünüyordu, az konuşuyor, çabucak tekrar kayboluyordu. Aratov eskiden olduğu gibi yaşıyordu; ancak (şöyle ifade etmek mümkünse), ruhuna birtakım kargacık burgacık şeyler sinmişti. Prensesin evinde bir bölümünü gördüğü sosyeteyle ilgili tam bilemediği birtakım şeyler hatırlıyordu. Böyle aradan altı hafta geçti.

Ve işte Aratov bir sabah tekrar karşısında gördü Kupfer'i ama bu kez yüzünde biraz mahcup bir ifade vardı.

Zoraki gülümseyerek şöyle başladı:

"Biliyorum, o akşamki ziyaretten pek hoşnut kalmadın ama inanıyorum, öyleyken, gene de önerimi kabul edeceksin... Ricamı geri çevirmeyeceksin!"

"Konu nedir?" diye sordu Aratov.

Kupfer giderek daha çok canlanarak devam etti:

"Bak ne diyeceğim, kentte bir amatörler grubu var; zaman zaman yoksullara yardım amaçlı kitap okuma seansları, konserler düzenliyorlar, hatta sahneye oyunlar koyuyorlar..."

Aratov, Kupfer'in sözünü kesti:

"Prenses de katılıyor mu bu etkinliklere?"

"Prenses yardım etkinliklerine her zaman katılır... ama önemli olan bu değil şimdi. Müzikli bir sabah edebiyat etkinliği yapmaya karar verdik.. ve bu etkinlikte bir kızı dinleyebileceksin... olağanüstü bir kızı... Henüz tam bilmiyoruz: Raşel mi, Viardo mu? Çünkü harika söylüyor, hem şiir okuyor, hem tiyatroda oynuyor... İnan kardeşim, birinci sınıf bir yetenek! Hiç abartmadan söylüyorum bunu! Evet... bir bilet alacak mısın? Ön sırada yer istersen beş ruble."

"Nereden çıktı bu olağanüstü kız?" diye sordu Aratov.

Kupfer dişlerini göstererek güldü.

"O kadarını bilmiyorum... Bir süre önce prensesin evine sığındı. Biliyorsun, prenses böylelerini kanatlarının altına alır... Öyle ya, o akşam görmüş olmalısın onu."

Aratov'un içi hafiften titredi... ama bir şey söylemedi.

Kupfer ekledi:

"Taşrada bir yerlerde de sahneye çıkmış. Genelde sanki tiyatroda oynamak için yaratılmış... Kendin de göreceksin!"

"Adı nedir?" diye sordu Aratov.

"Klara..."

Kupfer'in sözünü bir kez daha kesti Aratov:

"Klara mı? Olamaz!"

"Neden olamaz? Adı Klara... Klara Miliç. Gerçek adı değil bu... ama böyle diyorlar ona. Glinka'nın bir romansını, Çaykovski'den parçalar çalıp söyleyecek. Sonra *Yevgeniy Onyegin*'den bir mektup okuyacak. Evet, ne diyorsun? Bilet alacak mısın?"

"Ne zaman olacak bu etkinlik?"

"Yarın... yarın saat bir buçukta, Ostojenko'da özel bir salonda... Gelip seni alırım. Bilet için beş ruble verecek misin? Evet... üç ruble değil. Evet. İşte afişi. Organizatörlerden biriyim ben."

Aratov bir an düşündü. O anda Platonida İvanovna girdi odaya ve yeğeninin yüzüne bakınca birden telaşlandı.

"Yakov'cuğum," diye haykırdı, "neyin var? Neden bu kadar endişelisin? Fyodor Fyodoroviç, ne söylediniz ona?"

Ama Aratov arkadaşının, yaşlı kadının sorusunu cevaplamasına fırsat vermedi, Kupfer'in uzattığı bileti kaptı ve Platonida İvanovna'ya, Kupfer'e hemen beş ruble vermesini söyledi.

Yaşlı kadın şaşırdı, gözlerini kırpıştırmaya başladı... Ama bir şey söylemeden verdi Kupfer'e beş rubleyi. Ne var ki, Yakov'cuğu para vermesini hayli sert bir tavırla söylemişti ona.

Kupfer,

"Söylüyorum sana, harikalar harikası!" diye haykırarak kapıya yürüdü. "Yarın bekle beni!"

Aratov seslendi arkasından:

"Gözleri siyah mı onun?"

Neşeyle haykırdı Kupfer:

"Kömür gibi!"

Ve Kupfer gözden kayboldu.

Aratov odasına gitti, Platonida İvanovna ise olduğu yerde öylece duruyor, "Tanrım sen yardım et! Tanrım sen yardım et!" diye mırıldanıyordu.

IV

Aratov, yanında Kupfer'le içeri girdiğinde Ostojenko'daki özel evin büyük salonunun yarısı konuklarla doluydu. Bu salonda zaman zaman tiyatro etkinlikleri oluyordu ama bu kez görünürde dekor da, perde de yoktu. "Sabah"ı düzenleyenler sahneyi salonun bir köşesine kurmuşlar, üzerine bir piyano, iki sehpa, birkaç sandalye, üzerinde su dolu bir sürahi olan bir masa koymuşlar, sanatçılara ayrılmış bitişik odaya açılan kapının önüne kırmızı bir kumaş perde asmışlardı. Ön sırada parlak yeşil giysisiyle prenses otu-

ruyordu. Aratov, onunla belli belirsiz selamlaşarak, biraz uzağına yerleşti. Konuklar arasında her çeşidinden insan vardı; çoğunluğu öğretim kurullarından gençlerdi. Kumper, organizatörlerden biri olarak, kolunda beyaz bantla ortalarda koşturuyor, elinden geldiğince bir şeyler yapmaya çalışıyordu. Prensesin heyecanlı olduğu belliydi, her yana bakınıyor, gülücükler gönderiyor, yanındakilerle konuşuyordu... Çevresinde yalnızca erkekler vardı. Sahneye önce veremli yüzlü bir flütçü çıktı, pek zorlanarak gırtlağını temizledi... aman! Gene veremli bir parça üfledi; iki kişi "Bravo!" diye bağırmaya başladı. Daha sonra görünüşte pek ciddi, hatta asık yüzlü, şişman biri bas sesiyle Şçedrin'in bir denemesini okudu; denemeyi, (okuyanı değil, bu denemeyi) alkışlayanlar oldu. Sonra, Aratov'un daha öncesinden tanıdığı piyanist çıktı sahneye, List'in aynı fantezisini tıngırdattı. Piyanist alkışlandı. Kolunu sandalyenin arkalığına dayayıp öne eğilerek, her eğilişte, neredeyse List gibi saçlarını savurarak selam verdi! Nihayet, uzun bir aradan sonra, sahnenin arkasındaki kırmızı kumaş dalgalanarak genişçe aralandı ve Klara Miliç göründü. Salonda bir alkış tufanı koptu. Klara Miliç kararsız adımlarla sahnenin önüne gelip durdu, eldivensiz, güzel ellerini önünde kavuşturarak, çömelmeden, başını eğmeden ve gülümsemeden öylece kıpırdamadan kaldı.

On dokuz yaşında, uzun boylu, omuzları biraz geniş, yapılı bir kızdı. Yüzü esmerdi ama Yahudilerinki gibi de, Çingenelerinki gibi de değil... Gür kaşlarının altında gözleri ufak, siyahtı, burnu düzgün, hafif kalkıktı, ince, kırmızı dudaklarının çizgisi belirgindi; saç örgüsünün görünüşü bile ağır, siyah, kalındı; taş gibi kıpırtısız alnı dardı, kulakları küçük... Yüz ifadesi dalgın, neredeyse sertti. Her şeyinden tutkulu, özgür yaradılışlı, hemen hemen iyi yürekli, hemen hemen çok akıllı... ve yetenekli biri olduğu belliydi.

Bir süre bakışını önünden kaldırmadı, sonra birden silkindi, sabit ama dikkatsiz, içine dönük gibi derin bakışını seyirci sıralarında dolaştırdı... Aratov'un arkasında oturan, Moskova'da herkesin bildiği ispiyoncu, işbirlikçi, kır saçlı, Revelli kokot yüzlü bir züppe "Ne hüzünlü bakışları var!" dedi. Züppe aptalın tekiydi ve aptalca şeyler söylemeye pek hevesliydi... doğru da söylüyordu. Kla-

ra'nın sahneye çıkmasından sonra bakışını ondan ayırmayan Aratov, onu prensesin evinde gördüğünü ancak o anda hatırlamıştı; hem yalnızca görmekle kalmamıştı onu, Klara'nın simsiyah gözleriyle ona birkaç kez, özellikle çok ısrarlı baktığını da fark etmişti. Ve şimdi de öyle... belki de ona öyle gelmişti: Klara en ön sırada onu görünce sanki sevinmiş, sanki yüzü kızarmıştı... ve gene ısrarlı bakmıştı ona. Sonra dönüp, kendisine piyanoda eşlik edecek olan uzun saçlı yabancının oturduğu piyanoya doğru birkaç adım yürüdü. Glinka'nın "Seni tanıdığım anda..." romansını söylemesi gerekiyordu. Ellerinin durumunu değiştirmeden, notalara bakmadan, hemen söylemeye başladı. Sesi yüksek ve temiz kontraltoydu. Sözcükleri net ve anlaşılır, tane tane söylüyor; romansı nüansı bozmadan, her sözcüğün anlamını güçlü bir biçimde vererek tekdüze söylüyordu. Aratov'un arkasında oturan aynı züppe bu kez "Çok güzel söylüyor kız, diye mırıldandı, şimdi de çok doğruydu söylediği. Her yandan "Bis! Bravo!" sesleri yükseliyordu; Klara, herkes gibi haykırmayan, alkışlamayan Aratov'a (onun romansı söyleyişinden pek hoşlanmamıştı Aratov) çabucak şöyle bir bakmış, piyanistin bükerek ona uzattığı koluna elini koymadan, hafifçe öne eğilerek sahneden çıkmıştı. Sahneye geri çağırıyorlardı onu. Neden sonra geri geldi, aynı kararsız adımlarla piyanonun yanında durdu, kendisine eşlik eden piyaniste iki sözcük fısıldadı, piyanist sehpada hazır nota kâğıtlarından başka bir kâğıt çıkarıp önündeki sehpaya koydu ve Çaykovski'nin romansı başladı: "Yalnızca, buluşmanın tutkunu bilen sevgili yok..." Klara bu romansı biraz önce söylediği romanstan daha değişik söylüyordu: Alçak sesle, yorgunmuş gibi... ancak son dizelerde sesi yükseldi, bir çığlığa dönüştü: "Anlayacak ne büyük acılar çektiğimi..." Ve son "Ne büyük acılar çekeceğimi..." dizesini neredeyse fısıldayarak ama son sözcüğü çok acıklı haykırarak bitirdi... Bu romansın etkisi Gilinka'nınki kadar olmadı ama alkışlayanlar gene de çoktu... En çok da Kupfer'in alkışlaması dikkati çekiyordu: Ellerini değişik bir biçimde, arada boşluk bırakarak çırparken tuhaf, boğuk bir ses çıkarıyordu. Prenses, Kupfer'e, şarkıcıya götürmesi için büyükçe bir demet çiçek verdi. Ama Klara, önünde eğilerek ona çiçek demetini uzatan Kupfer'i fark etmeden döndü ve onu geçirmek için önce olduğun-

dan daha çabuk ayağa kalkan ama (galiba hiç de List'in yapmadığı gibi) saçlarını savurarak olduğu yerde kalakalan piyanisti ikinci kez beklemeden sahneden çıktı.

Aratov, romansı söylediği sürece bakışını Klara'nın yüzünden hiç ayırmamıştı. Klara, inik kirpiklerinin arasından bakışını ondan ayırmıyor gibi geliyordu Aratov'a ama onu daha çok şaşırtan, Klara'nın yüzünün, alnının, kaşlarının kıpırtısızlığıydı ve yalnızca, onun tutkulu çığlığını atarken hafif aralık dudaklarının arasından sıcacık görünen bembeyaz dişlerinin sıkılı olduğunu fark edebilmişti.

Kupfer Aratov'un yanına geldi, yüzü hazdan ışıl ışıldı, sordu ona:

"Evet kardeşim, nasıl buldun onu?"

"Sesi güzel," diye cevap verdi Aratov, "ama henüz şarkı söylemeyi pek bilmiyor, gerçek bir ekol sahibi değil."

Neden böyle söylemişti, "ekol"den söz ederken düşündüğü neydi Tanrı bilir!

Kupfer şaşırdı. Bir an sustuktan sonra aynı şeyi söyledi:

"Ekol sahibi değil... Evet, öyle! Zamanla edinebilir... Ama nasıl bir ruh var söyleyişinde! Acele etme: *Yevgeniy Onyegin*'de Tatyana'nın mektubunu nasıl okuduğunu göreceksin..."

Ve koşarak uzaklaştı Aratov'un yanından. Aratov şöyle geçirdi içinden: "Ruh! Böyle kıpırtısız bir yüzle ruh!" Klara'nın manyetizmalı, ne yaptığının bilincinde olmadan hareket ettiğini düşünüyordu. Ve aynı zamanda kuşkusuz... evet! Aratov'a da öyle... bakıyordu.

Bu arada "sabah" devam ediyordu. Gözlüklü, şişman adam tekrar çıktı sahneye; ciddi görünümüne bakmadan, kendisini komik sanıyordu ve bu kez tek takdir kırıntısı yaratamadan, Gogol'den bir bölüm okudu. Tekrar flütçü bir şeyler üfledi, tekrar piyanist gürültülü bir şeyler çaldı; bukleli saçları yağlı ama yanaklarında gözyaşı izleriyle on iki yaşında bir çocuk kemanla birtakım ezgiler çaldı. Tuhaf olan ise okuma ve müzik aralarında, sanatçıların odasından arada bir keskin Fransız borusu seslerinin geliyor olmasıydı. Ama bu müzik aleti hiç kullanılmadı. Daha sonra, bu aleti çalması için davet edilen sanatçının, halkın önüne çıkmaktan son dakikada korktuğu anlaşıldı. Ve sonunda tekrar Klara Miliç çıktı sah-

neye. Elinde Puşkin'in bir kitabı vardı ama okurken bir kez bile bakmamıştı kitaba... Korktuğu belliydi, küçücük kitap parmaklarının arasında hafiften titriyordu. Aratov şimdi aynı yorgunluğun onun sert yüz hatlarının hepsine yayılmış olduğunu gördü. Klara "Size yazıyorum bunu, fazlası nedir?" başlangıç dizesini olağanüstü sade, neredeyse saf, içten okudu, pek bitkinmiş gibi kollarını öne uzattı. Daha sonra biraz acele ederek okumaya başladı; "Başka kimse yok! Dünyada kalbimi verebileceğim!" dizesinde kendini toparladı, canlandı ve "Hayatımda tek istediğim benim, seninle gerçekten buluşmaktır!" sözcüklerine gelince, o ana kadar hayli boğuk çıkan sesi heyecanla, cesaretle yükseldi... bakışı gene öyle cesur, doğrudan Aratov'a döndü. Sesi aynı canlılıkla, heyecanla devam etti, sona doğru tekrar alçaldı ve yüzü gene o hüzünlü, bitkin ifadeyle kaplandı. Son dörtlüğü tam anlamıyla sessiz okudu ve sustu; Puşkin'in kitabı birden kaydı, düştü elinden ve Klara acele çıktı sahneden.

Konuklar coşkuyla alkışlamaya, Klara'yı sahneye çağırmaya başladı. Bu arada Malorasslu bir papaz okulu öğrencisi avazı çıktığınca bağırıyordu: "Mılıç! Mılıç!" Öyle ki, yanında oturan konuk, "geleceğin papaz yardımcısının kendini yıpratmaması" için kibarca, dostça uyarmak zorunda kalmıştı onu. Aratov birden ayağa kalktı, çıkışa yürüdü. Kupfer yetişti arkasından...

"Lütfen, nereye gidiyorsun?" dedi. "İster misin, Klara ile tanıştırayım seni?"

Aratov telaşlı cevap verdi:

"Hayır, teşekkür ederim."

Ve neredeyse koşarak eve döndü.

V

Anlayamadığı birtakım duygular heyecanlandırıyordu onu. Gerçi nedenini bilemiyordu ama... Klara'nın okumasından pek hoşlanmamıştı. Okuması biraz sert, uyumsuz gelmişti ona... ve bu huzursuz ediyordu kendisini. Sanki içinde bir şeyi yıkmıştı, zorlamıştı... Ve o sabit, ısrarlı, neredeyse yapışkan bakışlar... sebebi neydi o bakışların? Ne anlama geliyorlardı.

Aratov'un alçakgönüllülüğü böyle bir kızın kendisinden hoşlanabileceğini, onda aşka benzer bir duygu, tutku uyandırabileceğini düşünebilmesine bir saniye bile izin vermiyordu. Ayrıca, tanımadığı bir kadının veya kızın onu sevebileceğini, kendini ona bütünüyle verebileceğini, onun nişanlısı, karısı olabileceğini de hiç sanmıyordu... Çok seyrek hayal ettiği bir şeydi bu: Ruhsal yönden de, bedensel yönden de bakirdi ama bu, o zamanlar hayal ettiği bambaşka bir şeydi; artık hayatta olmayan, çok az hatırladığı, suluboya portresini kutsal bir emanet gibi sakladığı annesinin hayaliydi... Annesinin o portresini, iyi görüştükleri komşuları bir kadın oldukça ustaca yapmıştı ve herkesin dediğine göre, portre annesine şaşırtıcı derecede benziyordu. Beklemekten bile korktuğu kadının veya kızın da öylesine bir profili, öyle içten, aydınlık gözleri, öyle ipeksi saçları, öyle gülümseyişi, yüzünün ifadesi öyle aydınlık olmalıydı...

Oysa esmer yüzlü, saçları keçe gibi sert, üstdudağında bıyığı olan bu kız, belki de hiç iyi niyetli olmayan bu zibidi... (En kötüsünü düşünüyordu Aratov) "Çingene" ona göre değildi.

Ne var ki, Aratov dış görünüşünü hiç beğenmediği bu esmer yüzlü Çingene'yi, onun romans söyleyişini, kitap okuyuşunu kafasından çıkarıp atamıyordu. Anlayamıyordu, kendine kızıyordu. Bir süre önce Walter Scott'un *Saint Ronan Kaplıcası* romanını okumuştu. (Ciddi, neredeyse bilimsel romanları olan İngiliz romancıya büyük saygısı olan babasının kitaplığında Walter Scott'un bütün ederleri vardı.) Bu romanın kadın kahramanının adı Klara Mobray'dı. Kırklı yılların şairi Krasov bu roman için, son mısraları şöyle biten bir şiir yazmıştı:

Mutsuz Klara, çılgın Klara!
Mutsuz Klara Mobray!

Aratov o şiiri de okumuştu. Ve işte şimdi bu sözcükler çıkmıyordu aklından... "Mutsuz Klara! Çılgın Klara!" (Kupfer ona kızın adının Klara Miliç olduğunu söylediğinde öyle şaşırmasının nedeni buydu.) Platoşa, Yakov'un ruhsal durumunda herhangi bir değişiklik fark edememişti (aslında durumunda herhangi bir değişiklik yoktu da), oysa bakışlarında, konuşmasında tatsız bir şey var-

dı. Platoşa çekinerek, "edebiyat sabahının" nasıl geçtiğini sormaya başladı ona. Sorularını alçak sesle soruyor, ona önden yandan, arkadan bakıyordu. Ve birden ellerini çırparak haykırdı:

"Evet Yakov'cuğum! Farkındayım, bir şeyler olmuş!"

"Ne olmuş?" diye sordu Yakov.

"Sanırım, bu edebiyat sabahında kendini beğenmiş o hanımefendilerden biriyle karşılaşmışsındır..." Platonida İvanovna şık giysiler giyen kadınlar için hep böyle derdi. "Küçücük yüzü pek sevimlidir, öyle kırıtır ki..." Platonida İvanovna bir yandan da taklit ediyordu böyle kadınları. "Gözleri fıldır fıldır döner..." Nasıl fıldır fıldır döndüğünü göstermek için işaretparmağıyla havada büyük daireler çiziyordu. "Alışık olmadığın için bunlar tuhaf gelmiştir sana... Ama hiç önemi yok Yakov'cuğum... hiç önemi yok! Hadi gece çayını iç... oldu bitti! Tanrım sen yardım et!"

Sonunda sustu Platoşa ve odadan çıktı... Hayatında belki de ilk kez böyle uzun, heyecanlı bir konuşma yapmıştı... Aratov şöyle geçirdi içinden: "Sanırım haklı halam... Alışık olmadığım için böyle..." Gerçekte, karşı cinsten biri ilk kez bu kadar dikkatini çekiyordu... en azından, böyle bir şey fark etmemişti: "Şımarmamalıyım."

Kitaplarıyla ilgilenmeye başladı ve gece bol bol limonlu çayını içti... Hatta o gece sabaha kadar güzel uyudu, rüyalar gördü. Ertesi sabah da hiçbir şey olmamış gibi fotoğrafçılıkla ilgilenmeyi sürdürdü...

Ama akşama doğru iç huzuru tekrar bozuldu.

VI

Ama şöyle oldu: Ertesi gün ulak bir mektup getirdi ona. Kadın elinden çıktığı belli iri, düzensiz bir elyazısıyla yazılmış mektup şöyleydi:

> "Size bu mektubu yazanın kim olduğunu tahmin ediyorsanız ve bu sizin canınızı sıkmadıysa, yarın öğleden sonra saat beş sularında Tverski Meydanı'na gelin ve bekleyin. Fazla bekletmeyeceklerdir sizi. Ama bu çok önemli. Gelin."

Mektubun altında imza yoktu. Aratov onu yazanın kim olduğunu hemen anlamıştı... ve bu çok şaşırtmıştı onu. Neredeyse sesli, mırıldandı: "Ne saçma şey! Bir bu eksikti. Elbette gitmeyeceğim." Ama uşağa, mektubu getiren ulağı odasına getirmesini söyledi. Ulaktan, yalnızca, mektubu ona sokakta bir hanımefendinin verdiğini öğrenebildi. Aratov, ulağı gönderdikten sonra mektubu tekrar okudu ve yere attı...Ama biraz sonra aldı onu yerden; tekrar okudu; bir kez daha "Ne saçmalık!" diye mırıldandı ama mektubu yere atmadı, masanın gözüne koydu. Olağan günlük işlerinden kâh birini, kâh ötekini yapmaya koyuldu; gelgelelim, işlerinin hiçbiri istediği gibi olmuyordu. Birden, Kupfer'i beklemekte olduğunu fark etti! Bir şey mi sormak istiyordu ona ya da belki bir haber bile alabilirdi ondan... Ama gelmiyordu Kupfer. Aratov sonra Puşkin'in kitabını aldı eline, Tatyana'nın mektubunu okudu, "Çingene'nin" mektubu okurken ona gerçek anlamını veremediğinden bir kez daha emin oldu. Oysa Kupfer soytarısı salonda "Raşel! Viardo!" diye haykırıyordu. Aratov sonra piyanosunun başına geçti, bir şey düşünmeden kapağını kaldırdı, Çaykovski'nin o romansının melodisini hatırlamaya çalıştı ama can sıkıntısıyla birden kapadı piyanonun kapağını, kalkıp halasının daima aşırı sıcak, alışık olmayan insanın soluk almakta, oturmakta zorlanacağı kadar, her zaman nane, kâfur, adaçayı, bitkisel öteki çay kokularıyla, paspaslarla, etajerlerle, yastıklarla, çeşitli yumuşak mobilyalarla dolu odasına gitti. Platonida İvanovda, pencerenin önünde, elinde şişler (Yakov'cuğuna otuz sekizinci) kaşkolünü örerken karşısında yeğenini görünce çok şaşırdı. Aratov çok seyrek gelirdi odasına ve bir şey söylemesi gerektiğinde kendi odasından "Platoşa hala!" diye seslenirdi. Halası oturttu onu ve ağzından çıkacak ilk sözcüğü beklerken, bir yuvarlağı ötekinden yukarıda olan gözlüğünün arkasından yüzüne endişeyle bakmaya başladı. Sağlığının nasıl olduğunu da sormadı ona, çay da önermedi; çünkü yeğeninin, odasına bunlar için gelmediğini biliyordu. Aratov bir süre tereddüt etti... sonra konuşmaya başladı... Annesinden, babasıyla nasıl bir hayatları olduğundan, babasının annesiyle nasıl tanıştığından bahsediyordu. Bütün bunlar onun çok iyi bildiği şeylerdi... ama şimdi özellikle bunları konuşmak istiyordu. Ne var ki, Platoşa sohbet

edecek durumda değildi; Yakov'un asıl konuşmak istediğinin bunlar olmadığından kuşku ediyor gibi çok kısa cevaplar veriyordu.

Neredeyse can sıkıntısından, şişleri elinde evirip çevirerek sürekli tekrar ediyordu:

"Evet! Herkesin bildiği gibi, senin annen bir güvercindi... gerçek bir güvercin... Baban da seviyordu onu, bir kocanın sevmesi gerektiği gibi seviyordu, sadık ve dürüst... mezarında bile..." Gözlüğünü çıkarıp, sesini yükselterek ekledi: "Başka bir kadını da sevmedi..."

Aratov bir an sustuktan sonra sordu:

"Çekingen biri miydi babam?"

"Evet çekingendi. Kadınlara karşı olması gerektiği gibi. Karşı cinse karşı cesur insanlar son zamanlarda türedi..."

"Peki sizin zamanınızda öyle olanlar yok muydu?"

"Elbette bizim zamanımızda da vardı... olmaz olur muydu! Oynak, utanmaz kadınlar da vardı. Eteğini kaldıran, cilve yapan kadınlar vardı... Amaçları başkaydı onların... Çok kötü! Aptal erkekler düşerdi ağlarına... Ama ağırbaşlı erkekler dönüp bakmazdı onlardan yana. Hatırla bakalım, bizim evimizde öyle birini gördüğün oldu mu hiç?"

Aratov cevap vermedi, odasına döndü. Platonida İvanovna onun arkasından baktı, başını salladı, tekrar gözlüğünü takıp, atkıyı örmeye koyuldu... ama bu arada birkaç kez düşüncelere dalmış, şişleri kucağına düşürmüştü.

Aratov ise gece olana dek gene can sıkıntısıyla o mektubu, "Çingene'yi", onun verdiği, gitmek niyetinde olmadığı randevuyu düşündü! Gece de rahat vermedi ona bu kız. Gözünün önüne hep onun kâh kıstığı, kâh kırpıştırdığı, doğrudan ona diktiği gözleri... kıpırtısız, mağrur yüzü geliyordu ...

Ertesi sabah, nedense, gene Kupfer'i bekledi; neredeyse bir not yazıp gönderecekti ona... ama böyle bir şey yapmadı... Sürekli odasının içinde aşağı yukarı dolaşıp durdu. Bu aptal "randevu"ya gitmeyi bir an bile düşünmüyordu... ve saat üç buçukta, yemeğini çabucak yedikten sonra birden paltosunu giydi, şapkasını başına geçirdi, halasından gizli sokağa attı kendini ve Tverski Bulvarı'na doğru yürüdü.

VII

Aratov oraya vardığında Tverski Bulvarı pek kalabalık değildi. Hava rutubetli, oldukça soğuktu. Ne yapmakta olduğunu düşünmemeye çalışıyor, kendini, gördüğü her şeye dikkat etmeye zorluyor, bulvardaki herkes gibi, kendisinin de buraya dolaşmak için geldiğini düşünmeye çalışıyordu... Dünkü mektup yan cebindeydi, onun orada olduğunu her an hissediyordu. Karşılaştığı her kadını dikkatle inceleyerek bulvarı bir uçtan bir uca iki kez yürüdü; kalbi çarpıyordu, çarpıyordu... Kendini yorgun hissedip bir banka oturdu. O anda birden şöyle bir düşünce geldi aklına: "Ya bu mektubu o değil de başka bir kadın yazdıysa?" Aslında bu onun için hiç fark etmezdi... ama bunu hiç istemediğini kendine itiraf etmiyor da değildi. "Aslında bu çok saçma olurdu," diye geçirdi içinden, hatta daha da saçma!" Sinirli bir huzursuzluk sarmaya başlamıştı onu. Üşüyordu ama dıştan değil... içten. Yeleğinin cebinden saatini birkaç kez çıkarıp baktıktan sonra tekrar geri yerine koydu ve saat dörde ne kadar kaldığını her seferinde unuttu. Önünden geçenlerin hepsi ona alaylı bir şaşkınlıkla, merakla bakıyorlarmış gibi geliyordu ona. Sıska bir köpek sokuldu yanına, ayaklarını kokladı, kuyruğunu sallamaya başladı. Kolunu öfkeyle sallayarak kovdu köpeği. Canını en çok sıkan da, karşı kaldırımda bankta oturan yamalı gömlekli işçi çocuktu. Çocuk ıslık çalarak, arada başını kaşıyarak, yırtık kocaman çizmeli bacaklarını sallayarak ona bakıyordu. Aratov "Eh," diye geçirdi içinden, "belki şu anda patronu bekliyordur onu ama o burada aylak aylak oturuyor, tembel çocuk!"

Ama Aratov'a o anda arkadan biri yaklaştı, hemen arkasında durdu gibi geldi... bir sıcaklık hissetti...

Dönüp baktı... Klara idi bu!

Yüzü sık, koyu mavi tülle örtülü olsa da, Aratov bir anda tanımıştı onu. Hemen kalktı banktan ama öylece kalakaldı, bir şey söyleyemedi. Klara da susuyordu. Aratov büyük bir şaşkınlık içindeydi... Klara'nın şaşkınlığı ise onunkinden az değildi. Aratov tülün arkasında onun yüzünün nasıl ölü gibi bembeyaz olduğunu da fark etmişti. Ama gene de ilk konuşan Klara oldu.

Kesik kesik,

"Teşekkür ederim," diye başladı. "Geldiğiniz için teşekkür ederim. Hiç sanmıyordum..."

Başını hafifçe öte yana çevirdi, bulvarda yürüdü. Aratov onu izledi.

Klara, dönüp Aratov'a bakmadan devam etti:

"Belki de yadırgadınız yaptığımı, suçladınız beni. Gerçekten, çok tuhaftı bu yaptığım... Ama sizin hakkınızda çok şey anlattılar bana... ama hayır! Ben... bunun için değil... Bilseydiniz eğer... Size öylesine çok şey söylemek istiyorum ki, aman Tanrım! Ama nasıl yapacağım bunu... Nasıl?"

Aratov onun yanında ama biraz geriden yürüyordu. Klara'nın yüzünü görmüyordu; yalnızca şapkasını, bir de yüzündeki tülün bir bölümünü görüyordu... bir de uzun, siyah, artık eskimiş mantosunu. Klara'ya da, kendine de olan can sıkıntısı şimdi yalnızca kendineydi. Aratov birbirini hiç tanımayan iki kişinin pek kalabalık olmasa da, bulvarda buluşup konuşmasının bütün komikliğiyle, bütün saçmalığıyla birden karşı karşıya kalmıştı.

Konuşma sırası kendine gelince şöyle başladı:

"Davetiniz üzerine geldim. Evet geldim hanımefendi." Klara'nın omuzları hafiften titredi, yan sokağa saptı, Aratov da arkasından. "Yalnızca şunu öğrenmek için geldim buraya: Benim anlayamadığım, nasıl tuhaf bir yanlış anlama sonucu, hiç tanımadığınız bir insana... mektubunuzdaki ifadenizle, mektubu yazanın siz olduğunuzu tahmin edecek bir insana mektup yazmış olmanızdır. Mektubu sizin yazdığınızı tahmin ettim, çünkü o edebiyat toplantısında bana aşırı bir... aşırı bir ilgi göstermiştiniz!"

Aratov bu kısa konuşmasını yaparken sesi biraz yüksek tondaydı ama öte yandan, henüz çok genç öğrencilerin, soru çok iyi bildikleri yerden çıktığında cevap verirken olduğu gibi çekingendi... Kızgındı Aratov, öfkeliydi... Bu öfke, olağan zamanlarda pek rahat olmayan konuşmasını rahatlatmıştı.

Klara sokakta adımlarını biraz yavaşlatmıştı... Aratov yine onun arkasında, yine eski mantosunu ve pek yeni olmayan şapkasını görüyordu.

Klara'nın şimdi içinden şöyle geçirebiliyor olacağı düşüncesi gururuna dokunuyordu:

"Ona bir işaret vermem yetti... hemen koşup geldi!"

Susuyordu Aratov... Klara'nın cevabını bekliyordu ama o tek sözcük söylemiyordu.

Tekrar başladı Aratov:

"Sizi dinlemeye hazırım ve... gerçi, ne yalan söyleyeyim, çok şaşırmış olsam da, yapayalnız dünyamda... size herhangi bir yardımım dokunabilecekse çok sevineceğim..."

Aratov'un son sözcükleri üzerine Klara birden ona döndü... Aratov o anda öylesine ürkek, derin hüzünlü bir yüz gördü; iri, aydınlık gözlerde öylesine gözyaşları, aralık dudakların çevresinde öylesine bir acı gördü ki... Hem ne güzeldi bu yüz! İster istemez sustu Aratov, kendi de içinde korkuya, üzüntüye benzer bir şey hissetti, sanki duygulandı..

Klara yadsınamayacak bir içtenlikle, kararlıca mırıldandı:

"Ah, neden... neden..." Sesi çok dokunaklı, duyguluydu! "Davranışım gücendirmiş olabilir mi sizi... yoksa bir şey anlamadınız mı? Ah, evet! Bir şey anlamadınız, size söylemek istediğimi anlamadınız, Tanrı bilir, benim hakkımda neler düşündünüz, bunun... size o mektubu yazmamın bana nelere mal olduğu hiç aklınıza gelmemiştir bile! Yalnızca kendinizi, kendi gururunuzu, kendi huzurunuzu düşündünüz. Yoksa ben..." Dudaklarına götürdüğü ellerini öylesine bastırmıştı ki, parmakları açıkça çıtırdamıştı... "... sanki birtakım ricalarda bulunacaktım size, sanki sizinle bazı şeyleri açıklığa kavuşturmak istiyordum... 'Hanımefendi...', 'benim anlayamadığım...', 'size bir yardımım dokunabilecekse...' Ah, akılsız kız! Yanılmışım, yüzünüz yanıltmış beni! Sizi ilk kez gördüğümde... İşte... Karşımdasınız... Ve hiç değilse bir sözcük! Evet, nasıl olursa olsun, bir tek sözcük!"

Sustu Klara... Yüzü bir anda kıpkırmızı kesildi, aynı anda öfkeli, kibirli bir ifadeyle kaplandı.

"Tanrım! Ne aptalca bir şey bu!" Ansızın kaba bir kahkaha attı. "Bu buluşmamız ne büyük bir saçmalık! Ne kadar aptalmışım! evet, siz de... Tüh!"

Klara yolundan Aratov'un çekilmesini istiyor gibi küçümser bir tavırla kolunu öne uzattı ve yanından geçip bulvarda koşarcasına yürüdü, gözden kayboldu.

Onun kolunu böyle uzatışı, karşısındakini küçümser kahkahası, bu son haykırışı Aratov'u o anda tekrar önceki duygusuna döndürdü ve Klara gözlerinde yaşlarla ona dönüp baktığında ruhuna dolan o duyguyu yok etti. Tekrar sinirlendi, uzaklaşan kızın arkasından neredeyse bağıracaktı: "İyi bir aktris çıkabilirdi sizden ama nereden benimle böyle bir komedi oynamak esti aklınıza?"

Uzun adımlarla eve döndü ama yol boyunca can sıkıntısı da, öfkesi de devam etmiş olsa da, bütün bu kötü, düşmanca duygularının arasında elinde olmadan, yalnızca bir an gördüğü o güzel yüzü düşünmekten de kendini alamamıştı... Kendine şöyle bile soruyordu: "Benden hiç değilse bir sözcük söylememi istediğinde neden cevap vermedim ona? Veremedim..." diye geçiriyordu içinden... "O sözcüğü söylememe fırsat vermedi. Nasıl bir sözcük söylerdim ona?"

Ve hemen başını salladı, sitemli, mırıldandı: "Aktris!"

Bu arada deneyimsiz, asabi gencin önce incinen gururu şimdi aynı zamanda, genç kızda uyandırdığı tutkuyla gene de sanki okşanmış gibiydi...

Düşünmeyi sürdürüyordu Aratov: "Ama anlaşılan, şu anda artık her şey bitti... Beni komik bulmuş olmalı..." Bu düşünceden hoşlanmıyordu, tekrar kıza da... kendine de... öfkelendi... Eve gelince odasına kapandı. Platoşa'yı görmek istemiyordu. İyi yürekli, yaşlı kadın iki kez kapısına geldi, kulağını anahtar deliğine dayayıp dinledi ve yalnızca içini çekerek duasını yaptı...

Şöyle geçiriyordu içinden: "Başladı artık! Ama henüz yirmi beş yaşında. Oh, erken, çok erken!"

VIII

Ertesi gün Aratov'un canı çok sıkkındı. Platonida İvanovna soruyordu ona:

"Neyin var senin Yakov'cuğum? Bugün sanki biraz keyifsizsin?!"

Böyle sorarken yaşlı kadının kendine özgü ses tonu Aratov'un ruhsal durumunu oldukça açık yansıtıyordu. Çalışamıyordu Aratov, ne istediğini de bilmiyordu. Tekrar Kupfer'i beklemeye başla-

mıştı (adresini Klara'nın özellikle Kupfer'den aldığından kuşkulanıyordu... Öyle ya, Klara'ya onunla ilgili başka kim "çok şey anlatmış" olabilirdi?); bilemiyordu Aratov: O kızla tanışması bu kadarla mı kalacaktı; bazen, Klara'nın ona bir mektup daha yazacağını hayal ediyordu; bazen de kendisi ona her şeyi açıklayacağı bir mektup mu yazmalıydı?" diye düşünüyordu; zira, Klara'ın onunla ilgili kötü düşünmesini istemiyordu... Ama neyi açıklayacaktı ona? Kâh neredeyse nefret ediyordu Klara'dan, onun yapışkanlığından, küstahlığından... kâh tekrar onun inanılmaz duygulu yüzü geliyordu gözünün önüne, etkileyici sesini duyar gibi oluyordu; kâh şarkı söyleyişini, şiir okuyuşunu hatırlıyordu... ve onu toptan yargılamakta haklı olup olmadığını bilemiyordu. Sözün kısası: Kafasının içi karmakarışıktı Aratov'un! Sonunda dayanamadı ve "kendini toparlamaya", bu olayı kafasından silip atmaya karar verdi, çünkü çalışmalarını sürdürmesine engel oluyordu, huzurunu bozuyordu. Ne var ki, bu kararını gerçekleştiremedi... Aradan bir hafta geçti geçmemişti ki, tekrar aynı şeyleri düşünmeye başlamıştı. Şansına, Kupfer de hiç uğramıyordu: Sanki Moskova'da değildi. Aratov "Olay"dan önce fotoğraf amaçlı resim sanatıyla ilgilenmeye başlamıştı; şimdi bir o kadar daha yakından, istekli ilgileniyordu bu sanatla.

Doktorların deyimiyle "tekrar eden nöbetler" gibi, bazen ansızın prensesi ziyaret etmek geliyordu içinden... aradan böyle iki üç ay geçti... ve Aratov sonunda eski Aratov oldu. Ne var ki, hayatının üzerinde sanki ağır, karanlık bir şey gizliden, gittiği her yere onunla birlikte geliyordu. Sanki bir balıkçının oltasını yeni kapmış iri bir balık, kayığının tam altında, nehrin derinlerinde çırpınıyordu.

Ve işte bir gün *Moskova Haberleri* gazetesinin pek yeni olmayan sayısına göz atarken şöyle bir haberle karşılaştı:

"Bizim zor beğenen tiyatroseverlerimizin kısa zamanda pek sevdiği yetenekli aktris Klara Miliç'in ani ölümünü büyük bir üzüntüyle öğrenmiş bulunuyoruz." Kazan'dan bir edebiyatçı böyle yazıyordu. "Bayan Miliç'in öylesine çok şeyler vaat eden genç yaşamına kendini zehirleyerek son vermiş olması acımızın daha da büyük olmasına neden olmuştur. Daha korkunç olanı da, aktrisin bu zehri sahnede, oyun sırasında almış olması! Hemen götürüldüğü

evinde hayatını kaybetmesi herkesi çok üzdü. Kentte, Miliç'in böylesine korkunç bir şey yapmış olmasının nedeninin karşılıksız bir aşk olduğu söyleniyor."

Aratov gazeteyi yavaşça masanın üzerine bıraktı. Görünüşte gayet sakindi... ama birden göğsüne, başına bir şey bastırıyor gibi oldu, sonra bu baskı hızla bütün bedenine yayıldı. Ayağa kalktı, bir süre olduğu yerde öylece durdu, sonra tekrar oturdu, haberi tekrar okudu. Sonra tekrar ayağa kalktı, karyolaya uzandı, ellerini başının altına koyup dalgın dalgın duvara bakmaya başladı. Duvar hafiften gözden kaybolur gibi oldu... arkasından kayboldu... sonra karşısında gri gökyüzü altında bulvarı, Klara'nın siyah mantosunu görür gibi oldu... Sonra sanki sahnede gördü onu... hatta onun yanında kendini... Göğsüne ilk anda öylesine güçlü baskı yapan şey şimdi yukarıya... boğazına doğru çıkmaya başlamıştı... Öksürmek, birine seslenmek istiyordu ama sesi çıkmıyordu ve (çok şaşırtmıştı onu bu) gözlerinden yaşlar boşaldı... Bu gözyaşlarının nedeni neydi? Acıma duygusu mu? Pişmanlık mı? Ya da bu ani sarsıntıya sinirleri mi dayanamamıştı? Öyle ya, Klara bir şeyi değildi! Öyle değil mi?

Birden şöyle düşündü: "Hem belki doğru da değildir... Öğrenmek gerekir! Ama kimden öğreneceğim? Prenses'ten mi? Hayır, Kupfer'den... Kupfer'den! Ama onun Moskova'da olmadığını söylüyorlar. Neyse, fark etmez! Önce onun evine gitmeliyim!" Aratov kafasında böyle düşüncelerle çabucak giyindi, bir faytona binip Kupfer'in evine gitti.

IX

Onu evde bulacağından hiç umudu yoktu... ama buldu. Kupfer gerçekten de, bir süreliğine ayrılmıştı Moskova'dan ve bir hafta önce dönmüştü, Aratov'u ziyaret etmeyi de düşünüyordu. Sevinçle karşıladı onu ve ona bir şeyler anlatmaya hazırlanıyordu ki... Aratov sabırsız bir soruyla kesti sözünü:

"Haberi okudun mu? Doğru mu bu?"

Kupfer endişeli, karşılık verdi:

"Ne haberi doğru mu?"

"Klara Miliç'le ilgili haber?"

Kupfer'in yüzünü bir üzüntü kapladı.

"Evet, evet kardeşim; kendini zehirledi! Ne üzücü, acı bir şey!"

Aratov bir şey söylemedi. Neden sonra sordu:

"Sen de gazetede mi okudun? Yoksa Kazan'da mıydın?"

"Evet, ben de oradaydım. Prenses'le Kazan'a götürmüştük onu, orada sahneye çıkıyordu, çok da başarılıydı. Ancak, felaketten önce ayrıldım ben oradan... Yaroslavl'daydım."

"Yaroslavl'da mı?"

"Evet. Prenses'i oraya götürmüştüm... Prenses Yaroslavl'la yerleşti."

"Peki sağlam haberler var mı sende?"

"Çok sağlam... İlk ağızdan! Kazan'da Klara'nın ailesiyle tanıştım. Evet kardeşim... sanırım bu olay çok etkiledi seni. Oysa, hatırladığım kadarıyla, pek hoşlanmamıştın Klara'dan? Yanlış yaptın! Harika bir kızdı, akıllıydı! Kafası müthiş çalışıyordu! Öldüğüne çok üzüldüm!"

Aratov bir şey söylemedi, bir sandalyeye çöktü, neden sonra Kupfer'den ona her şeyi anlatmasını rica etti... Ve sustu.

Kupfer,

"Neyi anlatmamı istiyorsun?" diye sordu.

Bir süre sonra cevap verdi Aratov:

"Evet... her şeyi! Mesela, onun ailesiyle ilgili bildiğin her şeyi... Başka ne biliyorsan hepsini... Ne biliyorsan hepsini!"

"Bunu çok mu merak ediyorsun? Pekâlâ, dinle öyleyse!"

O anda Klara için çok üzüldüğü yüzünden kesinlikle hiç belli olmayan Kupfer anlatmaya başladı.

Aratov onun sözlerinden Klara Miliç'in asıl adının Katerina Milovidova olduğunu; ölmüş olan babasının bir zamanlar Kazan'da kadrolu resim öğretmeni olduğunu öğrendi. Babası kötü portreler, Kazan ikonaları yapıyormuş, ayrıca sarhoş ve evde bir zorba... ama kültürlü bir insanmış! (Kupfer böyle derken, yaptığı hoş kelime oyununu ima ederek pek memnun gülümsemişti. Bu arada arkasında önce, tüccar soyundan, tıpkı Ostrovski'nin komedilerindekilerin benzeri dul, aptal bir kadın bırakmış; ikinci olarak, Klara'dan hayli yaşlı ve ona hiç benzemeyen (çok akıllı ama aşırı heyecanlı,

hastalıklı, ilginç) ve söyleyeyim sana, kardeşim benim, çok olgun bir kız... Kızla dul ana o kötü portrelerin satışından elde edilen parayla alınmış hiç de fena olmayan küçük bir evde sıkıntı çekmeden yaşıyorlarmış. Klara'ya... ya da nasıl dersen, Katerina'ya gelince, küçüklüğünde yeteneğiyle herkesi şaşırtıyormuş ama çok dik başlı, kaprisliymiş ve babasıyla sürekli didişiyormuş; doğuştan tiyatroya bir düşkünlüğü olduğu için on altı yaşında bir aktrisle baba evini terk etmiş...

Aratov sözünü kesti Kupfer'in:

"Bir artistle mi?"

"Hayır, bir artistle değil, kendini çok yakın hissettiği bir aktrisle... Kuşkusuz, bu aktrisin, evli olduğu için onunla evlenemeyen, (aslında aktris de evliymiş) zengin, yaşlı bir beyefendi koruyucusu varmış." Kupfer bu arada Aratov'a, Klara'nın Moskova'ya gelmeden önce de taşra tiyatrolarında şarkı söylediğini, sahneye çıktığını, arkadaşı aktrisi kaybettikten sonra da... Beyefendi ölmüş mü ya da tekrar karısıyla bir araya mı gelmiş, Kupfer pek hatırlamıyordu... Klara Prenses'le tanışmış. Pek duygulu anlatıyordu Kupfer: "Evet işte kardeşim Yakov Andreiç, Klara daha sonra o çok iyi bir insan olan Prenses'le tanışmış ve onun değerini gerektiği gibi anlayamamış. Daha sonra Kazan'da sahneye çıkmayı önermişler ona. Önce Moskova'dan temelli ayrılmayacağını, tekrar oraya döneceğini söyleyerek öneriyi kabul etmiş. Gelgelelim, Kazan'da onu o kadar sevmişler ki, inanılacak gibi değil! Her sahneye çıktığında çiçekler, hediyeler doluyormuş sahneye. İlin en zengini bir tahıl tüccarı bile altın bir mürekkep hokkası hediye etmiş ona!"

Kupfer bütün bunları büyük bir heyecanla ama pek duygulanmadan ve konuşmasını arada bir şöyle sorularla keserek anlatıyordu: "Neden soruyorsun sen bunları?" veya "Neyine gerek senin bu?"

Kupfer'in anlattıklarını büyük bir dikkatle dinleyen Aratov her şeyi daha da, daha da ayrıntıya girerek anlatmasını istiyordu. Nihayet, anlatılabilecek her şeyi en ince ayrıntısına kadar anlattıktan sonra sustu Kupfer ve emeğine karşılık bir sigarayla ödüllendirdi kendini.

Sordu ona Aratov:

"Peki neden zehirledi kendini? Gazetenin yazdığına göre..."

Kupfer "boş ver" der gibi salladı kollarını.

"İşte bu konuda bir şey söyleyemem... Bilmiyorum. Ama gazetede yazılanlar doğru değil. Klara'ın yanlış bir hareketi yoktu... kimseye âşık falan değildi... Gururlu bir kızdı! Çok mağrur ve ulaşılmazdı! Harikaydı! Taş gibi katıydı! Bana inanacaksan, (çok yakındım ona çünkü) gözlerinde hiçbir zaman yaş görmedim!"

Aratov "Ama ben gördüm," diye geçirdi içinden.

"Yalnız şu var ki," diye ekledi Kupfer, "son zamanlarda onun çok değiştiğinin farkındaydım; sanki canı bir şeye sıkılıyordu, pek konuşmuyordu, saatlerce tek sözcük çıkmıyordu ağzından. Hep soruyordum ona: 'Biri mi gücendirdi seni Katerina Semyonovna?' Çünkü huyunu biliyordum. Gücendirilmeye gelmezdi! Susardı, tek sözcük alamazdınız ağzından! Sahnede başarılı olması bile neşelendirmiyordu onu, buket buket çiçekler doluyordu önüne... gülümsemiyordu bile! Altın mürekkep hokkasına bile şöyle bir bakmış, başını öte yana çevirmişti! Kendi için düşündüğü rolü ona kimsenin yazamayacağından yakınıyordu. Şarkı söylemeyi de bütünüyle bırakmıştı. Evet kardeşim, suçluyum; o zaman senin onda bir ekol görmediğini söylemiştim ona. Ancak... neden kendini zehirlediğini anlamak mümkün değil! Doğru, zehirledi işte kendini!"

Aratov, Klara'nın o son gün hangi rolde sahneye çıktığını öğrenmek istiyordu ama nedense bambaşka bir soru sordu:

"En başarılı... hangi rolü oynuyordu?"

"Hatırladığım kadarıyla, Ostrovski'nin 'Gruna'sını. Ama tekrar söylüyorum sana: Sevgilisi falan yoktu! Düşünsene: Annesinin yanında kalıyordu... Bilirsin, bazı tüccar evleri vardır: Evin her köşesinde, önünde kandil yanan bir ikona dolabı vardır. Evin içinde ölümü andıran boğucu hava, ağır bir koku vardır, konuk odasının duvar diplerinde sandalyeler dizilidir, pencere içlerinde sardunyalar... ve bir konuk gelir, evin hanımı telaşlanır... sanki gelen bir düşmandır. Bir çapkın, bir âşık girebilir mi hiç bu konuk salonuna? Bazen beni bile içeri almadıkları oluyordu. Evin hizmetçi kadını güçlü kuvvetli bir şeydi, kalın kumaştan, kolsuz bir entari giyerdi, göğüsleri sarkıktı, antrede karşınıza dikilir, haykırırdı: 'Ne-

reye?' Hayır, kendini neden zehirlediğini kesinlikle bilmiyorum." Kupfer bir filozof tavrıyla bitirdi konuşmasını: "Yaşamaktan bıkmış olmalı..."

Aratov başı önünde oturuyordu. Neden sonra mırıldandı:

"Kazan'daki o evin adresini verebilir misin bana?"

"Verebilirim; peki ama ne işine yarayacak? Yoksa oraya bir mektup yazmayı mı düşünüyorsun?"

"Olabilir."

"Tamam, ne yaparsan yap. Ama yaşlı kadın cevap yazmayacaktır sana, okuma yazması yok çünkü. Belki ablası... Evet, ablası aklı başında bir kız! Ama gene şaşırtıyorsun beni kardeşim! Eskiden o kadar ilgisizdin Klara'ya karşı... şimdi de bu aşırı ilgi...Bütün bunların nedeni senin yalnızlığın dostum!"

Aratov arkadaşının bu uyarısına bir karşılık vermedi, Kazan'daki evin adresini alıp çıktı.

Faytonla Kupfer'in evine giderken yüz ifadesinde heyecan, endişe, şaşkınlık ve bekleyiş vardı... Şimdi sakin, önüne bakarak, şapkasını alnının üzerine indirmiş, yürüyordu; karşılaştığı herkes merakla bakıyordu ona... ama onun bulvarda gelip geçenleri fark ettiği yoktu!

İçinde bir ses sürekli şöyle tekrar ediyordu: "Mutsuz Klara! Çılgın Klara!"

X

Ama bir sonraki gün Aratov çok sakindi. Kendini olağan çalışmalarına bile verebilmişti. Ne var ki çalışırken de, boş olduğu zamanlar da sürekli Klara'yı, bir gün önce Kupfer'in ona anlattıklarını düşünüyordu. Evet, düşünceleri oldukça sakindi. Bu tuhaf kızla, çözülmesi için kafa patlatılması gereken bir bilmece gibi değil de, psikolojik açıdan ilgileniyor gibi geliyordu ona. Düşünüyordu: "Evinden zengin dostu olan bir aktrisle kaçmış, sonra Prenses'in himayesine girmiş ve anlaşılan kimseyle aşk hayatı da yaşamamış... Öyle mi? Olacak şey değil! Kupfer gururlu olduğunu söylüyor! Ancak bir kere biliyoruz ki, (burada Aratov'un şöyle demesi gerekiyordu: Kitaplarda okuduğumuz gibi) gurur ile düşüncesizce

davranışlar bir arada olur; ikincisi, öyle gururlu idiyse, nasıl oldu da, kendisini hakir görebilecek bir erkeğe... ki gördü de... hem orta yerde... bulvarda... randevu verdi!" Aratov o anda bulvardaki olayı ayrıntılarıyla hatırlıyordu... ve sordu kendine: "Gerçekten hakir gördüm mü ben Klara'yı? Hayır," diye karar verdi... Başka bir duyguydu o... şaşkınlık, hayret, nihayet inanamama duygusuydu..." Tekrar aynı şey geçti aklından: "Mutsuz Klara!" Tekrar verdi kararını... "Evet, mutsuz... En uygun olan sözcük bu... Öyleyse haksızlık ettim ona. Onu anlamadığımı söylediğinde çok haklıydı. Yazık! Böylesine iyi bir kız geldi bana ve gitti... değerini bilemedim, uzaklaştırdım onu kendimden... Eh, yapabileceğim bir şey yok artık! Önümde uzun bir hayat var. Belki başka fırsatlar da geçer elime!"

Önünden geçmekte olduğu aynaya bakarak şöyle geçirdi içinden: "Peki, ne için beni seçti? Ne özelliğim var benim? Yakışıklı mıyım? Yüzüm herkesinki gibi bir yüz... Oysa o çok güzel bir kızdı."

Güzel değildi... ama yüzü çok anlamlıydı! Kıpırtısız... ama anlamlı! Hiç öyle bir yüz görmemiştim. Yetenekli de... yani çok yetenekliydi. Bu konuda da haksızlık ettim ona. (Aratov edebiyat ve müzik etkinliğini düşünüyordu... Klara'nın o sabah her sözcüğünü, romans söyleyişini, her ses tonunu hatırlıyordu...) Yeteneğini kaybetseydi bunu yapmazdı.

Ve şimdi, bütün bunlar, kendini bilerek attığı o mezarda... Ama benim bir katkım olmadı bunda... Bir suçum yok! Bir suçum olduğunu düşünmek bile komik olurdu. (Aratov'un aklına tekrar, Klara'da "böyle bir şey" olsaydı, buluştuklarında onun öyle davranışının Klara'yı hayal kırıklığına düşürmeyeceği... ayrılırlarken bunun için öyle gülümsediği... düşüncesi geldi.) Hem, karşılıksız bir aşk yüzünden kendini zehirlediğinin kanıtı nerede? Gazeteciler böyle bir olayı her zaman karşılıksız aşk hikâyesine bağlarlar zaten! Klara'nın kişiliğinde insanlar için hayatın çekilmez... sıkıcı olması çok kolaydır. Evet, sıkıcı... Kupfer haklı: Klara düpedüz hayattan sıkılmıştı."

Aratov, "Başarılarına, aldığı coşkulu alkışlara rağmen..." diye geçirdi içinden. Daldığı bu psikolojik analiz hoşuna da gitmişti. Şimdiye kadar kadınlara uzak biri olarak, kadın ruhunu böyle ana-

liz etmiş olmasının kendisi için çok önemli olduğundan kuşkusu yoktu.

Düşünmeyi sürdürüyordu: "Demek sanat yetmedi ona, hayatındaki boşluğu doldurmadı. Gerçek sanatçılar yalnızca sanatları için, tiyatro için yaşarlar. Görev bildikleri şeyin karşısında her şey önemini yitirir... Amatör bir sanatçıydı Klara!"

Aratov o sırada tekrar düşüncelere daldı. Hayır, "amatör" sözcüğü o yüze, öylesine anlamlı o yüze, o gözlere hiç yakışmamıştı...

Aratov'un gözünün önüne tekrar, Klara'nın ona sabit baktığı yaşlı gözleri, dudaklarına götürdüğü, bastırdığı elleri geldi...

"Ah, istemez, gereği yok..." diye fısıldadı... "Neden?"

Zaman böyle geçiyordu. Öğlen yemeğinden sonra Aratov, Platoşa ile uzun süre konuştu, eski zamanları sordu ona. Platoşa geçmişi pek iyi hatırlayamıyor, anlatamıyordu. Rahat konuşamıyordu. Ayrıca, hayatında Yakov'cuğundan başka neredeyse hiçbir şey de bilmiyordu. Her zaman yalnızca o vardı aklında. Ve yeğeni bugün pek iyi, sevecen olduğu için çok da mutluydu! Akşama doğru Aratov o kadar rahatlamıştı ki, halasıyla iki el iskambil bile oynamıştı.

Gün öyle bitti... Sonra gece oldu!!

XI

Gece iyi başladı; hemen uyudu Aratov ve halası onu uyurken haç çıkararak kutsamak için parmaklarının ucuna basarak odasına üç kez girdiğinde (her gece yapardı bunu) yeğeni sakince soluyarak, çocuklar gibi uyuyordu. Ama şafak sökmeden önce Aratov bir rüya gördü. Rüyasında çıplak, taşlarla kaplı bir bozkırdaydı. Bulutlar alçaktı. Taşların arasında kıvrılarak uzayan bir patikada yürüyordu.

Önünde ansızın küçük, bulutumsu bir şey belirdi. Dikkatli baktı, bulutçuk bedenini beyaz, kuşağı parlak bir elbisenin sardığı bir kadına dönüştü. Kadın kaçmaya başladı ondan. Kadının ne yüzünü, ne de saçlarını görüyordu... Başında uzun bir kumaş örtü vardı. Ama Aratov ısrarla yetişmek istiyordu ona, gözlerine bakmak istiyordu. Ama ne kadar uğraşırsa uğraşsın yetişemiyordu ona, kadın ondan daha hızlı yürüyordu.

Patikanın üzerinde mezar taşını andıran yassı, büyük bir taş vardı. Taş, kadının yolunu kesiyordu... Durdu kadın. Aratov onun yanına koştu. Kadın yüzünü döndü ona ama onun gözlerini gene göremedi Aratov... kapalıydılar. Yüzü kar gibi beyazdı, kolları sarkık, hareketsiz... Bir heykeli andırıyordu.

Kadın hiçbir organını hareket ettirmeden geriye çekildi ve boylu boyunca o taşın üzerine bıraktı kendini... Aratov hemen yanına uzandı, bir mezar heykeli gibi, kollarını kavuşturmuş, hareketsiz kaldı.

Ama o anda kadın hemen kalktı, tekrar yürümeye başladı. Aratov da kalkmak istedi... ama kıpırdayamadı, kollarını bile çözemiyordu, umutsuzca kadının arkasından bakıyordu.

O zaman kadın birden döndü; Aratov onun canlı yüzünde (ama Klara'nın yüzü değildi bu) aydınlık, ışıl ışıl gözlerini gördü. Gülümsüyordu kadın, kolunu sallayarak yanına çağırıyordu onu... ama kıpırdayamıyordu Aratov...

Kadın bir kez daha gülümsedi ve kırmızı güllerden küçük bir tacın olduğu başını neşeyle sallayarak hızla uzaklaştı.

Aratov bağırmaya, bu korkunç karabasanı dağıtmaya çalışıyordu...

Birden ortalık karardı... ve kadın geri, yanına geldi. Ama bu artık biraz önceki yabancı heykel değil... Klara'ydı. Aratov'un karşısında durdu, kollarını kavuşturdu, pek sert, dikkatli bakmaya başladı yüzüne. Dudakları sıkıca kapalıydı ama sanki şöyle diyormuş gibi hissediyordu Aratov: "Benim kim olduğumu öğrenmek istiyorsan oraya gir!"

"Nereye?" diye sordu Aratov.

Boğuk bir inilti duyuldu:

"Oraya... Oraya!"

Aratov uyandı.

Yatağında doğruldu, gece sehpasının üzerindeki mumu yaktı ama karyoladan inmedi, bedeni buz kesmiş gibiydi, çevresine yavaş yavaş bakınarak uzun süre oturdu yatağın içinde. Yatağa uzandı, o anda kendisine bir şeyler oldu sanki, içine bir şey girip yerleşti... ona hâkim oldu gibi geldi ona... Düşünmeden mırıldandı kendi kendine: "Mümkün mü böyle bir şey? Böyle bir hâkimiyet olabilir mi?"

Yatakta daha fazla kalamadı. Sessizce giyindi, sabaha kadar odasının içinde aşağı yukarı dolaştı. Ve çok tuhaftı! Klara'yı bir an bile düşünmüyordu, ertesi gün Kazan'a gitmeye karar verdiği için düşünmüyordu!

Yalnızca yapacağı bu yolculuğunu düşünüyordu: Nasıl gidecekti oraya, yanına neler alacaktı? Orada her şeyi araştırıp öğrenecek, içi rahatlayacaktı. Düşünüyordu: "Gitmezsem aklımı yitireceğim!" Böyle bir şeyden korkuyordu, sinirlerinin bozulacağından endişe ediyordu. Orada "durumu" kendi görüp öğrenince, gece gördüğü o kâbusla ilgili her şeyin açıklığa kavuşacağından emindi. "Bir haftada gider gelirim..." diye geçiriyordu içinden. "Bir hafta çok uzun bir süre değil! Yoksa kurtulamayacağım bu kâbustan."

Güneş doğmuş, odasını aydınlatmıştı; ne var ki, gün ışığı gecenin üzerine çöken gölgelerini dağıtamamış, kararını değiştirmemişti.

Kararını halasına açtığında Platoşa'ya neredeyse inme inecekti. Yere bağdaş kurup oturmuş, yeğeninin ayaklarına bile kapanmıştı... Yaşlı gözlerini iri iri açarak fısıldamıştı: "Nasıl, Kazan'a mı? Kazan'a mı gideceksin? Neden?" Yakov'cuğunun komşu fırıncının kızıyla evleneceğini veya Amerika'ya gideceğini duysaydı, bundan daha çok şaşırmazdı.

"Peki çok mu kalacaksın Kazan'da?"

Aratov hâlâ yerde oturmakta olan halasına yan dönüp cevap verdi:

"Bir hafta sonra döneceğim."

Platonida İvanovna tekrar itiraz edecek oldu ama Aratov hiç beklenmedik ve hiç alışık olmadığı biçimde bağırdı halasına:

"Bebek değilim ben!" Yüzü bembeyazdı, dudakları titriyordu, gözleri öfke saçıyordu. "Yirmi altı yaşındayım, ne yaptığımı biliyorum, istediğimi yapmakta serbestim! Kimsenin yapacağıma karışmasına izin vermem... Yol için para verin bana, bavulumu hazırlayın... ve canımı sıkmayın!" Çok daha yumuşak bir sesle ekledi: "Bir hafta sonra döneceğim Platoşa."

İnleyerek ayağa kalktı Platoşa, artık itiraz etmedi, güçlükle yürüyerek odasına gitti. Yakov'cuğu korkutmuştu onu. Yakov'cuğunun valizini hazırlamasına yardım eden aşçı kadına şöyle di-

yordu: "Aklım başımda değil... kafamın içi arı kovanı gibi uğulduyor... Aklım almıyor! Kazan'a gidecek anacığım, Kazan'a!" Bir gün önce kapıcının mahalle polisiyle uzun uzun bir şeyler konuştuğunu gören aşçı kadın bu durumu hanımına bildirmek istiyordu ama cesaret edemedi, yalnızca içinden şöyle geçirdi: "Kazan'a ha! Daha uzak bir yerlere gitmesin de!" Öte yandan, Platonida İvanovna o kadar telaşlıydı ki, her zamanki duasını etmeyi unutmuştu. Bu nedenle de, böylesine bir felakette Tanrı'nın bir yardımı olmamıştı!

Aynı gün Kazan'a gitmek üzere yola çıktı Aratov.

XII

Ama kente varır varmaz, daha bir otele yerleşmeden, doğrudan dul Milovidova'nın evini aramaya koştu. Yol boyunca sanki kendinde değildi ama gene de gereken her şeyi yapabilmiş, Nijni-Novgorod'da trenden vapura aktarma yapmış, istasyonlarda bir şeyler yiyebilmişti vb. Önceden olduğu gibi, Kazan'da her şeyin açıklığa kavuşacağından emindi, bu yüzden her türlü hatırayı, düşünceyi kafasından kovuyor, yalnızca şöyle düşünmekle yetiniyordu: Klara Miliç'in ailesinin karşısında yapacağı konuşmada buraya neden geldiğini açıklaması her şeyi halledecekti. Ve işte varmak istediği yere varmıştı, hizmetçiye hanımefendiye kendisinin geldiğini haber vermesini söyledi. Şaşkınlıkla, korkuyla içeriye buyur ettiler Aratov'u...

Dul Milovidova'nın evi Kupfer'in anlattığı gibiydi. Dul kadın da, memur karısı olmasına karşın (kocası üçüncü dereceden devlet memuruydu). Ostrovski'nin tüccar karılarına benziyordu. Aratov biraz zorlanarak da olsa, öncelikle cesareti ve bu ziyaretinin tuhaflığı için özür diledikten sonra, daha önce hazırladığı konuşmayı yaptı: Amacının, hayatını çok erken kaybeden yetenekli, genç aktrisle ilgili gerekli bilgileri toplamak olduğunu; bunu yalnızca merakından değil, kendisinin büyük değer verdiği (tam böyle, "büyük değer verdiği," demişti) o yeteneğin yok olmasının kendisini derinden üzdüğü için yaptığını söylemiş; nihayet, toplumu böyle bir değerden nasıl yoksun kaldığından, genç sanatçının umutla-

rının neden gerçekleşmediğinden haberdar etmemenin hiç doğru olmayacağını eklemişti...

Bayan Milovidova sözünü hiç kesmeden Aratov'u sonuna kadar dinlemişti; bu yabancı konuğun neler anlattığını pek anlayamıyor, ancak gözleri faltaşı gibi açık, onun yüzüne bakıyordu. Ama ağırbaşlı, iyi giyimli, efendi biri olduğunu, zıpır biri olmadığını, ondan para falan istemeyeceğini düşünüyordu...

Aratov konuşmasını bitirince sordu ona Bayan Milovidova:

"Katya'dan mı söz ediyorsunuz siz?"

"Evet ondan... kızınızdan."

"Ve bunun için Moskova'dan buraya geldiniz, öyle mi?"

"Evet, Moskova'dan."

"Yalnızca bunun için mi?"

"Evet, yalnızca bunun için."

Birden heyecanlandı Bayan Milovidova.

"Yoksa bir yazar mısınız siz? Dergilerde mi yazıyorsunuz?"

"Hayır, yazar falan değilim... ve şimdiye kadar dergilerde hiç yazmadım."

Dul kadın başını önüne eğdi. Şaşırmış gibiydi. Birden sordu:

"Yani... kendi isteğinizle geldiniz, öyle mi?"

Aratov ilk anda ne cevap vereceğini bilemedi. Bir süre sonra nihayet mırıldandı:

"Üzüntümden, sanata olan saygımdan geldim..."

Bayan Milovidova "saygı" sözcüğünü pek sevdi.

İçini çekti.

"Ne yaparsınız! Gerçi annesiydim onun, çok acılar çektirdi bana... Ne yaparsınız ki birden öyle bir felaket! Ama şunu da söylemeliyim: Evet, delişmen bir kızdı, sonu da öyle oldu! Yüz karası... Bir anne için bunun ne demek olduğunu düşünebiliyor musunuz? Gene de şükürler olsun ki, bir Hıristiyan gibi gömdüler onu..." Bayan Milovidova haç çıkardı. "Çocukluğundan beri dik kafalıydı, baba evini terk etti... ve sonunda, söylemesi çok kolay! Aktris oldu! Herkes biliyor, evden kovmadım onu: Evet, seviyordum onu! Evet, bir anneydim! Başkalarının yanına sığınması gerekmezdi!" Dul kadın burada ağlamaya başladı. Bir süre sonra gözyaşlarını başörtüsünün kenarına silerek devam etti: "Beyefendi, eğer öyle

bir niyetiniz varsa, bizim hakkımızda kötü bir şey yazmayın lütfen; tersine, bize yakın ilgi göstermek istiyorsanız, o zaman benim öteki kızımla konuşun. O her şeyi benden çok daha iyi anlatacaktır size..." Seslendi Bayan Milovidova: "Annacığım! Buraya gel Annacığım! Moskova'dan gelmiş bir beyefendi var burada, Katya'yla ilgili konuşmak istiyor!"

Bitişik odada bir patırtı oldu ama kimse gelmedi.

Dul kadın sesini yükseltip bir kez daha seslendi:

"Annacığım! Anna Semyonovna! Buraya gel diyorum sana!"

Kapı yavaşça açıldı, eşikte, hiç de genç sayılamayacak, sanki hastalıklı ve çirkin ama bakışları hoş, hüzünlü bir kız göründü. Aratov onu karşılamak için ayağa kalktı, kendini tanıttı, bu arada Kupfer'in arkadaşı olduğunu da söyledi.

Kız alçak sesle,

"A! Fyodor Fyodoriç'ın arkadaşısınız demek!" dedi.

Ve yavaşça bir sandalyeye oturdu.

Dul bayan Milovidova yerinden öfkeli bir tavırla kalkarak mırıldandı:

"Eh, tamam işte, konuş beyefendiyle. Moskova'dan, Katya ile ilgili bilgi toplamak için özellikle gelmiş." Aratov'a dönüp ekledi: "Siz de benim kusuruma bakmayın beyefendi... Benim ev işleriyle ilgilenmem gerekiyor. Anna'yla iyi anlaşırsınız, size tiyatrodan da söz eder... her şeyden de. Çok akıllıdır, bilgilidir kızım: Fransızca konuşur, kitap da okur, bu bakımdan ölen kız kardeşinden aşağı kalmaz. Onu kendisi yetiştirdi de diyebilirim... Ondan büyüktü, ilgilenmişti kız kardeşiyle."

Bayan Milovidova çıktı. Aratov odada Anna Semyonovna ile yalnız kalınca aynı konuşmayı ona da yaptı. Daha ilk bakışta, karşısındakinin bir tüccar kızı değil, gerçekten geniş bilgili bir kız olduğunu anlamış, bu yüzden daha ayrıntılı anlatmaya, anlatırken değişik deyimler kullanmaya gayret ediyordu ama konuşmasının sonuna doğru heyecanlandı, yüzü kızardı, kalbinin hızlı çarptığını hissetti. Anna bir elini ötekinin üzerine koymuş, sessiz dinliyordu onu; hüzünlü bir gülümseme, yüzünden bir an eksik olmuyordu... bu gülümsemede acı bir elem vardı.

Sordu Aratov'a:

"Kız kardeşimle tanışıyor muydunuz?"

"Hayır," diye karşılık verdi Aratov, "aslında tanımıyordum onu. Sahnede gördüm kendisini, dinledim... kız kardeşinizle bir kez de görüştüm, konuştum..."

Tekrar sordu Anna:

"Onun biyografisini mi yazmayı düşünüyorsunuz?"

Aratov böyle bir soru beklemiyordu ama hemen,

"Neden olmasın?" dedi. "Benim asıl amacım toplumu aydınlatmak..."

"Sebep? Toplum yeterince acı çektirmedi mi ona zaten? Evet, Katya yaşamaya yeni başlamıştı. Ve siz kendiniz..." Aratov'un yüzüne baktı Anna, aynı hüzünlü gülümseme belirdi yüzünde ama şimdi gülümsemesi çok daha hoştu... sanki şöyle düşünüyordu: Evet, güveniyorum artık sana... "... ve siz kendiniz, ona ilgi duyuyorsanız, izin verin, bu akşam... yemekten sonra bize uğramanızı rica edeyim sizden. Şimdi... birden yapamam... kendimi biraz toparlamam gerekiyor... Deneyeceğim... Ah, çok fazla seviyordum onu!"

Anna başını öte yana çevirdi; ağlayacak gibiydi.

Aratov oturduğu sandalyeden hemen kalktı, Anna'nın davetine teşekkür etti, muhakkak geleceğini söyledi... muhakkak! Ve ruhunda Anna'nın sakin sesinin, hoş ve hüzünlü gözlerinin izlenimi, iç ezici, sabırsız bir bekleyişle kavrularak gitti.

XIII

Aratov aynı günün akşamı Milovidovaların evine gitti ve Anna Semyonovna ile tam üç saat sohbet etti. Bayan Milovidova yemekten hemen sonra saat ikide yatmış, akşam çayına, saat yediye kadar uyumuştu. Aratov'un Klara'nın ablasıyla konuşması hiç de bir sohbet gibi geçmedi: Neredeyse yalnızca kız konuşuyordu. Başlangıçta duraksayarak, çekingen konuşuyordu ama bastıramadığı bir heyecanla... Kız kardeşini çok sevdiği belliydi. Aratov'un ona verdiği güven büyüyor, güçleniyordu; rahatlamıştı artık; karşısında iki kez sessizce ağlamıştı bile. Aratov'u içten konuşmaya, duygularını açıklamaya değer bulduğu belliydi... Kapalı hayatında böyle bir

şey hiç olmamıştı! Aratov ise... onun ağzından çıkan her sözcüğü, tekini kaçırmadan, can kulağıyla dinliyordu.

Ve işte, Anna'nın anlatmadıklarının yanında, kendinin bildiklerini de ekleyerek her şeyi öğrenmişti...

Klara küçükken, kuşkusuz hiç de iyi bir çocuk değildi ve genç kızlığında da pek uysal sayılmazdı: Başına buyruktu, çabuk parlardı, gururluydu; özellikle, sarhoşluğu, bir işe yaramazlığı yüzünden hoşlanmadığı babasıyla hiç geçinemezdi. Babası, küçük kızının ondan hoşlanmadığının farkındaydı. Klara'nın müzik yeteneği kendini çok küçük yaşta belli etmişti; ne var ki, yalnızca, kendisinin öylesine az yetenekli olduğu ama ona ailesini geçindirmek olanağını sağlayan resim sanatının sanat olduğunu kabul eden babası Klara'nın müzik alanında çalışmalarına izin vermiyordu. Klara annesini bir genç kızın dadısını sevdiği gibi seviyordu, pek yakın değildi ona... ama ablasıyla sık sık kavga ediyor, onu ısırıyor olsa da, ablasını çok seviyordu... Kavgadan sonra ayaklarına kapanıyordu ablasının, ısırdığı yerleri öpüyordu. Klara tam anlamıyla bir ateşti, bir tutkuydu, baştan sona her şeyiyle çelişkiydi: Hem nefret dolu ve iyi yürekli, hem yüce gönüllü ve kindardı; kadere inanıyor ama Tanrı'ya inanmıyordu (Anna bunları dehşet içinde, fısıldayarak söylüyordu); Klara güzel olan her şeyi seviyor, kendi güzelliğini umursamıyor, eline ne geçerse onu giyiyordu; genç erkeklerin kendisiyle ilgilenmesinden nefret ediyor ama kitaplarda yalnızca aşktan söz eden satırları tekrar tekrar okuyordu; birisinin kendisinden hoşlanmasını istemiyor, sevilmekten, okşanmaktan hazzetmiyor, gururunun incinmesini hiçbir zaman unutmadığı gibi, okşandığını da unutmuyordu; ölümden korkuyordu, gelgelelim kendini öldürmüştü! Bazen şöyle diyordu: "İstediğim gibi biriyle karşılaşamazsam... başkası lazım değil bana!" Anna soruyordu ona: "Peki ya karşılaşırsan?" "Karşılaşırsam, alırım." "Ya alamazsan?" "O zaman... kendimi öldürürüm. Demek ona layık değilmişim..." Klara'nın babası (sarhoş olduğu zamanlar bazen şöyle sorarmış karısına: "Bu esmer şeytan yavrusunu nereden peydahladın sen kadın? Benden olduğunu sanmıyorum!") Evet, Klara'nın babası, onu bir an önce elden çıkarmak için bir ara onu "okumuşlarından" aptal, zengin bir tüc-

carla baş göz etmeyi denemiş. Düğüne iki hafta kala (Klara henüz on altı yaşındaydı) birden damat adayının yanına gitmiş, kollarını kavuşturup, dirseklerinde parmaklarıyla oynayarak (böyle yapmayı pek severmiş), damat adayının al yanağına okkalı bir şamar patlatmış! Damat adayı ayağa fırlamış, şaşırmış, yalnızca ağzını açmış, bir şey söylememiş. Anlaşılan deli gibi âşıktı ona... Sormuş: "Ne oldu?" Klara gülmüş, yanından uzaklaşmış. Anna şöyle diyordu: "Ben de yanlarında, odadaydım. Her şeyi gördüm. Arkasından koştum, şöyle dedim ona: 'Katya, ne yapıyorsun sen?' Cevap verdi: 'Gerçek bir adam olsaydı, dövmesi gerekirdi beni, ıslak tavuğun tekiymiş! Üstelik, bir de ne oldu? diye sordu bana. Ona göre değilim ben, kesinlikle evlenmem onunla!" Böylece evlenmemiş o tüccarla. "Kısa bir süre sonra da o aktrisle tanıştı, evi terk etti. Arkasından annem çok ağladı, babam ise yalnızca şöyle dedi: 'Huysuz keçiyi sürüden atacaksın!' Ve aramaya kalkışmadı bile onu." Anlatmayı sürdürüyordu Anna: "Babam Klara'yı anlayamıyordu. Kaçmadan bir gün önce kız kardeşim kollarının arasında neredeyse soluk alamayacağım kadar sıktı beni, durmadan şöyle diyordu: 'Yapamam! Başka türlü yapamam! Kalbim ortasından ikiye ayrılmış durumda, mecburum... Sizin kafesiniz kanatlarım için çok dar! Evet, alınyazısını değiştiremez insan...'"

"Evi terk etmesinden sonra, çok seyrek görüşebildik onunla..." dedi Anna. "Babamın ölümünde iki günlüğüne geldi, mirastan hiçbir şey almadı ve tekrar kayıplara karıştı. Yanımızda duramıyordu... farkındaydım. Sonra Kazan'a bir aktris olarak geldi."

Aratov Anna'ya tiyatroyla, Klara'nın oynadığı rollerle, onun başarılarıyla ilgili sorular sormaya başladı... Anna ayrıntılı cevaplar veriyordu ona ama cevapları yine hüzünlü, istekliydi. Hatta, Klara'nın rollerinden birinin kostümüyle çekilmiş fotoğrafını bile göstermişti Aratov'a. Resimde Klara, seyircilere bakmak istemiyormuş gibi başını yana çevirmişti; kurdeleyle bağlı kalın saç örgüsü çıplak koluna bir yılan gibi sarkmıştı. Aratov uzun uzun baktı bu resme, Klara çok güzel çıkmıştı bu resimde. Aratov Klara'nın toplu okuma seanslarına katılıp katılmadığını sordu, katılmadığını, onun tiyatroyu, sahneyi... çok sevdiğini öğrendi. Ama sormak istediği bir başka soruyu soramadı, soru dudaklarını dağlamıştı...

Nihayet pek yüksek sesle olmasa da, özellikle çok kararlı, şöyle dedi:

"Anna Semyonovna! Söyleyin bana, yalvarıyorum, söyleyin, bu korkunç şeyi o neden yaptı?"

Anna bakışını önüne indirdi. Biraz sonra mırıldandı:

"Bilmiyorum!" Aratov'un, buna inanamıyormuş gibi kollarını iki yana açtığını fark edince hemen ekledi: "Yemin ederim bilmiyorum! Buraya geldikten sonra kafasında sürekli bir şey vardı sanki, dalgındı, kara kara düşünüyordu. Moskova'da başına, benim anlayamadığım, çözemediğim kötü bir şey gelmişti sanki! Ama o uğursuz gün tersine, sanki... neşeli olmasa da, her zaman olduğundan daha sakindi." Anna kendini suçluyor gibi acı acı gülümsedi. "Hiçbir şeyden kuşkulanmadım..."

Bir süre sonra devam etti:

"Size bir şey söyleyeyim mi, bence Klara'nın mutlu olamayacağı doğuştan alnında yazılıydı. Küçük yaşta inanıyordu buna. Kimi zaman bir kolunu hafifçe kaldırır, düşüncelere dalar, şöyle derdi: 'Çok yaşamayacağım ben!' Birtakım sezgileri vardı. Düşünebiliyor musunuz, önceden (bazen rüyasında, bazen uyanıkken) ona neyin olacağını görüyordu! Sık sık dediği bir şey vardı: 'Arzu ettiğim gibi bir yaşamım olmayacak, başka türlüsünü de istemem...' Şöyle iddia ediyordu: 'Evet, yaşamımız kendi elimizdedir!' Bunu kanıtladı da!"

Anna ellerini yüzüne kapadı ve sustu...

Aratov biraz sonra,

"Anna Semyonovna," dedi, "onun ölümüyle ilgili gazetelerin neler yazdığını duymuşsunuzdur..."

Anna ellerini birden yüzünden çekip Aratov'un sözünü kesti:

"Karşılıksız aşk mı? İftira bu, iftira, yalan! Benim erkek eli değmemiş Katyam... Katyam ulaşılmazdı! Şanssız, mutsuzdu, aşk uzaktı ona!!! Ben bilmiyor muydum bunu sanıyorsunuz? Herkes âşıktı ona... ve o... Hem, kime âşık olmuş olabilirdi burada? Buradaki erkeklerin hangisi layıktı ona? Hangisi o ideal dürüstlüğe, gerçekçiliğe, temizliğe, en önemlisi de, bütün eksikliklerine karşın, onun o arı temizliğine ulaşmış olabilirdi? Onun sevgisine karşılık vermemek... onu..."

Sesi kısıldı Anna'nın, sözüne devam edemedi... Parmakları hafifçe titremeye başlamıştı. Yüzü birden kıpkırmızı olmuştu... öfkeden kıpkırmızı olmuştu (ve o anda) yalnızca o anda bir saniye, kız kardeşine benzemişti.

Aratov özür dileyecek oldu.

Anna tekrar kesti sözünü:

"Bakın ne diyeceğim, bu iftiraya inanmamanızı, elinizden gelirse, onu çürütmenizi özellikle istiyorum sizden! Onunla ilgili bir yazı yazmayı düşündüğünüze göre, işte size anısını temize çıkarmak fırsatı! Bunun için bu kadar açık konuşuyorum sizinle. Bakın, Katya bir hatıra defteri bıraktı..."

Aratov irkildi.

"Bir hatıra defteri..." diye fısıldadı.

"Evet, bir hatıra defteri... yani toplam birkaç sayfacık. Yazmayı pek sevmezdi zaten... Aylarca tek satır yazmazdı... Mektupları da öyle, kısaydı. Ama her zaman, her zaman doğrudan yanaydı, hiçbir zaman yalan söylemezdi... Onun kadar haysiyetli bir insanın yalan söylemesi olacak şey değildir! Ben... ben göstereceğim size o hatıra defterini! Onun için böyle karşılıksız bir aşkın söz konusu olamayacağını göreceksiniz!"

Anna telaşlı bir tavırla masanın gözünden en çok on sayfalık, ince bir defter çıkardı, Aratov'a uzattı. Aratov heyecanla yakaladı defteri; bir zamanlar aldığı isimsiz mektuptaki karışık, iri elyazısını hemen tanıdı, rastgele açtı defteri ve o anda şu satırlarla karşılaştı:

> "Moskova. Salı, ... yılının haziranı. Edebiyat sabahında şarkı söyledim, şiirler okudum. Benim için çok önemli bir gündü. Kaderimi belirleyecek bir gün. (Bu sözcüklerin üzerinden bir kez daha geçilmişti.) Yine gördüm onu..."

Bunu, okunamayacak biçimde karalanmış birkaç satır izliyordu. Sonraki satır şöyleydi:

> "Hayır! Hayır! Hayır! Gene aynı şeyi yapıyorum, eğer..."

Aratov defteri tuttuğu elini indirdi, başı yavaşça göğsünün üzerine düştü.

Anna seslendi ona:

"Okuyun! Neden okumuyorsunuz? Başından okuyun... Orada neredeyse tam iki yılın hatıraları var, okuması beş dakikacık sürer. Kazan'a geldikten sonra hiç yazmadı çünkü..."

Aratov yavaşça kalktı oturduğu sandalyeden ve Anna'nın ayaklarına kapandı.

Anna şaşkınlıktan, korkudan donup kalmıştı.

Aratov titrek bir sesle,

"Verin... bu defteri bana verin," dedi. İki elini uzattı Anna'ya. "Onun resmini verin bana... Sanırım sizde başka resmi vardır, bu hatıra defterini geri vereceğim size. Ama benim için gerekli, gerekli olan..."

Konuşmasında, yüzünün darmadağın olmuş hatlarında acıyı, ıstırabı andıran bir umutsuzluk vardı. Evet, gerçekten ıstırap çekiyordu. Kendisini nasıl bir felaketin beklediğini sanki bilmiyor ve sinirleri çok bozuk, merhamet, yardım diliyordu.

"Verin o resmi bana," diye tekrar etti.

Anna en sonunda,

"Evet... siz, siz kız kardeşime âşık mıydınız?"

Aratov yere diz çökmüş, öyle durmayı sürdürüyordu.

"Ben topu topu iki kez gördüm onu... İnanın, doğru dürüst anlayamadığım, kendime açıklayamadığım bazı nedenler, dayanamadığım bir zorlama olmasaydı... istemezdim sizden o resmi... buraya gelmezdim bile. Buna ihtiyacım var, mecburum... Sizin de söylediğiniz gibi, onun temize, temize çıkarılması gerekiyor."

Anna bir kez daha sordu:

"Evet, kız kardeşime âşık mıydınız siz?"

Aratov hemen cevap vermedi, başını öte yana çevirdi.

Umutsuzca haykırdı:

"Evet, âşık-tım, âşık-tım! Şimdi de âşığım..."

Bitişik odadan ayak sesleri geldi.

Anna alçak sesle, telaşlı,

"Kalkın... kalkın," dedi. "Annem buraya geliyor."

Aratov doğruldu.

Anna,

"Defteri de, resmi de alın," dedi. "Tanrı yardımcınız olsun! Za-

vallı, zavallı Katya!" Sesini yükselterek ekledi: "Ama defteri bana geri gönderin. Bir şey yazarsanız, onu da kesinlikle gönderin... Tamam mı?"

Bayan Milovidova'nın odaya girmesi Aratov'u cevap vermek zorunluluğundan kurtardı. Bu arada fısıldamayı da başarmıştı:

"Bir meleksiniz siz! Teşekkür ederim! Yazdığım her şeyi yollayacağım size..."

Bayan Milovidova uyku sersemliğinden bir şey anlayamadı. Aratov da böylece, ceketinin yan cebinde Klara'nın fotoğrafıyla Kazan'dan ayrıldı. Defteri ise, karalanmış sözcüklerin bulunduğu sayfayı belli etmeden yırtıp aldıktan sonra Anna'ya geri vermişti.

Moskova'ya dönüş yolunda gene bir durgunluk çökmüştü üzerine. Kazan'a gelmesine neden olan şeyi elde ettiğine için için seviniyor olsa da, Klara'yı düşünmeyi eve dönüşünden sonraya ertelemişti. Şimdi daha çok, onun ablası Anna'yı düşünüyordu: "Harika, sempatik bir kız! Her şeyi nasıl anlıyor, kavrıyor, ne sevgi dolu bir yüreği var, bencillikten ne kadar uzak! Taşrada nasıl böyle bir kız olabiliyor? Hem de böyle bir ortamda... nasıl yetişmiş? Hastalıklı bir kız, çirkin de, genç de değil ama aklı başında, kültürlü bir insana ne güzel arkadaşlık etti! Âşık olmam gereken işte bu kızdı!"

Aratov böyle düşünüyordu ama Moskova'ya geldikten sonra durum çok değişti.

XIV

Platonida İvanovna yeğeninin dönüşüne inanılmaz sevindi. Onun yokluğunda neler neler gelmişti aklına. Odasında tek başına, yerinde kıpırdamadan otururken fısıldıyordu: "En azından Sibirya'ya gitmiş oluyor! En azından bir yıl kalır oralarda!" Öte yandan, aşçı kadın da tanıdık gençlerden bazılarının inanılmaz biçimde ortadan kaybolmalarıyla ilgili olaylar anlatarak korkutuyordu onu. Yakov'cuğunun tertemiz ruhu, iyi niyetliliği yaşlı kadının içini rahatlatmaya yetmiyordu. Düşünüyordu: "Çünkü... üstelik bir de fotoğrafla ilgileniyor... Bu yeterdi ona! Bundan güzel meşgale olur muydu!" Ve Yakov'cuğu sağ salim dönmüştü! Gerçi sanki biraz zayıflamış olduğu gözünden kaçmamıştı, yüzü süzülmüştü ama olağan-

dı bu... oralarda bakımsız kalmıştı çocukcağız! Ne var ki, ona bu seyahatiyle ilgili bir şeyler sormaya cesaret edemiyordu. Yemekte yalnızca şu kadarını sorabilmişti: "Nasıl, Kazan güzel bir yer mi?" Aratov cevap vermişti: "Güzel." "Orada hep Tatarlar var herhalde?" "Yalnızca Tatarlar değil." "Peki uzun bir Tatar gömleği getirmedin mi oradan?" "Getirmedim..." Ve konuşma bu kadarla bitmişti.

Ne var ki, Aratov odasına çıkıp yalnız kaldığı anda bedenini her yandan bir şeyin sardığını, kendini tekrar bir şeyin, özellikle başka bir hayatın, başka birinin egemenliği altında olduğunu hissetti. Gerçi bir anlık etkilenme sonucu Anna'ya, Klara'ya âşık olduğunu söylemişti ama, bu sözcük şimdi anlamsız, tuhaf geliyordu ona. Hayır, Klara'ya âşık falan değildi, hayattayken bile hoşlanmadığı, şimdi neredeyse unuttuğu bir kıza nasıl âşık olabilirdi? Evet, Klara'nın hâkimiyeti altındaydı. Kendi iradesi yoktu artık. Elde edilmişti. O kadar elde edilmişti ki, aptallığına gülerek kendini bu elde edilmişlikten kurtarmaya çalışmıyordu bile. Bunun geçeceğine, böyle hissetmesinin sinirlerinin bozuk olmasından olduğuna dair en küçük bir inanç da, umut da yoktu içinde! Anna'nın ona söylediği Klara'nın sözünü hatırlıyordu: "Karşılaşırsam alırım." Ve işte alınmıştı Aratov. "Peki ama ölü değilmiydi mi o? Evet, bedeni ölü... ya ruhu? Yoksa ölümsüz değil midir ruh, egemenliğinin olması için bir bedene ihtiyacı yok mudur? Evet, ruhbilimi bize yaşayan bir insanın ruhunun yaşayan başka bir insan ruhuna etkisini kanıtlamıştır... Ruh ölmüyorsa, bu etki ölümden sonra neden devam etmesin? Neden? Bundan ne sonuç çıkar? Yoksa bizler genelde, çevremizde olan biten her şeyin bilincinde değil miyiz?"

Bu düşünceler Aratov'u öylesine meşgul ediyordu ki, bir ara durup dururken sormuştu Platoşa'ya: "Ruhun ölümsüz olduğuna inanıyor musun sen?" Platonida İvanovna yeğeninin ne demek istediğini ilk anda anlayamamış, sonra haç çıkarmış, ruhun elbette ölümsüz olduğunu söylemişti. Aratov "Öyleyse, ölümden sonra da bir şeyler yapabilir mi ruh?" diye sorunca, yaşlı kadın, bizler için dua edebileceğini; yani mahşer gününe kadar çekilecek bütün acılar bitince dua edebileceğini ama ilk kırk gün gömüldüğü yerin çevresinde dolaşıp durduğunu söyledi.

"İlk kırk gün mü?"

"Evet; sonra acılar çekmeye başlar."

Aratov halasının bu söylediğine çok şaştı ve odasına çıktı. Yine aynı şeyi, üzerindeki baskıyı hissetti. Bu baskı, Klara'nın hayalinin en küçük ayrıntısıyla, hayattayken bile onda fark edemediği ayrıntılarıyla sürekli olarak gözünün önüne gelmesinden oluşuyordu: Onu, onun parmaklarını, tırnaklarını, şakaklarının altından yanaklarına dökülen perçemlerini, sol gözünün altındaki küçük beni görüyordu; dudaklarının, burun deliklerinin, kaşlarının hareketini... yürüyüşünü, başını hafif sağa yatırışını görüyordu, her şeyini görüyordu! Bütün bunları görmekten hiç haz almıyordu ama düşünmeden, görmeden de edemiyordu. Ne var ki, eve döndüğü günün gecesi Klara'nın hayali görünmedi ona... Aratov çok yorgundu çünkü, ölü gibi uyumuştu. Gelgelelim, sabah uyanır uyanmaz Klara'nın hayali yine girdi odasına ve oda kendisininmiş gibi kaldı orada; kendini bilerek öldürmekle bu hakkı kazanmıştı sanki; Aratov'a odada kalıp kalamayacağını sormadan, onun iznini istemeye bile gerek görmüyormuş gibi çıkmıyordu odadan. Aratov onun fotoğrafını kopyaladı, büyüttü. Sonra stereoskopa uyarlamaya çalıştı. İşi çoktu... Sonunda başardı bunu. Camın arkasında Klara'nın yüzünü bedene bürünmüş gibi görünce irkildi. Ama toz kaplıymış gibi griydi yüzü... gözleri de... gözleri sürekli, sanki özellikle, yan tarafa bakıyordu. Aratov, sanki dönüp ona bakmalarını bekliyormuş gibi, uzun uzun bakıyordu gözlerine; özellikle de dikkatli bakıyordu... Ama Klara'nın gözleri olduğu gibi duruyordu, kendi de bir kukla gibi hareketsizdi. Aratov geriye çekildi, gidip karyolaya attı kendini, Klara'nın hatıra defterinden yırttığı karalanmış harflerin olduğu sayfayı eline aldı. Düşündü: "Evet, âşıkların zarif ellerle yazılmış satırları öptüğünü söylerler ama benim canım bunu yapmak istemiyor; ayrıca elyazısı da çirkin gibi geliyor bana. Ama bu satırda benim için verilen karar var." O anda, yazacağı yazı için Anna'ya verdiği sözü hatırladı. Masaya oturup o yazıyı yazmaya koyuldu ama her cümlesi öylesine yalan, öylesine yapmacık geliyordu ona... en önemlisi de yalan... yazdığı hiçbir şeye de, duygularına da inanmıyormuş gibi geliyordu ona... Klara da onun için yabancı, anlaşılmazdı! Yakın olmuyordu ona... Kalemi elinden ata-

rak şöyle geçirdi içinden: "Hayır! Ya yazmak bana göre değil ya da biraz daha beklemeliyim!" Milovidovaları ziyaretini, Anna'nın, o dürüst, harika Anna'nın anlattıkların düşünmeye başladı... Onun kullandığı "erkek eli değmemiş" ifadesi birden şaşırttı onu... Sanki bir şey yakmış, aydınlatmıştı içini.

Yüksek sesle,

"Evet," dedi, "erkek eli değmemiştir ona, erkek eli değmemiştir... Ona o gücü işte bu verdi!"

Tekrar ruhun ölümsüzlüğünü, mezardan sonraki hayatı düşünmeye başladı. İncil'de şöyle yazmıyor muydu: "Ölüm, zehirli dilin nerede senin?" Schiller de şunu dememiş miydi: "Ölüler de yaşayacak!" (*Auch die Todten leben*!) Ya da Mitskeviç: "Ben yüzyılın sonuna kadar da, yüzyılın sonundan sonra da seveceğim!" Bir İngiliz yazar da şöyle dememiş miydi: "Aşk ölümden güçlüdür." İncil'de yazılı olan daha çok etkiliyordu Aratov'u. Bu sözün İncil'in neresinde olduğunu görmek istiyordu ama odasında bir İncil yoktu; Platoşa'dan istemek için onun yanına gitti. Yaşlı kadın şaşırmasına şaşırdı ama gene de, deri cildi bakır kopçalı, her yanı mumlu eski kitabı çıkarıp Aratov'a verdi. Aratov onu alıp odasına gitti ama o sözün olduğu yeri uzun süre bulamadı... ama başka bir sözle karşılaştı:

> "Ruhunu dostuna veren insanın sevgisi en büyük olandır..." (İonna İncil'i, XV. başlık, 13. kısım.)

Aratov şöyle geçirdi içinden: Doğru değil. "En güçlü olandır..." olmalıydı.

"Ya Klara hiç de benim için vermemişse ruhunu? Ya hayat onun için çekilmez olmaya başladığı için hayatına son verdiyse? Ya benimle buluşmasının nedeni aşk değil idiyse?"

Ama o anda, bulvarda ayrılırlarken gördüğü Klara geldi gözünün önüne... Onun yüzündeki hüznü... gözlerindeki yaşı, "Ah, hiçbir şey anlamadınız..." dediğini hatırladı.

Evet, Klara'nın ne için ve kim için ruhunu verdiğinden kuşkusu yoktu artık...

O gün sabahtan geceye kadar böyle geçti.

XV

Aratov erken girdi yatağa ama pek uyumak istediği yoktu; yatakta kafasını dinlemekti niyeti. Sinirlerinin gergin olması, seyahat ve yol fiziksel yorgunluğundan çok daha dayanılmaz bir yorgunluk veriyordu ona. Ne var ki, yorgunluğu ne denli büyük olsa da, uyuyamıyordu. Okumayı denedi... ama satırlar gözlerinin önünde birbirine karışıyordu. Mumu söndürdü, odasının içine karanlık çöktü ama hâlâ gözleri kapalı, uyuyamıyordu... Ve o sırada biri kulağına fısıldadı sanki... "Kalbimin vuruşu, kanın damarlarımda akışı kulağımı hışırdatıyor..." diye düşündü. Ama çok geçmeden bu hışırtı düzgün konuşmaya dönüştü. Biri aceleci, acıklı, belli belirsiz, Rusça konuşuyordu. Tek bir sözcüğü anlamak, yakalamak olanaksızdı... Ama Klara'nın sesiydi bu!

Aratov gözlerini açtı, yatağın içinde dirseğine dayanıp doğruldu... ses zayıfladı ama acıklı, aceleci, önceki gibi anlaşılmaz konuşmasını sürdürüyordu...

Bunun Klara'nın sesi olduğu kesindi.

Birinin parmakları piyanonun tuşlarında dolaşıyordu... Sonra ses tekrar konuşmaya başladı. Piyanonun sesi iniltiler gibi tekdüze devam ediyordu. O sırada sözcükler tek tek belli olmaya başladı...

"Güller, güller, güller..."

Aratov fısıldayarak tekrarladı:

"Güller... Ah, evet! Bunlar rüyamda gördüğüm kadının başındaki güller..."

Tekrar duyuldu aynı şey: "Güller."

Aratov tekrar fısıldadı:

"Sen misin?"

Ses birden sustu.

Aratov bekledi... bekledi ve başı yastığa düştü. "Bir ses sanrısı," diye geçirdi içinden. Ama tıpkı burada, yakında... Onu görseydim, korkar mıydım acaba? Yoksa sevinir miydim? Ne için sevinirdim? Bu, başka bir dünyanın varlığının, ruhun ölümsüzlüğünün kanıtı olduğu için mi sevinirdim? Ne var ki, gerçekten bir şey görmüş olsaydım, bu da bir sanrı olurdu..."

Mumu yaktı, çabucak, ancak hiç korkmadan, bakışını odanın

her yanında dolaştırdı... olağanüstü bir şey görmedi. Yataktan kalktı, stereoskopa gitti... orada gene, yana bakan gözleriyle kül rengi kukla vardı. Aratov'un korku duygusunun yerini can sıkıntısı aldı. Beklentilerinde yanılmıştı sanki... Bu beklentiler komik bile gelmişti ona. Tekrar yatağına uzanırken mırıldandı: "Nihayetinde bir aptallıktı!" Ve mumu söndürdü. Tekrar zifiri karanlık oldu oda.

Aratov bu kez uyumaya karar vermişti... Ama yeni bir duyguya kapıldı. Onun biraz ötesinde, odanın ortasında biri ayakta duruyor, belli belirsiz soluyor gibi geldi ona. Hemen dönüp gözlerini açtı... Ama bu zifiri karanlıkta ne görebilirdi? Karyolanın başucundaki gece etajerinin üzerinde kibriti aradı... ve birden, odanın içinde, Aratov'un üzerinde yumuşak, sessiz bir esinti dolaştı sanki ... kulakları bir sözcüğü, "Benim!" sözcüğünü açıkça duydu.

"Benim! Benim!"

Aratov mumu yakana kadar aradan birkaç saniye geçti.

Gene kimse yoktu odada ve hızlı çarpan kalbinin sesinden başka ses duymuyordu. Bir bardak su içti, başını eline dayayıp öylece kaldı. Bekliyordu.

Düşünüyordu: "Bekleyeceğim. Ya bütün bunlar saçma... ya da o burada. Benimle kedinin fareyle oynadığı gibi oynayamayacak!" Bekledi, uzun süre bekledi... o kadar ki, başını dayadığı kolu uyuştu... Ama daha önce olanlardan hiçbiri olmadı. İki kez gözleri kapandı.. Hemen açtı gözlerini... en azından açtı gibi geldi ona. Bakışı bir süre kapıya takılı kaldı. Mum sonuna kadar yanıp bitti, oda gene karanlık oldu... kapı yarı karanlığın ortasında uzun, beyaz bir leke gibi duruyordu. Ama işte, birden kıpırdadı bu beyaz leke, küçüldü, kayboldu... ve onun yerinde, kapının eşiğinde bir kadın göründü. Aratov dikkatli baktı... Klara idi bu! Ve bu kez doğrudan ona bakıyordu, ona doğru yaklaşıyordu... Başında kırmızı güllerden bir taç vardı... Heyecanlandı Aratov, doğruldu... Halası, üzerinde beyaz geceliği, başında geniş, kırmızı bantlı gece takkesi, karşısında duruyordu.

Aratov güçlükle sorabildi:

"Platoşa! Siz misiniz?"

Platonida İvanovna cevap verdi:

"Evet, benim... Benim Yakov'cuğum, benim."

"Neden geldiniz buraya?"

"Uyandırdın beni çünkü. Önce sürekli inliyordun sanki... ama sonra birden 'Kurtarın! Yardım edin!' diye bağırdın."

"Bağırdım mı?"

"Evet bağırdın, hırıltılı bir sesle 'Kurtarın!' diye bağırıyordun. 'Aman Tanrım!' dedim. Hastalandın diye korktum! Ve koşup geldim. Nasılsın?"

"Çok iyiyim."

"Demek kötü bir rüya gördün. Buhurdanlığı getirmemi ister misin?"

Aratov bir kez daha dikkatli baktı halasına...

Ve bir kahkaha attı... Yaşlı kadın geceliğiyle, takkesiyle, korkmuş yüzüyle çok komikti. Aratov'u sarmış, baskı altına almış bütün o gizemli hava bir anda dağılmıştı.

"Hayır Platoşa, istemez bir tanem," dedi. "Elimde olmadan sizi telaşlandırdığım için affedin beni. İçiniz rahat olsun, gidin yatıp uyuyun, ben de uyuyacağım."

Platonida İvanovna olduğu yerde bir süre daha kaldı, mumu gösterip sordu yeğenine:

"Neden yatınca söndürmedin mumu, dibine kadar yanmış? Tanrı korusun!"

Odadan çıkarken tutamadı kendini, uzaktan da olsa, haç çıkararak kutsadı yeğenini.

Aratov hemen uykuya daldı... Sabaha kadar deliksiz uyudu. Yataktan kalktığında, bir şey için üzülüyor olsa da keyfi yerindeydi... Kendini hafif ve rahat hissediyordu. Gülümseyerek kendi kendine şöyle diyordu: "Ne romantik şeyler düşünüyorsun öyle!" Stereoskopa da, Klara'nın defterinden yırtıp aldığı sayfaya da bir kez bile bakmadı. Ama kahvaltıdan kalkar kalkmaz Kupfer'e gitti.

Onu oraya çekenin ne olduğunu pek bilmiyordu...

XVI

Aratov yakın dostunu evde buldu. Bir süre çene çaldı onunla, halasını da onu da bütünüyle unuttuğu için sitem etti ona... Kupfer'in altın kadın, Prenses'le ilgili övgülerini dinledi. Prenses'in Yaros-

lavl'dan ona yeni gönderdiği balık pulundan takkesiyle ilgili anlattıklarını dinledi... ve birden Kupfer'in önünde oturup, doğrudan gözlerinin içine bakarak, ona Kazan'a gittiğini söyledi.

"Kazan'a mı gittin? Neden?"

"Klara Miliç'le ilgili bilgi toplamak için."

"Şu kendini zehirleyen kızla ilgili mi?"

"Evet."

Kupfer başını salladı.

"Vay canına! Üstelik bana da haber vermeden! Gidiş geliş bin versta yol... sebep? Hayret! İlgi duyduğun biri olsaydı, hadi neyse! O zaman anlardım! Evet, yaptığın bu çılgınlığı anlardım!" Kupfer saçlarını karıştırıyordu. "Hem de yalnızca, sizin bilim adamlarınızın dediği gibi, bilgi toplamak için gittin oraya... Canım benim! Bu tür işler için komiteler vardır! Peki yaşlı kadın ve ablasıyla tanıştın mı? Çok harika bir kız, değil mi?"

"Harika," diye tekrarladı Aratov. "Çok ilginç şeyler anlattı bana."

"Klara'nın kendini nasıl zehirlediğini de anlattı mı?"

"Yani?"

"Kendini nasıl zehirlediğini?"

"Hayır anlatmadı... Çok üzgündü... Fazla ayrıntılara girmeye çekindim. Yoksa özel bir durum mu vardı?"

"Elbette vardı. Düşünsene: O gün sahneye çıkması gerekiyormuş... çıkmış da. Tiyatroya giderken zehir şişesini yanına almış, birinci perdenin başında içmiş zehri, perdenin sonuna kadar rolünü öyle oynamış. İçinde zehirle! Nasıl bir irade gücü bu! Nasıl bir karakter! Ve dediklerine göre rolünü hiç aksatmamış, aynı heyecanla oynamış! Seyirciler hiçbir şey fark etmemiş, alkışlamışlar onu, tekrar sahneye çağırmışlar... ama perde kapanır kapanmaz yere yığılmış. Yerde kıvranıyormuş... Bir saat sonra da ruhunu teslim etmiş! Sahi ben anlatmadım mı sana bunu? Gazeteler de yazdı her şeyi!"

Aratov'un elleri birden buz kesti, göğsünde bir titreme hissetti. Neden sonra mırıldandı:

"Hayır, bunu anlatmadın... O gün hangi oyunda oynadığını biliyor musun?"

Kupfer bir an düşündü.

"Söylemişlerdi bana o oyunu... aldatılmış bir kız varmış ... Anlaşılan bir dramdı... Klara dramsal rollerde çok iyiydi... Bu çeşit roller yakışıyordu da ona..." Aratov'un şapkasını aldığını görünce sordu: "Nereye gidiyorsun?"

"İyi değilim," diye cevap verdi Aratov. "Hoşça kal... Başka bir zaman uğrarım sana."

Kupfer durdurdu onu, yüzüne baktı.

"Sinirlerin bozuk senin kardeşim!" dedi. "Baksana... yüzün kireç gibi bembeyaz."

Aratov,

"İyi değilim," dedi.

Kupfer'in elinden çekti kolunu, hemen çıktı. Kupfer'e yalnızca Klara'dan söz etmek için geldiğini ancak o anda açıkça anlamıştı... Çılgın, mutsuz kız Klara'dan...

Ama eve gelince tekrar bir ölçüde sakinleşti.

Klara'nın ölümüyle ilgili olaylar önce sarsmıştı onu ama sonra Kupfer'in ifadesiyle, "içinde zehirle" rolünü oynaması çirkin, gereksiz-gösterişli gibi gelmişti ona ve kendisinde tiksinti uyandıracağından korktuğu için düşünmemeye çalıştı onu... Ama yemekte Platoşa'nın karşısında otururken birden onun gece yarısı odasına geldiğini, dar geceliğini, kırmızı bantlı takkesini (gece takkesinde bandın ne işi vardı?!) ve her şeyiyle komik halini hatırladı! Hatta Platoşa'yı, onun çığlığını duyunca nasıl korktuğunu, yataktan nasıl fırladığını, kendini bilmeden odasının kapısına nasıl koştuğunu, sonra Aratov'un odasının kapısını nasıl şaşırdığını vb. tekrar anlattırdı ona. Akşam halasıyla kâğıt oynadı ve odasına biraz üzgün döndü ama gene de oldukça sakindi.

Aratov onu bekleyen geceyi pek düşünmüyordu artık, geceden korkmuyordu da, geceyi çok güzel geçireceğinden emindi. Arada bir aklına geliyordu Klara ama o anda, onun kendini nasıl "gösterişlice" öldürdüğünü hatırlıyor, başka şey düşünmeye çalışıyordu. Bu "çirkinlik" Klara ile ilgili öteki hatıralarını düşünmesine engel oluyordu. Stereoskopa şöyle bir göz atınca, Klara'nın utandığı için öyle yan tarafa baktığını bile düşündü. Stereoskopun tam üzerinde, duvarda annesinin portresi asılıydı. Aratov çivisinden çıkardı annesinin portresini, uzun uzun baktı ona, öptü ve dikkatlice ma-

sanın gözüne yerleştirdi. Neden yapmıştı bunu? Acaba, annesinin portresinin bu kızın resminin yakınında olmasını istemediği için mi... yoksa başka bir nedeni mi vardı bunun? Aratov bunu neden yaptığını bilmiyordu. Ancak, annesinin portresi babasını hatırlattı ona... öldüğünü, bu odada, bu karyolada gördüğü babasını... İçinden babasına şöyle dedi: "Bütün bunlar için sen ne düşünüyorsun baba? Anlıyordun sen her şeyi; Schiller'in "ruhların dünyası"na inanıyordun... Söyle bana, akıl ver!"

Aratov eline bir kitap alırken yüksek sesle mırıldandı:

"Babam bana bütün bu saçmalıklardan vazgeçmemi söylerdi!"

Ama uzun süre okuyamadı ve bedeninde büyük bir ağırlık hissederek, her zaman olduğundan erken, gece geç vakit, kesinlikle hemen uyuyacağından emin girdi yatağa.

Hiç de öyle olmadı... Geceyi sakin geçireceği umudu boşa çıktı.

XVII

Saat gece yarısını henüz vurmamıştı ki, Aratov alışılmadık, korkulu bir rüya gördü.

Rüyasında, sahibi olduğu zengin bir çiftlik evindeydi. Bu evi de, çiftliği de yeni satın almıştı. Sürekli şöyle bir his vardı içinde: "Güzel, şimdi her şey güzel ama sonu kötü olacak!" Ufak tefek kâhyası çevresinde dolaşıp duruyordu; sürekli gülüyor, yerlere kadar eğiliyor; Aratov'a, evinde ve çiftliğinde her şeyin ne kadar düzenli, güzel olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Her sözcüğü kıkır kıkır gülerek, üzerine basa basa şöyle diyordu: "Lütfen, lütfen bakın her şeyiniz ne kadar düzgün, hoş! Şu atları görüyor musunuz? Ne harika atlar!" Ve Aratov kocaman atlar görüyordu. At ahırında, bağlı oldukları bölümlerde arkaları Aratov'a dönük duruyorlardı; yeleleri, kuyrukları inanılmaz güzeldi ama Aratov yanlarından geçerken atlar ona dönüyor, iğrenç bir biçimde dişlerini gösteriyorlardı. "Güzel..." diye geçiriyordu içinden Aratov, "ama sonu kötü olacak!" Kâhya tekrar konuşmaya başlıyordu: "Lütfen, lütfen, bahçeye geçelim: Bakın, ne harika elma ağaçlarınız var." Elma ağaçları da harikaydı, dallarında kırmızı, iri elmalar... ama Aratov onlara bakınca elmalar birden buruşuyor, yere düşüyorlardı... "Kötü

olacak," diye düşünüyordu Aratov. Kâhya durmadan konuşuyordu: "İşte gölünüz... ne kadar mavi, yüzeyi ne kadar kıpırtısız! Ve işte harika kayığınız... Biraz dolaşmak ister miydiniz onunla? Kendiliğinden gider." Aratov "Binmeyeceğim ona!" diye geçiriyor içinden, "Kötü bir şey olur!" Ama gene de biniyor. Kayığın içinde yerde maymuna benzer bir şey büzülmüş, yatıyordu; pençesinde koyu bir sıvının olduğu bir şişe vardı. Kâhya kıyıdan sesleniyordu: "Korkmayın... Önemli bir şey değildir! Ölümdür! Yolunuz açık olsun!" Kayık hızlanıyor... ama ansızın, bir gün öncesinin sessiz, yumuşak esintisine hiç benzemeyen simsiyah, korkunç, uğultulu bir esinti oluyor. Çevrede her şey birbirine karışıyor, dönüp duran karanlığın içinde Aratov tiyatro kostümüyle Klara'yı görüyor; bir şişeyi ağzına götürüyor Klara, uzaklardan haykırışlar geliyor: "Bravo! Bravo!" ve birinin kaba sesiyle bağırdığı geliyor Aratov'un kulağına: "Oysa sen bütün bunların bir komedi olarak biteceğini mi sanıyordun? Hayır, trajediyle bitecek! Trajediyle!"

Zangır zangır titreyerek uyandı Aratov. Oda karanlık değildi... Bir yerden zayıf bir ışık giriyor ve odada her şeyi hüzünlü, kıpırtısız bir ışıkla ışıtıyordu. Aratov bu ışığın nereden girdiğini düşünmüyordu... Yalnızca bir şey hissediyordu: Klara burada, bu odadaydı... Onun varlığını hissediyordu Aratov... Tekrar Klara'nın her zamanki hâkimiyetini hissediyordu üzerinde!

Dudaklarından bir çığlık taştı:

"Klara burada mısın?"

Her şeyin kıpırtısız ışıdığı odanın içinde açık seçik bir ses duyuldu:

"Evet!"

Aratov bu kez fısıltıyla tekrarladı sorusunu.

Tekrar aynı cevap duyuldu:

"Evet!"

Aratov yataktan fırlayarak haykırdı:

"Seni görmek istiyorum Klara!"

Aratov çıplak ayaklarıyla soğuk döşemeye basarak olduğu yerde bir süre kıpırdamadan durdu. Bakışlarını odanın içinde dolaştırıyor, fısıldıyordu: "Nerede? Nerede?"

Bir şey göremiyor, bir ses duyamıyordu...

Bakarken, odaya dolan ışığın, köşedeki üzeri kâğıtla kapalı gece lambasından geldiğini fark etti. Gece lambasının üzerine kâğıdı o uyurken Platoşa koymuş olmalıydı. Gene Platoşa'nın işi olsa gerek, odada günlük kokusunu bile hissetmişti...

Aratov hemen giyindi. Yatakta kalmak, uyumak yapabileceği bir şey değildi. Sonra kollarını göğsünün üzerinde çapraz kavuşturup odanın ortasında durdu. Klara'nın varlığı duygusu her zamankinden daha güçlüydü.

Ve işte şimdi alçak ama yalvarıyormuş gibi pek ciddi, etkileyici bir sesle,

"Klara," diye başladı. "Klara, eğer buradaysan, eğer beni görüyorsan, sesimi duyuyorsan... görün bana! Eğer bu, senin her an üzerimde hissettiğim ağırlığın, hâkimiyetinse görün bana! Seni anlamadığım, seni kendimden uzaklaştırdığım için ne büyük, acı bir pişmanlık duyduğumu görüyorsan... görün! Duyduğum o ses gerçekten senin sesinse; bütün varlığımı saran o duygu eğer aşksa... eğer benim, şimdiye kadar seni sevmeyen ve hayatında hiçbir kadın tanımamış olan benim şimdi seni sevdiğime inanıyorsan; eğer sen öldükten sonra seni delicesine sevdiğimi biliyorsan, eğer aklımı yitirmemi istemiyorsan... görün bana Klara!"

Aratov tam son sözcüğünü söylemişti ki, o anda birisinin arkadan (o zaman, bulvarda olduğu gibi) çabuk adımlarla ona yaklaştığını, elini omzuna koyduğunu hissetti. Dönüp baktı, kimse yoktu. Ama Klara'nın orada olduğu duygusu öylesine açıktı, öylesine kuşkusuzdu ki, hemen tekrar bakındı...

Neydi bu?! İki adım ötesinde koltukta baştan aşağı siyahlar giyinmiş bir kadın oturuyordu. Stereoskopta olduğu gibi başı yana dönüktü... O idi bu! Klara idi! Ama ne kadar sert, hüzünlüydü yüzü!

Aratov yavaşça yere diz çöktü. Evet, o anda haklıydı: Ne bir korku, ne bir sevinç vardı içinde... hatta ne de şaşkınlık... Kalbi bile daha bir sakin atmaya başlamıştı. Yalnızca bir inanç, bir duygu vardı içinde: Ah! Nihayet! Nihayet!"

Alçak, tekdüze bir sesle şöyle dedi:

"Klara, neden bakmıyorsun bana? Orada oturanın sen olduğunu biliyorum... ama hayal gücümün bana..." Kolunu stereoskopun

olduğu yere doğru uzattı. "... oradakine benzer bir görüntü yarattığını düşünebilirim... Karşımdakinin sen olduğunu kanıtla bana... Dön bana, bana bak Klara!"

Klara'nın kolu yavaşça kalktı... tekrar düştü.

"Klara, Klara! Bana dön!"

Ve yavaşça döndü Klara'nın başı, inik gözkapakları kalktı ve siyah gözbebekleri Aratov'a dikildi.

Aratov bir adım geri çekildi, uzun, titrek bir sesle,

"A!" dedi.

Klara ısrarla ona bakıyordu... ama gözlerinde, yüz hatlarında eski hüzünlü-sert, neredeyse sıkıntılı ifade vardı. Edebiyat sabahında da, Aratov'u görmeden önce sahnede de yüzünde aynı ifade vardı. O zaman da yüzü birden kıpkırmızı olmuş, bakışı canlanmış ve dudakları neşeli, coşkulu, mağrur bir gülümsemeyle aralanmıştı...

"Bağışlandım!" diye haykırdı Aratov. "Sen kazandın... Al beni! Evet, seninim ben... Sen de benimsin!"

Klara'ya doğru atıldı, onun gülümseyen, görkemli dudaklarını öpmek istiyordu... ve öptü de, o dudakların yakıcı sıcaklığını hissetti, hatta dişlerinin ıslak soğukluğunu da... ve o anda yarı karanlık odanın içini coşkun bir çığlık doldurdu.

Biraz sonra Platonida İvanovna yerde baygın buldu Aratov'u. Yere diz çökmüş, başı koltuktaydı; öne uzattığı kolları güçsüz, sarkıktı; soluk yüzünde sınırsız bir mutluluğun sarhoşluğu vardı.

Platonida İvanovna öylece çöktü onun yanına, sarıldı ona, mırıldandı:

"Yakov'um! Yakov'cuğum!"

Yeğenini sıska kollarıyla ayağa kaldırmayı denedi... Aratov kıpırdamıyordu. O zaman Platonida İvanovna çığlıklar atmaya başladı. Hizmetçi kadın geldi koşarak. İkisi birlikte güçlükle ayağa kaldırdılar onu, oturttular, yüzüne su serptiler... üstelik aziz tasviriyle... Aratov kendine geldi. Ama halasının bütün sorularına yalnızca gülümsüyordu, hem öylesine mutlu gülümsüyordu ki, yaşlı kadın daha çok telaşlandı, haç çıkararak kutsadı onu, bu arada kendini de kutsuyordu... Aratov sonunda itti halasının kolunu ve yüzünde gene o mutlu ifadeyle şöyle dedi:

"Evet Platoşa, neyin var senin?"

"Asıl senin neyin var Yakov'cuğum?"

"Benim mi? Ben çok mutluyum... mutluyum Platoşa... hepsi o kadar. Şimdi yatıp uyumak istiyorum." Ayağa kalkmaya davrandı ama bacaklarında da, bütün vücudunda da öylesine bir bitkinlik hissetti ki, halasıyla hizmetçi kadının yardımı olmadan doğrulacak durumda değildi. "Ve yatıp uyuyacağım..."

Ve çok geçmeden, yüzünde o coşkulu mutlu ifadeyle uykuya daldı. Ancak yüzü çok soluktu.

XVIII

Platonida İvanovna sabahleyin odasına girdiğinde Aratov aynı durumdaydı... ama bitkinliği geçmemişti, yatakta yatmak istiyordu. Yüzünün solukluğu Platonida İvanovna'nın hoşuna gitmedi. Şöyle geçirdi içinden: "Aman Tanrım, ne oluyoruz! Yüzünde bir damla kan yok, çorba içmeyi kabul etmedi, yattığı yerde gülümseyip duruyor, iyi olduğunu söylüyor!"

Aratov kahvaltı yapmak da istemedi. Halası soruyordu ona:

"Neyin var senin Yakov'cuğum? Bütün gün böyle yatmak niyetinde misin?"

Aratov, pek yumuşak, sevecen bir tavırla,

"Böylesi daha iyi," dedi.

Onun bu sevecen tavrı daha da endişelendiriyordu Platonida İvanovna'yı, onun bu durumu hiç hoşuna gitmiyordu. Aratov'un tavrı çok büyük, kendisi için çok hoş bir sırrı öğrenmiş ve bu sırrı herkesten kıskanan, yalnızca kendinde saklayan bir insanın tavrı gibiydi. Gecenin olmasını (sabırsızca değil ama merakla) bekledi. Kendi kendine soruyordu: "Bakalım daha sonra ne olacak? Başka neler olacak?" Artık şaşırmıyor, hayret etmiyordu. Klara ile iletişim kurduğuna, ikisinin birbirini sevdiğine inanıyordu... Bundan kuşkusu da yoktu. Ancak... Bu aşkın sonu nasıl gelecekti? O öpücüğü düşünüyordu... ve o anda büyülü, pek tatlı bir his dolaşıyordu bütün organlarında. Düşünüyordu: "Böylesi bir öpüşme Romeo ile Jüliet arasında bile geçmemiştir! Ama bir dahaki seferde daha iyisini yapacağım... Etkileyeceğim onu. Siyah saçlarında küçük, kırmızı güllerden bir taçla gelecek.

Peki sonra ne olacak? Öyle ya, bir arada yaşamamız olanaksız değil mi? Bu durumda, onunla bir arada olmam için benim ölmem gerekmiyor mu? Bunun için mi geldi yoksa ve o kadar mı çok istiyor beni?

Bu durumda ne olacak? Ölmekse ölmek. Artık ölüm hiç korkutmuyor beni. Öyle ya, ölüm yok etmeyecek beni değil mi? Tersine, orada daha mutlu olacağım... hayatta olamayacağım kadar mutlu, onun da olamadığı kadar... Öyle ya, ikimiz de tertemiziz! Ah, o öpüş!

Platonida İvanovna sık sık giriyordu Aratov'un odasına; sorularıyla canını sıkmasına sıkmıyordu, yalnızca yüzüne bakıyor, bir şeyler fısıldadıktan sonra tekrar çıkıp gidiyordu. Ama Aratov yemeğe de gelmemişti... Bu kadarı da olmazdı artık. Yaşlı kadın, yalnızca hiç içki içmediği ve Alman bir kadınla evli olduğu için inandığı tanıdık bölge hekimine gitti. Halası doktoru odasına getirdiğinde Aratov çok şaşırdı ama Platonida İvanovna Yakov'cuğuna Paramon Paramonıç'ın (doktorun adı böyleydi) onu muayene etmesine, hiç değilse onun hatırına izin vermesi için, öyle ısrarlı rica etti ki, sonunda razı oldu Aratov. Paramon Paramonıç onun nabzını kontrol etti, diline baktı, ona bazı şeyler sordu ve nihayet, "göğsünü dinlemesinin" gerektiğini söyledi. Aratov öyle fütursuz bir ruhsal durumdaydı ki, buna da razı oldu. Hekim dikkatle açtı Aratov'un göğsünü, dinledi, parmağıyla tıklattı, sonra bir damla, bir şurup yazdı, en önemlisi de sakin olmasını, güçlü duygulardan uzak durmasını tavsiye etti. Aratov şöyle geçirdi içinden: "Demek öyle! Ama çok geç kaldın dostum!"

Platonida İvanovna dış kapıda Paramonıç'ın eline üç rublelik banknotu sıkıştırırken sordu ona:

"Yakov'cuğumun neyi var?"

Bölge hekimi, günümüzün her tıp adamı gibi (özellikle de resmî giysili olanları gibi), tıp terimleriyle caka satmaya pek düşkündü ve Platonida İvanovna'ya yeğeninde "kardial asabi diopsi belirtisi, ayrıca febris" olduğunu söyledi.

Platonida İvanovna hekimin sözünü kesti:

"Benim anlayacağım dilden söylesene anam babam, Latince ile gözümü korkutma; eczacı değilsin sen."

Hekim açıkladı:

"Kalbi düzenli çalışmıyor." Yaşlı kadını sakinleştirmek, ayrıca ılımlı olmak amacıyla ekledi: "Ayrıca sıtma..."

Platonida İvanovna pek ciddi sordu:

"Yani durumu tehlikeli değil mi? Ama gene Latince bir şeyler söyleme lütfen!"

"Şimdilik tehlike yok!"

Hekim gitti. Platonida İvanovna üzgündü... Eczaneden ilaçları aldırdı. Ama halasının bütün ısrarlarına karşın, Aratov ilaçları içmedi. Göğsünü yumuşatacak çayı bile geri çevirdi. Halasına şöyle diyordu:

"Niçin telaşlanıyorsun canım benim? İnan ki şu anda dünyanın en sağlıklı, en mutlu insanı benim!"

Platonida İvanovna başını sallıyordu yalnızca, bir şey söylemiyordu.

Akşama doğru Aratov'un ateşi çıktı ama ilaçları almamakta hâlâ direniyordu, odasından halasının da çıkmasını istiyordu. Platonida İvanovna yeğeninin dediğini yaptı, odasına gitti ama üstünü çıkarmadı, yatmadı da. Koltuğa oturdu, kulağı sürekli kirişte, fısıldayarak her zamanki duasını okuyordu.

Tam dalmak üzereydi ki, korkunç, kulakları sağır eden bir çığlık uyandırdı onu. Ayağa fırladı, Aratov'un odasına koştu ve onu bir gün önce olduğu gibi yerde yatarken buldu.

Ama Aratov, halası ile hizmetçi kadın onu ne kadar silkelediler-se de dün olduğu gibi kendine gelemedi. O gece, kalbindeki yangın yüzünden ateşi çok yükseldi.

Birkaç gün sonra öldü.

İkinci bayılmasına tuhaf bir şey eşlik etmişti. Onu kaldırıp yatağa yatırdıklarında, sağ elinin sıkılı avcunda bir tutam siyah saç vardı. Nereden gelmişti bu saçlar? Anna Semyonovna'da Klara'nın böyle bir tutam saçı vardı ama Anna kendisi için böylesine değerli şeyi neden vermiş olabilirdi Aratov'a? Acaba onu hatıra defterinin içinde saklıyordu da, Aratov Anna fark etmeden oradan mı almıştı onu?

Ölüm döşeğinde Aratov kendisinin Romeo olduğunu söylüyor, kıyılmış bir nikâhtan söz ediyor, mutluluğun ne olduğunu ancak şimdi öğrendiğini söylüyordu.

Platoşa'yı en çok dehşete düşüren, Aratov'un birkaç kez kendine geldiğinde, halasını başucunda görünce şöyle demesi olmuştu:

"Hala, neden ağlıyorsun? Öleceğim için mi? Aşkın ölümden güçlü olduğunu bilmiyor musun sen? Ölüm! Ölüm! Zehirli dilin nerede senin? Ağlamamalısın halacığım... benim gibi sen de sevinmelisin."

Son nefesini vermek üzere olan Aratov'un yüzünde zavallı kadını dehşete düşüren aynı mutlu gülümseme tekrar belirmişti.

SONSÖZ

LENİN, TURGENYEV VE RUS TOPRAK SAHİBİ SINIF

STANLEY W. PAGE

Rus devrimcilerin en kararlısı ve en başarılısı diyebileceğimiz Vladimir İlyiç Lenin, tarımcı toprak sahibi sınıfın egemen olduğu bir toplumu tepetaklak etmişti. Dinamik siyasi düşüncelerine katkı sağlayan kişisel motivasyonları bulmaya çalışırken, Lenin'in bir sınıf olarak Rus soylulara yönelik hislerini daha derinden incelememiz gerekmektedir. Lenin'in en sevdiği yazar olan İ.S. Turgenyev, eserlerinde soyluların Rus halkıyla ilişkisini konu edinmişti. Turgenyev'in Lenin'in devrimci yönelimini nasıl şekillendirdiği dolayısıyla oldukça önemli bir konudur. Lenin'in gençliği ve aile hayatı hakkında son dönemde yazılan iki eser de dolaylı olarak ve belki de farkında olmadan Lenin'in muammalı kişiliğine yeni bir yaklaşımın önünü açmış oldu. Bu eserleri kaleme alan iki yazarın "yardım"ı olmasaydı bu makale yazılmazdı: Nikolai Valentinov adıyla yazan Nikolai Vladislavoviç Volski[1] ve Lenin'in hayatını yazmaya niyetlenen ancak tamamlamadan aramızdan ayrılan, geride bıraktığı altmış yedi sayfası eşi tarafından yayımlanan Isaac Deutscher.[2]

Keşmekeşli 1 Mart 1887 tarihine kadar Ulyanov ailesinin geçmişi oldukça sıradandır. Volga'nın herkesçe "miskin" olarak adlandırılan Sim-

1 Bkz. N. Valentinov, *Encounters with Lenin*, New York, 1968; N. Valentinov, *The Early Years of Lenin*, çeviren ve yayına hazırlayan R.H.W. Theen, Ann Arbor, 1969; ve N. Valentinov, *Maloznakomyi Lenin*, Paris, 1972.

2 I. Deutscher, *Lenin's Childhood*, Londra, 1970.

birsk kasabasında yaşayan İlya Nikolayeviç ve Mariya Aleksandrovna Ulyanov, çocuklarını (doğum tarihlerine göre sırayla Anna, Aleksandr, Vladimir-Lenin, Olga, Dmitri ve Mariya) en iyi imkânlarla yetiştirmeye çabaladılar. İlya Nikolayeviç, fakir gençlik yıllarını geride bırakmak için mücadele etmişti. Kazan Üniversitesi'ne isteksizce kabul edilmişse de, sınıf geçmişi nedeniyle burs başvurusu reddedilmişti.[3] 1869'da, Vladimir'in doğmasından bir yıl önce İlya Nikolayeviç, Simbirsk Guberniya'daki ilkokullara müfettiş oldu. Terfiler terfileri kovaladı ve sonunda kalıtsal soyluluk unvanını aldı. Lenin'in annesi varlıklı bir hekimin kızıydı; küçük Ulyanov'lar da mutlu yaz tatillerini annelerinin Kazan Guberniya'daki yazlığı Kokuşkino'da geçirdiler.

Deutscher'in "biyografi"sinde küçük Ulyanov'lar kendilerini "entelijensiyanın tipik temsilcileri" olarak görürler; babalarının serflikten yükseldiğini bilmedikleri gibi, "nereden geldiklerine dair de bilgileri" yoktur.[4] Ancak toplumda böylesine mutlu bir yer edinmiş olmaları mümkün müdür? İlya'nın sefalet içindeki hayatından kurtulmasının ve meslek hayatının kritik aşamalarında karşılaştığı aşağılamalarının hikâyesini ailenin duymamış olması mümkün değildir. Şüphesiz çocuklar babalarının Kalmuk yüz yapısını da fark etmişti; bu ve memuriyetinin ilk yıllarındaki alt kıdemi yüzünden aile Simbirsk'in dışarıya kapalı bir bölgesinde yaşıyordu.[5] (Simbirsk'in "toprakları ve kastları," diye yazıyor Deutscher, "karmaşık bir kıdem sırasına sahipti,"[6] ve bu durum dinî konulara bile sıçramıştı.) İlya Nikolayeviç'in 1884'te devlet görevinden azledilmesi sonrası yaşadığı utanç aileyi etkilememiş olabilir miydi? Emekliliğine daha yıllar varken işinden olan adam bir buçuk yıl sonra öldüğünde, "beli bükülmüş bir adam"dı.[7] Aile onun kendi sınıfsal önyargılarından da haberdar olmalıydı; İlya Nikolayeviç, Astrahan'ın "fakir varoşları"ndaki[8] akrabalarıyla ilişkisini kesmiş ve karısının ailesine yamanmıştı.

Deutscher laf arasında Ulyanov'ların en sevdikleri yazarın Turgenyev olduğundan bahseder ve ailenin Turgenyev hikâyelerini sesli birbirlerine

3 *A.g.e.*, s. 7-8; ayrıca bkz. R.H.W. Theen, *Lenin: Genesis and Development of a Revolutionary*, Philadelphia, 1973, s. 24.

4 Deutscher, s. 6.

5 *A.g.e.*, s. 15-18.

6 *A.g.e.*, s. 15.

7 *A.g.e.*, s. 36-39.

8 *A.g.e.*, s. 17.

okuduklarını söyler. Deutscher aynı zamanda 1883'te Aleksandr'ın Petersburg'da üniversitedeyken Turgenyev'in cenazesini siyasi eyleme çevirmeye kalkışan bir öğrenci grubuna katıldığını da yazar. Polis öğrencilerin Volkovo Mezarlığı'na girmelerine engel olduğunda, Aleksandr ailesine gördükleri muameleden şikâyet eden bir mektup kaleme almıştır.[9] Aradan dört yıl geçmemiştir ki, 1 Mart 1887'de, Aleksandr çara bomba atmaya çalışan bir öğrenci grubunun elebaşılığını üstlenmiştir.

Ulyanov ailesinin başkaldırı konusunda olağanüstü şekilde birlik olduğunu söylemeyi de es geçmemek gerekir. Ailenin en büyük oğlu III. Aleksandr'ı havaya uçurmaya çalışmış ve bu zahmete girdiği için idam edilmişti; ikinci oğlu II. Nikolay'dan sonra Rus tahtına oturmuştu; tüm diğer Ulyanov çocukları Bolşevik Parti üyesi oldu; annesi de Lenin sürgündeyken ve "aile varlığı"na ulaşamıyorken oğluna parasal yardımı hiç esirgememişti.[10]

Volski'ye göre Lenin'in gençlik yıllarında yaşadığı travma, Volski'nin 1904'te Cenevre'de yaşarken tanıdığı Jakoben-Bolşevik'i şekillendirmişti. G V. Plehanov, Vera Zasuliç ve A.N. Potresov gibi radikalleşen diğer soyluların aksine Lenin'in neden Rus toprak sahibi sınıfını yok etmeye susadığını merak eden Volski,[11] genç Vladimir'in ağabeyinin idam edilmesinden sonra bir katile dönüştüğü sonucuna varır. Ağabeyinin terör eyleminin gerekçesini bulmaya çalışan Lenin, N.G. Çernişevski'nin *Nasıl Yapmalı?* eserini bulmuştu; bu kitap, Volski'ye göre, Aleksandr'ı bir "kral katili" yapmıştı.[12] Dolayısıyla bu kitap "Lenin için bir kutsal kitap oldu. Kimsenin bu kitabı eleştirmesine tahammül edemiyordu;" 1904 yılında Çernişevski'ye laf eden birisinin üzerine "kaplan misali" atılmış, Çernişevski'nin romanının muhteşem olduğunu, bu kitabın yüzlerce devrimci yetiştirdiğini, ağabeyinin "hayran olduğunu" söylemişti. "Ben de hayran oldum. *Beni resmen altüst etti.*" Volski'ye göre Lenin daha sonra Çernişevski'yi ilk kez on dört yaşında okuduğunu ve hiçbir şey anlamadığını söylemiştir. "Ama ağabeyimin idam edilmesinden sonra, Çernişevski'nin romanının onun en sevdiği yapıtlardan biri olduğunu bilerek bu kez... kitabın başına gerçekten oturdum ve *birkaç gün değil, birkaç hafta başından ayrılmadım.*

9 *A.g.e.*, s. 34.

10 Valentinov, *Maloznakomyi Lenin*, s. 34.

11 Valentinov, *Encounters*, s. 110.

12 Valentinov, *Early Years*, VI. bölüm, "Chernyshevski's *What is to be Done?* and the 'Rebirth' of V. Ulyanov"; IX. bölüm, "Chernyshevski and V. Ulyanov's Transformation into Lenin".

Ancak o zaman kitabın gerçek derinliğini kavradım. İnsana hayatını yaşaması için tüm gücü veren bir eser."[13]

Anılarını olayların kendisinden elli yıl sonra *Novyi* (Yeni) dergisinde yayımlayan Volski'nin güvenilirliğini sorgulayabiliriz, ancak Çernişevski'nin kitabının Lenin üzerindeki etkisine şüphe yoktur. Lenin, Çernişevski'ye göre devrim için gerekli olan seçkin kişiliğin, iradesini sağlamlaştırmak için çivilerin üzerinde uyuyan ve ne bedeninin ne de ruhunun hazzına izin veren Rahmetov'un somutlaşmış haliydi. Lenin'in devrim uğruna N.K. Krupskaya ile yaptığı evlilik, Vera'nın Lopuhov'la yaptığı mutsuz evliliğe benzer; Vera aynı zamanda Rus edebiyatında sosyalizmi haber vermekle kalmayıp, bu rejimi pratikte işler hale getiren ilk karakterdir. Lenin'in *Ne Yapmalı?* eseri –Leninizmin kalbi– Rusya'da Marksizmi Narodnaya Volya ile ve Çernişevski'nin ruhuyla birleştirir. Krupskaya, Lenin'in fotoğraf albümlerinde Çernişevski'nin fotoğraflarına da rastlamıştır.[14]

Volski, Çernişevski'nin fanatik görüşlerinin mirasçısı olan Lenin'in Rusya'nın devrimci demokrasisinin toprağını alıp komünist bir toplumu Sovyet karikatürü gibi bir heykele dönüştüren bir adam görüyordu. Ancak bu tezi öne sürdüğü sırada Volski, Lenin'in gençlik yıllarında Turgenyev'in ne kadar önemli olduğunu hatırlayarak kaygılanmıştı. Aynı adam hem yumuşak başlı ve duygusal Turgenyev'i –Volski onu öyle görüyordu– hem de sert ve sabit fikirli Çernişevski'yi nasıl sevebilirdi? Uzun bir iç hesaplaşmadan sonra, Turgenyev'in Rus topraklarına dair ustaca tasvirleri yüzünden, Kokuşkino'daki çocukluk anılarını unutamamış Lenin'in bu adamı sevdiği fikrine varmıştı.[15]

Turgenyev 1818 yılında doğdu. 1830'lardaki öğrencilik yıllarından itibaren ülkesinde ve ülke dışında hep Rusya'nın en meşhur muhalifleriyle ahbaplık etti; bu isimler arasında A.İ. Herzen, N.P. Ogarev, M.N. Bakunin ve Çernişevski de vardı. V.G. Belinski'yle aralarında bir Damon-Pythias ilişkisi vardı. Belinski'nin Gogol'ün siyasi çark edişini eleştirdiği ün-

13 *A.g.e.*, s. 134-136.

14 N.K. Krupskaya, *Reminiscences of Lenin*, New York, 1960, s. 40. Fotoğraflardan birinde Lenin, Çernişevski'nin doğum ve ölüm tarihlerini yazmıştı. Krupskaya aynı zamanda Lenin'in Turgenyev'i ne kadar çok sevdiğini de yazar ve Lenin'in en sevdiği yazarlar olan Turgenyev, Tolstoy ve Çernişevski arasında en çok Turgenyev'i sevdiğini dile getirir.

15 Valentinov, *Encounters*, s. 110.

lü mektuptan alıntı yapmamız gerekirse, "cehalet, (...) gericilik ve irticacı mistisizm"e[16] dayalı bir devlete Turgenyev de en az Belinski kadar nefret duyuyordu. İki adam arasındaki ilişki hakkında Konstantin Aksakov öfkeli bir yorumda bulunmuş ve "Belinski ile yazdığı mektup"un "Turgenyev'in tek dini imanı" olduğunu söylemişti.[17] Bolşevizmin özünün habercisiğini yapan bir şekilde Turgenyev, Herzen ve Ogarev gibileriyle arasındaki "başlıca farkın" tam olarak "devrimci ya da reformcu girişimi kitlelere bırakmak" olduğunu söylemiş, "devrim fikrinin *yalnız* eğitimli azınlık içinde var olduğunu" dile getirmiştir.[18]

1842'de İçişleri Bakanlığı'nda bir konuma başvuran yirmi dört yaşındaki Turgenyev, serflerin bağımsızlığı için bir bildiri kaleme almış ve "sivil düzenin sağlıklı bir şekilde gelişmesinin mümkün hale gelebilmesi için" Rus toplumunun "bütün ataerkil yapısı"nın yıkılması gerektiğini söylemiştir.[19] 1847'de bir dostuna mektubunda Turgenyev, Ludwig Feuerbach'ın Almanya'nın tek yetenekli yazarı olduğunu yazmıştır.[20] Aynı yıl Radişçev ve Gogol'ün izinden ilerleyerek N.A. Nekrasov'un *Sovremennik* (Çağdaş) dergisi için köylülerin hayatını tasvir ettiği bir dizi yazı kaleme almıştır. 1852'de *Avcının Notları* adıyla yayımlanan bu eserler, Rusya'nın bağımsızlık hareketinde *Tom Amca'nın Kulübesi* gibi bir öneme sahip olacaktı.[21] Petersburg'da yayımlanmasından kısa bir süre –kitabın yayımlanmasına izin veren denetleme üyesi görevinden alındıktan– sonra Turgenyev, bir Moskova gazetesinde "büyük bir adam" olduğunu söylediği Gogol'ün ardından onu öven bir yazı kaleme aldığı için tutuklanmıştı. Ayrıca dışarıda kolunda siyah bir pazubentle dolaşmak gibi devleti kışkırtan diğer eylemlerde de bulunmuştu. Buna rağmen Turgenyev çarın tutuklanması yönünde verdiği emrin nedenlerinin bahane olduğu fikrindeydi.

---

16 M. Raeff, *Russian Intellectual History: An Anthology*, New York, 1966, s. 255.

17 N.L. Brodski (ed.), *I.S. Turgenev: Materialy i Issledovaniya; Sbornik*, Orel, 1940, s. 71.

18 N.G.O. Pereira, "Challenging the Principle of Authority: The Polemic Between *Sovremennik* and *Russkoe Slovo*, 1863-65", *Russian Review*, XXXIV, sayı 2, Nisan 1975, s. 138.

19 L. Schapiro, "The Pre-Revolutionary Intelligentsia and the Legal Order," R. Pipes (ed.), *The Russian Intelligentsia*, New York, 1961, s. 28.

20 Brodski (ed.), s. 97.

21 Peter Kropotkin, "İnsani duyguların serflerde olduğu düşünülmezdi; ta ki Turgenyev 'Mumu' öyküsü bir çığır açtı. 'Onlar da bizim gibi seviyorlar? Mümkün olabilir mi?' diye hayrete düşmüştü duygusal hanımlar." P. Kropotkin, *Memoirs of a Revolutionist*, New York, 1962, s. 44-45.

Bir yetkili, Herzen'in en iyi dostlarından biri olan, *Sovremennik* etrafında gruplanan bir "solcu hizip"in üyesi olan, "serflik müessesesinin temeli"ni sarsan öyküler kaleme alan bir yazarın takip edilebilmesi için tutuklandığını dile getirmişti.[22] Bu son suçlama gerçek de oldu. Turgenyev'e göre, II. Aleksandr kitabını okuduktan sonra serflerin serbest bırakılmasına karar verdiğini söylemişti.[23]

Turgenyev'in hapsi sadece bir ay sürdü, muhtemelen onu kahraman ilan edenler akın akın ziyaretine geldikleri için. Bir keresinde çok sevdiği Robespierre'in anısına hapishane gardiyanlarından biriyle kadeh bile tokuşturmuştu.[24] Hapisten çıktıktan sonra, Turgenyev Spasskoe'deki malikânesinde ev hapsinde tutuldu.

Turgenyev'in yıldızının en çok parladığı dönem, solun edebiyattaki en önemli temsilcilerinden biri olarak anıldığı 1850'lerdi; Nekrasov'a yazdığı bir mektupta Çernişevski onun "edebiyatçıların en onurlu ve asili" olduğunu dile getirmişti.[25] Herzen, *Rudin* (1856) eserine adını veren kahramanı yazarken Turgenyev'in kendisini model aldığına inanıyordu;[26] S. Stepnyak ise *Asilzade Yuvası* (1859) için "Rus demokrasisinin gençliği" yakıştırmasını yapacaktı.[27] Paris'te serflere bağımsızlığın ilan edilmesini bekleyen Turgenyev, bu büyük anın gelişini hızlandırmak için II. Aleksandr'a bir çağrıda bulunmuştu.[28] Serflik ve işkence konularında Belinski'yle aynı görüşleri paylaşan Turgenyev, aynı zamanda devlet harcamalarının yıllık olarak bütçelendirilmesi, askerlik hizmetinin süresinin azaltılması ve dinî muhaliflerin de[29] yasalar karşısında eşit muameleye tabi tu-

---

22 J.A.T. Lloyd, *Ivan Turgenev*, New York, 1972, s. 110; ayrıca Ivan Turgenev, *Literary Reminiscences and Autobiographical Fragments*, çev. D. Magarshack, New York, 1958, s. 84-85.

23 A. Yarmolinsky, *Turgenev: The Man, His Art and His Age*, New York, 1926, s. 129.

24 Lloyd, s. 111. Turgenyev'in üniversite günlerinde Jakobenizmi benimsediği dönem için bkz. Brodski (ed.), s. 70-71.

25 Alıntılayan W.F. Woehrlin, *Chernyshevskii: The Man and the Journalist*, Cambridge, Mass., 1971), s. 99.

26 Turgenyev de bu görüşü benimsemişti (bkz. Brodski [ed.], s. 73) ancak Rudin için Bakunin'in model alındığına inanılır.

27 I. Turgenev, *A House of Gentlefolk*, Londra, 1894, s. xvii.

28 I.S. Turgenev, *Polnoye Sobraniye Soçineniy i Pisem*, 28 cilt, Moskova, 1961-68, cilt IV, 393-394 (aşağıda *PSSP* kısaltması kullanılmıştır).

29 Turgenyev, "muhalif" kelimesinin Herzen ve Ogarev gibiler için kullanılmasını umuyordu (bkz. *a.g.e.*, s. 652).

tulması gibi cesaret isteyen konularda kamusal mercileri zorlamıştır. Gelmekte olan bağımsızlık ilanının ışığında, *Arefesinde* 1860 tarihli romanı için uygun bir başlık olmuş ve Rus edebiyatına ilk devrimci kahramanını, İnsarov adında bir Bulgar'ı vermiştir. O dönem Çernişevski'yle *Sovremennik*'in yayın yönetmenliğini yapan N.A. Dobrolyubov "O Gün Ne Zaman Gelecek?" diye bir yazı kaleme almış ve Turgenyev'in Rusya'da doğmuş büyümüş benzer bir kahramanı tasavvur edememiş olmasını alaya almıştı. "Toplumumuzun en seçkin kısmını incelikle işlemiş [alt sınıfa ait Dobrolyubov'dan Turgenyev'e ve diğer asilzadelere yönelik küçümseyici bir ifade] Bay Turgenyev, [söz konusu] devrimciyi *bizden biri* yapmayı mümkün görmemiş. Onu Bulgaristan'dan getirmekle kalmamış, kahramanını bir insan olarak bize sevimli kılmaya bile çalışmamış." Yazı Turgenyev'i bir sanatçı olarak övse de, insan olarak onu aşağılamaktadır; yeni solcu Dobrolyubov, radikalizmi denemek istemiş asilzadenin suratına tükürmektedir.

Bir Rus'un neden İnsarov'un yerinde olamayacağı artık açıktır. Onun karakterlerinin elbette büyük kısmı Rusya'da doğmuştur, ancak İnsarov gibi serbestçe gelişememişlerdir, kendilerini onun kadar iyi ifade edemezler. İnsarov'un bir çağdaşı her zaman çekingen kalacaktır, aklında bir şüphe kalacaktır; fazla göze batmamaya çalışacak, kendini çekinceler ve şüphelerle ifade edecektir (...) ve ona inancımızı baltalayan da budur. Bazen kaçamak cevaplar verecek ve kendisiyle çelişecektir bile; insanların kendi menfaati için ya da korkudan kaçamak cevaplar verdiği herkesin malumudur. İnsan hiç aç gözlü, korkak birine yakınlık duyabilir mi, ruhu eyleme geçmek için yanıp tutuşurken, peşinden gideceği güçlü bir zihin, onu boynundan tutup götürecek güçlü bir kol ararken?

Doğru, cesaretiyle, ezilmişlerin halinden anlamasıyla İnsarov'a benzeyen küçük kahramanlar aramızda yok değildir. Ancak bizim toplumuzda onlar gülünç Don Quijote'lere dönüşürler. Don Quijote'leri diğer kahramanlardan ayıran, ne uğruna savaştıklarını bilmemeleridir; mücadele sonucu ne kazanacaklarını da bilmezler; bu küçük kahramanlar bu özelliği taşırlar işte... Bizim Don Quijote'lerimiz de kılıçlarıyla havayı döver.[30]

30 N.A. Dobrolyubov, *Selected Philosophical Essays*, Moskova, 1956, s. 424-426.

Dobrolyubov, Don Quijote'yle Turgenyev'i kastetmiştir; *Arefesinde*'den hemen önce yayımlanan "Hamlet ve Don Quijote"de Don Quijote'yi tercih ettiğini dile getiren Turgenyev, bu yazıyı romanına bir önsöz olarak yazmıştır.[31] Turgenyev'in bu ve benzer saldırılara yanıtı, *Babalar ve Oğullar*'la olmuştur (1862). Nihilist Bazarov, Turgenyev'in Rus toplumu hakkındaki fikirlerini muhtemelen yansıttığı gibi, kendisinden önce gelenlere saygısı olmayan genç kuşak radikallere duyduğu öfkeyi de ifade etmesinin bir yoluydu.[32] Bazarov kaba davranışları ve sözleriyle edebi ve sosyal dünyayı öyle bir sarsmıştı ki, 1860'ların "Yeni İnsanlar"ı bile onu sindirememişlerdi. Ayrıca Dobrolyubov'un grotesk bir portresini çizerek Turgenyev'in hepsini karikatürize ettiğine de emindiler.

1862 yılında *Sovremennik*'e yazan M.A. Antonoviç, Turgenyev'in gericilere yaranmaya çalışarak "babalara methiye düzdüğü, oğulları ifşa ettiği" bir esere başladığını, ancak çocukları anlayamadığından iftirayla dolu bir roman kaleme aldığını söylemiştir. "Romanı genç nesle yöneltilmiş acımasızca, yıkıcı bir eleştiriden ibarettir."[33] Yeni İnsan'ı sıcakkanlı, iyi kalpli, Bazarov'un tersi bir varlık olarak gösteren *Nasıl Yapmalı?* (1863), kısmen Turgenyev'e bir itiraz olarak kaleme alınmıştı.[34] Aynı şekilde, Bazarov'u örnek almış ve "nihilist"i bir nişan olarak yakasında taşımış D.I. Pisarev ve takipçileri de Turgenyev'e şöyle saldırıyordu:

> Yeni insana yabancı olan Turgenyev, bu insanı ancak belli bir mesafeden gözlemleyip, onun yalnız başka türden insanlarla çarpıştığında ortaya çıkardığı özellikleri kâğıda döker. Bazarov kendi entelektüel gereksinimlerine uymayan bir çevrede tek başınadır; sevebileceği ve sayabileceği kimsesi yoktur ve dolayısıyla, her okurun da fark edeceği üzere,

31 Brodski (ed.), s. 5.

32 Turgenyev'in günlükleri bu müphemliği ortaya koyar. "Sonunda romanımı tamamladım. (...) Başarılı olacak mı, bilmiyorum. [*Sovremennik*'tekiler] muhtemelen Bazarov'umu küçümseyecek (...) ve romanı yazarken istemsizce onunla aramda bir bağ kurduğuma inanmayacaktır" (Turgenyev, *Literary Reminiscences*, s. 19, dipnot). 1862 tarihli bir mektupta Turgenyev, Bazarov'un "kasvetli, vahşi ve görkemli bir figür" olduğunu söylüyordu; "topraktan bedeninin yarısı çıkmış, güçlü, öfkeli, saygın fakat bir yandan da geleceğin henüz eşiğinde durduğu için yok olmaya mahkûm (...) Pugaçov'un bir çeşit tuhaf bir devamı." H. Gifford, *The Novel in Russia*, New York, 1965, s. 67.

33 Brodski (ed.), s. 69. Ayrıca bkz. Kropotkin, s. 266.

34 Turgenev, *Literary Reminiscences*, s. 200; W. E. Harkins, *Dictionary of Russian Literature*, Patterson, N. J., 1959, s. 52.

kendine benzeyen kimsesi de yoktur. Turgenyev'in kahramanına böylesi akıl almaz bir imkânsızlığı atfetmiş olabileceğine inanasımız gelmez; Bazarov'ların diğer Bazarov'lara karşı nasıl davrandığını bilmemektedir; insanların ciddi sevgiyi ve bilinçli bir saygıyı nasıl ifade edebildiğini bilmez; kendi tiplemesinin ne kadar emsalsiz olduğunu hissetmiştir, bu durum onu şaşırtmış, elinde yeterli somut belge olmadığı için şaşkınlığını üzerinden atamamıştır. (...) Tüm bunlar düşünüldüğünde, Turgenyev'in Bazarov'unu olumsuzluk noktasında niçin bıraktığını ve niçin, onun aksine, Çernişevski'nin elinde yeni bir tiplemenin filizlendiğini ve Lopuhov, Kirsanov ve Rahmetov gibi karakterlerde berraklık ve güzellikle bir ifade biçimi haline geldiğini anlamak zor değildir.[35]

Pek çok muhafazakâr, Turgenyev'in tasvir ettiği sevimsiz radikal karakterinden hoşnut olduysa da, diğerleri Turgenyev'i "genç nesle yaranmaya çalışmak"la suçlamış, onu Bazarov'u "kınıyormuş gibi yapmak"la itham etmişlerdi.[36] Ancak Turgenyev'i korkunç bir depresyona sokan şey solun aşırı saldırganlığı ve bunun içindeki suçluluk duygusunu açığa çıkarması olmuştu.[37] Sanki Rusya'dan elini eteğini çekecekmiş gibi kalan

35 D. Pisarev, *Selected Philosophical, Social and Political Essays*, Moskova, 1958, s. 629-630.

36 Turgenev, *Literary Reminiscences*, s. 199.

37 Turgenyev *Literary Reminiscences* kitabında Dobrolyubov'a olan "iyi niyet"inin altını çizer ve "gurur"unun incindiğini bile reddeder. "Tek söyleyebileceğim şu," diye yazar Turgenyev. "(Haklı olarak okurun sözünü dinlediği) Dobrolyubov'un yazısı çok canayakın ve açıkçası hak etmediğimi düşündüğüm övgülerle dolu. Ancak eleştirmenler beni gücenmiş bir taşlama yazarı gibi sunmadan edemediler; *Cosmos*'ta bu yıl bile şu satırları okudum: 'Turgenyev'in herkesin başı üstündeki yerinin Dobrolyubov'un eliyle yıkılmış olduğunu nihayet *herkes* biliyor'" (ss. 88-91, 193-200). Eğer Turgenyev, Dobrolyubov'un yazısında kendisine yöneltilen alaycı saldırıyı fark etmekten "aciz"diyse, bu durumun tek bir açıklaması vardır. Turgenyev, Dobrolyubov'a olan nefretini bastırmıştır; dolayısıyla da bu tedirginlik bunalıma sebep olmuştur. Turgenyev'in "Dobrolyubov sendromu"ndan bahseden Kropotkin şöyle yazar: "[Nikolay] Muravyev, Petersburg'daki radikalizmi kökünden sileceğine söz vermişti ve geçmişte herhangi bir radikalist görüş benimsemiş olanlar despotun eline düşmekten korkuyorlardı. Gençlerden uzak duruyor, tehlikeli siyasi düşüncelerle ilişkilendirilmekten çekiniyorlardı. Bu anlamda yalnız Turgenyev'in romanında anlattığı "babalar" ve "oğullar"ın temsil ettiği iki kuşak arasında değil, otuzunu geçenlerle yirmilerinin başındakiler arasında da bir uçurum açılmıştı. Rus gençliği dolayısıyla yalnız serfliğin savunucusu olan babalarıyla savaşmakla kalmıyor, sosyalizm yönelimlerinde onlara katılmayan ve siyasi özgürlük mücadelesinde onlarla savaşmayan ağabeyleri tarafından da yalnız bırakılıyorlardı" (Kropotkin, s. 170). Lavrin'e göre, Dobrolyubov'un Turgenyev'e olan tavrı, soylu sınıfı-

yıllarının çoğunu yurt dışında geçirmişti. Ancak devrimci ruhunu kaybetmemiş, Narodnik'lere adadığı *Ham Toprak* (1877) ile Rusya'nın radikal gençliğinin kalbine bir kez daha girmişti.[38] Turgenyev'in acılar içinde geçen son yılları ve Rusya'da bir devrim için duyduğu özlem, 1878-1879 yıllarında yazdığı şiirlerden belli olur.[39] Ölümünden kısa bir süre önce Turgenyev, II. Aleksandr'ın suikastini düzenleyen genç kadını bir azize olarak resmettiği "Eşik" şiirini yayımlamıştı.[40]

Hayatının ilk yılları, otuz yaşını geçtikten sonra etrafını saran militanlığa onu hazırlamadıysa da, Turgenyev'in geriye dönüp bakıldığında samimi bir radikal olmadığını söylemek çok zordur. Ünlü Sovyet edebiyatçı N.K. Piksanov 1930'ların sonunda, Turgenyev'in olağanüstü içgüdüsünün "gelişmekte olan militan *raznoçinets-demokrat* tipini bulduğu ve sanatsal olarak tekrar yarattığını" söylemiştir.[41] Liberaller her ne kadar Turgenyev'i kendilerine mal etmeye ve okurları Rus devrimini desteklemediğine inandırmaya çalışsalar da, Piksanov Turgenyev'in eserlerindeki coşku yoluyla devrime hizmet ettiğini,[42] ve tüm Rus yazarlarından da fazla bir devrimci eylemci olarak tanınması gerektiğini söylemiştir.[43] Turgenyev'in "gereksiz adam", "babalar ve oğullar" ve "nihilist"[44] gibi esin dolu devrimci kavramlarının bugün bile tüm dünyada gençleri harekete geçirdiğini inkâr etmemiz çok zordur.

Gençlik yıllarında Lenin, Turgenyev'i elinden düşürmemişti. 1897'de Doğu Sibirya'ya sürgün edildiğinde Turgenyev eserlerinin Almanca çevirilerini istemişlerdi; Turgenyev'i Rusçaya çevirerek Krupskaya'yla Alman-

---

na olan nefretinden ileri geliyordu. J. Lavrin, *Russian Writers: Their Lives and Literature*, New York, 1954, s. 117.

38 Kropotkin, s. 266.

39 I. Turgenev, *Dream Tales and Prose Poems*, New York, 1906, s. 254-257, 271-273, 283-285, 322-323.

40 N. Aşeşov, *Sofiya Perovskaya: Materialıy dliya Biografiy i Harakteristiki*, Petrograd, 1921, s. 141; Turgenyev'in hayatının son yıllarında devrimci terörizme daha yakın hissettiğine dair diğer bulgular için ayrıca bkz. Kropotkin, s. 266.

41 Brodski (ed.), s. 74.

42 *A.g.e.*, s. 75. Piksanov şöyle yazar: "Turgenyev, İnsarov'u yarattığında özgürlük savaşçıları yoktu; Bazarov tiplemesiyse bir nihilist kuşağın ortaya çıkmasını sağladı."

43 *A.g.e.*

44 Turgenyev bir dostuna yazdığı mektupta "nihilist"in (Bazarov için kullandığı şekliyle) "devrimci" anlamına geldiğini söylemiştir (*a.g.e.*, s. 74).

ca öğrenmeye niyetliydiler.[45] İşini kolaylaştırmak adına Lenin muhtemelen en sevdiği yazarı istemişti.

Volski'nin hatıralarına göre 1904 yılında Narodnaya Volya'nın eski üyelerinden M.S. Olminski, bir toprak sahibinin oğlu olarak malikânesinde yaşadığı rahat mı rahat hayatı Volski'ye hatırlatmak istediğinde Lenin tartışmaya karışmış ve toprak sahibi soyluların Rus edebiyatına olan katkılarını coşkulu bir şekilde savunmuştur. Sırf köylüler o soyluların topraklarında falakaya yatırılıyordu diye edebiyat eserlerini küçümsemek, Lenin'e göre kölelerin inşa ettiği "kadim tapınaklar"ı aşağılamaktan farksızdı. "Sırf [Volski] ıhlamur ve huş ağaçlarıyla sıralı bulvarlardan ve kır evindeki çiçek tarhlarından mutlu oluyor diye," diyerek Lenin bağırmıştı Olminski'ye, "onun [bir aristokrat zihniyetine sahip olduğunu] ve köylüleri sömüreceğine eminsin. Peki, sırası gelmişken, ya ben? Ben de büyükbabama ait kır evinde yaşadım. Bir anlamda ben de toprak sahibi sınıfın bir evladıyım. Aradan yıllar geçmiş olabilir ama o yerdeki güzel günlerimi hâlâ unutmuş değilim. (...) [Volski] hakkında söylediklerinden yola çıkarak, böyle anıların bir devrimciye uygun olmadığını düşündüğünü anlıyorum. Bir düşün bakalım, Mihail Stepanoviç, acaba haddini biraz aşmıyor musun?"[46]

"Aradan geçen onyıllarda," diye yazıyordu Volski, "Lenin'i nasıl anlayacağımı çözdükten ve geçmişine dair bilgileri edindikten sonra (...) savunduğu kişinin ben değil *kendisi* olduğunu, daha doğrusu anılarını savunduğunu fark ettim." Volski'ye göre Lenin "bir anda" gardını indirmiş ve herkesten gizlediği köşesinin "kapısı"nı amaçladığından daha fazla açık bırakmıştır. Ancak Lenin neden soylu geçmişini böylesine ifşa etmişti? Volski'ye göre Lenin yalnız gençlik anılarını, diğer bir deyişle Turgenyev, Tolstoy ve diğer yazarlarda okuduğu toprak sahibi hayata dair bildiklerini ifşa etmemiş, aynı zamanda kendisinin o yaşam biçiminde nasıl bir tecrübesi olduğunu da itiraf etmişti.[47]

Volski yine de şaşkındı. "Ilımlı liberalliği"nden tiksindiği Turgenyev'i Lenin gibi bir adam nasıl seviyor olabilirdi? Bolşevik liderin bir keresinde Herzen'in Turgenyev hakkında söylediği "kır saçlı erkek Magdalena" sö-

45 V.İ. Lenin, *Polnoye Sobraniye Soçineniy*, 55 cilt, Moskova 1958-1965, cilt LV, s. 145-147.

46 Valentinov, *Encounters*, s. 106-107.

47 *A.g.e.*

zünü[48] öfkeyle nasıl andığını Volski hatırlıyordu. Volski'nin içinden çıkamadığı bu soruya aradığı cevap, Lenin'in Turgenyev hakkındaki sözlerini ait oldukları bağlamdan çıkarmasına sebep olmuştu. Lenin'in bu sözleri, Herzen'i "toprak sahibi sınıf"a ait olduğu ve "devrimci halkı görmediği ve onlara inanmadığı" için eleştirdiği bir yazıdan alınmıştır. Bu, çara olan "liberal çağrı"larının da açıklamasıdır; "*Kolokol*'da (Çan) II. Aleksandr'a yazdığı vıcık vıcık mektupları bugün insan midesi bulanmadan okuyamaz." Lenin "tüm tereddütlerine rağmen" Herzen'in gerçek bir demokrat olduğuna inanıyordu. Birkaç paragraf sonra şöyle yazmıştı: "Liberal Turgenyev, II. Aleksandr'a kişisel bir mektup göndererek Lehistan'daki devrimin bastırılması sırasında yaralanan askerlere olan sevgisini iletttiğinde ve mektubuna iki altın iliştirdiğinde, [Herzen'in yazdığı] *Kolokol*, 'çar onun pişmanlığından haberdar olmadığı için acılar içinde kıvranan ve uyuyamayan kır saçlı erkek Magdalena'dan bahsediyordu. Turgenyev bu sözlerde kendisini hemen tanımıştı."[49]

Yine de Lenin'in yazarı hayat boyu okuduğunu bilen Volski bir başka açıklamaya sarılmış; çareyi "insanlığı seven ve onun geleceğine coşkuyla kafa yoran" ama her şeye rağmen bir eylem adamı değil konuşmacı olan Rudin'i düşünmekte bulmuştu. Volski'nin vardığı sonuca göre "Rudin'ler, Gubarev'ler, Nejdanov'lar ve Voroşilov'lar, [Lenin'in] toplumsal konulara olan ilgisini uyandırmış olamazdı. Aksine, bu konulara olan bağlılığını geciktirmişlerdi. 1887 Mayısı'na kadar genç Lenin toplumsal sorunlara kesinlikle ilgi duymuyordu."[50]

Volski, Turgenyev'i bir eylemci değil konuşmacı olarak tanımlandırarak, Hamletvari bir liberalin önemini azımsama hatasına düşer. Bu konuda Gorki (1909'daki bir yazısında) "dönemin şartları, devlet baskısı, liberallerin çaresizliği [buradaki kastı muhtemelen sansürdü] ve köylülerin devrimdeki görevinin farkında olmayışı"nı dikkate alır. Gorki, "hayalperest Rudin'in dönemi için eylemci bir siyasi figürden daha faydalı olduğunu itiraf etmek" durumunda kalmıştı.[51] Rudin'in kendisinden sonra gelen diğer Turgenyev karakterleri gibi, bir devrimin lideri olamasa da

48 Valentinov, *Early Years*, s. 50.

49 Lenin, cilt XXI, s. 259-260.

50 Valentinov, *Early Years*, s. 78-79.

51 Brodski (ed.), s. 73.

devrimcilere öncü olduğu başkaları tarafından da yazılmıştır.[52] Turgenyev Rudin tiplemesi için ve muhtemelen kendisi için benzer düşünceleri paylaşıyordu. 1800 yılında (*Asilzade Yuvası*'ndaki) soylu aydın İvan Petroviç birçok fikre sahipse de bunları somut inançlara dönüştüremez. Turgenyev şu soruyu sorar: "Öyle ya, bundan elli yıl önce, daha bizler o olgunluğa erişmemişken, bir gençten böyle bir mantık beklemek olur muydu?"[53]

Volski, Rudin ve diğer Turgenyev karakterlerinin Lenin'i toplumsal sorunları düşünmekten "alıkoyduğu"na inanıyordu. Ancak Turgenyev'le çocukluk yıllarında tanışan Lenin, hayatının o aşamasında karakterleri topluma getirilen bir yorum değil, ancak kendisi gibi birer insan olarak okuyabilirdi. Volski'nin, Vladimir Ulyanov'un ağabeyinin idam edilmesinden sonra isyancı Lenin'e dönüştüğüne dair fikri tek boyutlu bir analizdir, çünkü aynı olay Lenin'i Turgenyev'in insanlarıyla dolu çok sevdiği dünyadan da ayırmıştır. Volski, Lenin'in toprak sahiplerinin hayatına olan sevgisini bu dünyayı yok etme arzusuyla bağdaştıramaz. Ancak Lenin kaybettiği cenneti yalnız bir öncekinin yıkıntılarında tekrar keşfedebilirdi. Bir köylünün torununun çok kıymet verdiği bir hayat biçimini kaybetmiş olması, babasını dışlamış, ağabeyini terörizme itmiş, kendisini ve ailesiniyse cennet bahçesinden kovmuş sınıfı yok ettikten sonra Marksizm'i yeni bir oligarşi kurmak için kılavuz olarak okumasının nedenlerini de açıklar niteliktedir.

Volski, Lenin'in Turgenyev sevgisinin onu devrimci düşüncelerden "alıkoyduğu"nu söyler ve Lenin'in kişiliğinde bir dehanın ikiliğini sezer; bunu da Çernişevski'nin etkisine, Lenin'in "yeni binyılcı sosyalizm"ine ve Rusya'da sosyalizmi göreceğine olan inancına bağlar.[54] Volski, Lenin'in 1887 sonrası davranışlarını iki kardeşin arasındaki soğuk, hatta düşmanca, ilişkiden yorumlar ve bunun sonucu olarak Çernişevski'nin Lenin üzerindeki kapsamlı etkisini "kanıtlamış" olur. Ancak her ne kadar sarsıcı olsa da tek bir olaya odaklanmak yerine Lenin'in tüm gençliğine bakıldığında, Lenin'in kişiliği çok daha tatminkâr bir şekilde ortaya çıkar; hem Turgenyev'in edebiyatında anlatılan eski soyluların hem de Turgenyev'in fikirlerinde ve Çernişevski'nin Yeni İnsan'ında anlatılan yeni soyluların ara-

52 R. Freeborn, *Turgenev: The Novelist's Novelist, A Study*, Londra, 1960, s. 75.

53 Turgenyev, *Asilzade Yuvası*, çev. Ergin Altay, İletişim, 2015, s. 64.

54 Valentinov, Encounters, s. 100-101.

sında olma isteğini de açıklar. Lenin'in teorilerini bu duygusal şablona yansıttığımızda, *Ne Yapmalı?*'nın (1902) muhtemel bir temeli olduğunu görebiliriz. Köylü sorunu konusunda Lenin'in sosyal demokratlar içinde yaptığı önerilerin 1905-1907 arası ve 1917'yi kapsayan dönemde Pugaçevçina ya da Jacquerie benzeri bir tasarıya vardığını düşündüğümüzde, bu fikrin daha da verimli olduğunu anlayabiliriz. Köylü sınıfına katkısı ne olursa olsun, bu şiddet doktrini şüphesiz toprak sahibi sınıfı yok etme amaçlıydı, bunu başardı da.

Lenin'in düzene karşı ikilemi on dört ila on dokuz yaşları arasında kök salmaya başlamıştı.

İlk yetişkinliğinde kiliseye gitmeyi hiç aksatmayan Vladimir İlyiç Ulyanov, Simbirsk Lisesi'ndeki öğrenciler arasında birinci olarak babasının koltuklarını kabartmıştı. Babasının 1884'te yaşadığı statü kaybının kendisini de etkilediğini Vladimir fark etmemiş olamazdı. Ancak bu statüyü asıl sarsan –ve Ulyanovları toplumun dışına iten– ağabeyinin 1887'de çarı öldürme girişimi olmuştu. Krupskaya'ya göre aradan altı yıl geçtikten sonra Lenin liberal toplumun ağabeyinin tutuklanmasına nasıl tepki verdiğini ve Ulyanov ailesini nasıl dışladığını unutmamıştı. Annesi, oğlunun Petersburg'da tutulduğu hapishaneye götürecek tren için kat edeceği yüz elli karla kaplı verstalık yolda kendisine eşlik edecek bir kişi bile bulamamıştı. Krupskaya'nın deyişiyle Lenin, "liberal laflarının kıymetinin ne olduğunu erken bir yaşta öğrenmişti."[55] Ancak Lenin faydasız liberalizmi kınıyorsa, aynısını Turgenyev de yapıyordu. Ancak "liberaller"den nefret etmesi, erken bir yaşta Turgenyev'in ona tanıttığı dünyaya ve yaşadıkları hayata duyduğu hayranlıktan vazgeçmesi anlamına gelmiyordu.

Krupskaya'nın renkli yorumları, Lenin'in hayatını kaleme alan neredeyse tüm yazarlar tarafından da yinelenmiş ve namert liberallerle dolu bir dünyada yaşayan cesur Lenin imgesini yaymıştır. Bunun bir uzantısı da, reformcu Marksistlerin aksine günümüzde devam eden bir Bolşevizmi haklı göstermesidir. Ancak nesnel bir şekilde geriye bakıldığında, Aleksandr Ulyanov'un 1 Mart 1887'de III. Aleksandr'ın canına kastetmesi, tam altı yıl öncesinde II. Aleksandr'a gerçekleştirilen suikastin pervasızca kutlanmasından başka bir şey değildi. Ancak kendini terörizme adamış olan bir aile, çarlık rejiminin bu şekilde küçümsenmesiy-

55 Krupskaya, s. 14.

le kendisini ilişkilendirebilirdi. Buna rağmen Simbirsk Lisesi'nin müdürü Fyodor Mihayloviç Kerenski suikastçinin kardeşine altın madalya vermekle kalmamış, aynı zamanda Vladimir Ulyanov'u bitirme sınavlarına girmeye teşvik etmiş ve genç adam için bir referans mektubu da yazmıştı.[56] Ağustos 1887'de Kerenski, Kazan Üniversitesi için Vladimir'e referans olmuş, mektubunda genç adamın sicilinde tek bir leke dahi olmadığını dile getirmişti.[57]

Bitirme sınavlarına girdiği sırada Vladimir'in konumu bir kez daha sarsılmıştı. Polis nezaretindeki annesi Kokuşkino'ya taşınması koşuluyla serbest bırakılmış, Ulyanov'ların evi ve eşyası satışa çıkarılmıştı. Vladimir en iyi dereceyi almış olsa da, lisesi onun adını diğer madalya alanların yanına eklemeyi reddetmişti.[58]

Lenin'in Kazan Üniversitesi'ndeki davranışları, Rus edebiyatında sıkça karşımıza çıkan öteki kişiliğinin kusursuz bir temsilidir; bir yandan toplumu reddederken, diğer yandan toplum tarafından kabul görmeyi de ister. Neredeyse girer girmez Lenin üniversite yöneticilerini kendisini uzaklaştırmaya zorlamıştı. Kazan Üniversitesi elbette o dönemde babasının dönemindeki gibi bir soylular okulu değildi; tüccar evlatlarının cirit alanı olmuştu.[59] Yine de her Rus üniversitesi gerici bir kurum muamelesi görüyor, çoğu orta sınıftan gelen öğrencilerin şüphesine ve nefretine maruz kalıyordu.[60]

2 Eylül 1887'de üniversiteye giren Lenin, *zemliyaçestvo* türü bir gruba girmeyeceğine ya da benzer bir grubun faaliyetlerine katılmayacağına söz verdiği bir ifade imzalamak zorunda bırakılmıştı. Yönetmelik-

56 Deutscher, s. 64.

57 *Vladimir Ilich Lenin: Biografişeskaya Hronika*, 3 cilt, Moskova, 1970, cilt I, s. 29 (aşağıda *Hronika* şeklinde yazılacaktır).

58 Deutscher, s. 64.

59 "Soylular, öğrencilik günlerini askerî binicilik okullarında at üstünde geçiriyorlardı. Bu okulların öğrencileri artık tüccar evlatlarıydı. (...) Çevre illerden, çoğunluk olarak da Kazan'ın on iki vilayetinden geliyorlardı; üç kişi bir kitabı, beş kişi bir odayı paylaşıyorlar, akademik özgürlük hakkında konuşmalar yapıyorlar ve idam cezasının kalkması için girişimlerde bulunuyorlardı" (V. Marcu, *Lenin*, New York, 1928, s. 12-13, alıntı yaptığı Rus gazetesi, *Den*).

60 1890'ların sonunda çoğu üniversitedeki siyasi atmosfer hakkında bilgi için bkz. A.K. Wildman, *The Making of a Workers' Revolution: Russian Social Democracy, 1891-1903*, Chicago, 1967, s. 11-17; yine aynı yazardan "The Russian Intelligentsia of the 1890s", *The American Slavic and East European Review*, cilt XIX, sayı 2, Nisan 1960, s. 157-166.

lere uyan bir gruba bile katılmadan önce resmî izin alması gerekiyordu. Lenin bu sözünü çabucak çiğnedi. Polisin "son derece tehlikeli" addettiği bir öğrenci toplantısına katıldı ve Samara-Simbirsk *Zemliyaçestvo*'suna girdi, aynı zamanda üyelerinin işlettiği yasa dışı bir lokantada da görülmeye başlandı. Aralık başında *Zemliyaçestvo*, üniversite genelindeki kurula temsilci olarak Lenin'i seçti. Kısa bir süre sonra Lenin bir mitingde yer almış, işçi sınıfı ve esnaf çocuklarının orta dereceli okullara girmesini yasaklayan 1884 tarihli bir kararın Haziran 1887'de (Eğitim Bakanlığı'nca) yayılmasını protesto etmişti. Sınıf ve eğitimle ilişkili bir karara Lenin'in verdiği değişken yanıt bu dönemde yaşadığı duygusal baskıyı yansıtır niteliktedir. Miting öğleden sonra sona erdiğinde Lenin okula pasaportunu ilk teslim edenler arasındaydı. Ancak 4 Aralık'ta, arada hapishaneye de girip çıkan Lenin aniden fikir değiştirmiş ve üniversiteye tekrar alınmak için rektör N.A. Kremlev'e başvuruda bulunmuştu.[61]

Turgenyev'in genç Lenin üzerindeki etkisi, o ne olduğunun farkında değilken gerçekleşmişti. Ancak genç adam yetişkin olduğunda, Turgenyev'in eserleri onu entelektüel anlamda da esinlendirmeye başlamıştı. Turgenyev'in karakterleri, Rusya'yı nasıl kalkındıracakları konusunda bitmez tükenmez tartışmalarının yanı sıra Batıcı bir rasyonalizmi destekliyor, Slavcılığa (muhafazakâr ya da radikal) ve köylü sınıf konusundaki romantik fikirlerine karşı duruyorlardı.[62] Turgenyev'in aydın Batıcılığının Lenin'i nasıl etkilediğini Volski tamamen görmezden gelmiştir; Lenin'in Çernişevski'yi keşfetmesi sonucu Batıcılığı terk ederek Slavcılığı-*narodniçestvo*'yu benimsediğini düşünmemiz için de bir sebep yoktur. Aksine, erken yaşta Turgenyev tarafından beyni yıkanan Lenin, *narodnik* zihniyetinin köhneliğini, annesinin 1888 tarihinde onun için satın aldığı, Alakayevka köyü yakınlarındaki Samara Gubernaya'nın sahibi olarak yaşamak kadar tahammül edilmez buluyordu. Hatta bu dönemde Marx ve Engels'in eserlerini bu kadar yoğun bir şekilde okuması ve sonuç olarak Krupskaya'nın deyişiyle "Volga'nın

61 *Hronika*, cilt I, s. 33.

62 Bkz. Turgenyev, *PSSP*, cilt V, s. 66-67. Bu sayfalarda Herzen'in Avrupa karşıtı Slavcılığını Turgenyev eleştirir. Benzer yorumlar için ayrıca bkz. s. 74-75; Turgenyev, Herzen'e mektubunda, Ogarev'in köylücü sosyalizminin *Kolokol* okurlarını uzaklaştırdığını yazar. Ayrıca bkz. *Literary Reminiscences*, s. 196; Turgenyev burada "Slavcı doktrinin sahte ve faydasız" olduğunu söyler.

Marksist âlimi"ne dönüşmesi de Batı fikirlerine bu kadar susamış olmasının bir sonucudur.[63]

Lenin'in Marx'ın fikirlerini (ki bu fikirler Çernişevski'ninkilerden çok daha ilginç ve sofistikelerdi) yutmaya başladığını ve "Marksist doktrini tamamıyla özümsediğini" kabul eden Volski, herhalde okurlarına sıklıkla hatırlattığı Lenin yorumunu bir kez daha söylemek için, şunu yazmıştı: "Bildiğimiz gibi, bu durum Marksizmi Çernişevski'den aldığı bir diğer düşünce sistemiyle yan yana kullanmasına engel olmamıştı." Hem Marx hem de Çernişevski'den bahsederken "düşünce sistemi" tabirini kullanmak yanlış olsa da, aslında Volski, Lenin'in Marx'ı ilk okuduğunda çoktan Çernişevski tarafından şekillendiği görüşünü kabul etmemizi ister.[64] Gelgelelim Turgenyev'in Batıcılığı ve muhtaç köylü sınıfı konusundaki kaygıları, Lenin'in Marx'ı niçin yoğun bir şekilde okuduğunu ve bu metinlerin nasıl "kapitalist" Rusya için geçerli devrimci bir öğreti olduğunu gördüğünü açıklar niteliktedir.[65] Böyle bir yorumun özgünlüğünü açıklamanın bir yolu (önde gelen Rus Marksist teorisyenlerin hiçbiri kabul etmemişse de), bu yorumun (en azından teoride) Rusya'nın kırsal yönetici sınıfının kıyametini yaklaştırmış olmasıdır.

Lenin'ilk gençlik yılları hakkında uzun uzun yazdıktan sonra Volski, Turgenyev'in Çernişevski'yle birlikte Lenin'in olgunluk yıllarındaki dünya görüşünü nasıl önemli bir biçimde şekillendirdiğini fark etmiş, bir yandan Çernişevskici tezine göre bulgularını kesip biçerken bir yandan da geri adım atmaya çalışmıştır. "Çernişevski ve Dobrolyubov'un etkisi," diye yazmıştır, "Lenin'i Turgenyev'i farklı bir şekilde yorumlamaya yönlendirdi. (...) *Arefesinde* romanının artık devrimci bir şekilde yorumlanabileceğini biliyordu." Lenin'i sosyal meseleler konusunda düşünmekten "alıkoyduğu"nu düşünürken, Volski şimdi Turgenyev'in ona devrimci bir ivme kazandırdığını itiraf eder. Lenin, *Babalar ve Oğullar*'a başka bir gözle bakmaya başlamış, materyalist Bazarov'un idealist ve lafazan Kirsanov'la ihtilafını zevkle okumuştur. "Ilk devrim esnasında Lenin tüm muhalifleri "itibarsızlaştıracak" bir yöntem aradığında, *Turgenyev ve Çernişevski'nin eserlerinden bulduğu alıntılar* zihnine üşüşmüştür. (...) Simbirsk ve Kokuşkino'yla ilintili anılarla, Çernişevski ve Turgenyev alıntıları-

63 Krupskaya, s. 11.

64 Valentinov, Early Years, s. 170-171.

65 S. Page, *Lenin and World Revolution*, New York, 1972, s. xi-xii.

nın iç içe geçmesinin yarattığı sentezi Lenin'in bazı yazılarında serpiştirilmiş olarak görmek mümkündür."[66]

Burada önemli olan konu, Volski'nin de pek çok yanlış başlangıçtan sonra fark ettiği üzere, şudur: 19. yüzyılda Rusya'da tüm liberal aydınlar kapsamlı bir toplumsal değişime inanmaktaydılar.[67] Turgenyev'in tüm karakterleri yazarın bir parçasıydı; Turgenyev 1860'larda genç radikaller gibi davranıyor olsa da olmasa da, devrimci karakterleri de yeterince gerçektiler. Çernişevski'nin Turgenyev'le anlaşması amaç değil, araçlar üzerineydi.[68] Ancak Lenin'in bir devrimin nasıl yapılacağına dair düşüncesinde eylemin kendisi kadar sözcükler de –teori ve pratik– saygıdeğer bir yere sahipti. Ve Lenin eğer ailesini dışlayan toprak sahibi sınıftan bir anlamda nefret ediyor ya da Hamlet'ler ve Don Quijote'lere tahammül edemiyorduysa da, olgun bir insan olarak Turgenyev'in devrimci hareketin birincil itici güçlerinden biri olarak değerini anlamıyor değildi.[69] Delikanlılık çağının sevgi-nefret gibi duygularından uzaklaştıkça, Turgenyev'in karakterlerinin tam olarak ne söylediğini ayırt etmeye başlamıştır.

Lenin, Turgenyev'in Nisan 1918'de, Dobrolyubov ve Çernişevski'nin köylü demokrasisinin aksine, Philip Scheidemann ve Julius Martov'un isteklerini paylaşarak sınırlı monarşiye ve toprak sahiplerinin kaleminden bir anayasaya dayalı bir burjuva parlementer sistemi (altmış yıl öncesinden) savunduğunu söylerken üstü kapalı bir iltifatta bulunmuş oluyordu.[70] Lenin fikren Dobrolyubov ve Çernişevski'ye son derece yakın olsa da, bu Turgenyev'in eserlerinin siyasi önemini anlamasına engel değildi. Lenin ya yazdığı bir eser üzerinden ya da yazar olarak Turgenyev'e değinirdi ama onun hakkında yorumları her zaman siyasiydi. 18 Ocak 1914'teki bir yazısında Lenin, Menşevik *Den* (Gün) dergisinde Rus kültürünün Rus azınlıklar arasında yayılabilmesi için zorunlu bir resmî dilin belirlenmesinin şart olduğuna yönelik bir ifadeyi sertçe eleştirmişti. "Tüm bunlar doğrudur, saygıdeğer liberaller – diye yanıtlayacağız. Turgenyev'in, Tolstoy'un, Dobrolyubov'un ve Çernişevski'nin dilinin büyük

66 Valentinov, *Early Years*, s. 254 (italik bana ait).

67 Schapiro (s. 28) Turgenyev'in "derin siyasi sezi"sinin "bir romancı olarak dehasının gölgesinde kaldığı ve radikal aydınların düşmanlarınca çarpıtıldığı"na inanır.

68 Woehrlin, s. 98-99.

69 Brodski (ed.), s. 72-73. "Lenin'in adımlarını izleyerek biz de [Sovyet âlimler] Turgenyev'in mirasını tüm olağanüstü duyarlılığı ve kapsamıyla öğrenmeliyiz."

70 Lenin, cilt XXXVI, s. 206.

ve muazzam olduğunu sizden daha iyi biliyor olsak da, [Rusya'nın baskı altındaki uluslarına zorla dayatmak gibi bir isteğimiz yok]."[71] 27 Mart 1922'de Rusya Komünist Partisi'nin IX. Kongresi'nde Lenin, Merkez Komite'nin öğrenmesi gereken ilk dersin ekonomiyi yönetmek olduğunu söylemiştir. "Ne dediğimi anlatabilmek için çeşitli devlet ortaklıklarından örnekler vermek ister ve nasıl yöneteceğimizi anlatırdım, eğer Turgenyev gibi güzel bir Rusçaya sahip olsaydım."[72]

Çeviren EMRAH SERDAN

71 *A.g.e.*, cilt XXIV, s. 294.

72 *A.g.e.*, cilt XLV, s. 80.

İlya Repin'in fırçasından Turgenyev, 1874.

Bozkır'da Bir Kral Lear, **kısa öykünün ustalarından İvan Turgenyev'in kurgu ve anlatımdaki ustalığını en berrak şekilde gösteren öykülerinden meydana gelen bir seçki.**

Shakespeare'in ünlü tragedyası *Kral Lear*'ı Rus steplerine uyarlayan Turgenyev, edebiyatın ezeli temalarından aile ilişkilerini Rus toplumuna özgü karakterlerle ele alırken insan psikolojisinin derinlerine inmekte benzersiz bir ustalık sergiler. Birbirinden etkileyici on beş öykünün yer aldığı bu seçkisinde Turgenyev asaletin ve erdemin önemi; yaşamla ölüm arasındaki ince çizgi; nesnelerin ve insan dışı canlıların simgesel anlamları gibi meseleleri deşerken gerek Rus kısa öyküsünün gerek dünya edebiyatının gelişimine yaşamsal katkılar sunar. *Bozkırda Bir Kral Lear*, anlatı edebiyatında çığır açmış Turgenyev'in usta işi öykülerinden oluşan bir başyapıt.

"Turgenyev'in öyküleri bir bütün olarak tekinsiz bir güzelliğe sahiptir ve neden kitap okumak gerekir sorusuna verilmiş en muazzam yanıttır."
HAROLD BLOOM

"Turgenyev'in öyküleri Rusya'nın ruhuna açılan bir pencere gibidir"
GUSTAVE FLAUBERT

THG 0466097 RCS

ISBN-13: 978-975-05-2846-0
9 789750 528460
KDV'DEN MUAFTIR
iletişim